ANTUN RADIĆ

SABRANA DJELA

XVIII

Dr ANTUN RADIĆ:

SABRANA DJELA

XVIII.

SELJAČKA SLOGA
Dr VLADKO MAČEK I RUDOLF HERCEG
ZAGREB 1939.

DODATAK

Prilozi knjigama VII., VIII., IX., X.,
XI., XII., XIV. i XVI.

Napomena. Radi preobilne građe ovi naknadno sabrani prilozi djelima Antuna Radića izlaze sami kao XVIII. knjiga, a Kazalo (index) pojmova, stvari i imena kao knjiga XIX.

Izdavači.

»TIPOGRAFIJA« D. D., ZAGREB

Politike nema bez filozofije, a filozof je svaki čovjek.

Jedan govor pok. Dr. Ante Radića 1902. —1904. na jednom pripravnom sastanku za osnutak hrvatske seljačke stranke, kako ga je zabilježio sam Dr. Ante Radić.

(Primjetba urednika »Božićnice« 1923.)

Reći ću nešto u obće o novim mislima, koje treba do pokrenu čovječanstvo na drugu stazu, a sam je pozivao za svjedoke stare

Prvo, što treba iztaknuti, jest ovo: Zdrava nova misao, koja hoće da skrene ljude na druge staze, ne smije biti nikakovo proročanstvo, već treba da se posve naravski razvije, da nastane iz sličnih misli, koje su prije nje ljude ravnale. Zato nitko neka ne misli, da su nekakovo odkriće, nekakovo proročanstvo ove misli o tobož »prostom« narodu i o »»gospodi«, koje misli mi (osnivači seljačke stranke), hoćemo da postavimo za osnov našemu radu. Ja ću ovo svoje mnienje razjasniti »klasičnim«, t. j. dobro poznatim primjerom. Isus je poveo čovječanstvo na drugu stazu, a sam je pozivao za svjedoke stare proroke svoga naroda. Od njega treba da se uče svi reformatori, svi obnovitelji, svi učitelji, svi političari.

Ali pamtimo dobro ovo: I ako je Isus zvao za svjedoke stare proroke, — sljedbenici tih istih starih proroka ubili su ga, na križ razapeli.

Ovo sam spomenuo s toga, što mi treba da budemo spremni na sve, a svakako na to, da će nas proglasiti fantastima (ludjacima), — premda su s nama svi stari proroci čovječansvtva.

Mora dakle da ipak ima nešto vrlo važna u našim mislima, što nas dieli od onih, koji će biti protiv nas. Što je to, to ćemo vidjeti, ako u kratko razgledamo, kako se razvijala misao o narodu.

No prije nego što kažem o tom svoje mišljenje, treba da rečem jednu obćenitu o tom, da politike nema bez filozofije.

Ovo je sastanak politički, i ja sam, eto nakanio filozofirati, mudrovati. Znamo vrlo dobro, da politika, kako smo je mi navikli gledati, ne trpi mudrovanja, filozofiranja. Zašto? Zato, jer filozofija traži razloge, dokaze. A mi smo naučni gledati gospodsku politiku, kojoj su jedini razlozi — prosto kazano — trbuh, a dokazi — bajunete. Eto, vidite, zašto naša politika ne trpi filozofije, zašto se je izpričavam radi toga, što sam nakanio, da našemu radu nadjem osnove u vječnim zakonima čovječje duše i života. I za to odmah velim: Ne

bojmo se filozofije u politici, jer ne bojati se u politici filozofije, to znači ne bojati se u politici razloga, dokaza, — i to takih razloga i dokaza, koji nalaze odziva u duši i srcu čovječjem. Što je Plato, (najveći grčki, a dugo vremena i ljudski filozof) rekao, da bi svaki kralj morao biti filozof, a svaki filozof kralj — to vrijedi i danas ne samo za kralja, nego i za političara: Političar treba da bude filozof, umnik!

No nemojmo kod toga misliti na nerazumljivu književnu i učenjačku filozofiju. To nije nipošto jedina filozofija. Baš naprotiv: Pravih filozofa ima i u najneukijim slojevima naroda, a ta je filozofija, naravski takova, kakovo je i znanje i životno izkustvo tih slojeva.

Glavno je pri tom ovo: Čovjek postaje »filozof«, čim prestane misliti samo na se i o sebi, pa se stane ogledati oko sebe na druge ljude, na sviet. A znate, da nas nijednoga nema, koji bi vidio čitav sviet. Možda je upravo zato zemlja okrugla, da joj nikako ne možemo viditi kraja. Ali to svi dobro znamo, da po čitavom tom svietu vidi čovjek ljude, njihove boli i muke. I ako ove tudje boli nadju u srcu čovječjem odjeka, ako im stane tražiti uzroke — dakako prema svom znanju — eto vam filozofa. Ponavljam: takovih je filozofa pun sviet, pun ih je naš narod, svuda ćemo ih naći, gdje nadjemo ljude.

Biti dakle u politici filozof, ne znači drugo, nego biti čovjek, mislim čovjek uman, pošten, dobar.

A sad da se vratimo k početku.

Rekao sam na početku, da svaka zdrava misao, koja hoće da čovječanstvo ili narod povede na drugu stazu, treba da se naravski razvije iz predjašnjih misli. Da vidimo dakle, kako danas stoji ovo mišljenje o »narodu«, puku.

Tri su danas vrsti političkih stranaka, koje ili nose ime narodno ili kako drugačije apeluju na velike mase. Jedno su »narodne« stranke, drugo su »pučke«, onda »demokratske«, pa »socijalističke« stranke. Da vidimo u kratko, kako su se ove stranke razvijale.

1. Tako zvane »Narodne« stranke:

Te stranke žive još samo u Habsburžkoj monarhiji. To će nam biti odmah jasno, ako podsjetimo na to, kako su ove stranke postale. Ime »narodne« stranke sadržaje u sebi nastojanje, da se čitav jedan narod oslobodi od premoći i sile drugoga, tudjega naroda, drugim riečima, ovo ime znači državnu nezavisnost, oslobodjenje od tudje vlasti. Rieč »narod« ovdje znači »politički narod«, za koji se traži u prvom redu narodni jezik, teritorij i posebna vlada.

Što dakle to znači »politički narod«?

Bilo bi vrlo dobro, posebice kod nas, potanko razpraviti to pitanje. No ja se u to ne ću upuštati na široko. Ja velim samo, da je naziv »politički narod« ime, koje, i ako je nastalo u borbi protiv nasilja, i samo označuje novo nasilje. Evo, zašto.

Oni, koji govore o političkom narodu, misle — i to posve pravo —da politički narod znači sveukupno pučanstvo suverene države, znači, da to pučanstvo samo odlučuje o svojoj sudbini. Izticanje toga naziva kao »politički narod« znači, da vlada od podjarmljene rase ima stvarati gospodujući narod. Tako se je u istinu događalo u Habsburžkoj monarhiji: Podjarmljene rase u toj monarhiji vlade su silile,

da osjećaju, da su jedno, da su politički narod, da bi mogle i htjele biti jedna država, služiti i pokoravati se samo jednoj vladi.

Naziv »politički narod«, imao je dakle smisla, dok su narodi bili bezsvjestne rase i mase. Tu se eto vidi, da je ovaj naziv nastao u nastojanju vlada, da sve različne rase pretvore, pretope u jedan narod, koji su radi te svoje politike i nazvali političkim, državnim ili gospodujućim narodom.

I neke su »narodne« stranke postigle barem glavno, za čim su išle: došle su na vladu. Tako je n. pr. došla na vladu hrvatska narodna stranka, nazvana madjaronskom, došla je na vladu i madjarska narodna stranka. Hrvatskoj narodnoj stranci bilo je udovoljeno onim paragrafom nagodbe, u kojem se kaže, da su Hrvati posebni politički narod, a madjarska narodna stranka postigla je, da su se medju Madjare, u madjarski politički narod računali pred Austrijom i u ostaloj Evropi takodjer Hrvati, pa tu vidimo da može biti političkih naroda višega i nižega »ranga«. Madjari su bili pravi politički narod, to jest i u praksi suverena, samostalna država, dok je Hrvatskoj priznato samo pravo na samostalnu državu.

No što još vidimo kod toga hrvatskoga političkoga naroda? Svi se još dobro sjećamo interpelacije u hrvatskom saboru: Zašto se je kralj Franjo Josip na svom odlasku iz Zagreba (1895.) zahvalio samo hrvatskomu narodu, a nije se zahvalio i narodu srbskomu. Odgovoreno je, zato, što u Hrvatskoj i Slavoniji ima samo jedan politički narod, i to hrvatski. Ne ću sad spominjati, što se sve radi u Ugarskoj na osnovu toga, što su tamo politički narod samo Madjari. Spomenut ću samo još to, da se srbski narod u Hrvatskoj i Slavoniji i danas ljuto tuži na banovanje narodnoga bana Mažuranića upravo zato, što je ban Mažuranić — inače kao književnik najveći prijatelj Srba — kao političar, kao ban strogo provodio zakon o hrvatskom političkom narodu. —

Kako se drže te stranke prema onomu narodu, čijim se imenom kite, — ja o tom ne ću sada govoriti. Dosta je kazati, da je n. pr. današnja hrvatska narodna stranka, i vlada njezina, upravo tako daleko narodu hrvatskomu, kako mu je bila daleko budi koja tudjinska vlada. Ali imamo i takve »narodne« stranke, koje su nikle iz »načela narodnosti« iliti iz principa.

Što je taj »narodni princip«? Nemam kada ,da potanko razložim, kako se je taj princip radjao. Toliko samo spominjem, da nije nastao na jedan put niti u najnovije vrieme, kako njeki misle, tek iza ratova za slobodu protiv Napoleona. Ovo vriedi tek možda za Niemce, i to ne podpuno. U nas Hrvata je n. pr. ideja o posebnom hrvatskom narodnom svietu stara do 300 godina.

Znademo, kako je obnovljena književnost ili renesansa t. j. književnost na narodnom a ne na tudjem mrtvom ili živom jeziku povukla za sobom sve, što je bilo kulturno u Evropi, a mi smo Hrvati već onda počeli zamišljati čak posebni »slovinski« (slavenski sviet«. Dosta je spomenuti Gundulića, Palmotića, Barakovića. A poznato je i to dobro, da su se naši drugi ili ilirski »preporoditelji« (jer prvi su u narodnom smislu stariji barem za 200 godina), — da su se ti naši drugi preporoditelji dobrano zagrijavali idejama stare hrvatske knji-

ževnosti, dubrovačke i dalmatinske, jer je prvo — i upravo za onda sjajno — izdanje Gundulićeva Osmana izašlo u Zagrebu 1845!

Od velike je vriednosti, da se izpitaju motivi ili razlozi, koji su vodili dalmatinske naše književnike »slovinskoga« svieta. Zato ću se u kratko i toga dotaknuti.

Glavni kulturni izvor narodnom principu jest u izučavanju klasičnoga drevnoga svieta grčkoga i rimskoga. Nove, tobože barbarske evropske narode zadivila je veličina i slava rimskoga carstva, osobito poslije, kad su ga stali upoznavati iz knjiga. A mnogo je toga i ostalo od rimskoga carstva: latinski jezik, rimsko pravo, a do nedavna i naslov rimskoga cara. Nije dakle baš nikakvo čudo, što su Germani (Niemci) stoljeća i stoljeća išli za tim, da preuzmu baštinu rimskoga carstva u samoj Italiji. Manji narodi, koji nisu mogli misliti na to, da obnove staro rimsko carstvo, sanjali su samo o tom, da budu ravni, ili što bliže u slavi rimskom carstvu. Naš je Kačić na pr. narodni pjesnik, a sjetimo se, kako on hoće da izjednači »slovinski« sviet s rimskim. Zato se prihvatio tobožnje oporuke Aleksandra Velikoga (Macedonca). I naši ilirski preporoditelji ovu su ideju dobrim dielom prihvatili. Znamo na pr., da je Demetrova drama »Teuta« (ilirska kraljica) napisana s istom svrhom, s kojom su Gundulić i Kačić proglasili Aleksandra Velikoga »Slovinom«, Slavenom.

Svi ovi, koji su kod nas zamišljali narodni sviet, i htjeli ga staviti o bok rimskomu, pomišljali su, istina, na mnoštvo rase »slovinske«, ali im je glavno bilo država, i to država velika, jaka, slavna — riečju država kao rimska, ili kao maćedonska Aleksandrova.

Je li po tom čudo, što se je ova borba za narodno pravo s vremenom prometnula u borbu za državno pravo i mjesto da se ide za čovječanskom pravicom počela se tražiti samo sila i slava, koje nema i ne može biti bez krivice i robstva?

Nije se to odmah dogodilo. Naši preporoditelji, Ilirci, tridesetih godina (1830.) imadu još na oku svekolike južne Slavene iz raznih država i ne misle na nikakovu državu osim na državu Hrvatsku. Kasnije se sve više gubi misao za narodno pravo, dok se napokon sva borba privezala za teritorij (zemljište) Hrvatske i Slavonije s političkim narodom hrvatskim.

Spomenuo sam već nešto o tom, kako se Srbi u Hrvatskoj (Hrv.-Slav.) ne zadovoljavaju tim, što su samo Hrvati politički narod. Vrlo je zanimljivo pogledati, što se iz ovoga državnoga prava i političkoga naroda dalje razvilo baš s obzirom na Srbe u Hrvatskoj i Slavoniji.

Nekima se valjda činilo glupošću dieliti narode na »političke« i »nepolitičke«, pa ne htijući tako proglasiti Srbâ »nepolitičkim« narodom, zaključiše jedni jednostavno, da Srbâ ni nema, već da su to Hrvati, a drugi dopuštaju, da Srbi ostanu Srbi, ali da budu »hrvatski državljani«.

Srbima nije pravo ni jedno ni drugo, već hoće da i oni budu politički narod, pa da imaju na pr. i svoju zastavu.

Što se iz svega ovoga vidi? Vidi se, da se je prva narodna misao naših preporoditelja izrodila. A zašto se je izrodila? Zato, što su nasljednici naših preporoditelja pustili s vida seljački narod, domovinu, pa poletili za državom — bez naroda. Ili zar to nije država

bez naroda, kad hoćeš, da netko (Srbin) bude protiv svoje volje hrvatski državljanin?

A kako se moglo dogoditi, da su nasljednici naših preporoditelja izgubili s vida seljački narod? Kako su mogli doći do toga, da im je narod u obće bio samo etiketa, samo cimer? — Tomu je uzrok to, što su uzgojeni u tudjoj misli, u tudjoj kulturi, što su sebi za uzor uzeli tudju državnu slavu i veličinu. Ja zaista ne vidim drugoga uzroka onoj ludoj ideji o veličini, o slavnoj prošlosti, koja nas vodi do fanatizma. Kako smo maleni, a htjeli bismo biti veliki, jaki, slavni, — i to svaki bi htio biti, a kako ipak nije sliep, da ne vidi svoje slabosti: hoće naša gospoda biti velika na račun drugih. Nije li to tudji uzor?

Gospoda su politički bolestna, jer su bolestna kulturno. Na svakom koraku, u školi i u javnom životu, čujemo vječnu pjesmu, kako smo zaostali »za drugim velikim narodima«. Čim to radja? Tim, da oni, kojih se te rieči primaju, a koji imadu njekakih ideala, — dati hoće, da dostignu, da budu veliki. Odtuda gospodsko ludovanje o veličini. Čim se nešto liepa u nas pokaže, već gospoda viču: Tim bi se mogli ponositi i veći, i veliki narodi. — Druga gospoda, koja imadu manje snage i volje, da budu nešto, — ta jednostavno prelaze onamo, gdje je tobožnja veličina, gdje je sila. Odtuda nastaju gospoda renegati, odmetnici, janjičari, madjaroni.

Gospoda dakle ni ne misle upoznati taj narod, na kom grade svoju veličinu. Uče prošlost jednoga diela naroda, pokazuju nam povelje, a ne otvaraju pogleda u današnji život naroda. Tu je u tom kulturnom robstvu uzrok, što je zdrava narodna misao naših preporoditelja obamrla. Mi treba da ju uzkrisimo, i zato osnivamo hrvatsku seljačku stranku.

(»Božićnica za 1923.« Strana 68.—72.)

Narod i odmetnici.

Tko ne ide s narodom, i ne spada medju narod.

U književnoj ostavštini dra. Antuna Radića našao sam i početak njegove razprave pod naslovom: »Narodne« stranke, pisane godine 1914. Ta razprava nije na žalost gotova, ali ju donosimo naročito zato, da se vidi, kako je taj osnivač seljačke stranke mislio o hrvatskom narodnom jedinstvu, priznavajući nekadašnjoj Starčevićanskoj stranci onu ulogu, koju danas ima HRSS.

R. Herceg (u »Božićnici« 1924.)

U novije je vrieme na veliki glas došla rieč »narod«: devetnaesti su viek pače prozvali viekom »narodnosti«.

No varao bi se, tko bi mislio, da je ovo izticanje »naroda« i narodnosti općenito po čitavom obrazovanom svietu, da su se na osnovu ideje narodnosti dogadjali svi pokreti, da su se u ime ideje vodile sve borbe novijega vremena. Tomu nije tako. Francezka revolucija, američki boj za slobodu — nijedno se to nije dogodilo i vodilo na osnovu te ideje. Ta je ideja došla na glas u srednjoj Evropi ili bolje: u zemljama monarhije Habsburga. Nije li karakteristično, da samo u toj monarhiji ima političkih stranaka s imenom »narodnim«? Magjari imadu »narodnu« stranku, imadu ju Česi, imadu ju — hvala Bogu! — i Hrvati. Hrvati pače imaju dvie: neodvisnu i — valjda: odvisnu? Englezi, Francezi — nemaju »narodnih« stranaka; Niemci ju imaju — u Austriji (deutsch-»national«).

»Narodna« stranka kao opreka može logički biti opreka samo nenarodnoj, tudjinskoj a to je značilo u spomenutoj monarhiji opreka njemačkoj, a poslie i njemačkoj i magjarskoj — zar stranci? Nije moguće! U Magjarskoj nije bilo i nema njemačke stranke, t. j. Niemaca, u Hrvatskoj nije bilo i nema magjarske stranke, t. j. Magjarâ. Čemu su se dakle opirale »narodne« stranke? — Ne — narodu, t. j. tudjemu narodu, ne — svomu narodu, tudjoj vladi, tudjemu gospodstvu: opirao se je narod narodu.

Ovo se čini tako naravski, da o tom ne bi trebalo ni govoriti. I ne bi trebalo, da nije jedne rieči: »narodna stranka«. Narod je — narod, a nije stranka. A tako je i bilo. Nijedna zajednička narodna borba nije u početku bila, nije se ni krstila »strankom«. Naši preporoditelji nisu bili »stranka«; čim su oni primili narodnu misao, imali su se boriti samo s tudjinom i izrodom a ni tudjini ni izrodi

niesu — politička stranka. Ovo treba imati na umu. Drugo je narodna borba, narodni pokret, a drugo je narodna stranka: »narodna stranka« nije na ime ništa, jer je u sebi politički nesmisao. A ako u kojem »narodu« drže, da taj politički nesmisao ima smisla, ako taj politički nesmisao u kojem »narodu« živi, — onda to nije narod, onda je to rasa, dotično masa. Jer ako u kojem »narodu« može postojati i nenarodna stranka — a samo uz »nenarodnu« ima smisla »narodna« — t. j. stranka koja radi proti svomu narodu, proti sebi, proti svojoj djeci: onda taj »narod« nije jedna cjelina, nema sviesti o toj cielini, nije narod. Jer da tu sviest ima, spoznao bi, da je takva stranka atentat na nj, znao bi razlikovati lične interese svojih izroda od interesa naroda, pa ne bi s njima postupao kao sa strankom, već kao sa zločincima, što i jesu.

Hrvati zbilja imaju dvie političke »narodne« stranke: jednu u saboru zagrebačkom, drugu u zadarskom. Treba li dakle povući konzekvence iz onoga, što smo rekli? Zar Hrvati zbilja nisu narod, svjestan narod, kad kod njih živi taj politički nesmisao?

Razložit ćemo stvar, pa svatko neka sam odgovori.

U Hrvatâ se rodio narodni pokret, »preporod« narodni — svima nama dobro poznat. Taj pokret nije bio stvoren ni za jedan sabor, ni za jednu pokrajinu, već je zavladao svuda, dokle je sizala hrvatska narodna sviest, gdje je bilo naroda. Gdje se taj pokret nije osjetio, tu nije ni bilo hrvatskoga naroda, tu je bila rasa hrvatska, koja nije znala, kojemu narodu spada.

Posve je prirodno, da su i tudjinci i »domorodci«, kad su govorili o tom pokretu, morali govoriti o njem kao pokretu narodnom, jer je to bio pokret naroda proti narodu.

No nesmisao je počinjen, kad su pojedini ljudi toga pokreta došli u sabor s tim imenom. Nesmisao nije samo u rieči, nesmisao je u stvari. Taj nesmisao dokazuje, da ni ovi ljudi, ni sam narod nije imao sviesti o svom pravu.

Da to razjasnimo, treba najprije da razjasnimo, što je politička stranka.

Od kad ima slobodnih naroda, ima i političkih stranaka. Samo u potlačenom narodu nema i ne može biti stranaka. Da toga ne dokazujemo, pozivamo se samo na javno mnienje u Hrvatskoj, koje neprestano vapi, da u Hrvatskoj ne treba stranaka, da treba »jedna falanga« proti tudjinu. To jasno dokazuje, da su Hrvati i danas potlačeni narod. Gdje je nad voljom čitavoga naroda druga volja, — kako bi se tu mogla koja politička stranka razumno nadati, da će dio narodne volje — a to je politička stranka — pobiediti? Politička je stranka dio narodne volje. Zato su sve političke stranke narodne, zato su sve u borbi ravnopravne — ne po kakvom političkom principu, već poradi same naravi stvari: država — t. j. narod kao država organizovan — je družtvo u kojem svaki član ima ne samo pravo, nego i dužnost svom snagom svoje misli i volje raditi na dobro tomu družtvu. Tu dakle ne može biti govora o »narodnoj« i »nenarodnoj« stranci, tu se ne smije računati s nekim »narodnim faktorom«, jer taj narodni tobože faktor nije faktor (stvaralac), već defektor (raza-

rač), koji ne gradi, već razgradjuje, taj i ne spada k toj cjelini, — jer je ili tudjinac, ili izrod i odmetnik.

»Pa da, tudjinac i odmetnik — to i jesu nenarodni faktori, protiv kojih se bore narodne stranke, — odgovarate.

Jest, ali to su druge stvari. Ni protiv tudjinaca, ni protiv odmetnika ne organizuju se stranke, nego narod: protiv jednih i drugih sav je narod jedno, — ako ima naroda. Protiv tudjinaca nema stranka već stoga smisla, što nema polja za borbu s njim osim — bojnoga, s mačem u ruci: ta tudjinci ne sjede i ne mogu sjediti ni u kojem narodnom saboru, borba protiv njih se ne svršava — glasovanjem.

Ostaju još odmetnici. No što je odmetnik? Rieč je — na žalost — dosta jasna u obćenitom smislu. Zdravoj politici i ne treba stvarati novih pojmova (kao što je n. pr. »privatno« poštenje), pa joj ne treba ni posebnoga pojma za »političkoga« odmetnika: odmetnik je odmetnik. Poznamo odmetnike od roda, vjere, od naroda: svi su jednaki. Jedno treba iztaknuti. Uzrok odmetničtvu nije u intelektu, u umu, — već u duši: ima odmetnika i oštroumnih i glupih, — no duša im je svima crna. No što je najgore u odmetniku, što ga čini izdajicom, što nalaže narodu posebnu dužnost protiv njega, — to je ono, što je već rimski govornik Cicero uzkliknuo o izdajici Katilini: »Ovaj ipak živi! Živi! Dapače u senat dolazi, sudjeluje kod narodne razprave! . . .« Zato mu je i doviknuo: »Na smrt te je, Katilina, trebalo odvesti!«

Ima li dakle smisla kakova »narodna« stranka protiv nenarodnih odmetnika?

Ima li smisla u odmetničkoj volji razpravljati, stavljati ju na glasovanje? Nema. Protiv odmetnika se buni i diže sama narav čovjeka, s njim nema drugoga razgovora, do onoga Ciceronova.

»A je li to moguće?« Ne samo da je moguće, nego je tako već i bilo — svagdje, gdje je narod imao posla s odmetnicima. Gdje nije tako bilo, tu nije bilo ni naroda, tu je bila potlačena nesvjesna rasa, koja je s odmetnikom razpravljala, tražila od njega milosti: nije razlikovala odmetničke misli od narodne.

»To je teorija, a što je još gore, revolucionarna teorija, strahovlada, — kakova li?« — odgovarate.

Pa makar i teorija, no nije revolucijonarna, ni strahovladna, nego narodna i pravedna. Ova je teorija dovela i dovesti morala Hrvate do 1848. godine. Ovakove se je teorije držao u zagrebačkom saboru pok. A. Starčević. On je sa svojim pristašama u ovoj stvari zbilja imao narodnu misao protiv tudjinske: on s odmetnicima nije htio razgovarati, pa je uz Starčevićevu »stranku prava« bila svaka druga »narodna« stranka ili sramotna petljanija ili pače zločinstvo.

(»Božićnica za 1924.« Strana 107.—110.)

Za seljačku politiku.

Prilozi knjizi IX.

Počelo je! Gradsko poglavarstvo u Zagrebu priobćilo je dne 21./4. 1905. br. 17.514—III. tiskari Mile Maravića dopis kr. državnoga odvjetničtva u Zagrebu od 21. travnja 1905. broj I. 607, kojim se zaustavlja odtisak brošure »Hrvatska Pučka Seljačke Stranka« i to sbog 32 stavke, »posto smjer i sadržaj istih tvori učin zločinstva smetanja javnoga mira označenoga u § 2. zak. čl. XIV. od 1870. i prestupka § 300. i 302. k. z.« — A kr. sudb. stol u Zagrebu priobćio je istoj tiskari dne 24. travnja 1905. br. I. 489/05. »U ime Njegova Veličanstva kralja!«: da se izriče zabrana daljnjega razpačavanja rečenoga tiskopisa, zapljena se potvrdjuje, zaplienjeni primjerci imadu se uništiti, a presuda ova ima se proglasiti u Narodnim Novinama.

U kratko: Program Hrvatske Pučke Seljačke Stranke zajedno s uvodom ili tumačem — zaplienjen je: 6.600 komada knjižica odnielo je redarstvo, tako da se knjižica više ne smije i ne može razpačavati. Do sada je razpačano 3.400 komada. Proti zapljeni sudbenoj presudi uložili su pisci (t. j. čitav glavni odbor Hrv. Pučke Seljačke Stranke) prigovor, o kojem će odlučiti sud.

Zašto je kr. državno odvjetničtvo zaustavilo ovu knjižicu tek sada, toga mi naravski ne znamo. No da je zapljena došla u neobično vrieme, to se opazilo, pa se je u novinama to »zakašnjenje« i tumačilo.. Tako je u strane novine došla viest, da je ta knjižica zaplienjena nakon toga, što je zagrebačko katoličko »Hrvatstvo« žestoko udarilo na tu knjižicu, a osobitu na dra. Antu Radića i Stjepana Radića (kao da su oni sami podpisani kao izdavači). Pala je i rieč »denuncijacija, t. j. da je »Hrvatstvo« denunciralo Hrv. Pučku Seljačku Stranku, njezin program i njezine ljude. — »Hrvatstvo« se od toga brani — doista vrlo nespretno i sumnjivo: samo priznaje, da se je knjižica mjesec dana slobodno razpačavala, a najedanput zaplienjena. Svakako je vriedno zabilježiti, da su zaplienjena i sva ona mjesta u knjižici, na koje se je »Hrvatstvo« oborilo; možemo dakle konstatovati ne samo to, da je zapljena došla iza »katoličke« navale, nego i to, da katoličko »Hrvatstvo« ima jednak ukus s kr. drž. odvjetničtvom. A i to je nešto. — Vriedno je zabilježiti i to, da je zapljena došla baš u vrieme, kad se je imala zametnuti parnica izmedju »Hrvatstva« i odbora Hrv. Pučke Selj. Stranke, i to s razloga, što »Hrvatstvo« nije uvrstilo izpravka članova glavn. odbora. Hrv. Pučke Selj. Stranke

onako, kako je predan i kako to traži zakon (na istome mjestu i t. d.). Baš kad se je imala radi toga predati tužba sudu, eto zapljene! Čudna li slučaja!

Dodademo li jošte, da »Hrvatstvo« pita, znadu li oblasti, da odbornici Hrv. Pučke Selj. Stranke drže »tajne« sastanke, — onda je barem po ovom posljednjem očito, koju je službu preuzelo »Hrvatstvo«. No mi se tomu ne čudimo, jer znamo, da ono tužno čeljade, koje je, krijući se kojekako, služilo Kallayu u Bosni, i ne može da bude drugo, nego nizka policajska duša. A to čeljade tamne prošlosti postade najednom »diplomatom« katoličkoga pokreta u Hrvatskoj.

(»Hrvatska Misao«, God. IV. 1904. Svezak 4. Strana 383.—384.)

»**Narodne novine**« napisale su o hrv. pučkoj seljačkoj stranci doduše samo nekoliko riječi, ali su time dosta pokazale svoje mišljenje. Napisale su, da je naša stranka »lucus a non lucendo«, t. j. da se zove »seljačka« baš zato, što nije seljačka. Zašto su tako napisale, to se vidi po onom, što dalje kažu, naime: da vodjama te nove stranke ne manjka ništa, nego samo — vojska, t. j. vodje su tu, a vojske nema.

Koliko »N. N.« imadu pravo, to one same znadu već sada, a znat će, ako Bog dade, i bolje. Zato im mi ne ćemo ništa dokazivati. No dvoje im moramo spomenuti, a to je ovo: Sav naš sviet, koji znade za »Narodne Novine«, sav taj sviet dobro i predobro znade, da se te »narodne« novine zovu tako baš zato, što nisu narodne, kao što ni njihova »narodna« (madžaronska) stranka nije narodna. Pa što se onda rugaju? — To je jedno. A drugo: Nama je u jednu ruku vrlo drago, što »Narodne Novine« našu stranku odmah u početku tako prijateljski pozdravljaju. Iste »N. N.« u istom broju i na istome mjestu javljaju, da se slaže nova »napredna« stranka, pak se njoj ni njezinim vodjama ne rugaju. Nama je to posve pravo, što su »N. N.« tako iskrene, samo mislimo, da su mogle biti malo pristojnije. Naša stranka nije »Narodnim Novinama« do sada ništa drugo kriva osim to, što je živa, pa ipak ne odmah ovako. A da mi nastavimo na njihov način, onda će se tužiti, da su naše novine »divlje«, da ne znamo pisati, da je stranačka mržnja nesnosna i t. d. A tko je eto počeo?

Napredni Srbi, koji pišu u zagrebački list »Novi Srbobran«, nisu zadovoljni, s našom strankom, a prigovaraju troje: prvo, da su naši vodje »demagozi« t. j. da narod samo zavadjaju i zavaravaju; drugo, da malo kažu, što će i kako će sa Srbima, i treće: da malo kažu o tom, kako bi se Hrvatska uredila i pogodila s Ugarskom. — Mi ćemo na to našim zagrebačkim Srbima oko »Srbobrana« odgovoriti ovo:

Srbi prigovaraju našim vodjama, da su »demagozi« zato, što je g. Stjepan Radić napisao, kako ste mogli čitati, da u Hrvatskoj ima od 100 ljudi 90 seljaka, i da seljaci sve nas hrane. »To je demagogija« — kažu oni u »Srbobranu«, — jer to nije istina; a nije istina zato, kažu, što i drugi staleži (na pr. učitelji, sudci i t. d.) pošteno služe svoj kruh. — Nitko nije rekao, da ne služe, premda ih ima, koji ga i ne zasluže, a seljaka nema nijednoga, koga bi gospoda kruhom hranila. A onda valjda i ti zagrebački napredni Srbi znadu, što to znači, kad se kaže, da seljak sve nas hrani; valjda znadu, da to znači to, da bez poljodjelstva ne može obastati nijedna država, osim ako se hrani iz preko mora, ili iz druge zemlje, pa i opet se hrani od

poljodjelstva. To dobro znadu i razumiju djeca. Zato mi mislimo, da zagrebački Srbi nisu imali razloga nazvati naših ljudi ovako ružnim imenom. I mi znamo, da ima »demagoga«, ali znamo i to, da ti ljudi govore ipak mnogo drugačije, a znadu to i gospoda srbobranci, pa se zato malo i čudimo, što su nas ovako počastili. Mi ih za sada molimo, da prosude: Kakvo ime zaslužuju oni ljudi, koji govore i pišu, da će srbski narod u Hrvatskoj spasiti srbska zastava i ćirilsko pismo. Neka to prosude, no ozbiljno.

A što pišu, da naš program malo kaže za Srbe, to ih molimo, neka uzmu na um, da je naš program pisan za Hrvate. To je jedno. A drugo: Neka se nauče jednom na to, da Hrvati imadu mnogo prečega posla od razpravljanja »srbskoga pitanja«, koje su izmislila i srbska i hrvatska gospoda, te da i za same Srbe ima u Hrvatskoj ipak još nješto vrednije od toga pitanja. Mi kažemo otvoreno, da je žalostan Srbin, kojemu je glavna briga to »srbsko pitanje«, dok nam je svima ovako, kako nam jest: dok nam narod dobrim dielom strada, dok posebice srbski naš narod propada po Hrvatskoj i po Ugarskoj. Ta to »srbsko pitanje«, kako su ga gospoda izmislila, ne ide mnogo dalje od srbske zastave i ćirilice. A tko misli, da je u tom srbstvo, s time se mi o srbskom pitanju ne ćemo ni razgovarati.

Napokon ono treće: Naš program ne kaže, kako bi se Hrvatska imala pogoditi s Ugarskom, i s ostalom cesarovom državom i t. d. — Istina je, naš program ne kaže o tome mnogo, premda bi bilo lako napisati: Mi hoćemo, da Hrvatska bude velika od Triglava do Balkana, da ima svoju vojsku i t. d. i t. d. To mi priznajemo, da bi to bilo lako napisati, — ali gospoda srbobranci sami znadu, koliko bi od toga bilo hasne. A što bi se više o tome moglo kazati, to neka pročitaju na drugome mjestu u ovom broju (»Hrvatska država« dalje u »Malim razgovorima«).

Po svem sudeći — srbska će gospoda biti takodjer proti našoj stranci kao i hrvatska. Mi se tomu i ne čudimo, jer dobro znamo, da srbska gospoda imadu zato još više razloga nego hrvatska: i oni se boje za svoju gospodsku politiku.

»**Njekoliko nemirnih glava** izrodilo je u Hrvatskoj misao o njekakvoj seljačkoj stranci«. Tako pišu madžarske njemačkim jezikom pisane novine, »Pester Lloyd«, što ih u Pešti izdavaju madžarski židovi. Ta stranka — piše tu dalje — ne će imati uspjeha, jer hrvatski seljak ne razumije ništa o politici; hrvatski seljak ne razumije u obće ništa, nego da činovnici, svećenici i učitelji vode, a seljak i ne zna, kamo, ni zašto. Osim toga ni 50 hrvatskih seljaka od stotine ne zna čitati. Pa kako se tu može govoriti o seljačkoj stranci!

Tako pišu te madžarsko-židovsko-njemačke novine, — i mi se tomu ne čudimo, jer znamo, kakve prijatelje imamo kod tih novina. A onda znamo na žalost i to, i drago nam je, što je to »Pester Lloyd« priznao, t. j. da činovnici, svećenici i učitelji vode seljake, a da seljaci i ne znadu, kako i zašto. To neka pročitaju naši kod »Narodnih Novina«, pa se onda neka hvale, što njihova stranka ima većinu u saboru. — Istina je i to, da u nas ima mnogo nepismenih ljudi. To je neprilika, to je istina, osobito u današnje vrieme, ali se mi toga ne

bojimo, jer mi znamo i to, da nješto vriedi i živa rieč, pa ako naši seljaci ne vide napisanih rieči, čuju i razumiju, hvala Bogu, živu rieč. A živa je rieč učinila već čudesa, za koja bi mogli znati i naši dobri prijatelji u Pešti.

Hrvatska država. U programu »Hrv. Pučke seljačke stranke« piše, da će stranka nastojati i raditi: da se hrvatski narod uredi u svoju državu, — i onda dalje: da su Hrvati od starine imali svoju državu te ju i danas imadu.

Mnogi ljudi, pa i oni, koji se bave politikom, ne znadu pravo, što je to država, a još manje znadu, kakva bi mogla biti hrvatska država. Zato ćemo to u kratko razložiti.

»Država« je u glavnoj stvari isto, što i držanje ili imanje: Tko nješto ima i drži, to je njegova »država«. Ta rieč »država« može se u tom smislu i značenju čuti i u narodu: »To je sve moja država«. — Za državu dakle treba troje: netko, nješto i držanje, t. j. čovjek, stvar i držanje.

No dvie su velike razlike medju ovakvom državom pojedinoga čovjeka i medjunarodnom državom. To ćete odmah vidjeti.

Za narodnu državu treba takodjer troje, i to: ljudi, zemlja i gospodar. Gdje ima veći broj ljudi na odredjenom i omedjašenom zemljištu, — to je država, samo ako ima jednoga gospodara, koji ima vlast i nad tim zemljištem i nad ljudima. Ovakova se država razlikuje od države svakoga pojedinca u tom, što pojedini čovjek može biti gospodar samo zemljištu, pa već ima državu, a narodne države nema bez ljudi, t. j. bez naroda.

»Po tom bi se moglo reći, da je i svaka obćina država, jer je tu sve troje: i ljudi, i zemljište, i gospodar (načelnik)«. — Nije tako. Prava država mora imati takvoga gospodara, koji nad sobom nema drugoga gospodara, do Boga, — a obćinski ili gradski načelnik ima nad sobom kot. predstojnika i velikoga župana. To baš i jest ono glavno, što treba za državu, t. j. da nema drugoga gospodara nad sobom, nego je »samostalna«, ili kako se učeno kaže: država mora biti »suverena«.

Što se tiče vrhovne vlasti ili »suverenosti« koje države, to je posve svejedno, tko je u državi gospodar, samo treba da je svoj gospodar, a da nema nad sobom drugoga gospodara. Ima država, gdje je vrhovni gospodar sam vladar (car, kralj, knez) po svojoj vlasti od starine: a ima opet država, gdje je vrhovni gospodar čitav narod, pa narod sam postavlja gospodara: to se kaže, da je narod »suveren«.

Sad, kad ovo znamo, možemo upitati: A je li Hrvatska država? — Na to jedni odgovaraju, da jest, a drugi da nije. Mi držimo, da jest, jer znamo, da hrvatski narod u zemlji Hrvatskoj-Slavoniji ima svoj sabor, iz kojega daje zakone cieloj toj zemlji, t. j. gospodari tom zemljom sam po svojoj volji zajedno sa svojim kraljem.

A što njeki kažu, da Hrvatska nije država, kažu to zato, što hrvatski sabor u Zagrebu nije jedini vrhovni gospodar u Hrvatskoj-Slavoniji, nego ima uza se još jednoga gospodara, a taj drugi gospodar — to je zajednički sabor u Pešti. — Na to nam je odgovoriti ovo: Istina je, hrvatski sabor u Zagrebu nije jedini gospodar u Hrvatskoj-Slavoniji, — ali to je samo zato, što je taj sabor sam na to privolio

i tako se s ugarskim saborom pogodio, da će njekoje poslove zajednički obavljati. A ako je hrvatski sabor mogao na to privoljeti, to je dokaz, da je on sam podpuni i jedini gospodar u Hrvatskoj-Slavoniji, samo što jedan dio svoje vlasti dieli s drugim saborom. A dieliti može samo onaj, koji ima i drži.

No ipak se uza sve to mora priznati, da Hrvatska danas nije podpuno svoja gospodarica, jer ju veže ona pogodba (nagodba) s Ugarskom. Ali baš radi toga ovo i pišem. Čujte još časak.

Nitko ne sumnja i ne dvoji o tom, da je na pr. Rusija podpuna svoja gospodarica. No ista ta Rusija ne smije danas nijednoga svoga vojnika poslati na Tursku. Zašto? Zato, jer se je g. 1897. sporazumjela s bečkim cesarom, da ne će proti Turskoj ništa raditi ne pitajući bečkoga cesara. A isto je tako obećao i bečki cesar.

Što to znači? — To znači, da danas nema podpuno samostalne države. Država bečkoga cesara svezana je s državom kajzerovom i s Italijom. Ruska je svezana s Francezkom i t. d., — ali sve posebnom pogodbom. Istina je, pogodba izmedju Ugarske i Hrvatske nije baš takva pogodba, kao izmedju Rusije i Francezke, — ali je ipak pogodba izmedju dvie države.

Ovo sam vam spomenuo, da ne mislite: Hrvatska bi sutra mogla postati tako samostalna država, da joj ne bi nitko ništa smio do Boga. Nipošto! Takve države nema na svietu, i što dalje idemo, to će jedna država biti više svezana s drugom, pa tako i Hrvatska. Ali glavno to: svaka će se država sama i svojom voljom vezati, — i to na svoju korist.

Po čem se pozna »gospodska« politika? Mnogo ima znamenja, po kojima se pozna »gospodska« politika, koja je nas Hrvate dovela donle, gdje smo sada. Jedno takvo znamenje bilo bi i ovo:

Recimo, da se naša stranka nada čemu od gospodske politike, naši bi ljudi bili ovako radili: Našli bi se s kojim zagrebačkim židovom novinarom, koji piše u svakakve novine po svijetu, te bi se s njim liepo u kavani razgovarali i pripoviedali mu ovako: Danas smo mi imali svoju sjednicu. Bilo nas je iz Zagreba i izvan Zagreba do 300 i to njekoliko narodnih zastupnika, više odvjetnika, mnogi ugledni i vješti novinari, pisci i književnici, pak poslanstva mladeži visokih škola iz Zagreba, a dobili smo pisama iz Praga, iz Beča i t. d. I brzojava smo dobili od više učenih svećenika, pa onda iz Dalmacije i t. d. Viećali smo tako i tako, govorio je taj i taj, a svi se slažu s nama, koji smo vodje u Zagrebu. Po svem se vidi, da će naša stranka doskora biti i u saboru mjesto dosadašnjih starih. I tako dalje.

Židov bi slušao, sve to pamtio, koješta napisao, onda sastavio dopis ili veliki brzojav i poslao u Beč u »Naje fraje Prese«, u »Pester Lloyd« — i dobio za to, naravski, od onih novina plaću. A drugi bi židov iz Beča poslao brzojav u sve zagrebačke novine, u kojem kaže: Bečke novine pišu, da je u Zagrebu bila sjednica Hrv. Pučke Seljačke Stranke itd. Naravski, da zagrebačke novine moraju taj brzojav mastno platiti, kao da ne znadu i same, što se u Zagrebu dogadja.

Ali mi bismo bili zadovoljni, jer eto u Beču i Pešti čitaju se slavna imena: Stjepan Radić, dr. Korporić, dr. Šuperina, Peroslav

Ljubić, itd. A da to nije samo štogod, vidi se i po tom, što o tom dolazi iz Beča i Pešte veliki brzojav. I glavna je stvar gotova: Naša je stranka razglašena, — o njoj pišu svi bečki i peštanski židovi i — služe novce.

A da narod sazna, što se snuje »za njegovu sreću«, — za to još ima vremena, a možda toga ne će ni trebati. Ta kad nas hvale u Pešti, što treba pitati za narod!...

To bi bila gospodska politika.

Biskupi nisu nikomu odgovorni, nego jedino sv. Otcu papi, pa rade li, što im drago. — Tako piše »Katolički List« u posljednjem broju prošle godine. Zato mi ne ćemo — piše taj list — prosudjivati ničega niti ičemu prigovarati, što biskupi rade.

Mi mislimo o toj stvari ovako: Samo se po sebi razumije, da biskup nije nikomu odgovoran za ono, što čini u svojoj biskupskoj službi, — nikomu, nego crkvenoj oblasti. No ako se biskup bavi na pr. politikom, ili ako živi tako i tako, kako ne smiju živjeti ni drugi ljudi, a da im sviet s pravom ne prigovori, ili ako pače počini kakav zločin, — što onda? Smije li mu se prigovoriti? Smije li ga sud odsuditi, — ili ga pak treba tužiti sv. Otcu?

Mi mislimo, da je izvan svoje službe biskup čovjek kao i svaki drugi i vriedi toliko, koliko zbilja vriedi. No bilo bi dobro, da nam koji svećenik, bilo naše stranke, bilo koji drugi tu stvar razloži. Mi ćemo drage volje svoje čitaoce poučiti.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 1.)

Seljačka i napredna stranka. Sve naše novine pišu, kako se naše stare stranke razpadaju, a slažu se nove: jedna naša pučka seljačka, druga »napredna«, a treća »ni ovamo ni onamo«, nego po sriedi (središte ili »centrum«), u kojoj bi bili naši grofovi, baruni, biskupi i t. d. No o ovoj trećoj još se malo čuje. Najviše se medju gospodom čuje, to treba priznati, za »naprednu« stranku, o kojoj smo i mi nješto malo javili. No ako smo mi o »naprednoj« stranci javili malo, — »napredna« stranka nije o našoj javila baš nimalo. Kako je to? Zašto mi o njoj samo malo? Zašto ona o našoj nimalo?

Na to veliko pitanje — mi ćemo ipak odmah odgovoriti.

Ove se dvie stranke jedna na drugu srde. Ne svadjaju se, nego se srde onako od prilike, kad se dvoje mladih zavadi, pa su, kako gospoda kažu »faše« (a pišu »fache«). Oni, koji dobro paze, kažu doduše, da se ove stranke onako izpod haljine bockaju, — ali se ipak ne bodu, a kamo li bi se klale. I kad bi ostalo ovako, ne bi to bilo baš zlo. No ovako ne može ostati, — da jedna tobože za drugu ne zna, nego će prije ili kasnije obadvie najprije prasnuti u smieh, što se tako dugo gledaju, a ne vide se tobože, jer se srde: ili će se pak ozbilino posvaditi, a onda — smiluj se ti Bože papiru i sudcima!

No, da pustimo šalu na stranu, — ovo ovako ne može, kako rekosmo, potrajati, — osim ako se ove stranke samo igraju politike. Mi barem »mladi« i »napredni« ne bismo smjeli ići starim putem te misliti, da ćemo njekoga »ignorirati« i tako ga utući. Sva slava i uspjeh niie pak ni u »Pester Lloydu«, ni u »Pokretu« (»Pokret« — a ne »Pukrek«, kako piše »Pester Lloyd« — tako se zovu novine »naprednе« stranke). Zato ćemo mi »ozbiljno« kazati svoju o novoj naprednoj stranci.

Govori se i piše se, da se ove dvie stranke razlikuju po svojem držanju, i to prema popovstvu (klerikalizmu), prema narodu (puku) i prema starima, osobito prema obzorašima. I mi bismo rekli, da u tim riečima ima mnogo istine.

Što se tiče popovstva, to »naprednjaci« kažu, da je seljačka stranka »popovska« (klerikalna), ili da će biti, ili barem, da će njekoji njezini glavni ljudi biti klerikalci, premda su od popova primili više prokletstva samo Radići, nego svi »naprednjaci« skupa. — I naprednjaci imadu razloga, što tako umuju, samo ne kažu sve, što misle. Naprednjački »Pokret« vrlo je liepo pisao, kakovih je sve ljudi bilo medju »realistima« (to je isto, što su i »naprednjaci«), — pa je li onda čudo, što su se pristojni ljudi stidili biti u tom društvu? Ako sad »naprednjaci« kažu, da su svi oni »klerikalci«, koji nisu »naprednjaci« te ne će da ih ljudi trpaju u isti koš s onim ljudima, što ih je »Pokret« tako liepo i pravo ocrtao, — onda moramo kazati, da je to doduše vrlo lako i komotno reći, ali zato ipak još ne mora biti i istina. Nismo mi krivi, što je u naše dane kod nas Hrvata baš radi njekih »naprednjaka« osramoćen i napredak i sloboda i slobodoumnost. Čast inače njekim ljudima, ali da bi ljudi oko »Narodnih Novina« mogli biti, dok su tamo, kakovi borci za slobodu, a kamo li vodje u tom poslu, — to mi ne vjerujemo, i neka nam nitko ne zamjeri, što se naši ljudi nisu u to družtvo prtili, pa rekli nam sto puta, da smo klerikalci. A tko se ne žaca saveza s onim ljudima, — mi dajemo svoju rieč, da će prije biti i u klerikalnom taboru, nego mi. I kladili bismo se, da će nam to potvrditi i dobar dio naprednjaka, — kojima za to svaka čast.

A što se tiče »pučke« politike i držanja prema narodu, — tu je stvar ozbiljnija. No o tom ne ćemo govoriti, već čekamo djela, a drugi neka čekaju naša djela. Nikako ne stoji ipak, da je »slavenska pučka misao« (slavenska demokracija) — da je to »zvier«, nego je to zbilja misao. Mi samo žalimo, što naši drugovi u narodnom poslu te »zvieri« ne poznadu, ali zato razumijemo, što ih nema u našem kolu.

Što se napokon tiče »starih«, — ni o tom ne ćemo govoriti. Mi možemo samo reći u toj stvari: Naša je savjest čista. A savjest naših »naprednjaka« imala bi se očistiti barem od jednoga grieha, i to od ovoga: Kad smo mi njekoji, koji smo danas u pučkoj seljačkoj stranci, izašli iz »hrvatske stranke prava«, današnji naprednjaci ne samo da su u njoi ostali: ne samo da su na nas navalili i rugali nam se, nego su izjavili, da će u »hrv. stranci prava« ostati, dok ne počini izdajstva! — Sad su izašli i oni — dakle je »hrv. stranka prava« počinila izdajstvo. Izdajstvo je strašna stvar. Zato — ili se ne treba igrati samo strašnim riečima, — ili treba izdajstvo dokazati. — A što je novorodjeni »Pokret« onako navalio na nas radi toga, što smo učinili ono isto, što su njegovi ljudi učinili iza nas, — ne zaslužuje li to barem jedne rieči spomena u smislu pravednosti?

Rekosmo ovo njekoliko rieči, da već u početku ne zabrazdimo u ono, što su tako često radili naši: glavu u piesak kao noj — i mi ne vidimo ništa. Napredna stranka je tu, ili bit će skoro, — pa što

hasni pričinjati se, kao da je nema? Tu je, a mi čekamo i njezine rieči i djela.

A na ono, što je riečki »Novi List« na naših njekoliko rieči, što smo za nj kazali u posljednjem broju, odgovorio, i to dosta na dugo, — na to bi se moglo dosta odgovoriti. No hoćemo li nastaviti, gdje su naši stari prestali, t. j. vječnim »bistrenjem« i svadjom? Njekoji misle, da je bolje pustiti tomu mira, drugi opet kažu, da bi se na ovo i ono moralo odgovoriti. Mi ćemo barem za sada poslušati one prve.

Hrvatska pučka seljačka stranka i Srbi oko »Srbobrana«. U broju od 10. o. mj. osvrnuo se »Srbobran« na bilježku, koju je donio naš list u posljednjem broju na njegov članak od prošloga mjeseca. »Srbobran« se i opet ljuti na nas i prigovara nam, da se mi, što se tiče Srba, ne razlikujemo mnogo od starih stranaka, i da nam je namjera, da opet zabašurimo srpsko pitanje.

Mi ne znamo, bismo li mogli naše prijatelje oko »Srbobrana«, ma štogod napisali, uvjeriti, da nije tako. Ta tek smo se i pojavili, oni ni ne sačekaše, što će naša stranka i kako će se prema Srbima držati, već ravno po nama.

Razumije se, da nas to ne će smesti, da o srbskom pitanju i u buduće ne pišemo i ne radimo, kako smo dosad pisali i radili, a držimo, da se Srbi na to naše pisanje i nas rad nisu nikako mogli potužiti. O tom dakako, da je to, što oni smatraju srbskim pitanjem, doista pravo i jedino srbsko pitanje, ne će oni nas moći uvjeriti. A kako i sami u posljednjem broju pišu, ne drže ni oni, da je to jedino, što Srbima treba.

Naše bilježke oni nisu dobro shvatili, a nama bi bilo samo milo, kad bi i oni drukčije mislili, nego smo ih mi bili razumjeli.

Samo je čudno, što oni nisu od svega onoga, što ima u našem programu, gotovo ništa našli, što bi bilo po njihovu zdravo i koristno za narod, već su se spotakli o to, da mi nemamo u programu ništa o srbskim zahtjevima, a napose o zastavi i ćirilici.

Očito je, da toj gospodi vriede više rieči od gotovih čina. Ili zar »Srbobran« ne znade, da su ista ona »gospoda« u seljačkoj stranci branila upravo onako srbsku zastavu, kao što su i hrvatsku, i da su radi srbskoga pitanja bili po tamnicama. Kad je »Srbobran« predbacio toj gospodi u seljačkoj stranci zauzimanje za hrvatsku zastavu, imao je barem i to spomenuti.

U ostalom u našem programu nema ništa ni o hrvatskoj zastavi, pa zar bi se moglo i smjelo iz toga zaključiti, da smo mi proti hrvatskoj zastavi?

Ako naši prijatelji oko »Srbobrana« ne misle, da naumice govore neistinu, onda bi nas bili zastalno razumjeli, što smo tim htjeli kazati, kad smo u program stavili, da su Hrvati i Srbi jedan narod i da se moraju, gdjegod živu, u politici sporazumjeti. Bilo bi im onda jasno, da iz onoga slijedi nedvoumno, da su srbski narodni zahtjevi upravo tako naši, kao što su i njihovi, a da je srbska zastava i srbska ćirilica upravo tako i hrvatska zastava i hrvatska ćirilica, kao što bi imala biti, a valjda i jest nekima izmedju Srba hrvatska zastava draga isto kao srbska narodna zastava.

Samo kraj svega toga mi smo još i danas toga mišljenja, da srbska zastava i ćirilica ne spasi Srbstva, kao što ni hrvatska zastava ne obrani Hrvata od tudjinske najezde.

U vrieme, kad naš narod sve više gubi tlo izpod nogu i bjega preko mora, a ono, što ostaje u domovini, sve siromašnije biva, svatko, tko ima oči i hoće da vidi, lako će nas razumjeti, kad rekosmo, da je narodna nevolja prvo, a zastava i pismo prema drugim narodnim zadaćama da su zapravo sitnice.

No nama se čini, da je možda zaludu, što pišemo gospodi oko »Srbobrana«. A čini nam se to za to, što nam oni kao da zamjeraju, što se borimo proti madžarskoj zastavi, dok za srbsku da ne marimo. Ljudi božji, zar je to vama isto?

Naša stranka nema budućnosti, ako hoćemo da vjerujemo jednomu brzojavu, što ga je »Nard. Obrana« dobila iz Zagreba. Brzojav kaže, da će danas (12. siečnja) govoriti u saboru stari Derenčin i kazati, da jedino hrvatska napredna stranka ima budućnost.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 2.)

Niemci i Madžari u Hrvatskoj. Nedavno mi reče veliki jedan gospodin (t. j. takav, koji ima veliku plaću), da je najveća naša nevolja to, što se naši ljudi sele u Ameriku, a k nama se doseljuju tudjinci. »Ako to dalje tako potraje, čija će Hrvatska biti domovina? Hoće li onda biti vriedno boriti se za tu domovinu, kad to već ne će biti naše!?«

I zbilja, gledamo li samo na dolnju (iztočnu) Hrvatsku, t. j. tako zvanu »Slavoniju«, moglo bi se reći: to nije prava Hrvatska, kad tu ima občina, gdje su Niemci (Švabe) u većini. Ali kad čovjek znade, da je gornja Hrvatska, pa čitava dalmatinska Hrvatska, čitava Bosna i Hercegovina čista od tudjinstva, onda to nije tako strašno. Samo treba vazda držati na umu, da banska Hrvatska — da to nije ciela Hrvatska.

No hajde ipak da vidimo, koliko je bilo Niemaca i Madžara u banskoj Hrvatskoj god. 1900.

Te godine bilo je u županiji:

	svih duša	Madž.	Niem.	(Tudjinaca.)
ličko-krbavskoj	209.341	60	134	(194)
modruško-riečkoj	228.452	601	512	(1.113)
zagrebačkoj	480.240	1.598	1.784	(3.382)
varaždinskoj	267.929	630	797	(1.427)
bjelov.-križevačkoj	302.209	14.050	4.217	(18.267)
požežkoj	229.361	13.762	12.965	(26.797)
virovitičkoj	218.171	31.001	31.141	(62.142)
sriemskoj	336.660	22.783	59.941	(82.724)
u Zagrebu	61.002	3.805	4.250	(7.055)
u Varaždinu	12.930	438	858	(1.296)
u Osieku	24.930	2.207	12.436	(14.733)
u Zemunu	15.079	756	7.086	(7.842)
u cieloj ban. Hrv.	2,416.304	90.781	136.121	(226.902)

Dakle, kako vidite, u banskoj Hrvatskoj ima preko 90 tisuća Madžara i preko 136 tisuća Niemaca, zajedno blizu 227 tisuća. Pogledamo li broj svih duša ili stanovnika u banskoj Hrvatskoj, t. j. 2,416.304 (dva milijuna i toliko stotina tisuća), to vidimo, da medju deset stanovnika ima po jedan tudjinac Madžar, ili Niemac. Tako je poprieko, i to još ne bi bilo mnogo: desetina po prilici tudjinaca u domovini. To se pravo ne bi ni opazilo. No kad gornje brojke bolje pogledamo, vidjet ćemo, da u virovitičkoj i sriemskoj županiji ima oko četvrtine, ili pače preko četvrtine tudjinaca, tj. ljudi tudjega jezika i plemena. Ima pače općina, u kojima ima Niemaca, ili Madžara oko polovice, preko polovice, pače ima gotovo čistih njemačkih općina. (Oko polovice ili preko polovice ima tudjinaca u ovim općinama: Antunovac, Banovci, Novi, Berak, Beška, Cabuna, Čakovci, Čalma, Daruvar, Dežanovac, Drenje, Erdevik, Ernestinovo, Gaj, Harastin, Hrtkovci, Ilača, Indjija, Jankovci, St. Jarmina, Korogj, Lovas, Lukač, Maradik, Neudorf, Opatovac, Osiek, Pazova Nova, Putinci, Retfala, Ruma, Sarvaš, Selci, Sotin, Svinjar, Tompojevci, Uljanik, Vinkovci, Viškovci, Voganj, Vukovar, Zemun).

O ovim našim tudjincima više se piše u novinama tek u naše dane, i to zato, što su se i oni počeli micati. Medju Madžarima, koji su većinom kalvini, rade njihovi svećenici, a medju Niemcima se, kažu, pojavili »veliko-niemački naprednjaci«. Najviše rade za to, da uvedu u crkvu svoj jezik i da dobiju svoje škole. I zbilja imadu već dosta čisto svojih škola. Za Niemce pače kažu, da će kod prvih izbora postaviti svoje »njemačke« kandidate za sabor.

Da nas tko upita, što mi mislimo o tim tudjincima, mi bismo rekli ovako:

Čovjek ne ostavlja doma bez velike nevolje. Tako su i naši Niemci došli u našu domovinu za to, da žive, a ne, da vode politiku. Iztočna Hrvatska bila je do pred 200 godina pod Turčinom. Kad su Turci protjerani, porazdielila je i jevtino porazprodala bečka cesarska komora pustu zemlju tudjinskim velikašima, koji su za tim pozvali ovamo Niemce prieko iz Ugarske, da zemlja ne ostane pusta. Politika im valida nije bila u pameti. Za Madžare, koji se danas doseljuju u našu domovinu, — za njih se, mislim, to ne može reći, jer čitamo u madžarskim novinama, kako Madžare napučuju u Hrvatsku i obećavaju im pomoć sa svake strane. Pa i zbilja dobivaju ti Madžari pomoći i što se zna, odkuda, a sve se možda i ne zna, pa je lako moguće, da se ti ljudi ne naseljuju samo od nevolje, nego da se tu i spekulira s politikom.

Pitamo li, bi li što moglo biti od te spekulacije, t. j. bi li tudjinci mogli biti nama na nepriliku u našem domu, na to se može samo jedno odgovoriti, i to: Ako naš narod bude svagdje zaostajao za tudjincem, ili pred njima uzmicao, pače i bježao, — onda je naravski, da će tudjinci postati gospodari. A kako će biti, to se unapried ne može reći... Troje treba svakako na umu imati, i to prvo:

Naš sviet treba da primi jednu misao, narodnu misao, koja mu kaže: Mi smo jedno, i mi imamo braće svoga plemena, mi smo ovdje doma, — mi se ne damo. — Gdje je njemačka domovina od naše, pa

ipak njemačka gospoda okupljaju naše Niemce i u pamet im dozivaju: Eno gledajte, ono tamo vaša su braća, — vi ste ovdje naša straža, naši pomagači: vi pomažete, da Niemac osvoji cieli sviet. — Takvu misao šire i novine, koje našim Niemcima dolaze u ruke, pa to onda čovjeka kriepi i jači, kao što ga kriepi i jači vjera. Od takve misli naš je sviet još u mnogim krajevima daleko, ali za to o tom i pišemo, da se i naši ljudi ganu. A da se mi ganemo, — daleko bismo dosegli i presegli, jer samih Hrvata ima prieko u Ugarskoj najmanje toliko, koliko u Hrvatskoj ima Niemaca i Madžara zajedno. A Srbalja ima prieko više od pola milijuna.

Drugo, što treba držati na umu, to je prosvjeta. Badava, ljudi: Nikad se još nije čulo, da bi budale vladale pametnim ljudima. Zato: knjige i novine u ruke! To čovjeku otvara pogled, kamo inače ne vidi.

Treće je napokon: Treba gledati, da naš sviet ne zaostaje u gospodarstvu, nego da napreduje.

Sav taj troji posao čeka i naše ljude.

Beč, Madžarska i Hrvatska. Kako znate, bečki je cesar ujedno i kralj ugarski i hrvatski (ili kralj hrvatski, slavonski i dalmatinski), a osim toga je pod njegovom vladom kraljevina Češka, kraljevina Galicija i više nadvojvodina i vojvodina (Gornja i Dolnja Austrija, Kranjska, Štajerska, Koruška i t. d.), pa grofovija i tako dalje. Sve ove kraljevine i zemlje drže se i imadu se držati zajedno po jednom zakonu, koji se zove »pragmatička sankcija«. Taj su zakon priznala i hrvatska gospoda (»staleži i redovi«, t. j. velikaši i svećenstvo) god. 1712., a priznala su taj zakon i gospoda ugarska god. 1723. Taj zakon kaže još i to, da nad svim tim kraljevinama i zemljama ima vladati nadvojvoda austrijski iz kuće Habsburga, i to u mužkoj i ženskoj lozi. Iz kuće Habsburga izlazi po tom naravski i današnji vladar nad svim tim zemljama. Nj. Veličanstvo cesar i kralj Franjo Josip I.

Kad su bečki cesari ovako okupili pod svoju vladu tolike kraljevine i zemlje, nastojali su, da od svega toga načine jednu državu, u kojoj bi bio ne samo jedan vladar nego i jedan zakon, pače i jedan jezik, i to njemački jezik, a Niemci bi dakako bili u svem prvi. Politika, koja je to htjela, zove se »centralizam« (misao o središtu). Proti tomu su oni, kao i Hrvati, imali svoje zakone, i to takove zakone, koje je davao njihov ugarski sabor, a ne sam vladar (krali), pa su tražili od cesara, da prizna te ugarske zakone, ili u kratko, da prizna ugarski ustav (konstituciju). No Beč toga nije htio priznati, dok nije nastala buna god. 1848. U toj su buni išli Madžari tako daleko, da su bečkoga cesara skinuli s ugarskoga kraljevskoga priestola. Onda je došlo do pravoga rata i Madžari su se morali pomiriti. No kako je Beč bio nesrećan u talijanskom i pruskom ratu (1859. i 1866.), popustio je Madžarima i priznao njihov ustav, t. j. posebne ugarske zakone. To je bilo god. 1867., kad je bečki cesar, a ugarski kralj potvrdio tako zvanu »austro-ugarsku nagodu«.

I tako su od god. 1867. pod bečkim cesarom dvie države: Ugarska je jedna, a »ostale zemlje« druga. God. 1868. pogodila se i Hrvatska s Ugarskom i pristupila na njezinu stranu.

No i ako Ugarska ima svoje zakone, a »ostale zemlje« opet svoje, ipak ima i takvih zakona, koji vriede za cielu cesarovu državu; to su osobito oni zakoni i odredbe, koji se tiču vojske, jer cesar ima samo jednu vojsku, pa ima Madžara, koji idu za tim, da Ugarska dobije i u tom posebne svoje zakone, a onda i svoju vojsku. Kad bi se još to uredilo, da bi Ugarska imala i posebnoga ministra za vanjske poslove, t. j. kad bi se sama smjela pogadjati s drugim državama, onda ne bi imala nikakvoga posla s »ostalim zemljama«, nad kojima bečki cesar vlada, nego bi s njima imala samo zajedničkoga vladara u jednoj osobi, t. j. bečki cesar bio bi i ugarski kralj i ništa više. Drugim riečima se to kaže: Madžari hoće s »ostalim zemljama« samo osobno jedinstvo (»personalnu uniju«). Za politiku, koja to hoće, — za tu su politiku madžari košutovci ili »stranka 1848. godine«. Razumije se, da je ova stranka do sada proti vladi, t. j. u opoziciji, a vladu drže oni, koji su za »nagodbu« od god. 1867., — upravo tako, kao što i u Hrvatskoj. No osim ove košutovske opozicije, koja hoće samostalnu Ugarsku i samo osobno jedinstvo, ima i druga madžarska opozicija, koja je zadovoljna s nagodbom od g. 1867., ali samo traži, da vlada i kralj tu nagodbu strogo i točno obdržava. To je tako zvana »umjerena opozicija«, kako su kod nas bili do nedavna »obzoraši«. No ovih dana dogodilo se ovo: Ova umjerena opozicija prešla je u tabor košutovski, t. j. sva madžarska opozicija ne će danas nikakvoga posla s Bečom, nego hoće samo »osobno jedinstvo« — t. j. samostalnu Ugarsku.

I to je glavno, radi čega ovo danas pišemo, t. j. glavno je to, što ciela gotovo madžarska opozicija hoće da se odieli i otrgne od »ostalih zemalja«, koje su pod vladom bečkoga cesara. I baš radi svega toga nema danas mira prieko u Ugarskoj, pa sve, što se tamo dogadja, — sve se to vrti oko toga: Hoće li Ugarska biti svoja, ili će i dalje biti svezana s Bečom?

Ovo je pitanje i za nas glavno, i to zato, jer se pita: A što će biti s Hrvatskom? Hoće li Madžari potegnuti sa sobom i Hrvatsku? — Ovo je pitanje osobito zato važno, što se čuju glasovi kao da se Madžari spremaju i na drugu jednu stvar, i to na ovu: Poslije sadašnjega kralja, Nj. Veličanstva Franje Josipa, imao bi preuzeti vladu nadvojvoda Franjo Ferdinand, a njemu kane Madžari praviti neprilika, i to radi toga, što njegova žena nije bila princesa, nego samo grofica. Zašto to, toga sada ne možemo razlagati. Glavno je, velimo i opet, to: Hoće li Madžari za sobom povući i Hrvatsku?

Na to pitanje sada ne ćemo da odgovorimo, ali ćemo se skoro na to vratiti.

Evropa proti Rusiji. Cieli sviet gleda danas na Rusiju, na njezin rat s Japancima. A gleda zato, što znade, da će se sada odlučiti velike stvari za sve narode i države na svietu. Gleda Evropa, gleda Azija, gleda i Amerika, gleda i svaka želi ugledati rusku — nesreću. Kako se je i zašto se je Rusija zaratila s Japancima, o tom bi trebalo napisati cieli razgovor, kao što i o tom, zašto je Amerika proti Rusiji. Mi ćemo to skoro i učiniti, a za danas da vidimo, kako je gotovo ciela Evropa proti Rusiji.

Čudno je malo, kad se kaže, da je Evropa proti Rusiji, a i djeca u školi znadu, da je prava ruska država i sama u Evropi: u Evropi je, gotovo na pragu Njemačkoj, priestolni ruski Petrograd; u Evropi je i Moskva, »matuška (majčica) Moskva«, stara ruska priestolnica. Pa kako je onda Evropa proti Rusiji, kad je i Rusija u Evropi.

To je baš ono! Njekoji narodi u Evropi misle, da su oni sami Evropa, i to ono najbolje, što Evropa ima: oni su najprosvjećeniji, najbogatiji, najumniji, najnapredniji itd. Ti jedini pravi Evropljani — to su Francezi, Englezi, Talijani, a dakako i Taiči ili Dajč,, ili kako ih mi zovemo: Niemci ili Švabe. Svi ovi, osobito Francezi, — to je Evropa, ili, da se bolje znade: to je »zapadna Evropa«, — jer su svi ovi više na zapadu. Mi Slovjeni po tom gotovo i nismo u Evropi, mi smo »Iztok«, ili kako svi oni na zapadu nama kažu: mi smo »orijent« (iztok). A »Orijent« — to je, kako samo da kažem, — to nije prosvjeta, to nije kultura, to nije civilizacija, to nije sloboda, to nije — to nije ništa, jer to nije Evropa!

A da me upitate: pa što je toliko vriedno u toj Evropi, da sve ostalo nije ništa?, — ja vam ne bih znao ni za dugo, a kamo li ovaj čas odgovoriti. Dosta vam budi to, da ta Evropa strašno do sebe drži: Ja sam ja, — ja sam Evropa, vladarica svieta! »Eno vam naš Pariz, naš Rim, naš London, naš Beč, pa i naš Berlin! Imate li drugdje na svietu takovih gradova? — A da pitate tek za ljude! Od rimskoga Julija Cesara i grčkoga Aristotela hoćete li da vam nabrojimo naše vojvode i učenjake od dvie tisuće godina natrag, pa do danas? Hoćete li da čujete, kolike smo zemlje osvojili i narode pokorili? Hoćete li da čujete, što smo izumjeli u znanosti? Ne znate li, kakve smo stvorili države? Ne znate li za naše željeznice, mostove, kanale, brzojave! Ne znate li za naše vojske, naše puške i topove? A naši toliki državni i privatni činovnici, pa trgovci i novčari! Naše tvornice sa svojim strojevima, naši zanatnici sa svojim orudjem, naši — što još hoćete?! Pogledajte samo, kako to sve radi! i radi kao mašina — kako osvaja sviet! Nadjite to drugdje osim u Americi, koju smo mi stvorili! — To je Evropa! A vi još pitate: Što je to Evropa?!«

Tako se i još mnogo drugačije Evropa hvali i — budimo pravedni — ima se za što hvaliti: Sve to zbilja jest nješto, čim se Evropa hvali. No zašto ta Evropa mrzi Rusiju i želi joj nesreću?

Ja ne bih rekao, da Evropa mrzi Rusiju zato, što Rusija svega toga nema, jer svega toga nema ni sva Evropa, a onda — ima i Rusija nješto od svega toga. Ta ruski car Petar Veliki — taj je mnogo toga iz Evrope donio u Rusiju i silom to tamo zasadio: on je tamo doveo Holandijce, Niemce, Franceze, i Talijane; on je svoje boljare i dvorane silio, da se oblače i strigu kao i Evropljani, — on je veliku Rusiju dosta poevropio.

Drugo je nješto, za što Evropa mrzi Rusiju i želi joj nesreću, a to je ruska snaga, ruska veličina: Rusija raste, širi se, jači se. Dok se je prava Evropa: Francezka, Italija, Njemačka i Austrija gotovo stotinu godina borila danas više, sutra manje s bunom, s revolucijom, — dotle je Rusija sve u »robstvu« rasla i tako se ojačila, da su se nje počele bojati sve države, osobito Englezka i Njemačka s Austrijom, i to tako, da se nitko nije usudio ni pomisliti štogod proti Rusiji, oso-

bito od onda, od kada se je Rusija svezala s Francezkom. No u to dodje rusko-japanski rat, — i Evropi je odlanulo: Evropa je vidjela, da Rusija ipak nije tako jaka, kako je sviet mislio.

Sad su se razvezali jezici, osobito židovski, koji gospodare u novinama. Sad se je opet počela ponavljati stara rieč: da je Rusija gorostas sa glinenim nogama, kojega je lako srušiti. A da je Rusija gorostas na glinenim nogama, to se vidi po tom, što je u Rusiji sve nezadovoljno: sve stenje u robstvu, sve se diže proti robstvu, sve se buni proti caru, koji nikomu ne daje slobode. I Rusiji nema spasa, dok car svojemu narodu ne dade onakve slobode, kakva je u Evropi.

Tako u kratko pišu danas novine po svietu, a ima i u Hrvatskoj ljudi, koji otvoreno kažu i pišu, da su na strani ruskih buntovnika, t. j. da ruski buntovnici imadu pravo.

Što se tiče ovoga posljednjega, o tom bi se moglo mnogo razpravljati, pa će i to sve potanko doći na red. Za danas bit će dosta ovo:

Glavno, što se Rusiji prigovara, jest to, što ruski car sam daje zakone, a ne pita nikakvoga sabora, u kojem bi imali rieč narodni zastupnici, koje bi »narod« izabrao. No o tom nije vriedno trošiti više rieči od onoga, što je kazano u onom našem razgovoru o »Pučkoj politici«. — Tuže se dalje i na to, što se u Rusiji ne smije slobodno pisati. To je zlo, o tom nema sumnje. No vi i sami već znate, kako se i koliko se smije pisati i »u Evropi«, jer je i Hrvatska u toj Evropi. — Treći napokon razlog, s kojega evropske novine najviše viču na Rusiju, jest to, što židovi u Rusiji nemaju onakve slobode, kao u ostaloj Evropi, jer židovi u Rusiji ne smiju stanovati na selu itd. To je istina, ali je li to krivo, to je drugo pitanje. Vi znate, da ni naš kazneni zakon ne dopušta, da pametniji radi, što bi htio, jer ako tko koga prevari, naš ga zakon kazni. A znate, da samo pametniji može bedastijega prevariti. Da su pak židovi u trgovini i novčanim poslovima pametniji od ruskih seljaka, to je lako vjerovati, pa je lako vjerovati i to, da bi se židovi svojom pameću medju ruskim seljacima dobro služili. Ako bi pri tom učinili štogod proti zakonu, kako se to i drugdje dogadja, došli bi pred sud. No u Rusiji su se odlučili za ovaj način: Bolje je ne dopustiti, da dodje do zla, nego čekati, dok zlo nastane, pa onda krojiti pravicu. Zato židova ne puštaju na selo.

Toliko za danas o Rusiji.

Seljake treba — ukinuti! Ne bi čovjek vjerovao, kakvih na svietu ima bedastoća, pa se ipak nadje ljudi, koji takvu bedastoću drže za mudrost. — Tako je o novoj godini osvanula u jednim novinama bilježka, koja ne kaže ni više, ni manje, nego to, da seljake treba ukinuti, — seljaka neka više ne bude!

Kako? Zašto? — pitate. — Ovako: »Seljak« — to je pogrdni naziv od starine, osobito iz onoga vremena, kad su seljaci bili kmetovi. Danas kmetstva nema, danas su i seljaci slobodni i svoji ljudi, pa zašto, da im se daje taj pogrdni naziv? Taj naziv treba ukinuti! — Tako su pisale one novine.

To je sve liepo. Mi znamo, da je seljak bio stotine i stotine godina tudji sluga i rob. Mi znamo i to, da i mnoga današnja gospoda gledaju na seljaka, kao na nješto, što nije pravi čovjek. Ali, ljudi božji, nije to zato, što je seljak bio kmet, nego znate li, zašto? Zato, što je

seljak seljak: što nosi svoje narodno odielo, što govori svojim jezikom i što misli svojom glavom, jednom riečju zato, što je još barem u tom svoj. A sve, što je još naše, što nije tudjinsko, — to je mnogoj našoj gospodi mrzko, i toga se gospoda stide! Neka seljak postane radnik, neka samo obuče tudjinsko odielo, — gospoda će mu već pomalo pružati ruku, jer to više ne bi bio naš čovjek. I zato bi valjda seljake trebalo ukinuti, t. j. trebalo bi ukinuti i ono zadnje, što je još naše.

No na svu sreću nije to baš tako lako »ukinuti«. Dok bude gradova bit će i gradjana; dok bude sela, — bit će i seljaka. A doklegod naši seljaci ostanu naši, t. j. doklegod budu nosili svoje domaće odielo i doklegod se budu držali svojih običaja, — bit će oni mnogoj našoj gospodi mrzki, pa zvali se seljaci »ratari«, »težaci«, »poljodjelci«, ili »posjednici«, ili »vlastela«, ili ćak »baroni«, — dok oni budu u tim nesrećnim gaćama, pa u opancima i kožusima, — zlo po njih. No čim bi obukli evropske haljine, pa bili to i sami dronjci, i čim bi stali sve seljačko grditi i prezirati, to bi bio znak, da su se odrekli svojih »bedastoća« te da su pristali uz ostali civilizovani sviet i postali »gradjani«, i to gradjani cieloga svieta ili »kozmopolite« i »internacionalci«, — odmah bi bili našoj gospodi miliji i bliži, pa bili gluplii, nego noć. Ta u tom i jest, čini se, sva naša nevolja, što je duh današnje civilizacije takav, da ne trpi ništa posebnoga, ništa domaćega, ništa svoga, nego se klanja tudjemu. To i jest ona velika razlika izmedju domaće naše hrvatske i slavenske pučke misli i izmedju internacionalne (svjetske) pučke misli (internacionalne demokracije).

Vriedno je na koncu spomenuti i ovo: Kad ne bi bilo seljaka, ne bi, naravski, bilo ni seljačke stranke. Zato, da se riešimo seljačke stranke, najbolje je reći: Nema seljaka! Seljake treba ukinuti! — Da nije radi toga i izmišljena ta mudrost, da seljake treba ukinuti? Što vi kažete na to?

Novine »Obzor«, koje izlaze već 46. godinu, promienile su ovih dana urednika, jer je dosadašnji glavni urednik Josip Pasarić, koji je bio kod »Obzora« kojih 15 godina, od tih novina odstupio. S niim je odstupio i glavni suradnik dr. Milan Heimrl. A obojica su odstupila zato, što su pristupili u novu »naprednu« stranku pa ne mogu dosta kod novina, koje nose naslov, da su »glavno glasilo hrvatske stranke prava«. Glavna stvar, radi koje se je urednik Pasarić sukobio s »Obzorovim« gospodarima, bilo je to, što je Pasarić kazao, da kod nas treba sve raditi »bez popova i protiv popova«. Tako su javile njeke novine, a »Obzor« je to sam popravio, da Pasarić nije tako rekao, i da kod »Obzora« tako ne misle za sve popove, nego samo za one, koji hoće posebnu svoju stranku. — Premda su ova dvojica »buntovnika« odstupila, ipak se govori, da »Obzor« dalie ne će nositi natpis »glasilo hrvatske stranke prava«, jer to ne dadu, kažu, oni njekoji zastupnici, koji se još broje u tu stranku. Ako se to dogodi, onda »Obzor« ne će biti za nijednu stranku, nego samo za cielu opoziciju. Drugi opet vele, kako smo već javili, da će »Obzor« biti za novu stranku, za tako zvano »središte« (centrum).

(»Hrvatski Narod« God. 1905. Broj 3.)

»Žen' se, diko, dok si mlad!« — Tako kaže naša pjesma, i ja mislim, da pravo kaže. No čini se, da i u našem narodu već prolaze ona vremena, kad su se momci ženili u 18. godini, a djevojke udavale u 15. ili 16. Toga ima sve to manje, kao što je medju gradjanima toga davno već nestalo i kod nas, a još prije po svietu.

A zašto se ljudi sve to kašnje žene? — Teže se živi, to je jedno. »Najprije štalicu, a onda kravicu!« To se čuje na sve strane. Lako je bilo onda, dok je sviet živio onako, »kako Bog zapovieda«, t. j. dok je otac živio sa sinovima, pa je sinu bila »štalica« gotova, — otac ga je ženio. Ali od kada se gradski sviet raztepao, tako da sin odlazi od otca već onda, dok nije oženjen, a pogotovo, kad se kani ženiti i kad se oženi, — od onda: »Svatko k sebi!« — to je pravilo. A po tom se pravilu ravna već i naš narod: Diele se braća, diele se sinovi od otca, — nema »štalice«, pa nema ni kravice.

A drugi je razlog, osobito medju gradskim svietom ovo: Hoće se ljudima liepo i lako bez brige živjeti. A žena je briga i trošak, — osobito u gradu. »Zašto ja ne bi sam uživao, što imam i zaslužim!« Tako se često čuje u gradu. Sebičnost je to: Ljudi su sve to više samo sebi radi i zato se ne žene, jer »što bi ja još i ženu hranio i za nju se starao!«

A to nije dobro s nijedne strane. To se vidi kod mnogih naroda. Oni narodi, gdje ima mnogo gradskoga svieta, koji se kasno ženi, — oni se narodi slabo množe. Tako se na pr. Francezi već nimalo ne množe, nego ih ima svake godine sve to manje. A mi Hrvati i Rusi, gdje ima velika većina seljačkoga svieta, koji se rado ženi, — mi se najbolje množimo od svih naroda u Evropi (samo što mnogo naše djece umre prije nego navrše godinu dana).

Njeki kažu, da to nije dobro, ako se momci rano žene, i to zato, što su onda djeca slaba i kratkoga vieka. To kažu osobito liečnici. A nedavno mi je jedan naš čovjek iz dalm. Hrvatske, i to s otoka Hvara, pripoviedao, da tamo na otoku ima jedno mjesto Pitve, u kojem se momci kasno žene, pa da su to zbilja sve veliki, baš golemi ljudi i da ih ima mnogo, koji doživu i 90 i preko 90 godina. Ja sam pak naprotiv na svoje oči vidio ženu, koja je rodila sina (kazala mi sama) u svojoj 13. godini! A poznavao sam i toga sina. Pa što mislite, kakav je bio? — Bio je najveći i najjači u cielom selu, tako da su ga ljudi spominjali za primjer: jak i velik, kaže, kao taj i taj. — Koje je po tom istina, ja ne znam, ali ipak dovikujem našim momcima: »Žen' se, diko, dok si mlad!«. — Sviećnica je tu, pa srećno i blagoslovljeno bilo svima onima, koji će se ovih dana »pokriti«, štono se negdje kaže. I neka se zbilja »pokriju«, — bome je baš zima . . .

Židovske suze nad Rusijom. U Petrogradu je buknula »revolucija«, kako možete čitati na drugom mjestu. Je li baš, nije li to »revolucija«, to mi pravo ne znamo. Svakako je istina, da ciela Evropa osobito židovsko novinstvo, želi da bi u Ruskoj nastala revolucija, jer Evropa strašno žali nesrećno »rusko roblje«, koje stenje pod carskim samosiljem. Da vidite, kako su židovski novinari meka srca za ruske nesrećnike, čujte samo malo, kako o tom piše bečka »Nova slobodna presa«:

»Strašno djeluju na čovjeka ulične borbe u Petrogradu. Svaki uljudjen čovjek mora osjetiti duboku i bolnu sućut, kad čuje, da su tolike tisuće pa od zla, pod kojim svi staleži i slojevi u Rusiji uzdišu«.

Oh, joj! Kako su ti bečki židovi milosrdni! Znadu i oni, da je svega toga bilo i drugdje po svietu, pa i sami spominju, kako je to bilo u Francezkoj pred kojih 50 godina. Ali što je to prema ovomu, što se dogadja u Rusiji!« U Francezkoj je množtvo bilo naoružano, a u Ruskoj stoji na jednoj strani narod pred priestoljem s poniznom molbom, a na drugoj kozaci (konjanici — vojnici), koji se očito vesele svemu tomu te krvoločno tuku, bodu i strieljaju goloruke ljude. Nije njima do toga, da se načini mir, nego do toga, da se izkorieni želja za tim, da se silničtvo službenika ublaži, te da se uvede konstitucija«.

I tako dalje. Samo još jedno da čujemo: »Što se ima dogoditi, to se ne može zaustaviti ulanskim kopljem«. — Zbilja? Čudnovato! A mi smo u istim novinama čitali, da vojnički bodeži i puške moraju načiniti red i uzpostaviti ugled oblasti i države, pa koštalo to, što mu drago! A znate li, kada smo to čitali? — Onda, kadgod bi se digli Česi, ili nedavno, kad je bilo nemira u banskoj Hrvatskoj. Onda bečki židovi nisu pisali, da ulansko koplje ne može toga zaustaviti . . .

U Turskoj nije dobro, to i mi znamo. Znamo i to, da ima malo država, u kojima bi veliki rat prošao bez domaće bune. To je naravski: Narod težko podnosi rat, a doma ima malo vojske, pa se nezadovoljnici ojunače. No da nad Ruskom suze lievaju njezini najveći dušmani, koji proti nama svima Slovjenima brane silu i krivicu, to bi morali držati na umu svi oni, koji su na strani ruskih buntovnika, pa se ozbiljno zamisliti.

Prve laži proti našoj stranci počeo je širiti — na žalost — jedan svećenik. Taj ni malo častni svećenik jest upravitelj župe g. Josip Posilović. On je u »Hrv. Pravu« medju ostalim napisao i to, da naša stranka hoće, da se učiteljima snizi plaća, a župnicima da se uzmu njihovi dosadašnji dohodci, pa da im se dade »nješto« u novcu. — Vi, koji ste dobili tiskano, što hoće naša stranka (a svi ćete dobiti doskora), vi znate, da o učiteljskim plaćama nema tamo ni govora, a za župnike se kaže, da se s vremenom »ukinu sve župne daće i dužnosti«, a mjesto toga da se župniku odredi stalna odšteta u novcu, dakle, kad do toga dodje, dati župnicima »nješto«, nego »odšteta«; a što je »odšteta«, to bi g. upravitelj župe morao znati, pa on to i zna, t. j. tko dobije odštetu, ne trpi nikakve štete.

Ali što ćemo s ovakvim ljudima, koji znalice i hotimice izkrivljuju i šire laži! Pa se onda njekoji čude i srde, ako pane koja i proti kojemu svećeniku! A prosudite: Kako se to zove: Čita crno na bielom tiskano »odšteta«, a on u sviet viče: »Nije odšteta, nego »nješto«!«

Sva je sreća, što ovakvih ljudi, kakav je ovaj g. Posilović, nema mnogo, a bit će ih, nadamo se, sve to manje. Ovo, što jest, to je ostatak stare naše nevolje, stare naše politike, koja je najviše držala do onih ljudi, koji su najviše mrzili i grdili svoje protivnike: to su bili »neustrašivi borci«, »čelik Hrvati« i t. d.

Što još g. Posilović piše: da vodje naše stranke nemaju nikakve vlasti, pa što se onda pačaju u te stvari, da će se župnicima dati ili

uzeti to i to, — to mu se doista čudimo. To se zna, da vodje naše stranke nemaju nikakve vlasti. No neka nam g. P. kaže, kakvu vlast imadu vodje njegove stranke. Nemaju je ni oni, pa ipak govore i pišu, da bi se imalo to i to tako i tako urediti. Razumije se: uredit će se onda, kada to narod odluči i dade vodjama vlast, da to urede. — A što se tiče župničkih dohodaka, doći će pitanje i na poglavare: na biskupe i župnike, pa će i g. P. kazati svoju. Ali će se pitati i narod. Pa to je valjda pravo, velečastni gospodine?

A ono, što ste krivo i neistinito pisali, pročitajte i prosudite, pa se pokajte: Nije liepo, osobito za vaš stalež.

(»Hrvatski Narod« God. 1905. Broj 4.)

»Blaženi Marko Krizin« ili Križevčanin — to je najnoviji blaženik božji. »Blaženici«, kako valjda znate, nisu u katoličkoj Crkvi isto, što su i »svetci«; svetce, mislim, časti ciela Crkva, a »blaženike« samo pojedine pokrajine. A svetce i blaženike proglasuju svetima, ili blaženima sv. Otac papa po posebnim pravilima. Tako je ovih dana proglašen blaženim i taj »Marko Krizin«, Hrvat rodom iz Križevaca, koji je kao redovnik u Ugarskoj za vrieme vjerskih i političkih buna pred 300 godina poginuo s još dva druga redovnika od ruke kalvinskih buntovnika. Poginuo je mučeničkom smrću i zato je proglašen blaženim.

Njekoji ljudi traže i vide u toj stvari još i njekakvu politiku. Tako sarajevske srbske novine (»Srpska Rieč«) pišu: da se hrvatski sabor bavi »blaženim Markom Križevčaninom«, a ne svojim poslom. A sve to nije, pišu te novine, nego opet jedna stvar, kojom iz Beča i iz Rima hoće to i to, što ja znam. — A kad tamo, nije istina, da se hrvatski sabor bavi bl. Markom Krizinom, nego je istina samo to, da je zastupnik biškupački g. Tomac, koji je svećenik, pitao vladu, zašto nije sudjelovala kod slave, kad su toga blaženika proglasivali blaženim. Na to je vlada odgovorila, da je to crkvena stvar, pa da vlada nije ni bila pozvana na tu slavu. — Drugi opet vide drugu politiku, i to ovu: Blaženoga Marka Krizina ubili su Rakocijevi ljudi, a Rakoci su bili kalvini i veliki Madžari, koji su se borili proti Beču i cesaru. Jedan Rakoci od te familije morao je iz Ugarske i pobjeći, pa je i umro u Turskoj, a Madžari su željeli, da mu se kosti prenesu u domovinu. Bečki je cesar to nedavno milostivo dopustio. No da ne bude krivo ni madžarskim katolicima, trebalo je, kažu, pokazati i to, da su jednake časti, ako ne i više, vriedni i oni redovnici, koji su bili vierni Crkvi i cesaru. — Iz naših njekih novina vidimo opet nješto treće, na ime ovo:: To je čast, sreća i milost za sve Hrvate, što je eto jedan njihov narodnjak proglašen blaženim; po tom se, pišu te novine, vidi, kako je sv. Otac papa sklon Hrvatima. Da je to bila čast za Hrvate, vidjelo se i po tom, što su u isti čas proglašena blaženima trojica, i to dva Madžara, a jedan Hrvat, pa slika bl. Marka Krizina, — dakle je on bio najviše počašćen, i to zato, pišu novine, što je Hrvat. — A da se tu zbilja radi i o narodnoj časti, vidi se i po tom, što su madžarske novine pisale, da taj blaženi Marko Krizin nije bio Hrvat, nego Madžar, te da se nije zvao Krizin, nego Kereši (Körösi, jer Madžari naše Križevce zovu Körös). A kad je sam sv. otac papa rekao Hrvatima, koji su bili na toj slavi u Rimu, da je bl. Marko Krizin bio Hrvat, onda su njekoje naše novine tek pravo udarile u pisanje: »Aha, ipak nije Körösi, nego Krizin! Ipak nije Madžar, nego Hrvat!«

Da nas upitate što mi o svom tome mislimo, mi bismo vam otvoreno kazali, da o tom u današnje vrieme nije lako pisati, i to poradi razdora i mržnje, koja se je u naše dane porodila radi katoličke politike. Kod nas je danas tako u tim stvarima, da je težko i jednu rieč otvoreno kazati, jer ako se u svem ne slažeš s jednom, ili s drugom strankom, odmah jedni na te, da si »furtimaš« i popovnjak, a drugi: da si bezvjerac, bezbožac i t. d. No uza sve to mi ćemo kazati svoje mišljenje barem o jednoj stvari, i to o hrvatstvu bl. Marka Krizina. Mi o toj stvari mislimo ovako:

Svetci nisu ni hrvatski, ni madžarski, ni talijanski, ni nikakvi, nego su svetci »božji«. Tako se barem moli u litanijama: »Svi svetci i svetice božje, — molite za nas«. Zato je, mislimo mi, nezgodno govoriti i pisati, da će bl. Marko Krizin biti hrvatski odvjetnik pred Bogom, jer su po kršćanskom mišljenju svi narodi braća, pa je svaki svetac odvjetnik čitavoga kršćanskoga svieta bez obzira na ikakvo narodno rodbinstvo. Mi se sjećamo rieči sv. pisma: da se tamo (t. j. na drugome svietu) ne će ni ženiti, niti udavati, pa po tom sudimo, da se tamo ne će pitati ni za krvno rodbinstvo, a kamo li bi tko mario za narodno rodbinstvo. — Tako mi sudimo po svojoj prostoj pameti, a tko zna bolje, neka nas pouči.

Samo još jednu. Blaženi Marko Krizin živio je i umro u Ugarskoj, pa se to spominje u svim spisima. Naravski je, da će po tom svatko suditi, da su Hrvati u Ugarskoj, a za stalno će tako misliti svaki stranac. Za to tko već gleda u toj stvari na politiku i na narodnu čast, ne bi smio biti zadovoljan. Tko kaže, da su svetci narodu na čast, imao bi željeti, da naši svetci budu takvi Hrvati, za koje se ne bismo morali otimati s Madžarima i tek dokazivati, da su Hrvati, a mi da nismo u Ugarskoj. A ciela ova stvar s bl. Markom Krizinom spletena je s Ugarskom, baš kao i ciela naša današnja politika.

U Sisku je nastao razdor medju g. Tuškanom i njegovim starim pomagačima i prijateljima. Ime gosp. Tuškana, zastupnika sisačkoga kotara, dosta je poznato cielomu hrvatskomu narodu, a najviše je došao na glas poradi svoga tamnovanja za Khuenove vlade. Manje će biti poznato ostalomu narodu ime g. Jose Stiića, veleposjednika u Galdovu kraj Siska, no zato ga u cielom onom prostranom kraju pozna tako rekuć svako diete, a pozna ga kao pravoga narodnoga čovjeka baš dušom, a i tielom. Jednako je malo poznato ostalomu narodu, da je seljački sviet sisačke okolice birao za zastupnika onoga, uz koga je bio g. Stiić, pa to najbolje znadu gg. Frank i Tuškan, a potvrdio bi, da je živ, i pok. Folnegović. Uz g. Stiića i druge vriedne Sišćane radio je posljednjih sedam, osam godina s gosp. Tuškanom i odvietnik Šuperina, i to onako tiho i skromno, ne vješajući svega na veliko zvono i ne gurajući se nigdje napried, kako to i odgovara njegovoj mirnoj i ozbiljnoj naravi. No da su takav njegov rad opažali oni, koji danas imadu vlast u rukama, najbolje se je vidjelo za vrijeme nemira god. 1903., kad je i g. Šuperina odsjedio svoj dio zatvora.

Tako je to bilo u Sisku do nedavna. A danas? — Danas novine g. Tuškana (»Sisački Glas«) piše gotovo u svakom broju, da je g. Stiić i g. Šuperina »za madžarone i za židove!« Pače još gore: g. Stiić i g. Šuperina idu samo za tim, da sebi napune žepove, osobito »fiškal« Šuperina, koji guli narod! I koliko se to ne piše u tom listiću, toliko se na sva usta govori u posavskoj štedioni, iz koje su nastojanjem g. Tuškana ona dvojica prvih njegovih pomagača uklonjena.

Koliko mi poznajemo ljude i prilike u Sisku i u okolici, moramo kazati, da je g. Tuškan započeo pogibeljan i nada sve nedostojan boj.

Za danas budi i ovo dosta, — da ne bude i više škandala. Ne prestane li pak g. Tuškan, možemo mu stalno reći, da će se već naći ljudi, koji će toj sramoti učiniti kraj.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 6.)

Naše žene. Koliko ja poznam naš sviet, naši se ljudi ne razgovaraju o ženama. No nije to ono, što nekoji kažu, da ima naših ljudi, koji znadu kazati osobito pred gospodom: »Da prostite, moja žena«. Ja toga doduše nisam nikad čuo od našega čovjeka, ali možda je istina: ima nas svakakvih. Možda su oni naši ljudi, koji živu u susjedstvu s muslimanima (s »turcima«), — možda su to oni čuli od njih, jer muslimani zbilja, koliko znam, ne kazuju ništa o ženama. Nije to, rekoh, tako, nego naši ljudi ne brbljaju o ženama: ova je ovakva, ona je onakva, ili još gore: moja je takva, a tvoja je takva. To zbilja nije razgovor: moj je muž takav i takav, a tvoj je takav. No pravi razgovor ili bolje sud o ženama, to se može čuti i od naših ljudi, osobito starijih. Oni znadu pripoviedati, kakve su njekad bile one stare žene, onda, dok još nije bilo današnje gizde i svadje. O, one su bile dobre, kao što je i sve onda bilo dobro i liepo, dok su i naši starci bili mladi . . .

No šalu na stranu! Stare su žene bile zbilja bolje. »To su bile prave žene!« presieca mi rieč koji starac. »Tko je kriv«, da smo na to došli na čem jesmo? Žene! Žene su krive!« — Sto i tisuću puta čuo sam taj prigovor. »One su krive, da su se jake zadruge raztrgale: one su krive, što su se tolike kuće zadužile! A sve to radi njihove gizde, radi njihove svadje. Oh, žene! Žene su vrag!«

No danas se to sve to manje čuje, jer se i ona vremena zaboravljaju. Muž vidi: nema druge, nego složno sa ženom trpjeti i raditi. Ta znate, koliki su sa ženama orali: žena goni, muž pluži, a i svakako drugačije. Mnogi je muž tek u ovoj nevolji poslie diobe spoznao, što je to žena, i da bez nje nikud nikamo. Ima ih, koji ne bi nikad doma stvorili, nego bi sve protepli i otišli, štono rieč, trbuhom za kruhom, da im nije bilo žene.

Čudno je njekako, ali se čini, da je živa istina, da je žena stvorena za patnju i muku. To joj je već kao od Boga, pa kao da to ona zna i osjeća, — žena je najbolja i najviše joj se vidi vriednost ondje, gdje se mora raditi i trpjeti. Pogledajte po našem narodu, najprije u dolnju Hrvatsku, gdje je čovjek do nedavna živio, da ni sam nije znao, kako: zemlje dosta, svega dosta, pa lezi, kruše, da te jedem. I to se pozna na ženi. Bez zamjere budi rečeno, — ne vriede Bog zna koliko. Ni djece nemaju, nego djedovska zemlja ide u ruke tudjinu. A što meću na sebe! Rekao bi, da je kraljica, a njezin čovjek — to joj je sluga! — A pogledajte u onaj kamen tamo u Primorju, po Lici i po dalm. Hrvatskoj sve do Crne Gore: tu bi rekao, da je muž spahija, a žena mu služkinja: on je, u junačkom odielu, često bez posla, a ona u krpama, a svu kuću drži sama. Zato se može s punim pravom kazati: Po ženi se najbolje pozna, da li narod napreduje, ili nazaduje, jer se po ženi najbolje zna da li se radi, ili se dangubi. Žena njekako prva osjeti, kakav je zrak oko nje: Ako sve kreće napried, ona će prva; ako kola krenu niz brdo, — ona je opet prva. Zato nije ciela istina, da su »žene krive«, što su se zadruge razteple. Zene su samo prve opazile, da tako dalje ne će ići, pa počele siliti: svaki k sebi.

Najgore su žene, kad su ljudi loši: one su onda i tri puta gore. To se vidi najbolje kod njekih gospodskih žena: Gdje gospoda živu lako, bez muke i bez računa, tu su žene posve bez posla i troše preko računa. To se vidi i kod naše gospode, pa i u istoj politici: Muževi pod njemačkom komandom žene Njemice; muževi Madžaroni — žene gotovo Madžarice . . .

No tko bi im došao na kraj! O njima bolje ili ništa, ili nikad gotov. To je i naravski, jer one izpunjaju cieli život, ženski se prsti opažaju na svakom mužkom djelu, a pameti ženskoj, i ako je, kažu, kratka, malo koji muž može naći kraj . . .

Hrvatski sabor u Zagrebu svršio je prekjučer svoj posao. Vi ste u ovom našem listu mogli dosta čitati, što se je i kako se je radilo u tom saboru. Vama se ne čudimo, ako ste, se čitajući, što je govorio ovaj ili onaj, od opozicije, čemu nadali; ali se čudimo tim našim zastupnicima, ako su se oni čemu nadali. No mislimo, da se oni nisu nadali ničemu: i oni su znali, da govore baš u ludo, u vjetar. I kada to čovjek znade, onda se samo još više čudi, da je ikoji od njih i usta otvorio. Čemu, kad i onako ništa ne hasni?! — No kad čovjek promisli, da se kamen ne može zaustaviti, kad se jednom počne niz brdo kotrljati, onda se razumije i to, što ju vide u narodu, onda ih čovjek još bolje razumije, pače bi ih i slušao, kako se muče, da barem kako tako učini svoju dužnost prema narodu, koji ih je ovamo poslao. Čestiti naši ljudi: kanonik Rubetić, župnik Zagorac i Šašel i drugi bez sumnje su učinili, što su najbolje znali.

No sve ne pomaže: Politika je njihova loša, ta politika ne vriedi i ne može više ništa. Mi se ne čudimo, što ovi ljudi toga ne vide; a i ako vide, ne čudimo se, što im se ne dade, da to priznadu.

To je politika bez naroda, čista gospodska politika. Mi se doista snebivamo, kako su malo znali reći ti naši zastupnici, kad je sabor odlučivao o tolikim milijunima narodnoga novca. Govorili su i motali — neka oproste — ovo i ono, a nijednomu se od njih nije potresla duša, pa da dovikne visokomu saboru: A ljudi božji, kojim pravom mi gospodarimo tolikim milijunima?!

Tko je nama dao u ruke sav narodni dohodak?! Ruku na srce, sjetite se Boga i duše, ljudi, pa neka vas ustane samo jedan, koji će moći na svoju dušu kazati, da je narod dobrovoljno nama predao u ruke svu svoju muku. Neka ustane samo jedan i neka kaže, da je to narodna volja, što mi ovdje radimo i kako gospodarimo!

Nijedan se nije našao, koji bi bio tako zapitao! A nije se našao zato, što sva naša gospoda bez izuzetka još uvijek misle, da je glavno to i da je u redu sve, samo ako se gospoda slože, pa ako se baš radi i o muci i o dohodku čitavoga naroda! Sva naša gospoda još uviek misle, da gospoda imadu pravo gospodariti nad narodom i nad čitavim njegovim imetkom. I da su se kojom nesrećom složila gospoda od opozicije i od vlade, nikome ne bi palo na pamet, da upita: A imamo li mi, gospodo, pravo, da dielimo narodni dohodak? — I zbilja su se u jednom dielu proračuna složili starčevićanci s madžaronima i proglasili: Mi vladi glasujemo toliko i toliko milijuna. Dakle i ovi misle, da imadu pravo dieliti narodni imetak, premda u sav glas pišu po svojim novinama, da »ne priznaju današnjega sistema«, t. j. ne priznavaju svega onoga, kako se danas vlada. Ne priznavaju, a kad treba vladi dopustiti, da pobire i troši narodni dohodak, — onda priznavaju!

I ovo je vriedno zabilježiti, i to ne zato, da se tobože vidi, kako su ova gospoda takva i takva i tobože u svezi i dogovoru s madžaronima (jer do takvih gluposti nikada ništa ne držasmo niti ćemo držati), nego zato, da pokažemo ovo: Starčevićanski zastupnici birani su po istom izbornom zakonu i redu, kao i drugi, — i to je njima dosta, te misle, da mogu govoriti u ime cieloga naroda, t. j. da mogu odlučivati o dohodku cieloga naroda. A to je dokaz, da i ova gospoda misle, da je današnji izborni zakon toliko pravedan, da se po njem može zbilja očitovati narodna volja.

No kako rekosmo, i zastupnici, a i sam narod sve to više vidi, što je današnji hrvatski sabor u Zagrebu. Za to se toliko već i ne gleda, što se u tom saboru radi i sve je to prošlo prilično tijo, pače su i milijuni brzo i tiho podieljeni. I neka tako ide samo napried, — tako je bolje, kad nije drugačije: tako će barem svi uvidjeti, da tako dalje ne može ići. Mi mislimo da će to biti skoro, a medjutim — Bog zna! Naša je, da za to radimo.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 7.)

Što je to »zajednički sabor«? Nad banskom Hrvatskom imadu vlast dva sabora, i to: »sabor kraljevina Dalmacije, Hrvatske, i Slavonije u Zagrebu«, i »zajednički sabor svih kraljevina ugarske krune, koji se svake godine u Peštu sazvati imade« (§ 31. nagodbe od god. 1868.). U prvom saboru sjedi 90 Hrvata, a u drugom sjedi 413 zastupnika iz Ugarske i 40 iz Hrvatske. Ovaj sabor u Pešti odlučuje o onim stvarima, koje vriede za Ugarsku i Hrvatsku (kao na pr. kada treba dozvoliti kralju novake, ili odrediti nove poreze, ili stvoriti kakav zakon za trgovinu), a što se tiče samih hrvatskih stvari (uprave, suda, ili škole i crkve), tu ima rieč samo hrv. sabor u Zagrebu.

Pita se sada: A koji sabor ima rieč, kada treba što odlučiti za one stvari, koje se tiču samo Ugarske, a ne tiču se Hrvatske? — Za te stvari ima rieč onaj isti »zajednički sabor«, — samo Hrvati u tom slučaju nemaju rieči ni mjesta u tom saboru. I tako je ugarski sabor za pravo i zajednički sabor, samo treba pozvati još 40 Hrvata, pa došli oni ili ne došli, može taj sabor odlučiti sve, što hoće, i to će vrieditи i za Hrvatsku.

A to je ono, što mi nikako ne razumijemo. Ne razumijemo prvo, što su tu samo dva sabora, a imala bi biti tri; jedan za Hrvatsku, drugi za Ugarsku, a treći za zajednicu. Razumije se, da bi svaki ovaj sabor morao imati svoga predsjednika, svoje bilježnike i t. d. A danas nije tako, nego je predsjednik ugarskoga sabora. — Drugo ne razumijemo, kako je to, da u zajedničkom saboru sjedi 413 ugarskih, a samo 40 hrvatskih zastupnika. Reći će tko: To je zato, što je Hrvatska manja od Ugarske. Ali nije tako, jer i Ugarska ima zajedničkoga posla s Austrijom, pa premda je manja od Austrije, ipak sjedi 60 ugarskih a 60 austrijskih zastupnika u onom saboru, koji odlučuje o tim zajedničkim poslovima. (Taj se sabor zove »delegacije«, a sastaje se jedne godine u Beču, druge u Pešti). To je pravo.

Što je rekao Bismark o seljačkoj politici? Glasoviti pokojni knez (first) Bismark, koji je stvorio današnju Njemačku i na čelo joj postavio svoju domovinu Prusku; taj čovjek, koji je preko dvadeset godina vodio evropsku politiku i u njoj imao prvu rieč, taj je u njemačkom saboru rekao dne 12. veljače 1885.:

»I ja mislim, doći će do toga te će se sve više i više spoznati (a tomu je vrlo pomogao obći popis, koji kazuje, koliko ima ljudi kojega zanimanja), te će se, kaže, sve to više spoznati, pa to i poljodjelca hrabri, što vidi, da on ima većinu u ruci, samo ako hoće da zajedno i složno glasuje proti onima, koji su ga do sada gulili, koji su iz njegove kože remenje rezali«. (Vrlo dobro! kažu na desno). — »Ili zar je čitavo seljačtvo zbilja tako glupo, kako to gradjanin misli? Tu bi se gospoda mogla prevariti, pa s vremenom, kad bi ovdje u saboru seljačtvo imalo samo malo više zastupnika, doživjeti to, da je seljak pametniji, nego to gospodi treba (Velika veselost na desnoj strani.)«.

Ovo nam je priobćio učeni jedan prijatelj naše stranke, a mi to dajemo na znanje onima, koji se rugaju seljačkoj politici, — možda će što hasniti. Poznato je naime na žalost, da naši ljudi često mnogo više drže do tudjinca, pa se svemu klanjaju i sve odobravaju, što tudjinci kažu i rade. — Preporučamo ovo pažnji i g. zastupnika Starčevića, koji je ono rekao u hrv. zagr. saboru, da pučka seljačka stranka buni narod proti gospodi, i dodao, da bi tomu trebalo na put stati. Pok. Bismark, da je živ, hvalio bi Bogu, što se nije rodio u Hrvatskoj, gdje opozicionalci tuže jedni druge vladi, da bune narod, te zovu vladu u pomoć! Ili zar ima veće i strašnije bune, nego što je to kazati, da seljaci imadu složno glasovati proti onima koji su iz njihove kože remenje rezali?!

Mi u ostalom ne znamo, o kojoj je zgodi Bismark ovo govorio i što je time htio postići te koga je htio potući. No toliko znamo, da se Bismark nije igrao riečima i da je bio dobar političar. Pa kad je on tako govorio o seljačkoj politici u Njemačkoj, gdje seljačtvo nema tolike većine kao u Hrvata i gdje seljačtvo nije ni iz daleka tako bistra uma, kao što je naše, onda je, mislimo, vriedno njegove rieči zapamtiti.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 8.)

Odgovori na glavna pitanja o H. P. S. Stranci. Da naši čitaoci, koji već imadu u rukama program H. P. S. Stranke uzmognu sami sebi, a osobito drugima što kraće i što jasnije odgovoriti na glavna pitanja o našoj stranci, evo tih pitanja i odgovora.

1. Što je glavna misao H. P. S. Stranke? — Glavna misao H. P. S. Stranke jest pučka politika.

2. Koja je to i kakva je to »pučka politika«? — Pučka politika jest ona politika, koja ne priznaje, da »gospoda« imadu pravo vladati nad pukom, niti da samo »gospoda« imadu pravo vladati cielom državom.

3. A što su to »gospoda«? — Gospoda su ljudi, koji priznaju i vode tako zvanu »gospodsku politiku«.

4. Jesu li svi »kaputaši« i svi školani ljudi »gospoda«? — Svi »kaputaši« i svi školani nisu »gospoda«, jer svi ti ne priznaju »gospodske politike«.

5. Koja je to »gospodska politike«? — »Gospodska politika« jest ona politika, koja priznaje gospodi pravo i dopušta im, da vladaju nad pukom i da samo gospoda vode politiku i vladaju cielom državom.

6. Tko ima pravo vladati cielom državom, t. j. tko ima u državi vrhovnu vlast? — Vrhovnu vlast ima u državi čitav narod t. j. gospoda i puk zajedno.

7. Što to znači »imati vrhovnu vlast«? — »Imati vrhovnu vlast« — — to znači: davati zakone te odredjivati i paziti, da se zakoni obdržavaju.

8. Kako narod, imajući vrhovnu vlast, daje zakone? — Narod za pravo ne daje zakona, nego to u ime naroda čini sabor.

9. Što je to »sabor« i ima li sabor pravo davati zakone u ime naroda? — »Sabor« je skupština ljudi, koje je narod izabrao i time im dao pravo, da mjesto njega daju zakone. Ti se ljudi zovu »zastupnici« ili »narodni zastupnici«.

10. Zašto narod izabire mjesto sebe zastupnike? — Narod izabire zastupnike zato, jer čitav narod ne može doći ni stati u sabor, a nije svatko ni sposoban za to, da vieća o zakonima.

11. Ima li svaki član naroda pravo birati zastupnika? — Pučka politika i H. P. S. S. traži, da se svakomu punoljetnomu i poštenomu mužkarcu, koji je svoj gospodar, prizna pravo birati zastupnika t. j. H. P. S. S. traži obće izborno pravo. (Gospodska politika toga ne traži, nego pače stavlja tomu pravu više zapreka, kao na pr. time, što to pravo priznaje samo onomu, tko plaća toliko i toliko poreza i t. d.)

12. Zašto pučka politika i H. P. S. S. traže obće izborno pravo? — Pučka politika i H. P. S. S. traži obće izborno pravo: prvo zato, što je to pravedno, a drugo zato, što se samo tako može doznati prava volja naroda.

13. Zašto se samo po obćem izbornom pravu može saznati prava volja naroda? — Po obćem izbornom pravu može se prava volja naroda saznati prvo zato, što po tom pravu većina naroda ima priliku kazati, što hoće; a drugo zato, što se većina naroda ne dade i ne može tako lako ni prevariti, ni podmititi, ni prisiliti.

14. Da li izabrani zastupnici daju zakone zbilja po volji naroda, koji ih je izabrao? — Samo se po sebi medju poštenim ljudima razumije, da izabrani zastupnik nastoji po najboljem svojem znanju svjetovati, odlučivati i raditi po volji onih, koji su ga izabrali, da ih zastupa.

15. Bi li se moglo i po obćem izbornom pravu dogoditi, da bi većina zastupnika dala zakona, koji bi bio proti volji većine izbornika? — I to bi se moglo dogoditi. Zato pučka politika traži i ovo: Ako sabor hoće da dade takav zakon, koji bi narod težko pritisnuo (ako na pr. sabor hoće da nametne novi porez), onda treba pitati i svakoga pojedinoga izbornika, pa ako većina izbornika pristane, onda zakon vriedi. (Taj se postupak zove »referendum«).

16. A kako narod, imajući vrhovnu vlast, odredjuje i pazi, da se zakoni obdržavaju? — Narod ne odredjuje, da se zakoni obdržavaju, a ne čini toga ni sabor, nego to čini vlada.

17. Što je to »vlada«? — Vlada — to su ljudi, kojima je narod dao vlast, da odredjuju obdržavanje zakona.

18. Kako narod daje vladi vlast? — Narod daje vladi vlast po saboru, i to prvo time, što izabrani zastupnici odrede ljude, koji će primiti u ruke vlast, a drugo time, što sabor može vladu skinuti.

19. Kakva je po tom razlika izmedju sabora i vlade? — Sabor zakone daje, a vlada odredjuje, da se imadu obdržavati, ili kako se kaže: vlada zakone izvršuje. To se kaže još ovako: Sabor ima zakonodavnu vlast, a vlada ima izvršbenu vlast; ili još ovako, kako se kaže po Evropi: sabor je »legislativa« (zakonosba), a vlada je »eksekutiva« (izvršba). Najkraće se to može kazati još ovako: Sabor je vlast, vlada je oblast.

20. Kakva je to razlika: vlast i oblast? — Tko ima vlast, taj može drugoga ovlastiti, t. j. dati mu oblast. Vlast je prva, oblast je druga.

21. Što su dakle razne oblasti? — Sve oblasti zajedno — to je vlada, t. j. ljudi kojima je narod po saboru dao oblast.

22. Tko pazi, da li oblasti rade po zakonu? — Svatko ima paziti na sebe najprije sam, pa tako i vlada pazi sama na sebe, t. j. jedna oblast pazi na drugu, viša na nižu. A onda pazi na oblast onaj, tko ju je dao, t. j. narod.

23. Kako narod pazi, da li se vlada i i oblasti drže zakona? — Narod pazi na vladu i oblasti opet po saboru, t. j. sabor može svaki čas pozvati vladu na odgovornost.

24. A može li sabor, t. j. mogu li zastupnici paziti na to, drži li se zakona baš svaka oblast u zadnjem selu? — Razumije se, da zastupnici imadu na to paziti. Ali je to težko, a često i nemoguće. Zato pučka politika i H. P. S. S. traži: U važnim stvarima ima narod pravo paziti na svoju oblast občinsku, kotarsku i županijsku, t. j. svakoj oblasti ima se pridružiti narodno vieće.

25. Treba li još što kazati o saboru i vladi? — O saboru i o vladi treba kazati još ovo, što je vrlo važno: U ustavnim državama postavlja vladu vladar, a sabor ne može dati zakona bez privole vladareve.

26. A koje su to ustavne države? — Ustavne su države one, u kojima nema vrhovne vlasti, samo narod, nego narod i vladar zajedno. Takova je ustavna država i banska Hrvatska; njezin vladar nosi naslov »kralj«, pa zato i sve oblasti u njoj nose naslov »kraljevske«, jer ih je kralj postavio.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 10.)

»Seljačka« sloga i poštenje. Tko pozna seljački život, znade, da seljaci ne žive svagda i svagdje baš u najljepšoj slozi i prijateljstvu. Život je težak, čovjek je ljut više puta na sve, pa i na onoga, tko mu nije ništa kriv. I tako se njekako radja mržnja, pa onda jal i zloba. Svega toga ima i medju seljacima. Nije mi ni na kraj pameti, da to zlo branim, ili opravdavam, jer znam, da seljak ima najmanje razloga, da bude drugomu seljaku jalan. Jal i zloba veliko je zlo i ružan grieh medju seljačtvom, — ali to je seosko ili samo susjedsko zlo, pa se ne može suditi i reći, da je seljak seljaku u obće, svagda i svagdje neprijatelj. O, ne! Naprotiv je istina, da seljaci osjećaju jedinstvenost svoga staleža i položaja, t. j. oni osjećaju, da moraju biti složni u zajedničkoj pomoći, osobito u obrani. Koliko mi poznamo težku seljačku prošlost, možemo reći: Da nije bilo seljačke sloge i sviesti, — težka stara vremena bila bi odavna od seljaka stvorila bezkućnike i podpune robove, kako negdje i jesu. Imali smo koji put prilike motriti seljake u kakvoj ozbiljnoj zgodi, pa nam se je činilo, da je seljačkomu svietu prošlo u krv i u sviest od pradjedova i djedova, od koljena u koljeno — da je izdajstvo naroda najprokletija stvar, koja se ne može dosta krvavo i dosta strašno osvetiti. A »izdajstvo naroda« — to seljacima znači izdajstvo seljačkoga svieta. To je izdajstvo bilo tim strašnije, što su strašniji bili neprijatelji seljačtva, o kojima ne ćemo govoriti . . .

Danas su drugačija vremena; danas više seljak nije samo za to tu, da drugima služi — barem tako ne bi smjelo biti; danas ničija korist ne bi smjela biti seljačka šteta, drugim riečima: »interesi« ili korist seljačtva i ostaloga naroda imali bi biti zajednički, a ne jedni drugima protivni. Jednom riečju: imalo već doći vrieme, da staleži prestanu braniti samo svoje interese, nego da svi staleži brane narodne interese.

Uza sve to mi smo imali prilike uvjeriti se, da ima i t. zv. »gospode« i seljaka, koji još i danas krivo gledaju jedni druge, sve misleći: što je tebi hasna, meni je šteta. A po našem sudu bit će takvih sve dotle, dok seljaci ne dobiju sva ona prava, koja ih idu, te dok ne steku i medju drugim staležima drugi položaj, na ime: da ne budu krivo gledani samo zato, što su »prosti« seljaci. Zato imadu i seljaci još uviek dosta razloga, da budu složni.

Spomenuli smo to zato, što znamo, da se znade naći kakva ulizica seljačka, koja se pred kojim gospodinom (na pr. pred županikom) sama ruga seljacima, pa još k tomu, da se više ulaska, izmišlja koješta, pa onda pred tužnom gospodom, kojoj to godi, pripovieda to kao tobož seljački razgovor. Koji put zbilja štogod i dočuje medju seljacima, pa hajde brzo pred gospodina na pazar, da to tamo predade. A dok je medju seljacima, ne usudjuje se ni pisnuti.

To vam je ne samo kukavna seljačka izdajica, nego i čovjek bez obraza i poštenja, kad medju ljudima sluša razgovor, a nema obraza kazati odmah u brk svoje jadno mišljenje, — nego iza ledja, pa još pred gospodinom — kao pravi izdajica. Riedki su, istina, ovakvi ljudi (jesu li »ljudi«?) medju seljacima, — ali da ima jedan i u deset sela — previše je, sramota je. Kad bi ih bilo više, seljaci ne bi ni zaslužili drugo, nego da im i dalje bude, kako im jest.

Hrvati i promjene u monarkiji. Poznato je, da madžarska opozicija već duže vremena zahtieva od svoga kralja, koji je ujedno cesar austrijski, da u ugarske regimente uvede madžarski službeni jezik i madžarsku komandu. Uza to zahtieva opozicija još i to, da se izmedju »Austrije« i Ugarske načini carinska granica za robu, t. j. zahtieva »samostalno ugarsko carinsko područje«.

Dok je madžarska opozicija bila slaba, nije se na to mnogo pazilo, ali od kada je opozicija kod posljednjih izbora dobila više zastupnika, nego vladina (»liberalna«) stranka, od onda se na to pazi, jer će nova ugarska vlada, ako budu u njoj ljudi iz dosadašnje opozicije, svakako nastojati, da spomenuti zahtievi postanu istina. Zato Ugarska i nema do sada vlade, jer kralj nikako ne će da vladu dade u ruke opoziciji, koja k tomu nema većine zastupnika (jer osim »liberalne« stranke i »košutovaca« ima i drugih stranaka i strančica). Opozicija ne će da popusti, kralj ne će da pristane na madžarsku komandu, nitko se ne može naći, uz koga bi pristala većina zastupnika, — i tako Ugarska nema vlade. Posljednjih dana zvao je kralj k sebi u Beč redom ugarske političare, da čuje, što koji misli, a bio je pozvan i Hrvat, dr. Nikola pl. Tomašić.

Dok se to tako u Ugarskoj traži, pita vieća i čeka, hoće li se skoro naći ljudi, koji bi mogli i htjeli primiti vladu u ruke, — dotle se i u Austriji zabrinuto pitaju: Što će to biti? Oni se u Austriji boje dvojega: boje se prvo, da austrijska roba ne će smjeti u Ugarsku, a to će biti gubitak; a drugo — »Austrijanci« kažu, da ne će davati ni filira za takvu vojsku, koja bi imala madžarsku komandu, pa je onda bolje, neka se obje države razstave.

No nas najviše zanima, kako se pri svem tom drže Hrvati. Spomenuti g. pl. Tomašić rekao je kralju medju ostalim: ako se u ugarske regimente uvede madžarski jezik, to će se u hrvatske regimente uvesti hrvatski jezik, jer to traži nagodba, koja na hrvatskom zemljištu priznaje samo hrvatski službeni i državni jezik. Madžari se radi toga strašno ljute na Tomašića. Još je g. Tomašić rekao i to, da bi to Hrvatskoj bilo na štetu, kad bi se izmedju Austrije i Ugarske načinila carinska granica, pa kad bi Hrvatska ostala na ugarskoj strani; onda se i hrvatski prihod i blago ne bi imali kuda prodati. Tu se g. Tomašić slaže s programom naše stranke. — Protivno Tomašiću govori bivši veliki župan i nar. zastupnik Kovačević, koji je, kako se po svem čini, posve na madžarskoj strani.

Medju Hrvatima u Dalmaciji, koji su danas pod Bečom, a po zakonu spadaju k banskoj Hrvatskoj, javio se takodjer glas o tim stvarima, i to iz pera, kažu, predsjednika dalmatinske stranke prava, g. dra Ante Trumbića. Bit će, da se je g. Trumbić savjetovao sa

svojim prijateljima, prije nego se je javio, no mi pravo ne možemo razabrati, što se tu hoće. G. Trumbić piše, kako Ugarska nije ništa bez mora i Dalmacije, a Beč hoće da Dalmaciju zadrži za sebe, pa da se k njoj jošte pripoji Bosna i Hercegovina. Kaže i to, što bi onda bilo s banskom Hrvatskom, ali je to u našim novinama zarobljeno, pa ne možemo kazati.

»Po milosti božjoj«. »Mi Franjo Josip Prvi, po milosti božjoj cesar austrijanski, kralj češki i apostolski kralj ugarski, hrvatski slavonski i dalmatinski i t. d., i t. d.« — To ste već možda više puta čitali. A tako: »po milosti božjoj« — tako se pišu i drugi vladari, i to od starine. Sviet se je na to naučio, pa nitko nije ni pitao, niti mnogo razmišljao, što to znači: »po milosti božjoj«. No sada, kad Madžari zahtievaju za ugarsku vojsku svoj jezik, a kralj ne dade, jer je to njegovo pravo i dati, ili ne dati, — sad se počelo o tom razmišljati. Pišu naime novine, da će kralj k sebi pozvati bivšega ministra Vekerleja, koji će kralju kazati, da kralj doduše ima to pravo, ali mu je to pravo dao narod.

Ne pitamo dalje, što će kralj na to, niti hoćemo da razpravljamo, ima li kralj svoju vlast »po milosti božjoj«, ili ju ima od naroda. Svakako je dobro dometnuo na sve to jedan naš političar ovo: Ako ugarski sabor stvori zakon o tome, da kralj ima vlast samo od naroda, — onda tu nije dosta pitati za volju »ugarskoga« naroda, jer je kralj ugarski ujedno i kralj hrvatski. A ima li i hrvatski kralj vlast po božjoj milosti, ili od naroda, na to bi mogao valjano odgovoriti samo hrvatski narod u svom saboru. — Vriedno je svakako svemu tomu dodati, da je danas zbilja ozbiljno vrieme, kad se pretresaju ovakve stvari, koje idu daleko u dubinu i u starinu. Sve se čini: nješto se teško drma i trese. Mi smo s tim zadovoljni, jer kad se stane dobro pretresati, iztresti će se mnogo stare prašine, pa će i narod ugledati svoje pravo, ako ga odmah i ne dobije.

Što će biti s »Austrijom«. — To je pitanje, o kojem se ovih dana razpravlja u bečkom saboru. A svemu su krivi Madžari. — Bit će naime malo ne svakomu od naših čitalaca poznato, da su pod bečkim cesarom zapravo dvie države: Austrija i Ugarska, koje imadu jednoga vladara. Taj se vladar zove u Austriji cesar, a u Ugarskoj kralj. U »Austriji« ima opet više kraljevina (Dalmacija, Češka, Galicija), nadvojvodina (Gor. i Dol. Austrija), vojvodina (Kranjska, Štajerska) i t. d. Druga država, t. j. Ugarska, zove se još »zemlje krune sv. Stjepana«, a računa se medju te zemlje i naša banska Hrvatska, kojoj po zakonu pripada i Dalmacija.

Razumije se, da će mnogi upitati: Pa kako to, da su pod bečkim cesarom samo dvie države, a ima tu toliko kraljevina? Zar nisu sve te kraljevine takodjer države?

To je ono, što nisu! Njekoje su bile, na pr. Češka, a Hrvatska je i danas (njeki kažu, da nije). Kako su bečki cesari dobili pod svoju vladu tolike države, koje su njegda bile svoje i imale posebne svoje vladare, — to bi bila poučna politička pripoviest. Ali kako ne možemo mnogo pripoviedati, neka bude dosta ovo: Bečki su cesari stvorili svoju vlast izmedju triju velikih i osobito jakih država, i to

medju Francezkom, Turskom, i Rusijom. Medju ova tri velika — mali se ne mogoše održati. Ugarski narodi i Hrvati ne mogoše se održati pred Turčinom. Čehe su natjerali pod Beč vjerski ratovi, — a ostalo se prikupilo malo po malo.

Kako bilo, — bečki su cesari pred 45 godina imali pod svojom vladom jednu veliku državu, kojoj su bili gospodari samo oni na zemlji i Bog na nebu. U to ne posluži sreća cesarskomu oružju najprije u Italiji (1859.) a onda ni u Pruskoj (1866.), — i to je bila sreća za Madžare, koji su se već dugo izpod Beča otimali, pače g. 1848. načinili cielu revoluciju. Ovamo, onamo — nije bilo druge, nego poslie rata g. 1866. dobiše bome Madžari svoje ministarstvo pod svoju vladu, svoju državu, a priklopilo toj »ugarskoj« državi i bansku Hrvatsku. Tako su g. 1867. od jedne države nastale dvie: u jednoj neka vladaju Niemci, a u drugoj Madžari. Tu su politiku nazvali »dualizam« (dvojstvo), — za koji su naši čitaoci stalno čuli.

No Ugarska država nije ipak posve samostalna: nema na pr. svoje vojske. To Madžari težko podnose, osobito njihovi »košutovci«, pristaše politike glasovitoga Košuta. Madžari traže svoju vojsku. A ako je dobiju, t. j. ako cesar i njihov kralj na to privoli, onda više nema Austro-Ugarske, — jer nema jedne vojske, koja bi ju branila, — onda ostaje samo Austrija i Ugarska.

»Pa što onda, što je nema?« — pitat će gdjetko. Ali nije to samo tako! Gradilo se to preko 600 godina, a sada da se poruši i potrga! Čudo bi bilo, kad se ne bi našlo ljudi, koji bi to branili. Ta koliko ih ima, koji imadu sve da zahvale tomu, što obstoji »Austro-Ugarska«! Razumije se, da se narodi u »Austriji« (Niemci, Česi, Poljaci, pa i dalmatinski Hrvati) komešaju, sve misleći: što će biti od nas?! »Zašto?« — pitate. Zato, što od jednoga jakoga nastaju dva slabija, pa bi se možda kojemu susjedu prohtjelo, da malo »priore«, kad se taj slabiji ne može braniti. Na sva usta se na pr. govori, da bi kajzerova Njemačka odmah uzela Niemce izpod Beča (u Austriji i u Češkoj) k sebi, a možda i cijelu Češku. Drugi se opet pitaju: A kuda će Bosna i Hercegovina, koja je sada pod upravom zajedničke vojske? Zato će se zacielo naći još tko, te pripaziti, da sve ostane pri starom. To je ono, što se kaže: Evropa ne dade dirati u Austro-Ugarsku.

Ali sve je to velika politika, pa mi o tom ne znamo mnogo kazati. Čini nam se samo, da to ne bi išlo tako naglo ni onda, kad bi to htio cieli madžarski narod, pače i svi ugarski narodi (Slovaci, Rumunji, Sasi, Hrvati i Srbi), a kamo li, kad to hoće samo jedna stranka. Narodi u Austro-Ugarskoj mogu još u velikoj politici vrlo malo, a gotovo ništa, kad su nesložni, kako jesu.

(*»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 11.*)

Izbor u Petrinji. Kod današnjega izbora nar. zastupnika u Petrinji izabran je kandidat »narodne« stranke, dosadašnji veliki župan Budisavljević, i to sa 192 glasa protiv 190 glasova, što ih je dobila opozicija. Izabran je dakle samo sa dva (2) glasa većine! — Dr. Potočnjak dobio je 111, naš kandidat St. Radić 79 glasova.

Za naših 79 glasova, mi smo unapried kazali, da će biti toliko. Čujemo, da je izbor zaključen 7 časova prije 12 sati, tako da svi izbornici nisu mogli glasovati. — Mi ćemo, razumije se o tom izboru još progovoriti.

Naš prilog ovomu broju izdali smo posebice već u utorak dne 23. o. mj. i to radi izbora u Petrinji, da za vremena dodje u ruke izbornicima i pristašama u onom kotaru. Šaljemo ga i našim pretplatnicima, neka znadu što je to i kako je bilo.

»Budisavljević mora biti izabran«. Tako govore oni, koji znadu više nego mi. A mora biti, vele, izabran zato, što ga se žele riešiti, da ne bude župan. Kažu još, da ga na županskom stolcu ne mogu gledati ni sami Srbi (Budisavljevića drže takodjer Srbinom, jer je pravoslavne vjere; no on se sam ne iztiče barem kao Srbin, pa ni na izbornom proglasu nije srbskoga imena spomenuo).

Tko je imao odstupiti i popustiti? Nečuvenu viku i hajku podigoše na nas, kako smo javili i kako danas javljamo, naše velike i »ugledne« novine. A zašto? Zato, što naš kandidat nije htio da odstupi. Da ne znamo, s kim imamo posla, mi bismo pitali: A zašto ne bi odstupio Potočnjak? — Toga su se pitanja gospoda srbski samostalci i njihovi drugovi tako bojali, da su bez prestanka i zaglušno vikali: proći će madžaron, proći će madžaron, ako budu dva kandidata! A kad im je na skupštini doviknuto: Pa zašto onda kandidirate drugoga? — zamuknuše čas, a onda opet: proći će madžaron!

A kad se stvar prosudi mirno po redu, očito je i bjelodano, da je srbska samostalna stranka s njekoliko petrinjskih gradjana postavila svoga kandidata proti hrv. pučkoj seljačkoj stranci. To je očito po tom:

1. G. Potočnjak proglašen je kandidatom već 7. svibnja, kad još izbor nije bio razpisan, no »N. Srbobran« je doznao (kojim putem?), da će biti razpisan. Nisu dakle čekali, dok bude izbor razpisan, nego su se žurili, da preteku pučku selj. stranku. I pretekli su ju, t. j. postavili su kandidata pred njom i proti njoj, proti opoziciji.

2. I pop g. Dragić i odvjetnik srb. samostalne stranke g. dr. Lorković priznadoše, da su petrinjski gradjani učinili pogrešku, kad su postavili kandidata, ne pitajući vanjskih izbornika. Kandidatura dakle g. Potočnjaka po priznanju njegovih ljudi nije postavljena u redu i kako treba, bila je dakle nevaljala i nepravilna već u svom početku. Kandidatura hrv. pučke selj. stranke postavljena je javno na izborničkom sastanku, bila je dakle jedino valjana i pravilna opozicionalna kandidatura. Pa ipak su prijatelji g. Potočnjaka ostali uz nepravilnu opozicionalnu kandidaturu proti pravilnoj.

Ovako je i nikako drugačije. Ako je dakle tko imao odstupiti imao je odstupiti, kandidat srbske samost. stranke i njezinih petrinjskih prijatelja. A kad se pita: Tko je kandidovao proti opoziciji? — jasno je po tom samo po sebi. — Mi u ostalom nismo zahtievali, da g. Potočnjak odstupi.

Seljačka politika. Ipak nije tako loša stvar, kako je to pisao »N. Srbobran«, kad je progovorio o programu hrv. pučke seljačke stranke. To se je vidjelo po tom, kako je g. Pribićević (urednik »N. Srb.«) na skupštini u Petrinji 21. o. mj. hvalio seljačku (baš kaže »seljačku«) politiku i u obće se njekako čudno umiljavao seljacima, tako da smo mi u tom vidjeli i malo »demagogijice«. A kad je uz put puknuo »fiškale«, pa još spomenuo gospodske žepove, bila je to ne samo prava demagogija, nego baš demagogetina. Po tom se vidi, da nije razborito pljuvati u zdjelu, iz koje kaniš kusati, što vi mislite, g. Svetozare?

Zastupnik Barčić poslao je petrinjskome gradjaninu Cetolu dugi brzojav, u kojem petrinjskim izbornicima preporučuje g. Potočnjaka. To je liepo i tomu nema prigovora.

Nisu ne »iste misli«! U više smo novina čitali, kako se čude i zgražaju, što g. St. Radić kandiduje protiv g. dru Potočnjaku, premda je s njim iste misli, premda se bore za istu stvar i t. d. To ne stoji, pa bi to morao znati svatko, tko se bavi politikom. G. St. Radić nije htio, da naši pristaše budu o toj stvari u bludnji, pa je za to u posebnom izdanju »Hrv. Naroda« od 23. o. mj. izrično spomenuo »razlike i opreke«, koje diele našu stranku od g. Potočnjaka. No ovaj čas je glavno to, da je g. Potočnjak proti današnjemu političkomu sistemu, — a to je u ovim prilikama dosta, da naši pristaše za njega glasuju.

»U zadnji čas«! Pravedni riečki »Novi List«, koji se ovih dana napaja iz čistoga vrela »Obzorovih« novinara, piše u broju od 24. o. mj.: »Na to, da dodje do užega izbora, morali bi u zadnji čas uprieti iz svih sila oba oporbena kandidata«, pa dalje: »Onda bi se barem to moglo vidjeti, hoće li biesnilo Radića ići tako daleko, da će njegovom krivnjom — pasti gotov mandat u ruke Budisavljeviću«. — Tako. A dne 18. o. mj., dakle nedjelju dana prije, pisao je naš kandidat u »Hrv. Narodu« od rieči do rieči ovo: »Sad je dakle glavni posao svih pravih opozicionalaca da madžaron ostane u manjini prema kandidatima opozicije«. — Dakle ono, na što nas »Novi List« upućuje, da učinimo barem u »zadnji čas«, to smo mi učinili javno pred nedjelju dana. A »Novi List« toga ne zna i piše o »Radićevom bjesnilu«! Gospodine Frano Supilo, kako se to zove? Dajte odgovorite, ako imate mrvu obraza!

»Ako se može vjerovati« Radićevu uvjeravanju, — glasovat će kod užega izbora njegovi izbornici za Potočnjaka. — Tako piše »Obzor«. »Obzorovi« ljudi valjda misle da se svakomu može samo toliko vjerovati, koliko njima. Varaju se.

»Narodna obrana« u Osieku pridružila se napokon hajci na našu stranku. Dugo je šutjela, dok ne progovoriše njezini rodjaci u Zagrebu. — A što je onda trebalo tjerati njekoje ljude od »Obrane«, kad je to sve ista družba? I oni, koji su od »Obzora« prešli k »Pokretu«, mogli su ostati. Možda će se još i povratiti.

»Hrvatsko Pravo« nije se pridružilo sveobćoj hajci na nas i na naše ljude, nego samo kao s veseljem bilježi, što se »slavosrbi«, medju koje naravski računa i nas, medju sobom kolju. Nama se čini, da se

je »H. P.« suzdržalo od navale prvo zato, što ne će da puše u isti rog sa »slavosrbima«, a drugo zato, što se ovakva hajka bila digla i na »čiste« starčevićance poradi zlatarskoga izbora pred dvie godine. Ima pače novina, koje ravno kažu, da mi radimo kao i »frankovci«. Što više, novine pišu, da se je naš kandidat na izborničkom sastanku u Sunji posve slagao s pravašem g. Dernulcem — i kao da se tomu čude. A nemaju se čemu čuditi, jer je naš kandidat i prije pitanja g. Dernulca javno i otvoreno rekao, da je H. P. S. S. naučila od starih stranaka mnogo, a primila sve, što je najbolje, posebice hrvatsku državnu misao. Nama se čini čudno, što njekoje novine toliko jauču nad neslogom, a krivo im je, što se naša stranka slaže u nječem barem s njekim.

Katoličko »Hrvatstvo« napisalo je, kako čujemo, da joj je miliji Radić nego Potočnjak. Eto naprednim škapularskim novinarima dokaza, da smo mi »furtimaši«.

»Radić i Potočnjak rade vinom« — pišu »Nar. Novine«, kako to radostno bilježi riečki naš prijatelj »Novi List«. Što rade naši u Petrinji i oko nje, kad nas iz Zagreba, koji ovo pišemo, tamo nema, mi ne znamo; no bilo bi nam drago, kad bismo znali, da u prijateljskom i rodoljubnom razgovoru nisu sjedjeli uz prazne čaše. O, ne boje se Hrvati čaše ni čuture, pa bilo to pravo madžaronima, ili ne bilo. Ali da bi se izbornici vinom »osvješćivali«, to je politika »Nar. Novina«, što zna sav sviet, pa i one same vrlo dobro.

»Madžaroni kortešuju za — Radića«. Tako čitamo u »Obzoru«, »N. Srbobranu«, a možda imadu i to i druge novine. Bilježimo to i ne odgovaramo ništa, nego molimo svakoga, tko što o tom znade, neka javi ili nama, ili protivničkim novinama. Kad se što dokaže, onda ćemo razgovarati. Dotle nije na to vriedno, da prostite, ni pljunuti.

Tko je u svezi s »madžaronima«? Po gornjoj viesti vidite, da »madžaroni« idu na ruku hrv. pučkoj seljačkoj stranci. Samo je čudno po tom, kako to, da mi nismo mogli saznati, da će biti izbor, sve dotle, dok nije bilo službeno oglašeno, — a »Novi Srbobran« je to doznao, pače i javio nekoliko dana prije: ne može dakle tajiti, da mu je netko »od njih« išao na ruku i tako im pomogao, da su našu stranku pretekli s kandidaturom. Da smo mi imali takve sveze, ne bi valjda bilo ciele ove smutnje.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 21.)

Nemar za selo i seljake. Šaka hrvatskih radnika ima tri stranke: socijalističku, kršćansko-socijalnu i starčevićansku, — i nitko tomu ne prigovara, a ne prigovaramo ni mi. A kad se osnovala hrvatska pučka seljačka stranka, digla se na nju i još se diže tolika hajka, kao na razbojnike, — premda ta stranka nije samo seljačka, nego i pučka, t. j. nije osnovana samo za seljake, pače ni za sam puk, nego samo brani pučku (demokratsku) politiku. Ali jer je ta stranka ujedno i seljačka, — eto vike, eto hajke. — Zašto? Zato, što radničkih stranaka ima i drugdje, a seljačke još gotovo nigdje nema, — pa naša gospoda misle, da je ne smije biti ni kod nas u Hrvata.

Ali dolazi sviet i drugdje k pameti te uvidja sve to više, da je to loša politika, koja ne mari za seljaka. Tako je nedavno pisao o toj

stvari jedan madžarski grof, Josip Majlath, koji ima i u dolnjoj našoj Podravini velika imanja. Vriedno je čuti, što taj grof misli o toj stvari, pa zato evo priobćujemo njegovo razlaganje:

»Medju selom i gradom u Ugarskoj nema ni zajedničkoga osjećaja ni ikakve duševne sveze: inteligencija i puk niti osjeća zajednički, niti misli zajednički, kao da su jedni drugima posve tudji. Kad ne bi bilo od časa do časa velikih narodnih pitanja, mi bismo se jedni od drugih posve otudjili, a možda jedni druge posve zaboravili; mi bismo u naša sela dolazili samo na čas za zabavu; u koju gospodar kadkada samo pogleda, i to u vrieme najvažnijih posala, a onda opet brzo pobjegne u grad, čim pobere godišnji prirod. Nitko od nas i ne misli na to, da bi na selu živio. Biti prognan i zakopan u selu — to je prokleta sudbina i za one ljude izmedju inteligencije, koji su u selu rodjeni. Pa tko se u selu i nastani, na pr. liečnik, odvjetnik, sudac, svećenik, učitelj, — svi ovi uzimaju narodu samo novce, a narod i onako mora svaki novčić nositi u grad. A grad uzima selu i najdarovitije (najpametnije) sinove. Na selu ostaje samo seljak i njekoliko organa (poslenika) državnih i crkvenih, koji se kako valja i kako ne valja staraju za prosvjetne, duševne i upravne potrebe seljačkoga svieta, ali se ni najmanje s narodom ne druže niti se za njegovo dobro staraju«.

Ovako misli, ovo je napisao jedan madžarski velikaš grof. Ovo nije nikakvo kukanje i jaukanje nad »milim našim dobrim narodom«, »našim seljakom«, nego je ovo kazana gola istina.

A kod nas Hrvata? — Kad su se kod nas našli ljudi, koji su ovu istinu napisali na svoju političku zastavu, — digla se na njih hajka kao na razbojnike. Znamo i zašto . . .

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 22.)

»Novine narodne stranke« — »Dnevni List« — zbilja su ugledale svietlo. Druge su ih njekoje novine (»Obzor« i katoličko »Hrvatstvo«) pozdravile više ili manje prijateljski. Nije ni čudo! Sve je do sada prigovaralo, što »narodna stranka« (ili »madžaroni«) nemaju svojih novina, — pa sada ne smiju biti proti tomu, što i ona ima svoje novine. A »Obzor« i katol. »Hrvatstvo« imadu i drugih razloga, da ne budu proti »narodnoj stranci«. — Kažu, da su za te novine »nar. stranke« dali novaca bogati tvorničari i trgovci (valjda i židovi), koji će tim novinama pomagati i time, što će u njih davati oglase (a oglasi mnogo nose).

Novine su, koliko smo ih mi pregledali, vrlo loše. Istina je, nješto kuražnije govore proti Madžarima, ali prave hrvatske misli nema u njima. Njekoje su stvari tiskane ćirilskim slovima, što je i posve naravski, jer u »narodnoj stranci« ima gotovo polovica pravoslavnih Srbalja, a sve se čini, da će kandidati »narodne stranke« najsigurnije biti izabrani i kod budućih izbora u onim kotarima, gdje ima pravoslavnoga naroda. U drugim kotarima slabo će tko biti za »narodnu stranku«. Zato su i počeli izdavati novine ljudi, koji na taj mučni posao nisu ni mislili. No ako im ne bude od druguda pomoći (a svi znamo, od kuda njima dolazi pomoć); — novine im pomoći ne će.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 23.)

Dva sastanka u koprivničkom kotaru sazvao je član gl. odbora naše stranke dr. Ante Radić na Duhove dne 11. o. mj., i to u Koprivnicu i u Brege kraj Koprivnice.

Na sastanak u Koprivnici došlo je preko 100 ljudi, što izbornika, što neizbornika, većinom koprivničkih obrtnika i poljodjelaca, a nešto i gospode. Sazivač je govorio o sadašnjem gospodarskom i političkom položaju hrvatskoga naroda, o dosadašnjoj gospodarskoj i političkoj organizaciji, onda o Hrv. Pučkoj Selj. Stranci i napokon o kandidaturi za kotar koprivnički, koji sada nema zastupnika, pa bi skoro mogao biti razpisan izbor. Govoreći o izboru reče, da pristaše svih stranaka od opozicije imadu u prvom redu sve sile upeti na to, da ne bude izabran madžaron. Ako se izbornici ne bi mogli složiti u kandidatu, neka bude više kandidata, samo neka svaka opozicionalna stranka dodje u podpunom broju na izbor, pa ako madžaron bude imao manje glasova, od svih opozicionalnih kandidata (t. j. ako dodje do užega izbora), neka se odluči, da će ciela opozicija glasovati za onoga, koji će imati najviše glasova. — Iza sazivača govorio je novi domaći župnik i nar. zastupnik gorički Stj. Zagorac, veleći, da je sazivač sve dobro govorio, samo neka se kani toga, da bi u koprivničkom kotaru H. P. S. S. postavila svoga kandidata. U obće, reče, nije vas ovdje trebalo, mi ćemo to sve sami urediti. Vaša stranka hoće da narod pociepa, ona sije neslogu i smutnju, dok se mi trudimo, da se sve stranke ujedine. Nama i ne treba više stranaka, nego dvie: madžaronska i opozicija. Još je rekao g. župnik, da to nije pošteno: ocrniti svoga protukandidata, a onda kod užega izbora za njega glasovati.

Sazivač je odgovorio na svaku tvrdnju g. župnika, veleći medju ostalim, da se doista ne smijemo ciepati, nego treba da se svi složimo proti madžaronu, kako sam, kaže, i rekao. No ako se ne možemo složiti u kandidatu, nema druge, nego da dademo svakoj stranci slobodu, da postavi kandidata. A što se tiče sloge, vriedi isto za sve stranke. Vi na pr. kažete, da se slažete sa svim, što sam govorio, pa zašto ne ćete za kandidata mene, ili koga drugoga, tko ovako misli i hoće, kao što ja? Zašto baš H. P. S. S. ne bi smjela postaviti svoga kandidata? Po vašem vi kvarite slogu upravo tako, kao i mi, kad ne ćete da pristanete uz našega kandidata. Mi smo dosta dugo čekali, hoće li tko ovdje sazvati izbornike na sastanak, pa nismo ništa dočekali.

Pošto su kazali njekoliko rieči još gg. Vargović i Fran Šemper, pristajući uz g. Stj. Zagorca, onda gosp. odvjetnik Šćerbak (prigovarajući gosp. Zagorcu, ali ne pristajući uz našu stranku), te pošto je prvoj dvojici odgovorio g. dr. Korporić, koji je takodjer od gl. odbora naše stranke bio nazočan, zahvali se sazivač pozvanicima na odzivu i umoli one, koji pristaju uz H. P. S. S., da ostanu u dvorani. Kad, kaže, ne može doći do sloge, naša će stranka postaviti svoga kandidata, pa bilo za njega pet izbornika. — Ovo je bila prenagla odluka. Već iza drugoga govora sazivačeva ostavilo je dvoranu dosta gospode sa svojim ljudima, no njekoji su se vratili; sada, poslie ovoga poziva stadoše pozvanici neodlučno i ogledavajući se ostavljati dvoranu.

Bilo je to zanimljivo gledati! Sažaliti se je moralo čovjeku, što su ljudi stavljeni na ovako nesmiljenu kušnju. Došli strani ljudi, liepo govorili, pljeskalo im se — a domaći ustali oštro proti njima! Kuda ćeš sada!? Težko je to bilo i gledati. Mi od gl. odbora naše stranke — mi smo mislili, da ne će ostati nijedan čovjek. Kako bi! Došli strani ljudi, da prave smutnu, da siju neslogu, pa da uz njih na oči tolikomu svijetu pristanu i domaći ljudi, ne pazeći na gosp. župnika, g. Vargovića (od štedione!), g. Šempera (od druge štedione!). Dugo stoji u dvorani dvadesetak ljudi i živo se prepiru, a oko njih obilaze dva židova, čekajući, što li će to biti. Sazivač poziva opet i opet, da ostanu samo pristaše naše stranke. Napokon ostade u dvorani šest, sedam ljudi, medju njima dva gradska zastupnika. Jedan od njih reče: »Dajem vam, gospodo, poštenu rieč, da ću biti s vama. Ovo sve kipi, to će se preokrenuti. To je sve bilo prenaglo«. — Mi držimo, da dobro vidi.

Mi ove zgode ni najmanje ne poljepšavamo i ne kitimo: mi priznajemo, da smo ostali sami s pet šest ljudi. Mi bismo bili zadovoljni, da smo ostali i sami, jer mi smo svoje učinili: kazali smo javno, otvoreno i iskreno, što mislimo i što hoćemo. Naravski, draže nam je, što se je našlo i onoliko ljudi, koji su ostali. Pače nam je neizmjerno drago, što ih je ostalo tako malo: To je znak, da su ostali uvjereni. A oni ostali — oni su otišli prevareni: otišli su trostruko prevareni. Prevareni su, da ostale stranke hoće ono isto, što i mi; prevareni su, da je ostalim strankama do sloge (zato ih ima toliko, što im je do sloge!?); prevareni su, da H. P. S. S. sije neslogu i pravi smutnju.

Gosp. Franji Kegleviću i umnoj njegovoj gospodji hvala za sve, što su nam tom prilikom učinili.

U Bregima, bogatom koprivničkom predgradju, bio je urečen sastanak za pet sati po podne. No sazivač je s g. dr. Korporićem otišao iz Koprivnice u Brege istom poslie osam sati. Ljudi, kojih se je bilo sakupilo do 150 bili su se već razišli, ali za čas ih se skupilo 60 do 70 u kući čestitoga gospodara Martina Vuka. Na sastanak je došao i domaći župnik. Pošto je više u prijateljskom razgovoru razložio, po čem se H. P. S. S. razlikuje od drugih stranaka, progovori i domaći župnik: o Strosmajeru i Starčeviću, o njihovom poljubcu, na kojem se je narod grijao i još se grije, pa o pravaštvu, spomenuo je petrinjski izbor, gdje je kandidovao dr. Ante (!) Radić i pomogao, da je izabran madžaron proti Starčevićancu (!!) Potočnjaku. Završio je: Ako moj narod pristane uz Hrv. Pučku Selj. Stranku, onda ću i ja, i kud svi Turci, tud i ćelavi Mujo — reče sam g. župnik.

Od samoga početka našla su se dvojica prigovarača. To nisu poljodjelci. Na koncu su se primirili. Cielu je razpravu vrlo umno završio Tomo Totović, rekavši, da on vidi, što je to, da je to dobro i da je on za to. Tomu nije nitko prigovorio. — Za sastanak se mnogo trudio Petar Gaži i sveučilištni djak I. Golub, obojica iz susjednih Hlebina.

Nova hajka! Radi toga, što odbornici gl. odbora naše stranke drže sastanke, digoše naše gospodske novine opet haiku na nas. Ovaj put je medju prvima osječka »Nar. Obrana«, »Hrv. Pravo«, »Obzor«, i t. d. Što će riečki »Novi List« i druge »slobodoumne« novine, to ćemo vidjeti. — Kad se je digla hajka na nas radi petrinjskoga izbora, našli

su hajkači barem izgovor, da pomažemo madžaronu proti opoziciji. Sada u koprivničkom kotaru nije još ni jedna stranka postavila svoga kandidata, — i opet se diže hajka!

Ne možemo se dosta načuditi starčevićanskomu »Hrv. Pravu«, koje piše, da u Bregima naši ljudi malo da nisu dobili batina, razumije se: od starčevićanaca. To treba zapamtiti. Na nas se s mnogo strana diže hajka radi toga, što se mnogi tobože boje, da ćemo mi pobuniti narod proti gospodi. A tko se evo grozi batinama? — Sramota!

Iste novine pišu, da naši ljudi idu »u lov za mandatima«, t. j. da im je samo do toga, da budu izabrani u sabor. Bože dragi! A sva je opozicija prigovarala i sama sebi i madžaronima, što nitko ne ide medju narod, nego istom kod izbora, svake pete godine. A sad, kada su naši ljudi počeli živo narod upućivati, — sad je to »lov na mandate«! No koliko je istine u tom, vidi se najbolje po tom, što ima naših ljudi, koji su držali sastanke i u deset kotara. Valjda ne će jedan imati deset mandata?! — U ostalom je, kako čujemo, g. dr. Frank (valjda mladji?) bio pet, šest puta u dugoselskom kotaru, — i to nije »lov na mandate!«

Madžaronski »Dnevni list« zna ipak i kadšto i što dobra i istinita napisati. Tako u br. 7. od 9. lipnja piše:

»Najkukavniji jesu oni oporbenjaci (opozicijonalci) koji ne samo što kukavički i trpe, da im domovinu »prodajemo«, narod »izdajemo«, a oni medjutim od tih »narodnih izdajica« traže, mole i primaju raznih koristi i dobrobiti«.

Kako li jadno za one, kojih se tiče! A ima ih!

A na drugom mjestu, gdje govori o zaključku »srpske samostalne stranke« od 26/5. kaže »Dnevni list« da Srbi opozicijonalci ne traže saveznika u Hrvatima, premda znadu, da bez njih ne će srušiti ovoga režima (vladavine), »nego čekaju, dok im se Hrvati sami ponude, valjda još i — nametnu!«

»A šta će bit, ako se Hrvati ne ponude?«

»Pa — »režim« će ostati — i sve drugo po starom«.

Ovo je tako gorka, tako krvava istina, da nas duša zebe, kad na nju mislimo. Pa makar nas gospoda oko »Novog Srbobrana« strpala radi ove bilježke u isto družtvo s madžaronima, ovo je strašna istina: Srbi samostalci su se do sad ustezali (bili su »pasivni«), a u ustezanje je nazadak i zaostajanje, a nikada napredak. Popravit se trebamo!

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 24.)

Naša stranka i naknadni izbor u Koprivnici. Još prije dvie godine, kad su se po svoj Hrvatskoj priredjivale skupštine, govorio je na javnoj pučkoj skupštini najprije u Koprivnici, a onda u Bregima kraj Koprivnice i tadašnji urednik »Doma«, dr. Ante Radić, sada član glavnog odbora naše stranke. (G. Stjepana Radića odpraviše silom iz Koprivnice, čemu je on pred samim podbanom oštro prigovorio.) Osim toga ima »Hrv. Narod« u koprivničkom kotaru 121 predplatnika, a od toga preko polovice u Koprivnici i u Bregima. Napokon je glas o seljačkoj stranci došao i u ovaj kotar s triju strana: iz kotara novigradskoga, bjelovarskoga i križevačkoga, naročito poslie sastanka u Gornjoj Kapeli, u Sv. Petru Čvrstecu i u Hlebinama.

Uza sve to mi smo poslie smrti zastupnika Karlovića, člana današnje vladine stranke, čekali preko dva mjeseca, da se barem u tom kotaru gane koje krilo stranke prava, da ne bude u zadnji čas izborne trke i hajke. Kad se nismo mogli dočekati, da bilo starčevićanci, bilo drugi pravaši dadu kakav takav znak života, sazvasmo dne 11. ov. mj. četiri sastanka, i to u Koprivnici, u Bregima, u Ladislavu i u Sokolovcu, o kojima smo izviestili u posliednjem broju »Hrv. Naroda«. Sbog toga se u ime sloge digla na nas novinarska hajka, premda za to nije bilo nikakve izlike, jer se još nijedna opozicionalna stranka nije bila ni ganula, a kamo li da je postavila svoga kandidata. Predvidjajući nove napadaje, a znajući, da je koprivnički kotar do sada bio, a još je i sada velikom većinom pravaški, odlučismo u njem nastaviti organizaciju svoje stranke, ali ne postavljati svoga kandidata. Zato je predsjednik glavnog odbora pisao dvojici koprivničkih gradskih zastupnika, koji su se dne 11. ov. mj. izjavili za H. P. S. S., a i rataru Tomi Totoviću u Brege, da za nedjelju dne 18. ov. mj. sazovu sastanke, na kojima se ne će govoriti o kandidaturi, nego samo o programu i o organizaciji naše stranke. Jedan od ove trojice, imenom Dragutin Zemljarić, predao je naše pismo odmah u četvrtak, dne 15. ov. mj. dru Augustu Harambašiću, a našemu je predsjedniku dopisnicom javio, da njegovoj želji ne može udovoljiti »sbog silnoga nedjeljnoga posla po selima«. Poslie ovoga čina postao je g. Zemljarić za nas politička ništica, to više, što je na ponovni upit dra Ante Radića dne 11. ov. mj. odgovorio, da je s nama. Ovakovih ljudi ne bi smjela u svojoj sredini trpjeti nijedna stranka.

Drug g. Zemljarića, g. Ivan Križan, sazvao je doduše sastanak u svratištu »k Zrinskomu«, ali je vlastnik svratišta, opet u ime sloge, brzojavio dru Anti Radiću, da kod njega sastanak ne može biti, a učinio je to, kako čujemo, nastojanjem koprivničkoga župnika g. Zagorca. No sve ovo ne bi nas bilo smelo, ali baš nekako u isto vrieme, kad i mi, sazvao je i u Brege i u Koprivnicu spomenuti g. Zagorac dva sastanka s pomoću g. dra Harambašića. Dapače ono pismo g. Zemljarića tako je djelovalo, da je u četvrtak i petak bilo dogovorena i ponudjena kandidatura g. dru Potočnjaku. Župnik koprivnički i narodni zastupnik velikogorički predložio je izbornomu gradjanskomu odboru ovih sedam kandidata; bivšega dvadesetgodišnjega načelnika u Sesvetama, Marka Mileusnića, župnika dra Homotarića (u Tuhlju kraj Klanjca) i Matu Pavića (u Semeljcima kraj Djakova); odvjetnika Stjepana Španića (iz Gline); šumara Nanicinija (iz Djakova); baruna Rukavinu i dra Potočnjaka. Kandidata od naše stranke ne samo da nije g. Zagorac ni spomenuo, nego je predsjedniku ponovno kasnije (dne 17. ov. mj.) izjavio, da je pučka seljačka stranka absolutno izključena od ove kandidature.

Znajući sve ovo, g. Stjepan Radić i dr. Ante Radić odlučiše, da ne će držati posebnih sastanaka H. P. S. S., nego zamoliše pozivnice za izborne sastanke, što ih je sazvao g. Zagorac.

Prvi od tih sastanaka bijaše u Bregima, i to u župnom dvoru od 11 sati do podne.

Najprije je u polsatnom govoru g. Zagorac prikazao crnu i ozbiljnu sliku današnjega našega položaja, ocrtao opoziciju, naglasio, da uz

stranku prava priznaje još samo H. P. S. S. i napokon toplo preporučio za kandidata »složne« opozicije prisutnoga dra Potočnjaka. Na to je progovorio g. Potočnjak, i to vrlo obćenito. Rekao je medju ostalim, da je i on seljačko diete. Iza njega izjavio je dr. Ante Radić, da naša stranka ne će kandidovati. (Tu je izjavu opetovao na glavnom sastanku u Koprivnici St. Radić, pa ju niže priobćujemo). S obzirom na to, što g. Zagorac priznaje samo stranku prava i H. P. S. S., upitao je g. kandidata, stoji li na temelju tisućljetnoga hrvatskoga državnoga prava i je li za takvu pučku politiku, koja ništa ne radi bez naroda, posebice je li za to, da se seljačkoj većini našega naroda dade i primjerena rieč u zakonodavstvu.

G. Potočnjak shvatio je oba pitanja kao izazov, te je odgovorio vrlo razdraženo, a i nepodpuno.

Sad je dr. Harambašić iztaknuo zasluge dra Potočnjaka, spominjući skupštini pokret, u kojem da je najviše radio Stj. Radić, ali i on (dr. Harambašić), a onda je otvoreno priznao, da H. P. S. S. dobro i pravo radi, što ide medju narod, pa je najavio, da će ovako medju narod ići i on sa svojim prijateljem i pobratimom Zagorcem i Potočnjakom. Govoreći o našim političkim strankama služio se riečima, kojih radi pristojnosti ne možemo priobćiti.

Napokon je izbornik Martin Dlaka do sada madžaron, počeo udarati na gospodsku neslogu, veleći: vi ste svi magarci, i nišaneći pri tom na našu stranku. Tu je dr. A. Radić doviknuo: Ovo sve recite g. Potočnjaku, koji kandidira u ime sloge, a nije u nijednoj stranci. To nije, reče, pošteno. Taj je poklik tako strašno razljutio dra Potočnjaka, da je predstavnike H. P. S. S. nazvao madžaronskim izazivačima. Osobito je u zaštitu uzeo g. Potočnjaka domaći župnik g. Strunjak, nimalo se ne sramećí onih istih ljudi, pred kojima je na sastanku dne 11. o. mj. dra Potočnjaka nazvao čovjekom bez Boga i bez vjere i hvalio Bogu, što g. Potočnjak nije u Petrinji izabran. G. Strunjak tako se daleko zaletio, da je, braneći dra Potočnjaka, predstavnike H. P. S. S. uvriedio, opetovavši rieči gosp. Potočnjaka.

Ovo je sve bilo razlogom, da oba člana našega glavnoga odbora odlučiše na popodašnjem koprivničkom izbornom sastanku dati samo obrazloženu izjavu, da naša stranka ne će kandidovati, a inače nimalo utjecati na samu skupštinu.

I u istinu, poslie govora sazivača g. Zagorca izrekao je naš predsjednik ovu izjavu:

»Najprije naglašujem, da je hrvatska pučka seljačka stranka nepomirljiva protivnica madžaronstvu, kako sam to kazao pred izbornim povjerenstvom u Petrinji na početku svoga kandidatskoga govora. Ovo treba spomenuti zato, jer su naši dnevnici u svom strančarstvu uznastojali razširiti krivo mišljenje o našoj stranci, računajući s time, što nemamo dnevnika. U ostalom ne mora čovjek biti u seljačkoj stranci i ne mora se zvati Radić, da bude proti madžaronskoj politici, jer je proti njoj danas svaki pravi Hrvat.

O kandidaturi za skori naknadni izbor izjavljujem kao predsjednik glavnoga odbora H. P. S. S. ovo:

Budući da gradjanski izborni odbor na javnoj skupštini izbornika postavlja kandidata u ime koprivničkih pravaša, koji su ujedno sada

u većini medju opozicionalnim izbornicima ovoga kotara; budući da H. P. S. S. nije ovdje bila organizovana prije smrti pokojnoga zastupnika Karlovića; budući da izbor može biti svaki čas razpisan, te nije sigurno, da bi se naša stranka mogla za vremena tako urediti, da u njoj bude većina opozicijonalnih izbornika; i jer se napokon ovdje ističe ista kandidatura kao i u Petrinji, te bi se krivo moglo činiti, da je našoj stranci zadaća zapriečiti baš g. dru Potočnjaku ulaz u hrvatski sabor, to s ovih četiriju razloga H. P. S. S. ne samo da ne će postaviti svoga kandidata, nego će svim svojim pristašama preporučiti, da glasuju za kandidata opozicije. Ovaj čas ne znam, koliko naša stranka ima pristaša-izbornika, jer se naši sastanci obdržavaju na temelju našega programa, t. j. kao da je uvedeno obće izborno pravo. Ali nema sumnje, da će primjerice seljaci iz obćine sokolovačke, koji su uvjereni pristaše naše stranke, svakako glasovati za kandidata opozicije. Tom zgodom osobito naglašujem, da će se H. P. S. S. kao po svoj ostaloj Hrvatskoj tako i u ovom kotaru i nadalje organizovati, koliko samo na to dospijemo.

Napokon mi je reći još jednu važnu stvar: Jedna naša odlučna opozicionalna stranka, naime srbski samostalci, izjavila je kod nedavnoga petrinjskoga izbora, da u nijednom slučaju ne mogu prihvatiti za zajedničkoga opozicionalnoga kandidata predloženika H. P. S. S., a danas to isto, čini evo i hrvatska stranka prava. Videći to, kažem evo javno i otvoreno, da će naša stranka kod obćih saborskih izbora svuda posvema samostalno postupati, ako ovakve pojave ne prestanu«.

Skupština je saslušala ovu izjavu mirno, a na nekim mjestima i veoma živahnim odobravanjem. Vriedno je spomenuti, da se odobravalo i onim riečima, gdje se govori o tom, da će se naša stranka i nadalje posvema slobodno organizovati i u koprivničkom kotaru.

Inače nije ova skupština prošla onako skladno, kako prolaze svi sastanci seljačke stranke. G. Zagorac toliko je i tako hvalio dra Potočnjaka, da je skupština držala za svoju dužnost prihvatiti kandidaturu i prije, nego je čula kandidata. Ovo nije ustavno s osobitim obzirom na to, što pohvalnice g. dru Potočnjaku nije dao nijedan gradjanin i nijedan seljak od tolikih izbornika-pravaša, koji su uzprkos svim neprilikama znali iz izborne borbe iznieti nekada za svoga zastupnika Davida Starčevića ili dra Ivana Ružića.

Gosp. Zagorac nije se dapače nimalo obazreo ni na mjestni opozicionalni odbor, što ga je postavila već spomenuta javna skupština od 1903. To mu je prigovorio odvjetnik Šćerbak, rodom iz susjednih Brega, ali jedva je mogao kazati nekoliko rieči pred zaglušnom vikom, na kojoj se izticaše osobito dr. Harambašić, grmeći: Narode, ovo nije fiškalska egzekucija, ovdje nema mjesta nikakav prigovor, jer o tom je odlučio klub hrvatske stranke prava. — Uzalud se odvjetnik Šćerbak pozivao na govor g. Zagorca koji je naročito upozorio, da se kandidatura dra Potočnjaka nikomu ne nameće i da svaki izbornik ima pravo prigovoriti. G. Šćerbak nije pristaša naše stranke, dapače joj, naravski, po krivoj informaciji, nepravedno prigovara, ali mi ipak oštro odsudjujemo postupak g. Zagorca, što nije zaštitio pravo jed-

noga izbornika i pribavio pristojni posluh starijega gospodina, jer se tu nije radilo o »fiškalu« Šćerbaku.

Dr. Potočnjak nije razvio nikakvoga programa. Samo je oštro napao Beč i madžarone, i obećao se hrvatskoj stranci prava ovim riečima: »Imate me čitava za parlamentarnu (saborsku) i za vanjsku stranačku akciju«.

Ćuteći, da ovaj novi svoj korak mora ipak nekako protumačiti, kazao je: »Sad su u hrvatskoj stranci prava mladji ljudi, koji će u njoj skupiti sve poštene ljude. Ako su se stranke u Dalmaciji složile, onda se moraju složiti i ovdje«.

Napokon g. Potočnjak nije mogao pregorjeti, da izbornicima ne reče, kako će s njegovom kandidaturom imati mnogo više neprilika, nego s kim drugim. On je tu mislio na zapreke od vlade i od oblasti, a izkusni se izbornici sjetiše, kako će im biti težko raditi za kandidata, kojemu toliki seljaci izbornici u kotaru ne znaju ni za ime.

Još se ne smije zašutjeti ni to, da je dr. Harambašić bio tako »oduševljen«, da je to na koncu postala prava sablazan. Ovo Harambašićevo »oduševljenje« znatno je doprinielo tomu, da će se i u Koprivnici uvidjeti, što se sve krije pod cimerom narodne sloge i pod imenom stranke prava.

Hrvatska pučka seljačka stranka uza sve ove nemile pojave ostat će vjerna svojoj odluci samo zato, jer poštuje narodni osjećaj i narodni vapaj za složnim radom, do koga je tako malo stalo našim strančarima i našim političkim »divljacima«.

Sablazan u koprivničkoj kandidaturi.

Kad smo za naš list bili već napisali sve ovo, što je sprieda, eto nam zagrebačkoga »Obzora« i »N. Srbobrana«, a u njima izjava g. dra Potočnjaka. Mi smo tu izjavu pažljivo i više puta pročitali i nismo mogli vjerovati svojim očima. Mi sad nemamo vremena ni prostora, da o cieloj toj stvari razpravljamo, nego ćemo za sada kazati samo ovo:

Na sastancima u Bregima i Koprivnici govorio je g. Zagorac, preporučujući za kandidata g. Potočnjaka: da je koprivnički kotar pravaški i da će g. Potočnjak stupiti u klub »hrvatske stranke prava«. To je bio glavni razlog, da koprivnički izbornici prime g. Potočnjaka za kandidata, pa je to i proglašeno prije nego je g. Potočnjak u Koprivnici i usta otvorio. Očito je dakle, da su koprivnički izbornici vjerovali g. Zagorcu na rieč te priznali g. Potočnjaka za svoga kandidata. Da su izbornici bili u toj misli, da g. dr. Potočnjak nije doduše pravaš, ali da je bio i da će opet biti, — to će potvrditi svaki razboriti izbornik, koji je slušao, što se je na sastancima govorilo. Kad je u Bregima g. M. Dlaka prigovorio gospodskoj neslozi, a g. dr. A. Radić doviknuo, da g. Potočnjak nije u nijednoj stranci, odgovorio mu je na to g. Zagorac jasno i glasno pred svima: Ali će biti! — t. j. g. Potočnjak bit će u hrv. stranci prava. U istom smislu i duhu govorio je g. Zagorac u Koprivnici: da će g. Potočnjak biti glavni stup stranke, a sam se g. Potočnjak hvalio, da je čedo stranke prava. Sve je to bilo glavni razlog ne samo za njegovu kandidaturu, nego i za to, da je H. P. S. S. odustala od kandidature.

Sada, kad je g. Potočnjak proglašen jedinim kandidatom opozicije; sada kad je i H. P. S. S. odustala od posebne kandidature, medju ostalim i stoga razloga, što g. Potočnjaka kandidiraju koprivnički pravaši, i to u ime sloge, — sada g. Potočnjak izjavljuje: da bi to tangiralo (diralo) u njegov značaj (poštenje), kad bi on pristupio u stranku prava! To je jedini smisao njegove izjave.

Mi čekamo, što će na sve ovo oni, kojih se tiče, a to su u prvom redu koprivnički izbornici. Onda će i gl. odbor H. P. S. S., odlučiti, hoće li naša stranka ostati kod izjave, što ju je na koprivničkom sastanku dao predsjednik našega gl. odbora. Dok stvar stoji ovako, kako je danas, mi cieli postupak s tom kandidaturom moramo nazvati sramotnim političkim škandalom.

Članovi gl. odbora Hrv. Pučke Selj. Stranke:

Dr. Ante Radić **Stjepan Radić.**

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 25.)

Strančarstvo. Sve se naše novine znadu gorko tužiti na to zlo, t. j. na to, što svaka politička stranka pazi samo na sebe i na svoje ljude, svaka samo sebe hvali, a sve druge stranke i protivnike bez milosrdja, a često i bez razbora i srama grdi i kleveće. No kakav je tko, to se svagdje, pa i u toj stvari najbolje pozna na djelu. Tako je »Hrv. Pravo« napisalo ovih dana toliko gadnih izmišljotina o g. Stj. Radiću, kako to može zamisliti samo takva pamet, koja je posve politički pokvarena, te misli, da je proti političkom protivniku sve slobodno. Znajući g. Stj. Radić, da je »Hrv. Pravu« pravi gospodar g. J. Frank, pisao je njemu i razložio mu, da sve ono nije istina, naročito nije, kaže istina, da je g. Stj. Radić pred njekim ljudima rekao, da je Frank izdajica i da prodaje narod. Tako govoriti kaže, to je nesmisao. Uredničtvo »Hrv. Prava« priobćilo je to pismo i dodalo, da je onu viest dobilo od čestita rodoljuba, pa ako je tko toga rodoljuba prevario, znat će on već s varalicom obračunati. No sve je to samo kukavni izgovor, i to ne samo zato, što »Hrv. Pravo« ne će nikada priobćiti nikakvoga »obračuna« s onom varalicom, nego i zato, što pristojne novine onako ne pišu, pa dobile viest ne znam od koga. Ali neka samo pišu — za svoje ljude, kojima je to drago čitati. Mi držimo, da većina naroda nije još tako pokvarena, pa će se od takvoga pisanja odbiti kao od svakoga gada.

Za ono pismo g. St. Radića uhvatile su se njeke novine te udri pisati, da je g. Stj. Radić dao Franku svjedočbu političkoga poštenja i da mu je pisao »ljubavno« pismo. To su oni, kojima nije dosta staroga političkoga klanja, kad su svi političari jedni druge nazivali izdajicama i prodanim mešinama. Nama ga je dosta.

Ništa od sloge! Starčevićanci su dne 25. o. mj. otvorili u tako zvanom »Starčevićevom domu« svoju čitaonicu. Tu je bilo naravski govora i o našoj politici, pa je vriedno zabilježiti, što je rekao g. Frank, na ime: da se više ne smije protivnicima popuštati. Jasnije piše o toj stvari »Hrv. Pravo«, veleći, da to nije bilo dobro, što su starčevićanci počeli svoje protivnike držati poštenim rodoljubima, s njima se pogadjati, puštati ih na miru i t. d. Čini se dakle, da će medju političkom gospodom početi novi boj. Mi se nadamo, da tai

boj ne će i u narod, osobito u seljačtvo. Ta zašto bi se narod medju sobom svadjao radi gospodske svadje!

»**Hrvatska poljodjelska banka**«, glava seljačkih zadruga, kupila je čitavo jedno vlastelinsko dobro daruvarskog spahije Tikerija, i to Malu Maslenjaču, baš u tu svrhu, da ga na komade prodaje ljudima. To smo čitali već 7. lipnja u »Obzoru«, al dalje ništa ne znamo. I ovo je dobro i liepo, i bolje nego ništa, al još uvijek malo. Kad onoliko može i jedna naša seljačka zadruga, koliko bi tek mogla jedna banka! A da bi joj to bila i dužnost, o tom ni govora nema.

Sedam sastanaka u dugoselskom kotaru.

Sastanak u Dubravčaku lievom sazvao je za 11 sati Imbro Vuga u kući Josipa Krajačića, a bilo je nazočno oko 250 pozvanika. Od gl. odbora bio je dr. Ante Radić, koji je pozvanikom razložio, što je politika i što stranka, a onda što je i što hoće Hrvatska Pučka Seljačka Stranka. Kad je svršio svoje razlaganje, koje su pozvanici pažljivo slušali, umoli sve nazočne, neka svaki upita i prigovori, ako što ne razumije, ili ako se ne slaže. Isto je upitao i sazivač, pa pošto nitko nije ništa prigovorio, reče dr. Radić, da će izviestiti, da su u Dubravi svi složno za hrvatsku pučku seljačku stranku, a to su svi glasnim odobravanjem potvrdili. — Iza toga razloži dr. Radić prilike i neprilike u današnjim našim strankama, pa uzput spomene i to, kako se naša stranka drži prema klerikalnoj (popovskoj) stranki. Nazočni su ljudi bili i s tim posve zadovoljni, pa je šteta, što na sastanak nije došao domaći župnik, premda ga je sazivač zajedno s dr. Radićem prije sastanka posjetio i na sastanak pozvao. Gosp. je župnik posjetnike prijazno primio i na koncu im kazao: »Ako pučka seljačka stranka bude imala svoga kandidata, pa kad za njega budu išli glasovati seljaci u gaćama, ja ću za njima u kaputu«.

Na koncu su odredjeni povjerenici, i to za Dubravčak Josip Krajačić, Imbro Vuga i Ivan Gregčević dol., a za Topolje Ivan Mihaljević.

Sastanak u Dubravčaku desnom sazvao je Imbro Babić u svojoj kući u 3 sata po podne. Pozvanika je došlo mnogo, ali ih je malo moglo stati u dvie sobe. Od gl. odbora bio je nazočan Ante Radić i Stjepan Radić. Za povjerenike su odredjeni Andro Babić za Dubravčak des. i Mato Kruhan za Jezero.

Sastanak u Bregih kraj Ivanića sazvali su Nikola Srdović i Šimo Lončarić iz Zaklepice, a u kući Imre Harapina. Pozivu se odazvalo preko 200 ljudi iz Bregova, iz Grede i Zeline. Sastanak se je počeo u 4 i pol sata, a trajao je preko jedan sat. Od gl. odbora bio je nazočan dr. Ante Radić, koji je medju ostalim razložio osobito to, kako se lakše mogu složiti seljaci, nego gospoda. Poslie njegova razlaganja stupili su napried izbornici i pred cielim narodom obrekli, da će glasovati za kandidata pučke seljačke stranke. Za povjerenike su se s privolom svih nazočnih prijavili za Brege Josip Sabolčić, Mato Valečec, i Aleksa Matica; za Zaklepicu Šimo Lončarić i Nikola Srdović, za Gredu Miko Rošin i za Zelinu Štefan Cunj-Mali. Poslie sastanka bilo je još razgovora o narodnim potrebama, osobito o globljenju radi napajanja na pašnjaku. Ovu stvar treba svakako iztražiti i riešiti narod neprilike.

Kod ovih sastanaka u Dubravčaku i Bregih treba s velikim veseljem osobito spomenuti ovo dvoje:

Prvo je to, što narod ne žali ni truda ni troška za uredjenje svoje stranke. Kad se dobro promisli, koliko su ljudi radi te stvari hodali i svoje blago, hitre konje posavske, dali u službu narodnoj stvari, — onda se mora kazati ne samo to, da naš narod hoće sebi dobro, nego da će on do svoga dobra svakako i doći, jer sam narod radi za sebe. Mi se ne zahvaljujemo nikomu za nikakav trud, nego mislimo, da se cielomu narodu moraju oglasiti imena onih čestitih rodoljuba seljaka, koji nisu žalili nikakvoga truda ni troška za ovu stvar. Što su za ovu stvar učinili Josip Krajačić i Imbro Vuga iz Dubravčaka, Šimo Lončarić (koji je cieli dan bio na putu s koli i s konji svojimi!) i Nikola Srdović iz Zaklepice, pak vriedni i dragi starac Pesek Bertina, a onda kuće gospodari Babić i Harapin, pak njihove vriedne gospodarice, koje su kuće svoje uredile kao crkvice i dale ih za narodni dokončak, napokon gostioničar Veršec, — za to će njim biti zahvalni još unuci u devetom koljenu, a mi samo velimo: Takvih nam ljudi treba, a takvim i čast! Jučerašnji dan opet je jedan dokaz, da je došlo novo doba, kad je narod za sebe.

Drugo je ovo: Narod ozbiljno prima k srcu opomenu, da nam bez prosvjete nema dostojnoga obstanka medju narodima. Ostanemo li ovako nemarni u toj stvari, kako smo bili do sada, bit ćemo napokon samo sluge židovima i tudjincima, — rekao je narodu dr. Radić. Narod je to s ozbiljnim odobravanjem slušao, a mnogi su i činom pokazali, da to shvaćaju, pa su si ne samo naručili novine, nego su spremni i na to, da si osnuju domaću pučku knjižnicu.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 26.)

Gosp. župnik djakovački Cepelić, na daleko poznati ljubimac pok. biskupa Strosmajera, rekao je na nedavnom sastanku u Osieku, da imamo ponajprije stajati uz hrvatsko državno pravo, a zatim se imamo boriti s našim seljacima, bez kojih ne možemo ništa, a koje smo do sada zanemarivali, treće pak zagovarao je slogu sa Srbima, — u kratko: govorio je kao pristaša Hrvatske Pučke Seljačke Stranke. Zato su valjda gospodske novine i spomenule tako malo iz njegova govora. — Mi ćemo se na to još povratiti.

Medju gospodom u Zagrebu sve se pjeni od svadje i mržnje. Valjda je slično bilo i prije, ali baš ovako nije valjda bilo nikada. Tu možete danas čitati, kako je jedan profesor prepisao tudju knjigu i izdao kao tobože svoju, pa onda udri po njem, samo da mu zakrče put do njekakve više službe (kao da drugi nisu još i više krali iz tudjih knjiga!). Sutra čitate, da je jedan novinar dobio zlatan sat za mito, što je preporučivao magjarona. To još nije gotovo, već se čita, da je jedan župnik starčevićanac ponizno molio jednoga magjarona, da mu pribavi župu. I tako dalje! A da bude škandal podpun, eto sada čitamo, kako popovsko »Hrvatstvo« piše, da su se »obzoraši« g. 1873. iznevjerili svomu programu i narodu, samo da dodju do vlasti i da dobiju mastne službe. Ali na to se diže gospodar »Obzora«, odvjetnik dr. Mazzura, i piše javno pismo nadbiskupu Posiloviću, veleći: Vi ste jedini, koji ste za »obzoraške« vlade dobili biskupstvo, pa

kako mogu Vaše novine pisati tako sramotno proti »obzorašima«! Nadbiskupa brane njegove novine, pripoviedajući opet za Mazzuru, kako je bio proti pok. nadbiskupa Mihaloviću, doklegod ga Mihalović nije postavio za biskupijskoga fiškala, naravski s plaćom. — I tako vam to ide bez kraja i konca, tako da ti se čini, da se naša gospoda drže gesla: »Sve za službu i plaću!«, a samo pred narodom i za srpdnju viču, smijući se sami sebi: »Sve za vjeru i domovinu!« — Narod s takvom gospodom mora biti pod tudjim gospodstvom.

Iz naših listova i novina. Primili smo 10-tu knjigu »Hrvatske Misli« (što ju izdaje i u nju piše Stj. Radić) s obilnim poučnim sadržajem, o kojem ćemo još više kazati u budućem broju. (Od »Hrv. Misli« izlazi na godinu 12 knjiga po 64 str., a ciena joj je za seljaka 4 K. Predplata se šalje upravi »H. M.« u Zagreb, Medjašna ulica 12.)

Naše virovske »Hrv. Novine« imaju u posljednjem broju od 8. srpnja više poučnih političkih i zabavnih članaka. U političkom dielu razlaže današnji naš položaj, a u drugom članku: Zašto narod gubi povjerenje u svoju gospodu. »H. N.« izlaze u Virju svake subote, a ciena im je 6 K (za seljake i djake 3 K na god.).

»Riečka« politika — to je nova magjaronska politika, o kojoj je dosta govora u našem listu. Tako ju je nazvao stari obzoraš Z(ahar), pišući proti njoj u »Obzor«, i to zato, što prvu rieč za tu politiku vodi riečki »Novi List«. »Hrv. Pravo« ruga se Z(ahar)u i »Obzoru«, veleći da su obzoraši takodjer za to novo magjaronstvo.

Opozicionalni Srbi u Hrvatskoj ne će pristati uz hrvatsku opoziciju kod budućih izbora, ako se hrvatske stranke slože sa starčevićancima, jer oni ne će nikako s »frankovcima«. To je vriedno zabilježiti radi toga, što su se nedavno složili u Osieku pristaše svih hrvatskih stranaka u »Slavoniji«, a bilo je tamo i »frankovaca«. Slože li se dakle u Zagrebu frankovci s drugim strankama, Srbi ne će u slogu. Tako piše njihov »N. Srbobran«. — Nama se čini da Srbi idu predaleko, kada hoće slogu samo uz taj uvjet, da Hrvati budu nesložni. Mi mislimo, da i hrvatske stranke znadu nješto prosuditi, pa ako se one slože s tim nesrećnim frankovcima (koji su velikom većinom pravi i čestiti Hrvati, i ako se mi s njima u mnogom ne slažemo), — mogli bi i Srbi jedno oko zatvoriti.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 28.)

Svjetski velikani.

Medju školanom gospodom ima jedna stvar, koje medju seljacima nema, a to je ova: Školana gospoda imadu svoje »velikane« t. j. ljude, koje hvale, časte i slave, i to zato, što jesu, ili su bili »veliki«, t. j. što su nješto veliko učinili i stvorili. Seljaci medju sobom za takve ljude ne znadu: nema toga, da bi seljaci koga izmedju sebe njekako drugačije hvalili i slavili, da bi mu govorili: naš taj i taj, naš ovakav i onakav, koji nam je to i to, bez kojega mi ne bismo nikada ništa, i t. d. Ne, toga medju seljacima nema. Seljaci su svi medju sobom jednaki, svi više ili manje sirotinja, svi poprieko neuki, svi drugomu pokorni, — pa što će i zašto će kojega izmedju sebe hvaliti i slaviti!

Možda tko misli, da je to i dobro, da toga seljacima i ne treba. Ali nije tako. Dosta je samo malo promisliti, pa će se vidjeti, da nije tako. Pogledajte samo oko sebe pa prosudite: Gospode ima mnogo manje nego seljaka, pa ipak ona šaka gospode vlada i zapovieda stotinama i tisućama tisuća seljaka. Je li, da je tako?

»Jest, tako je, — ali je li to zato, što gospoda imaju svoje »velikane«, kako kažete?«

Jest, to je baš zato. A znate li, zašto? — Zato: »Velikani«, »veliki« ljudi — to su gospodi vodje. A znate, da bez vodje nema ništa: bez vodje nema vladanja i zapoviedanja. A gdje su medju seljacima njihovi vodje? Nema ih. Zato seljaci samo slušaju, što im se zapovieda. A da imadu vodju! . . . Niste li to i sami sto puta čuli medju sobom u razgovoru?

»Ali tko bi seljački sviet složio! Tko bi ga poveo? Komu bi se on dao voditi? On se dade samo goniti!« — Jest, i to se čuje medju seljacima stotinu puta. »Nesložan je narod, jer nema vodje« — kaže jedan, a drugi kaže: »Nema vodje, jer je nesložan«. Koje je sada pravi razlog? Trebali prije vodja, ili treba prije sloga?

Daleko bismo se odvezli, kad bismo na to htjeli odgovoriti, kako treba, pa ćemo zato reći samo ovo: To ide jedno uz drugo. Sloga nadje lako vodju, a vodja lako složi ljude. No i najljepša sloga može se u čas raztepsti, ako nema vodje. I u tom je upravo jakost gospodskoga svieta, što ima svoje vodje, žive i pokojne. Zato im i kaže, da su »veliki«, da su »velikani«. A zašto su »veliki«? Zato su »veliki«, što znadu i mogu ljudima dati takvu misao, uz koju sviet pristaje, s kojom se sviet slaže, iz koje se radja sloga. Znadu ljudima ganuti srce i dušu, probuditi um, potaknuti volju.

No ne ide ni to tako brzo: to ne ide bez nauka. Škole, knjige, novine, razgovori — sve je to puno nauka o tom, što je rekao, napisao, ili učinio taj i taj. Gospoda se tako uče cieniti i poštivati takve ljude i njihove misli.

U jednu rieč: Gdje nema duševne prosvjete, tu ne može biti ni govora o »velikanima«. Zato neprosvićeni narodi i ne znadu za kakve »velikane«, oni ne pitaju ni jedan za drugoga: oni živu od danas do sutra. Velikane imadu samo prosvićeni ili kulturni narodi. Imadu ih i njima se diče i ponose. A imadu i zašto, jer su velikani — roditelji takvih misli, uz koje pristaje sav sviet. A bez toga bi se sviet raztepao onako, kako su raztepeni divljački narodi u Africi, gdje se selo sa selom, pleme s plemenom i danas još kolje.

Čudna je stvar, ali istinita: Seljački sviet kod nas i oko nas znade kako-tako za tudje velikane, koji su živjeli pred više tisuća godina, — a ne zna ništa za velike ljude susjednih naroda, pa ni za velike ljude iz svojega plemena. Vi se tomu možda čudite, ali pazite: Svaki seljak znade za Mojsiju, za kralja Davida, za mudroga kralja Salamona. Ovo su velikani židovskoga naroda, živjeli su pred više tisuća godina, i to daleko od nas, preko mora u Aziji, pa naš sviet za njih kako tako znade. A da upitate kojega seljaka: Tko je to Dante, ili Schiler (Šiler), ili Kant, ili Darwin (Darvin), ili Puškin ili napokon Gundulić, Preradović i Šenoa — svaki bi seljak, bez zamjere budi rečeno, samo zijao, a tek gdjekoji, koji je išao u školu, kad bi čuo

ime Gundulić, Preradović, možda bi malo kimnuo glavom i progundrao: »Aha, nješto sam njegda čuo!«

Dugo bi trebalo razlagati, zašto je to tako, ali se ni kod toga ne možemo zaustavljati, nego ćemo brzo i u kratko nabrojiti po dva, tri velikana od svakoga današnjega naroda. Ne ćete tim postati mnogo pametniji, ako vam kažem gola imena njekih ljudi; no ipak je dobro zapamtiti uz put i to, jer se imena tih velikana često čuju u gospodskom razgovoru, a znate na njih nabasati i u kakvoj knjizi, ili novinama. A možda nam se desi prigoda, da o svakom od ovih velikana kažemo i koju rieč više.

Niemci se hvale, da oni »nose prosvjetu« po svietu, da su oni »kulturtregeri«, nositelji kulture i prosvjete. To nije baš tako. Niemci nemaju u starini »velikih« ljudi, a novije vrieme najviše se mogu dičiti, što imadu dva velika pjesnika: Schillera (Šilera) i Goethea (Gete), pak mudraca Kanta i političara Bismarka, koji je svoju Prusku ojačio, Francuze (god. 1870.) potukao i njemačke države sjedinio u jedno vladanje ili »rajh«.

Više se mogu dičiti Talijani, Francezi i Englezi, da su po svietu širili prosvjetu. Talijani su već pred 500 i više godina imali pjesnika Dante, koji je izpjevao veliku komediju, kako je išao na drugi sviet: u pakao, u čistilište i u nebo. Jednako su na glasu njihovi slikari i kipari Mihelangjelo i Ticijan. Francezi, kao i Talijani, imadu mnogo učenih ljudi i umjetnika, pa se kod njih ne mogu na prste prebrojiti, kao kod Niemaca. Ipak se od Francezke za najviše spominju po svietu Voltaire (Volter), Rousseau (Ruso), Montesquieu (Monteskie), koji su sva trojica bili mudraci, t. j. razlagali su, kako se je negda živjelo i kako bi se imalo živjeti. Na glasu je francezki kralj Luj XIV. (četrnaesti), a osobito vojvoda i car Napoleon Veliki Bonaparte. Glasovitih pripoviedača (romanopisaca) imadu Francezi vrlo mnogo.

I Englezi su imali dosta baš velikih ljudi. Po cielom je svietu na glasu njihov Vilim Shakespeare (Šekspir), koji je pisao »komedije« (igrokaze) za kazališta, i pjesnik Byron (Bajron). Pred kojih desetak godina po cielom se svietu govorilo i pisalo, a i danas se govori i piše o njihovom Darvinu, koji je proučavao životinje i naučao, da su se životinje kroz tisuće i tisuće godina sve po malo mienjale i razvijale, dok nisu postale onakve, kake su danas. (Po tom su njeki počeli dokazivati, da se je i majmun sve po malo mienjao, dok od njega nije postao današnji čovjek.) I velikih političara imali su Englezi, a najglasovitiji je bio u novije vrieme Gladstone (Gledstn).

Medju nama Slavenima imadu Rusi dva velika pjesnika: Puškina i Lermontova, i dva velika pripovjedača: Turgenjeva i Tolstoja, koji je pod stare dane počeo naučati novu nauku, kako treba živjeti. — Poljaci imadu pjesnika Mickiewicza (Mickieviča) i pripoviedača Sienkiewicza (Sjenkjevića). — Česi imadu velikoga svoga mučenika Jana Husa i vojvodu Žižku, pjesnika Kolara, povjestničara Palavkoga, rodoljuba i političara Rigera i pripoviedača Jana Nerudu i Svatopluka Čeha. — Mi ovdje na jugu imadjasmo svoje vladare, za koje se barem kaže, da su bili veliki: to je bio Simeon Veliki bugarski, Sv. Sava i Dušan Silni srbski, Tomislav i Krešimir Veliki hrvatski. Velikih učenjaka imademo malo, nješto više ima pjesnika, i to samo Srbljи i Hrvati, a Bugari su i u tom do danas siromasi. No ako i spomenemo ime Gundulić, Kačić, Preradović, Šenoa, medju Hrvatima, a Jovanović medju Srbljima, neka nitko ne misli, da su to svjetski velikani: sviet barem za njih ne zna. Više su poznati po svietu srbski borci za slobodu: Miloš Obrenović i Kara Gjordje, pa budilac hrvatskoga naroda Gaj, ban Jelačić i biskup Strosmajer, koji je bio poznat po cielom svietu, a da nije bio rimski biskup, ne bi sviet ni za njega znao.

Gospoda i knjige hrvatske ne broje medju velikane Matiju Gubca »seljačkoga kralja«, koji je pred 330 godina ustao na obranu seljačkoga života i obraza; spominju ga i gospoda, ali da bi ga držali barem tako velikim kako velikima drže bane Berislaviće, Erdede, i Draškoviće, tomu ni traga. Drže ga najviše odvažnim nesrećnim buntovnikom. A da je Gubcu i njegovoj vojsci sreća poslužila, danas bi ga sve slavilo kao velikana i borca za slobodu; djeca bi se u školi učila o njem više, nego o kralju Zvonimiru.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 32.)

O pok. Starčeviću, počeo je u »Katol. Listu« pisati stari kanonik Iveković, i to tako, da iznaša stvari, koje su za toga pokojnika nepovoljne. Na Ivekovića digla se velika hajka u »Hrv. Pravu«, a osobito su se digli prigovarajući Ivekoviću, njeki svećenici starčevićanci (Novak, Tomac, Posilović i t. d.); dapače, kad je nedavno bila njekakva slava u Zagrebu (pjevačka slava »Sloge«. Opazka slagara), polupali su starčevićanci Ivekoviću sve prozore, a »H. P.« pohvalilo je čin. No Iveković uza sve to piše dalje, a kad bude gotov, pretiskat će cielu tu stvar u posebnu knjižicu. — Što je potaknulo staroga kanonika na taj korak, i zašto to piše baš u »Kat. Listu«, to je težko dokučiti.

Hrvatska napredna stranka (t. j. oni mladji ljudi, koji pišu u novine »Pokret«, a do nedavna su bili u hrv. stranci prava) držala je dne 20. o. m. sastanak svojih pristaša u Zagrebu i odlučilo, pošto nije došlo do sporazuma s drugim strankama, da će stupiti sama u izbornu borbu, a voljna se je još uviek sporazumjeti sa slavonskim rodoljubima (koji su se ono nedavno bili sastali u Osieku), sa obadvie srbske stranke u Hrvatskoj, i još s onima, koji su naprednoj stranci blizu te budu spremni na sporazum.

Na svojem sastanku zaključila je napredna stranka nješto i o našoj H. P. S. S. i to ovo: Napredna stranka došla je u sukob sa svima onima, koji postojeće nezdravo stanje hoće da održe; ovomu stanovištu pasiviteta, čini se (kaže hrv. napredna stranka), stoji najbliže hrvatska pučka seljačka stranka. — Dakle po sudu hrv. napredne stranke — naša je stranka najbliža onima, koji hoće da sve ostane kod nas, kako jest: ona je najbliže »pasivitetu« — t. j. nemaru i nebrizi. — Mi ovoga zaključka nikako ne razumijemo, kad sav pošteni sviet, koji pazi, što se u našoj politici radi, znade i vidi, da su naši ljudi do sada držali preko stotinu sastanaka, na kojima su narod upućivali, kako su najbolje znali i mogli, i to sve u smislu i u duhu, našega programa; za naš pak program nije nitko još kazao i ne može kazati: da hoće da održi postojeće nezdravo stanje, jer svaka gotovo

rieč u našem programu govori protiv postojećemu nezdravomu stanju. A kad se uzme na um, da su naši ljudi globljeni, da ih oružnici gone, da naši pristaše osobito u novije vrieme vrlo mnogo pate, radi toga, što naša stranka hoće, — onda doista nikako ne razumijemo, kako se može onako što pisati o našoj stranci. — Mi ne ćemo da se s ljudima hrv. napredne stranke natežemo; mi pače ne odgovaramo i ne odgovarasmo ni na što, što su protiv naše stranke i naši ljudi pisali, nego smo strpljivo podnašali ovo »postojeće nezdravo stanje«, u kojem protivnik protivniku poriče i ono, što je očito. No mi uvjeravamo svakoga, da će ono »nezdravo stanje«, na koje se s pravom tuži hrv. napredna stranka, trajati tako dugo, dok medju nama bude trajalo ovakovo »nezdravo stanje« mržnje i umišljenosti.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 34.)

Novine »Obzor« izlaze od 1. rujna dva puta na dan, i to rano u jutro i o podne, a ciena im je svejedno ostala ista, osim što treba platiti više poštarine, ako tko hoće, da mu se list dva puta na dan šalje. Ujedno je snižena ciena i pojedinim brojevima (podnevni list, koji je manji, stoji 4 filira, a jutarnji, koji je veći, stoji 10 filira). Radi ovoga povećanja »Obzora« došlo je za čudo do prepirke izmedju »Hrv. Prava« i »Obzora«, jer je »Hrv. Pravo« prigovaralo koješta toj novotariji. A nema tu razloga prigovaranju jer se bez svake uvrede može kazati, da su velike hrvatske novine sve poprieko ne samo lošije od novina u drugih naroda (n. pr. čeških), nego su i mnogo skuplje. Osim toga nisu do sada nijedne hrvatske novine izlazile u jutro, pa su zato čitaoci, koji znadu njemački, mogli sve novosti čitati prije u njemačkim novinama, koje prije izlaze. Naravski je po tom, da su malo držali do domaćih novina. Druga je neprilika bila, što su domaće novine dolazile izvan Zagreba tek drugi i treći dan, kad već nije u njima bilo nikakvih »novosti«.

»Obzor« je imao i drugih razloga, da se poveća i poboljša naime to, što on nema sada svoje stranke, pa ga ljudi čitaju samo radi onoga što piše. A to moraju priznati i ljudi od drugih stranaka, pače i gdjekoji »starčevićanci«, da »Obzor« rado čitaju, jer piše »najpametnije«. To je doduše vriedilo za njekadanji »Obzor«, kad su uza nj bili prvi naši ljudi, ali mu je taj glas i dalje ostao, i to poradi toga, što su ostale naše novine donašale gotovo bez prestanka kojekakove psovke i svadje, pa je to ljudima napokon dodijalo.

Radi Zagreba prepiru se već nekoliko godina sve naše novine: magjaronski »Dnevni List«, »Obzor«, »Novi List« i »Hrv. Pravo«. Počelo je to već davno u riečkom »Nov. Listu«, koji je više puta napisao, da je Zagreb smetište, da je u njem sve trulo i gnjilo itd. Tomu je pisanju prigovorila najprije naša »Hrv. Misao«, a onda ustadoše na obranu Zagreba »Hrv. Pravo« i »Dnevni List«, a »Obzor« pokrivio starčevićance i magjarone radi toga, što nitko do Zagreba ne drži ništa. — Da ni mi nismo zadovoljni sa Zagrebom to se razumije. No opet je drugo, kad njetko piše proti Zagrebu, misleći, da Zagreba i ne treba, već da bi hrvatska glava imala biti u Pešti, ili možda u Biogradu na Dunavu. Mi medju takve ne spadamo.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 36.)

»Čuvajte se Srbi braće Radića i njihove hrvatske seljačke stranke«. Tako piše narodni list za Srbe »Srpsko Kolo« i upozorava Srbe, neka otprate g. Stipu Radića, njegova brata Antuna i njihove ljude izmedju sebe, kako zaslužuju.

»Srpsko Kolo« list je srbske samostalne stranke, u kojoj vode rieč ljudi, koji su s nama nekad jako dobri bili i zajedno su s nama i radili. Pa opet ti isti ljudi sada o nama s onom istom mržnjom govore i pišu, s kojom i frankovci i furtimaši. A sve to zato, jer na naše sastanke tu i tamo dolaze i Srbi seljaci, i jer su neki izmedju njih pristupili u našu stranku.

Mi mislimo, da se srbski samostalci nepravom na nas ljute, jer mi ni jednom prilikom nismo njihove pristaše primamljivali, da idu k nama, a nismo u obće nigdje Srba napose zvali, nego su sami došli, a mi smo ih naravno drage volje primili. A ako radimo ondje, gdje oni (samostalci) nisu još ni bili, to nam valjda ne bi smjeli zamjeriti, jer bolje itko, nego nitko. Ako pak misle, da Srbi i Hrvati ne smiju ni iz jedne zdjele jesti, ni u ikojoj stvari zajedno ići, onda su baš oni, koji ciepaju ovaj bistri i krasni narod srbskoga i hrvatskoga imena, i ne bi smjeli Radićima i njihovim drugovima prigovarati, da ciepaju tobož njihov srbski narod!

Dr. Frank u križkom kotaru. U nedjelju, kada je naša stranka u Zagrebu svom ozbiljnosti razpravljala o programu stranke, obilazio je vodja čiste stranke prava dr. Frank svoj izborni kotar. Njegovi izbornici dočekivali su ga u svakom mjestu svečanim načinom, okitivši kuće trobojnicama. A u selu Osekovu podigli su mu pače slavoluk i okitili ga zelenilom i zastavama. Na slavoluku bio je veliki nadpis: »Dobro nam došao! Živio naš nar. zast. dr. J. Frank!« U svim mjestima pako govorili su vodje izbornika g. dru Franku oduševljene govore, uvjeravajući ga o vjernosti kotara njegovoj osobi. U svakom se je mjestu dr. Frank sa nekoliko rieči zahvalio, a onda je pošao u pratnji velikog niza kola okićenih trobojnicama u Kutinu. Tamo je prvi put Frank govorio dulje o svom radu, a upozorio je ljude u svom govoru i na seljačku stranku, koja da je sasvim nepotrebna, jer starčevićanska stranka ima već u svom programu, sve što je dobra i koristna za seljake. Zahvalio se Franku Tomo Belak, koji je medju inim kazao, da Starčevićanci za druge stranke ne mare, a osobito ne za seljačku stranku, i neka samo pokuša Radić doći u kotar pa će vidjeti, kako će ga brzo ostaviti.

Tako opisuje put Frankov »Hrv. Pravo«, a mi vjerujemo »Hrv. Pravu«, jer dr. Frank u istinu bez parade i ne ide medju narod. Šta njega briga, neka narod pogiba od nevolje, samo neka su njemu slavoluci i zastave, i neka mu se viče: »Živio!« — Još je neprilika, što je dr. Frank zaboravio u Zagrebu program svoje stranke. Vječna šteta! Trebao ga je barem čitati narodu, da se narod doista uvjeri, kako je u tom programu sve, što je dobra i koristna za seljake!!

Za buduće izbore vriedno je zabilježiti, što su odlučili petrinjski Srbi samostalci: oni će, ako se ne sporazumiju s kojom hrvatskom opozicijom, postaviti svoga kandidata, a ako dodje do užega izbora izmedju hrv. opozicije i vladinoga kandidata, onda oni ne će glasovati. Ako je to istina (a čitamo to u »Obzoru«), onda je to ružna

stranačka gotovo izdajnička odluka po onoj: Ako nije, kako mi Srbi hoćemo, onda neka slobodno sve propane.

Kako će se držati Hrvati prema Pešti i Beču, ako dodje do toga, da se Ugarska po želji magjarske opozicije što više odieli od Beča, — o tom će viećati hrvatski zastupnici iz banske i iz dalmatinske Hrvatske na sastanku na Rieci dne 2. listopada o. g. Taj se je sastanak dugo spremao, pa je nedavno bio radi toga dogovor u Opatiji (u Istri). Na tom su dogovoru bili iz banske Hrvatske zastupnici, Rubetić, Vrbanić, Zagorac i Harambašić, a iz dalm. Hrvatske Čingrija stari, Trumbić i Milić. — Bude li se radilo o sjedinjenju Dalmacije, imat će hrvatski zastupnici iz Dalmacije veliku rieč, jer po zakonu mogu oni postaviti uvjete, pod kojima će se Dalmacija sjediniti s banskom Hrvatskom. Nema nikakve sumnje, da će dalm. zastupnici tom zgodom zahtievati, da se promieni nagodba izmedju Ugarske i Hrvatske.

Vanzakonsko stanje u Hrvatskoj. Već godinu dana nema naša zajednica proračuna, niti je vladi u Pešti dao sabor vlast, da troši bez proračuna. A kad nema ni proračuna ni ovlasti, onda zakon kaže, da se nemaju ubirati ni porezi, niti se smiju propisivati. — E, al vlada treba novaca, a odkud novci, kad se porezi ne plaćaju! Još je teže vladi u Hrvatskoj, jer naši porezi putuju u Peštu, a odanle nam naš dio vraćaju natrag. I sad se dogadja ovo: Hrvati plaćaju porez i šalju ga u Peštu, Madžari opet ne plaćaju ništa ili opet vrlo malo poreza, jer opozicija odgovara narod, neka ne plaća ništa, dok je Fejervari na vladi. A ovamo Fejervari u stisci, pa mu hrvatski novac dobro dolazi. Misli on, već će se to Hrvatskoj vratiti, kad bude novaca, al ne misli tako naša vlada, jer treba platiti činovnike, vjerne službenike. I evo, našao se čovjek, ljuti madžaron Tomašić, pak kaže, da se vanzakonsko stanje nas i ne tiče. Vladi se to jako dopalo, pa odmah namignula županijama, da svoje učine. Vjerna svojem bivšem županu, a sadašnjem banu, virovitička županija prva je naćuhnula, što se to na Markovom trgu u Zagrebu želi, pa se je njen upravni odbor požurio i stvorio odluku, da se nas ništa ne tiče, da se porezi kod nas propišu i ovrhom utjeruju, i to odmah, da se tako učini, jer od tog vanzakonskog stanja sve više trpi i onako slabo gospodarstvo zemlje. Za virovitičkom požurit će se dakako i ostale županije, jer vladina želja njihova zapovjed. — Hvala Bogu, još ćemo tako pod madžaronima doći do svojih financija! Zato Madžari čuvajte se madžarona!

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 38.)

Madžari kod kralja. Prošle subote otišli su vodje madžarske opozicije, Košut, Banfi, Andraši i Ziči u Beč pred kralja, koji ih je sebi pozvao, da s njima razgovara o sastavu nove vlade u Ugarskoj. Madžarima medjutim nije bilo pravo, što kralj nije zvao i njihova miljenika, grofa Aponja, pa je kralj u posljednji čas pozvao i njega u dvor.

Oko jedanaeste ure primio je kralj madžarske vodje i kazao im najprije njemački, da će im dati odgovor na poruku, koju mu je poslao sabor u Pešti, a u tom odgovoru da su ujedno postavljeni uvjeti, uz koje bi on mogao imenovati novu vladu iz redova opozicije. Zatim je kralj pročitao te madžarskim jezikom sastavljene uvjete, koji bi imali biti kao program nove vlade.

Tu se kaže najprije, da se iz vladina programa imade izlučiti pitanje o komandi i o jeziku u vojsci, jer u tom kralj ne popušta i ne će nikad popustiti.

Nadalje se kaže, da temelji zajednice izmedju Ugarske i Austrije, a ti su jedinstvo vojske i jedinstvo zastupanja prema vani, moraju ostati nepromijenjeni.

Zatim se veli, da se ni zajednica u gospodarskim stvarima ne smije i ne može mienjati samo dogovorom izmedju kralja i sabora u Pešti, nego će se imenovati pododbori za jednu i za drugu državu, i ti će pododbori medjusobno i u dogovoru sa svojim vladama morati sporazumiti, a tek sporazumak taj kralj će potvrditi.

Konačno ima vlada preuzeti obvezu, da će sabor prihvatiti državni proračun trgovačke ugovore, da će dozvoliti novake, da će obaviti izbor u delegacije i u kraljevinsku deputaciju, napokon da će dozvoliti trošak za mornaricu i za nove topove i prihvatiti novi zakon o dvogodišnjoj vojničkoj službi.

Kad je kralj pročitao ove uvjete, opomenuo je vodje, neka ih svakako prihvate, jer da inače prieti Ugarskoj velika pogibelj, te bi to lako moglo cielu zemlju rinuti u najveću biedu i nevolju.

Svoj odgovor, rekao je kralj, neka dadu gospoda ministri vanjskih posala, grofu Goluhovskomu, i za tim je vodje odpustio.

Sve je to trajalo tek neke četiri minute, i oholi Madžari, koji su se nadali, da će kralj u svemu učiniti po njihovoj volji, najedanput su se našli pred vratima, a da nisu pred kraljem mogli ni cigle probieliti!

Madžarske vodje na povratku u Budimpeštu. U nedjelju oko sedme ure na večer stigli su vodje koalicije brzim vlakom u Budimpeštu. Na kolodvoru sakupilo se mnoštvo svieta, koje je kod dolaska vlaka udarilo u burno klicanje vodjama i opoziciji. U ime gradjanstva pozdravio je vodje profesor Kacianji. Još ovaj nije pravo ni svršio, i već zamnije iz tisuću grla Košutovska pjesma. Kad se je mnoštvo stišalo, uze rieč tehničar Viola, a na to se u ime vodje narodu zahvali Košut, koji je medju ostalim kazao, da su u Beču htjeli madžarski narod sapeti u ludjačku košulju i silom spriečiti njegov razvoj. Oni hoće, reče, iz madžarske duše izčupati ljubav domovine i odlučnost srca. Ali to će im tek onda uspjeti, kada u isto vrieme slome i naše duše. — Na to su se vodje odvezli u grad uz neprestano i burno klicanje naroda i pjevanje Košutove pjesme. Pred prostorijama stranke došlo je na to do male gungule. Tamo se je naime sakupila šaka socijalista, koji su pjevali marseljezu (to je pjesma, koja se pjeva u Francezkoj od vremena, kada su Francezi srušili kraljevstvo i ubili kralja). Množtvo je udarilo na socijaliste batinama i kišobranima i potisnulo ih u pokrajnje ulice. Na to je Košut progovorio narodu nekoliko rieči. Iza njega je govorio Polonji, te je rekao, da je narodu naneseno doduše veliko ponižnje, no pučanstvo glavnoga grada da je pokazalo, da ima u vodje podpuno povjerenje i da u Ugarskoj protiv ustava ne može biti niti

kakove kraljevske volje, ni kraljevske moći. Mi se, reče, ne ćemo pokoriti ni kraljevoj volji ni državnom jedinstvu. Samo molimo Boga, da kralja, koji je okružen zlim savjetnicima, razsvietli. Nema primjera u povjesti, da bi se kralj prietio narodu za to, što čuva svoja zakonita prava i svoj jezik. Nadajmo se medjutim, da ćemo srce kraljevo natrag predobiti za se, ali ako bi sudbina drugačije odlučila, mi ćemo, dostojni naših predaka, naš ustav i našu slobodu braniti našim životom.

Množtvo je poslije Polonjeva govora udarilo u urnebesno klicanje i dugo je vremena još trebalo, dok se je sav onaj sviet razišao svojim kućama.

Grof Bela Ciraki kao posrednik. Odmah poslie odlazka madžarskih vodja požurio se grof Goluhovski kralju i obavijestio ga, da su vodje odbili kraljev program i kazali mu, da se njim, pošto nije ugarski državljanin, ne će ulaziti u nikakove pregovore. Uslied toga kralj je odmah odredio, da se brzojavno obaviesti vrhovni dvorski maršal, grof Bela Ciraki, da on ima nastaviti pregovore s opozicijom. Ciraki, koji se je nalazio u Šopronu, odvezao se je odmah u Beč, te je u nedjelju prije podne pozvao sebi Košuta i ostale vodje. Ovi su se doista odazvali pozivu i pošli oko desete ure Cirakiju i ostali su kod njega, razgovarajući, cielu jednu uru. Oko pol jedne ure pošao je na to Ciraki kralju, da ga izviesti o svom razgovoru s madžarskim vodjama. Audijencija je trajala sat. Za to vrieme čekali su madžarski vodje u gostioni Bristol na poruku kraljevu. Vrieme je medjutim odmicalo, i već je odbilo pol trećeg sata poslije podne, a da Ciraki još nije bio došao. Vodje se tada odvezoše na željeznicu, ostavivši Cirakomu glas, ako dodje i bude ih što god trebao, neka se obrati na grofa Aponja, koji se nalazi nedaleko Beča. Ciraki je doista poslije treće ure došao u hotel, ali nije više nikoga tamo našao.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 39.)

Naši otci i djedovi.

Mi Hrvati, školani i neškolani, tužimo se danas jako na svoje otce, a barem njekoji hvalimo djedove. Težko je u čas reći, je li to svagda pa i drugdje tako. Na prvi se pogled doista čini, da sinovi u obće rado prigovaraju otcevima, a hvale djedove, a kad se bolje promisli, čini se pače, da je to i naravski. Sinovi naime obično težko podnašaju otčinsku vlast, pa se svak čas nadje zgode za tužbe i prigovore; a djedovske vlasti više ne osjećamo na sebi, pače ni onda, ako je djed još živ, jer je već obnemogao, pa samo da mu je mir. Znade se pače dogoditi, da se djed složi s unukom proti otcu i tvrdoj njegovoj vlasti. A ako su djedovi pokojni, svuda vidimo toliko toga, što nam je ostalo od njih, pa im se divimo i hvalimo ih. Djedovi su njekako daleko, u prošlosti, pa kako se čovjeku sve iz daleka čini ljepše, tako su djedovi obavijeni njekim čarom.

No kako bilo u obće u toj stvari, promotrimo li zbiljske prilike, i to najprije u seljačkome našem životu, morat ćemo zbilja priznati, da naš narod ima danas više razloga tužiti se na otce, nego na djedove.

Prosudimo samo to, da su većinom današnji otci podielili i dobrim dielom uništili i raztepli ono što su djedovi priskrbili: otci su naši raztepli stare zadružne kuće, oni su krivi, što je naš narod zapao u tolike dugove i tako došao u takozvanu gospodarsku krizu, t. j. da se ne zna, hoće li ostati, ili propasti, hoće li se odužiti, ili će sve na bubanj. I doista se u našem narodnom životu na selu do nedavna punih 40 godina opažalo dosta nezadovoljstva, nemira pače i svadja medju vršnjacima, a onda medju otcevima i sinovima, i to najprije radi diobe, a onda najviše radi neimaštine, pa radi sinovske nepokornosti. Neimaština nastala diobom, a s diobom došao u mladje novi »duh«, duh nepokornosti, koji je ono po ulicama i sokacima pjevao: »Sad ja vidim, da po volji živim«. A htjeli su da po volji živu i otci, koji su sada sami postali gazde, a htjeli su da po svoju poživu i sinovi, koji su ulazili u mladenačka ljeta, ili su se netom oženili, a žena im jedva čekala, da muž jedan put i njoj udovolji.

No, hvala Bogu, ova kriza, ova pogibeljna bolest u narodu već je velikim dielom prošla. Njekoji se mladji otci opametili, pa gospodare razborito, a sinovi vide, do čega vodi nemir i dioba, pa se s otcem i s braćom podnašaju, i dobro im je. Samci se pak jedni uredili kao dobri svoji gospodari, drugi kubure u siromaštvu, a treći pobjegoše u sviet, najviše u Ameriku. Glavno, što su otci skrivili, već se prepatilo, ili zaboravilo, jer se ne dade popraviti. Duge parnice radi diobe već su većinom dovršene, a svadje zaboravljene. Po selu ponikoše nove kućice, po dvorištima nove tarabe, a po livadama nove ograde, — a sve većinom od djedovske muke. Da djedovi nisu ostavili onih velikih kuća, ne bi sinovi imali kamo glave pod krov skloniti, a ovako raztrgaše staru kuću, pa napraviše tri nove. A čim bi se bili platili diobni troškovi i parnice, da djedovi ne prihraniše konja i drugoga blaga, što su sinovi porazprodavali, a čime su se još dugo i služili i ponosili. Zato se je sve u onom nemiru i svadji često čuo i glasni, a još češće tihi uzklik: Lako nama dieliti, što su djedovi priskrbili! . . .

Tako bi to bilo u narodnom životu na selu, ako smo dobro vidjeli i opazili. No promotrimo li javni narodni život medju školanim svietom, tamo se očito vidi, da sinovi nisu zadovoljni s otcevima. I zbilja se ne može zatajiti, da današnje hrvatsko pokoljenje ne može biti zadovoljno s onim političkim plodovima, što su nam ih naši otci priskrbili. Težko je reći, koliko su i ovdje krivi otci, koliko neprilike, a koliko i sama današnja djeca, t. j. mi, koji smo sada u muževnoj dobi. Svakako je istina, ako mi sad hoćemo da pokažemo kakve uspjehe, ili velike misli, da moramo hvaliti one, kojih već nema, otce naših otaca, — naše tako zvane preporoditelje. Mi danas vidimo, kad se pravo zamislimo, da nas možda ne bi bilo, ili da bismo bili u svem kukavni, da ne bismo jedni za druge znali, ne bismo imali ni jedne književnosti za čitav narod, — da nije bilo djedova naših: Gaja i njegove družine.

Tako se to dešava u životu naroda, da je jedno pokoljenje od drugoga ne samo sposobnije, nego i srećnije. No ni pola jala, kad se može kazati, da su otci gori od sinova; ali je naopako, kad se mora reći, da su sinovi gori od otaca. Tko na to misli, tiše će i otcevima

prigovarati, a svaki se otac Bogu moliti, da mu sinovi budu bolji od njega.

U kakav život narod vjeruje.

Vješti hrvatski pisac, poznat pod imenom »Živan iz Sriema«, opisao je u I. broju dnevnika »Pokreta« sriemski vašar: kako narod jede, pije, pjeva, igra, cikće i ijuuče. »Veseli se narod, sja mu se lice od radosti života. Na vašaristu životnom jedini se narod snašao, pa i plače i trguje, ali se i raduje i uživa . . . Vjeruje u život, punom šakom grabi medju darove života, živi životom punim, neosakatitim, a kad umre, zna, da je živio, i ni zašto se ne kaje. — I mi zar taj narod hoćemo da životu učimo? I da ga na svoje staze vodimo? Da ga prosvietimo? — Ta pusti ga, brajne, nek se raduje, i onako ga doskora biti ne će, ni nas s njime, pa zašto da se utaman mučimo i da se s njime mrazimo . . . «

Premda bismo mi rekli, da Živan nije mnogo mislio, kad je ovo pisao (a to se vidi već po tom, što Živan kaže, da narod kad umre, zna, da je živio, i da se ne kaje — po smrti zar?), — ipak je vriedno, da se i njegova čuje, pa da se vidi, na kakve misli dolaze naši ljudi. Što se nas tiče, slažemo se, neka ovakvi ljudi slobodno ne uče naroda i neka ga ne vode na svoje staze. Ali se ne slažemo s onim, što kaže, da narod »vjeruje u život« — ne slažemo se naime, koliko tu praznu rieč razumijemo. »Vjeruje u život«, — što je to? Što treba vjerovati u život, tko živi, a ne sanja samo, da živi? No krivo je, što Živan kaže, da je samo to život, kad se je, pije, pjeva, cikće i pijan tetura po vašaru. I ne samo, što to kaže, nego još narodu podmeće novu vjeru: vjeru, da je samo to život. A mi drugi znamo, da je to Živanova vjera, a nije vjera ni njegove matere, a kamo li cieloga naroda u Sriemu. Jer da je to bila vjera Živanove matere, znate li, šta bi ona bila uradila? Bila bi Živana, kad je na sviet došao, zadavila, da uzmogne na vašaru igrati i ijujukati, a ne bi se bila mučila s deriščetom; a Živan bi se sada »po smrti kajao«, što ne može barem da gleda sriemski vašar, a kamo li da »punom šakom grabi darove života«, što mu ga je darovala luda mati, koja nije vjerovala samo u pijani u vašarski život.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 40.)

Madžari i Hrvati. Riečkih »rezolucija« pune su i naše i madžarske novine. Od naših nekoje su za njih, nekoje opet proti njima, — tako je kod svake valjda stvari. Evo što piše »Pučki Prijatelj« (izlazi na otoku Krku): »Što će Hrvati, uz koga da pristanu? Pred malo su dana naši oporbeni (opozicijoni) zastupnici, izim malo njih, imali na Rieci sastanak, na kojem su odlučili tjerati našu politiku na korist Madžara, što sigurno nije volja naroda, koji je te zastupnike izabrao, jer se još narod dobro sjeća Kuena bana i pozna dobro nepravednost, kojom Madžari hoće silom da pomadžare Hrvatsku. Ako pristanemo uz Madžare, bit će u Primorju za par godina više Madžara nego Hrvata, prem već i danas nazivlju naše more madžarskim morem. Štacije, vagoni sve je to puno samo magjarskih nadpisa. U sam Zagreb gnjetu silom madžarštinu i vriedni su izvjesiti čistu madžarsku zastavu, pa

da im i zere vjerujemo? Ako se mi danas s Madžarima nagodimo, sutra će nas prevariti: to nas uči prošlost«.

Sve su to novi madžaroni zaboravili. Zaboravili su na Zapršić, Sv. Nedjelju i one, koji su pali radi magjarske zastave pred dvie godine. Zaboravili su na hiljade onih, koji su dopali tamnice! Al šta zaboravili? Ni sada ne vide na zgradi prometne željezničke uprave magjarski napis, ni na željeznicama čistih Madžara, a ne čuju ni magj. jezika. Što je njima do svega toga? Ta ogromna većina njih nije ni onda sudjelovala s narodom ni u duši, kamo li da je s narodom trpjela! Što je na tudja ledja sto batina?!

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 42.)

Naša prava i — Madžari. Češće se s hrvatske strane čuju tužbe, da Madžari krše naša prava, pa i onaj zakon, na koji su skupa s nama pristali, t. j. nagodbu od 1868. Osobito je krše u onom paragrafu (§ 57), koji kaže, da je u Hrvatskoj službeni jezik samo hrvatski, a oni (osobito na željeznicama) uvadjaju — madžarski. Najnovija takova povreda toga §. jest, kako (i madžaronske) novine javljaju, da su ovih dana iz vagona (željezničkih kola) skinuti svi napisi, gdje je što i hrvatski pisalo, a metnuti samo oni s čisto madžarskim napisima. Kad je već ono bilo povreda, što su uz hrvatske bili i madžarski, kud i kamo je veća povreda, kad se hrvatski — sasvim briše?! Čitamo, da se radi toga sam Tomašić, nekakvi vodja vladinovaca, obratio na podbana, što je s tim, a ovaj da je odgovorio, da je odmah, čim je za to saznao, brzojavno o tom upitao ugarskoga ministra (po kojega bi nalogu to imalo biti učinjeno), pa će, veli, kad dobije odgovor, to dojaviti našemu saboru. (Odgovor je medjutim došao: da je to bilo u pomanjkanju — hrvatskih napisa!)

Mi ćemo na ovo primijetiti dvoje: dobro je, da naša vlada na to pazi i ako ona bude na svom mjestu (vidi bilježbu »Pomagjarivanje u Hrvatskoj« u zadnjem br. »H. N.«), toga ne će biti, samo šteta, što ona nije na takve stvari pazila odprije. Ovo, što sad čini, pokazuje, da joj je do nevolje, al bolje da i sad ustaje, nego da šuti, kao i dosad. Drugo: Ovo su baš lijepi izgledi za nas — prema politici naših rezolucijonaša. Mjesto da se što prije odstrane dosadašnje povrede, evo svaki dan novih: E pa lijepo, gospodo, kad vi uza sve to držite, da je vaša dužnost — pomoći Madžarima — u njihovim težnjama, dakle i našemu pomadžarivanju! Ko može taj grieh na sebe uzeti, neka uzme, al neka zna, da će pod tim grijehom smalaksati i pasti i ne će se više pridići.

(»Hrvatski Narod«. God. 1905. Broj 47.)

Zastupnik Zagorac pred svojima izbornicima. Iza pok. Brešćenskoga, kako je poznato, izabran je narodnim zastupnikom u Velikoj Gorici Stj. Zagorac, sadanji župnik u Koprivnici. Nešto odprije, a nešto i u najnovije doba radi njegova držanja u pitanju spram Madžara (on je podpisao riječku rezoluciju) — i protiv njega se, kako novine pišu, diglo nezadovoljstvo. Tako je bio dobio i nepouzdanicu od svojih izbornika. Zato, veli, da odbije svaku možebitnu sumnju o sebi, sazvao je svoje izbornike dne 23. studena na skupštinu, da

se o tom s njima razgovori. S njime su došli njegovi prijatelji Harambašić i dr. Lorković. Na skupštini je bilo prema »Hrv. Pravu« ni 200, a medju ovima tek kojih 50 izbornika. S početka, i po priznanju »Pokretovu«, bilo je »razpoloženje proti Zagorcu, ali kad je on, veli, raztumačio, što zahtjeva riječka rezolucija i za čim ona ide, nije se javio nijedan glas nezadovoljstva ili nesporazumka... Tečajem razlaganja Zagorčeva živo mu se odobravalo, a kad je branio svoju ličnost protiv osobnih kleveta, bilo ih je, kojima su suze navirale na oči«. — Malo su ipak sumnjive te suze, odnosno to, zašto su potekle. »Hrv. Pravo« o tom veli: »Zagorac je... stao žaliti, jadikovati, naricati, kleti i zaklinjati, da je otačbenik, pošten čovjek, da je samo dobro i plemenito mislio i tako je pobudio medju slušatelji najveću samilost i učešće, pa su ga nekako mučke pardonirali (pomilovali)...« Kome je moći vjerovati? Svakako stoji to, da nije išao da se umili izbornicima, jer u Vel. Gorici ne kani više kandidovati, nego u — Koprivnici.

To je već drugi od zastupnika, koji su rezoluciju podpisali, pred svojima izbornicima.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905. Broj 49.)

Dogodjaji u Ugarskoj. Dan 19. o. mj. bio je »znamenit« dan u životu magjarskoga naroda — pišu novine. Da vidimo, što je to bilo.

Kako znadete, nezadovoljne magjarske stranke (opozicija) dobile su kod posljednjih izbora u Ugarskoj sve zajedno najviše zastupnika, pa su se spregle, stvorile su »koaliciju«. A to vam je danas po svietu uredjeno tako: Ako koja stranka ima većinu zastupnika, onda njezini ljudi dobiju vladu u ruke, t. j. postanu ministri i onda vladaju, kako to hoće njihova stranka. A vladu daje u ruke vladar (kralj, »Kruna«), t. j. on postavlja i imenuje ministre. Zato se vlada i zove »kraljevska vlada«, i to ne samo za to, što ju je kralj postavio, nego i zato, što vlada pred saborom i pred narodom zastupa kralja. Zato je dalje posve naravski i to, da vlada ne može biti proti vladara (proti kralju, proti »Kruni«, t. j. što hoće vlada, to hoće i vladar (kralj), a što hoće kralj, to hoće i vlada. Vlada je, recimo jedanput, kraljevska vlada. No ako se vlada mora slagati s vladarom, posve je naravski, da se vladar mora unapried dogovoriti i sporazumiti s onim ljudima, kojima kani dati vladu u ruke.

Zato je bilo posve naravski, da se je ugarski kralj dogovarao s vodjama magjarske koalicije, o tom, kako to oni kane vladati. I ta se je stvar zaplela: Kralj i vodje koalicije nisu se mogli sporazumjeti. Dugo su se i dugo dogovarali, kralj je zvao k sebi u Beč sve po redu, sve vodje magjarske koalicije, — ali kralj nijednomu nije dao vlade. Glavna stvar, u kojoj se nisu mogli složiti, to je bila vojska. Vodje magjarske koalicije hoće, da se u ugarsku vojsku uvede magjarski jezik, magjarska zastava, i da se svi častnici rodom iz Ugarske, koji su razmješteni po cieloj državi bečkoga cesara, — da se svi premjeste u Ugarsku, i t. d. Kralj na to nije htio pristati veleći, da je to njegovo pravo odrediti, kako će se vojska komandirati, častnici razmještati i t. d.

Nisu se dakle mogli nikako sporazumjeti. Tko će dakle na vladu, ako ne će ljudi one stranke, koja ima većinu zastupnika u saboru? Nije bilo druge, nego da kralj postavi na vladu takve ljude, za koje nije bila ni jedna stranka, a kamo li većina. Prvi ministar u toj vladi jest general Fejervary, a ministar za Hrvatsku i Slavoniju — poznati bivši veliki župan Kovačević, pa onda još drugi ministri, sve nepoznati ljudi. Ti ljudi drže vladu i danas.

Ali što će biti sa saborom? U saboru odlučuje većina, pa što može vlada u saboru? Ne može ništa: ne može predložiti nikakvoga zakona, jer većina ne da ni razpravljati, a kamo li da bi primila kakav zakon od takve vlade!

A trebalo je da se stvori mnogo zakona, osobito zakon o novacima (rektutima), da se već jednom obavi asentacija. No na to ni misliti, da bi na taj zakon pristala magjarska koalicija, doklegod se u vojsku ne uvede magjarski jezik. A koalicija ima većinu.

Što dakle? Kralj ne popušta, većina ne popušta. Nema druge, nego treba sabor razpustiti, razpisati nove izbore, pa neka narod bira druge zastupnike.

Poslie dugoga dogovaranja s vodjama magjarske koalicije, (a trajalo je to pogadjanje preko dvie godine!) — kralj se napokon odluči, da će sabor razpustiti. Kralj ima po zakonu pravo, da to učini.

Kad je magjarska koalicija doznala, što kralj kani, stala se, dogovarati: hoće li se pokoriti kralju, ili ne će. Bilo ih je, koji su predlagali, da sabor ostane na okupu, t. j. da ne sluša kraljeve zapoviedi. Napokon dodje i taj dan — 19. veljače o. g. — kad je sabor bio sazvan, a isti dan imao se i razpustiti. Kralj je to udesio ovako: Nije došao sam u Peštu da razpusti sabor, niti je svoje kraljevsko pismo poslao vladi (prvom ministru), nego je generala Nyiri imenovao svojim povjerenikom (komesarom) i punomoćnikom te mu zapovjedio, da sabor razpusti. General se dovezao iz Beča u Peštu i nastanio se u kraljevskom dvoru. Predsjedniku sabora Juszthu poslao je dva kraljevska pisma: jedno kojim se sabor saziva, drugo, kojim se sabor razpušta i u kojem se još kaže: ako se zastupnici ne budu htjeli razići, on će ih, kaže, vojničkom silom raztjerati. Budući da predsjednik Juszth (valjda od velikoga junaštva) nije došao u sabor, jer je najedanput obolio, otvorio je saborsku sjednicu podpredsjednik Rakovski; iza njega je sjeo na predsjedničku stolicu drugi podpredsjednik, Polgar, koji reče, da je general Nyiri predao predsjedniku dva kraljevska pisma, no on, kaže, ne će tih pisama pročitati, jer ugarski zakoni ne poznaju nikakvoga kraljevskoga komisara. I povrati pismo dvama častnicima, koji su pismo donieli. Častnici odu iz sabora, ali se za čas vrate s domobranskim vojnicima, a obrst jedan izadje na predsjedničko mjesto i pročita kraljevsko pismo: da se sabor razpušta, a onda dade nalog, da vojnici saborsku dvoranu izprazne. I izpraznili su ju, jer su zastupnici već prije sami otišli, ili pobjegli, kako hoćete.

To vam je magjarska komedija, jer drugo nije nego komedija. Mi ćemo o tom još svoju kazati, a danas velimo samo to: Očito je, da se s Magjarima može danas raditi, što se hoće. To je jedno; a drugo je ovo: Na Magjare se već ne gleda. Kralj dobro zna, zašto

je poslao jednoga soldata — obrsta — da s predsjedničkoga mjesta razpusti sabor slavne kraljevine Ugarske; a magjarska opozicija dobro znade barem to, zašto nitko od njezinih ljudi nije na sve to gotovo ni pisnuo. Vremena su se promienila.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 8.)

Novomagjaronska politika u Hrvatskoj svršila se je sramotno, kako smo mi unapried govorili i pisali. Tu politiku počeli su stari pravaši i mladi naprednjaci u slozi s Hrvatima iz Dalmacije dne 3. listopada prošle godine, kad su na Rieci proglasili, da Magjari imadu pravo u svojoj borbi i da je Hrvatima dužnost boriti se zajedno s Magjarima za podpunu samostalnost Ugarske. To je bila tako zvana »Riečka rezolucija«. Nije čudo, što su uz tu novomagjaronsku politiku pristali dalmatinski Hrvati (osim starčevićanaca), kojima je Beč toliko kriv, a još nisu izkusili, što su Magjari, ali da su uz Magjare pristali Tuškan, Banjavčić, Harambašić, Zagorac, Rubetić, i još njekoji ostatci pravaške stranke, koji su 30 godina vikali na Magjare, — tomu se doista nije bilo lako nadati.

Sad je ta politika gotova. Magjari dugo nisu ni rieči odgovorili na ponude ovih Hrvata, a još manje im se htjelo, da se sastanu s riečkim odborom na dogovor. Napokon se javilo, da će sastanak biti negdje u početku veljače, ali do sastanka nije došlo; onda je Košut odredio sastanak na 18. veljače na Rieci. I zbilja su hrvatski prijatelji Košutovi iz Hrvatske i Dalmacije došli na taj dan u Rieku, — ali Magjara nema: izpričao se Košut, da ne mogu doći radi toga, što se jedne 19. veljače imao razpustiti ugarski sabor, ali će, piše Košut, Magjari doći na dogovor 28. veljače. Nitko nije više u to vjerovao. I pravo je imao, jer su za kratko vrieme novine javile, da dogovora ne će biti sve dotle, dok se ne obave novi izbori za ugarski sabor. Mi vjerujemo u to, da će Magjari i opet mamiti Hrvate sa sobom proti Beču, — ako budu u stisci, ne će za Hrvate ni pitati. Moguće je i to, da će se i opet naći naših ljudi, koji će pristati uz Magjare, ali valjda će ih biti manje.

Što će sad naši »rezolucionaši«, to nije težko pogoditi: oni će opet nešto izmisliti za »spas naroda«, pa će i opet koga toga za nos povesti. No u većini naroda, bilo gradskoga, bilo seljačkoga, oni su svi gotovi: Svi ti Tuškani, Harambašići, Banjavčići, Zagorci i t. d., pa manje glasoviti Lorkovići, Pasarići, Potočnjaci i još koji — svi su oni doigrali. Badava im sada, što pišu: Složimo se za obće izborno pravo. Kad im je predsjednik pučke seljačke stranke treći dan poslie stvorenja riečke rezolucije rekao: složimo se za obće izborno pravo, a pustimo riečku rezoluciju, — nisu pristali, nego su njihove novine navalile na hrvatsku pučku seljačku stranku: da je ona bečki sluga, što ne će da pristane uz Magjare. Naći će se i sada ljudi, koji će povjerovati, da su rezolucionaši pravi i jedini prijatelji obćega prava glasa, ali, kako rekosmo, većina naroda već vidi, da su rezolucionaši pravi gospodski političari, kojima se ne će uztrajne i težke političke borbe, nego hoće da na laki način, kojekakvim pogadjanjem s velikom gospodom i s tudjincima dobiju u ruke vladu nad narodom. To je politička špekulacija.

Staro magjaronska ili »narodna« stranka imala je dne 24. veljače sjednicu, u kojoj je stvorila rezoluciju (odluku): da žali, što je došlo do nužde, te je Nj. Veličanstvo kralj razpustio zajednički hrvatski sabor u Pešti, pa tako i Hrvatska-Slavonija-Dalmacija trpi od toga, a bez svoje krivnje; zato će narodna stranka nastojati svim silama, da se što prije bude moglo vladati sa saborom (parlamentom). Uz put se kaže u toj odluci, da je narodna stranka vjerna Nj. Veličanstvu kralju i odavna postojećoj državnoj zajednici (sa Ugarskom).

Njeki su od ove sjednice »narodne« stranke očekivali mnogo više, naime: da će zaključiti, neka se sazove sabor, a sabor neka se obrati na Nj. Veličanstvo kralja u ovoj stvari: Budući da njekoji hrvatski državni poslovi spadaju po zakonu (po nagodbi) pred zajednički ug.-hrv. sabor u Pešti, a toga sabora sada nema, jer je razpušten, a ima nuždnih i prešnih posala koje treba obaviti (na pr. dozvoliti vojničke novake), — trebalo bi da sabor kraljevine Hrvatske-Slavonije-Dalmacije s kraljevom potvrdom (sankcijom) opet uzme u svoje ruke one poslove, koje je god. 1868. predao zajedničkom saboru u Pešti, pa da dozvoli kralju vojničke novake.

Kako se vidi, do toga sada nije došlo. Što narodna stranka »žali«, da je sabor morao biti razpušten, to je njekako mudro rečeno. Magjari protestuju proti tomu, što je sabor razpušten, hrv. »narodna« stranka »žali« doduše, ali priznaje, da je bilo nuždno, — pa se tako nije zamjerila ni na jednu stranu. A što kaže, da će nastojati, da se bude moglo vladati sa saborom, to bi moglo značiti, da bi hrv. nar. stranka svakako pristala uz onu stranku, u Ugarskoj, koja bi htjela primiti vladu uz one uvjete, kako to hoće kralj.

Čudno je malo, što se nar. stranka stara zato, da bi se skoro moglo parlamentarno vladati — samo u poslovima zajedničkim, jer se svatko odmah pita: A kada će se parlamentarno vladati u poslovima domaćim?

»Starješinstvo hrvatske i srbske zajednice«. Tako se zove jedan novi odbor. Izabrali su taj odbor naši rezolucionaši, kad su ono 18. veljače čekali na Rieci Magjare. Starješina je tomu odboru zast. Čingrija (iz Dalm.), a starješine su predsjednici »mnogobrojnih« naših stranaka, pa i g. Fr. Potočnjak. Čemu je izabran taj odbor, to je kazano vrlo nejasno: imat će nastojati u svakom pogledu, na svakom polju i t. d. Vidjet ćemo. Čini nam se ipak, kako razabiremo iz novomagjaronskih novina, da je to opet nješto smišljeno i u novine bačeno, kako bi se vidjelo, da rezolucionaši nisu bili uzalud na Rieci, jer je ovo starješinstvo »jedan pozitivni rezultat (dobitak) riečke konferencije«. Time ujedno priznaju rezolucionaši, da drugoga dobitka riečko dogovaranje nije doneslo. Naši čitaoci znadu, što mi govorimo i pišemo za Srbe u Hrvatskoj, i da mi nismo samo za slogu s njima, nego baš za jedinstvo i za jedan narod jednoga plemena i jezika i u jednoj domovini. No naši čitaoci znadu i to, da mi nismo za slogu s onim Srbima, koji su pristali uz Hrvate samo zato, što su se Hrvati pomagjaronili, a protivni su svakomu Hrvatu, koji radi za samostalnu Hrvatsku. Drugim riečima: Mi smo proti svim magjaronima, bili oni stari ili novi, bili Srbi ili Hrvati. Zato nam nije stalo ni do te nove

»hrvatske i srbske zajednice«, jer se je rodila iz košutovskoga magjaronstva.

Zastupnik Fr. Vrbanić bio je takodjer na Rieci, da dočeka Magjare i da se s njima pogadja. No g. se je Vrbanić srećno riešio svojih drugova, i to na ovaj način: G. Vrbanić predložio je gospodi rezolucionašima, neka se Magjarima poruči u kratko ovo: Dok se Magjari ne obvežu, da će iz Hrvatske ukloniti magjarske napise, magjarske tiskanice, magjarske službenike na željeznici, jednom riečju, da će se iz Hrvatske ukloniti sve magjarsko, što je proti pravu i zakonu, — dotle se Hrvati ne mogu upustiti ni u kakvo dogovaranje s Magjarima.

Pa što mislite, što su naši rezolucionaši na to? — Nisu toga predloga primili.

Tko je čitao knjižicu »Hrvati i Magjari«, što ju je izdala naša stranka, taj zna, da tamo piše baš to: Dok u Hrvatskoj ima traga nezakonitoj magjarštini, dotle Hrvati ne će ni pridahnuti k pogadjanju s Magjarima. — Gosp. je Vrbanić pristao uz ovo mišljenje, ali nije od ostalih rezolucionaša našao odziva, pa ih je zato ostavio, kako pišu novine. Mi, i ako se ne slažemo u drugim stvarima s g. Vrbanićem, bilježimo ovaj njegov predlog sa zadovoljstvom.

Hrvatske države — nema. U Ateni (u Grčkoj), sastati će se doskora izaslanici gombalačkih družtava iz svih zemalja, jer tamošnja (grčka) slična družtva priredjuju t. zv. »olimpijske igre«. I naše gombalačko družtvo »Sokol« u Zagrebu htjelo je, da prisustvuje tim »olimpijskim igrama« pod hrvatskom zastavom, pa je to najavilo odboru u Ateni. No odanle bude mu javljeno, da hrvatski »Sokol« ne može doći u Atenu pod hrvatskom zastavom, nego neka se on priključi magjarskim gombalačkim družtvima, koja će doći u Atenu. Naš se je »Sokol« obratio u toj stvari ponovno na odbor u Ateni, pa je rekao, da je Hrvatska svoja država, pa da njezini izaslanici mogu doći pod svojom zastavom. Na to se je grčki odbor upitao u Beču kod svojega poslanika, a ovaj je javio, da Hrvatska nije država, nego da spada pod Ugarsku.

Onda je naš »Sokol« pisao magjarskom gombalačkom družtvu, da će ići u Atenu s Magjarima pod hrvatskom zastavom, no odanle mu bude javljeno, da hrvatski »Sokol« može ići s magjarskim družtvima u Atenu, no pod njihovom magjarskom zastavom.

Što će na to reći naši rezolucionaši? Mogu li se onda što Hrvati nadati od Magjara? Sudite.

Komu Srbi vjeruju? U »Hrv. Misli« osvrće se Stj. Radić na pisanje njekih dalmatinskih novina, koje prigovaraju, što se medju rezolucionašima najedanput našao i dr. Fr. Potočnjak i dr. Josip Smodlaka, pače i njekadašnji pravaši, a poslie magjaron i khuenovac dr. Hinković. U svojem razlaganju pripovieda Stj. Radić, kako se je k njemu na svom putu iz Biograda (gdje je prisustvovao krunisanju kralja Petra) navratio dr. Smodlaka i razlagao mu, kako je to nuždno, da dr. Fr. Potočnjak bude medju vodjama one stranke, koja hoće, da joj Srbi vjeruju. Na to je Stj. Radić, kaže, skočio, veleći, da je tu uvreda; ja sam, kaže, bio spreman dati svoju glavu braneći Srbe,

pa da meni treba još njetko, tko će na mene paziti, ako hoću da mi Srbi vjeruju! — Taj se odgovor Smodlaki nije dopao, pa je prvom zgodom, i to malo vremena iza toga, odkazao Stj. Radiću prijateljstvo, i to u Spljetu, kad je Stj. Radić tamo naučao ruski jezik.

»Novi List« kaže, da ovo nije istina. Kako bi, piše, bilo istina, kad je krunisanje kralja Petra bilo u rujnu (1904), a Stj. Radić držao je ruski tečaj u lipnju! — No stotine Spljećana znade, da je Stj. Radić naučao u Spljetu ruski jezik u listopadu.

Mi ćemo se na ovu stvar povratiti.

U Ugarskoj se vlada bez sabora. Govori se pače, da će i momci biti pozvani u vojničtvo, premda sabor nije dozvolio novačenja. No to je težko vjerovati, osim ako se novaci budu sami javljali.

Hoće li izbori biti razpisani za tri mjeseca, kako to zakon propisuje, ni to se ne zna; novine pišu, da ne će. Po svem se čini, da će vlada vladati bez sabora dulje vremena, jer su došla dva nova ministra, koji valjda ne će ministrovati samo dva mjeseca, naime do sastanka sabora.

U Ugarskoj je inače sve mirno: narod se ne buni. To je znak, da je narodu svejedno: Košutovci kažu, da je narod miran zato, što zna, da je jaki. Mi u to ne vjerujemo, jer znamo, da od stotine ugarskih poljodjelaca 68 njih nema svoje zemlje. Kakva je to jakost? — Činovnici se ovdje ondje puntaju: ne će da slušaju vladu, pa ih vlada odpušta. Liepo je, što se za ovakve činovnike staraju njeki velikaši, pa i velikašice. Tako pišu novine, da su se ovih dana sastale grofice i skinule sa sebe prstenje, naušnice, kraljuše i t. d., pa to dale za pomoć odpuštenim činovnicima. Liepo je to, kažemo, ako to nije samo parada, — da se pokažu pred narodom i da narod potaknu na uztrajnu borbu — za gospodsku korist.

U bečkom carevinskom vieću (rajhsratu) vodi se razprava o novom izbornom redu po općem pravu glasu. Ne zna se još, hoće li sabor taj zakon prihvatiti, no ako ga i prihvati, mnogo bolje ne će biti, i to prvo s ovoga razloga: Mislio bi čovjek, da će sad Slaveni imati veliku većinu zastupnika, kad će se zastupnici birati po općem pravu glasa, jer slavenskoga naroda ima najviše. No tomu nije tako, jer taj zakon odredjuje i to, koliko će koji narod birati zastupnika. Istina je, Slaveni će imati nješto više zastupnika (najviše će dobiti galički Rusi, Hrvati samo dva zastupnika više), ali će Niemci s Talijanima i Rumunima imat ipak većinu. To je jedna neprilika. Druga je neprilika ovo: Dok bečko carevinsko vieće bude imalo u rukama sva prava, a sabori pojedinih kraljevina (na pr. češki sabor) nikakvoga prava, ne može od svega biti prave koristi. Zato pravo govore oni zastupnici, koji kažu, da nije dosta promieniti samo izborni red, nego treba promieniti i ustav, t. j. zakon o vladi i o carevinskom vieću, i to ovako: Carevinsko vieće neka ima posla samo s vojskom, vanjskom politikom i još možda s kojom važnijom stvarju, a sve ostalo neka se dade domaćim saborima, da oni o tom odlučuju. To bi bio tako zv, »savez« ili federalizam mjesto današnjega »dvojstva« ili »dualizma«, po kojem imadu rieč samo Niemci i Magjari. — Ovo bi bilo dobro, pa će do toga prije ili kasnije doći.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 9.)

Riečka rezolucija i Sisak. Pod ovim naslovom donaša posliednji broj »Sisačkog Glasa« članak, u kojem priobćuje, da su u Sisku bili dr. Harambašić i župnik Zagorac i tamo držali skupštinu u svrhu, da prodadu što više dionica za novine »Hrvatske stranke prava«, koja bi opet imala s novinam oživiti. I prodali su, vele — »uzprkos« dreke ciganina Radića« — dionica za 4000 K.

Ovako, vidite, »fino« i »ugladjeno« pišu novine hrvatskoga i narodnog zastupnika Tuškana... To nas niti najmanje ne čudi, jer tako su uvieke pisale gospodske novine. Ja velim: Hvala Bogu, što se je našao u Hrvatskoj čovjek, kojega oni krste »ciganinom«, a koji je prvi počeo narodu otvarati oči i upozoravati ga neka svoju sudbinu ne predaje u ruke pojedinih ljudi i stranaka, nego neka se sam lati posla, ako hoće, da se rieši sadanjih težkih političkih i gospodarskih prilika.

Još piše »Sisački Glas«, da će Harambašić i Zagorac zaredati u sva mjesta naše domovine, da sabiru novce za njihove novine.

No oni se pogadjaju i s »Katoličkim tiskovnim držtvom«, koje izdaje novine »Hrvatstvo«, ne bi li se kako složili s popovima oko »Hrvatstva« i preuzeli te novine. Ta se stvar njekako predugo vuče, i to radi toga, što gospoda oko »Hrvatstva« (»furtimaši«) zahtievaju, da se Hrv. stranka prava razkrsti s naprednjacima oko »Pokreta«, a ona se ne može tako lako razkrstiti, jer ju s naprednjacima veže novo političko evangjelje — riečka rezolucija. Kako će se stvar svršiti, to Bog zna, no mi držimo, kakogod se svršila, da ne će biti od svega ništa. Što je mrtvo, to je mrtvo, a stranka prava je mrtva.

(*»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 11.*)

Hrvatski pisac Babić-Gjalski — postao Srbin. Pišu nam iz Zagreba čudnu vijest, naime, da poznati pisac pripoviesti, Ljubomir Babić (kao književnik poznati pod imenom Ksaver Šandor Gjalski) javno govori: da šta su Hrvati, da je on Srbin. — Mi smo već davno čuli, da i g. Franjo Potočnjak govori, da od Hrvata ne će biti ništa i t. d. A čitali smo i to, da je već bilo vrieme, kad su se medju Hrvatima javljali ovakvi ljudi: kad im nije sve bilo po volji, udri po Hrvatima, pa postani Srbin. A da je bilo kako moguće, bili bi postali Magjari, Niemci, Talijani, što hoćete. I takovi onda ljudi zovu sve druge Hrvate, koji ne će s njima, da su tudjinske sluge.

Ovo je naša sramota, to je istina. No nemojmo očajavati i posumnjati, kad znamo, zašto se tako dogadja. Ne bojte se ni za slogu sa Srbima, pače držite na pameti, da samo pravi Hrvati mogu zajedno raditi na korist Hrvata i Srbalja; a oni, koji su popljuvali svoje hrvatstvo, popljuvat će prvom zgodom i srbstvo. To je nesumnjivo.

Magjarska koalicija, s kojom su se naši rezolucionaši sprijateljili, to je djelo »slobodnih zidara« ili »framasuna«. Što su ti «framasuni« to znade malo tko, jer je to tajno družtvo. Ne može se doduše sve vjerovati, što se o njima piše, ali je dosta već to, što se ti ljudi boje svjetla. Svakako je istina, da su mogući: oni svuda imadu svoje ljude, pa i na visokim mjestima, i tako dolaze do velike službe, plaće i časti. Tko hoće, da što postigne, neka ide medju framasune, — ako

ga primu — jer svakoga ne primaju. To je već mnoge smutilo, pa je i pok. Folnegović bio pripravan medju framasune samo da pomogne Hrvatskoj. Mi ne držimo mnogo do kojekakvih pripoviesti o framasunima, jer ne znamo, što je istina, a što laž, no rado vjerujemo, da je riečka rezolucija skovana u njekakvoj tudjoj kovačnici, gdje se je i mnogo koješta drugo kovalo.

U bečkom carevinskom vieću (rajhsratu) razpravlja se živo o novoj izbornoj osnovi. Mi smo već pisali, kako je s tom osnovom učinjeno krivo Slavenima, pa ipak se Niemci boje, da će doći pod jaram slavenske većine«, ako ova osnova bude prihvaćena. Tako je govorio jedan njihov zastupnik, on je dapače rekao, da prieti i samoj državi opasnost, ako se ova izborna osnova uvede. Kad je to rekao, i sami njegovi pristaše su mu zamjerali, a konačno je i sam uvidio, da govori bedastoću, pa je dao iz zapisnika veći dio svog govora brisati.

Najviše su proti novomu izbornomu zakonu plemići, grofovi i velikaši, koji ne mogu dopustiti, da se njima uzmu njihove pravice, pa da cieli narod bira zastupnike, koji će odlučivati o svem što državi treba. Vriedno je zabilježiti, kako zagrebačko »Hrvatstvo« kudi te grofove, barone, i ruga im se, što tako škrto čuvaju svoje gospodske pravice. Ako dospijemo, mi ćemo to iz »Hrvatstva« pretiskati, neka se ne kaže, da samo pučka seljačka stranka »buni« narod proti gospodskim pravicama.

(*»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 12.*)

Politička i vjerska sloboda — to je razlika. To je odbor H. P. S. S. javno izrekao u posljednjoj svojoj sjednici, kad se je ono posebnim otvorenim pismom obratio na hrvatsku gospodu i hrvatske katoličke svećenike. A učinio je to baš odbor zato, što svećenstvo ustaje proti pučkoj seljačkoj stranci veleći, da je i ona proti vjeri i t. d., jer i ona govori o slobodi, i ona je »liberalna«, a svi su liberalci okrenuli k vragu, Bog budi s nama. No u kolikoj su zabludi oni svećenici, koji ovako govore i radi toga viču na pučku seljačku stranku, vidi se po tom, što piše katolički »Hrvatski Dnevnik« u Sarajevu. On kaže, da nauke o političkoj slobodi nisu izmislili liberalci, nego da je to stara nauka katoličke Crkve, samo se je na to zaboravilo. I crkveni su otci, piše »H. D.«, naučali, da narod nije radi vlade, nego je vlada radi naroda. A tima je riečima kazao sve, t. j. i to, da vlada ne obstoji sama za sebe i sebi, nego da vladu stvara narod onako, kako mu treba i kako je pravo i Bogu drago. — Vriedno je ovo bilo zabilježiti, jer ima nade, da će u toj stvari biti bolje, ako »Hrv. Dnevnik« ovako dalje bude učio svoje ljude, osobito svećenike, naime, da nije svatko odmah proklet, ako zahtjeva i traži slobodu. A bude li to, sporazumjet će se lako i u vjerskoj slobodi, jer pravi vjerski liberalizam nije proti vjeri, nego baš u ime svetosti vjerovanja zahtieva slobodu vjere. Dakako da nema ni govora o vjerskoj slobodi kod onih ljudi koji ništa ne drže do nikakve vjere, a udaraju po onoj, koja im je najmanje po volji. — Mi ćemo se k ovoj važnoj stvari još povratiti.

Zašto nas dave i tlače? — Na to je pitanje odgovorio na veliku subotu u svom »Dnevnom Listu« vodja starih magjarona dr. Nikola Tomašić. On priznaje, da se naše pravice ne poštuju i da se gaze (tko ih ne poštuje i tko gazi naše pravice, to se zna); on priznaje, da kod nas nema slobode; on priznaje, da naše oblasti stežu slobodu i na uzdi drže one, koji naše pravice brane; on priznaje, da »narodna« (magjaronska) stranka sve to znade i da ona tako hoće; on jednom riečju priznaje, da magjaronska stranka sama ne dade narodu dahnuti. — Pa zašto sve to čini ta »narodna« stranka? — Ona to čini zato, piše g. pl. Tomašić, da ne bude većega zla, jer kad oni sami (magjaroni i oblasti) ne bi naroda hrvatskoga držali na uzdi, činili bi to Magjari, proti kojima smo mi Hrvati slabi i ne možemo ništa. Ovo je u kratko, što piše g. Tomašić. Ovo je tako gorko i tako strašno, da bi čovjek zaplakao. Mi ćemo se k ovomu još povratiti, no za danas kažemo, da ne vjerujemo onomu, što g. pl. Tomašić piše. On brani samo sebe i svoje drugove, koji imadu s njim vlast u rukama, i od toga korist već tolike godine, dok hrvatski narod pati svako zlo, — brani magjarone time, što su oni tobože morali sve raditi od straha pred Magjarima. G. pl. Tomašić piše tako, kao da na svietu nema više pravice za slabijega, već da sve mora biti onako, kako hoće jači. On priznaje, da se naš zakon i naše pravo gazi ali da mi moramo trpjeti, jer smo slabiji! A čemu onda pogodba i nagodba, čemu pravo, čemu zakon — kad mora biti onako, kako hoće jači? — Strašne su to stvari!

Mala nam je utjeha, što je g. pl. Tomašić ovim svojim pisanjem bocnuo i Magjare, kad kaže, da su oni danas proti starim magjaronima, a hoće da im kaže ovo: Dok smo vam sve po volji radili, niste nam prigovarali, što radimo u Hrvatskoj. — Jednako nam je mala utjeha i to, što je g. pl. Tomašić bocnuo i nove magjarone, jer kao da im je htio kazati: Vidite, takvi su vam Magjari: oni ne dadu slobode, ne poštuju zakona, — a vi im letite u naručaj.

Gadno je sve ovo. Gospoda se otimaju za vladu a znajući, da su Magjari gospodari, turaju im se pod pete, samo da ih puste na vladu. A ni jednima ni drugima ne pada na pamet, da prosviete i slože narod na obranu svojega prava i već takorekući života.

Ne budimo djeca u politici. — Starčevićansko »Hrv. Pravo« piše dne 17. o. mj., kako je oblast razpustila politički sastanak, što ga je u Dugom Selu bio sazvao g. Vladimir Frank, koji će u dugoselskom kotaru kandidirati. »Hrv. Pravo« s pravom se tuži na postupanje oblasti, a onda dodaje, da rezolucionaši i radićevci slobodno drže sastanke. — Ovomu treba prigovoriti s tri razloga, i to prvo zato, što »Hrv. Pravo« meće tu njekako u isti red rezolucionaše (nove magjarone) i hrv. pučku seljačku stranku, koju eto krsti »radićevci«, premda znade, što je hrv. pučka seljačka stranka, a što su novi magjaroni, i premda bi morali znati da to nije ozbiljno, kad se kojoj stranci daje drugo ime. Mi zovemo pristaše Starčevićeve stranke prava »starčevićanci«, kad se sami zovu po Starčeviću, a ne zovemo ih »frankovcima«. — Drugo imamo prigovoriti to, što nije istina, da hrv. pučka seljačka stranka slobodno drži sastanke, nego je naprotiv istina, da su joj panduri i žandari svuda na tragu, što je već

svakomu poznato. — Treće imamo prigovoriti djetinjskomu tužakanju, što tobože jedna stranka nješto smije druga ne smije. To je stara naša politička glupost, da jedni druge oblastima tužimo, ili jedni druge potvaramo, da su magjaroni sad ovi sad oni. To je tako djetinjski, da je sramota. A što bi starčevićanci rekli, da su doživjeli ovo, što su doživjeli naši pristaše u Rugvici. Bili su sakupljeni u Rugvici u gostionu tamošnjega židova, kadno eto ti oružnika na vidiku. Kad je to opazio Imbro Vuga, postavi na ulazu jednoga čovjeka i uputi ga, neka oružnicima kaže, ako budu pitali, da ovdje drži sastanak Frank. Pazitelj tako reče oružnicima, — i oružnici odoše dalje svojim putem. Sad, da smo mi djeca, mi bismo to bili odmah na veliko zvono objesili: da Frank smije držati sastanke, da je u potajnoj svezi s magjaronima i t. d. I da smo to učinili, imali bismo u rukama: eto, žandari čim čuju Frankovo ime, idu dalje. Ali mi smo to premučali, jer smo voljeli misliti ovako: Oružnici nisu imali razloga uredovati.

Kanimo se ovakvih bedastoća, u kojima ima i nepoštenja. Kanimo se u obće laži o drugim strankama, već govorimo pošteno o svakoj stranci ,ili šutimo o njoj. U neukom narodu ima i bez toga dosta toga, što ga smućuje. Na sve to treba osobito paziti sada pred izbore. Budemo li tako radili, ne će biti žao nikomu, komu je zbilja do narodnoga dobra.

Sad je dobar i Starčević! — Čitamo u riečkom »Novom Listu«, da su izbornici obćine Grižana-Belgrada (u našem Primorju) dobili poziv od obćine, da dodju na sastanak. Upravitelj obćine htio je namamiti na magjaronsku stranu. Govorilo je više izbornika, a napokon ustade Stipan Blažković, koji medju ostalim reče: »Budimo ono, što smo. Sliedimo nauk našega neumrloga Ante Starčevića ... Ugledajmo se u prošla stoljeća ... Ugledajmo se u naše nezaboravno sunce, u naše Frankopane. Oni ostavljaju milu obitelj i svoja dobra, a polažu glavu pod krvnički mač ... A mi da ne sliedimo njihovih stopa? Bili bismo očite izdajice! Stoga izjavljujem, da ostajemo vjerni miloj domovini, za koju smo pripravni svaki čas glave svoje žrtvovati te danas zaključujemo, da živio naš zastupnik g. dr. B. Mažuranić«. — Da je ovo tiskano u »Hrv. Pravu«, — »Novi List« bi napisao, da se ovako piše za teliće, jer se samo za teliće piše o Starčeviću i Frankopanima. Ali kad ovako govori onaj, koji nudi zastupničko mjesto, onda to nije za teliće. — Još je sramotnije ovo. Dobri naši primorski izbornici brzojaviše odmah g. dru Mažuraniću, a on im odmah odgovori i zahvali, što su prvi dali pravac izbornoj borbi, t. j. što su za svojega kandidata odabrali jednoga rezolucionaša. I tako je Starčević postao rezolucionaški zaštitnik i korteš, a inače je on nješto samo »telićima«.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 17.)

I Starčevićanci su glasovali za Srbina. Kako javljamo na drugome mjestu, izabran je za predsjednika novoga hrvatskoga sabora Srbin Bogdan Medaković, i to sa 49 glasova. Kako su magjaroni predali prazne kartice, očito je, da su za Medakovića glasovali i obadva Franka i svi starčevićanci. Nama je to drago. Ali nam nije drago, što

starčevićanci govore pred narodom, da mi Hrvati ne smijemo biti za slogu sa Srbima, nego samo onda, ako ti Srbi budu Hrvati. »Oni moraju biti Hrvati, kad su u Hrvatskoj rodjeni« — naučaju starčevićanci po narodu. A sad su se to složili s Medakovićem, premda je on ostao Srbin. — Mi ovu stvar shvaćamo ozbiljno, jer je starčevićanski kandidat dr. Vladimir Frank u svom tiskanom izbornom proglasu kazao narodu, da sa Srbima nema sloge, doklegod hoće da budu Srbi, jer će oni, piše, uviek vući k Srbiji, Na to je dr. Vladimir Frank klečeći pred razpelom na križanju i držeći tri prsta u vis prisegao: da se ne će iznevjeriti onomu, što je narodu govorio. Ako zastupnik dr. Vlad. Frank politike ne drži komedijom i prevarom, dužan je ovu stvar javno u saboru razjasniti.

Stari magjaroni bili su posve kao izgubljeni poslie izbora. Nije ni čudo, kad su tako naglo pali sa svoje gospodske visine. Čulo se već, da će se razići i raztepsti, pače da je i sam ban Pejačević rekao, da ne spada u »narodnu stranku« (i tim je, kažu, dobio Magjare, da ga ostave na banskoj stolici). No njihov »Dnev. List« od utorka piše, da su ozdravili i da će dalje voditi svoju politiku. Mi u to ne vjerujemo.

Starčevićanci su na razkršću, jer bi jedni htjeli s rezolucionašima na vladu, a drugi ni za Boga. Njihove novine (Hrv. Pravo«) pišu o slozi ali njekako bojazljivo i neodlučno, da ne znaš pravo, što kažu. Težko im je, jer su do jučer grdili rezolucionaše do zla Boga. Ipak je, vidi se, nadvladala ona strana, koja je za slogu s rezolucionašima, pa se tomu ima zahvaliti, da je jedan starčevićanac podpredsjednik sabora, a dva su od njih saborski bilježnici (to nosi malo: 1000 K na godinu). — Proti slozi s rezolucionašima piše u »Hrv. Pravu« klanjački odvjetnik Stahuljak. Još nije gotov, pa ćemo se na njegovo pisanje osvrnuti.

Svakako treba već danas zabilježiti, da su se starčevićanci temeljito popravili, jer su i oni dali svoje glasove jednomu Srbinu, i to jednomu Medakoviću, premda su deset godina pisali i govorili, da ne će nikakve sloge sa Srbima dotle, dok Srbi ne priznadu, da su Hrvati. A sad su se eto ne samo složili, nego su vodjenje hrvatskoga sabora predali u ruke jednomu Srbinu koji je, čim je usta otvorio kao saborski predsjednik jasno i glasno kazao, da državno pravo ne vriedi ništa u našoj političkoj borbi. Svi su starčevićanci na to mučali — i morali su mučati, kad su mu dali svoj glas. Mi ćemo se i na ovo povratiti.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 20.)

Gospodska politika — u cvietu. Sve magjaronske ili košutovske novine dan na dan pišu o intrigama starih magjarona proti novima i strašno se ljute na te »intrige«. A te intrige — to vam nije ništa drugo, nego potajne petlanije i nadmudrivanja. Kad se na pr. stari Imbro Josipović dogovara sa svojim sinom, ministrom Gejzom Josipovićem, kako bi se riešili sadašnjega bana Pejačevića, pak na njegovo mjesto postavili trećega Josipovića, — onda se naše košutovske novine ljute veleći, da su to nedostojne intrige. Ili kad ban Pejačević ode u Peštu kojemu uglednom prijatelju, recimo grofu Zichyju, onda udri te novine opet po njem, da su to opet intrige. Ili ako se stari magjaroni sastanu i stvore kakvu »mudru« odluku ili poruku Magjarima, to su već gadne intrige. A sve to skupa nije drugo, nego ona gospodska politika, proti kojoj se mi borimo. No naše košutovske novine imale bi samo onda pravo ljutiti se na tu gospodsku politiku, kad i sami njihovi ljudi ne bi isto tako potajno intrigirali i petljali, kad i sami ne bi bili do vrata ugrezli u gospodsku politiku. Ta što je drugo nego intriga i gospodska politika ciela riečka rezolucija? Što je bilo ono, kad su Tuškan, Potočnjak i Medaković išli u Peštu? Jesu li oni javno rekli, gdje su bili i što su obavili? Jesu li oni možda hvalili Pejačevića i Josipovića?

No kako novi magjaroni smiju sve, na što su jučer sami pljuvali, kad su to drugi radili, vidi se najbolje po ovom primjeru: Negdje pred godinu dana navalile su gotovo sve naše novine na Josipa Franka zato, što je bio u Pešti kod zastupnika Polonya. Hajka je trajala njekoliko dana, a jadni je Frank morao dati u novinama izjavu, da njega nije bilo u Pešti, nego da je doduše bio u Pešti njegov sin, ali nije tu bilo govora o kakovoj politici, nego je Frankov sin Vladimir podigao ili predao njekakvih 20 kruna i njekoliko filira za njekakav odvjetnički posao. I još nije bilo novinama dosta, nego udri dalje na Franka, da mu ne vjeruju, da je magjaron, da je u svezi s Magjarima, pa da samo telići mogu vjerovati, da je Frank hrvatski rodoljub. — A kad su se novi magjaroni dogovarali s Magjarom Jusztom, s Košutom i istim onim Polonyem, — onda su pisale njihove novine, da je to rodoljubno djelo, da je to hrvatski spas, nova zora, novo sunce. I kad danas toliki ljudi vjeruju u tu novu zoru i t. d., sada to više nisu telići nego su to sviestni rodoljubi. I gospodsko množtvo pristaje uz sve to — i novi se magjaroni sunčaju u svietlu rodoljublja, a rade isto, što su radili stari magjaroni i rad šta je sav sviet vikao na Franka.

Pa što mislite: Je li sva ta gospodska masa izgubila pameti, da danas liže ono, na što je jučer pljuvala? Vjeruje li to gospodsko množtvo u sve ono, na što klima glavom? — Ne vjeruje, već naprotiv vidi, da je sve to laž. A kad koga uhvatiš za dušu, pa ga upitaš: Pa zašto onda pristajete uz te ljude? — onda odgovaraju: Nije druge, ne može se drugačije! Kad je sve krenulo tim putem, što ću ja sam na ruglo cielomu svietu! U ostalom — to i jest politika, jer politika je . . . (tu reče gadnu nepristojnu rieč). A kad tamo, nije istina, da je cieli sviet nekamo krenuo, nego je njekoliko ljudi popljuvalo svoju prošlost i svoje uvjerenje, njekoliko spekulanata dobilo u ruke novine, pa udri dokazivati, da je bielo crno, a crno bielo. A ostali sviet nema kuraže, da ustane proti toj lopovštini — i zato je gospodska politika u cvietu.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 23.)

Što opet o nama pišu? »Obzor« i »Pokret« bilježe u svojim subotnjim brojevima, kako seljačka stranka hoće kadkada zatajiti mržnju protiv rezolucionaša. To da se je pokazalo i na pozivu za skupštinu u Nikincima, gdje je izmedju inoga bilo i ovo napisano: »rad h. p. s. s. urodio čvrstom odlukom nepokolebive sloge, a ovu nam je izvojštila i pobjeda opozicije, nad nesnosnim sistemom i Khueno-

vim režimom«. — Ovi redci dali su povoda spomenutim listovima, da se našale, da je tobože seljačka stranka rezolucionaška. A ne će ta rezolucionaška gospoda nikako da shvate to, da je ovoj pobjedi najviše doprineo narod, onaj narod, koji je na stotine pouzdanih sastanaka selj. stranke bio živom rieči podučen, da radje bira i najlošijeg opozicionalca, nego li i najboljeg magjarona. A to bi hrvatski narod bio pokazao i učinio već i prije, da je u naše opozicije bilo više rada i zauzimanja oko naše narodne stvari. Jest, da je naša opozicija posvećivala barem stoti dio one brige političkom odgoju našega naroda, koji mu je posvetila hrv. pučka seljačka stranka u ovo vrijeme svoga obstanka, onda zacielo ne bi trebala hrvatska gospoda bila stvarati sramotne riečke odluke niti tražiti Košutovu pomoć, već bi Košut i njegovi prijatelji tražili tu pomoć u Hrvata.

»Pokret« osim toga kao da hoće, da se s nama nadnaša u pitanju hrvatsko-srbske sloge. Ovo bi imao biti najnoviji politički švindl. Od prvoga svoga početka h. p. s. stranka kao pučka i slobodna, nauča i u novinama i na svim svojim sastancima, da su Hrvati i Srbi jedan narod i da moraju svuda sporazumno raditi. Ali »Pokret« ipak tvrdi, da selj. stranka u svojim novinama napada Srbe. Ovo je nepoštena laž. Seljačka Stranka nije toga nikada činila. Ako se je Frankovcima spočitavalo, da su pomogli izabrati Medakovića predsjednikom hrv. sabora, to im se je spočitnuti i moralo, jer su u svojim novinama vikali uviek, da je seljačka stranka srbska i slavosrbska, a Frankovci kao stranka koja ne priznaje Srbe, glasovala je u saboru ipak za Srbina, kao što je i sva rezolucionaška politika i njezino držanje spram Srba. Vi ćete se, rezolucionaška gospodo, sa Frankom, na kojega toliko vičete, opet kroz kamiš ljubiti i slagati, ali samo za to, da od toga bude koristi i vama i Frankovcima, ali najmanje će od toga biti koristi narodu. — Naše je pako držanje obzirom na Srbe iskreno i nepatvoreno, sudili vi o njemu kako vam drago. — I novosadska »Zastava« ljuta je radi Nikinačke skupštine na h. p. s. s. pa veli, da je to nitkovluk, kad se njezini ljudi usudjuju zaći u Sriem, pa treba dostojno odbiti te bečke plaćenike.

Dakle smo već i bečki plaćenici!

(»*Hrvatske Novine*«, *God. 1906. Br. 24.*)

Starčevićanci i rezolucionaši. — »Hrv. Pravo« piše: »U ostalom, ako je to u interesu rezolucionaške politike, mi im ne ćemo kvariti njihove kolobare«. — Ovo je očito: Starčevićeva stranka ne kani se i ne će se protiviti rezolucionaškoj politici, — ne će »kvariti« njezine »kolobare«. A mi pitamo: Čemu je onda tu ta Starčevićeva stranka? Je li ta stranka potrebna, kad ona pazi interese rezolucionaške politike, a ne na interese narodne politike? Ako Starčevićeva stranka nije protivna (samo kaže!) rezolucionaškoj politici, — zašto se ne složi posve s rezolucionašima?

Mi znamo odgovor i na ovo — i ne ćemo ga dugo za sebe čuvati. A narodu dovikujemo: Razmišljajte o starčevićanskoj politici! Oni ne idu u Peštu, — a šalju druge, i to gore od sebe! Oni nisu rezolucionaši, — ali nisu ni proti rezolucionaškoj politici!

Ili zar zbilja ima još toliko »telića« — (oprostite, što ponavljamo ovu ružnu rieč iz naših novina) — koji ne vide svega toga?

(»*Hrvatske Novine*«, *God. 1906. Br. 25.*)

Čim se sve služe? »Hrvatska Zastava« imade od nekoga doba na čelu i ove rieči: »Jedina, prava i istinita seljačka stranka je Starčevićeva hrvatska stranka prava, koju je utemeljio blagopokojni Ante Starčević, seljački sin, rodjen u seljačkoj kući i pokopan na seljačkom groblju u Šestinama.« Ovaj cimer prišili su starčevićanci odmah, kad su vidjeli, da h. p. s. stranka uzima sve više maha u narodu, a oni znadu, da imade i takovih ljudi, koji će ovomu cimeru odmah povjerovati; no hvala Bogu, da je seljačka stranka već dobrano narod osvjestila pa naš seljak ne vjeruje više ovakovim praznim riečima. — Kad već to spominjemo dobro se je sjetiti i ovoga. Pokojni Starčević, kojega i mi poštujemo radi njegovih nekih vrlina, nije ipak nikad zalazio medju narod niti ga učio, dapače vele neki, da je jednom zgodom rekao ove strašne rieči: »Seljaka neka uči vrag ili Bog, ja ga učiti ne ću«.

(»*Hrvatske Novine*«, *God. 1906. Br. 26.*)

Starčevićanci i Košutovci. Mi smo već zabilježili, što je pisalo »Hrv. Pravo«: da ne će kvariti kolobare rezolucionaškoj (košutovskoj) politici, pa smo dodali, da po tom Starčevićeve stranke i ne treba. Zbilja — starčevićanci se i dalje samo poigravaju s košutovcima. No što dalje, to više opažamo, da starčevićanci naglo okreću kabanicu. Zabilježili smo već, da u »Hrv. Pravu« nema traga Supilouhru, ali to je malenkost. Više je vriedno zabilježiti, da ljudi oko »Srbobrana« nisu više »propagandini službenici«, nego se »Hrvatsko Pravo« ne samo liepo razgovara sa »Srbobranom«, već mu se i izpričava, što ne stoji vjernije uz novu košutovsku politiku, i brani se tim, što njekakvi »radićevci« dižu radi toga agitaciju. No glavno je to, što »Hrv. Pravo« piše, da Starčevićeva stranka radi za dobro svih žitelja u Hrvatskoj, makar se i ne zvali Hrvati, nego Srbi.

Sve je ovo vriedno zabilježiti, a najviše to, što i košutovske i starčevićanske novine pišu, da su se košutovci i starčevićanci pogodili, da košutovci ne će dirati u stranački posjed starčevićanaca, t. j. da će starčevićancima ostaviti one kotare, u kojima su izabrani. Ovomu se mora prigovoriti zato, što samo izbornici imadu pravo birati zastupnike. — Mi ćemo se na sve ovo vratiti, a za danas dodajemo, da su pravi starčevićanci ovakvu politiku krstili — »petljanijom«.

(»*Hrvatske Novine*«, *God. 1906. Br. 27.*)

Gdje smo? Nova vlada još nije imenovana. Novine su pune svakakve pravde i prepirke o tome, tko je kriv, što vlada nije imenovana. Tu se piše, da je kriv Khuen, pa onda kojekakve tužbe, koje dolaze kralju iz Hrvatske proti rezolucionašima. U te tužbe umiešale se i starčevićanske novine, koje su pisale, da su njekoji rezolucionaši bili na njekakvom objedu kod srbijanskoga poslanika u Beču, pa da je i to krivo, što vlada nije imenovana. »Hrv. Pravo« branilo se pišući, da jedne novine nemaju toliko vlasti, pa su to napokon

priznali i naši košutovci, ali opet i opet pišu, da starčevićanski vodje dobivaju kojekakve viesti iz Beča, od »kamarile« (t. j. od ljudi na cesarskom dvoru). I tako dalje bez kraja i konca, dok ovih dana nisu i same naše košutovske novine javile, da vlada ne će biti tako skoro imenovana, no da mi »možemo čekati«.

A sve su to petljanije i u svem tom nema gotovo ni trunka istine, niti se tko od naših košutovaca usudjuje narodu kazati istinu. A istina je ovo: Magjari, t. j. magjarska vlada je kriva, što Hrvatska nije dobila svoje vlade. To je očito svakomu tko god je ikoliko pazio kako se Magjari vladaju prema Hrvatima u ovo zadnje vrieme. Svatko je naime lako mogao opaziti, da Magjari nemaju nikakve volje, da što dadu Hrvatima. Ta poznato je, da Magjari nisu htjeli doći na nikakav dogovor s našim košutovcima, samo da ne moraju kazati, što misle. A poslie se nije čula ni u novinama, a kamo li u saboru ugarskom, nijedna rieč, iz koje bi se moglo suditi, da su Magjari drugačiji. Magjari su doduše vikali na naše stare magjarone; ali oni nisu na njih vikali zato, što nisu dali slobode i što nisu naroda branili proti Magjaronima, nego zato, što drže, da stari magjaroni nisu dosta veliki i pravi prijatelji Magjarima. Pa ipak ima ljudi, kojim je od Magjara već to dosta, što su proti starim magjaronom, a malo komu pada napamet, da su oni proti starim samo zato, što se nadaju, da će novi magjaroni biti još i veći prijatelji Magjarima. To u ostalom znade već svako diete.

No mi smo htjeli reći, da su Magjari krivi tomu, što kralj nije imenovao nove vlade u Hrvatskoj. O tom za nas nema nikakve sumnje, pa ćemo kazati i svoje razloge.

Magjari našim košutovcima ne vjeruju. A ne vjeruju im zato, jer su mnogi od današnjih košutovaca do jučer mislili i govorili kao pravi Hrvati, a svi su narodu mnogo obećavali i u posljednje vrieme, osobito prije izbora, — jer su morali obećati i jer je narod to od njih očekivao. Hoće li sad naši košutovci, da ne ostanu lažci, moraju barem nješto učiniti, — a Magjari ne bi rado dali baš ništa. I to je prvi razlog, zašto se Magjari, t. j. njihovi ministri, nisu žurili, da Hrvatska dobije novu vladu.

Drugi je razlog: Naši košutovci — to su dobrim dielom prijatelji Srba od početka svojega političkoga djelovanja, a u novije vrieme sprijateljili su se Srbima i pravaški košutovci; osim toga ima medju košutovcima dosta Srba pače im je Srbin predsjednik (Medaković). A stara je i poznata stvar, da se Magjari ništa toliko ne boje u Hrvatskoj, koliko prave sloge Srba i Hrvata. I zato Magjari ne vjeruju ni hrvatskim košutovcima. Zato se je po novinama pisalo, da su hrvatski zastupnici bili na njekakvom objedu u Beču, gdje se je nazdravljalo kralju Petru Karagjorgjeviću. Ako se kaže, da je to bečko maslo, to je moguće; no mi držimo, da su to i Magjari jedva dočekali, — ako već nisu i sami štogod pridometnuli. Za nas je očito, da politika, koja hoće slogu sa Srbima, ne može u isti čas biti za bratimstvo s Magjarima. To bi morala znati i naša djeca.

Napokon ima i treći razlog, i to ovaj: Magjari su se bojali, da će novi hrvatski delegati u Pešti ipak izvesti koju tu pravu želju i pravo hrvatskoga naroda. A to bi Magjarima bilo neugodno, jer bi

se vidjelo, koliko su oni krivi Hrvatskoj. Zato se to nije smjelo dogoditi, — zato Hrvati nisu smjeli govoriti u Pešti. Ali kako ćeš im začepiti usta, kad narod očekuje, da ovi novi junaci ne će mučati kao somovi? Tu je ugarski ministar Wekerle izmislio način, kako će Hrvate držati na uzdi: on je odlučio, da ne će kralju predložiti nove vlade, dok ne bude gotov ugarski sabor sa svojim poslom. I zbilja je pogodio: Hrvati su kao na komandu mučali, samo da ništa ne pokvare. Pa neka tko još reče, da se Magjari u svoje posle ne razumiju!

Po svem tom možemo suditi, kamo smo došli s košutovskom politikom. Ima već i košutovskih novina, koje pišu, da su Magjari odbili sve hrvatske zahtjeve, pa da se svi Hrvati »moramo složiti, da Magjare primoramo!«

Pa da, to smo mi govorili od početka. Od bratimstva magjarskoga mi se nismo nikada ničemu nadali, kao ni od puzanja i moljakanja. Mi se uzdamo u svoje pravo, koje se brani i dobiva samo poštenom odlučnošću. Zato se vrlo čudimo, kako tko može pisati, da se složimo i Magjare primoramo, a u isto vrieme braniti riečku rezoluciju, i to zato, što ta rezolucija traži slobodu itd. za Hrvate. Kako je to ludo, o tom ne ćemo ni govoriti. Velimo samo, da su to tužna braća, koju bismo morali primorati, da nam dadu naše.

Doista je zadnji čas, da se prestane ludovati i narod omamljivati tom novom politikom, jer nas je ona dovela do toga, da smo kod kuće nesložni i zavadjeni kao nikada, a izvan domovine nam se smiju, ako nas ne preziru.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 30.)

»**Nova vlada**«. Napokon su imenovani novi predstojnici kod kr. zem. vlade u Zagrebu: Nikolić, Badaj i Rojc.

Novine pišu, da je to nova vlada. Mi pak velimo, da ovo nije vlada, i da nije nova. Ova tri predstojnika — to nije »vlada«, i to zato, što nijedan od ovih predstojnika ne može učiniti ni zapriečiti ništa sam ne pitajući bana. Tako je po zakonu. Zato po zakonu predstojnici kod vlade u Zagrebu nisu ni odgovorni saboru, ako ban uzme odgovornost na sebe. Po tom ban može i proti volji svakoga predstojnika kod vlade učiniti, što hoće, samo mora uzeti na sebe odgovornost pred saborom. Predstojnici ne mogu po tom ništa ako nisu sporazumni s banom.

Zato je još čudnije, kad se piše, da je ovo nova vlada. Vlada bi bila nova onda, da je postavljen novi ban. A ban je onaj isti g. grof Pejacsevich (tako se piše hrvatski ban), za kojega su sve hrvatske košutovske novine pisale, da bi imao svoje mjesto ostaviti. Pa kad znamo, što je ban u hrvatskoj vladi, onda se ne možemo dosta načuditi našim političarima i našim novinama, koje se usudjuju pisati narodu, da je dobio novu vladu.

Nekoji dapače pišu, da je ovo i narodna vlada. Doista se po tome mora reći, da se u nas još uviek tjera sljeparija s tim »narodnim« nazivom. Sve je do jučer rugalo narodnoj stranci koja nije bila narodna, nego madjaronska, a sad eto oni isti ljudi, koji su se

rugali magjaronskoj tobože narodnoj stranci, — sada zovu vladu bana Pejacsevicha narodnom vladom. Vidi se: našoj se gospodi može sve reći, jer gospodsko množtvo sve vjeruje, ili na sve samo slegne ramenima. Hoće li ta vlada, koja nije ni nova, ni narodna, biti bolja od prvašnje, Khuenove, i dosadašnje Pejacsevicheve?

Na to nije težko odgovoriti. Tko se i malo samo bavi politikom, taj znade, da su magjarska gospoda dobri političari. A kad tomu dodademo to, da je ta nova tobože vlada postavljena po volji Magjara, onda možemo suditi ovako: Nova će vlada činiti u domaćim stvarima ono, što budu htjeli magjarski političari. O tom nema nikakove sumnje. A magjarski će političari, kako već znadu, paziti, koliko se može ovdje popustiti, ondje pritegnuti, da se postigne ono, što oni žele, naime to: da Hrvatska bude privezana uz Ugarsku, da u Hrvatskoj bude vladala magjarska politika. A što hoće magjarska politika, to mi svi znamo već odavna, a magjarski političari nisu nikad i nigdje ni kazali, da su svoju politiku za volju Hrvatima promienili ili da će ju promieniti, — a kamo li, da bi se igdje što vidjelo, da je danas magjarska politika drukčija. Popuste li gdjegod Magjari hrvatskoj vladi, bit će to samo zato, da postignu, što hoće, na ime: da obmame hrvatski narod i da mu zamažu oči.

Mi od vlade, koja je postavljena po magjarskoj milosti, ne očekujemo ništa dobra.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 31.)

Protiv riečke rezolucije.

Prilozi knjizi X.

U »Pokretu« br. 209. piše »jedan (učitelj) za mnoge« o tom, kako učitelji rade u politici, pa kaže, da pravi učitelj radi u politici svih pet godina, a ne samo za vrijeme izbora: on uči, a ne kortešira, on prosvjećuje i odgaja, a ne zaludjuje naroda. — Ovo je liepo rečeno, i mi bismo bili zadovoljni, da je ovako: Ali mi znamo, da su naši učitelji barem do sada bili previše ustrašeni, pa nisu na politiku ni mislili u svojem težkom i koristnom radu. Hoće li u buduće biti drugačije, to zavisi o tom, kakve će biti naše političke stranke. Ako budu, kao što su do sada, samo korteširale, a malo naučale, učitelji će dobro učiniti, ako im ne bude mjesta u politici.

Ovaj »jedan« javio se je o toj stvari radi toga, što je njeki učitelj Toth pisao u »Hrv. Pravu« nješto proti vladi, pa je vlada odredila proti njemu iztragu, a tomu su starčevićanci prigovarali: da ni nova vlada ne daje slobode i t. d. Oni pak, koji brane novu vladu, bili su malo u neprilici, jer to zbilja nije sloboda, kad ne smiješ kazati, što misliš, nego odmah pod iztragu. Zato se sada preporučuje učiteliima, neka ne »korteširaju«, nego neka rade cielih pet godina, valjda i zato, da se to tako lako ne opazi. No mi mislimo, da mi svi imademo raditi i naučati cielih pet godina, a ne samo korteširati i zaludjivati, pa je po tom ovaj savjet učiteliima suvišan, osim ako se misli, da se učitelj ima manje i drugačije baviti politikom nego drugi ljudi. To bismo se i mi složili.

Iste novine pišu o tom, kako se Španjolska, na glasu katolička zemlja, zavadila s papom (s Vatikanom) radi civilne ženitbe (t. j. ženitbe svećenika), pa dodaje, da i kod nas Hrvata sazrieva potreba, da se »emancipujemo« (oslobodimo) od Rima. Mi pak mislimo, da je već posve zrela potreba, da se oslobodimo od magjarske prevlasti i od samovolje domaće gospode i težkih zakona, naredaba i propisa, što su ih gospoda po svojoj volji stvorila. Naprotiv ona potreba, da se oslobodimo Rima, nije, kako se vidi, posve zrela još ni u Španjolskoj, ni u Francezkoj, ni u Italiji, a dok nije tamo zrela, kod tih velikih katoličkih naroda, — nemojmo si ni mi kvariti želudca nezrelim voćem, jer to djeci najlakše škodi.

Isti list javlja iz Spljeta (u Dalm.), da je nieki ježuvit (kaže mu i ime) uhvaćen na jednom parobrodu u času, kad je htio da nješto gadna učini s jednim dječakom, pa dodaje: »Evo kakvi su naši Isusovci!« — Bilježimo to zato, što ovakvih viesti ima često u »Pokretu« i što njegovi ljudi mnogo do takovih viesti drže. Mi ne držimo, i to prvo zato, što je takvim viestima tako težko vjerovati, kao i onim

viestima, koje često čitamo u njekim novinama o židovima: da su opet ubili jedno kršćansko diete i iztočili mu krv za svoju službu u hramu; drugo zato, što se po tom baš ne vidi, »kakvi su naši Isusovci«, jer bi se i medju Isusovcima moglo naći zviere. Kad bi Isusovcima bilo tako malo prigovora radi drugih stvari, kako ih je malo radi ovakvih živinskih čina, oni bi valjda bili najsvetiji ljudi.

(»Dom« 1906 07. Ogledni broj.)

S pravom bijen! Znate li, tko je to »s pravom bijen«? — Nitko drugi, nego bijeni i već izprebijani hrvatski narod. Bijen, — ali »s pravom bijen!«

Tako pišu najmudriji i najmoderniji hrvatski političari, naprednjaci. Tako pišu na staru god. 1906., tako tješe, hrabre i sokole hrvatski narod: Bijen si i — pravo ti je!

A znate, zašto je hrvatski narod s pravom bijen? Čujte, kako to razlaže premudri njeki kukavac, od kojega je velikodušna magjarska milost načinila već pravo pravcato slaboumno robče: Da nije bilo riečke rezolucije, bili bi u vlasti ostali stari magjaroni, te bi tako »u unutrašnjoj politici vladala strahovlada, prema vani stajao bi narod nemoćan . . . Bio bi prezren sa svih strana. S jedne strane upotrebljavan kao tudjinsko sredstvo, a s druge strane s pravom bijen kao tudjinsko sredstvo«. (»Pokret«, br. 298-1906). — Dakle da hrvatska gospoda nisu pristala uz magjarsku politiku, bio bi narod hrvatski i dalje bijen, i to s pravom. Zašto? Zato, što je tudjinsko sredstvo, sredstvo Beča proti Magjaru!

Dakle sad znate vi, koji ste bijeni i izubijani, koji ste oderani do kosti, koji pred nevoljom i krivicom bježite iz doma; vi svi, koji ste počeli od biede umirati već u utrobi materinskoj; vi, koje vas bije na svaki način švaba, židov, lugar, šumar, ovrhovoditelj; riječju svi vi, koji nikada još niste osjetili, da ste pravi i jedini gospodari u svojem domu, a kamo li u domovini, nego s jadom u duši osjećate, da ste svuda zadnji samo zato, što vas nije rodila Magjarka ili kakva druga tudjinka, — znajte, da vam je pravo tako! A znajte, da vam je pravo tako zato, što ste bili sredstvo Beču, a niste htjeli biti — ne sredstvo, nego — dobrovoljno roblje Magjaru.

Doista, težko je naći u svietu izroda, koji bi se na ovaj način htjeli ulaskati svojim gospodarima. Težko je naći u svietu primjer, gdje bi domaći ljudi tudjinu gospodaru sami davali u ruke bič, da udara po narodu uz robsku radost izroda, koji slaboumnom glavom kimaju na svaki udarac: S pravom si bijen! Magjari, ako su ikoliko ljudi, sami će prije ili kasnije prezreti ovakve izrode i pljunuti na njih. A do toga imadu odobrenje za sva svoja nasilja, jer im naprednjaci eto poručuju: Bijte samo, — s pravom bijete! — Hoće li se i ovo zaboraviti?

(»Dom«, God. 1907. Broj 6.)

Četvrta »stranka prava« javlja se tamo iz Like, gdje njekoji starčevićanci u svojem listu »Starčevićancu« oštro prigovaraju politici Jos. Franka sve u ime prave nauke pokojnoga Starčevića. Naša hrvatska gospoda, kada hoće pred narod, nemaju dakle ništa pod

Bogom, s čim bi pred narod izašli osim imena A. Starčevića i njegove »stranke prava«. Isti njekoji popovi, koji su nedavno osnovali novu »kršćansko-socijalnu« stranku, nisu se usudili pred narod — bez »stranke prava«.

Mi u tom vidimo žalostni dokaz, da osim Starčevića i poslie njega nije nitko od naše gospode ničim pokazao i zavriedio, da ga narod posluša; vidimo dokaz, da nitko od naše gospode nije ništa mislio ni snovao, kako bi se narodu pomoglo, nego su svi još uviek ondje, gdje je bio pok. A. Starčević. A ipak bi moralo biti jasno već svakomu, da Starčevićava nauka o samostalnosti i slobodi Hrvatske nije podpuna, jer u njoj nema ništa o pučkoj politici na seljačkom temelju, da je dapače pogubna u tom, što je gotovo u svakom svom redku grdila Slavene, a prečesto i poviše hvalila Turke i Magjare.

Ali da je Ante Starčević sve dobro naučao, žalostno bi bilo, kad bi nama svima još danas mogao biti jedini učitelj u svem, u cieloj politici, — jer se zna, da sviet napreduje i da se politika danas vodi u mnogom drugačije, nego u vrieme Starčevićevo. Zato je četvrta stranka prava očiti znak velikoga duševnoga siromaštva i političke nesposobnosti hrvatske gospode.

(»Dom«, God. 1907. Broj 18.)

Borba s Magjarima — to je danas glavni posao i prva briga hrvatskih političara. Svih 40 poslanika na zajedničkom saboru odputovalo je opet u Peštu, zajedno s banom Pejacsevichem i podbanom Nikolićem, te već nekoliko dana idu od jednoga do drugoga ministra, sastaju se i medju sobom viećaju. No Magjari ostaju Magjari, pa se već boje, da će biti svašta, jer ni Hrvati ne popuštaju. »Težak položaj«. — »Borba ili prelom«. — »Što sada?« — tako pišu i vladine novine. Nitko ne zna, što će biti.

O čem se radi? Ministar Košut predložio je zajedničkom saboru o željezničkoj službi, a u tom se zakonu kaže, da na željeznici može biti namješten samo onaj, koji znade magjarski, no za one službenike, koji služe u Hrvatskoj i imadu posla s narodom (občinstvom), želi zakon, da znadu i hrvatski. To znači, da će se i dalje kod željeznica u Hrvatskoj namještati Magjari i oni Hrvati, koji znadu magjarski. A to je proti zakonu, jer nagodba kaže, da je službeni jezik u Hrvatskoj samo hrvatski, i to u svakoj službi. Premda su Magjari na taj zakon pristali i premda ga je potvrdio kralj, ipak su magjarski ministri izdavali naredbe, da je službeni jezik na hrvatskim željeznicama magjarski, ipak su u Hrvatskoj namještali Magjare i onda za njihovu djecu osnivali magjarske škole. Sve je to sada bilo proti zakonu, a sada hoće Magjari, da to bude po zakonu. No to je samo krivo za Hrvate, nego zajednički sabor ne može dati takvoga zakona, koji bi se protivio glavnomu (temeljnomu) zakonu, a to je nagodba, jer se nagodba može promieniti samo onako, kako je sklopljena t. j. pogodbom izmedju jednoga broja izaslanika hrvatskoga sabora i jednoga broja izaslanika sabora ugarskoga.

Kad se je dočulo za sve to, novi su naši prijatelji Magjara i vodje nove magjaronske politike poslali najprije trojicu svojih ljudi u Peštu, da razpitaju, je li sve to istina, no magjarska ih gospoda nisu ni pu-

stila preda se, veleći, da »nemaju vremena!« Kad su se za tim obratili na hrvatskoga ministra Josipovića, a on upitao ministra Košuta, nije ni Košut htio ništa kazati, jer je to, kaže »tajna«! I tako su Hrvati morali čekati, dok je ministar onaj svoj zakon o željezničkoj službi donio u peštanski sabor. Sad su se Hrvati osvjedočili, da je sve ono zbilja istina, to jest, da Magjari spremaju zakon, po kojem će se Magjari dalje namještati na hrvatskim željeznicama, a hrvatski jezik poštivati koliko i ciganski.

Što sada? — Novine pišu, da su naši u Pešti zlovoljni i ljuti na Magjare, no ipak ne znadu još, što će učiniti. Čuje se, da će položiti zastupničku čast (mandate) i da će doći kraljevski povjerenik (komisar), koji će vladati mjesto bana i ne će biti odgovoran saboru.

I tako od nove politike — ništa, kako smo već pisali. To pišu već i vladine (rezolucionaške) novine, jedne ovako, druge onako. No mi velimo ne samo to, da od nove (magjaronske) politike nema ništa, nego i to, da je ta nova politika donesla Hrvatskoj mnogo štete i sramote. Zašto? Zato, što su novi magjaroni u ime hrvatskoga naroda pred cielim svietom dali Magjarima svjedočbu da Magjari nam nisu ništa krivi (nego da je kriv »Beč«). Ako se sada dignu na Magjare, što će reći sviet? Reći će, da su Hrvati krivo govorili onda, ili da krivo govore sada, kad viču na Magjare. Sviet će reći, da ti Hrvati ni sami ne znadu, što hoće. A to je za nas i šteta i sramota, i tim više, što su novi magjaroni smutili veliki dio naroda, i tako da mnogi zbilja ne znadu, bili se povjerili Magjarima ili ne bi. — Svakako bi bilo u redu, da se novi magjaroni više ne pokazuju narodu opet s nikakvom drugom politikom, a najmanje s onom, koju su sami popljuvali, ili barem na klin objesili, t. j. novi magjaroni mogu samo svojim odstupom s političkoga polja barem donekle popraviti svoj grieh, koji su počinili, kad su znalice i hotice narodu lagali, da će baš magjarski košutovci Hrvatskoj pomoći do svih njezinih prava.

(»Dom«. God. 1907. Broj 24.)

»Seljak! Seljak! Seljak!« »Hrv. Pravo« izvješćujući o skupštinama, što su ih u nedjelju dne 9. o. mj. držali starčevićanski zastupnici, ponajviše po Podravini, debelo (razmaknuto) tiska riječ seljak, kadgod ju spomene: »početa je skupština uz predsjedanje seljaka Mike Bradića, a perovodja je bio seljak Niko Kovačić. U ime naroda pozdravio je miljenika njegovoga dra Bošnjaka seljak Imbro Sačarić . . .« U Cirkveni je »predsjedao umni seljak Miško Marinek«.

Tako i treba! Samo se vi starčevićanci ugledajte u svem u seljačku stranku: držite skupštine, postavljajte seljake za predsjednike i perovodje, dajte da govore na vašim skupštinama, i ne bojte se, da će to biti krivo pristašama seljačke stranke. Tako i valja! Za tim mi idemo! Ne bojimo se mi starčevićanstva, u kojem će seljaci imati prvu rieč — samo ako do toga dodje. Ovo je naprotiv prvi znak, da starčevićanstvo gubi svoju privlačivu snagu, pa treba posegnuti za načinom seljačke stranke. Neka se starčevićanci samo sjete, što je postalo od obzoraša, kad su bili prisiljeni, da popuste samo imenu pravaškom: nestalo ih je! To čeka i starčevićance. Zato mi kličemo:

Živjeli seljaci u Starčevićevoj stranci! Kad u njoj budu seljaci, nestat će njezinoga židovstva i magjaronstva.

(»Dom«, God. 1907. Broj 28.)

Borba s Magjarima.

Kako je našim čitaocima poznato, četrdeset hrvatskih odaslanika na peštanskom saboru vode boj s Magjarima za hrvatski jezik na željeznicama u Hrvatskoj. Magjarski jezik i danas vlada na hrvatskim željeznicama, i to proti zakonu (nagodbi), a po ministarskoj naredbi, a sada Magjari hoće, da stvore zakon, po kojem bi magjarski jezik i dalje vladao ovdje, gdje mu nema mjesta.

Kako Magjari u ovoj borbi rade proti pravu i zakonu, lako se razumije, što svoje nasilje brane tako nedostojnim mudrolijama, da bi se toga stidio pred poštenim svietom svaki čestit čovjek. Glavne su dvie mudrolije i to: željeznice su »privatni posao (poduzeće)«, i drugo: magjarski jezik nije željeznicama službeni, nego se zahtieva samo za »kvalifikaciju« (osposobljenje). Progovorit ćemo o svakoj posebice, da se vidi, je li se Magjarima vriedno bratimiti.

Progovorit ćemo najprije o »kvalifikaciji«:

I. Kvalifikacija.

Najnovija mudrolija ili »formula« jest ona, što su je ovih dana doniele magjarske novine »Pester Lloyd«, a onda su ju preniele i naše novine, naime: da bi se izgladile opreke izmedju Hrvata i Magjara, imao bi se u zakonskoj osnovi izpustiti službeni jezik, ali da »iz tehničkih razloga ima se pridržati magjarski jezik kao kvalifikacija«.

Ne ćemo govoriti, koji su to »tehnički razlozi«, iz kojih je nužno znanje magjarskoga jezika na hrvatskom zemljištu (a ako ih i ima, to bi se za nekoliko godina mogli odstraniti), nego ćemo pokazati, što imamo očekivati, ako Hrvati prihvate ovu formulu.

Zahtieva li se kao kvalifikacija zajedničkih činovnika (na financiji i kod pošte to se do sada ne zahtieva po zakonu, nego po praksi!) na željeznici znanje magjarskoga jezika, to će biti za nas Hrvate isto onako, kako je kod financije, šumarije, pošte i t. d. Uzmimo u ruke statistiku, pa pogledajmo, koliko naših ljudi ima u administrativnoj (upravnoj, višoj) službi! Mi ćemo pogledati samo poštu, jer su nam prilike poznatije(a možda bi se tko našao, te iznesao nešto i od financije, šumarije i drugih zajedničkih ureda).

Bez znanja magjarskoga jezika ne može nitko kod pošte stupiti u administrativnu (upravnu) službu, dapače su vrlo riedki, koji u manipulaciji (ručnom poslu) dodju do VIII. plaćevnoga razreda. Ovi se mogu na prste prebrojiti. Imaš 40 godina bezprikorne službe, pa možeš samo do IX. razreda, — ako si Hrvat! Ima desetak svršenih pravnika, koji moraju kod pošte marke prodavati i težku odgovornu službu s novcima obavljati, a Magjari sjede i koče se kod zelena stola — a često i bez sveučilištnih nauka. Za izliku, da ne znadu magjarski, premještaju naše ljude u Ugarsku, iz koje težkom mukom poslie nekoliko godina (nekoji nikada) dolaze natrag — zar k administraciji? — Ne, u istu službu, k ručnom poslu! Ne pomaže

mu ni znanje magjarskoga jezika, niti svi sveučilištni izpiti. — To je kod pošte, gdje činovnik ne dolazi toliko u priliku, da sa strankom mora magjarski govoriti. A gdje su željeznice, na kojima u svakom vagonu ima nekoliko Magjara po 1 krunu! Od ravnatelja pa do najnižega perovodje sve mora biti magjarsko, a hrvatsko roblje neka radi i neka se gnjavi u manipulaciji! Lani je kod pošt. računarskog ureda bilo izpražnjeno mjesto savjetnika, a Magjari silom htjeli, da bude Magjar. Na veliku viku naših novina (i »Pokreta«) postane savjetnikom ipak naš čovjek, no već danas mu sjedi za vratom mladji savjetnik iz Kolozsvara (koji tek natuca hrvatski), da ga zamieni, čim se makne. A kod samoga ravnateljstva ima ih doduše dosta, kojim se ime svršava na -ics (-ić), ali to nisu Hrvati. Još ljetos pisahu naše novine, kako su naši pravnici na pošti zapostavljani, pa su tu izrično spomenule trojicu, od kojih je jedan već otišao Bogu na račun; drugi još danas 4 godinu kuka u zabitnom magjarskom mjestu sa petero djece, a treći je ipak postao ono, što si ni sam nije želio. Četiri godine sjedi u Magjarskoj, četiri godine moli za perovodno mjesto, on, koji savršeno govori magjarski, pa ne može dobiti mjesto, jer moraju prije biti Magjari. Ne, da ne bi bilo mjesta, jer je već puno Magjara u to vrieme imenovano, nego što Hrvat ne smije napried. A gdje su još ostali svršeni pravnici, kojima se molba za perovodju odbija bez ikakvoga razloga!

Misli li tko, da će bolje biti na željeznici, pogotovo onda, ako se magjarski jezik bude zakonom zahtievao kao kvalifikacija? Kaže se: »bit će prvenstva Hrvata izrično ustanovljeno«. Prvo o prvenstvu nema ni govora, jer bi se time priznalo, da se i Magjari smiju namještati, što se protivi temeljnom zakonu — nagodbi. Drugo — jesmo li ljudi ili djeca? Ta evo na pošti služe nekoji pravnici 10 i 15 godina, dakle činovnici sa zakonskom kvalifikacijom i koji poznaju skroz naskroz manipulaciju, pa ne mogu napried. Kad bi se primila ta formula, tko će u Zagrebu naučiti magjarski u želj. školi? Evo nam poštanskoga kursa, pa ni jedan ne može da nauči! A što će onda biti? Naši ne mogu naučiti, premjestit će ih u Ugarsku s izlikom, da nauče magjarski, a Magjari će i dalje tu sjediti kao i do sada. Mi ćemo i nadalje biti sposobni samo za niže službe, medju novcem i puferima! Sto i sto izlika će naći, samo da naši ne mogu dalje. Do sada je tako bilo po praksi, a od sada bi nas gnjeli zakonom, magjarski bi se jezik ugnjezdio pod našim krovom, a naša bi djeca morala po svietu — u Ameriku!

Nu što se treba toliko mučiti i dokazivati! Pravo i dobro za Hrvate ne će u ovoj stvari biti dotle, dok se ne udovolji zakonu, koji danas kaže i nalaže, da se u Hrvatskoj imadu namještati domaći sinovi, i to bez magjarskoga jezika. A ova »nova formula« dokazuje samo to, kako Magjari provaljuju u Hrvatsku kroz prozor, ako ne mogu na vrata, pa kad ne mogu zahtievati, da magjarski jezik bude službeni, oni ga zahtievaju kao osposobljenje (kvalifikaciju), — njima je svejedno, samo da Hrvat mora znati magjarski, ili još gore: da Magjar Hrvatu u njegovom domu uzmogne oteti kruh!

II. »Željeznice su privatni posao«.

To je rekao u peštanskom saboru sam ministar Košut, a mislio je (premda i sam to ne vjeruje) ovako: Kao što imade dioničkih družtava, koja su dobila dozvolu za gradnju željeznica, te od tih željeznica pobiru dobitak, tako je i ugarska država sagradila svoje »državne željeznice« kao jedan posao za dobitak; zato željeznički činovnici nisu državni činovnici (kao na pr. sudci, kotarski predstojnici i t. d.), pa zato za njih i ne vriedi § 56. nagodbe, koji kaže: »U svem kolikom obsegu kraljevina Hrvatske i Slavonije službeni je jezik hrvatski toli u zakonodavstvu, koli u sudstvu i upravi«, ni § 57., koji kaže: »Za organe (službenike) zajedničke vlade ustanovljuje se takodjer hrvatski jezik službenim jezikom unutar granica Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije«. Magjari kažu, da željeznice nisu ni sudstvo ni uprava, dakle — za njih nije službeni jezik hrvatski! Zaboravili su samo, da ni škole nisu ni sudstvo ni uprava, pa da ipak u školama gospoduje hrvatski jezik. Kad je Magjarima rečeno, da su željeznice po § 9. nagodbe zajednički posao, a po tome željeznički službenici da su organi zajedničke vlade, kojima je u Hrvatskoj službeni jezik hrvatski, — odgovorio je Košut, da željeznice nisu zajednički, nego samo ugarski posao — proti jasnomu slovu zakona!

Na ovako očito poricanje i izvraćanje ne zna čovjek, kako bi mirno odgovorio. Ali nema druge: njekojim je našim ljudima toliko do magjarskoga bratimstva, da i na ovakove bezočnosti moraju odgovarati i dokazivati ono, što je očevidno kao bieli dan. Dokazujemo dakle i mi:

Ako željeznice nisu zajednički posao, onda prvo: zašto Magjari zajedno s Hrvatima razpravljaju o željeznicama u peštanskom saboru, drugo: zašto je Hrvatska potrošila toliko milijuna za te željeznice i još danas plaća kamate na dug, koji je za željeznice učinjen? — Na ovo Magjari ne mogu odgovoriti ni slovca.

Ako su željeznice privatni posao (kao na pr. kakva trgovina, kojom se država bavi), a Hrvatska je u taj posao potrošila i još troši silne milijune, onda i ona ima rieč u tom poslu, pa može zahtievati, da se željeznički službenici barem na hrvatskom zemljištu služe hrvatskim jezikom. Dalje, ako su željeznice privatni posao, morao bi taj posao, kao svaka druga poslovna kuća (firma ili tvrdka) biti upisan (protokoliran) kod suda u Hrvatskoj, — a to nije. Napokon, ako su željeznice privatni posao samo ugarske kraljevine, kako je Hrvatska došla u to, da za nječiji privatni posao daje svoje zemljište i svoje novce? Ako je Hrvatsku na to prisilila ugarska kraljevina, onda je to nečuveno i nevidjeno nasilje; ako je Hrvatska na to pristala dobrovoljno, pa dala svoju zemlju i svoje novce bez ikakvoga prava i koristi, onda — — —. No ne ćemo se dalje baviti ovom bljutavštinom, jer ovako gadnoga posla ne bi čovjek imao ni sa zadnjim ciganinom, pa je pravo čudo, što se naši odaslanici na ovaj način s Magjarima natežu. Mi otvoreno kažemo, da tu nema više na nijednoj strani obraza ni za prst, jer se ovako ne pogadjaju ni oni, koji su utekli iz Lepoglave.

Da Magjari kažu ovako: Mi smo jači, pa hoćemo da naš jezik gospoduje i u Hrvatskoj i da naši ljudi tamo služe — tu bi čovjek još mogao što reći, ali na ovakove ciganskо-židovske bezobraštine pošten bi i ponosan čovjek — da prostite — pljunuo i okrenuo se. A što naši odaslanici nisu do sada to i učinili, krivo je tomu to, što su toliko bučili o magjarskom prijateljstvu i viteštvu, pa ih je sada sram priznati, da su se bratimili — s takovim ljudima. Ima ih i čega biti sram! A još je više krivo to, što gospodska politika uči, da se u politici ne pita i ne pazi ni za ponos ni na poštenje, nego zatvori oba oka, začepi oba uha, pa čini, grabi, i primaj, šta možeš.

Ta gospodska politika dovela nas je onamo, gdje smo danas u borbi s Magjarima.

(»Dom«, God. 1907. Broj 30.)

Naprednjački »Pokret« piše medju ostalim (u br. od 22. lipnja): »Položaj Ugarske danas je slabiji nego ikada. Austrija je iz zadnjih izbora izašla pojačana i složna u odporu proti Ugarskoj. Kršćanski socijalisti, najveći protivnici Ugarske, najjača su stranka (u bečkom saboru). Dolaze za njima socijalisti, protivnici »magjarske oligarhije« (gospodske manjine). Socijalisti su vikali kralju »živio« i vladar je već dobio ime »pučki kralj«. »U Pešti su jedni socijalisti dočekali vladara«, a Magjari su ga dočekali hladno. »Kralj se osjeća jakim u Austriji.« »U (magjarskoj) neodvisnoj stranci pripravlja se razkol«, a ustavna (magjarska) stranka je ozlovoljena. »Za nas Hrvate nastaje sada pitanje, kako da se držimo. Nismo pesimiste (ne bojimo se zla), jer znamo, da će u Ugarskoj doći do komešanja i nutarnje borbe. Ako se Magjari odluče na borbu s Bečom, onda naša politika ne može biti nego rezolucionaška. »Jaka Austrija, slaba Ugarska. Slaba Ugarska, ojačana Hrvatska.« — Po svemu se vidi, napredujući očekuju sve dobro — od zla u Ugarskoj, a još uviek govore, da je njihova politika rezolucionaška, t. j. za bratimstvo, prijateljstvo i za zajednicu s Ugarskom, — za zajednicu i bratimstvo s onim, komu želiš i moraš željeti zlo, ako hoćeš, da tebi bude bolje. Mi ne ćemo na to kazati ništa, jer bi morali kazati oštro i grubo. Prepuštamo našim čitaocima, neka sami nazovu pravim imenom takvu politiku.

»**Agitacije seljačke stranke**«. Pod ovim naslovom piše »Obzor« dne 15. lipnja: »U novije doba malo se čulo o agitaciji braće Radića. Tek tu i tamo navalilo je »Hrvatsko Pravo«, osjećajući konkurenciju, na organ seljačke stranke »Dom« i na pisanje braće Radića. Medjutim Radići agituju žešće, nego što bi se to mislilo. Ako su i u protivštini protiv svih stranaka, ipak najoštrije navaljuju na rezolucijonaše, pogrdjujući ih, da su Košutove sluge, da su kukavice i da su uspostavili khuenovštinu. Odkako su se dogodili nemiri u Virju i Novigradu, počele su kotarske oblasti zabranjivati pučke skupštine. I to treba istaknuti, naročito su se zabranjivale seljačkoj i socijal-demokratskoj stranci, dok se drugim strankama skupštine ne brane. Ovaj postupak oblasti nije nikako u redu, pa ga treba odsuditi. Ako će oblasti i onako neslobodoumne zakonske ustanove o pravu sastajanja još svojim postupkom mimoilaziti i ako će zabranjivati skupštine bilo koje stranke, jer ju tobože »drže za javnu sigurnost pogibeljnom«, ili će zabranjivati za nedjelju, a dozvoljavati za svetac, onda su to šikane rejakcionarnog režima, koje nikako ne doliče slobodoumnom novom kurzu. Ovakove se preventivne mjere ne mogu ničim opravdati, a ponajmanje navodnom »besavjesnom klasnom agitacijom protiv veleposjeda, kaputaša itd.«

Nema dvoibe, da je agitacija braće Radića bezobzirna. Da oni protiv drugih stranaka upotrebljuju političke klevete najgore vrsti, oblast nije zvana da štiti bilo koju stranku. Oblast je ovdje da pazi na red, pa ako se agitatori socijalistički ili seljački ogrieše o zakon, treba ih pozvati na odgovornost. Mi smo sigurni, da će rezolucijonaši, koji su ocutjeli svu težinu Khuenove policajne vladavine, intervenirati, jer ne treba seljačkoj stranci dati oružje u ruke, da se ona pred narodom gradi mučenicom, koja se jedina bori za slobodu.«

Za tim spominje »Obzor«, kako je predstojnik dugoselski Mundorfer oružnicima otjerao dra. A. Radića (a nije njega nego Stjepana) pa završuje: »Ta odluka dugoselskog predstojnika sasma je po receptu izbornog khuenovskog doba. Vlada će, nadamo se, dati upute kotarskim oblastima, da ni u kojem pogledu ne spriečavaju ustavnu borbu i stranačku agitaciju, koja ne prelazi granice zakona. Seljačkoj je stranci u posljednje vrieme bilo navodno trinaest pučkih skupština zabranjeno, a da nema nijedne uredovne prijave, da su se agitatori seljačke stranke ogriešili o zakon«.

Hvala »Obzoru« i za ovo. »Obzor« bi samo morao kazati, kakove su to klevete, kojima se služe »braća Radići«. »Košutove sluge«, »kukavice«, da »su uzpostavili khuenovštinu«, — to nisu klevete, nego su to političke oznake, koje pokazuju, kako hrv. pučka seljačka stranka shvaća i prosudjuje rezolucionašku politiku. Kleveta je, kad se kaže na pr. da su Radići vlahi, da je Frank podmićen, i t. d., dakle kad se komu podmeće izvjestni nepošteni čin. A toga h. p. s. stranka ne kaže, — ako i ne dokaže.

(»Dom«, God. 1907. Broj 30.)

Nije sve bilo uzalud!

Već preko četrdeset godina bore se preporodjeni i osviešteni Hrvati, pučki sinovi, proti nasilju magjarske gospode, da i ne spominjemo stoljetnu borbu hrvatskih velikaša s magjarskima.

Posljednjih dvadeset godina bila je ova borba upravo očajna, borba na život i smrt. Mnogi i mnogi, koji su tu borbu gledali, bijahu već ne samo izgubili svaku nadu, veleći, da je sve to uzalud, nego su pače neustrašive i nepopustljive borce za narodna prava i slobodu počeli nazivati ludama. Nije po tom čudo, što je i većina naših njegdašnjih neustrašivih i nepopustljivih boraca pred nemogućnošću i pred prigovorima mladjih njekih političara, koji su u politici tražili prije svega »uspjeh« i opet »uspjeh«, — prignula šiju i poklonila se Magjarom, obećavajući, da će se boriti za magjarske težnje. Bilo je to u listopadu 1905. god., kad je stvorena nesrećna »riečka rezolucija«. Tako je kukavno svršila težka borba, koju su mnogi vodili i preko trideset godina: uzalud! »Sve uzalud! Ne može se proti sili!« — govorili su i uzdisali mnogi.

Ali se i opet pokazalo jasno i očevidno, da ništa, što se učini za dobru i pravednu stvar, nikada ne propada bez traga. Tako je

i dugotrajna borba za pravo i slobodu hrvatskoga naroda donesla plod. Mnogim je našim bivšim rezolucionašima i u Pešti, premda su šiju prignuli, ipak u srdcu ostala stara ona i ljubav i mržnja, a u duši ista misao, za koju su živjeli u mladim danima. A to je plod budnosti i osvještenosti hrvatskoga naroda, plod je dugotrajnoga rada naših otaca, a i nas mladjih, koji i danas radimo i narod budimo. No najsjajniju zadovoljštinu dobila je tobože uzaludna borba za svetu narodnu stvar time, što novi magjarski izaslanik na bansku hrvatsku stolicu ne može naći pomagača ni medju istim starim magjaronima: sve mu se uklanja, svi ga tako rekući, u lice preziru, a da i ne govorimo o tom, što cieli narod misli i govori o tom tudjinskom nametniku.

Za nas, koji vodimo u prvom redu borbu za pravo, slobodu i sreću najvećega diela hrvatskoga naroda, seljačtva, a mnogi nam što sažalno, što porugljivo, što glasno, što potajno govore: »Sve vam je uzalud!« — za nas je ovo utjeha, jer imamo eto dokaz: da nije bilo, nije i ne će biti uzalud ništa, ni najmanja misao, ni jedna rieč, nijedan ni najmanji čin, — ništa nije nikad uzalud, što je učinjeno za dobru i pravednu stvar, posebice za narodnu pravicu, sreću i slobodu!

(»Dom«, God. 1907. Broj 31.)

HPSS na javnoj skupštini u Čazmi. Javnu skupštinu u Čazmi sazvao je za 21. o. mj. u 10 sati prije podne »izborni odbor«, ne veleći ništa, koje stranke. Moglo se zato misliti, da je to odbor od svih stranaka, tim više, što se na oglasima govori o slozi i što oglas poziva, »da nas što više dodje«. Pa ipak od HPSS nije nitko ništa znao o tom odboru. To je bio znak, da njekoja gospoda misle, da se može i bez nas. No čini se, da su već u subotu opazili da se ipak ne će moći bez nas, pa g. odvjetnik Kešer (to je valjda taj »odbor«) poruči članu gl. odbora HPSS, Martinu Mikuleti i povjereniku Fr. Rafaju, da dodju na dogovor, pošto je već sve bilo dogovoreno i oglašeno. Oni se dakako nisu imali već kada odazvati, a i ne bi se ni bili odazvali, kad se ovako radi.

Pristaše i osobito povjerenici HPSS, saznavši za skupštinu, obaviestiše narod, i u nedjelju u jutro sabralo se kod povjerenika Mate Hemenana u Čazmi, kamo je isto jutro stigao i Ante Radić iz Zagreba zajedno s povjerenicima Nik. Srdovićem i Šim. Lončarićem iz Zaklepice, do dvadeset povjerenika, a i dosta pristaša, koji svi krenuše pod zastavom s napisom »Živjela HPSS!« na skupštinu. Ostali su pristaše iz više sela čekali na raznim mjestima te se uz put pridružiše i skupiše pod svoju zastavu, tako da je za par časaka narasla povorka na 400 do 500 ljudi, koji se pod svojom zastavom postaviše pred govornicom na lievo, gdje je već stajalo više stotina ljudi, koji tu i ostadoše. Kako se je za čas vidjelo, ciela lieva strana i sredina pred pozornicom pripadala je našoj stranci, ili je uz nju pristajala, tako da se je vidjelo, da je HPSS ne samo najjača, nego da upravo gospoduje. To je valjda zabrinulo priredjivače, pa dr. Vinter, odvietnik iz Bjelovara, pristupi A. Radiću i dosta zabrinuto zapita: »Zar ne, vi ste došli za slogu?« — »To se razumije, mi smo uviek za slogu proti Magjarima!« — odgovori A. Radić, koji je medjutim već prije bio pristupio k sazivaču, domaćemu odvjetniku Kešeru, zajedno s čl. gl. odbora D. Mikuletom i povjerenicima Fr. Rafajem i M. Hemenom i pokazavši na naše pristaše zatražio, da jednoga od naših domaćih ljudi predloži za drugoga predsjednika i nama dade rieč, na što je gosp. Kešer najpripravnije pristao. Malo za tim otvorio je g. Kešer skupštinu poduljim govorom, koji mu je M. Mikuleta presjekao kod rieči »za materinsku rieč« doviknuvši: »Za hrvatski državni jezik!« Svršavajući predloži g. Kešer za predsjednike Dončevića i Mikuletu i dade rieč zastupniku Šurminu.

Zastup. Šurmin govorio je nejasno, vrlo neodlučno, pače strašljivo i dosta nespretno, no i pristaše HPSS slušali su ga ponajviše vrlo mirno, a presiecali su mu rieč riedko. Više puta mu je presjekao rieč A. Radić, i to prvi put odmah u početku, kad je Š. rekao, da ne zna, je li današnji zast. čazmanskoga kotara (Strižić) izabran slobodnom voljom naroda. »To se stalno zna, da nije!« zavikne glasno A. Radić, na što skupštinom zagrmi: »Dolje Strižić!« Zast. Šurmin pripoviedao je, kako je to bilo u Pešti pa sve govori »oni«, »njihovi ministri«, a Radić mu napokon dovikne: »Recite: Magjari! Što se bojite spomenuti Magjare?« Pripoviedao je dalje kako su »oni« kojeišta Hrvatima nudili, medju ostalim i velike štipendije za željezničarske činovnike. »To je bilo vrlo zamamljivo« reče tišim glasom sležući ramenima, prižmirivši očima i pognuvši glavu zast. Šurmin. Na ovo vrlo nespretno i za same hrvatske delegate u Pešti uvredljivo priznanje o zamamljivosti magjaronskoga mita viknuo je glasno i ljutito A. Radić: »To nije ništa zamamljiva! Za poštene ljude nije nikakav novac zamamljiv!« Pa budući da je zastupnik Šurmin još uviek gundjao o zamamljivosti sve sležući ramenima, kao da govori: »Tako je! Što ćemo!«, — protivio se Radić tomu i dalje, tako da je na čas došlo do bučnoga rječkanja radi te nesrećne zamamljivosti magjarskih »darova«! Napokon, da ne spominjemo drugih povika, kojih ne pamtimo dobro, presjekao je Radić Šurminu rieč onda, kad je Š. rekao: »Svemu je krivo samo to, što su Magjari sliepi«. — »Nasilni i nepravedni su Magjari, a ne sliepi! Dobro oni vide! Što ste došli braniti Magjare!« — doviknuo je Radić Šurminu, koji je i opet govorio dalje o sljepoći magjarskoj i dokazivao dapače, da su Magjari sliepi zato, što mnogi i mnogi nisu znali za onu željezničarsku osnovu, dok nije došla pred sabor!

Poslie ovakih povika i upadica nastalo bi medju skupštinarima klicanje, no za malo bi se sve opet umirilo, tako da je zastupnik Š. mogao posve mirno govoriti i vrlo mlako i bez ikakvoga žara i misli svršiti svoj govor, koji nije ni na koga djelovao.

Na to preuzme predsjedništvo Martin Mikuleta i podieli rieč dru Anti Radiću, koji je progovorio od prilike ovako:

Danas je jedan riedak dan, kada hrvatski narod može kazati: »Hvala Bogu!« Vi znate, kako ono piše u sv. pismu, koliko je veselje u kraljevstvu božijem, kada se jedan griešnik obrati na pravi put. Tako i hrvatski narod može danas radostno kazati: Hvala Bogu! jer su se sinovi njegovi s krivoga puta, na kojem su tražili i hvalili bratimstvo s Magjarima, obratili k narodnomu mišljenju i uvjerenju, na

ime: da Magjar nije nikad bio, nije danas i ne će nikada biti brat Hrvatu. Zato izaslanici hrvatski u Pešti nemaju razloga ni prava pitati narod, je li proti magjarskomu nasilju, ni zahtievati, da hrvatski narod ide i dalje za njima, nego oni, ako hoće doći pred narod, imadu stupiti pred njega pokorno i javiti mu: »Narode, mi, koji smo bili na krivom putu, obraćamo se evo s krivoga puta, na koji smo pošli ne pitajući tebe, obraćamo se k tvojemu mišljenju i uvjerenju«. — Ovako imadu govoriti hrvatski delegati na svima skupštinama, a nemaju pravo zahtievati njekakvo »povjerenje« i svakojaku hvalu i parade, jer da se nisu s krivoga svoga puta vratili i da se nisu magjarskomu nasilju usprotivili, bili bi izdajice, — a nikoga do sada nije sviet hvalio samo zato, što nije izdajica. Narod će ovakvo priznanje: da su se hrvatski delegati, kad su, pošto su bili prisiljeni, da proti magjarskomu nasilju brane uzakonjeni hrvatski državni jezik, spoznali i ovdje evo, kako ste danas čuli priznali, da nam Magjari nisu ni pravedni saveznici, a kamo li braća, — narod će ovakvo priznanje primiti sa zadovoljstvom, pa će i njima svaki pravedan čovjek, koji nije zaslieplјen stranačkom mržnjom, priznati, da današnji delegati hrvatski nisu onakovi kukavni izrodi, kakovi su za Khuenove vlade zastupali Hrvatsku u Pešti pokoravajući se svakom magjarskom nasilju. Ovo može otvoreno priznati i današnja skupština, i to tim više, što je nastao ozbiljan čas, u kojem treba da se svi bez razlike stranaka složimo proti politici magjarskoga nametnika Khuena II., Rakodczaya, koji je na staru i slavnu stolicu hrvatskih banova postavljen samo zato, što je po čitavom svojem mišljenju Magjar, a za Hrvatsku i za hrvatski narod nije učinio ništa, pa ga nitko i ne pozna niti za njega zna. Budući da će ovaj magjarski nametnik nastojati da u prvom redu predobije one naše domaće ljude, koje mi plaćamo krvavim žuljevima našim, nuždno je, da čitav narod osobito budno pazi na službenike ili činovnike. Nijednomu od njih neka ne pane ni vlas s glave, no svakoga od njih, koji bi samo pokušao bilo kojim načinom priskočiti u pomoć magjarskomu nametniku, neka narod prezre tako, da će mu se krv smrznuti u žilama, a proklet će i onako biti čak u devetom kolienu. Činovnici su hrvatski za Khuena pomagali kopati grob hrvatskomu narodu braneći se i skrivajući se kojekako. No danas, kad je narod osviešten i kad nema nikakove sumnje, da su nam Magjari poslali nasilnika, da nas silom, kad ne ide milom, sprave pod svoje gospodstvo, — danas ne smije biti nijednoga činovnika, koji bi pomogao Rakodczayu i otvorenim licem smio stupiti pred narod. A narod će već svoje učiniti, jer danas nije, kako je bilo za Khuena. Možemo naime s radošću kazati, što svi znamo i vidimo: Gdje je još pred tri godine stajao jedan čovjek, tu ih danas stoji deset, a negdje i stotina. Tu ne može biti govora o tom, da bi Khuen drugi mogao što silom opraviti, jer narod je eto već prilično probudien, osviešten i poučen. To je zasluga pučke politike, za koju opet svi bez razlike moramo priznati, da je jedino prava, posebice treba da budemo svi bez razlike uvjereni, da će hrvatski narod sebe i svoju domovinu obraniti od Magjara samo onda, ako se doista bude branio cieli narod, upućen, osviešten, slobodan i srećan, a nipošto ne će naroda i domovine obraniti gospoda, koja su do sada sama vodila

politiku, pa ih i danas ima, koji kažu, da za seljaka nije politika, nego plug i motika.

Napokon se je A. Radić osvrnuo i na ono, što je govorio zast. Šurmin, na ime: Što treba dalje raditi? Tu je u kratko kazao, da od borbe u Pešti ne možemo nikad očekivati uspjeha, jer tamo sjedi 400 Magjara proti 40 Hrvata, a glasovi se broje! Misli li tko, da će naši delegati postići štogod obstrukcijom t. j. zatežući razpravu vikom, zapitkivanjem i t. d., taj se je mogao uvjeriti, da takova borba ne vodi do uspjeha, jer su eto Magjari prihvatili zakon o magjarskom jeziku na željeznicama sve uzprkos obstrukciji hrv. delegata. A tko zna, što će još Magjari učiniti protiv naših ljudi! Zato prava i razborita politika ima raditi na osnovu izkustva od mnogo stotina godina, koje izkustvo kaže očito, da je Magjar nevjera i nasilnik, s kojim nema bratimstva ni prijateljstva, pače Hrvati ne mogu ostati s Magjarima ni u ovakvom društvu ili zajednici, u kakvoj su danas, gdje 400 stoji proti 40. To treba u temelju promieniti, pa ako bude ikada ikakve zajednice izmedju Hrvatske i Ugarske, hrvatski bi narod na to privolio samo tako: koliko vas, toliko nas, i to samo onda, kad bi se prije iz Hrvatske odstranio svaki trag magjarštini i magjarskoga gospodstva i kad bi magjarska gospoda pristala na slobodu i pravo ostalih naroda u Ugarskoj, t. j. Hrvati bez dobre kapare ne smiju ni početi nikakvoga pogadjanja s Magjarima.

Za govora A. Radića javio se dva tri puta zast. Šurmin, i to jedamput malo glasnije veleći, da je to i njegovo mišljenje, što Radić govori. Kad je Š. to i više puta ponovio, okrene se R. k njemu s riečima: »Ako je ovo i vaše mišljenje, zašto niste ovako i govorili? U ostalom sad iza mene lakše je reći, da je to i vaše mišljenje. Napokon drago mi je, da se sa mnom slažete«. Kasnije je zast. Š. dosta tiho gundrao, da je riečka rezolucija doniela plodove, pa opet nješto glasnije, kad je R. razlagao, kako je probudjeni i osviešteni narod javnim skupštinama protjerao Khuena, pa će tako protjerati i Khuena II. i svaki trag magjarskoga gospodstva. Nije posve jasno, zašto je Š. tomu razlaganju prigovarao veleći: »I to se vi usudjujete govoriti na skupštini!«

Iza Radića imao je govoriti frankovac Mijo Stuparić, seljak iz Vidrenjaka u susjednom križkom kotaru, no na to se digla proti Franku takova vika, koja se uzprkos mirenju sa svih strana nije mogla na dugo posve utišati, tako da je Stuparić mogao dosta malo nesmetano govoriti. Govorio je samo proti nagodbi i o Starčeviću. Gdjekojima se smilio, jer je na oko dobar momak.

Iza Stuparića govorio je dosta kratko odvjetnik Vinter iz Bjelovara. Govorio je većinom to, kako je doktor Radić rekao to i to vrlo dobro i vrlo liepo. Htio je, čini se, i nješto drugo, pa je već bio i počeo: »Čuo sam rieči: »Dolje Magjari!««, — ali je odmah počeo nješto drugo. Preporučio je za tim u njekoliko rieči sporazumak s domaćim Srbima.

Na to je govorio Mikuleta, a onda frankovac Satler, kapelan, ali se opet digla tolika buka proti Franku, da nije mogao doći do rieči, pa se sve onako malen silno ljutio i sve drhtao od nestrpljivosti i jada, a nije imao pravo, jer njegovi se frankovci u svojim novinama hvale,

kad svojemu protivniku zaprieče govor. No Radić i Vinter mirili su narod veleći, da mi treba da budemo pametniji i mirniji od frankovske gospode, pa je napokon po više puta nastao priličan mir, tako da bi Satler mogao nesmetano govoriti da je znao što dobro kazati. No on se valjda bio spremio na boj, jer je u ruci stiskao program HPSS hoteći ga zacielo pobijati, mjesto da govori proti Rakodczayu. Jedva ga je skupština ponukala, da i on klikne: »Dol'e Fuček!«

Napokon je odvj. Kešer pročitao zaključke. Prvi zaključak (koji su sastavili rezolucionaši) zahtieva sporazumak s domaćim Srbima; drugi i treći zaključak (koji je sastavio A. Radić) glasi: »Skupština prima sa zadovoljstvom na znanje izvještaj o radu hrvatskih delegata u Pešti, jer (u toliko koliko) su se braneći uzakonjeni hrvatski državni jezik priključili osjećajima čitavoga hrvatskoga naroda«. Treći zaključak kaže, da je skupština ogorčena, što je na staroslavnu bansku stolicu postavljen magjarski pouzdanik, a onda zahtieva: »Proti političkoj zadaći toga pouzdanika Magjara imadu se u nepomirljivu opoziciju složiti sve političke stranke u Hrvatskoj«.

I tako je skupština bila završena, a pristaše HPSS krenuše pod zastavom pjevajući »Oj Hrvati, jošte živi rieč naših djedova!« i kličući svojoj stranci na pouzdani svoj sastanak. Rezolucionaši, koliko ih je ostalo, razidjoše se tiho.

Po svem se vidi, da je ovo bila u istinu skupština HPSS s tom razlikom, što bi drugi njezin zaključak glasio malo drugačije, da je bila na skupštini posve sama, t. j. onako, kako je to A. Radić bio i napisao i što je gore u zaporci debelo tiskano (naime: u toliko, u koliko su i t. d.). Ali s obzirom na to, što su rezolucionaši skupštinu sazvali i priredili govornicu, a osobito s obzirom na to, što HPSS u ovom ozbiljnom času za domovinu i narod ne ide za drugim, nego za slogom proti tudjemu nasilniku, zadovoljila se je time, što su rezolucionaši otišli bez »povjerenja« za buduće izbore i što su morali priznati, da oni treba da idu za narodom, a ne narod za njima. Sve je ovo seljačkoj stranci na čast, jer je pokazala, da i onda, kad je u većini, ne će da silom većine sve oko sebe ponizuje, grdi i ništi. Od nje se gospoda s obadvie strane, frankovci i rezolucionaši, imadu učiti, kako ima postupati, komu je zbilja do dobra i sreće naroda.

Napredniački »Pokret« piše o toj skupštini pod naslovom »Uspjeh u Čazmi«. Priznaje doduše, da se je pristaša HPSS sabrao »liep broj«, no o svem ostalom većinom krivo izvješćuje. Tako kaže, da je Vinter govorio proti A. Radiću, a Šurmin da je »sve osvojio«. Pravo kaže, da je čazmanski kotar probudjen, ali ne kaže, koja ga je misao probudila.

(»Dom«, God. 1907. Broj 34.)

Dvoje poštenje.

(Frankovo svjedočanstvo Rakodzcayu)

Medju pogibeljne izmišljotine pokvarene gospodske politike spada svakako i onaj politički nauk, koji se medju gospodskim političarima često čuje, a to je: da čovjek može imati dvoje poštenje, i to jedno za sebe, za svoju osobu ili kao osoba, a drugo za politiku ili kao

političar. To znači, da poštena osoba može biti nepošten političar, ili možda i obratno.

Mi odviše držimo do poštenja i zdravoga razuma svojih čitalaca, a da bismo im išli dokazivati, da je ovaj nauk samo jedna gospodska sljeparija, jer je to svakomu poštenomu čovjeku jasno. Primili smo pero u ruke samo zato, da opet pokažemo, tko ovakovu sljepariju brani i dalje nauča.

To je vodja naših starčevićanaca dr. Jos. Frank.

Taj čovjek, pišući u svojem »Hrv. Pr.« dne 26. srpnja o. g. o pravaštvu, brani se uz put, što je Rakodczayu dao svjedočanstvo, i to ovako:

»Jest, ja sam kazao o banu Rakodczayu, da se je u privatnom životu pokazao kao »gentleman« (džentlemen, tj. poštenjak). Toga se ja ne stidim i kod toga ostajem. Time nisam banu Rakodczayu izdao nikakove svjedočbe, nego sam lučio (razlikovao) njegovu osobu od njegovoga današnjega dostojanstva. I u tom pogledu nalazim se u dobrom družtvu«. I tu sad Frank zove u pomoć pok. Antu Starčevića, koji je kazao u saboru 2. rujna 1880. za tadašnjega bana (Pejačevića), da ima »iskreno i duboko štovanje za osebu i za oseban značaj njegove preuzvišenosti«, »jer za javan, službeni podielien mu značaj ili za njegovo takvo dostojanstvo ne marim« (reče A. St.).

Prije svega treba reći, da je za ovu stvar posve svejedno, što je pok. A. Starčević rekao, nego se pita: Može li čovjek kao osoba biti poštenjak, a kao političar nitkov? No Jos. Frank ne bi bio, što jest, kad se on ne bi i opet sakrio za ime i za rieči pok. A. Starčevića, premda se baš u istom svojem članku brani, da se ne sakriva za A. Starčevića, dok sav sviet zna, da bi hrvatski narod za Jos. Franka mario toliko, koliko i za drugoga kojega pokrštenoga židova odvietnika, — da Jos. Frank nije sve radio pod zaštitom imena Ante Starčevića, kako evo pod zaštitom njegovom daje svjedočanstvo magjarskomu nametniku.

Frankovsko nasilje u Vel. Trgovištu.

Dne 27. srpnja krenuše dr. Milan Krištof i dr. Ante Radić u klanječki kotar, da prirede nekoliko političkih sastanaka s pristašama hrv. pučke seljačke stranke. Da suzbiju najpoznatije klevete i laži sadašnjega klanječkoga zastupnika Elegovića (o vlasima, nagodbi i t. d.), ponieli su sa sobom i koju stotinu tiskanih listića (letaka), na kojima su u nekoliko točaka nabrojili poznate novije političke činienice (izbor delegata u Peštu, izbor predsjednika sabora i t. d.) i podpisali se. U Vel. Trgovištu svratiše se k svojemu znancu Jos. Kontrecu, gdje su razgovarali s njekoliko ljudi, a odlazeći od njih zaustaviše se na cesti s njekoliko pristaša Elegovićevih, kojima su takodjer dali spomenutih listića.

Sutradan su sazvali sastanak u Tuhlju (u gostinu I. Ilića), no na sastanak je došla većina pristaša Elegovićevih, koji su bili vrlo razdraženi i neprestano iz druge sobe ovu dvojicu izazivali i pozivali da govore. Napokon progovori dr. Radić, i to otvoreno, ali pomirljivo, tako da su slušali i dosta odobravali. Poslie toga odoše Radić i Kri-

štof u susjednu gostionu Stj. Kunšta, no više pripitih Elegovićevih pristaša podje za njima. Tu bi bilo došlo do svadje i svašta, da se Radić i Krištof ne ukloniše i vratiše u Vel. Trgovište, opet Kontrecu, gdje su na dvorištu razgovarali. Za malo se tu skupilo 12 do 15 ljudi, od kojih su nekoji bili vrlo razdraženi, dok na jednom ne dotrči najmladji brat Kontrec i ne reče Radiću, neka ostavi njegovo dvorište, jer mu, kaže, Lustig (domaći gostioničar) poručuje, da će mu sve biti uništeno, ako ova dvojica ostanu u njegovom dvorištu. Starija dva brata Kontreca stanu mladjega miriti, a kad Radić i Krištof ipak izadjoše iz dvorišta, podjoše oba starija brata s njima. Kad su izašli na cestu, bio je tu već poznati Elegovićev pomagač, krojač St. Radović i nješto ljudi. Radović počne vikati u sav glas: »Abcug vlahi!« Za tim poleti do Lustiga, a u to počne zvoniti na zdravu Mariju, pa Radić i Krištof s Kontrecom sretno prodjoše mimo Lustiga. No za čas dotrči plačući i lamajući rukama kćerka Kontrecova i stane oca moliti i zaklinjati, neka ne ide s ovom dvojicom, jer se ne će živ vratiti, tako se ljudi kod Lustiga dogovaraju. Kontrec se nije vratio, nego je dapače za čas dotrčao i najmladji brat, doduše u smrtnom strahu, ali je ipak i on dopratio obojicu, i to preko livade, na kolodvor.

Na kolodvoru dočekalo ovu dvojicu njekoliko dječaka povicima »abcug« i — kamenjem. Jedva su se sklonili u čekaonicu, koju je željezn. stražar morao zaključati, da sviet u nju ne provali. Ovako zatvorenima prietili su iz vana kroz staklena vrata Elegovićevi pristaše, dječaci, jedan stariji pijani čovjek, a poslie i više drugih ljudi. Zvali su ih van, gdje ih čeka »smrt«.

U to dodje na kolodvor i Elegović s glazbom. Sad je tek počela prava navala na čekaonicu, pred kojom se stvori jedan oružnik s puškom, pozove ljude da se udalje, ali se za malo izgubio u množtvu, jer mu je njetko zabranio uredovati, jer nije bio u službi, a kažu, da je bio i pri vinu. Napokon prispije vlak. Željeznički stražar upozori ovu zatvorenu dvojicu, da će jedva moći u vlak, a oni ga zamole, neka pozove Elegovića, da dodje u čekaonicu. Elegović nije došao i tako Radić i Krištof, pošto im je željz. stražar otvorio čekaonicu, izadjoše i krenuše prema vlaku. Iz množtva poče po njima padati sitno i krupno kamenje. Dra Krištofa pogodi jedan kamen straga u glavu, a dru Radiću istrgne njetko kišobran, kojim se je bio zaklonio od kamenja, i udari ga u zatiljak. Tako jedva čitavi umakoše u vlak.

(»Dom«, God. 1907. Broj 35.)

»Opet se spremaju«.

»Hrv. Narod« (a za njim i »Pokret«) bilježe ono, što je u posljednjem »Domu« A. Radić pisao o frankovskom nasilju i pri tom spomenuo, kako se hrvatska gospoda opet spremaju u koaliciju (spregu) s Frankom, a koalicija s hrvatskim seljačtvom im je mrzka. Naprednjačke novine pišu, da dr. Ante Radić »laže«, jer se naprednjaci i Srbi ne spremaju u koaliciju s Frankom. Ovako lako može njekomu kazati da »laže« samo onaj, koji i ne zine, a da ne slaže. Dr. Ante Radić ne laže, jer nije ni napisao, da se naprednjaci i Srbi spremaju u koaliciju s Frankom, nego je govorio u obće o hrvatskoj gospodi

i da se opet spremaju u koaliciju (jer su se pravaši oko »Hrvatske« doista spremali na tu koaliciju). Pisalo je tamo: opet se spremaju, a to znači, da su već bili u koaliciji s Frankom, i to svi pa i naprednjaci i Srbi. Ili zar mogu naprednjaci i Srbi poreći, da nisu u sporazumu s Frankom odobrili izbor Elegovićev i t. d.? Mogu li poreći, da su i naprednjaci i Srbi sporazumno s Frankom birali predsjednika sabora i delegate u Peštu? Bili su dakle u koaliciju s Frankom naprednjaci i Srbi. A da se gospoda i opet spremaju u takvu koaliciju, i to je istina; a da se spremaju baš naprednjaci i Srbi, to doduše nije A. Radić napisao, ali je to moguće, jer je već bilo: stvar se tek »sprema«, a dok se »sprema«, nisu još svi gotovi, — njeki će možda i zaostati. Hoće li iz koalicije s Frankom ovaj put izostati naprednjaci i Srbi, — to ćemo tek vidjeti. No kako bilo, dosta je sramote za svakoga, tko je jedanput bio s Frankom u sporazumu, a to su bili i naprednjaci i Srbi, jer bez Franka ne bi nikada imali svojih štipendija, koje si tako složno čuvaju. Pa što se onda toliko brane od Franka?

(»Dom«, God. 1907. Broj 37.)

»**Hrvatska**«, glavne novine rezolucionaške stranke prava, u svom broju od 19. o. mj. u prvom članku pod naslovom »U oči skupštine« javlja cielom hrvatskom narodu ove četiri stvari: 1. da hrvatska stranka prava jedina ima svoj točno odredjen politički program, da ona jedina svim dopuštenim zakonitim sredstvima radi za taj program i da ona jedina za volju svoje stranačke koristi nikada ne škodi općoj narodnoj stvari. Zatim se tu piše, kako se za tu Tuškanova i Zagorčevu stranku otimaju i čisti (frankovci) i ostali koalirci (rezolucionaši), da su radi toga u hrvatskoj stranci prava kao dvie stranke — struje, — jedna, koia naginje k naprednjacima, a čistih se žaca. No to nije, nastavlja »Hrvatska«, nikakovo zlo, i doslovno piše ovo: »Kad bude trebalo, neka se više ističu oni, koji naginju čistima; kad se okolnosti promiene, neka govore oni, koji su bliže strankama hrvatsko-srbske koaliciie«.

Nadalje se u istom članku tumači pravaški program od 1894. i tu se tvrdi, da je istom s tim programom hrvatska državna misao dobila svoj pravi oblik, pa se onda doslovce veli ovo: »Tko danas u Hrvatskoj ne prihvaća naš program, taj makar i neizravno radi za magiarsku državnu ideju«. Dakle tako: Jedina stranka, koia radi tobože za obće narodno dobro, proglašuje izdajicom svakoga Hrvata, koji ne stupi u njezine redove. Baš po receptu staroga Franka.

Napokon se u ovom članku osobito naglasuje, kako rezolucijonaška koalicija mora ostati na okupu, da se održi dosadanji »sporazum izmedju Hrvata i Srba«, bez kojega nema života ni jednima, ni drugima. Budući da su obje srbske stranke i samostalci i radikalci upravo do ludila magjaronske, znači to, da će hrvatska stranka ostati onako magjaronska, kako je počela s riečkom rezolucijom. Ali s takvom strankom ne će i ne može HPSS imati nikakvoga prijateljstva, a kamo li da s njom stupi čak i u jedan tabor.

»**Hrvatsko Pravo**« od 21. o. mj. potanko opisuje žalostno krvoproliće u Sv. Roku kraj Gospića. Već u samom naslovu veli, da je

svemu tomu zlu kriv jedan oružnik, vlah Marković, i onda dalje s tolikom mržnjom piše protiv vlaha, da to pošten čovjek ne može čitati. Baš su prokleti ti čifutski sluge kod »Hrvatskoga Prava«. Jedanput na komandu staroga Franka pišu, da u Hrvatskoj nema ni Srba, ni vlaha, nego da su to sve zavedeni Hrvati. Drugi put za sve pravoslavne veli, da su to plaćeni služnici srbske politike iz Beograda; treći put opet biesno napada samo na vlahe, i bez navodnoga znaka, samo da u narodu uzpiri mržnju na grčko-iztočne ili pravoslavne. »Dom« je već ponovno napisao da svaku srbsku politiku u Hrvatskoj treba oštro pobijati, a ovako magjaronsku politiku, kakvu danas vode srbski radikali i samostalci, smatra »Dom« pravom narodnom nesrećom. No sama zdrava pamet nam veli, da u nijednom slučaju ne smijemo na sve pravoslavne zamrziti, a pogotovo da to ne smijemo učiniti radi njihove vjere, kad nas svaka rieč Isusova nauka pozivlie na bratsku kršćansku ljubav. Poganskim ovakim pisanjem stari Frank najbolje dokazuje, da u njeg nema ni iskre kršćanskoga duha, i da je on svakom svojom žilicom Židov, koji bi isto tako pisao proti Hrvata katolika, da smo slučajno mi u manjini, a pravoslavni Srbi u većini.

(»Dom«. God. 1907. Broj 39.)

Što će biti? Rakodczay je rekao jednomu novinaru, da će pokušati složiti većinu u saboru od sadašnjih stranaka, poglavito od starih magjarona; ako mu to ne podje za rukom, onda će biti novi izbori, a mogao bi doći i kraljevski komisar, koji bi vladao bez sabora, — ako se stvari »zaoštre«. Što znači: ako se stvari »zaoštre«, to nije jasno, no svakako bi se stvari »zaoštrile«, kad bi se u narodu javili nemiri. A treba znati, da je gospodska politika pravi majstor, kada treba napraviti nemir i razdražiti narod na klanje i drugo nasilje. Mi smo uvjereni, da se to već kušalo i sada, i to tim, što je jedan oružnik ubio kraj Gospića čovjeka, a »Hrv. Pravo« počelo odmah pisati o »pokolju u Lici« tako, kako se piše, kad hoćeš koga nagnati na klanje, — toliko je pisalo i još više protiv »vlaha«, koji su, kaže, svemu krivi! Na sreću — ovaj put se nije dao nitko razdražiti. Drugi je način — nemir i tučnjava na pučkim skupštinama, u čem su opet prvi frankovci.

Radi svega toga mi i ovim putem upozorujemo, opominjemo i upravo zaklinjemo svakoga, a osobito naše pristaše, da se drže mirno i da se uklanjaju svakoj svadji, bilo i oštrim riečima, a kamo li činom, jer neka budu uvjereni, da će naši neprijatelji i njihovi domaći pomagači razaslati medju narod posebne liude, koji će kušati, da narod navedu na svadju, nemir i nasilje. Stara je to paklenština stare gospodske politike! Zato svatko, tko ovo i koliko razumije, a osobito naši pristaše, — neka upravo bježe od svakoga tko razpiruje mržnju, tko šapće ili javno govori o batinama, kamenju ili još o čem gorem, i to neka bježe tim dalje, što takav zločinac glasnije viče, da je pravi Hrvat. — Tko je naš, taj će tako: mir — i neumorni rad i nauk za narodno i seljačko pravo i slobodu. Bude li tako, Rakodczay neka snuje, što mu drago: ne će dugo snovati.

(»Dom«, God. 1907. Broj 40.)

Stari magjaroni dobili su kuraže i sastali su se dne 28. prosinca u Zagrebu. Rieč je vodio Khuenov ljubimac i bivši njegov ministar Nikola pl. Tomašić. Radilo se o tom, da se opet skupi magjaronska »stranka«, koja se je bilo raztepla, kad su ju Magjari odbacili. Došao je na sastanak Rakocaj i pročitao svoj program, t. j. prazna i mršava k tomu sramotna obećanja. Do sada nisu ništa odlučili, a sastaju se opet sutra (3. sieč.). — U isto vrieme skupio je u svojoj kući u Zagrebu stare košutovske magjarone baron Pavel Rauch, no u novinah se brani, da to nije bila nikakva skupština, da nije psovao Rakocaja.

Ovo je velika sramota, što su se stari magjaroni usudili dići glavu, a ne bi se to bili nikada usudili, da se vodja tužnih starčevićanaca Frank nije odazvao pozivu Vekerlovu i s njim viećao, kako bi se Magjarom u Hrvatskoj pomoglo. No kad je Frank mogao pisati u »Hrv. Pravu« na pr. »Zločini košutovskih pravaša«, a nije se usudio ni pisnuti o zločinima Rakocajevima — onda su magjaroni vidjeli, da su im sigurna ledja.

I tako će sada u izbore stupiti opet magjaroni. Jedino su im nada zajednički i domaći činovnici, a kako će se prema njima držati frankovci, to je već očito.

Odbor »hrvatske stranke prava« sastao se dne 23. prosinca pr. g. i zaključio: 1) da se hrvat. str. prava ići u izbore samostalno na temelju svega programa od god. 1894. (t. j. bez riečke rezolucije); 2. da će u izbore ići sporazumno sa strankama hrv.-srb. koalicije (t. j. sporazumno s rezolucionašima); 3. da je voljna stupiti u izborni sporazum sa hrvatskom pučkom strankom i sa onim članovima drugih stranaka, koji su voljni iskreno raditi za program 1894. god. (a to bi mogli biti pojedini članovi starčevićeve i kršć.-socijalne ili furtimaško-popovske stranke prava). Drugim riečima, hrv. str. prava tako je pametna, da nema ništa protiv toga, da joj pomognu sve ostale stranke, a ona će pomoći najprije rezolucionašima, kao što je i naravski, kad je i s njima u sporazumu, a o riečkoj rezoluciji šuti samo zato, da ne budu proti njoj protivnici rezolucije.

»Obzor« javlja, da će hrv. str. prava podupirati seljačku stranku samo ondie, gdje ne bude rezolucionaškoga kandidata (na pr. naprednjaka).

U novu stranku složili su se oni rezolucionaši, koji do sada nisu bili u nijednoj stranci, a to su sva tri bivša vladina predstojnika (Nikolić, Badaj, Rojc), grof Kulmer, četiri odbjegla magjarona (Tropš i još trojica) i još njekoji. Supilo (koji će miesto Potočnjaka kandidirati u Delnicah, a ne u Glini, — nedadu Srbi?) ostaje i dalje izvan stranaka. Ova nova stranka pristaje uz nagodbu i njezini bi ljudi, ako koalicija bude imala većinu, valjda primili opet vladu (Kulmer bi bio ban).

»**Ni mitom**« — ne mogu Magjari predobiti naših rezolucionaša — piše »Obzor«. Dakle se nudi i mito! A mi smo mislili, da samo glupi i neotesani »muž« (seljak) može bulazniti, da gospoda zbilja za mito prodaju narod, ali »Obz.« to znade valjda bolje. — Iste novine zovu khuenovce »stara prostitutka«, što se hrvatski ne može ni napisati u

pristojnih novinah. I onda gospoda kažu nama, da smo »demagozi«, te da haranguiramo!

(»Dom«, God. 1908. Broj 1.)

Na sastanku seljačke stranke u Leprovici dne 22. prosinca 1907. bio sam i ja i tu mi je čestiti starac Blaž Kolar pred više ljudi pripoviedao da je i on bio na onom frankovskom sastanku prije dva tjedna i da je tu Vl. Frank kazao, da su Radići magjaroni i rakocajevci, a očiti je tomu dokaz to, što Radići idu u lov s jednim Rakocajevim savjetnikom. Ja sam starcu Kolaru rekao, da ja i moj brat nismo nikad puške ni u ruci imali, a kamo li bi imali vremena po lovu hodati. Zato ovakve laži mogu narodu govoriti samo ništarije, koje od laži i živu i na koje nije vriedno ni pljunuti.

Novi ban mjesto Rakocaja bit će baron Pavao Rauch. Jučerašnje novine pune su brzojava iz Pešte, koji u glavnom kažu:

U subotu držali su ugarski ministri vieće, a u nedjelju bio je prvi ministar Vekerle kod kralja i izviestio mu, da Rakocaj predaje ostavku, i predložio mu za bana bar. Pavla Raucha. Za tim je u 11 sati pošao Rauch Kralju i kazao mu svoju osnovu, kako će u Hrvatskoj voditi politiku. Kralj je osnovu odobrio. U ponedjeljak opet je došao kralju Vekerle, a iza toga se sastao s Rauchom i priobćio mu, da je kralj Rakocajevu ostavku primio i privolio, da Raucha imenuje banom. Imenovanje će izići 9. ili 10. o. mj. U Beču je Rauch posjetio zajedn. ministra financija Burijana i ministra vanjskih posala.

U ponedeljak na večer bio je Rauch u Pešti, posjetio Košuta i Sterenija (Šterna) radi magjarskoga jezika na željeznicama i primio više novinara, kojima je kazao: Ja ću poslie izbora stvoriti pouzdanu magjaronsku (»unionističku«) stranku i načiniti mir i provesti svoj program u gospodarstvu, prosvjeti i upravi. U politici treba prije svega ukloniti njekoja nesporazumljenja. U upravi ću podignuti i učvrstiti ugled oblasti. Drugomu je novinaru rekao, da prihvaća Rakocajev program, ali će ga promieniti; u čem ću ga promieniti, ne mogu još kazati. Ako ne uspijem poslie prvih izbora, uspjet ću kod drugih.

Drugi brzojavi iz Pešte kažu, da imenovanjem Rauchovim nije hrvatska »kriza« (zapletaj) riešena, pa se već misli na to, da bi se vladalo i bez sabora, ali blago i po zakonu.

Baron Pavao Rauch je sin nemile uspomene bana bar. Levina Raucha, kojega je s banske stolice srušila narodna stranka 1871. god. Osjeća li se Hrvatom u političkom i narodnom pogledu, je li mu stalo do sreće i časti hrvatske domovine i naroda, to u javnosti nije poznato. Moglo bi biti, da po osjećaju nije Magjar, jer je odrasao medju Hrvati, a kosti njegova oca leže u Hrvatskoj. U političkom životu bio se jedno vrieme javio i ustao u saboru proti Khuenu, no odmah je javno razjasnio svoje rieči i stvar izgladio: Od onda se držao po strani i čekao valjda svoj čas. Njegovoj grupi pripada već odavna stari magjaron odvj. Crnković, od mladjih Gavranić (zlosutna imena: crn, gavran!), a šurovao je s njim i Kršnjavi, koji je danas frankovac, pa se za to pronio glas, da će s Rauchom na vladu i Kršnjavi. »Hrvatsko Pravo« piše dakako već jučer, da je to laž, kao što i to, da je Frank u sporazumu s Rauchom.

Ne će li Rauch i njegovi zaštitnici Magjari da uzalud opetuju jedno kratko banovanje, kako je bilo Rakocajevo, onda se je doista težko domisliti, što kane i koga i što imadu u pomoć. Ako ne misle na khuenovštinu, kako je Rauch rekao jednom novinaru, onda zacielo imadu pune žepove (kako kažu brzojavi), samo se pita: Za koga? Da li za narod, ili pak za »crne gavrane«?

Starčevićanski program i Vekerle — to dvoje, mislio bi čovjek ne ide nikako skupa. Pa ipak ide! Poslovni odbor Starč. stranke objavio je narodu: da se je povodom razgovora dra Franka s Vekerlom uvjerio (o čem je, kaže, bio od uviek uvjeren), da se program starč. str. prava može oživotvoriti u okviru habsburške monarkije te da je to oživotvorenje danas bliže nego ikada.

Tako kaže starčevićanski poslovni odbor a mi se u čudu pitamo: Čemu ta objava? Ako su starčevićanci uviek bili o tom uvjereni, a ipak nisu proglasivali ovakve objave, zašto to čine sada? I zašto je baš sada oživotvorenje starčevićanskoga programa bliže nego ikada? Valjda zato, što je Frank razgovarao s Vekerlom, jer inače nema smisla spominjati tu Vekerla kao Poncija u vjerovanju. A ako je to oživotvorenje bliže nego ikada zato, što je svoju rekao Vekerle, onda — onda — onda — ta onda je Vekerle spreman oživotvoriti starčevićanski program.

Po našem sudu ima ova objava smisla samo onda, ako se ovako tumači, t. j. tako, da Vekerle nije barem protivan starčevićanskomu programu. Mi smo pače uvjereni, da je objava za to i izdana. To je prvi pokus, prvi korak, da Frank pripravi svoje pristaše na to, da se pomire s Vekerlom i s Magjari. Ne smiju dakako reći otvoreno: »Vekerle je uz nas«, — nego govore ovako tajnovito, maglovito, tako da svaki čas mogu reći: Nismo rekli ništa.

A ako se mi varamo, neka nam starčevićanci kažu: Što ima Vekerle posla s njihovim programom? — Ako nam to kažu jasno i bistro, mi ćemo sve ovo nagadjanje opozvati.

(»Dom«, God. 1908. Broj 2.)

Pod zaštitom bezzakonja.

Javili smo u posljednjem broju naglu smrt supruge našega prijatelja, Ivana Bartolovića u Virovitici, no nismo javili, što smo onda samo slutili, a sada se to potvrdjuje, kako čitamo u današnjoj »Hrvatskoj«, na ime: da je ovoj smrti krivo nasilje hrvatskih janjičara, frankovaca, kojima je već odavna sve slobodno u Hrvatskoj. Po »Hrvatskoj« doznajemo, da se je dne 19. siečnja, kad je bila sazvana javna skupština seljačke stranke, a frankovci opet polupali sve prozore na Bartolovićevoj kući, naš prijatelj Bartolović, zajedno sa suprugom uklonio frankovskomu nasilju u bašću i tu u krušnoj peći dočekao jutro. Tu se gospodja Bartolović tako razhladila, da joj se upalio mozag, te je za dvie nedjelje u velikim mukama umrla.

Mi smo ve ćjavili, da je prijatelj Bartolović tražio zaštitu oblasti već g. 1906., kad su mu udruženi frankovci i rezolucionaši navalili na kuću, — no nije je dobio; dapače je jedan stražar dobio uputu, neka kaže, da nije ništa vidio! Je li onda čudo, što je čovjek miroljubiv,

kao što je Bartolović, očajao i uklonio se nasilju, kako je mogao? Drugi bi se dakako oboružao, — pa eto nam u Hrvatskoj — turske Macedonije, što bi njekoji jedva dočekali.

Mi vidimo, da u Hrvatskoj nema zakona. Vidimo posebice, da je Hrvatska Pučka Seljačka Stranka, koja je jedina imala u program metnuti: da priznaje sve zakone i da im se pokorava, — vidimo, da je ta stranka postavljena izvan zakona. A postaviše ju izvan zakona oni, koji otvoreno kažu, da ne priznaju zakona! Na čelu ovima stoji u virovitičkom kotaru jedan katolički svećenik, župnik Jemeršić, udružen sa čifutima i odpuštenim kažnjenicima!

Videći sve to, čovjek bi očajao i mislio, da zbilja mora doći do domaćega rata. No mi još ne očajavamo i ne ćemo očajati dotle, dok se ne uvjerimo, da za sve to znade naš — kršćanski kralj.

A mi ćemo se postarati, da saznade.

(»Dom«, God. 1908. Broj 7.)

Khuenovac Kršnjavi, a sada Starčevićanac, tako brani u »Hrv. Pravu« svoje magjaronstvo, da je to prava strahota, u našem siromašnom seljačkom narodu. Taj prevrtljivac brani se naime najviše tim, što je narodnim žuljevima sagradio takvu zgradu (gimnaziju) i kupio takvu ladju, da mu je riečki guverner, Magjar, bio jalan, što je Kršnjavi tobože veći gospodin od njega! To je moj grieh, moj grieh, moj preveliki grieh! — piše porugljivo taj čovjek, misleći valjda, da je i to zasluga — žuljevima jednoga siromašnoga naroda igrati se velikoga gospodina pred nadutim tudjincem! I taj spada u »jedinu i pravu seljačku stranku«.

(»Dom«, God. 1908. Broj 8.)

Stjepan Radić — bez protukandidata. »Obzor« ima ovaj brzojav iz Ludbrega: »Na glas, da je Stjepan Radić zatvoren, zavladalo je u čitavom pučanstvu silno ogorčenje. Sada istom sve grne uz Radića, izbornici čistog kandidata Gašparovića izjavljuju redom, da će sada glasovati za Radića. Pogovara se dapače, da će Radićevi protukandidati radi uapšenja Radićevog u obće odustati od kandidature, tako da će Radić biti izabran bez protukandidata. To je odgovor barunu Rauchu na Radićevo uapšenje«.

Čekat ćemo, hoće li se to zbilja dogoditi Frankovac Gašparović zacielo ne će odustati — osim ako bude vidio, da ga izbornici ostavljaju; no Šišić, ako je doista pristaša stranke prava, morao bi odustati, ako ima i trunka rodoljublja i — srama. On će to valjda i učiniti, al samo od srama pred tim, što su (kako pouzdano doznajemo) činovnici dobili — nadamo se, bez njegova znanja i privole, uputu da glasuju za njega.

A hoće li Zagorac i Tuškan ostati kod svoje kandidature proti zatvorenomu protivniku?

O uapšenju Stj. Radića piše »Hrvatska« medju ostalim, da su se gospoda na Markovom trgu (t. j. vlada) sjetila, »da je najbolje, ako stanu dizati ugled seljačkoj stranci i njezinomu vodji. Time će najviše škoditi koaliciji«.

Ovako pišu zbilja samo politička djeca i politički spekulanti.

Ovakav dječinski jal u ovako ozbiljno vrieme dokazuje, da pisari oko »Hrvatske« nemaju pojma o politici, niti znadu, što je to narodna borba, koju vodimo. Ogavno je upravo, što i kod ovako ozbiljnih stvari misle samo na mandate svoje »koalicije«.

Novine naše u obće, koliko su u tom pisale (n. pr. »Obzor«), prikazuju stvar tako, kao da će to Stj. Radiću i seljačkoj stranci više koristiti nego škoditi. U tu svrhu možda je poslan i brzojav »Obzoru« iz Ludbrega, naime, da bi se Stj. Radić svomu zatvoru morao — veseliti.

Dr. Frank opet tuži. Našem predsjedniku uručena je u zatvoru obtužnica dr. Franka, kojem ga stari Frank opet tuži radi članka u 54. broju »Doma« od prošle godine pod naslovom »Frank u Pešti«. — Gosp. Stjepan Radić izjavio je, da će nastupiti dokaz istine.

(»Dom«. God. 1908. Broj 9.)

Mi smo zadovoljni.

Mi, kao sirotinja, koja pati, strada i bori se i muči, — mi bi bili s manjim zadovoljni, jer smo se već morali priučiti na to, da nam je tako sudjeno, da moramo biti i s malim zadovoljni. A kako ne bi bili zadovoljni, kad se je toliko postiglo u ovim izborima! — Evo:

Nema magjarona!

To je prvo, a kako da se tomu ne veselimo do neba, što eto prvi put poslie skoro petdeset godina nema u hrvatskom saboru nikoga, tko bi mogao i smio reći, da je nama Hrvatima domovina Magjarska, za koju se moramo boriti, a Magjari da su nam braća, koju moramo ljubiti i — pokoravati im se. Skoro već stotinu godina traje borba hrvatskoga naroda proti ovoj tudjinskoj misli, a cielo to vrieme proganjali su magjaroni kao divlju zvier sad više, sad manje svakoga Hrvata, koji je bio protivan magjarstvu. Zato su magjaroni s pravom došli u Hrvatskoj na glas ne samo kao pristaše tudjinske misli, nego i kao nasilnici i krivočinci najgore vrsti, pod kojima je hrvatski narod upravo stenjao osobito posljednjih 20 godina za vladanja bana Khuena-Hedervarija. Uz sve pogreške i slaboće svojih političkih vodja hrvatski se je narod borio proti magjaronstvu cielih 40 godina — i napokon je ljetos magjaronstvo utučeno.

Izdišuće magjaronstvo zatražilo je u zadnji čas pomoći od Jos. Franka, kojega je njekakva naša nesreća postavila za vodju negdašnjoj Starčevićevoj stranci. Najprije je toga čovjeka pozvao magjarski ministar predsjednik Vekerle, kojemu se je i odazvao i s njim se razgovarao, ali nije nikomu do danas još kazao, što su se dogovorili, jer se to ne smije »svakomu na nos vješati«. Iza toga pozvale su dan prije izbora vladine »Narodne Novine« sve činovnike, koji su do sada svagda produljivali život magjaronom, — neka kod izbora pomognu starčevićancima! Starčevićanci nisu u svojih novinah ni riečju tomu prigovorili ni odgovorili, da te pomoći ne trebaju; očito je dakle, da im je ta ponuda bila mila, ako već nije bila dogovorena.

No sporazum s magjaronstvom nije uspio, jer ga je narod, gdje je samo za to doznao, odbio, tako da je taj nepošteni pokušaj Franku više škodio nego koristio. I tomu se veselimo, jer vidimo, da se narod

ne dade bez kraja varati. Veseli nas to i zato, što se sve to više i medju starčevićanskom gospodom javlja nezadovoljstvo s Frankom. Tako je na pr. kandidat u Samoboru Pavelić morao obećati, da ne će ništa imati s Frankom, a javljaju se i drugi, kojima je već dosta vječne Frankove špekulacije.

Najviše nas dakako veseli uspjeh naše seljačke stranke, i to s ovih razloga:

Seljačka je stranka u ovih izbornih dokazala, da se može i uz ovaj izborni red nješto postići i **bez vina i bez novaca** — u što prije nitko nije vjerovao. Mi možemo s pouzdanim uvjerenjem kazati, da su izbori u Ludbregu i u Čazmi prvi izbori u Hrvatskoj, kod kojih nije nijedan izbornik seljačke stranke dobio ni kapi vina, ni novčića kakvoga mita. Ovo je na diku čitavom hrvatskomu, a posebice seljačkomu narodu, a mi se, osnivači i širitelji seljačke pučke politike, ponosimo, da smo prvi pošli ovim putem, premda su nam se sve druge stranke rugale, i radi toga. No mi smo i to pregorjeli, pače u veselju nad pravim uspjehom zaboravili.

Što će biti u saboru i u domovini poslie uništenja magjarona i podpunoga odkrivenja desetgodišnjih Frankovih političkih sljeparija, a poslie ulaza u sabor prvih pravih zastupnika jedinoga čvrstoga temelja Hrvatske, hrvatskoga seljačtva, — to se danas dakako ne može kazati. Mi se svakako nadamo dobru, jer nema sumnje: hrvatski se je narod opoštenio u ovim izborima, kao malo kada koji narod. Nije istina, što su mnogi mlohavci i kukavci, da pokriju svoj nemar i svoje griehe, tobože proročanski mudro govorili, da u hrvatskom narodu nema poštenja i t. d. Mi u to nismo nikad vjerovali, pa zato možemo i sada iz pune duše i u podpunom uvjerenju, a na utjehu svim pravim Hrvatima, javiti: Hrvatski narod živi, Hrvatska živi i — živjet će.

Predsjednik seljačke stranke izabran u Ludbregu. U Novigradu uži izbor odgodjen na 14 dana.

1. Pobjeda u Ludbregu.

»Udarit ću pastira i razbježat će se ovce«. Tako je mislio Rauch sa svojim pobratimom Crnkovićem, kad je dao zatvoriti predsjednika seljačke stranke i ujedno seljačkoga kandidata za kotar ludbrežki, Stjepana Radića. Ali prosvićeno i složno i odvažno seljačtvo onoga kotara dokazalo je, da seljačka stranka nije kao stado ovaca, niti njezin predsjednik kao kakav ovčar, nego da je to pravi vodje, koji je seljačku stranku u ludbrežkom kotaru tako izvježbao, da svaki pristaša može zamieniti povjerenika, svaki povjerenik člana glavnoga odbora, a svaki član glavnoga odbora samoga predsjednika. Za to je već kod prvoga čitanja seljački kandidat imao 229 glasova, t. j. absolutnu većinu svih izbornika. Zato je napokon o podne predsjednik seljačke stranke proglašen izabranim s većinom 69 glasova. Zato je barun Rauch u svom kotaru, gdje je kanio baš po svojoj miloj volji komandirati, dobio takav odgovor, kakav je i zaslužio. Rauch se uzdao u novac, a gle, seljački je kandidat izabran bez jednoga filira: ufao se u silu, a gle, ta sila bila je samo na paradu sjajnoj pobjedi

seljačke stranke; nadao se padu od židovsko-frankovske silovite čete, a gle, ta se četa raztepla, a njezin je kandidat uzmaknuo i prije svršene bitke.

Hrvatsko seljačtvo u Ludbregu pokazalo je takvu srčanost, razboritost i slogu, kakvoj ima malo primjera na svietu. U cieloj našoj carevini nije još nikada ovako sjajno izabran zatvoreni pučki seljački kandidat bez imetka i bez uplivnih prijatelja, samo s narodnim poštenjem i sa seljačkom slogom. Dapače za ovakvu pobjedu nema primjera niti u svoj evropskoj povjesti. U Ludbregu je seljačka stranka pokazala i dokazala, da se hrvatsko seljačtvo može temeljitom poukom tako uputiti i složiti, da ga nikakva čovječja sila nije kadra ni natrag potisnuti, a kamo li savladati. U ludbrežkom kotaru tisuće i tisuće pristaša kazali bi kotarskomu predstojniku isto, što mu je rekao naš Ivan Mlinar, kad je vidio, da oružnici vode Stjepana Radića: »Dobro, sad ćemo istom raditi odlučno za seljačku stranku, odlučno, ali i pametno«.

Ludbreg je ujedno primier, kako će i pomoćju božjom za malo vremena izgledati svi seljački kotari u Hrvatskoj.

2. Borba u Novigradu.

Ovakve borbe valjda nije bilo u cieloj Hrvatskoj. Već kroz mjesec dana dolazio je Frankov sin Ivica samo u Golu po dva puta na tjedan, a što su radili njegovi korteši u ono pet dana pred izbor, kad su znali, da je predsjednik seljačke stranke zatvoren, to se ne da opisati. Židovi svi za Franka, svećenstvo, a i druga inteligencija većinom za Zagorca. Ali što je glavno: najjača občina u kotaru, Virje, koja ima 96 (blizu jednu trećinu) svih izbornika, radi zemljišne zajednice gotovo je listom uz Franka, a pred 2 godine dobio je kandidat seljačke stranke sve virjanske seljačke glasove osim trojice, četvorice.

Zato je Frank stalno računao na absolutnu većinu, a Zagorac se sigurno ufao, da će imati kud i kamo više od seljačkoga kandidata.

No gle! Za predsjednika seljačke stranke glasovalo je kod prvoga čitanja 90 (deveset) seljaka, svi stalni kao klisura. Zagorac je imao 58 pomiešanih, a Frank 108 šarenih izbornika. Na koncu glasovanja seljački kandidat 96, Zagorac 66, Frank 113.

Nesretan broj! I prepao se Židov, pa izposlovao, da je njegova osuda odgodjena na 14 dana. U tih 14 dana kani valjda upotrebiti ono isto, što je upotrebljeno u Ludbregu: i novac i grožnju i drugi pritisak. Ali novigradski je kotar prošao kroz istu onu političku školu, kao i ludbrežki. I tu je svaki pristaša seljačke stranke ujedno povjerenik, svaki povjerenik kao član glavnoga odbora, a članovi glavnoga odbora — Ledinski, Ljubić, Vrtar — kao vodje seljačke stranke. Zato će i tu narodno hrvatsko poštenje i seljačka sloga, ako Bog da, pokazati nepobiedivu svoju moć i snagu, te će Ludbreg s Novigradom biti prva živa hrvatska seljačka ustavna granica proti magjarskim političkim silnicima, kako smo nekad imali živu granicu proti osmanlijskim (turskim) narodnim krvnicima.

3. Svi Rauchovci propali.

Propali baš svi do jednoga, niti jedan jedini nije izabran. Uzalud je Czernkovich kandidirao u II. kotaru zagrebačkom, gdje od dvie tisuće i još nešto izbornika ima preko 800 činovnika; uzalud je kandidirao i u Srbu, tamo u gornjoj Krajini, blizu dalmatinske medje, gdje je Rauch valida mislio, da može dati izabrati i svoga magarca. Ali je Czernkovich u oba ta kotara sramotno pao: u II. kotaru zagrebačkom dobio je u svem 377 glasova, a njegov protukandidat grof Miroslav Kulmer 877. U Srbu je dobio samo 26 glasova od svih.

Drugih Rauchovaca nije vriedno ni spominjati. A ipak si je Rauch računao najmanje 15 sigurnih kotara. No što je još gore: Lieva ruka Rauchova, jadni srbski radikali, dobili su samo jedan jedini kotar, a računali su si najmanje 22! I što je najgore: Desna ruka Rauchova, naši nesretni Frankovci, nisu se niti primaknuli onoj većini, o kojoi su već cieli mjesec naprvo obaviestili.

Dakle hvala Bogu: Rauchovci su uništeni, Rauchovi pomagači poraženi, a seljačka stranka ponosna i jaka ulazi u hrvatski državni sabor.

(»Dom«, God. 1908. Broj 10.)

»Skoro u slozi i ljubavi sa Magjarima«. Ovih dana prolazila je kroz Zagreb bivša banica hrvatska, Magjarica grofica Lila Pejacsevich, pa su se na kolodvoru našli prvaci koalicije (Zagorac, Kulmer, Nikolić, Šišić, Banjavčić), i kandidat hrv. stranke prava, dr. Lazar Car, koji je kao starješina »Hrv. Sokola« pozdravio groficu oduljom besjedom, u kojoj je medju ostalim rekao i ovo: »U to dao Bože, ostvarile se želje svih nas ovdje sakupljenih, da ćemo i sa Magjarima, suplemenicima Vaše Preuzvišenosti, živjeti skoro u slozi i ljubavi, — ali samo kao slobodan i ravnopravan narod«. — »Hrvatska«, koja to javlja, ne spominje ni jedne rieči, što je na to rekla grofica, a to je i posve naravski, jer grofica ne zna hrvatski, — a bila je hrvatska banica, i to onda, kad je medju Hrvatima i Magjarima vladala sloga i ljubav! Čini se dakle, da bi koalicionaši bili i opet s takvom slogom zadovoljni.

Sve se čini, da bi grof Pejačević opet htio biti banom i tako da se ciela prijašnja vlada povrati. Vidjet ćemo. A za danas kažemo: Za Pejacsevicha, koji nije ni Hrvat, i za banicu Magjaricu — nije se bilo vriedno toliko boriti.

(»Dom«, God. 1908. Broj 10.)

Zadnja Frankova špekulacija.

1. Frank se predaje koaliciji.

Poznato je do ogavnosti, što su sve frankovci pisali o drugim strankama: sve su to slavosrbi i mladomagjaroni, od kojih se narod ne može nikakvomu dobru nadati, jer od »slavosrba nikad čovjeka«. Jedina spasiteljica hrvatskog naroda — to je Starčevićeva hrvatska stranka prava, i to ona, koju vodi Jos. Frank. Samo pristaše frankovske stranke znadu, što hoće, a ostali hrvatski narod, koji pristaje uz druge stranke, — taj je narod »zaveden«. No, hvala Bogu, — pisahu

dalje frankovske novine — narod je hrvatski već dobrim dielom progledao, pa će već kod skorih izbora okrenuti ledja slavosrbima i poslati u većini starčevićance u hrvatski sabor.

No izbori su prošli, a frankovci su jedva zadržali ono, što su imali. Pisali su, da će imati najmanje 40 zastupnika, 10 do 12 računalo se za rauhovce, a sve ostale stranke dobile bi oko 35 zastupnika, od čega bi koaliciji zapalo najviše 30. Kad tamo, — koalicija ima preko 50, — baš onoliko, koliko su se nadali frankovci i rauhovci zajedno, a rauhovci nemaju baš ništa! Cieli se hrvatski narod od mora do Dunava veselio samo tomu, što je posve nestalo starih magjarona, a malo je tko pitao, koliko je dobila koja stranka.

Frankovci se našli u velikoj neprilici prvo zato, što su se prevarili, a onda zato, što su sa svojim kiselim nezadovoljnim licem stojali osamljeni u cielom narodu: sve se veseli porazu magjarona, a oni se drže, kao da im je žao, što su magjaroni poraženi. Da ih izbavi iz neprilike, u koju ih je uveo, Jos. Frank napisao u svoje »Pravo« dva članka, da dokaže, kako frankovsko starčevićanstvo nije oslablieno. Ali nije pomoglo. Jednodušno veselje nad porazom magjarona bilo je toliko, da se je cielo javno mnienje počelo okretati protiv frankovaca, a šta će tek biti, ako dvadesetak frankovaca ne bude imalo drugoga posla u saboru, nego da smeta koaliciji, kad pristupi poslu! Ne će li se ogorčenje naroda još više okrenuti proti frankovštini?

Što sada? Kako će se frankovci izvući iz škripca? — Neka govore sami.

Evo, što u »Hrv. Pravu« dne 7. veljače piše sa svojim podpisom dr. Jos. Frank: »stojimo doista pred fenomenalnom (čudesnom) pojavom, da se je čitav hrvatski narod bez razlike stranaka i protiv nečuvene do sada agitacije složio u jedinstvenu misao i težnju, izjaviv odlučno svoju volju: zahtievamo državnu samostalnost i ujedinjenje Hrvatske . . . stojimo pred vanredno radostnom činjenicom« . . .

Dakle je ipak »čudesna pojava« i »vanredno radostna činjenica«, što u većini ulaze u sabor ljudi, za koje »Hrv. Pravo« do 7. veljače nije imalo dosta pogrda?

No čujmo i dalje:

»Pita se najprije, da li političko-stranačka organizacija našega javnoga života spriečava provedenje i oživotvorenje volje naroda . . ?« t. j. ima li kakova zapreka, da se frankovci i koalicija slože?

Na to pitanje odgovara dr. Jos. Frank ovako: »Ja te zaprieke ne vidim« — t. j. dru Josipu Franku ništa ne smeta, da se sutra složi s onima, za koje inače govori i piše i daje pisati, da nisu ni ljudi, jer su »slavosrbi«.

U ostalom dielu tog članka piše Jos. Frank o sebi, naime, da on nije zapreka, pa da će se ukloniti, ako to bude zahtievala njegova stranka. Još kaže, da će ovo pisanje nastaviti i upozoruje, neka se njegova nakana ne prosudjuje samo po ovom prvom članku. Mi ipak mislimo, da mu krivo ne činimo, ako već i po ovom članku prosudimo ono, što se već sada prosuditi dade, — jer valjda ne će u kojem daljnjem članku poreći ono, što je ovdje rekao.

A što je ovdje rekao dr. Jos. Frank?

— Okrenuo je, štono rieč, kabanicu, i to posve naopako i tako, da je to očito.

A što mi na to kažemo? — Kažemo prvo to, da smo mi to unapried kazali još pred izbore: da će se frankovci već složiti s koalicijom — kako su se god. 1906. složili za izbor u Peštu.

Odobravamo li to? — Svaku slogu za dobro naroda odobravamo. No ovdje se bojima, da će se frankovci složiti s koalicijom samo za dobro frankovštine, na pr. za to, da koalicija odobri sve frankovske izbore i za još kojekakve pogodnosti — kako je to već bilo.

Ali evo, što ne odobravamo: Ne odobravamo, što pred narodom viču na Srbe; a u saboru biraju za predsjednika Srbina; ne odobravamo, što pred narodom viču: »Dolje nagodba!«, a u saboru biraju delegate u Peštu; ne odobravamo, što sve svoje protivnike zovu pred narodom »slavosrbima«, od kojih nikada ne mogu postati ljudi, a kad im treba za njihovu političku špekulaciju, onda se s tim ljudima slažu i pogadjaju. Ne odobravamo u jednu rieč, da se s politikom vodi najgadnija ciganija i židovska špekulacija. A ne samo da ne odobravamo, nego nas upravo ogorčuje, kada frankovci pred narodom govore o nekakvoj »svetoj starčevićanskoj nauci«, a medju sobom se i medju gospodom smiju toj nauci i gaze ju.

To je ona politička gospodska pokvarenost, koja je nas iz kola gospodske politike otjerala.

II. Frank odstupa s predsjedničtva.

Je li moguće?

Živa istina! Izpoviedio se je i sam svojom rukom napisao i podpisao oporuku i tvrdo odlučio položiti predsjedničtvo stranke i ne sudjelovati u nijednom odboru svoje stranke. Ne šalimo se, nego zbilja evo što piše u »Hrv. Pravu« od jučer 10. ožujka:

Pošto je razložio, da politika koalicije koristi Vekerlu, piše dr. Josip Frank:

»Tu neka hrvatski narod vidi, tu neka otvori oči, tu neka sudi. Baš za to da to hrvatskomu narodu omogućim, tvrdo sam odlučio položiti predsjedničtvo stranke i ne sudjelovati više u nikakvom njezinom odboru. Jest divna je bila borba kod minulih saborskih izbora. Najvećim oduševljenjem hrlio je hrvatski narod pod zastavu slavnoga Ante Starčevića. Za našu stranku glasovalo je 9330 izbornika. Jednako udivljenje izričem i hrvatskom narodu, koji se je borio za koaliciju. Oba su se tabora junački borili za svoje uvjerenje u čast i slavu hrvatske državne misli. Ali hrvatski narod u taboru koalicije vjeruje, da je dr. Frank zapreka oživotvorenju hrvatske državne misli... a pošto koalicija ne će da prestane sa ovim obsjenjivanjem, to nema drugoga lieka, nego provedenje ove moje odluke... Ja to činim veselim srcem. Time će se još više ojačati čvrstoća i solidarnost naše stranke... Ja ne ću više da se sa mojim imenom... truje hrvatski narod... S ponosom završujem, da se ja svojega imena ne stidim i ne trebam stiditi... Narod je poput jedne knjige... Ja ne ću, da se u tu knjigu piše dalje o »frankovštini«.

Tako Jos. Frank.

Što to znači, težko je odmah reći, jer bi čovjek skoro požalio, pače pohvalio Franka, — da on nije već više puta ovako radio: htio otići, pa ipak ostao.

No ako je zbilja odlučio ovo, što piše, i ako ne popusti kad ga stanu moliti, onda mi sudimo ovako:

Frank nije naučan jesti opozicionalni krušac. To je poznato. On je sa svakom vladom znao dobro živjeti. No sad valjda vidi, da će vladu dobiti koalicija, koja je sada jača, nego god. 1906., pa Franka ne treba. U toj koaliciji ima ljudi, kojima se Frank ne će moći približiti, koji s njim ne će mešetariti, — pa je sad Židova strah, tako strah, da on ne samo izriče »jednako udivljenje« onomu hrvatskomu narodu, »koji se je borio za koaliciju«, nego joj se uklanja s puta tako, da već ne će biti ni s pomena o »frankovštini«.

Mi to razumijemo: Teško Franku bez vladina prijateljstva, a dok je vladi blizu Tuškan i Srbi, — nema tu o prijateljstvu ni govora.

Sve je ovo, ako se ne varamo, znak, ne samo, da sabor ne će biti razpušten, nego da će koalicija na vladu. To je Frank saznao — i zato okrenuo kabanicu, ali tako naglo i tako naopako, da je to već ogavno.

No bilo kako mu drago, — Frank je mrtav. Umro je od udivljenja (kako sam piše) pred hrvatskim narodom, koji ga je politički usmrtio!

Samo da ne bi ni poslie smrti »dohadjao« — da se ne bi povukodlačio.

Razgovor s Vekerlom. U prekjučerašnjem broju »Hrv. Prava« (9. ožujka) pripovieda sam dr. Josip Frank, što je razgovarao s Magjarom Vekerlom. Priznaje ono, što Josip Frank pripovieda, pročita čovjek na glas za 10 minuta, pa ipak Josip Frank piše, da se nisu drugo razgovarali, samo dodaje, da se već svega točno ne sjeća i da su se »obširnije« razgovarali. A svatko može suditi, makar su se i »obširnije« razgovarali, iz petsatnoga razgovora ne mogu se ni glavne stvari pročitati za 10 minuta. Očito je dakle, da Josip Frank nije priobćio cieloga razgovora. Tako na pr. njeki ljudi znadu, da je Josip Frank kazao Verkelu: »Vi svojom politikom tjerate Hrvate u naručaj Slavenima«, — a o tom u ovom izvještaju nema ni spomena, premda baš ove rieči jasno odkrivaju tudjinsku Frankovu politiku, koja ide za tim, da Hrvate odieli od Slavena i tako predade na milost i nemilost Magjarima i Niemcima.

Cieli je izvještaj o tom razgovoru sastavljen vrlo nespretno, što no rieč, bez glave i repa, što je i naravski, kad nije podpun. Ima u njem protuslovlja. Tako na pr. Josip Frank priznaje, da je Vekerle htio s njim ugovarati, ali je Frank to odbio i svejedno ostao kod njega pet sati. Kako je to? Vekerle ga je zvao, da ugovaraju, Frank nije htio, ali ipak ostao još skoro pet sati? Zašto? Zar ugarski ministar predsjednik ima toliko vremena, da samo naklapa, ili da Franku odkriva svoju politiku? Ako je ovo drugo, onda je Frank ipak u posebnoj milosti kod Vekerla. A kako to? — Cieli je izvještaj sastavljen za ljude, koji bi držali za istinu i ono, što bi im Frank pripoviedao, da je sanjao.

Josip Frank je naravski branio pred Vekerlom samostalnost Hrvatske (što bi u ostalom bilo samo na korist Ugarske, reče Frank), a Vekerle je hvalio Slavene: Čehe i Ruse. (Da to nije bio odgovor na ono, kad je Frank rekao, da Vekerle tjera Hrvate u naručaj Slavenima?) Još je Frank rekao, da Hrvati ne će nikada biti za nagodbu, čemu se je Vekerle čudio.

Inače nema ništa u razgovoru osim to, da je Vekerle ponudio Franku, neka mu predloži sposobne ljude za sve i najviše službe (dakle i za banstvo i za hrvatsko ministarstvo u Pešti), no to je Frank odklonio. Vjerujemo, da Frank sa 20 zastupnika svoje stranke nije mogao primiti vlade, nego je trebalo čekati nove izbore. A sad je valjda jasno, zašto su frankovci pred izbore govorili narodu, da će imati većinu i da je poslie razgovora s Vekerlom oživotvorenje starčevićanskoga programa bliže nego ikada.

Nije li tako? A kad je tako, tko ne razumije, što se je Frank s Vekerlom dogovorio?

(»Dom«, God. 1908. Broj 11.)

Seljačka stranka i kršćanski socijali — sjedinit će se! — Tako čita »Hrvatska« u (popovskom) »Hrvatstvu« i debelo pretiskava. Još piše »Hrvatstvo«: »I seljačka Radićeva stranka hoće da osnuje svoj seljački savez. Dobro je, ništa zato. Liepu misao hoće izvesti, plemenito djelo učiniti. U obće u seljačkoj stranci ima mnogo dobrih ideja i dobrih ljudi, kao što je i narod dobar, koji se u nju upisuje«. — »Hrvatska« na to piše: »Valja pak znati, da je stranka prava priskočila u pomoć Radiću onda i zato, kada se je na njega bacio barun Rauch, da ga politički uništi«.

Ovo je sve liepo, tim ljepše, što se nekako čini, kao da se gospoda počimaju otimati za prijateljstvo seljačke stranke, — što smo mi proricali, a nije bilo ni težko proricati. Mi to primamo na znanje veseleći se, što se je u malo vremena mnogo toga bolje promienilo. Tko bi rekao, da će »Hrvatstvo«, koje je toliko i onako ružno i nikad ništa dobra pisalo proti seljačkoj stranci, sad već pisati, da seljačka stranka ima mnogo dobrih misli, pače da ima i dobrih ljudi! — A bez zamjere budi rečeno i »Hrvatskoj«, da se nismo ni kod nje nadali tako brzo preokretu, jer je ona još tako rekuć jučer pisala (kako smo javili), da Rauch nema prečega posla nego dizati ugled seljačkoj stranci i njezinom vodji, — a sad priznaje, da je Rauch htio Radića politički uništiti.

Bosnu i Hercegovinu sjedinit će s Hrvatskom, i to skoro, — Starčevićeva hrv. stranka prava, »u koju kruna ima najdublje povjerenje«. Tako njetko piše sarajevskom »Hrv. Dnevniku« iz Zagreba. Bilo bi vriedno znati, od kuda dopisnik »Hrv. Dnevnika« znade, da kruna ima najdublje povjerenje baš u Starč. str. prava osim ako je to Franku kazao ministar Vekerle. Kako bilo, očito je, da su starčevićanci danas posve nešto drugo, nego što su bili za života A. Starčevića, koji je »slavosrbe« najviše prezirao zato, što je držao, da se ulaguju, »prejasnoj kruni« i što su se »prodali Austriji«. Čudno je i to, što »Hrv. Dnevnik« piše, da je već i u Beču dozlogrdila otvorena srbska propaganda u Bosni, — a prije smo bili naučni čitati u starčevićanskih novinah, da je Beč i Austrija stvorila Srbe, koji ne bi ni bilo, da nije Austrije! Sad je najedanput Beč proti Srbom, a za Starčevićance!

Frank i Rauch svakako su imali za prošle izbore njekakov sporazum, pa je Frank valjda radi toga morao odstupiti. »Hrv. Pravo« silno se ljutilo na novine, koje su pisale o tom sporazumu, pa je bilježilo svaku viest o tom i dokazivalo, da to sve te novine pišu po dogovoru. Tako je »H. P.« mislilo barem njekoje novine, koje su te viesti pretiskavale, odvratiti od toga pisanja. No sad se javlja »strašno diete« starčevićansko, poznati mladi zagorski posjednik i plemić, Mirko Pisačić, koji izdaje novine »Hrvatska Hrvatom«, koji je slavio Kršnjavija, dočekao negdje u Zagorju Rakocajevu suprugu, a onda izstupio iz starčevićanske stranke. Poslie je dao za starč. izborne troškove 1000 K, a sad piše javno pismo Mili Starčeviću, gdje ga sjeća na to, da je Mile rekao prije izbora kod staroga Pisačića: da je Kršnjavi s Frankovim znanjem bio tri puta kod Raucha, — Mirkec ovo piše, da obrani Franka, jer je s Frankom i on izstupio iz Starč. stranke. Zbilja »strašno diete«, kako vele Francezi: Ne zna ni sam, što bi, ali uz put kaže svašta što je čuo od »starih«, a ovim se onda koža ježi.

Ne više: »Proč od Ugarske!« — »Dolje nagodba!« — »Proč od Ugarske!« — Tako su dan na dan pisale starčevićanske novine, a dne 20. ožujka (petak) o. g. piše »Hrv. Pravo«: Vara se »Ustavnost« (to su Rauchove novine), kad nam podvaljuje, da hoćemo s Magjarima baš svaku svezu za uviek prekinuti. To je već absurdna (luda) tvrdnja, ako se temeljito zaviri u naš program«. — Bit će toga i više, a mnogi će se zalud tući šakom u čelo. Nama nisu vjerovali, kad smo govorili, da je sve to bilo samo »za obsjeniti prostotu«.

»Gospoda su cigani, cigani su gospoda«. Komu da ne pane na pamet ova rieč, kada čita ovih dana po zagr. novinah kako »Pokret« dokazuje zastupniku Elegoviću, da je pravi rodjeni ciganin iz Dolca kraj Travnika u Bosni, a onda »Hrv. Pravo« dokazuje, da i u koaliciji medju Srbima ima cigana, pa spominje biv. podbana Nikolića, veleći, da se mnoge ciganske familije zovu Nikolić; dalje spominje Pribićevića, Budisavljevića i t. d., ali je za čudo zaboravilo Šumanovića, koji je po licu pravi ciganin. — Prvi je ovako počeo »ciganiti« zast. Tuškan u svojem »Sisačkom Glasu«, gdje se je pisalo, da su braća Radići cigani. To su onda jedva dočekali frankovci, pa udri po »ciganinu Radiću«. A sad eto cigana i medju njima rezolucionašima, a kad se sjetimo, da je Frank Židov, Tuškan, Mazzura, Fattori (starčevićanac) Supilo, i t. d., da su to Talijani, — onda napokon medju gospodom nema skoro Hrvata, nego su naša gospoda cigani, Židovi, Talijani i t. d.

Mile Starčević izjavljuje na ovo pociganjivanje u »Hrv. Pravu«, da za to pisanje ne zna i da toga ne odobrava. To je u redu i svake hvale vriedno, samo nije ovo u redu: Kad je »Hrv. Pravo« dan na dan pisalo o »ciganinu Radiću« nije Mile davao izjave, jer nijedan Radić nije presvietli; a sad, kad »Hrv. Pravo« piše slično o presvietlom Nikoliću, sad se Mile javlja.

(»Dom«, God. 1908. Broj 13.)

Tko inspirira (nadahnjuje) »Hrvatsko Pravo«? — Od kada je Jos. Frank samo »prosti vojnik«, od onda ne pitaju njega, što će i kako će pisati, nego pitaju Milu Starčevića. Tako javlja »Hrv. Pravo« samo. — Ovo »inspiriranje« — to je moguće samo u čisto gospodskoj stranci, u kojoj plaćeni novinari pišu, što im se zapovieda.

(»Dom«, God. 1908. Broj 15.)

Proti Rauchu podpisalo je svih 19 zastupnika srbske samostalne stranke pismo, kojim ga pozivaju, neka ih predade sudu, da se dokaže, je li istina, što je Rauch govorio raznim novinarima, naime, da nisu kralju vjerni, nego da nešto snuju izvan carevine. Rauch je na to pismo najprije odgovorio to, da je on mislio samo to, što je srbska samostalna stranka po svojem srcu uz Srbiju, a dalje da se ne će o tom prepirati. Na to su samostalci u drugom pismu nazvali Raucha lažcem i klevetnikom. Nije bilo kud kamo — Rauch pozove predsjednika samostalne stranke Medakovića na dvoboj oružjem. No svjedoci Rauchovi i Medakovićevi složili su se u tom, da najprije treba da časni sud izpita, je li Rauch vriedan, da kog zove na odgovornost. To je, kažu novine, već sramota za Raucha, a što istom, ako častni sud presudi, da Rauch zbilja nije vriedan! — Ovom zgodom treba spomenuti, da je po zakonu dvoboj i pozivanje na dvoboj zločinstvo, koje se ima kazniti. Za to novine s pravom i pišu, kako može biti ban čovjek, koji gazi zakon. Katoličko »Hrvatstvo« pišući o tom dodaje i to, da je žalostno, kad hrvatski ban zove na dvoboj baš pred veliki kršćanski blagdan, pred Uskrs. Čudimo se, što nije dodalo i to, da je Rauch po crkvenim propisima već izobćen iz Crkve, čim je njekoga pozvao na dvoboj. Proti Rauchu piše i novi zagr. tjednik »Jutro«, ali dobro dodaje »Hrvatska« , da nije dosta napisati članak proti Rauchu, nego treba i sve učiniti, da Rauch ne ostane ban, crkveni dostojanstvenici ne bi smjeli s njim obćiti, ne bi ga smjeli pustiti k crkvenoj službi, a kamo li da kod vjerskih čina zamjenjuje »apostolskoga kralja«. No kad promislimo, što njekoje novine pišu, da je Rauch dobio zapovied od svojih gospodara, da se mora na ovaj način tobože oprati, — onda nije čudo, što od svega toga ne će biti ništa.

Hrvatski socijalisti imali su svoju gl. skupštinu na uskrsne dane. Bilo je oko stotinu izaslanika, a došli su izaslanici iz Beča, Češke i iz Kranjske. Ovi izaslanici iz vana očito su razboritiji, jer na pr. Čeh po imenu Nemec, govori, kako mi Slaveni moramo biti složni, a Kranjac Kristian ravno je rekao, da su Hrvati i Slovenci isto i da ništa ne smeta, što nas dieli mala rječica Sutla. Hrvatski socijalisti, kojima je vodja Srbin Korač ne spominu svoga hrvatstva, a kamo li slavenstvo, pače i našu domovinu zovu uviek »Hrvatska i Slavonija«, jer im je valjda mrzko ime Hrvatska. I ne samo to, nego se je baš na ovoj skupštini pokazalo, da im nije mnogo stalo do njihove domovine, jer su pristali da pristupe u svjetsko socijalističko kolo (savez) zajedno s ugarskim socijalistima, a ne kao Hrvati. To je tim više vriedno prikora, što su češki i poljski socijalisti, premda nemaju svoje države, pristupili u ono svietsko kolo pod svojim češkim i poljskim imenom. — Skupština je zaključila dugačku i vrlo učenu »rezoluciju« proti

gradjanstvu, velikašima i činovnicima, proti dualizmu (t. j. gospodstvu magjarskom i njemačkom) u carevini, a onda za obće pravo glasa.

(»Dom«, God. 1908. Broj 17.)

Radi umirovljenja prof. Šurmina uzbunjena je sva mladež na sveučilištu u Zagrebu, a sve novine pune. Isto »Hrv. Pr.«, od straha zacielo, da se ne kaže, da pomaže Rauchu, pridružilo se ostalim novinama, pa sad i frankovci suznim očima šalju »našu uzdanicu« (mladež) u »pemski« Prag. Mi smo svoje rekli o toj stvari, ali kažemo i ovo: Koliko se banu Rauchu može time praviti neprilika, to je dobro, pa ako se svatko i ne slaže s time, da baš sva mladež mora ostaviti sveučilište (jer ima siromaka, koji ne mogu u Prag, itd.) dobra je bila sloga, da se nješto započeto privede kraju, t. j. da sveučilište bude zatvoreno, pa da o tome pišu sve strane novine, te da sviet sazna kako to Rauch vlada. Hoće li mu to škoditi, to se ne zna, ali mu ne će ni koristiti. No po našem sudu to je sve premalo za silnu koaliciju i njezinih do 60 zastupnika! Vrlo rado! Lako je pisanjem u novinama, agitiranjem medju mladim, bezposlenim ljudima uzbuniti Zagreb i dati stranim novinama posla, da to javljaju i t. d., — ali Zagreb nije Hrvatska, niti su sveučilištni djaci hrvatski narod. Mi od tolikih narodnih zastupnika očekujemo mnogo više, ali uzalud! Što su već mogli uraditi u svojim kotarima!

Hrv. kršćanski socijali, koji su se već poodavno bili proglasili »kršćansko-socijalnom strankom prava«, pozivajući u prekjučerašnjem »Hrvatstvu« svoje pristaše na posao, medju narodom, osobito medju seljačtvom, i to s razloga, što naprednjaci i vodja seljačke stranke neumorno rade, a otudjuju, narod svećenstvu, crkvi i vjeri. Hoćemo li, piše »H-stvo«, »da nam narod ne ode listom u protivnički tabor«, treba da stavimo barem uz bok (dakle ne više nad nas i nad sve, nego uz nas i uz druge!) jaku protuakciju. — Sve su im novine pune »seljačkoga pitanja« — danas, pošto je tu seljačka stranka. A gdje su bili prije? Iz ovoga ne će biti ništa, jer vodje tih kršć. socijala sami eto priznaju, da se spremaju na posao od straha »da narod ne ode listom u protivnički tabor«. A strah nije dobar savjetnik. — U istom broju »H-stva« čitamo dvie navale na Stj. Radića (radi viesti o umorstvu grofa Potockoga i o Hrv. poljodj. banci), ali se na to ne ćemo osvrtati, jer znamo, da je sve to pisano od straha i u strahu, a kad je čovjek u strahu, ne smije mu se zamjeriti.

Razcjep u Starčevićevoj stranci. — »Dom« je već javio, kako se je i zašto se je Starčevićeva stranka razciepila. Javio je i to, što je predložio frankovac Horvat, a što nenadani starčevićanac Peršić. Javile su to i sve ostale hrvatske novine. I gle sad, na očigled svemu našemu svietu, piše Frankova »Zastava« od 30. travnja, da je predlog zastupnika Horvata bio Raucha, a predlog zastupnika Peršića za Raucha! Još »Zastava« piše i to, da je David Starčević kandidiran i izabran u dva kotara spletkom svoga brata Mile, bez znanja ostalih starčevićanaca, a mi se još svi živo sjećamo, kako je »Hrvatsko Pravo« i Frankova »Zastava« sva plivala u sreći, što su izabrana dva Starčevića u tri kotara, a kandidaturu Davida Starčevića u Gospiću javilo je Frankovo »Pravo« još davno prije izbora, kao osobit politički dogadjaj.

Nego evo što je najružnije. Sve one laži i klevete, s kojima se Frank bezdužno služi proti seljačkoj stranci, da je tobože vlaška i srbska, svu tu rugobu i nepoštenje siplje sada Frank u »Zastavi« na Milu Starčevića, i dovikuje mu: Putuj u Beograd! Ujedno Frank istom sada osudjuje Milu Starčevića radi onoga razgovora s jednim magjarskim novinarom, radi kojega mu je »Dom« odmah oštro prigovorio. Sada je onaj Milin razgovor izdajstvo, a onda je izdajica bio Radić, koji se je ufao prigovoriti frankovcu Mili. — Sva ova paklenska rabota pomaže najviše Vekerlu i Rauchu, a medju hrvatskom gospodom ubija i ono malo volje za politiku.

Nemaju bogčeka Zočeka! U »Hrv. Slobodi« čitamo pod člancima podpise: Ivan Peršić, dr. Mile Starčević, dr. Ante Pavelić, dr. Živko Petričić — i još koji. Tako je. Sad barem znamo, s kim imamo posla. A do sada — pisao nepodpisani (ali zato plaćeni!) Martin (Lovrenčević) po naputku Frankovom, pa i Peršić, a odgovarao podpisani kao odgovorni urednik — bogček Zoček. Frank zapovjedi, da te nazovu ciganinom i ništarijom, plaćeni Martin ili Peršić to lijepo napiše i još ljepše izcifra, a ti onda zovi na odgovornost bogčeka Zočeka, koji bi najvolio, da s njim iztrusiš koju dvolitrenku i da mu dadeš mira. Jeste, jeste majstori! — Ako ništa, ovo je sad bolje: ljudi pišu i podpišu i odgovaraju za ono, što napišu.

(»Dom«, God. 1908. Broj 19.)

Hrvati u peštanskom saboru opet se javljaju. Razpravlja se proračun, a do sada su govorili izaslanici Supilo i Zagorac. Supilo je ponajviše govorio o Rauchu, a Zagorac gotovo samo o velikoj politici. Pošto je rekao, da se carevina mora preurediti i da će Hrvati svoje postići, no da ne vjeruju ni Beču ni Pešti, završio je ovako: »Bečki centralizam (ujedinjavanje) približilo je Hrvate Magjarima. Pustimo neka se Austrija uredi federalistički (t. j. neka zemlje i narodi pod Bečom stvore slobodni savez), a mi ovdje učinimo ugarsko-hrvatski dualizam. Pomozi te nam do ujedinjenja i slobode, i mat ćete iskrene i poštene saveznike«. — Što je opet ovo, mi neznamo. Ovaj je govor Zagorčev dokaz, da naši zastupnici vode čistu gospodsku politiku i da na odlučnom mjestu ne govore ono, o čem bi prije svoje izbornike i cielu javnost obaviestili, nego govore ono, što u svojoj »konferenciji« dokončaju, možda još na čiji mig ili poruku. Ta hrvatski političari i hrvatsko novinstvo nije do danas imalo ni pojma o tom novom programu g. Zagorca, koji eto opet trga Hrvatsku od ostale braće Hrvata i Slavena u carevini, a snuje njekakav ugarsko-hrvatski dualizam (savez). Ovo je njekakva nova rezolucija. Mi ćemo se dakako k ovomu povratiti.

Proti hrvatskim Srbima vlade nješto spremaju. Tako javlja zagr. »Srbobran« veleći, da će Rauch obtužiti Srbe zastupnike, naći krive svjedoke itd. Što se sprema, mi dakako ne ide našim neprijateljima u račun, što su Srbi složni s Hrvatima, pa će ih gledati svakako rastaviti, i to valjda tako, da uklone Srbe iz koalicije. Zato bi Srbi jedino pametno uraditi, kad bi se što čvršće prislonili uz Hrvate i uz pravo hrvatske države, a Hrvati opet da nipošto ne odbijaju i ne puštaju

Srba uzprkos tomu, što se pod srbskim imenom još gdjegdje šire težnje, koje se protive pravoj narodnoj hrvatskoj politici.

»Vieće Starčevićeve stranke«, obdržavano dne 7. o. mj., odsudilo je dakako odmetnike Starčevićeve i drugove, a Franka opet izabralo predsjednikom. Vidi se dakle, da je sve ono bila komedija, kad je Frank položio predsjedničtvo, pa je upravo čudo, što još ima ljudi, koji toga ne vide. Na vieću je u ostalom bilo na koncu, kako piše »Hrvatska Sloboda«, još samo jedno 20 odraslih ljudi i oko 60 mladića. — Poslie ovoga možemo držati da je Starčevićeve stranke nestalo, a da je Frank utemeljio novu tobože Starčevićevu stranku, koja ima posve novu taktiku (postupak), s kojom se Starčevići nisu mogli složiti, i zato su se od Franka odciepili. Kako dr. Mile Starčević u »Hrv. Slob.« dokazuje, Frank je išao za tim, da se tobožnja Starčevićeva stranka drži njegove taktike, koju je on u posljednjih 20 godina uveo. Ta glasovita taktika — to je ono: pred narodom proti vladi, potajno za vladu, a proti svakoj opoziciji i pod svaku cienu proti Srbima i u obće proti slavenskoj politici, — sve u sporazumu s vladama. To je ta »taktika«. Tu je taktiku Frank hvalio, kako piše M. Starčević, u »Pester Lloydu«.

Novi ban? »Hrvatskom Dnevniku« brzojavljaju iz Budimpešte: Saznajem, da su dani Rauchovomu banstvu odbrojeni. Na njegovo mjesto dolazi naskoro ili grof Rudolf Norman ili grof. Miroslav Kulmer. Jedan ili drugi od ove dvojice primit će bansku čast pod uvjetom, da se koalicija razkrsti za srbskom samostalnom strankom i sa Supilom. — Istodobno imao bi poći u penziju ministar Josipović, a na njegovo bi mjesto došao sadašnji barun Rauch. — Nješto bi moglo biti, kad je i »Pester Lloyd« ustao proti Rauchu. Vidjet ćemo. Samo je nama težko čekati, jer se ta gospodska politika vuče kao gladna godina. Neprestano se promieni, a riedko se kada za nas živih što promieni. No mi smo doživjeli ipak, kako je otišao Khuen, Pejačević i Rakodszay, pa ćemo valjda skoro dočekati, da nestane i Raucha i — Normana!

(»Dom«, God. 1908. Broj 20.)

Hinković proti Franku. Dr. Hinko Hinković jest židov. Obiteljsko je ime promienio, vjeru je zadržao. Bio je u mladosti starčevićanac, starčevićanski zastupnik i glavni govornik (sastavljač adrese) i — ljubimac pok. A. Starčevića. Poslie je živio u Parizu i pisao odanle u magjaronske »Narodne novine«. Vrativši se iz Pariza u Zagreb, bio je već gotovo zaboravljen, barem mladji sviet nije o njem ništa znao. No skoro izadje na glas kao dozivač preko grobnih duhova, kao spiritist. Držao je javne spiritističke skupštine i izdavao spiritistički list, u kojem je tako pisao, da su katolički svećenici (Korenić) podigli proti njemu tužbu radi pogrde katoličkih svetinja. Razprava je bila glasovita, Hinković riešen od obtužbe. Za malo oglasio u novine, da kao branitelj prima obrane u važnijim kaznenim parnicama. Tako je branio i dra Potočnjaka radi njekih knjižica proti Khuenu. Potočnjak je riešen (nije priznao, da je pisao one knjižice), Hinković opet došao na glas i od onda sve to više, tako da ga iza pok. Derenčina drže najboljim braniteljem. Iztiče se osobito u parnicama proti Jos. Franku.

Tako je zastupao i Frana Supila proti Franku i Frank odustao od tužbe. Nedavno pak branio je činovnika Reberskoga, kojega je Frank tužio radi toga, što je svoga psa naučio da laje, kada tko pita, »je li Frank lopov i varalica«, kako smo to u kratko već javili.

Iz ove Frankove tužbe izlegla se druga tužba, koje su ovih dana pune novine. Hinković je naime ponudio na sudu zastupajući Reberskoga dokaz, da je Frank počinio nepoštenih djela, kako se to vidi iz presude stola sedmorice. Frank na to kaže, neka se dobave svi spisi iz te parnice, pa će se iz njih vidjeti, da je sudac Kostial, koji je u toj stvari vodio proti Franku iztragu, bio podmićen, kako će to posvjedočiti odvjetnik Švarc i bivši vladin predstojnik Klein. Radi ove izjave Frankove tužila je Franka obitelj pok. sudca Kostiala, a zastupnik je Kostialovoj obitelji opet — Hinković. Na tu novu raspravu dodjoše i Frankovi svjedoci Švarc i Klein, no nisu ništa u prilog Franku posvjedočili. Razprava ipak nije provedena, jer je Frank narodni zastupnik, pa se proti njemu ne može postupati, premda je Hinković dokazivao na sudu, da se može, i to zato, što je Frank one rieči izrekao javno na sudu, pa je po tom zatečen na činu, a u tom slučaju može se i proti narodnom zastupniku postupati. Radi toga je navalilo »Hrv. Pravo« na Hinkovića, što povlači nar. zastupnike na sud i time pokazuje Rauchu, da ih može i on zvati na sud. Hinković opet skupi sve u jedno i napiše u naprednjačkom »Pokretu« (od 14. o. mj.) dugu pripoviest »Guja u procjepu«, u kojoj medju ostalim kaže, da je Frank došao u položaj utopljenika, koji se slamke hvata, te »bacajući ljagu na čast čovjeka mrtva« hoće da »spasi ono, što mu je vrhovno sudište za uvijek otelo«. Krivnju Frankovu pripovieda Hinković ovako:

U parnici izmedju milijunaša Jägera i njegove žene, zastupao je Frank ženu, a pokojni sada odvjetnik Wagner u Osieku, zastupao je muža. Po zaprisegnutom svjedočanstvu odvjetnika Wagnera ponudio je njemu Frank 5.000 for., da sklone svoju stranku (muža, Jägera), neka pristane na nagodbu, kako ju je Frank predlagao. A Frank je za svoju stranku (ženu Jägerovu) zahtievao mnogo, i to zato, da i on kod toga zasluži 20.000 for. »Drugim riečima«, piše Hinković »ponudio je Frank zastupniku protustranke mito, samo da ovaj počini infamiju (besramno djelo) proti svomu vlastitomu klientu (branjeniku), koji bi imao da plati ucjenu te izdaje«. — Dalje Hinković piše, da je presuda stola sedmorice Franka u očima poštenih ljudi za uviek moralno zatukla. Budući pak, da svjedoci Švarc i Klein nisu potvrdili Frankove osvade, što ju je bacio na pok. sudca Kostiala, stvorena je već osuda svega poštenoga svieta: »dr. Josip je uglavljen lažac i klevetnik« — završuje dr. Hinković.

Mi smo toliko skupoga prostora zapremali ovom stvarju poglavito za to, da upozorimo, kako evo dva Žida izpunjaju naše hrvatske novine ovakim stvarima.

Uz neke zanimljive sličnosti medju ova dva suplemenika (promjena vjere ili imena, promjena stranka) vriedno je spomenuti ovo: Dr. Hinković piše, da mu je moralna dužnost braniti (u »Pokretu«) uspomenu čovjeka (pok. Kostiala), koju je pokvarena fiškalija htjela blatom poprskat. Tako je u svoje vrieme »Hrv. Pravo« pisalo, da mu

je dužnost braniti nevino odsudjenoga — židova Drajfusa. — Ah, gdje bismo mi jadni Hrvati bili, da nam naši pokršteni i nepokršteni Židovi ne prednjače u vršenju moralnih dužnosti.

Je li moguće? Sisačka »Pučka Rieč« spomenula je, da njeke novine dižu preveliku buku radi toga, što je umirovljen profesor Šurmin, kojemu će ipak biti dobro (jer se čuje, da mu je Prva hrvatska štedionica dala mjesto sa 500 K plaće na mjesec), a kako je seljačkom narodu, za to malo tko pita. Radi toga navalio je »Pokret« na podpredsjednika seljačke stranke Šuperinu, pa ga pita, kako bi njemu bilo, da mu se uztegne 350 K na mjesec, koliko je Šurminu uztegnuto. — Po tom saznajemo, da je Šurmin imao plaće barem 700 K na mjesec ili 8400 K na godinu. Liepi narodni groš, zar ne? To je malo više, nego što je Stj. Radić zaslužio kod »Matice Hrvatske« za svoja djela, a Šurminovi prijatelji izbrojili mu svaki filir. Je li moguće, da je sva buka radi te plaćice?

(»Dom«, God. 1908. Broj 21.)

Zastupnik Zagorac biesno se u »Hrvatskoj« oborio na našega urednika Stj. Radića radi toga, što je u onom članku o slovačkoj kalvariji ogorčeno spomenuo, da još ima ljudi, koji nas Hrvate hoće da pobrate s Magjarima, a to je ne samo Frank i Mile Starčević, nego i — Zagorac. To g. Zagorca strašno vriedja, pa govori o milosti svoje stranke, koja je Stj. Radića izabrala u Ludbregu i Novom gradu, i da će mu odgovoriti u »Prijatelju Naroda«.

Mi prije svega kažemo g. Zagorcu, neka ne zameće kavge i ne počima hajke. Kad radi svoje osobe, morao bi se suspergnuti, jer sad nije vrieme za to. No g. Z. i nema razloga, i to prvo zato, što je baš on napisao cielu knjižicu o bratstvu s Magjarima, i t. d., a nikad još nismo ni čuli ni čitali, da je sve ono porekao. A tek je nedavno govorio u zajedničkom saboru, kako smo javili, o njekakvoj posebnoj magjarsko-hrvatskoj spregi (dualizmu). Zašto to krije pred narodom? Zašto se sprema, da u »Prijatelju Naroda« — svakako — poreče pred narodom, što je rekao pred Magjarima? Ne, mi smo proti ovakovoj gospodskoj politici, pa ljutio se g. Zagorac koliko mu drago. Ako g. Zagorca vriedja, što je spomenut uz Franka, nama je to drago, jer i mi znamo, da je drugo Frank, a drugo Zagorac.

Što se pak tiče »milosti« hrvatske stranke prava, kažemo, da nije ni liepo, ni dosta ozbiljno, nego vrlo sićušno i dječinski, da o tom ovako piše »jedan Zagorac«. »Milost« je hrvatskoga naroda valjda veća od »milosti« hrv. stranke prava, za koju valjda g. Zagorac misli da je to njegova milost. U ostalom — vidjet ćemo.

Ovu ljutitu navalu g. Zagorca zabilježilo je i »Hrv. Pravo«, ali jadno ne zna ni samo, što bi počelo. Za stalno misli čivut, koji je to pisao, da će sada u Novom gradu barem biti izabran drugi Frankov sin. I to ćemo vidjeti.

Što je »Dom« pisao o starčevićancima, to je »Hrv. Slob.« pretiskala, pa se radi našega pisanja o starčevićancima »Hrv. Pr.« silno ljuti na »Dom« i na »Hrv. Solbodu«, rugajući se, da su starčevićanci našli prave branitelje. Nama je drago, ako je »Hrv. Slob.« našla u

»Domu« što dobro za sebe, pa je to pretiskala bez obzira na to, što smo mi i njoj već prigovorili.

»Ponizni sluge«, ili kako se magjarski kaže »alazatoš solgajuk«, kako li, — to su i koalicionaški zastupnici Banjanin i Šurmin. Tako su se naime podpisali na magjarskom pismu, što su ga pisali magjarskom državnom tajniku židovu Stereniju. U pismu ga mole za dopust jednoga činovnika, koji je radi politike bio premješten u Ugarsku. Kad se je to saznalo, udri se ovi zastupnici kojekako braniti, a Šurmin se branio tako, da je za onoga činovnika molio od dobrote srca, da mu se pomogne, jer je bolestan. — Mi mislimo, da tu nikakvo izpričavanje ne vriedi. Ako Šurmin ima dobro srce (što vjerujemo), neka segne u svoj žep i neka pomogne, a neka ne zove u pomoć politiku radi svojega dobroga srca, — ili neka se kani politike.

(»Dom«, God. 1908. Broj 22.)

Starčevićevo rodoslovlje. — Kad su braća Starčevići ostavili Franka, pisale su Frankove novine, da ime nije ništa i da rodbinstvo nije ništa, nego da je glavno — vjernost čistomu Starčevićevom programu. No ovih dana čitamo u Frankovom »Hrv. Pravu« njekakvo »rodoslovlje Starčevića«, kojim se dokazuje, da braća David i Mile Starčevići nisu sinovi pok. Ante Starčevića, nego da je njihov šukundjed bio brat pradjedu A. Starčevića.

»Hrv. Slob.« na to zgodno odgovara, neka Frank pokaže svoje rodoslovlje. — Nego po našem sudu s čifutom nema šale, jer je moguće, da je onaj Frank, kojega je pok. Kumičić našao medju junacima uz Nikolu Zrinjskoga kod Sigeta, bio bliži rodjak Anti Starčeviću, nego Mile Starčević. I bit će ljudi, koji će to vjerovati.

Bez krvavih gaća — ništa! Čitamo u »Hrv. Slob.«: »Magjarska je pohlepa i nezasitnost dorasla do vrhunca; dogadjaji god. 1848. kao da će se pojaviti opet — samo u drugoj formi... Narod naš očekuje nove Jelačiće... Ako bude potreba, da se i opet prolije hrvatska krv, neka se prolije, jer ta će donieti bolje dane hrvatskomu narodu. Nema dana bez rumene zore, ni slobode bez krvi junačke. — Odgovorni ljudi već krše zakon, počinjaju anarhiju (bezvladje) odozgo, mi pak pozivljemo cio hrvatski narod proti toj anarhiji... te da makar kako pribavi poštovanje svojim, zakletvama kraljeva potvrdjenim pravima. U borbi, koju vodimo za obstanak domovine, svaka je žrtva premalena, a svaki čin, koji nas vodi k cilju svet i uzvišen«.

Mi doista ne znamo, što su mislili čitaoci »Hrv. Slobode«, kad su pročitali, da nema slobode bez krvi junačke, te da treba makar kako pribaviti poštovanje pravu naše domovine, a napokon, da je svaki čin, koji vodi k cilju, svet i uzvišen. Zato nije čudo, što se ovakvomu pozivu nitko ne odziva, nego dok jedni čekaju Jelačića, drugi su spremni učiniti »makar što« t. j. štogod, a većina ne čini ništa, jer ne zna, što bi učinila.

Zapamtimo u ostalom, da Jelačić nije više izdajica.

Cesarevu 60-godišnjicu vladanja slavi samo jedna polovina carevine, jer Magjari kažu, da se njih ta 60-godišnjica ne tiče, budući

da oni računaju godine vladanja od dana krunjenja za ugarskoga kralja, a Nj. Veličanstvo krunilo se u Pešti god. 1867. Ni u Hrvatskoj nema nikakve slave, — ne smije se, jer u Hrvatskoj vladaju Magjari, koji kažu, da Hrvatska spada k Ugarskoj. A morala bi ovu 60-godišnjicu slaviti najviše Hrvatska, jer da nije god. 1848. bilo Jelačića i Hrvata, ne bi danas bilo ni 60-godišnjice: Magjari bi se bili odciepili od bečke vladarske kuće. Tako piše u »Pokretu« zastupnik Ljubomir Babić Gjalski i gorko jadikuje, što je Hrvatska baš za ove 60-godišnjice tako gadno pogažena i predana na milost i nemilost Magjarima: sabor zatvoren, činovnici se proganjaju, sveučilištna mladež ostavlja domovinu, narodni se novci troše i rasiplju bez dozvole sabora.

(»Dom«, God. 1908. Broj 23.)

U »Hrv. Pravu« pišu sada zastupnici, i to po redu, pa se i podpisuju. Tako je zaključeno, da ne bude za sve odgovoran bogček Zoček. No Bog se smiluj onomu, koji mora čitati te članke, koje ipak piše samo Jos. Frank i Elegović. To je pravo lomatanje, pa tko nije znao, što umiju ovi glavni političari, može se sad uvjeriti. Osobito je bez zdravoga i razumnoga smisla ono, što piše J. Frank: Švaba pa Švaba, po srcu i misli.

Dječji dan proslavio se na duhovske blagdane ne samo u Zagrebu, nego i u nekim drugim gradovima. U Zagrebu je bila velika parada: gospodska djeca obojega spola prolazila su, vozila se i jašila u povorci (procesiji) po gradu u krasnoj odjeći. Djeca su bila obučena kao ugljenari, pješčari, mlinari, drotari, vojnici, seljaci, cigani, lovci, mornari itd. itd. Nema sumnje, bilo je liepo, jer su djeca sama po sebi liepa, samo ako su dobra. Liepo je bilo i u Zagreb. kazalištu, gdje su djeca liepo svirala, pjevala i glumila (predstavljala). Prije toga sabirali su se darovi po ulicama i u šatorima po šetalištima — sve to za siromašnu djecu.

Mi smo o ovoj stvari već pisali, a poslie su proti cieloj ovoj stvari počele biesno pisati popovske novine »Hrvatstvo« i »Jutro« veleći, da to nije katolička stvar, jer tu sudjeluju i židovke, pa da je to sve »framasonsko« maslo. Mi ne znamo i ne pitamo je li to »framasonsko« (protuvjersko) maslo, i ne marimo za prigovore ovih novina, ali ostajemo kod onoga, što smo već napisali, a dodajemo i ovo: Nikako ne može biti dobro, da se gospodska djeca vesele i zabavljaju, da tim pomognu siromašnoj djeci. Ovo je za nas ne samo gospodska pomoć, nego nešto upravo pogansko, strašno. Mrvicama od gospodskoga obilja neka se hrani sirotinja! I to neka znadu već gospodska djeca! — Mi ćemo se na ovo još povratiti.

Sudbina Bosne i Hercegovine — to je danas hrvatska politika, jer će se ove zemlje skoro za uviek priklopiti carevini. Tako piše dr. Josip Frank u »Hrv. Pravu« i dodaje, da se uprava ovih zemalja ne će i ne može povjeriti ni jednoj drugoj stranci nego samo jedinstvenoj stranci prava. Još kaže, da se hrvatska državna misao, što se tiče Bosne, slaže s dinastičkim interesima, (t. j. da to želi vladar). — Mi na to danas pitamo: A gdje su starčevićanski Zrinjski-Frankopani?

Popovi proti — Franku. Na veliko čudo mnogih ljudi, koji ne poznaju naših hrvatskih popova, većina je osobito mladjih popova pristajala uz Franka, pa se napredak frankovštine i njezin uspjeh kod izbora ima najviše zahvaliti svećenstvu. Kad su popovi osnovali i svoje novine »Hrvatstvo«, pače i onda, kad su osnovali novu »kršćansko socijalnu stranku prava«, — nisu postavili svojih kandidata, nego su držali s Frankom. No ovih se dana to preokrenulo: »Hrvatstvo« javlja, da je proti Franku. Kake dakako i razloge, koji za nas ne vriede ništa, jer svatko može pitati: a što niste toga prije vidjeli? Gdje ste prije bili? — Pravi je razlog prvo to, što je Frankova stranka — slabija (poslie rascjepa), a drugo to, što popovi ne misle odvući popove starčevićance, koji ne pristaju uz M. Starčevića u svoju »krš.-soc. stranku«. (Ti su popovi: Jemeršić, Novak, Kufrin i Ritig.)

Frankovci bi na vladu, a smeta im koalicija. Zato su proti njoj. U tom smislu piše Jos. Frank i poziva koaliciju, da mu se makne s puta. Istina je, piše, da su i vlastodržci (Beč, Pešta) proti koaliciji, ali su oni proti njoj s drugih razloga, a Frank s drugih, pa tu nema sveze i dogovora, i ako jedni i drugi čine isto, ipak to nije isto. — Moguće je i to. Samo neka Frank razloži i to: Zašto je Beč i Pešta proti koaliciji?

(»Dom«, God. 1908. Broj 24.)

Što je franko-starčevićanstvo, o tom bi se mogla napisati čitava knjiga, osobito sada, kad su se starčevićanci odielili od frankovaca, pa svaki imadu svoje novine, koja dan na dan i nepišu gotovo ništa drugo, nego odavaju jedni druge, kako su »pošteni« itd. Kad mi to čitamo, sjećamo se, što smo radi ovih krasnih rodoljuba medju narodom prepatili, pa se ponosimo, što nismo popustili njihovomu bezdušnomu biesu, kako su mu od straha i kukavštine popustili mnogi i mnogi, osobito svećenstvo.

Mi dakako ne možemo izpisati ni stoti dio toga, što jedni o drugima pišu (to je sad njihova »borba za slobodu« i ujedinjenje Hrvatske«), pa ćemo zabilježiti samo glavnije stvari, a ostavljamo na strani njihove dokaze, da su svi skupa lopovi, špekulanti itd.

1. »Starčevićev dom«. — Mnogi se još osjećate, kako su se pred kojih 15 godina po cielom narodu sabirali novci za »Starčevićev dom«, t. j. za kuću, koja bi se u Zagrebu sagradila i poklonila Anti Starčeviću. To je zamislio Jos. Frank, koji je cielu stvar i vodio. Sabrano je preko 100.000 (sto tisuća) K. i kuća zbilja sagradjena, »dom« svečano otvoren i predan A. Starčeviću, koji je skoro za tim umro i kuću ostavio sinovcu svomu Mili. No »dom« je taj bio tako zadužen, da ga je Mile htio pokloniti Družbi sv. Ćirila i Metodija, ali ga družba nije htjela. Nije bilo druge, »dom« je radi duga imao doći na bubanj. Da ne bude te sramote, složi Frank dioničko družtvo, koje je »dom« kupilo. Najviše je dionica kupio bogati dalm. Hrvat iz Amerike, Bradanović, i položio 34.000 K. I tako je Mile Starčević dobio za »dom« 20.000 K i 40 dionica po 200 K. U »domu« je danas nastanjen Mašek, koji odprema hrvatski narod u Ameriku. — Da je Mile Starčević dobio što za »dom«, to se do sada nije znalo,

— to je odkrilo najprije »Hrv. Pravo«, a onda priznala »Hrvatska Slob.«, koja piše, da je Mile te novce, i još više, potrošio za izdavanje spisa Ante Starčevića, za njegov spomenik, za »Hrv. Pravo« i t. d., što je sve lako vjerovati. No lako se razumije i to, da je Mile Starčević, kad je dobio gotovih 20.000 K, bio njekako privezan uz Franka, koji je cielu tu stvar vodio. — Od »doma« je imao nješto (7.000 K) i Jos. Frank, ako je istina, što piše I. Peršić u »Hrv. Slobodi«.

2. Udova pok. Kumičića. — Već smo javili, da ova gospodja piše bez kraja i konca i brani Franka (za kojega je rekla, kažu, da je njezin »bog«). Sramota je, što piše, jer ne pazi na ništa, nego iznaša sve, što joj samo pane na pamet, samo da osramoti svoje nedavne prijatelje i kumove. Protivnici joj u »Hrv. Slob.« vraćaju žao za sramotu. Tu doznajemo da joj je Mile Starčević, dok joj je muž bolovao, pa i kasnije, davao novaca na šake i ne brojeći, koliko daje. Kad je on sam obolio, načinio je oporuku i njoj sve ostavio. Ona sad piše, da ju je tim htio predobiti i uza se privezati, a na to »Hrv. Slob.« zgodno kaže, da ju je Mile valjda htio sa sobom u grob povesti! — Tu se doista ludoj ženi zareklo.

3. A. G. Matoš. — To je sin jednoga zagrebačkoga učitelja. Kad mu u školi nije bilo po volji, dade ga otac u vojnike, a on — desertira i bježi, napati se mnogo, proživi više godina u Parizu, a onda u srbskom Biogradu. Iz Pariza i Biograda pisao je u starčevićanske i druge novine (samo nije u magjarske), ali se držao starčevićancem, no u mnogom je pristajao i danas pristaje uz naprednjake, osobito što se tiče svećenstva. Naprednjaci su ga dugo uzvisivali. Kad je počeo izlaziti njihov »Pokret«, bio im je odmah suradnik. No za malo ih je počeo u »Hrv. Pravu« tako grditi, kako to kod nas nije bio običaj. Danas već nema valjda vidjenijega čovjeka u Hrvatskoj, kojega taj Matoš nije izgrdio na svoj način. Pisao je u »Hrv. Pravu« nečuveno i o Stjepanu i Antunu Radiću. A glavno je u Matoševu psovanju to, da ruglu izvrgne tielo svojega protivnika. — Sad je taj Matoš suradnik »Hrv. Prava«, pa je prvoga odabrao I. Peršića, s kojim je drugovao od djetinjstva. S pravom se ljuti na njega, što ga zove »plaćenikom«, a sam je dobivao od Franka 400 kruna na mjesec, dok je Matoš služio jedva 100 kruna. No inače mu ne može ništa više kazati, osim da je bena, ali tobože »poštenjak«, da je sličan buljookomu fašniku, da je ridj kao peršin, kao dlaka od mrkve. A onda nastavlja: »Ali ako taj lajavac sa Potoka . . .« pa mu se grozi, da će ga obezsmrtiti kao Petricu Kerempuha, kao Zvekana fratra, t. j. da će ga još gadnije ruglu izvrći. Peršić mu je već i odgovorio, a odgovor počima ovako: »Kad hoćeš bljuvati . . .« Ipak se Peršić još uviek nada, »da bi se mogli kod jednoga stola naći«, »a ti si toliki prijatelj dobre papice i žmahne kapljice«, — kao da ga hoće podmititi jednim objedom! Boji li ga se, ili pak zajedno i spadaju?

Sprovod bez svećenika obavio se ovih dana u Zagrebu, pa o tom dosta pišu zagrebačke novine, a izmedju pravaške »Hrvatske« i naprednjačkoga »Pokreta« bije se već njekoliko dana boj, koji bi mogao naprednjake iztjerati iz koalicije, u kojoj je njima, kako pišu,

vrlo ugodno. A vodi se boj radi toga sprovoda zato, što je pokojnik, koji je bez svećenika pokopan, bio naprednjak, naprednjački novinar, inače sveučilištni djak od 26 godina. Umro je u bolnici milosrdnih sestara, koje su ga nagovarale, da se prije smrti izpoviedi, a on je to odlučno odklonio. Po njegovoj smrti bilo je u »Pokretu« više članaka u čast i spomen pokojniku, a najviše su svi hvalili pokojnikovu čvrstoću uvjerenja u toj stvari, što se nije htio izpoviedati. Kad je »Hrvatska« tomu prigovorila veleći, da je to uvreda ciele stranke prava, ciele koalicije, (pa i pravoslavnih samostalaca), odgovorio je »Pokret«, da nije hvalio pokojnika zato, što se nije htio izpoviedati, nego zato, što je bio tako čvrst i stalan u svojem uvjerenju.

Nama je cieli ovaj dogadjaj opet potvrdio naše mišljenje o naprednjacima, naime da su preko mjere naduti praznoglavci, petljanci i kukavni spekulanti.

Petljanci su zato, što u sav glas i bez prestanka »naučaju«, da je »vjera privatna stvar«, a kad tamo, prave s vjerom ovakve parade po novinama. Ako je vjera privatna stvar svakoga čovjeka, što koga briga, je li se pok. Janušić (tako se zvao pokojnik) izpoviedio, ili nije? To je njegova stvar, o kojoj ne treba da sam predsjednik napredne stranke Lorković, i to sa svojim podpisom (inače se ne podpisuje), piše uvodne članke! To razumije i diete. Nije se izpoviedio, pa nije, — nikomu ništa, kad je to njegova privatna stvar.

Ali kad bi naprednjaci tako umovali, ne bi bili naduvenci, koji treba da cielomu svietu pokažu, kako su oni jedini ne samo pametni, tako da oni jedini znadu sami — bez popa — i umrieti, nego i kuražni, pa treba da kažu svietu: baš se nikoga ne bojimo!

No to je samo za čas. Čim vide, da bi im to moglo škoditi i pomrsiti spekulantske račune, odmah se izpričavaju, da nisu svoga pokojnika hvalili radi toga, što se nije htio izpovieditи, pače mole ponizno, da ostanu »dobri prijatelji« s onima, koji o tom izpovieđanju drugačije misle. Kukakive jedne! A što onda toliko hvale i uzvisuju svoje nekakvo posebno »naziranje na sviet« kad nisu to mislili? Šta će im prijateljstvo s ljudima, za koje dan na dan pišu, da su natražnjaci? Što? To, da se bez pomoći ovih »natražnjaka« ne bi za naprednjake ni znalo, jer su ih samo stari »natražnjaci« doveli u sabor i svakamo.

Po našem sudu nije »Hrvatska« pravo imala, kad je radi ove stvari počela naprednjake tjerati iz koalicije, jer ovo doista nije politička stvar. No posve im je pravo prigovorila, da su neiskreni, da su petljanci, jer pred narodom ne će da naučaju, da se pravi »utjelovljeni« naprednjak ne će izpovieditи. — No mi ih dobro poznamo! To su oni, koji su najprije dokazivali, da je rieč seljak nekakav zastarjeli naziv, koji se ne bi smio ni upotrebljavati, nego bi se mjesto toga imalo govoriti i pisati »posjednik« —, a onda su proglasili, da su oni »prava seljačka stranka«! Naduveni šuplji, kukavni spekulanti.

Hrvatski zastupnici u Pešti dogovaraju se s magjarskim zastupnicima, kako bi se učinio kraj današnjem neustavnom vladanju u Hrvatskoj. O tom dogovaranju pišu novine različno. Dogovaraju se pak zastupnici Bauer i Zagorac, i to sa zastupnicima pučke stranke, u kojoj takodjer vode prvu rieč katolici i katolički svećenici. Nijedni, — ni hrvatski ni magjarski — zastupnici nisu ovlašteni na dogovaranje i pogadjanje, nego su to samo slučajni razgovori. Tako barem javljaju u novine i moraju javljati, da poslie, ako od svega ne bude ništa, mogu reći, da ništa nije ni bilo. Tako se to već radi.

O tom dogovaranju pišu jedne magjarske novine (valjda po uputi naprednjaka iz Zagreba), da će Bauer i Zagorac (oba su svećenici), popustiti od hrvatskih zahtjeva, jer im je više stalo do toga, da se slože s ugarskim katolicima za svoju zajedničku katoličku politiku. To napokon ne bi bilo ništa nepoštena. No iste novine javljaju, da će se zastupnik Bauer (on je pravi predsjednik hrv. str. prava) već primiriti, samo ako bude on imenovan djakovačkim biskupom. Tim se hoće reći, da bi Bauer radi osobne koristi popustio od hrvatskih zahtjeva i prava. No kad bi i bilo istina, da bi Bauer za volju biskupstvu bio mekši, ne bi to moralo biti radi osobne kakve koristi i časti, nego radi crkvene i narodne koristi, jer bi i za hrvatski narod bilo svakako bolje, da djakovački biskup Bauer, koji je dobar Hrvat, bude nego da postane kakav tudjinac, ili ni kuhan ni pečen.

Tko vlada u Hrvatskoj? Naši čitaoci, koji su pročitali u posljednjem broju »Doma« razlaganja, da u cieloj carevini vladaju zapravo čifuti, neka prosude ovo:

U svadji izmedju frankovaca i starčevićanaca izašlo je na vidjelo, da je Mile Starčević tražio milosti kod Raucha. Mile Starčević je to i priznao i sam izpripoviedao u »Hrv. Slob.« ovako: Izbor u Petrinji i u Sv. Ivanu Zelini, bio je odredjen na isti dan, a u oba kotara bio je kandidat Mile Starčević. To je njemu bilo neprilično, pa je, kaže, rekao svomu prijatelju, sinovcu Jos. Franka, njekomu židovu Edi Franku, neka ide k Rauchu i neka mu kaže, da promieni dan izbora. Taj židov je to drage volje učinio i donio Mili glas, da će mu Rauch to učiniti, ali neka i Mile učini nešto Rauchu. Mile je odgovorio da ne će ništa učiniti — i tim je ta stvar svršena.

Ovo je sramota. Koliko je sramota to, što kod nas jedan čifut vriedi pred vladom više nego stotine tisuća naroda našega, toliko je još veća sramota, što je jedan Starčević tražio zagovor od jednoga nekakvoga židova, za kojega nitko ne zna, da je za narod i za domovinu učinio i da što vriedi, nego se zna, i to znadu samo zagrebački novinari, da je taj židov dopisnik bečkih židovskih novina (»Neue Freie Presse«). I onda nam zamjeraju, što vičemo na gospodsku politiku i kažemo, da sve naše stranke vode i priznavaju gospodsku politiku. Njeki se tobože, a njeki u istinu čude i pitaju, kakva je to gospodska politika? Eto, to vam je gospodska politika: Jedan čifut može više nego cieli narod! Vi to svi znate, pa ne samo da tomu ne prigovarate, nego tražite zagovor od takovoga čifuta i tim tu njegovu vlast i moć priznajete!

Seljačka stranka u Ugarskoj obdržavala je nedavno skupštinu u slovačkom gradu Bekeš-Čabi. Vodja je stranci Magjar Ahim, a na skupštinu su bili pozvani i slovački i rumunjski zastupnici u ugar-

skom saboru, koji su i došli. (Njekoje su novine javile, da će na tu skupštinu doći i nar. zastupnik Stj. Radić, ali nije došao.)

Nama nije potanko poznat ni program, ni rad ove ugarske seljačke stranke, ali po onom, što o toj skupštini čitamo u našim »Hrv. Nov.« (iz Virja), sudimo, da dobro radi. Evo na pr., kako je predsjednik Ahim pozdravio nar. zastupnike, Slovaka Milana Hodžu i Rumunja Vlada: »Pozdravljam braću narodne zastupnike, ove vjerne i odlučne branitelje seljačtva u saboru, jer seljački sviet osim njih danas nema zastupnika u ugarskom saboru«. — Ovo je prava istina i ujedno zaslužena pljuska cieloj magjarskoj gospodskoj velikaško-čifutskoj politici, od koje je naša hrvatska gospodska politika samo malo bolja, jer ni u hrvatskom saboru nije seljački sviet do najnovijih izbora imao nijednoga zastupnika. Slovak Hodža govorio je dva puta slovenski (slovački), jer je to narod zahtievao, i to o slogi svih seljaka: magjarskih, slovačkih i rumunjskih proti pokvarenoj gospodi, koja se ne bore ni za narod, ni za domovinu, nego za sebe. — Vriedno je spomenuti, da je skupština brzojavno pozdravila Nj. Veličanstvo Kralja, za kojega reče vodja Ahim, da je to jedini čovjek u Beču, kojemu seljačtvo može vjerovati.

Nastavi li seljačka stranka u Ugarskoj svoj posao pošteno i razborito, bit će u Ugarskoj posve drugačije, i to bolje.

Frankov sin Vladimir, bio je kod Raucha, i nješto se s njim dogovarao, kako javlja »Hrv. Slob.«, već po više puta, a »Hrv. Pravo« šuti. — Bio je kod Raucha i jedan starčevićanac (odvjetnik Gojtan iz Gospića), i to da moli kojekakve milosti, pa se tim i brani. No mi mislimo, da Raucha ne bi smio sada nitko ništa moliti, što zavisi od njegove dobre volje.

Proti zakonu o pečenju žeste (spiritusa), rakije itd. govore i hrvatski delegati u peštanskom saboru, ali uzalud jer što će njih petnaest, dvadeset (više ih ne ide u Peštu) proti stotinama Magjara, koji brane samo svoje fabrikante židove. Ova će borba hrvatskih delegata i opet dokazati, da je uredba »zajedničkoga« hr.-ug. sabora ne samo posve suvišna, nego bez svakoga smisla.

Urednik »Hrvatske« (K. Šegvić) navukao je na sebe svojim pisanjem zlovolju i bies »Pokretov« i »Obzorov«. Gospodarima naime ovih novina predugo je valjda čekati, dok im Vekerle dade uzde u ruke, pa iznašaju kojekakve predloge, kojima bi se narodu samo oči zamazale, a urednik »Hrvatske« kaže, da nije sile popuštati Magjarima. Najčudnije je pri tom, što urednik kaže, da se s njim slaže ciela hrv. stranka prava (vodstvo Bauer i Zagorac), a »Pokret« kaže, da to nije istina. — Zlovolju povećava na obadvie strane i pisanje o naprednjačkom sprovodu, koji spominjemo na drugome mjestu.

»Hrvatski ban — jest član ugarske vlade i ostat će na svojem mjestu, dok bude uživao naše povjerenje«. — Tako je jučer rekao u »zajedničkom« saboru u Pešti prvi ministar Vekerle i ponovio rieči, da je hrvatski ban »eksponent«, t. j. izaslanik ili predstavnik ugarske vlade.

Razumije se, ova je tvrdnja protuzakonita, doklegod vriedi zakon, koji kaže, da kraljevina Hrvatska-Slavonija-Dalmacija ima svoju

posebnu vladu, kojoj je na čelu ban, koji dakle nije »sastavni dio« ili član ugarske vlade. No najsramotnije je to, što se na ove napadaje nije digao nijedan hrv. delegat, nego su tri mladića (Srbi, Budisavljević i Pribićević, pa Hrvat Lukinić) — pravili viceve (dosjetke): da je Rauchova vlada spiritus-vlada! Lako Vekerlu uz ovakve ljude!

(»Dom«, God. 1908. Broj 26.)

»Starčevićanci poštuju svaku vjeru«. Tako piše Kršnjavi u »Hrv. Pravu«, a odgovara mu u najfinijim rukavicama katoličko »Jutro« i izvlači ga iz te bludnje tako kršćanski, da bi to u današnje ratoborno vrieme bilo pravo čudo, kad čovjek ne bi znao, da njeki katolici nikako ne će da se zamjere — velikoj gospodi. »Jutro« bi voljelo, da Kršnjavi i nije ono rekao, a kad je već rekao, evo, kako ga tetoši: »Dobar katolik drži svoje vjeroizpovjest pravom, a sve druge krivima; ono pak, što držim krivim, ne mogu poštivati. Dobar katolik nastojat će, da se dovine praktične tolerancije prema drugim vjeroizpovjestima, a to je vrlo daleko od poštivanja: Možda je dr. Kršnjavi to i mislio reći . . . «

Ne ćemo se zaustavljati kod toga, što »Jutro« Kršnjavomu ništa ne zamjera radi one »slavosrbštine« o poštivanju svake vjere« a drugima, koji poštenije misle, podmeću još njeke katoličke novine i ono, što nisu ni rekli, ni mislili, nego ćemo reći, da bi bilo vrlo dobro, da »Jutro« opširno i ozbiljno razloži, što je to »praktična tolerancija« prema onomu, što drži krivim, zlim.

Kako je naprednjacima u koaliciji? Mi smo u posljednjem broju zabilježili kako naprednjaci sami pišu, da im je u koaliciji ugodno, a oni (u »Pokretu« od 27. o. mj.) pišu (njuškajući tko je ono u »Domu« pisao), da im je ono podmetnuto, t. j. da nisu priznali, da im je u koaliciji ugodno. Mi smo na to potražili br. »Pokreta« od 22. o. mj. i našli na strani 3. u drugom stupcu bilježku (»Mi i koalicija«) u kojoj se kaže, da je urednik »Hrvatske« (Šegvić) čovjek, koji je do nedavna bio izvan koalicije, a onda ovo: »I takav (čovjek) hoće da nama soli pamet, . . . da nas tjera iz koalicije. Mi . . . ne ćemo slieditи njegov savjet, jer samo onaj, koji se osjeća nevoljko u koaliciji, može iz nje izstupiti«. Naprednjaci ne će slieditи Šegvićev savjet, ne će iz koalicije, dakle se osjećaju voljko u koaliciji, ili barem ne osjećaju se nevoljko. Mi smo doduše pisali, da se osjećaju »vrlo ugodno« mjesto »voljko« no to je valjda isto. — »Pokret« još kaže, da smo naprednjacima podmetnuli, kako su oni time priznali, da iz koalicije vuku Bog zna kakve koristi. Vuku li oni od koalicije »Bog zna kakvu korist«, o tom nismo ni mislili ni pisali, nego smo jasno rekli to, da se za naprednjake bez »natražnjaka« (bez stranke prava) ne bi ni znalo. To velimo i sada, a o drugim »Bog zna kakovim koristima« znat će više »Pokret«, kad mu je to toliko na pameti i onda, kad ga nitko za to ne pita. Na ono što smo naprednjacima prigovorili, što naučaju, da je vjera privatna stvar, a ipak od nje prave javnu paradu, pa na ono, kako su se kukavno izpričavali i »natražnjake« za prijateljstvo moljakali, — na to ne znadu ni pisnuti, nego udri lagati i psovati — »Antonija« (Radića). Tako oni uviek: kad ne mogu s razlogom, udri po osobi — lažima.

Kršnjavi opet puni stupce »Hrv. Prava« o velikoj politici, o razcjepu i o našim strankama. Jedan je članak svršio riečima: »Bog i Hrvati!« Jedan Kršnjavi, pa — Bog i Hrvati! No naš je sviet sve to dugo podnosio bez većih prigovora. Sad se javljaju sve to jači prigovori, i to u »Hrvatstvu«, koje dokazuje popu Tomcu (taj brani Kršnjavoga u »Hrv. Pr.«), da Kršnjavi po svojoj prošlosti nije čovjek, koji bi pristajao u ovakvu stranku, kakva hoće da bude Starčevićeva. No Tomac se ne da, pa odgovara: Kršnjavi se popravio. I ljudi se opet smire. — A za čudo, što nitko nije stio Kršnjavoga i njegove branitelje na njegovu izjavu, koju je dao malo poslie pristupa u Starčevićevu stranku, na ime: Da se nije razpala stara magjaronska (»narodna«) stranka, ja bi bio i sada u njoj. — Tako je izjavio Kršnjavi i njeki ga ipak drže Starčevićancem! — Doista, malo pameti treba, da sviet prevariš.

»Novine, posvećene dobrobiti hrvatskoga naroda« — to je bez sumnje »Hrv. Pravo«, i to valjda zato, što se već preko tjedan dana tiska u njem na dugo i široko do najmanje sitnice — obrana Jos. Franka od obtužbe, da je počinio tko zna što tamo s njekakvim Jegerom, s njegovom ženom, s kim li. Tako su iste novine pisale o parnici radi zagrebačke plinare (20.000 for.), o Fišerici, o »Danici« i t. d., a sve je to posvećeno dobrobiti hrvatskoga naroda i starodrevne kraljevine Hrvatske, njezinomu jedinstvu, samostalnosti i slobodi.

»Naš spas od tebe, Izraele!« Ima rieč: Propast tvoja od tebe, Izraele (»Perdicio tua eks te, Izrael«), t. j. da su židovi sami krivi propasti njegdašnje svoje države. — Mi smo ove rieči okrenuli onako, kako su gore napisane, jer vidimo, da židovi ne propadaju, nego pače nas Hrvate spasavaju. Jedne spasava židov Frank — druge židov — Hinković, za kojega smo javili, kako se uhvatio u boj s Frankom, a sada opet piše duge članke proti Franku u »Pokretu«. Piše mudro, učeno, neustrašivo i to doslovce ovako: »A neka (Frank) upamti i to: sad ga držim i ne puštam ga više, ili će u sudnici svanuti istina i pružit se dokaz, da jedr. Frank doista varalica, ili mora svoju tužbu sramotno natrag povući«.

Tu bome nema šale! Drži ga i ne pušta ga više! Uništit će ga do kraja! I sviet, »napredni« sviet u Hrvatskoj, čita to i u udivljenju kima glavom: »Jest, bome je dečka i pametna glava taj Hinković!« — kako su se u svoje vrieme divili mnogi Franku i time mu digli glas. Ne treba naime zaboraviti, da je Frank došao na dobar glas braneći Davida Starčevića, pače je tvrdio a to je napisano i u onoj starčevićanskoj knjizi o programu, da je Khuen Franka bio s odvjetničtva prije »suspendirao« (skinuo), nego što je branio Davida.

Bog zna, kakve će zasluge steći za hrvatski narod drugi onaj židov, Hinković, braneći naprednjake?

Hrvatski izaslanici u Pešti pogadjali su se s magjarskim zastupnicima cieli mjesec dana, a sad »Hrvatska« javlja, da od svega nema ništa, a krivi za to »Obzor« i »Pokret«, i to što je »Obzor« nudio jeftinije uvjete, a »Pokret« nepovoljno pisao o popu Baueru i Zagorcu, koji su se pogadjali. Sad je radi toga medju ovim novinama i malo svadje. Lako je medjutim vjerovati, da naprednjacima nije

bilo pravo, što su »popovi« vodili ovu stvar. — Dobro kaže »Hrvatska Sloboda«, da je žalostno, što danas već svaki obični magjarski zastupnik ima rieč kod promjene hrvatske vlade, a mi dodajemo: ne samo svaki magjarski zastupnik, nego i svaki magjarski židovski novinar, a »Pokret« se tome veseli!

Rauch postao tajni savjetnik Nj. V. Tajni savjetnici Nj. V. imadu naslov »preuzvišeni« (ekscelencija) i pravo — čekati, dok ih Nj. V. upita za savjet. Sad je tu čast dobio i Rauch. Njegovi protivnici tumačili su to tako, da će dobiti tu čast za utjehu, što će morati ostaviti banstvo. Sad manje to spominju, ali zato se više vesele, što i magjarske (i to vladine!) novine pišu njekako porugljivo o Rauchu. — Mi nikako ne razumijemo, kako naše novine (na pr. »Pokret«) mogu držati s magjarskim novinama, pa makar proti Rauchu, jer magj. novine sigurno ne prigovaraju Rauchu zato, što je magjaron. Ali to je ona politika, koja ne zna drugo, nego »podmetnuti nogu«.

(»Dom«, God. 1908. Broj 27.)

»Jaka Rusija«. »Pokret« se je valjda našao u velikoj neprilici, kad se je pročulo, da se Slaveni ozbiljno spremaju na posao, pa da medju ostalim snuju i veliku slavensku banku. O Slavenima i o slavenstvu malo smo naime ili ništa čitali u »Pokretu«, od kada je počeo zagovarati bratstvo s Magjarima. Nas, koji smo fantazirali za njekakvim »Slavenima«, nazivao je »cesarevcima«, koje Beč plaća. No kad se pročulo za banku, vidi »Pokret«, da to nije fantazija, pa bi i on nekako priključio, ali ga je malo sram. Zato se dosjetio, pa kaže, da je to drugo slavenstvo, i to napredno, slobodoumno slavenstvo. Zato će na sastanku (dne 12. o. mj. u Pragu) za priredjenje slavenskoga sabora biti sami naprednjaci i t. d. — No to samo uz put.

Glavno je ovo: »Pokret« je vrlo gadno navaljivao na Stj. Radića, što je pisao proti ruskim buntovnicima, koje su vodili i plaćali Židovi, a upućivali Niemci, samo da oslabe Rusiju, kako su ju doista i oslabili, a Slavenima je potrebna jaka Rusija. »Pokret« je tvrdio, da to znači braniti cara, carsku samovladu, samovolju činovnika i t. d., premda je mogao znati, što su pisali Niemci: da srušiti cara, znači — srušiti Rusiju. — Danas pak »Pokret« tiska ove rieči Poljaka Dmovskoga: »Proti prevladi germanskoj jedini je naš spas jaka Rusija«. Tomu sad »Pokret« ne prigovara. Možda misli, da je revolucija i japanska pobjeda (koju su revolucionarci i Niemci skrivili) — ojačala Rusiju?

Ne misli, nego vidi, kako su se stvari promienile, osobito, da — s Magjarima nema pazara.

Kao u Turskoj — tako je sada u Hrvatskoj, piše »Pokret«, jer učitelji ne dobivaju plaće, a ni kotarske i druge oblasti nisu dobile potrebnih novaca za treću četvrt godine. Još se tuži »Pokret«, da činovnici ne idu u urede, da ništa ne rade. — Ovo je drugo valjda »Pokretu« izmaklo, jer oni činovnici, koji su čvrsto uz Raucha, ti su valjda revni, pa idu u ured, a oni, koji su proti Rauchu (koalicijonaši), — oni valjda »štrajkuju«. Mi barem znamo za jedno mjesto, gdje su činovnici koalicijonaši, pače i isti sudci, posve pod komandom uglednih (i do nedavno moćnih!) koalicionaša, pa misle, da mogu

pašovati — bez obzira na red i pravicu, — gore, nego za Khuena, kako je to i opet nehotice priznao i sam »Pokret«. — »Hrv. Pravo« uviek spremno, da brani Tursku, kaže »Pokretu«, zašto nije napisao, da je kod nas »kao u Srbiji«, gdje takodjer činovnici, pa ni vojnici ne dobivaju u redu plaće, a ima i drugoga nereda, — a »Hrv. Prv.« očito se tomu veseli.

Nepovredivost saborskih zastupnika. Još godine 1904. težko je bio uvriedio poznati Grga Tuškan podpredsjednika naše stranke dr. Superinu, u svojim novinama »Sisački Glas«. Jer se nije drukčije dalo, došlo je do tužbe, te je hrvatski sabor u godini 1905. izručio bio Grgu Tuškana, koji je početkom svibnja 1906. ponovo izabran. U to vrieme postala je pravomoćnom i proti njemu podignuta obtužnica, a sudbeni stol u Petrinji, koji je imao razpisati glavnu razpravu, upitao je vladu, je li potrebno, da bude Tuškan ponovno izručen, i ako je to potrebno, neka vlada izhodi izručenje. U ono vrieme bili su u moći rezolucijonaši. Vlada je spise predala saboru, koji je pustio, neka spavaju, premda je dr. Šuperina i sud i vladu ponovno požurivao, da se tome učini kraj. Kada je ono početkom prosinca 1907. razpušten bio sabor za banovanja Rakodcaja, vraćeni su spisi sudu, a da sabor o ponovnom izručenju nije ništa zaključio. Petrinjski sudbeni stol razpisao je glavnu razpravu na dan 5. veljače o. g. Na tu razpravu nije došao Tuškan, već je sudu poslao pismeni prosvjed. Njemu da se ne smije suditi, jer je on medjutim poslan u magjarski sabor. Petrinjski sud nije uvažio ovaj prosvjed, te je Tuškana i urednika njegovih novina osudio, svakoga na jedan mjesec dana zatvora, koji je Tuškanu pretvoren u globu od 300 kruna. Proti toj osudi predala su obojica ništovnu žaobu na kr. stol sedmorice, koji je onda odredio glavnu razpravu na dan 4. o. mj. Stol sedmorice ukinuo je osudu petrinjskoga suda i odredio, da ovaj imade najprije izhoditi ponovno izručenje Grge Tuškana od hrvatskoga i »ugarskoga« sabora, i tekar onda ureći iznovičnu razpravu. Sboru stola sedmorice, koji je to izrekao, predsjedao je dr. Rakodczay, prije ban, sada predsjednik našega najvišega sudišta. Stol sedmorice valja poskoriti, nu mi ćemo se još pozabaviti sa razlozi, koje je naveo Grga Tuškan. Treba znati, da je taj gospodin uviek predsjednik hrvatsko-srbske koalicije i počastni predsjednik hrvatske stranke prava. Niti zastupnici stare magjaronske stranke, koji su bili štipendisti, nisu se nikada branili, da im hrvatski sud ne smije suditi, dok ih ne će izručiti magjarski sabor. Ovo je vrlo važna stvar, pa ćemo se na nju još vratiti.

Pogadjanje s Magjarima. Kako smo već javili, pogadjali su se s magjarskim zastupnicima njeki hrvatski zastupnici, koji su ujedno hrvatski delegati (izaslanici) na peštanskom saboru. Sad se o tom znade i nešto više, jer je zast. St. Zagorac priobćio u »Hrvatskoj« nešto o tom pogadjanju. Složili su se bili naši s Magjarima ovako:

I. Sadašnja vlada ima odstupiti, a mjesto nje doći nova privremena vlada: novi ban ima u hrv. saboru ibjaviti: 1. da je po hrv. zakonu odgovoran hrv. saboru, 2. da Hrvatska ima s Ugarskom zajednicu (ne jedinstvo), 3. da je po nagodbi u Hrvatskoj službeni jezik hrvatski, da pa o tom dalje ne treba razprave, a što se tiče magjarskoga jezika na željeznicama, trebalo bi riešiti pitanje, jesu li željeznički činovnici državni ili privatni službenici.

II. Osim toga predali su hrv. zastupnici magjarskima pismeni zahtjev, neka zajednička vlada sama odstrani najgrubije protuzakonitosti, a domaća vlada neka uvede upravno sudište, gospodarski vladin odsjek, i donese zakon o općem pravu glasa, a novi sabor će se dalje pogadjati s Ugarskom.

Magjari su zahtievali, da u novoj hrvatskoj vladi bude i koji stari magjaron, koji će paziti, da hrvatska vlada ne bi radila proti Ugarskoj. »Tu su zapeli pregovori« — do jeseni, — veli zast. Zagorac.

Osim ovoga pogadjanja sa zastupnicima hrv. stranke prava (Zagorac-Bauer), dogovarali su se i drugi zastupnici, Nikolić-Kulmer i naprednjaci, s podpredsjednikom peštanskoga sabora Rakovskim. A bilo je još i treće pogadjanje. O tom drugom i trećem pogadjanju obećao je zast. Zagorac, da će pisati »u budućem broju«, — ali do danas ništa.

Na pisanje zast. Zagorca, koji je tvrdio, da su magjarski zastupnici došli hrvatskim, t. j. da su Magjari molili Hrvate, — na to odgovara Rakovski, da to nije istina, nego da su Hrvati tražili Magjare.

Brane se dakle i jedni i drugi, da nisu počeli, kao da se boje nečega, kao što se i boje, jer jedni i drugi pred narodom govore i pišu drugo, a pod kabanicom rade drugo. Zato se sve tako taji, a zastupnik Zagorac proti tomu se brani ovako: »Da je slučajno došlo do sporazuma, tada bi i narod imao reći svoju . . . Uvjeren sam, da bi narod odobrio naše zaključke«.

Njekoje hrvatske novine pišu, da je za ovo pogadjanje znala i peštanska vlada (Wekerle), a sad i Wekerle kaže, da nije za ništa znao. — Sve su to petljanije.

Radi pogadjanja s Magjarima, o kojima smo malo prije javili, došlo je, kako se čini, u koaliciji do nesloge. Tako »Obzor« prigovara zastupnicima (Zagorcu-Baueru), što su se bez pitanja ostalih stranaka koalicije dogovarali i valjda previše popustili, a odstupili od pogadjanja istom onda, kad se je pitalo, koje će osobe dobiti vladu. Čini se, da »Obzor« misli time reći, da bi se pravaši bili složili s Magjarima, da su Magjari dali vladu u ruke onim osobama, koje bi htjeli pravaši.

Uz put spominjemo, da je Frankova stranka izdala cieli proglas na narod radi ovoga pogadjanja. Proglas je obično frankovsko prenavljanje, puno napuhnutih praznih rieči, pa se čovjek samo čudi, tko to može čitati i pisati, a da mu ne postane mučno. — »Pokret« piše, da je Frank ovim proglasom htio pomoći Rauchu, huckajući narod proti koaliciji. Moguće, no već nije potrebno nikoga huckati. Ta sviet već vidi, što je koalicija: naša tuga . . .

Mile Starčević sudi o pogadjanju naših zastupnika s Magjarima vrlo nepovoljno. S pravom očekuje od zast. Zagorca, da pobije Magjare, koji tvrde, da su Hrvati tražili i moljakali Magjare, što bi bila,

kaže, sramota. Za naše zastupnike, koji su od Magjara zahtievali ono, što već imamo po nagodbi, kaže izvrstno M. Starčević, da mu se čini kao vjerovnik, koji ima pravu obveznicu, pa moli dužnika, da mu dug prizna još na ceduljici.

Rauch putuje u Liku, i to zato, da ukine mostarinu, kao što su do sada i svi drugi banovi onamo putovali, da kojekakvim malenkostima i obećanjima predobe onaj siromašni narod i kraj, koji je do nedavna baš radi toga slao u sabor gotovo same magjarone. Sad tamo magjarona nema, ali ima frankovaca, pa već novine javljaju, da frankovci slavno dočekuju Raucha. Tomu su se starčevičanci (poznavajući svoje do nedavna drugove frankovce) i nadali, pa je zato Ličanin dr. Ante Pavelić u »Hrv. Slobodi« još prije Rauchova putovanja opomenuo i pozvao svoje zemljake ovako: »Dočekajte ga onako, kako se kuga dočekuje. Zatvorite se u svoje stanove. Dapače zatvorite prozore.« Osobito ih opominje i upućuje, da ne vjeruju Rauchovoj tobožnjoj »hrvatskoj« politici, koja ne pozna Srba u Hrvatskoj. To je samo sljeparija (manevar). Ta Rauch je trgovao s najludjim Srbima — radikalima!

(*»Dom«, God. 1908. Broj 28.*)

Je li Rauch član »Pij-družtva«? Mi smo čuli, da jest i odmah smo to javili u »Domu«. Novinari »Pij-Družtva« — kod »Jutra« — čitaju naš »Dom«, pa nisu na to odmah ništa odgovorili, nego tek poslie Rauchova dvoboja javiše, da Rauch nije član »Pij-družtva«. Mi smo i to javili i dodali, da »Jutro« ne kaže, da Rauch nije bio član toga družtva, a »Jutro« je šutjelo. Sad u »Jutru« podpredsjednik »Pij-družtva« pop. Stj. Hartmann, lomaće koješta i piše, da je Stjepan Radić hotimice lagao, kad je i opet u »Domu« napisao, da je Rauch član katoličkoga »Pij-družtva«, a mi još uviek čekamo izjavu, da Rauch nije ni bio član toga družtva.

Uz put i ovo: Pop Hartmann piše, da je Stj. Radić pokazao debelo neznanje, što je napisao, da se »Pij-družtvo« zove po papi Piju IX. (devetom) a ne zove se, kaže Hartmann, po devetom, nego po papi sv. Piju petom! Alaj, debeloga li znanja! Uza sve to njeki u to pravo ne vjeruju, nego sude, da »Pij-družtvu« nije dao imena ni Pij deveti, ni Pij peti, nego obični pij-vino, rakiju, i t. d. Koji tako sude, imadu za to dosta razloga i onda, ako Rauch i nije član toga družtva.

O samom bezposlenom i debelom popu Hartmannu drugom zgodom više, za sada samo ovo: Ima odličnih i uglednih svećenika u Zagrebu i izvan Zagreba, koji samo mahnu rukom, kad čuju što za toga po svem švabskoga popa, koji je mnogo kriv, što su se hrvatski katolici bili razciepali i onako u novinama još nedavno grdili.

Starčević — učitelj naprednjaka. »Pokret« već duže vremena pretiskava i tumači, što je pok. A. Starčević pisao o vjeri, Crkvi i popovima. Sa svim se tim »Pokret« slaže, pače kaže, da je Starčević divno i nedostižno jezgrovito i razložio i izrazio ono, što program napredne stranke kaže o vjerskim i crkvenim stvarima. Tiskajući

to kaže »Pokret«: Eto, vi popovi starčevićanci, tako je mislio vaš učitelj, kako mislimo i mi naprednjaci, a vi nas nazivate bezvjercima, bezbožcima, da smo proti Bogu, proti vjeri i t. d.

Nema sumnje, ova će se stvar morati prije ili kasnije razčistiti, t. j. popi starčevićanci morat će jednom početi misliti o toj stvari i onda reći s razlogom, što su odlučili. A imadu o čem misliti? Da p. Starčević nije ništa drugo napisao, nego ovo: »Uistinu narod hrvatski ima svu svoju nesreću najvećma popom pripisati«, — imali bi popi, i to ne samo starčevićanci, mnogo misliti, da si razložno nadju mjesto u današnjim političkim strankama. No to će moći tek onda, kad hrvatski popovi počnu malo više i malo zdušnije misliti i živjeti. Onda će se doznati i uzroci i razlozi: kako je Starčevićeva stranka, koja je dugo i dugo bila prava slobodoumna (liberalna) stranka, sve po malo postala ne samo starovjerska (konzervativna), i to u vjeri i u politici, nego upravo popovska (klerikalna) i gospodska.

Što se naprednjaka tiče, mi mislimo, da oni ipak nemaju mnogo razloga zvati za svjedoka A. Starčevića. Uvjerena i poštena rieč Starčevićeva djeluje snažno još danas i na protivnika, dok pisanje današnjih naprednjaka samo razdražuje. To ima svoje duboke uzroke.

Još im je svezan jezik, Starčeviću i drugovima, još oni znadu frankovskih čina, nakana, čega li, što bi one mogle osramotiti (i uništiti?) kad se znalo. Ali ovi šute i samo se u »Hrv. Slob.« (br. 64) groze: »Ili će nas frankovci svojim laganjem prisiliti, da mi razvežemo jezik? — Ovo nam se ne dopada. Ako ovi ljudi znadu kakvu narodu i domovini pogibeljnu tajnu, pa ju taje, onda su, kakvi su i frankovci: a ako je to kakva osobna prljavština, onda neka tim ne prljaju novina, koje su danas — skupe i imadu dostojnijega posla.

Što hoće Starčevići i drugovi, koji su se od Franka odielili, to još nije jasno. Jučer na pr. šire ovu nauku pok. Starčevića: »Ali što onda, ako Magjari pristanu na zahtievanja Hrvata, ako se ova dva naroda pogode i slože? Dok je prostote, imade i sredstava proti toj slozi: išti ono, što nitko ne razumi, što nitko ne može dati« . . . Treba dakle raditi za slogu Hrvata s Magjarima, a tko ište, što nitko ne može dati (Bosnu i Hercegovinu?), taj računa na prostotu i radi proti hrvatsko-magjarskoj slozi . . .

Doista, taj je Starčević svašta naučao. Samo ga je grdna nevolja, što njegovi pristaše najviše grde i mrze one, koji se drže njegova nauka (na pr. rezolucionaše i naprednjake).

Tko je pošteniji? Dva popa u »Jutru« (onaj Hartmann, pa Banković) pišu, da su naprednjaci pošteniji od Stj. Radića i drugih tobože katoličkih stranaka (na pr. frankovaca), jer naprednjaci otvoreno kažu, da nisu kršćani, da ne vjeruju u Boga itd., a Stj. Radić veli, da je kršćanin, pa ipak je proti svećenstvu itd. — Bog zna, hoće li naprednjaci priznati, da su »furtimaši« kadri prosuditi i priznati komu poštenje.

Tko pije, a tko plaća? Za hrv. stranku prava napisao je nedavno »Pokret«, da se u njoj ne zna, tko pije, a tko plaća. Tako smo, bez

zamjere, i mi pomislili, kad smo ovih dana vidjeli, da u »Hrvatskoj« (to su novine hrv. stranke prava) piše Banjavčić proti Lukiniću i Vinkoviću i ova obojica proti njemu.

Za Raucha piše »Hrvatsko Pravo« (br. 3795): »... rezolucionaši krakeleri (vikači)... mislili su nas nahuckati, da ustanemo protiv Raucha... Nu prevariše se... nije im uspjelo nijednoga starčevićanca na taj tanak led dovesti... Doček bana (u Senju)... izveden je načinom, koji dolikuje glavaru zemlje«...

Deputaciju obć. zastupstva u Otočcu Rauch je »liepo primio« i petoricu zadržao na večeri, gdje se neprestano razgovaralo o gospodarskim pitanjima (o željeznici, za koju Otočani žele, da bi išla kroz Otočac). »Kod toga je Rauch izticao, da je on hrvatski ban i da želi sve u našoj zemlji sjediniti pod hrvatskim barjakom... Dovikuju nam, da smo Rauchovci, ali mi njima odgovaramo, da je barun Rauch nama dobro došao, a ako ni za što drugo, a ono, da ovi bahati »Srbi« uvuku rogove... Dok dodje pobjeda naše borbe, dok srušimo nagodbene banove, za to vrieme ne ćemo pustiti da se pokazuju interesi naroda, nego ćemo od svakoga predstavnika makar i nezakonite nagodbene vlade tražiti, da poštuje naša prava«. — A kad drugi traže, da se poštuju naša prava i da se ne pokopaju narodni interesi, — onda frankovci kažu, da se ne može ništa, dok je tu nagodba, pače da to znači učvršćivati nagodbu, kada tko traži, da se u našu korist obdržava »makar i nezakonita nagodba«.

U ostalom — suvišna je svaka rieč. Sve se već vidi.

(»Dom«, God. 1908. Broj 29.)

Radi Raucha. Kninski gradjani, koji su Raucha potjerali iz svojega grada, strogo su mnogi kažnjeni, zatvorom i globom, a sad se čuje, da bečka vlada zahtieva, da se razpusti i obćinsko vieće u Kninu. — Službeni list dalmatinske vlade piše, da je Rauch u Kninu bio popljuvan.

I u Novom (u hrv. primorju) vodi se iztraga proti onima, koji su se na Raucha nabacivali. Zovu najviše žene i djecu, pa se ni djeca ne boje. Kad se je lukavi činovnik grozio jednoj djevojčici, da će biti zatvorena, pa da će joj uši izjesti kosu, odgovori mala: Pa će mi narasti druga! — Živjela mala!

Frankovci za Raucha. »Hrv. Pravo« piše dne 17. o. mj. o Rauchu medju ostalim ovako:

»Baruna Raucha smatramo po načelima posve ravnim svim koalicionašima. Kao čovjek možda je daleko bolji od mnogih izmedju njih; o njemu govore s poštovanjem ljudi nepristrani, pošteni; priznaju mu liepe sposobnosti i puno volje, da mjesto, koje zauzima, izpuni na korist naroda. Ako nije moguće da što učini, biti će krivnje na koalicionašima, koji mu od prvoga dana ogorčuju zvanje, te u njegovo srce silom sipaju otrov mržnje.«

U istom se članku kaže, da koalicija potvara frankovce (Starć. stranku prava), da su u savezu s Rauchom! »Toga saveza nema i ne može biti« — odgovara »Hrv. Pravo«. — Mi doista ne znamo, za koga se ovako piše, jer ako još vriede što čiji moždjani, spomenuto pisanje »Hrv. Prava« kaže: »Nepristrani, pošteni ljudi priznaju

Rauchu liepe sposobnosti i puno volje da koristi narodu. A treba li i najboljemu hrvatskomu rodoljubu ljepšega i većega priznanja? Po tom je dakle Rauch pravi hrvatski rodoljub, pa ako frankovci kažu, da su proti njemu, onda sami sebe udaraju u obraz. A ako su s njim i za njega, zašto kažu da nisu? Kakva je to politika? Nije li to bezbožna smutnja, tim bezbožnija, što je tako dugotrajna i uztrajna? Dapače, to nije više ni smutnja to je za svake zdrave moždjane očita lupežtina.

Mi razumijemo, kada tko prigovara koaliciji, a bilo to i oštro, pače i nepravedno, jer se u borbi ne pazi svagda na svaku rieč. Ali ne razumijemo, kada tko hvali Raucha, i to ovako, i ide njemu u pomoć proti koaliciji, a uza to hoće da bude pravi i jedini hrvatski rodoljub. To ne može biti drugo nego sljeparija i lupežtina.

(»Dom«, God. 1908. Broj 30.)

Novim banom, bit će, sudeći po svem, ipak grof Miroslav Kulmer, koji je, kažu, već svoj program poslao najprije kralju, a onda — Vekerleu. A kad će hrvatski ban za svoj pogram tražiti privolu i hrvatskoga naroda?

(»Dom«, God. 1908. Broj 31.)

Miče se i u dalmatinskoj Hrvatskoj. Seoski birači spljetske obćine izdali su otvoreno pismo, u kojem kažu, da ne će više ni dra Trumbića, ni dra Ivčevića, za svoje zastupnike. A potaknuti su bili na to tim, što je ovih dana Frane Ivanišević, župnik u Jesenicah i zastupnik na carevinskom vieću, slao ulaka (glasnika) po poljičkim selima splitske obćine i pisao župnicima i glavarima, da je dr. Trumbić ocrnjen u jednim splitskim novinama, pa da bi ga valjalo osvitljati. Malo za tim osvanuše u zadarskom »Narodnom Listu« pouzdanice dru Trumbiću, kojima ga glavari i župnici brane od napadaja onih splitskih novina i obećaju mu, da će ga i dojdućeg puta izabrati svojim zastupnikom na dalmatinskom saboru u Zadru. Kad vidješe neodvisni birači u splitskim Poljicima, da tri, četiri popa i glavara u njihovo ime govore i obvezuju iz, kako će glasovati dojdućih izbora, planuše oni i rekoše: ta, mi nismo marva, da će nas nekoliko ljudi zaveživati i prodati kao blago na pazaru! Iz Jesenica izašla je izjava u »Narodnom Listu«, a na njoj, izim glavara, podpisano je još maličak seljaka. Kaže se u toj izjavi u ime birača, da će oni i u dojdućim izborima obdariti svojim povjerenjem dra Trumbića. Upitani oni seljani, kako su mogli cielo selo obvezati, da će i dojdućeg puta glasovati za dra Trumbića, izjaviše, da oni nisu nikome rekli, da će glasovati za dra Trumbića. Tri jesenička seljanina, uvriedjena zbog samovoljna postupanja Don Frane Ivaniševića, obletiše dne 5. kolovoza selom, te im sve redom seljani podpisaše ovu izjavu:

»Mi niže podbilježeni Jeseničani ne ćemo glasovati više, ni za dra Trumbića ni za dra Ivčevića, jer, odkada su god oni postali našim zastupnicima, nisu nas nikada pohodili, niti li nas pitali za naše težačke potribe. Mi ćemo dojdućih izbora, po svojoj slobodnoj volji, glasovati za dva čovika naše ruke, koji žive u polju kao i mi, i koji će braniti nezavisno od vlade naše narodne hrvatske pravice i brinuti se za naše pučke potribe.«

Pod ovu izjavu podpisalo se do 70 birača, a dodali su svomu pismu još ovo:

»I zbilja zašto bi seljaci izabirali za svoje zastupnike gradjane? Neka gradovi slobodno biraju gospodu, ali čemu seoskomu narodu namećati ljude iz grada, koji ne žive medju pukom, te ne mogu da znadu sve težačke nevolje i potribe? Imade u našoj Dalmaciji i težačkoj i posidničkoj ruci ljudi umnih i poštenih, koji bi znali u prigodi pametno uložiti svoju rič, i koje ne bi bilo stid siditi medju gospodom u saboru. Eno vidimo u istom bečkom parlamentu, da sidi ljudi seljaka; imade ljudi seljaka u svim saborima svita, samo ih ne ima u ovoj našoj Dalmaciji, gdi su do sada težaka gospoda držala devetim u plugu.«

Težaka (seljaka) su u Dalmaciji do sada gospoda držala u poniženstvu. Težaci rade i gospodu hrane, a još im se gospoda nameću za gospodare.

Kako su se do sada obavljali izbori u Dalmaciji?

Dvojica ili trojica gradskih prirepina u selu odredjivali bi u ime svega puka i u izborima vodili bi seljake kao brave na izbore. Tužan težak glasovao bi, a ne bi znao ni za koga glasuje, ni zašto glasuje. Nu došlo je već doba, da ipak raztvori oči: da ne bude ničiji rob, jer je i seljak kao i gradjanin od Boga stvoren i od majke rodjen.

Ne kažemo mi ovim, da bi seljani imali biti u zavadi sa gradjanima; mi pače želimo, da jedni s drugima skladuju i živu u ljubavi, a pravoga sklada i ljubavi biti će stopro onda izmedju gradova i sela, kad se promine današnje prilike; kad seljaci ne budu gradjanima robovali, već kada gradjani budu težake štovali.

To će se postignuti tek onda, kada sela budu imala svoje ljude u svim zborovima sa gospodom.

Kaže poslovica, da je bliža košulja od kaporana: Na saboru, kad pane rieč o težačkom življenju, ne će nitko onako živo uložiti svoju besidu kao što će težak ili posidnik, jer njega žulja: jer on u polju živi.

Na saboru dalmatinskom imade u istinu svake godine govora o težačkim potribama, ali bilo bi ga više i življe, kad bi tu bilo i nikoliko težaka i posidnika, jer bi oni, braneći svoga brata težaka, branili i sami sebe.

Jesenički seljaci gornjom izjavom dali su lekciju Don Frani Ivaniševiću, pa tako i po svim drugim selima prostranoga splitskoga kotara neka se složno odapru težaci i popima i fratrima i načelnicima i svakomu drugomu, tko im stane nametat dosadašnje zastupnike, jer oni, odkada su god postali našim zastupnicima, nisu nas pohodili, niti li su nas upitali za naše težačke potribe.«

Razumije se, da se mi podpuno s ovim slažemo i šaljemo pozdrav spljetskim seljacima: Braćo seljaci, držite se, ne dajte se!

Razumije se i to, da se gospodske novine u Dalmaciji rugaju ovomu pismu, pa navaljuju na Jurja Kapića, urednika »Pučkoga Lista«, koji je seljake uputio, da se ovako slože. Bezobrazni ovi gospodski novinari, još su i glupi, pa pišu, neka Kapić, koji je posjednik, ne zahtieva ništa od onih seljaka, koji njegovu zemlju uz pogodbu

uživaju, — ako je prijatelj seljaku! Da, ako je tko prijatelj seljaku, te kudi gospodske krivice, taj se ne bi smio ni jedan put na dan do sita najesti, jer zna, da ima gladnih seljaka! Zlobne li gospodske gluposti!

Mi i Jurja Kapića pozdravljamo: Ne boj se! Dolazi sunce i na seljačka vrata, a po tom i na vrata čitavoga naroda i ciele domovine Hrvatske!

(»Dom«, God. 1908. Broj 34.)

Naprednjačka kukavština pokazala se je na strašan i žalostan način u tom, što je naprednjački odvjetnik u Zagrebu dr. Hofer izmešetario, a urednik naprednjačkoga »Pokreta«, Veljko Tomić prihvatio takvu pogodbu izmedju uredničtva »Pokreta« i državnoga odvjetnika Akurtija, kojom se »Pokret« obvezuje, da ne će o poznatoj iztragi radi veleizdaje donositi članke, kojima bi se osobno napadali javni činovnici . . ., a isto tako, da ne će o toj iztragi pisati izkrivljeno . . . Samostalski »Srbobran« od 24. o. mj. na to veli: »I naravno, urednici, kao pametni ljudi, podpisali su ovu komediju od izjave, izašli iz zatvora i danas se cieli Zagreb smije . . .« Medjutim novine »Obzor«, koje naprednjake obično brane i hvale, oštro odsudjuju ovu kukavštinu, u kojoj se naprednjaci i samostalci opet našli kao složna braća. Pa to i jest njihova politika, pritajiti se, pa onda iznenada protivniku podmetnuti nogu.

(»Dom«, God. 1908. Broj 35.)

Slavenski gosti u Hrvatskoj. Malo smo kada, pišući u ovom našem »Domu«, primili pero u ruke s podpunijim zadovoljstvom, nego evo sada, kad hoćemo do izviestimo o posjetu i boravku slavenske naše braće u našoj domovini. Mi, koji hoćemo, da hrvatsku politiku i prosvjetu postavimo na slavenske temelje, možemo biti zadovoljni već s tim, što slavenska braća za nas toliko mare, te iz velike daljine k nama dolaze. A kad uz to prosudimo i sve drugo, što smo pri tom opazili, naša je radost podpuna. Od svega toga mi ćemo posebice spomenuti tri stvari, koje su osobito važne i za čitavo slavenstvo i za nas Hrvate.

Prvo je to, što su nam u pohode došla braća iz Poljske i Rusije. Koliko je naime važno, što za nas malene mare eto i članovi velikih slavenskih naroda, Rusa i Poljaka, koji su k tomu od nas vrlo daleko (dvie do tri tisuće kilometara!), toliko je kud i kamo važnije to, što ona dva najveća naroda slavenska ne samo da danas ne žive u mržnji — čemu su se neprijatelji slavenstva najviše veselili — nego su i Rusi i Poljaci na najboljem putu, da se zaboravljajući stare i dugotrajne krivice i kobne pogreške pomire i slože za dobro svojega naroda i čitavoga slavenstva. Nije naime davno, što Poljak nije mogao mirno slušati kad bi se samo spomenulo ime Rusije, i što pred Rusom opet nisi smio ni rieči progovoriti u obranu Poljaka, a danas, hvala Bogu govore Rusi o Poljacima kao o svojoj braći, kojima je ruska vlada mnogo krivice učinila, a Poljaci, premda ih još uviek ruska vlada nesmiljeno pritište, gledaju barem s nadom u budućnost, videći, da najbolji sinovi ruskoga naroda duboko osjećaju krivicu, što ju ruska vlada čini Poljacima. Ovo nisu samo prazne rieči, nego

smo se mi o tom sami uvjerili, obćeći ovih dana mnogo i s poljskom i s ruskom braćom. To je, kako rekosmo, neizmjerno važna stvar za čitavo slavenstvo. Neprijatelji Slavena, osobito Niemci, nisu ništa držali do slavenske sloge i bratimstva sve dotle, dok su dva najveća slavenska naroda, Rusi i Poljaci, bili krvni dušmani, koji jedan drugomu o glavi rade. I pravo su imali. No danas, kad su se zastupnici poljskoga i ruskoga naroda na nedavnom slavenskom vieću u Zlatnom Pragu sporazumjeli, te pomirenju i slozi, ako Bog da, put utrli, — sad je glavna pogibelj prestala. Osamdeset milijuna Rusa i dvadeset milijuna Poljaka (od toga deset milijuna pod ruskom vladom) — to je glavna snaga, ako Bog da, složnoga slavenstva.

Drugo, što nas ovom sgodom napunja zadovoljstvom, jest to, što smo kod ovih naših visoko prosvićenih bratskih gostiju opazili, da im je u čitavom njihovom mišljenju i radu glavna stvar — seljački narod. Svi su ovi naši dragi gosti doista vrlo rado gledali liepi naš bieli Zagreb, zagrebačke kuće i ulice, ceste i šetališta, — ali prava je svrha njihovoga puta i pohoda bilo to, da vide, čuju i tako upoznaju hrvatski narod, hrvatskoga seljaka. »Idemo u koje selo, vodite nas u selo!« — to je bila najvruća njihova želja, kojoj smo im dakako najradostnije udovoljili. Da je onim našim zasliepljenicima i spekulantima, koji se našemu i svakomu slavenstvu rugaju, bilo vidjeti Poljakinju iz daleke Varšave, s kolikom ljubavlju i zanimanjem čitave sate razgovara s običnom hrvatskom seljakinjom u našem Resniku; da im je bilo vidjeti, kako jedan Rus pregledava seosku školu u Šestinah, a drugi dolazi čak u podravska sela na sastanak medju seljake, te im dapače govori, izručujući im poklon od osamdeset milijuna ruskih seljaka, — da je to bilo vidjeti samo našim jadnim zasliepljenicima, što bi nam bili odgovorili, da smo ih upitali: A gdje ćemo mi mali Hrvati na cielom širokom svietu naši narod, i to toliki narod — od 80 i od 20 milijuna — od kojega će u naša malena i siromašna sela dolaziti prosvićena i bogata gospoda s takovom dušom, koja eto sieva iz svakoga miloga pogleda, s takvim čovječjim i hrvatskim srcem, koje podrhtava na svaku milu rodbinsku rieč, na svaki naš i samo naš — slavenski — osjećaj? Nadate li se tomu od grabežljivoga i nadutoga Niemca, ili od bahatoga i nasilnoga Magjara, ili od lukavoga Talijana? Gdje su vam prijatelji, ako ih nemate medju Slavenima?

No nas nije obradovala samo bratska briga, pažnja i ljubav za nas sve Hrvate, nego su nas prosvićeni naši bratski gosti učvrstili u glavnoj našoj misli, naime: temelj je svemu narod, i to baš seljački narod. Ova je misao prvim prosvićenim umovima ruske naše i poljske braće tako jasna, u njih je ona tako dozrela, da je nismo trebali ni jednom riečju braniti i opravdavati, — kako ju na žalost moramo dan na dan i to već godinu za godinom braniti i opravdavati pred većinom naše domaće gospode.

Napokon možemo s ponosom spomenuti i to, da su se slavenski ovi naši gosti polazeći i došavši u Hrvatsku obraćali poglavito na naše ljude, posebice na predsjednika gl. odbora seljačke stranke, koji ih je vodio, pratio i tumačio im, što su željeli. Spominjući to treba dakako naglasiti, da slavenstvo i slavenska misao i sloga nije i ne

smije biti, kako se ono kaže, monopol nijedne stranke, već naprotiv da bi morala voditi sve naše političke i prosvjetne vodje. Uza sve to dandanas takove su prilike u Hrvatskoj, da je eto najmladja, u saboru najslabija i pred našom gospodom još uviek malo cienjena seljačka stranka u istinu jedina politička stranka, koja zastavu slavenske misli nosi svjestno, otvoreno i odlučno. No držanje već zagrebačkoga novinstva prigodom pohoda ovih naših slavenskih gostiju očito je na radost našu dokazalo, da će se cielo hrvatsko javno mnienje slijati sa snažnim novim slavenskim pokretom, u kojem jedino — uz unutrašnje naše učvršćenje i ujedinjenje — može hrvatski narod sigurno koraknuti k boljoj budućnosti.

Slavenski gosti u Hrvatskoj. Na drugome mjestu u ovom broju govorimo o važnosti pohoda slavenske naše braće u Hrvatsku, a ovdje ćemo zabilježiti neke potankosti.

Pred dvie nedjelje osvanu u uredničtvu »Doma« krasna gospodična i pita za urednika. Bila je to gospodična Irena Kosmarovska, Poljakinja iz Varšave. S njom je bila gospodja njezina majka i još jedna gospodja. Pošto su u Zagrebu pogledale mnogo toga, što im se dopalo, zaželjele su gospodje da podju u hrvatsko selo. Povedosmo ih u Resnik, k našem prijatelju, članu gl. odbora, Vjekoslavu Škorjaču, gdje su više sati ostale. Gospodična Irena posebice se zabavila skoro dva sata udatom kćerkom Škorjačevom, Maricom, pa premda Marica nije nikada čula poljske, a Irena hrvatske rieči, dosta su se liepo mogle sporazumjeti. Mi ćemo što prije izviestiti o ovim visoko prosvićenim gospodjama, a sad im dovikujemo u daleku Poljsku: Hvala vam, plemenite gospodje poljske, što ste iz daleke domovine svoje došle pogledati Hrvatsku, a niste zaboravile ni hrvatskoga seljaka!

Drugi je slavenski gost bio Rus Aleksandar Stahović, vlastelin i novinar. On se je vrlo zanimao za sve naše, a osobito za seoske pučke škole, pa smo ga poveli u Šestine, gdje mu je domaći, vrlo ljubezni i prosvićeni učitelj g. Boranić pokazao sve, što je daleki gost želio.

I treći je gost bio Rus, i to Vladimir Volodimirov, koji je u Zagrebu boravio preko tjedan dana. Gosp. Volodimirov jest general, profesor vojničke akademije i član gradskoga vieća u glavnom gradu Rusije, u Petrogradu.

Njega je petrogradsko vieće (duma) poslalo, da zastupa grad Petrograd na nedavnom slavenskom vieću u Pragu. To je posve naravski, jer je general Volodimirov najviše tomu doprinio, da je došlo do toga vieća u Pragu.

Ne može se u malo rieči kazati, što smo sve čuli od odličnoga ovoga umnoga Rusa i što smo mu mi kazali. Bit će već i za to zgode. Za danas spominjemo, da je iskreni prijatelj hrvatskomu narodu i njegovoj državnoj slobodi i samostalnosti. Posebice je u tom pogledu vriedno spomenuti, da odlični ovaj Rus drži posve suvišnim, pače štetnim, što se doseljeni k nama naš pravoslavni narod smatra posebnim narodom srbskim, a pogotovo što vodi posebnu srbsku politiku. Na najviše nas kod umnoga ovoga našega prijatelja i iznenadilo

i obradovalo, što i on misli i po tom radi: da bez prosvješćenja, bez gospodarske i političke organizacije seljačkoga naroda — ne će biti ništa ni kod nas ni u Rusiji. Zato nije žalio truda i napora u svojoj 67 godini, da podje s našim urednikom ravno u naša sela, na sastanke, gdje je pače i govorio i izručio hrvatskim seljacima poklon od osamdeset milijuna ruskih seljaka. Ovo je bez sumnje znameniti čas u povjesti slavenskih naroda, pa ćemo mi o tom i opet progovoriti, kao i o ostalim našim slavenskim gostima, kojima iz pune duše i srca kličemo: Hvala! Živjeli! Živjelo prosviećeno i složno slavenstvo!

Seljaci dobili parnicu proti vlasteli (spahijama). Čitamo u novinama: Ovih dana dovršena je stara parnica izmedju seljaka u okolici zaprešićkoj (kraj Zagreba) i izmedju susjednih vlastelina: baruna Raucha, grofa Jelačića i t. d. Ova je parnica započela već skoro pred 400 (četiri stotine) godina, kad je u onom kraju vladao zloglasni Tahi, na kojega su se seljaci tužili, da im je oteo zemlju, radi čega je nastala glasovita seljačka buna (godine 1573), u kojoj je poginulo mnogo hrvatskih i slovenskih seljaka, a vodja njihov, Matija Gubec, na Markovom trgu u Zagrebu postavljen na ražareno priestolje, na glavu mu ražarena željezna kruna, a onda razčetvoren. Seljaci su parnicu obnovili god. 1866. dakle pred 42 godine. Da se parnica rieši, trebalo je proučavati stoljetne spise, tako da su njekoji sudci i umrli prije, nego su spise proučili, i zato je parnica tako dugo trajala . . . Ove godine došlo je na zemljištu, radi kojega se je vodila parnica, do krvi, i onda je seljacima obećano, da će se parnica svršiti u kolovozu ove godine. I zbilja: parnica je u kolovozu svršena, a dobili su ju — seljaci! Dobili su pašnjake, njekoliko stotina jutara (rali), tako da su njekoji seljaci najedanput postali imućni! Šume, za koje su se seljaci pravdali, nisu dobili. Osuda je napisana na ciela 52 arka.

Ovu viest čitamo malone u svim novinama i ne možemo se prečuditi, kako je ovako nješto moglo doći u te sve novine. Nama se ciela ova stvar čini vrlo sumnjiva, i to s ovih razloga:

Tko je ikoliko imao sa sudom posla, taj zna, da kod posjeda nastaje zastara iza 30 godina, pa da sud ne može suditi o stvarima, koje su se dogodile prije tristo i više godina, osim kad bi cielo to vrieme trajala parnica. A da bi ova parnica tekla bez prekida preko tristo godina, to nije istina, a težko je to i pomisliti. U ostalom i sama viest kaže, da je parnica poslie seljačke bune počela tek god. 1866. Zato mora biti drugi razlog, što se ovdje spominje čak Tahi, a to je ovo: Radi se o Rauchu, pa treba njega oprati, a pokriviti čak zloglasnoga Tahija. To je jedno. A drugo: treba opravdati naše sudove, koji su »obnovljenu« parnicu vodili preko 40 godina, tobože zato, što su morali proučavati stoljetne spise! Bilo bi doista vriedno znati, kakve su to stoljetne spise proučavali ti naši sudci! Napokon trebalo je pokazati i svietu proglasiti, kako se to brzo i pravedno sudi pod Rauchovom vladom: obećano je, da će parnica biti riešena u kolovozu — i zbilja je riešena i dobili su — seljaci proti spahijama, pače proti samomu jednomu Rauchu! Čudnovato! Sad su sudci odmah stoljetne spise mogli proučiti za njekoliko mjeseci, a prije je za to trebalo 40 godina! . . .

Mi ćemo gledati da dodjemo do te osude, pa da vidimo, što je to u istinu bilo.

Najodlučniji i najpametniji član seljačke stranke — to je sada najedanput postao dr. Milan Krištof. Nama je to vrlo drago i mi se dičimo, što je ovako odlični i pametni (piše »Pokret«) gospodin bio tako dugo podpredsjednik glavnoga odbora naše stranke. Novine naime pišu, da je dr. Krištof izstupio iz seljačke stranke, pa dodaju (»Hrv. Pravo«, »Pokret« i »Sisački Glas«), da se seljačka stranka razpada, da joj je ovo veliki udarac, i da će se skoro sasvim raztepsti. To je eto, pišu, već drugi razkol: prvi je bio, kad su iz stranke izstupili Korporić, Šoški i »njeki« (siromah!) Gmajner. Šteta, što ovi naši prijatelji u naglosti zaboraviše, da je ovo već peti »razkol« (izstupila su ona trojica, za tim Šlegel, Turk, Malančec), jer inače bi imali dokaz, da se je seljačka stranka doista već posve raztepla. Ili možda nisu zaboravili, nego ne će da spomenu, jer inače ne bi mogli razložno pisati, da se stranka radi izstupa jednoga čovjeka razpada.

Predsjedničtvu gl. odbora ni uredničtvu »Doma« nije ništa poznato o izstupu našega druga Krištofa.

O politici bosanskih Hrvata donio je »Dom« u posljednjem broju članak pod naslovom: »Katolička misao u službi politike«. Na ovaj se članak strašno ljuti katoličko »Hrvatstvo« pišući, da je članak naperen proti katoličanstvu. »Hrvatstvo« se vara. Ondje je jasno kazano, proti čemu je naperen onaj članak, naime: proti zaslieplјivanju katoličkom mišlju. A mučilo se i ljutilo »H.« koliko mu drago, težko će komu dokazati, da katolička misao u Hrvata nije danas u jednoj gadnoj službi.

»Hrvatstvo« brani »Hrv. Dom« radi onoga, što hvali Tursku i mladoturke, veleći, da svaki pošten čovjek mora priznati, da su mladoturci mirno proveli revoluciju. Mi hvatamo za rieč ove katoličke novine, pa ih pitamo: A zašto vaši ljudi ne osjećaju toga poštenja, kada treba što priznati, recimo, seljačkoj stranci, ili, recimo, koaliciji? Ili zar zbilja seljačka stranka nije ništa dobra učinila, ili je pak gora od Turaka? — No ovo uz put. Mi ne priznajemo, da »Hrv. Dn.« ima razloga hvaliti mladoturke i tvrditi, da su cieli život postavili »na temelje zakona i pravde«. Ta zar je i to pravda, što traže mladoturci, da svi narodi u Turskoj moraju priznati turski državni jezik, pače i u školi? Kojim se pravom onda mi Hrvati borimo proti Magjarima? Molimo odgovor.

No »H.« i samo osjeća, da je krivo. Naš članak prigovara, što »Hrvatstvo« više navaljuje na Rauchovu opoziciju, nego na Raucha, a »Hrvatstvo« se od toga ne brani, pače toga i ne spominje ni riečju. Zašto to ne porečete, ili ne opravdate?

Čudimo se smjelosti »Hrvatstva«, kad piše, da je bezočna laž, da svećenici u frankovskoj stranci glasuju zajedno sa židovima. Mi pozivamo za svjedoke cieli narod, koji je na svoje oči vidio i još vidi, da frankovski popovi drže i glasuju sa židovima.

Prigovara napokon »H.«, što u onom članku nije spomenuto da je nadbiskup Štadler čestitajući pred zemaljskim poglavicom imen-

dan Nj. Veličanstva izrazio želju, da se Bosna pripoji monarkiji i Hrvatskoj. To je istina, i mi se ne bojimo to javiti svojim čitaocima, jer mi osim toga, što znamo, da pisac, našega članka visoko cieni stalnost, kršćansko apoštolstvo i izkreni hrvatski osjećaj nadbiskupa Štadlera, lako razumijemo, da je nadbiskup Štadler ne samo toliko razborit, te vidi, koliku bi štetu i katoličanstvu učinio, kad bi svoje hrvatstvo zatajio, — nego i toliko i neustrašiv, i u svom hrvatstvu toliko stalan, te ima kuraže i reći, što misli.

»Hrvatstvo« na koncu kaže, da pisac našega članka dr. Ante Radić, ima u sebi djavola, Bože nas oslobodi. Da »Hrvatstvo« nije ni rieči više napisalo, ove su rieči dosta, da se sa strahom i užasom okrenemo od ovakvih kršćana-katolika.

(*»Dom«, God. 1908. Broj 36.*)

Otimanje za »Starčevićev dom«. — Mnogi se naši stariji čitaoci sigurno sjećaju, kako se ono pred 10—12 godina po cieloj Hrvatskoj sabiralo za »Starčevićev dom«, t. j. za kuću, koju bi hrvatski narod dobrovoljnim darovima, podigao i poklonio staromu Anti Starčeviću. Tu je misao iznio Jos. Frank, a kažu, da se je tim htio ulaskati staromu Starčeviću.. Novaca se sabiralo za taj »dom« nješto oko 110.000 K (stodeset tisuća) i »dom« je sagradjen i svečano otvoren. Ova svota nije bila dosta za »dom«, zato je na »domu« bilo mnogo duga. Malo za tim umre Starčević, a »dom« ostavi svomu sinovcu Mili Starčeviću, koji ga je jedno vrieme držao, a onda ga htio pokloniti družtvu sv. Ćirila i Metoda u Istri, no družtvo ga nije htjelo, jer je bio prezadužen, i tako, da je za malo imao doći na bubanj. Da ne bude te sramote, složi se dioničko družtvo, koje skupi nješto novaca i kupi »dom« od Mile Starčevića. Najviše je novaca (34.000) dao za to bogati trgovac Bradanović u južnoj Americi. Mile je dobio velik broj dionica i 20.000 K u gotovom, što je za malo dao za stranku (za »Hrv. Pravo« i Kumičićeve izbore).

Kad su se ove godine u travnju starčevićanci razciepili, imali su »dom« u rukama Frankovi protivnici, Mile Starčević i Ante Pavelić, koji je bio predsjednik dioničkoga družtva, no u nadzornom odboru bili su Frankovci. Taj nadzorni odbor sazvao je ovih dana skupštinu dioničara i skinuo dosadašnje ravnateljstvo, tako da je sada »dom« u rukama frankovcima. Protivnici Frankovi pišu, da ova skupština nije bila zakonita, pa da će se njezini zaključci ukinuti. Frankovo »Hrv. Pravo« naravski piše o tom kao o kakvoj silnoj pobjedi nad dušmaninom, valjda za to, da primjerom dokaže, kako treba da se okanemo sićušnoga stranačkoga zagrizanja. — U ovom »domu« stoji danas njeki Mašek, koji odprema Hrvate u Ameriku. Dakle: Frank u dom — Hrvati iz doma u Ameriku!

Čudno je i ovo što čitamo u »H. Pr.«: »... nuždno je, da se hrvatski narod okani sićušnoga stranačkoga zagrizanja i da svoje sile usredotoči u organizovanu falangu (četu) boraca »za financijalnu samostalnost. »Budemo li složni, mi ćemo« dobiti svoje financije. Od kud najedanput tako silna želja za slogom? To valjda nije pozivanje pod Frankovu zastavu, jer i druge stranke žele financijalnu samostalnost.

No osobito treba zabilježiti ovo: »U nas se od godine do godine gomila inteligentni proletarijat« (t. j. mnogobrojna gospoda bez doma i kruha), »jer za tolike sile nema na svim područjima odgovarajućega poprišta za djelovanje.« »... to je naše životno pitanje, naš jedini spas, da se oslobodimo dosadanjega životarenja, da našu inteligenciju privedemo na sva poprišta državne djelatnosti.« Drugim riečima: Financijalna samostalnost ima pomoći u prvom redu »našoj inteligenciji« (gospodi), da ju »privedemo na sva poprišta državne djelatnosti«, t. j. da joj osiguramo kruh i udoban život.

To je ono, što mi uviek iztičemo: Gospodske naše stranke vide samo gospodski proletarijat, vide samo gospodu, koja ne mogu živjeti, pa u prvom redu misle na »sva poprišta državne djelatnosti«, t. j. na to, gdje bi gospoda mogla dobiti službe i plaće.

Sveučilištni djaci zagrebački obustavili su svoj »štrajk«. Poznato je naime, da su svi naši sveučilištni djaci bili proljetos ostavili zagrebačko sveučilište i zapisali se u češko sveučilište u Zlatnom Pragu, a mnogi su i otišli u Prag. Učinili su to zato, što je Rauchova vlada umirovila profesora u sveučilištu Šurmina, a tim je sveučilište »oskvrnjeno i obezčašćeno«, pa su djaci proglasili, da ne će stupiti na sveučilište, dok se sveučilištu ne dade zadovoljština, t. j. dok se profesor Šurmin opet ne namjesti. I drugovi Šurminovi, ostali sveučilištni profesori, obratili su se iz svoga vieća (senata) na kralja, da opet postavi Šurmina za profesora. No kralj toga nije učinio, zadovoljština nije dana, sveučilište je još »oskvrnjeno i obezčašćeno«. Čovjek bi očekivao, da će djaci opet u Prag, — ali ne: oni proglasiše, da ostaju u Zagrebu, jer ih treba domovina, i to kod budućih izbora (da korteširaju). No kako se svatko može lako domisliti, to je samo izgovor za nevolju. Prava je istina to, da djaci ne mogu u Prag, jer nema novaca. Naši političari sabrali su i sami dali za djake, kako čujemo, oko 40.000 K (četrdeset tisuća), a više se ne može, jer treba novaca i za — izbore. Djaci dakle neka ostanu doma. Ova djačka »buna«, to je jedini politički čin ciele naše koalicije poslie ljetošnjih izbora. Tim su htjeli naši političari spraviti Raucha u nepriliku i prisiliti ga, da popusti ili čak odstupi. Izabrali su za to najlakši način: uzbuniti mladiće, koji su to jedva dočekali, da ne moraju učiti i da se malo prošeću do Praga i tamo ljudski provesele. Zabava je stojala 40.000. »Svrha je postignuta« — kažu djaci, jer je cieli sviet bio upozoren na Rauchovo nasilje.

Ovaj dogadjaj sa Šurminom i djačkom seobom izvrstno pokazuje svu jadnost gospodske politike. Ta cieli narod se i ne pita, a radi jednog čovjeka dižu na noge vojsku, koja još ne jede kruha svojim zubima. Tako se stvaraju »afere«, koje bi imale Rauchu podmetnuti nogu — i on je dolje!

»Naše životno pitanje, naš jedini spas«. »Hrv. Pravo« piše prošle subote, da nema važnijega i zamašnijega pitanja za hrvatski narod nego što je oslobodjenje njegovih gospodarskih i financijalnih sila od magjarskoga skrbničtva. To je istina, samo se čudimo, kako »Hrv. Pravo« dolazi s tim sad najedanput kao, štono je rieč, iz neba u rebra. Već najmanje godinu dana nije važnosti i zamašaju toga »životnoga pitanja« bilo u »Hrv. Pravu«, ni traga, nego je svatko,

tko je te novine čitao, morao doći do uvjerenja, da je najvažnije i najzamašnije pitanje, o »velikosrbskoj uroti proti Hrvatskoj«, o kojoj je »Hrv. Pravo« pisalo (i još sada piše) dan na dan tako žestoko i s takovim biesom, da je čudo, što gdje nije došlo do zla. Nije to mala stvar. Srbi se urotili, da unište Hrvatsku! Pa tko onda da pita za samostalne financije! Što će nam i financije, kad ne bude Hrvatske?

U ovom članku »Hrv. Pravo« ima i više čudnih stvari. Čitamo to, da se je Magjar Deak (god. 1868) čudio »kratkovidnosti« hrvatskih političara, koji nisu sklapajući nagodbu zahtievali za Hrvatsku samostalnih financija. Čudno je ovo zato, što smo mi do sada u starčevićanskim novinama uviek čitali, da su oni ljudi, koji su sklapali nagodbu, bili »izdajice« i »prodane mešine«, — a sad su najedanput samo »kratkovidni«. Ili su možda izdajice i prodane mešine bili samo oni hrvatski političari, koji su nagodbu obnovili (god. 1873), t. j. (stara) hrvatska narodna stranka, Mažuranić i drugovi — poznati »slavosrbi«, a pravi krivci, magjaroni staroga Levina Raucha, — to su bili pošteni ljudi, samo su bili »kratkovidni«.

(»Dom«, God. 1908. Broj 39.)

Magjari se priete kao i godine 1848. Veliki peštanski dnevnik »Magyar Hirlap« ima u broju od 24. rujna veliki članak pod naslovom »Hrvatska politika«, i tu uz ostalo piše i ovo:

»Bilo bi dobro, da bar sada ne pomažemo Hrvate, nego sebe same. Da smo znali učiniti Hrvatsku gospodarskom naseobinom Ugarske, bilo bi danas manje zla.

Prilike u Hrvatskoj treba do temelja promieniti. Nije lako sada stvarati ili čekati na novu, Magjarskoj prijaznu stranku. Tko će ju stvoriti?

Tlo Hrvatske je tako okuženo, da ga treba najprije dobro razkužiti. Izlazna točka mora biti, da je Hrvatska bezuvjetno samo dio jedinstvene Magjarske. Nesmisao je predlagati, da se samo tri sriemske županije sjedine s Magjarskom, a ostale puste, neka idu, kud hoće. Cielu Hrvatsku i Slavoniju moramo učiniti dielom Magjarske.

Mi ne smijemo Hrvatske odbaciti, nego ju moramo privući. Ta baš Hrvatska je naš jedini put k moru.

S obzirom na sve ovo mi možemo popraviti stvari u Hrvatskoj, ako ban (Rauch) dobije neograničenu vlast i ako se ne bude gubilo vrieme pokušajima sa hrvatskim saborom, koji i onako ne će dugo još biti sposoban za rad.«

Isto ovako pisali su Magjari godine 1848. Onda su dobili odgovor od Jelačićeve sablje na bojnom polju, a sad će ga dobiti od seljačkoga naroda na biralištu. Neka Rauch predobije i sve činovnike, neka upotrebi i silu i mito i prevaru, ništa mu ne će pomoći: Za godinu, dvie, doći će i u Hrvatsku obće pravo glasa, a onda ćemo svu tu rauhovštinu odpuhnuti kao pljevu. A i sada ćemo joj se malo jače oprieti, nego misle u Pešti, gdje se neprestano tješe tim, da je hrvatsko seljačtvo u svojoj jezgri magjaronsko.

Tako ih je uputio njihov agent Frank, ali će se i Vekerle i Rauch i Frank ljuto prevariti.

(»Dom«, God. 1908. Broj 39.)

Seljački pjevači. Već se više godina čita u novinama, da seljaci u Gračanima i Šestinama kraj Zagreba imadu pjevačka družtva, pa su već njekoliko puta ti seljaci pjevali i pred Zagrebčanima. Ti su svi seljaci bili, dakako starčevićanci. Sad, kad su se starčevićanci razciepali, stali su se zagrebački starčevićanci i frankovci otimati za ove seljake pjevače i voditi ih u Zagreb da javno pjevaju. Nedavno su pjevali frankovski, a prošle nedjelje starčevićanski seljaci; frankovci su se osramotili, a starčevićanci su se izkazali: došlo je mnogo gospode, bilo je veselo, pače malo da se nije stvorila nova koalicija.

Mi od početka nismo u svem tom vidjeli ništa osobita, što više, stvar nam se nije dopala. Koliko mi poznamo i gospodu i seljake, činilo nam se, da ta stvar nije prava i zdrava, ali nismo o tom nikad ništa spomenuli, jer nam se nije htjelo mnogo razlagati. To ne ćemo ni sada, nego ćemo reći samo ovo: U »Hrv. Slobodi« smo čitali, kako su gospoda dolazila, da čuju »naše mužeke«. Ova nas je gospodska gradska glupost razsrdila. »Naše mužeke«! To je, kao da se kaže: naše bedačeke. Drugdje smo čitali, kako su se njeka čudila, što seljaci znadu tako pjevati, jer su valjda ta gospoda očekivala, da će ti seljaci bečati!...

Ostanite vi, gospodo, doma s takvom svojom »ljubavlju« prema seljačtvu! Danas je to već jako, jako zastarjelo. Ta koga biesa hoćete tim reći, kad kažete »naši mužeki«? Zašto vam ne pada na pamet, da za radničku kakvu zabavu napišete, da su ju priredili na pr. »naši slagarčeki«? Ili zar zbilja mislite, da su seljaci još uvijek u vašem posjedu, ili da su to vaši Štefići ili Jožeki?

Svećenstvo medju sobom. Izmedju katoličkih (nadbiskupskih) novina »Hrvatstva« i izmedju »Hrvatske« (koje uredjuje svećenik Šegvić, a gospodari su joj svećenici Bauer i Zagorac) vodi se već duže vremena žestoki rat. »Hrvatstvo« navaljuje na »Hrvatsku« i na njezine gospodare-svećenike nazivljući ih »povlašeni pravaši« i t. d. Na to »Hrvatska« vrlo dobro odgovara, da »Hrvatstvo« nije nikada imalo ni rieči prigovora proti svećenicima-magjaronima (proti Šnaplu, Krapcu i t. d.), koji su takodjer bili u jednoj stranci sa »vlasima« Srbima) t. j. u magjaronskoj »narodnoj« stranci Khuenovoj. To je takav odgovor, da bi »Hrvatstvo« moralo zamuknuti, da ima ikoliko pravednosti i pristojnosti. — Koliko je dobar i zgodan taj odgovor, toliko ne će ni nikoga zadovoljiti ono, što »Hrvatstvu« odgovara nar. zastupnik sveučilištni profesor i svećenik Bauer, koji se s obzira na božju stvar« (kao da »Hrvatstvo« brani »božju stvar«!), ne će s »Hrvatstvom« inatiti, već samo kaže, da se je dao na politiku »s dopuštenjem te blagoslovom moga, kaže, duhovnoga poglavara« (nadbiskupa Posilovića), onoga istoga Posilovića, koji je već tolike grdne novce izdavao za izdavanje — »Hrvatstva«, koje eto nema prečega posla nego grditi svećenika, kojemu sam nadbiskup daje blagoslov za njegovu politiku! Pa da se čovjek spozna u toj petljaniji, da što drži do tih »dopuštenja« i političkih »blagoslova« i tako »blagoslovljenih« političara i njihovih izjava, koje povrh svega toga sadržavaju previše nepotrebne samohvale i svojom čudnom miroljubivošću dosta slabo pokrivaju razlog miroljubivosti. »Meni bi —

piše dr. Bauer — neizkazano milije, sladje i koristnije bilo baviti se znanošću i dušom svojom. Ovako pak se bavim poslom težkim, gorkim, absolutno (posve) bez ikakve osobne koristi, već s ogromnim žrtvama, ne mareći za zdravlje, pače ni za to, što trpi moj ugled . . .«

Doista mora trpjeti ugled, kad ozbiljan čovjek, k tomu (ili baš zato, što je) svećenik — kad ovako bez potrebe broji čislo svojih »ogromnih žrtava«, kad pače odkriva, što ni na koga ne spada i nikoga ne zanima, kako je, kaže, »nebrojeno puta pred svojim Spasiteljem izpitivao savjest«, je li dobro, što se bavi politikom.

»Hrvatstvo« vodi hrvatski »katolički pokret« već jedno četiri godine. Proti tomu »Hrvatstvu« bori se eto svećenik Bauer, a proti istim novinama napisao je u prekjučerašnjem »Jutru« dugi niz dokaza drugi svećenik, Stj. Korenić: da katolički pokret u Hrvatskoj nema uspjeha, i to zato, što je taj pokret strančarsko-politički (što je pristao uz frankovce i uz Raucha). G. Korenić dokazuje, »da je strančarsko-političko stajalište sklizko i opasno tlo po vjersko-crkvene interese«, t. j.da oni, koji žele raditi za vjersko-crkvene interese, ne bi smjeli biti politički strančari, ne bi smjeli pripadati političkoj stranki. To hoće da dokaže g. K. primjerom, pa spominje, kako je Papa Lav XIII. savjetovao francezkomu svećenstvu, da pristane uz republikansku stranku u Francezkoj, no svećenstvo nije poslušalo, nego i dalje pomagalo onima, koji su htjeli u Francezku uvesti opet kraljevsku vladu (monarhiju). Tim je doduše istina, t. j. da se vjersko-crkveni interesi ne smiju vezati sa stranačkom politikom, nego dokazuje upravo protivno, jer je eto sam papa savjetovao svećenstvu, da pristane uz republiku, uz republikansku stranku! G. K. predlaže, neka sv. otac papa prosudi i ovu raspru medju »Hrvatstvom« i njim, pa ako papa odluči, da »Hrvatstvo« ima pravo, bit će mu Korenić barjaktar — postat će frankovac, strančar! Tim se siromah Korenić najviše sam tuče, jer valjda ne zna, da su naši furtimaši uz frankovce po nalogu onih viših . . . Inače ima u članku g. Korenića dosta zanimljivih opazaka. Tako na pr. doznajemo, da ni sto ljudi osim popova ne drži »Hrvatstva«, te da nije okupilo ni svećenstva, a svih predplatnika nema ni 800! Katolička čitaonica (kasino) u Zagrebu ne privlači nikoga i t. d. Dakle podpuni neuspjeh takozvanih »furtimaša«.

No osim neuzpjeha prouzročila je furtimaština i neobičnih gubitaka. Mislimo naime na ovo: Svećenik Ante Šlegel, — onaj isti, koji je odmah u početku pristao uz seljačku stranku, a poslie izstupio i prešao k naprednjacima, — što je, kako se ono kaže, bacio popovsku halju. Pročitali smo njegovo pismo, u kojem kaže, zašto je to učinio, pak moramo reći, da bi se nad tim pismom trebali ozbiljno zamisliti bivši Šleglovi crkveni poglavari.

Mi ćemo se prvom sgodom posebice obširnije osvrnuti na sve ovo i pokazati, gdje je uzrok i postanku i neuspjehu nesrećne naše »furtimaštine«, koja je jedina kriva, što je u Hrvatskoj do tolike rieči došao jedan čifut.

»Ni blizu!« To je pravilo onih stranaka i ljudi, koji danas imadu većinu u hrvatskom saboru. »Ni blizu!« — nikomu, koga Magjari pošalju, da vlada u Hrvatskoj. Zato ni blizu Rakocaju, ni blizu

Rauchu! I tkogod se bilo u kakvoj stvari približi kojemu magjarskomu postavljeniku (eksponentu), udri na njega, da se drugi preplaše. Tako ćemo političkoga i narodnoga neprijatelja potući — misli koalicija. Takav se postupak zove »bojkot«, a dobio je ime po jednom Englezu, koji se je zvao Boycott (Bojkot), i koji je pred jedno 30 godina upravljao imanjem njekoga grofa, pa se tako zamjerio narodu, da mu nitko nije htio raditi, ništa mu prodati, ni od njega što kupiti, tako, da se je napokon taj Boycott morao pod vojničkom zaštitom izseliti: poslie, kad se s kim tako postupa, kaže se po cieloj Evropi: bojkotuju ga.

O tom »bojkotu« pisala je vrlo razborito pred osam dana »Hrv. Sloboda« veleći medju ostalim: Bojkot nije novi način političke borbe. Tim su se načinom borili Talijani proti Austriji desetke godina (prije 50—60 godina). Ali tko se laća toga oružja, treba da dobro promisli, jer za bojkot treba da bude cieli narod složan kao jedan čovjek, a za takvu organizaciju nije se pobrinula koalicija. Koalicija je morala znati, da u Hrvatskoj ima jedna stranka (Frankova), koja će im križati račune: morala je znati, da se naš sviet još uviek boji vlade, pa bila kakva mu drago. Tu onda nije moguće bojkotovati baš svakoga, tko makar i potajno drži s tudjinskom vladom, kako su to mogli Talijani, koji su na pr. znali svi izaći iz koje kavane, kad bi u nju došao kakav pristaša tudjinaca, te su odmah prezreli i izbacili iz družtva svakoga, tko bi s kojim narodnim protivnikom samo razgovarao, a kamo il ga u kuću primio. To je bio neprestani rat bez bajuneta i u tom ratu nisu bajunete mogle ništa: Talijani su napokon nadvladali. Svega toga kod nas nema. Zato se je kod nas moglo dogoditi, da se je Rauchu poklonio ne samo (frankovski) Otočac i Senj, nego i Karlovac li Koprivnica (gdje prvu rieč vode prvaci koalicije Banjavčić i Zagorac). Sve nas to samo sramoti, tako da ćemo napokon morati popustiti.

Tako po prilici »Hrv. Sloboda«, s kojom se mi podpuno slažemo (premda ne bi željeli da nam Talijani budu učitelji i uzori u političkoj borbi, osobito u političkom poštenju i ozbiljnosti), a dodajemo još ovo: Naša koalicija drži, da je ona narod i da po tom može sve. Ona ne treba pače nikoga ni ničije pomoći: to bi za nju bila sramota, pače i šteta, jer bi pomagači htjeli takodjer štogod od jasala (a ma to njekoji koalicionaši uviek misle). To nije samo pogreška, nego grieh, koji radja i druge griehe. Kad na pr. naša koalicija u svojoj preuzetnosti posrne, te obećavajući sve ne postigne ništa, mora onda koješta izmišljati, da opravda uspjeh, a time obsjenjuje i zavarava narod. Naša koalicija u kratko ne drži na umu, da je njezina većina izašla iz vrlo uzkoga izbornoga prava, te da je po tom daleko od toga, da bi ona jedina bila predstavnica prave narodne volje. A ne bi smjela zaboraviti ni na to, da je do vlasti bila došla blagohotnošću Magjara (što joj se ne smije nikada zaboraviti!), a kod drugih izbora da su joj mnogi dali svoj glas samo za to, što su se nadali, da će opet doći do vlasti. Zato bi morala biti mnogo skromnija dakako prema Rauchu, nego prema ostalim strankama i prema narodu.

»Nova koalicija«. Prigodom jedne zabave u jednoj zagrebačkoj kavani našlo se njekoliko naprednjaka i Srba samostalaca zajedno sa protu-frankovskim starčevićancima (Milom Starčevićem i drugovima).

Bilo je valjda veselo, pa su se čule rieči: »Živjela nova koalicija!« (t. j. koalicija starčevićanaca sa naprednjacima i Srbima). To doduše ne bi bila nova, nego samo pojačana koalicija, ali je Franka već svejedno strah, pa sve to pretiskava i ne zna jadan, što da kaže.

»Dar siedomu vladaru«. »Hrv. Pravo« piše, da će ostali vladari prigodom 60-godišnjice vladanja dati Franji Josipu I. na dar Bosnu i Hercegovinu. — Ej, da to čuje pok. A. Starčević!

Zasljepljivanje. Čitamo u »Hrv. Pravu«: »Kralj naš postaje vladarom i ovih hrvatskih krajeva« (Bosne i Hercegovine), — koje mu daju na dar tudji vladari. — Ovo već i nije zasljepljivanje, nego izrugavanje — hrvatskomu narodu i njegovu kralju.

Poslie 515 godina — ima Bugarska opet cara! Kako naime novine javljaju, proglasilo je prekjučer bugarsko sobranje (sabor) Bugarsku kneževinu slobodnom, a svoga kneza Ferdinanda carem.

Da se važni ovaj politički dogadjaj bolje razumije, potrebno je znati ovo: Današnji Bugari, koji stanuju dolje iza Srbije na desnoj strani Dunava sve do Crnoga mora, zvali su se prije Sloveni, a današnje ime »Bugari« ili po svojem »Blgari« primili su od jednoga azijskoga plemena, koje je nad tom našom braćom zavladalo i poslije primilo slovenski jezik. Prvi vladar bugarski bio je Boris, a najglasovitiji Simeon, koji je vladao u vrieme hrvatskoga kralja Tomislava i s njim boj bio. Bilo je to prije tisuću godina. Bugarski vladari zvali su se uviek cari (a ne kralji), pa se zato i sadašnji knez prozvao carem. Pod svojim carevima živjeli su Bugari preko 400 godina, i to sve do god. 1393., kada su došli pod Turčina, pod kojim su ostali do godine 1878. a oslobodila ih je Rusija velikim ratom s Turskom (1877). Od god. 1878 pa sve do sada zvala se Bugarska kneževinom, a njezin vladar knezom, a morala bi Turskoj plaćati danak, ali ga nikad nije plaćala. Prvi bugarski knez bio je Aleksander Battenberg, zatim današnji Ferdinand; oba su Niemci, a izabrao ih je za kneza bugarski sabor. Premda je Rusija Bugare oslobodila, premda su Bugari iste (pravoslavne) vjere kao i Rusi i dosta blizu Rusiji, ipak je bugarska politika gotovo od početka proti Rusiji.

Proglašenje carstva bugarskoga i podpunoga oslobodjenja od Turske važno je osobito zato, jer je u svezi s našom Bosnom-Hercegovinom, koja je iste godine (1878) oteta Turskoj i predana caru Franji Josipu, kad je od Turske oslobodjena Bugarska; a sada eto, kad se Bugarska proglašuje carstvom i posve slobodnom od Turske, snuje se, i kad budu ovo naši čitaoci čitali, već će valjda biti proglašeno, da je Bosna sasvim slobodna od Turske — predana za uviek carskoj kući Habsburga. Kad je ovih dana bio Nj. Veličanstvo Franjo Josip u Pešti, bio je tamo i bugarski knez Ferdinand i tu se je valjda sve ovo dogovorilo: Bugarskoj podpuna sloboda, a Bosni —?

O pripojenju (aneksiji) Bosne mnogo se piše već ciele ove godine. Kako je naime poznato, Bosna je s Hercegovinom bila preko

400 godina (od god. 1463 do 1878) pod Turskom. Poslie ruskoturskoga rata god. 1877 dozvolile su medju ostalim velike vlasti (Njemačka, Rusija, Francezka, Englezka, Italija i Turska) na kongresu u Berlinu (dne 13. srpnja 1878), da Austro-Ugarska unidje s vojskom u Bosnu-Hercegovinu i da u njoj načini red, t. j. da u njoj vlada, a da smije nješto vojske držati i u Novom Pazaru (izmedju Bosne, Srbije i Crne Gore i Turske).

Bosna je po tom ostala još uviek po imenu turska, a u istinu austro-ugarska. Sada, pošto je prošlo 30 godina, što Austro-Ugarska drži i upravlja ove dvie zemlje, misle vladajući ljudi, da se Bosna može po imenu prepisati na novoga gospodara, t. j. konačno otrgnuti od Turske. Neprilika je samo u tom: Tko će biti novi gospodar i na čije će se ime upisati, jer Austro-Ugarska — to su dvie države, dva gospodara: Austrija i Ugarska. Prije turskoga osvojenja bile su ove zemlje dobrim dielom pod hrvatskim banom, još prije toga bile su same svoje (Bosna je imala svoje bane i kraljeve), a u starini je prava Hrvatska bila baš u današnjoj Bosni i Dalmaciji. Posve je dakle naravski, da bi najnaravnije i najpravednije bilo, da se ove zemlje sdruže s Hrvatskom. Ali toga se boje i Niemci i Magjari, pa sad ne znaju, što će. No vidjet ćemo za koji dan. Car i kralj Franjo Josip pisao je ovih dana svim vladarima i javio im nješto o toj stvari, a kad se skorih dana sastanu delegacije, proslavit će se, što će biti. Magjari su proti tomu, da se Bosna sdruži s Hrvatskom. Vodja bosanskih Hrvata dr. Nikola Mandić boravi baš sada u Pešti — možda radi te stvari.

Kako današnja vlada stoji na slabim nogama, to se je ovih dana očito pokazalo ovako: Državno odvjetničtvo u Zagrebu zaplienilo je socijalističke novine »Slobodnu Rieč«. Radi toga su socijalističke vodje sazvali zagrebačke radnike i priredili demonstracije, da pokažu svoje nezadovoljstvo. Tom prilikom došlo je do sukoba medju policijom i radnicima, te je njekoliko radnika ranjeno. Sad se istom digoše vodje socijalista, da prirede prave demonstracije. No čim je policija za to dočula, evo što je učnila: Napisala je socijalističkom odboru dopis, u kojem kaže, da žali, što su stražari i policijski činovnici oštro i surovo postupali, te da će činovnike i stražare staviti pod iztragu, pače i pred sud! Na to su se socijalisti primirili.

Po svem se dakle vidi, da se vlada boji svakoga šušnja, pa bi htjela, da ima barem u Zagrebu mir. A kad se pomisli, da u Zagrebu ima dosta malo radnika (kod socijalističkih obhoda znalo ih je biti oko 5000), pa da im se policija ovako baš ulaguje, onda se može misliti, što bi bilo, da se složno gane seljački narod. Po tom se vidi, da bi u cieloj Hrvatskoj bio posve drugačiji položaj da su zastupnici većine (koalicija) učinili svoju dužnost, te pošli u svoje kotare medju narod. Onda bi vlada pisala malo drugačije odpise, nego što ih evo piše šaki radnika.

Srbska stranka u Dalmaciji — ne će s Hrvatima kod izbora, koji će se skoro obaviti, pa će tako talijanaši dobiti opet 4 zastupnika u zadarskom kotaru. To naravski vrlo dobro dolazi svim neprijateljima sloge sa Srbima. Zagrebački »Srbobran« piše, da o tom ne

zna ništa, ali se čudi samo tomu: kako to, da Srbi ne će da prime dva zastupnička mjesta, a zabadava, t. j. da ne moraju ništa dati Hrvatima (jer bi složni Hrvati i Srbi birali dva Hrvata i dva Srbina, a ovako će biti izabrana 4 talijana). Nijednom riečju ne pita »Srbobran«, kakvo je to bratimstvo, kakva slavenska (ako ne narodna) sloga, već se samo čudi, što Srbi ne primaju, kad im se daje!

Gospodske stranke u Dalmaciji tako su se razteple, da se ne zna, tko je s kim. Do toga mora doći, kad gospoda samo spekuliraju, a za narod ne pitaju. Baš nam je drago, da se je raztepla ona dična »Hrvatska stranka« u Dalmaciji, koja je najviše kriva, što je došlo do nesreće riečke rezolucije. Iz nje je izstupio dubrovački načelnik Čingrija, koji je bio predsjednik rezolucionaša i slao Košutu bratske brzojavne pozdrave. Drugi prvak, Trumbić, bacit će, kažu, sve, a svoje novine (»Velebit«), što ih je njekoliko mjeseci izdavao, već je bacio, — prestale su.

(»Dom«, God. 1908. Broj 41.)

Bosna i Hercegovina. Dne 5. listopada izdao je Franjo Josip I. »car austrijski, kralj češki i t. d., i apostolski kralj ugarski« proglas stanovničtvu Bosne i Hercegovine, u kojem se kaže medju ostalim: Odlučili smo podieliti objema zemljama konstitucionalne (ustavne) ustanove. Neka se sluša i vaša rieč, kad se bude odlučivalo o stvarima vaše domovine, koja će imati kao i do sada posebnu svoju upravu. No prvi je neobhodni uslov (uvjet) za uvadjanje ove zemaljske ustavnosti, da se jasno i nesumnjivo odredi pravni položaj ovih zemalja. Stoga, držeći na pameti one veze, koje su u staro vrieme obstojale izmedju slavnih predja mojih na ugarskom priestolju i izmedju vaše domovine, protežemo mi prava naše suverenosti (vrhovnosti i vladarstva) na Bosnu i Hercegovinu i hoćemo, da se i na ove zemlje primjenjuje red nasljedstva, koji vriedi za našu kuću... Viša misao jednakoga prava pred zakonom, sudjelovanje pri donošenju zakona i u upravi zemlje jednaka zaštita sviju vjeroizpoviesti, jezika i nacionalne (narodne) svojstvenosti — sva ova visoka dobra uživati ćete u punoj mjeri.« Ujedno je naredjeno, da carska i kraljevska vojska ima izaći iz Novoga Pazara.

U isti čas pisao je Nj. Veličanstvo car i kralj pisma trim svojim ministrima, i to zajedničkom austro-ugarskom ministru financija barunu Burianu, austrijskomu ministru predsjedniku barunu Beku i ugarskomu ministru-predsjedniku Wekerlu. Prvomu, koji kao zajednički ministar po dosadašnjem zakonu upravlja Bosnom i Hercegovinom, nalaže, da narodu u Bosni i Hercegovini objavi onaj carski i kraljevski proglas, zatim dopušta car i kralj slobodu udruživanja, sastajanja i dogovaranja te poziva ministra, da što prije preda caru i kralju osnovu zakona o bosansko-hercegovačkom ustavu i saboru. Obadvjema ministrima predsjednicima, austrijskomu i ugarskomu, javlja Nj. V., da je vrhovno svoje vladarsko pravo (suverenost) protegnuo i na Bosnu i Hercegovinu, te ih poziva, da svaki svojemu saboru (bečkomu i peštanskomu) donese predloge, kako se ovo po zakonu ima odobriti i urediti. Treba naime znati, da je i bečki i peštanski sabor stvorio već god. 1880. zakon, koji odredjuje, da se

položaj Bosne i Hercegovine može mienjati samo privolom obadviju sabora bečkoga i peštanskoga.

O svem ovom pišemo više na drugome mjestu.

Kamo će pripast Bosna? Politički prvaci u delegacijama izjavišе u austrijskoj delegaciji, da odobravaju, što je Bosna došla pod vlast cara i kralja, a delegat Korošec, Slovenac, rekao je otvoreno, da bi se Bosna imala sjediniti s Hrvatskom. Bečke njemačke pučke novine (»Deutsches Volksblatt«) pišu takodjer, da treba sjediniti s Hrvatskom Dalmaciju i Bosnu i tako stvoriti treću državu u monarkiji (jedna je Austrija, druga Ugarska, a treća bi bila Hrvatska). To Niemci žele zato, da odbiju rogove Magjarima, i još kažu, da bi Magjari i sami morali biti za ujedinjenu Hrvatsku, jer vide, da ni banske Hrvatske ne mogu progutati, a kamo li bi još i Bosnu.

U ovom slučaju evo slaže se, kažu ove novine, korist Niemaca sa korišću Hrvata, a mi kažemo: Dosta je Niemcima u Beču već Čeha i drugih Hrvata, a kamo li da još dodju Bošnjaci! — Mi ćemo o svem tom još potanko pisati.

»Austrija pokazuje znakove svjestne i vrstne politike« — reče jučer predsjednik pučke napredne stranke dr. Iv. Lorković, dapače ona se »izvlači iz staroga šlendrijana«! — Naprednjaci su do sada imali pogrdnih rieči za »Austriju«, i za svakoga, tko bi o njoj što dobra rekao; za ljude od seljačke stranke pisali su pače, da ih je Beč podplatio.

Promjene u Bosni — uspjeh Frankove stranke! Jos. Frank, koji upravo bez zazora izmišlja nove načine, da zasliepi neupućene Hrvate, opet je proglasio novi svoj uspjeh, novu zaslugu. Piše naime sam i daje pisati, da je to uspjeh i zasluga njegove stranke, što je car i kralj Franjo Josip I. proglasio vrhovno svoje vladarsko pravo i na Bosnu i Hercegovinu! Sad se vidi, piše, da je samo naša politika i »taktika« dobra. Mi i samo mi bili smo, uviek proti tomu, da se Bosna spoji sa Srbijom, pa eto i nije spojena! Još piše, da je on, Jos. Frank, pred nekoliko mjeseci pisao veliko pismo (»memorandum«) »velikomu i visokomu jednomu gospodinu« a ne kaže, komu, neka neupućeni misle, da je to pisao Bog zna komu!), da bi se Bosna imala sjediniti s Hrvatskom. Iz toga pisma, koje je dao natiskati u svojim novinama, vidi se velika njegova mržnja na koaliciju, protivnost Srbima i laskanje tudjincima. Tu naime Frank kaže, da Bosnu treba zato sjediniti s Hrvatskom, jer će to biti na korist carevini i carskoj kući (dinastiji). No najgadnije je u tom pismu to, što Frank tu kaže, da su sve ostale stranke u Hrvatskoj osim njegove — proti kralju i kraljevskoj kući!

Sve je ovo vriedno spomenuti, da se zna, kojim načinom Frank vodi svoju politiku, kojom može zavadjati samo sliepce, jer svaki čovjek zdravih očiju vidi odmah, da je sve to sljeparija. Ta ako je promjena u Bosni zasluga Frankova, kako to, da Bosna nije pripojena Hrvatskoj, o čem Frank bez prestanka govori i piše? »Kriva je koalicija!« odgovara. No bio kriv tko mu drago, Bosna nije sjedinjena s Hrvatskom, dakle nema uspjeha! — Istina je, jedini je »uspjeh« ovo: Bosna nije sjedinjena sa Srbijom. No tko misli, da Bosna nije

sjedinjena sa Srbijom za volju Franka, ili njegovoj stranki, ili pače za volju Hrvatima, taj ne razumije ništa. Moglo bi se njekako misliti, da će Bosna doći opet pod Tursku, ali da će ju tko pokloniti Srbiji, na to nisu mislili ni Srbi, nego su zahtievali, da se vrati Turskoj. Dakle ni taj jedini »uspjeh« ne može Franku nitko priznati, tko išto razumije.

Premudrost povodom promjene u Bosni. U najveću nepriliku spravila je promjena u Bosni naše naprednjake. Pročitali smo, što su govorili na svojem sastanku u Zagrebu i ne mogasmo se načuditi njihovoj premudrosti, koju bi oni kod drugoga nazvali »smušenost«. Jedan veli, da sada moramo (mi Hrvati, ili naprednjaci, ne zna se pravo), »uzpostaviti i očuvati integritet našega naroda«. Mi to tim manje razumijemo, što ne znamo, moramo li uzpostaviti integritet (?) hrvatskoga, ili hrvatskoga i srbskoga naroda, jer se tu neprestano govori: »mi Hrvati i Srbi«. Drugi kaže, da »cieli slavenski jug u monarkiji mora sada pristupiti riešavanju nacionalnoga pitanja južnoga slavenstva u monarkiji«. Što bi to imalo značiti, to Bog zna, jer premudri govornik zacielo ne zna ni sam. Nama je žao ovih ljudi, a i ljutim se na njih zato, što je židovu Franku lako nazivati se pravim Hrvatom, dok se rodjeni Hrvati tek spremaju da rieše »nacionalno pitanje južnoga slavenstva«. Mi ćemo ovu »pučko«-naprednu smušenost prvom sgodom po mogućnosti razložiti.

(»Dom«, God. 1908. Broj 42.)

Srbo-talijanski izrod pod hrvatskim imenom. Ima medju Hrvatima ljudi, rodjenih i odgojenih u primorskim našim krajevima, koji su medju Hrvatima Hrvati, medju Srbima Srbi, medju Talijanima Talijani. Kako su sasvim talijanski odgojeni i školani, najviše mrze i grde Austriju i katoličanstvo, no kad bi uztrebalo, ili kad bi morali, služili bi i Austriji i jezuitima. Ovakvi Hrvati, koji u prigodi mogu biti i Srbi, a mrze, kako rekosmo, Austriju i katoličanstvo, a preziru austrijske Slavene, ne vjeruju ništa i nikomu, a prijatelji su i sluge svakomu, od koga se nadaju koristi, — ovakovi su ljudi, kao stvoreni za najnoviju naprednjačku politiku, koja je upravo onakova, kakovi su i oni. Zato su u toj politici i došli do rieči.

Jedan ovakov lisac živi u zagorskom mjestancu Zlataru, gdje naprednjaci izdaju svoj »Zlatarski Tjednik«. U tom tjedniku napisao je zacielo taj lisac, da su bosanski katolici zaraženi (okuženi) ludim pobožnjačtvom (»bigoterijom«) i sramotskom bolešću, da u politici nisu nikada ništa vriedili, dok ih Austrija nije naučila, da su Hrvati, kako ih sutra može naučiti, da su Niemci, pa da Hrvatskoj od toga naroda, kojega i danas odgajaju popovi i fratri, nije bilo i ne će biti nikakove koristi.

Na ovo pitanje osvrće se sarajevski »Hrv. Dnevnik« i veli, da nitko ne bi smio zamjeriti bosanskim Hrvatima, kad bi odlučili, da ne će sjedinjenja s banskom Hrvatskom! Radi jednoga — Srbo-Talijana!

A moglo bi biti, da ovakov Srbo-Talijan bude naručen i plaćen (možda i od bosanske vlade!), da ovako uvriedi Hrvate katolike i tako dade priliku »Hrv. Dnevniku«, da — odkaže Hrvatima ljubav.

Kako bilo, no mi držimo, da baš dobri bosanski Hrvati radi pisanja ovakvoga izroda mogu i moraju samo još odlučnije ustati ne za Franka ili za Luegera, nego za Hrvatsku i za Slavene.

A mi banovinski Hrvati u obće, a Hrvati u Zlataru napose, moramo živo uprieti, da ovakovih izroda ne bude ni na hrvatskom smetištu, a kamo li medju hrvatskim novinarima.

»Panteon« u Zagrebu. Što je to? — To znači »svebožtvo« ili »svi bogovi«, a zvao se tako u Rimu jedan hram (crkva, bogomolja), u kojoj si se mogao moliti svakomu Bogu: egipatskomu, grčkomu, židovskomu, rimskomu, itd., jer je u staro vrieme svaki narod imao svoje bogove, kojima se je na svoj način molio i klanjao. Kad su Rimljani podjarmili mnoge narode, upoznali su i njihove bogove i bogoslužje, pak su im gradili i hramove. A kad je bilo tih bogova toliko, da se već nije mogao svakomu graditi posebni hram, sagradili su jedan hram svim bogovima ili »panteon«.

»Pa zar to ima i u Zagrebu?« — Nema, ali bi moglo biti. Javili smo, kako je i zašto je frankovački zastupnik Zatluka pozvao na sakupljanje novaca, da se u Zagrebu sagradi muslimanska (turska) džamija (bogomolja). A sad se javlja u »Hrv. Pravu« bivši profesor ili naučitelj kanonskoga prava katoličke Crkve i bivši vladin predstojnik za bogoštovlje i školstvo, kraljevski savjetnik doktor Luka Marjanović, koji se pridružuje Zatlukinomu predlogu i daruje za džamiju 100 K veleći: »Svi se molimo jedinome, svemogućem i milosrdnom Bogu, pak će biti na diku Hrvatima i gradu Zagrebu, ako uz stare bogomoljnice pristane i nova.«

Doista, ako se svi molimo jedinomu Bogu, možemo svi zajedno graditi ne samo muslimansku džamiju, nego bismo svi zajedno, katolici, pravoslavni, lutorani, muslimani i židovi mogli sagraditi jednu bogomoljnicu, u kojoj bi se u petak molili i klanjali muslimani, u subotu židovi, u nedjelju prije podne katolici, a po podne pravoslavni itd.

Ali šalu na stran, jer mi doista ne znamo, što se oko nas dogadja. Kad je prije nekoliko godina bosanski Hrvat, pjesnik Alaupović, prigodom posvećenja zastave pjevačkoga družtva »Trebevića« kazao u jednoj pjesmi svojoj muslimanskim Hrvatima, da nam je svima jedan Bog — htjeli su ga katolički popovi oko lista »Vrhbosne« razapeti, dovikujući mu i dokazujući da nije jedan Bog muslimanski i katolički. A sad eto profesor kanonskog prava i bivši hrvatski predstojnik za bogoštovlje, dobro priman i vodjen kod katoličkih svećenika, kaže ne samo isto, nego poziva na djelo za gradnju muslimanske džamije, a naši popovi — ništa. Nama bi to napokon bilo i drago, što su tako strpljivi (tolerantni), samo bi mi htjeli vidjeti, što bi neki naši katolički svećenici rekli, kad bi tko, od seljačke stranke, predložio, da hrvatski katolici sabiru darove za pravoslavnu crkvu u Zagrebu ili gdje drugdje? Mi sebi pravo ne možemo pomisliti biesa na takvoga »smušenjaka«, kad već danas bez ikakvoga povoda njeki popovi (na pr. jedan kanonik zagrebački) govore, da su Radići plaćeni iz Rusije, samo da Hrvate povlaše. Zatluku i Luku Marjanovića sigurno je po tom podplatio padišah.

Baš nas zanima, čime će se svršiti ova katoličko-židovsko-turska koalicija. Da zbilja ne sagrade u Zagrebu jedan panteon?

(»Dom«, God. 1908. Broj 43.)

Promjena starčevićanskoga programa. Kako je poznato, danas obstoje četiri ili pet stranaka, koje sve imadu jedan program, i to program od »godine 1894«, jer je te godine taj program smišljen, napisan, primljen i podpisan. Podpisao ga je i pok. Ante Starčević, a podpisali su ga i njekoji drugi političari, koji su se do onda protivili A. Starčeviću. Za taj program kaže »Hrv. Sloboda«, od prošle subote, da su dobro uradili oni pravaši (Rukavina, David Starčević, Prodan), koji nisu uz ovaj program pristali, i to zato, što taj program tura Hrvatsku ili pod Austriju, ili pod Ugarsku, a danas se vidi, da Hrvatska ne će doći do ujedinjenja i slobode ni pod jednom, ni pod drugom, nego kao treća družica uz njih dvie pod jednim vladarom. Austrija naime i Ugarska ne će se moći pogoditi za Bosnu, nego će ju morati priklopiti Hrvatskoj, a takove povećane Hrvatske ne će Beč ostaviti pod Peštom, a Pešta je ne će pustiti pod Beč, nego će morati ostati za sebe. To je jedno. Drugo je ovo: U Bosni ima Srba, a njima se ne će u Hrvatsku, koja je podložna Magjarima ili Beču, nego bi oni možda ipak pristali na to, da Bosna dodje k takvoj Hrvatskoj, koja bi bila slobodna. Ovo drugo spomenuo je »Obzor«, a »Hrv. Sloboda« veseli se tomu i kaže (čudno!), da je to »pobjeda nauke A. Starčevića«, dapače kaže, da će »rado uzporedo koracati sa drugima« (Srbima!) prama glavnom cilju (jedinstvu i slobodi domovine), makar ti drugi (Srbi) žele jedinstvo i slobodu s drugih razloga i makar se bore drugim oružjem (t. j. srbstvom, a ne hrv. državnim pravom). — O ovoj stvari trebat će više razlagati.

Frank i Rakocaj. Ovih dana bila je na tužbu Jos. Franka pred zagrebačkim sudb. stolom razprava proti sadašnjemu uredniku »Hrvatske« Šegviću radi toga, što je Šegvić u »Hrvatskoj« pisao, da je Frank bio u mjesecu prosincu prošle godine kod ondašnjeg bana Rakocaja. Ua razpravi je dokazano, da je Rakocaj Franku pisao pismo, u kojem ga poziva na dogovor k Vekerlu. To je izkazao na sudu Mile Starčević i Frank je to priznao. Kad se to zna, posve je svejedno, je li Frank bio baš kod Rakocaja (što se na sudu nije dokazalo), pa se čovjek mora zbilja čuditi, zašto Frank Šegvića tuži. Glavna je stvar valjda to, je li Frank bio u kakvoj političkoj svezi i sporazumu, a to je dokazano, pa se sad svietu hoće zamazati oči time, što se nije dokazalo, da je Frank bio kod Rakocaja. A da se i dokaže, zar bi veći grieh bio biti samo kod Rakocaja, ili biti s njim u sporazumu? No najviše se čovjek mora čuditi tome što je ova stvar došla pred sud. Reći za koga, da je bio kod Rakocaja, — to valjda nije uvreda poštenja, bilo to istina, ili laž. No biti s Rakocajem-banom u sporazumu, to je već nešto, ali ni to ne spada pred drugi sud, osim pred sud hrvatskoga naroda, koji sada eto zna, da je Frank bio u tom sporazumu.

O sjedinjenju Bosne s Hrvatskom, iznesao je u »Hrvatskoj« jedno pitanje hrvatski učenjak, povjestničar Klaić, i to u kratko ovako:

Ako je Franku i njegovoj stranki zbilja do toga, da se Bosna sjedini s Hrvatskom, neka to samo predloži u saboru, pa će za to glasovati ne samo svi pravaši, kojih zajedno (Frankovih i onih od »hrv. stranke prava«) ima u saboru većina, nego i svi drugi zastupnici (osim Srba), t. j. najmanje 60 zastupnika. No tu bi valjda bilo, kako je bilo i sa sjedinjenjem Dalmacije, koja po zakonu (po nagodbi) već pripada Hrvatskoj pa ipak nije s njom sjedinjena, premda je i zagrebački i zadarski (dalmatinski) sabor već mnogo puta (tamo od god. 1861) zaključio i kralja molio, da se Dalmacija sjedini s Hrvatskom.

Na to odgovara u »Hrv. Pravu« Kršnjavi, veleći najprije, da se Starčevićeva stranka prava (frankovci) »ne će ustručavati da pristupi poslu« u toj stvari, ako je za to zbilja i koalicija (t. j. ostale stranke osim frankovaca). No što bi sve to hasnilo, kaže dalje Kršnjavi, kad kralj koaliciji ne vjeruje, jer je prihvatila riečku rezoluciju. A nije dosta ni samo zaključiti sjedinjenje, nego treba i dalje voditi hrvatsku (a ne srbsko-hrvatsku, misli) politiku. A bili to htjela koalicija? Napokon, kaže, Dalmacija nije sjedinjena zato, što nije za to bilo vrieme.

Ovo je čudan odgovor, pun petljanija. Vidi se, da je Klaić dobro pograbio Franka, pa ga mora izvlačiti Kršnjavi. Čudno je, što se u tom odgovoru kaže, da se frankovci »ne će ustručavati« (a sada se ustručavaju?) istom onda, ako bi koalicija bila spremna raditi u saboru za sjedinjenje.

Nego na glavnu stvar nije mislio ni Klaić, ni Kršnjavi: Naša carevina ne bi bila velika evropska vlast, da nema češkoga bogatstva i hrvatskoga mora, pa kao što se ne da zamisliti, da bi iz Beča pustili Magjare u Zlatni Prag, tako ih eto ne puštaju niti u Dalmaciju, jer s nagodbenom Hrvatskom značilo bi Dalmaciju dati Magjarima.

Za 200 godina! Kako seljački narod progledava i upoznaje jadnu politiku hrvatske gospode, očito se je pokazalo na sastanku dne 25. o. mj. u Dužici, u sisačkom kotaru (o čem javljamo na drugom mjestu). Tu je naime seoski starješina razborit starac od 70 i više godina, pripoviedao ovo:

Prije nekoliko godina došao je Grga Tuškan, ondašnji i sadašnji narodni zastupnik sisačkoga kotara, u selo Dužicu i tu govorio i vikao samo proti Magjarom. Poslie njegova govora stupi pred njega rečeni starješina (kojega su Tuškanovi korteši zvali magjaronom) i upita ga, zašto se gospoda već jedanput ne razkrste s Magjarima? Na to Tuškan odgovori starcu starješini: Dajte mi 50 Tuškana, pak ćemo se razkrstiti s Magjari! Sad nedavno, pripoviedaše dalje starješina, upita izbornik Josip Magjer zastupnika Tuškana u njegovoj »banki« (u štedionici) u Sisku, što je to s Magjarima i hoćemo li se s njima razkrstiti. A Tuškan mu na to odgovori: »To će biti za sto, za dvjesto godina!«

Kad je ovo starješina pripoviedao, čulo je to u sobi do 30 ljudi, a sjedio je tu baš uz starješinu i izbornik Josip Magjer, koji je sve to potvrdio i sa starješinom o tom razpravljao, te kudio takovu gospodsku politiku veleći, da od nje nema ništa, da se Tuškanu ne može ništa vjerovati, jer eto sad Tuškan ima u svom družtvu i 60 drugova,

a ne samo 50, pa sad najedanput treba i 200 godina, da se Hrvatska razkrsti s Magjarima!

Ovu je stvar vriedno zabilježiti zato, jer dokazuje, kako seljački narod u posve zabitnom mjestu, gdje nema pristaša drugih stranaka, gdje se dapače ne čitaju ni novine, koje su protivne Tuškanu, — kako narod zdravim razumom uvidja, da je — prevaren, da su ga gospoda pustom vikom na Magjare samo za nos vukla.

Mi ćemo se na ovu važnu stvar još povratiti, a naše prijatelje, osobito u sisačkom kotaru, na ovo upozorujemo, neka narodu kažu i razlože ovaj vrlo poučni dogadjaj.

»Sveti amanet« Rauchovim novinama. Rauchova »Ustavnost« ima u jučerašnjem broju dopis iz Sarajeva (ako je istina), u kojem na koncu kaže, da hrv.-srb. koalicija, t. j. da se Hrvati sporazumiju sa Srbima, no da se koalicija ljuto vara, »jer Hrvati u Bosni ne će nikakve zajedničke zbrke sa Srbima, pošto je tuj (t. j. u Bosni) uvriežena ideja (misao) neumrlog Ante Starčevića, koja je sveti amanet za Hrvate u Bosni«. — Dakle Rauchu je A. Starčević »neumrli«, a njegova ideja »sveti amanet« (sveta ostavština) — kao i starčevićancima! Koji je to bies s tom Starčevićevom idejom, te se za njom tako polakomiše čifuti i eto magjarski poslanici? To bi starčevićanci svih sorta morali jednom narodu razložiti, jer ćemo inače doživjeti (a već malo i jesmo!), da će nama pravim Hrvatima kojekakvi čifuti pak magjarski i švabski sluge poricati i naše hrvatstvo, te nas prosto iz doma protjerati, — a sve u ime A. Starčevića! Pošten Hrvat bome skoro ne će htjeti da bude Starčevićanac.

Za muslimansku (tursku) džamiju (bogomolju) u Zagrebu već se bome sabiru novci: pada sve po 50 i po 100 K. Poslie pisma dra Luke Marjanovića (za kojega smo pogrešno u posljednjem broju javili, da je bio predstojnik za bogoštovlje, a u istinu je bio za sudstvo) — poslie njegova pisma javile su i katoličke novine »Hrvatstvo« i »Jutro«, no učinile su to vrlo čudno, barem »Jutro«, koje piše i dokazuje, da je cielo pismo Marjanovićevo samo — šala! Jer da nije, kaže, šala, morao bi čovjek reći, da Marjanović, kao profesor crkvenoga prava ne zna, da je katoliku zabranjeno davati darove za nekatoličko (a kamo li nekršćansko!) bogoslužje. — Eto vidiš: samo da ne moraju po zasluzi udariti na frankovske špekulante inače svoje prijatelje, okreću tobože sve na šalu, pa pišu, da je pismo Marjanovićevo šala! — Uzput spominjemo, da je taj na silu šalivdžija u »Jutru«, svećenik Stj. Hartman, naglom smrću umro prije, nego je ta šala u »Jutru« tiskana. Bog mu dao duši lako! Seljačku je stranku ljuto pobijao i mnogo nam je krivo učinio, pa smo bili obećali, da ćemo već pokazati, tko je i što je taj Hartman. Sad je mrtav, pa mir njemu i nama!

Čestitke Jos. Franku. »Hrv. Pravo« doneslo je njekoliko čestitaka Jos. Franku, a čestitaju mu njegovi pristaše na njegovom »memorandumu« ili pismu, što ga je ovoga ljeta pisao jednoj »vrlo visokoj ličnosti«. To je Frankovo pismo, piše Frank, pomoglo, da je Bosna došla pod vlast snašega kralja i cara, i to bez prigovora ostalih vladara. Frank naime dokazuje, kako su novine od koalicije

pisale, da Bosna-Hercegovina ne će biti spojena bez privole ostalih velikih država (velevlasti), koje su podpisale berlinski ugovor god. 1878, po kojem je ugovoru Austro-Ugarska puštena u Bosnu. Te velevlasti, koje su taj ugovor podpisale (signirale), zovu se po tom »signatarne vlasti«. Te dakle »signatarne vlasti« (Englezka, Rusija, Njemačka i Francezka uz Tursku i Austro-Ug.) nisu prigovorile ništa radi Frankovoga memoranduma! To je doduše vrlo smiešno, no Frank to ipak piše i — sviet vjeruje i šalje čestitke. Ali »Hrv. Sloboda«, koja dobro pozna Franka, pa mu zato i dobro pazi na prste, dobro opaža, da je Frank još njekoliko dana prije proglašenja careve vrhovne vlasti nad Bosnom i sam mislio, da će ostali vladari dati privolu na to, jer je »Hrv. Pravo« pisalo (a mi smo to zabilježili), da će ostali vladari dati Bosnu-Hercegovinu našemu vladaru na dar, — t. j. da bez njihove privole ne će Bosna doći pod vlast našega vladara. No Frank će ipak dalje tjerati svoje.

»Bajramun mubarekij olsun!« Ove rieči mogli ste čitati ovih dana u mnogim hrvatskim novinama, pa zacielo pitate, što je to. Mi to ne znamo, kao što ne znadu ni naši novinari, nego mislimo, da će biti ili turski ili arapski, jer tako muslimani čestitaju sebi svoj veliki praznik »bajram«, pa tima riečima i naši novinari čestitaju muslimanskoj braći njihove blagdane. Nama se ovo, bez zamjere, čini glupo, ili barem neskladno. Prvo, ako smo braća, kako jesmo, ta dajmo se barem pozdravljajmo bratski, kako se razumijemo, t. j. hrvatski (ili srpski, ili bosanski), ako hoćete, samo da se razumijemo, pa da nam pozdrav ide od srca! A kako će biesa ići od srca rieči, kojih ne razumiješ? A drugo: Kako bi glupo bilo i neskladno, da naši muslimani pozdravljaju katolike riečima: »Laudetur Jesus Christus«, ili o Uskrsu sa »Felix Aleluja«?! To bi bilo vrlo nespretno ulagivanje, jer čovjeku i ne pristaje, da izgovara vjerske pozdrave druge vjere. Što bismo rekli muslimanu, koji bi katolika, tobože da mu ugodi, pozdravljao sa »Hvaljen Isus«, pa još k tomu latinski »Laudetur Jesus Christus«?! Ne bi li mu rekli, da je podlac i glupa ulizica? (Zato se ne bojte, da će to katolik doživjeti od Muslimana! Bolje oni znadu, što se može i što čovjeku obraz dopušta.) Napokon — svuda vičemo i na evropsku tudjinštinu, a ovdje evo bez zazora ponavljamo tudje azijatske, nama posve nerazumljive rieči! Ta manimo se glupa laskanja! U tom nije bratstvo!

(»Dom«, God. 1908. Broj 44.)

Hrvatski delegati, t. j. oni članovi hrvatskoga sabora, koji su birani i izaslani u zajednički sabor u Pešti, a iz toga sabora birani u delegacije (a to su petorica, danas: Tuškan, Vinković, Babić, Medaković i jedan iz gospodske kuće, a to je general Tomičić) — vrlo su se čudno vladali ovih dana, kad je Njegovo Veličanstvo kralj u Pešti prigodom delegacijonoga objeda bio u družtvu s delegatima i s mnogima razgovarao. Novine naime pišu, da su hrvatski delegati bili u drugoj dvorani, te da nisu došli kralju ni blizu. Ovakovo vladanje danas je nama Hrvatima na veliku štetu, jer se čini, barem po tom, što su novine zabilježile, da se hrvatski delegati kralju svomu hotimično uklanjaju. Ako je tako, čine to oni ili zato, što im je nečista

savjest (jer su htjeli »s puškom na Beč«), pak se sada ne ufaju pred kralja, ili pak misle, da mogu kralju prkositi — kao da su jedna velevlast. Kako bilo, razborito nije. U svoje ime može na pr. g. Tuškan ići s puškom i na mjesec, ali dok su ti ljudi odaslanici hrvatskoga naroda, morali bi strogo paziti, kako se vladaju na mjestu, gdje mogu narodu škoditi.

Proti Košutu dižu bečke novine hajku radi veleizdaje, jer da se je urotio sa Srbima proti Beču. Košut dakako sve poriče, a »Pokret«, koji ga je u svoje vrieme branio, kaže sada, neka se brani sam. Pametno rečeno, samo malo — prekasno!

Proti Magjarima i proti Austriji! To je sad mudra rieč pravaša oko »Hrvatske«. Prije su dokazivali i vikali, da moramo ili s Bečom ili s Peštom, a sada ovako! Najbolji dokaz, da su zlo radili i onda i sada.

Stj. Radić u Petrogradu. Ruske novine, a po njima i »Hrv. Pravo«, javile su, da će Stj. Radić doći skoro u Petrograd, da protumači, što Slaveni u našoj carevini misle o Bosni. »Hrv. Pravo« očekuje, piše, da će Stj. Radić u Petrogradu biti za Hrvate, a ne za Srbe. (A što će na to oni jadni hrvatski seljaci, kojima su frankovci napunili uši, da je Stj. Radić prodao već Hrvatsku Srbiji?)

Radi »velikosrbske propagande« ili veleizdaje zatvoreno je do sada u Hrvatskoj već blizu 50 Srba, i to svećenika, učitelja, trgovaca i t. d. Ljudi čame u zatvoru, a nisu još preslušani i ne sudi im se. Štogod bilo u ovoj stvari, nitko pravedan ne može odobravati, što se ovako postupa s ljudima, nego ako su krivi, neka im se sudi.

Bosanski Srbi bili su ovih dana pred carem i kraljem Franjom Josipom, da mu se zahvale, što je Bosnu uzeo pod svoju vlast, i da se preporuče milosti i brigi Nj. Veličanstva, što im je dakako i obećao. Vriedno je zabilježiti, da je Nj. V. svoj odgovor toj deputaciji pročitalo hrvatskim jezikom. Po svem se vidi, Srbi će se s vladom pomiriti, a vlada će njima raditi po volji — kao ono Srbima za Khuena u banskoj Hrvatskoj.

Bosanski katolici Hrvati spremaju se takodjer caru i kralju u poklonstvo. Vodit će ih sva tri katolička biskupa (Stadler, Buconjić i Marković). — Novine katol. Hrvata »Hrv. Dnevnik« u Sarajevu, još uviek oštro pišu proti svim Hrvatima u banskoj Hrvatskoj, osim proti frankovcima. Poručuju dapače, da će se prije složiti sa Srbima u Bosni, nego s banovinskim Hrvatima!

(»Dom«, God. 1908. Broj 45.)

Domaći rat u Hrvatskoj. U »Hrv. Pravu« dne 7. o. mj. čitamo o Frankovoj »legiji« (o kojoj javljamo više na drugome mjestu), da je to četa za obranu, da joj je geslo (koje je napisano na posebnom znaku ili medalji, koju dobije svaki dobrovoljac): »Za hrvatskoga kralja i Hrvatsku otačbinu«, no da se njeki pokvareni naprednjaci rugaju tomu geslu. Za tim kaže »H. P.« od rieči do rieči: »No neka znadu ti individui (porugljivo mjesto: ti ljudi), »da će, čim se njihov pogani jezik ili možda bezobrazna ruka dotakne toga svetog bojovnog znaka naše legije — da će mu suditi posebna četa »Osveta«, kojoj je zadaća svaki napadaj na legiju ili bojni znak smjesta kazniti«. — Na ovo je nar. zast. Stj. Radić sa svojim podpisom napisao u »Novostima«, da je to gotov domaći ili gradjanski rat, jer će legija zacielo »s mjesta kazniti« svakoga, tko na pr. kaže što nepovoljno o toj legiji, o njezinom vodji Franku i t. d., jer će to svakako smatrati za napadaj. »Hrv. Pravo« osvrće se na to pisanje Stj. Radića i kaže, da je Stj. Radić priredjivao bune (!), pa da se sada boji, što mi (frankovci), kaže, »hoćemo njekakav gradjanski rat, da ćemo otvoriti pokolj i što sve ne«. Veli dakle »H. P.«, da nema govora o gradjanskom ratu. No već treći dan piše »H. P.« (dne 9. o. mj.) opet o toj četi »Osveti« i kaže, da je »već jučer« (dne 8. o. mj. u nedjelju) »imala ova četa priliku vježbati se«, t. j. tući se domaćim ljudima (sa socijalistima). Još piše »H. P.«, da se četa ima držati one: »zub za zub, oko za oko«, kad bi tko navalio na Hrvatsku i one hrvatske otačbenike, koji vojuju za prava naše svete otačbine« (a to su dakako samo frankovci). — »Oko za oko, zub za zub« — to je valjda već dosta, pa ako to nije domaći rat i pokolj (ta četa će biti naoružana!), onda mi ne znamo, što još za to treba.

Čim se je pročulo za ovu Frankovu legiju, odmah su se javili socijalisti, da će oni ustrojiti »crvenu legiju« i odbijati napadaje Frankove »legije«! Tko pozna socijaliste i tko zna što oni mogu u Zagrebu, taj će razumjeti, da to nije već šala, što se radi. I. »Hrv. Pravo« kao da to vidi, pak se pred socijalistima brani, veleći, da Frankove legije ne će nikoga »u zemlji«, t. j. doma kod nas, uznemirivati, — a ipak javlja, da se je četa »Osveta« već vježbala na Zrinjevcu u Zagrebu, premda još nije poznato, da su srbijanski dobrovoljci provalili u Hrvatsku i doprli čak do Zagreba! Što hasni izmotavanje! To su priprave za domaći rat, a oblasti — miruju. Dapače još više! »Hrv. Pravo« javlja 9. o. mj. da se je veliki župan Vučetić odkrio (skinuo šešir), kad je mimo njega prolazila ta četa »Osveta«, i da je taj presvietli gospodin ostao odkriven dokle god je četa prolazila!

Što se to kuha, mi tomu ne znamo imena, osobito kad mislimo na to, što opet čujemo u »H. P.«, da će se i izvan Zagreba ustrojavati i konjaničke, naravski seljačke čete, na pr. u kotaru Sv. Ivanjsko-Žabnjanskom, pa da su već dva frankovska zastupnika (Bošnjak u Sv. Ivan Žabno i Ogrizović u Liku) odputovala, da ustroje te čete.

Njetko je nad glavom hrvatskoga naroda zaigrao vražju igru, kojoj mi ne smijemo mirno čekati kraja.

»Pravoriek naroda«. »Hrv. Sloboda« od prošloga petka (6. stud.) piše o »pokretu« socijalista, koji su ovih dana držali više skupština, pa i u Zagrebu. Tu se medju ostalim veli za socijaliste, da će oni početi »vidljivim argumentima« (dokazima) naglasivati svoju volju, i da će to biti »pravoriek naroda«. Dalje čitamo za vodje zagrebačkih socijalista, braću Demetroviće: »Mi od njih kao socijalista ne smijemo očekivati, da će braniti historička prava kraljevine Hrvatske.« »Ne stavljamo na tezulju ni izjavu g. Demetrovića, da je Starčevićev program bio utopija (nemogućnost)... Mi nalazimo, da je pokret socijalnih demokrata u ovo zbilja osudno doba nuždan... U

tome taj pokret moramo svi bez razlike podupirati i siliti vladu, da sazove sabor... Novi sabor mora proizteći iz sveobćega izbornoga reda«...

Mi smo već više puta imali prilike zabilježiti, kako svoj našoj gospodi (osim popova!) više vriedi pet šest hiljada socijalista, nego stotine hiljada hrvatskoga seljačtva. No daće tko u tom ići tako daleko, pak volju zagrebačkih socijalista nazvati »pravoriekom naroda«, kao da osim socijalističkih radnika i nema drugoga naroda u Hrvatskoj, — tomu se nismo doista ni mi nadali.

Mi smo mislili, da našoj gospodi, koja mnogo paze na popove, smeta to, što je seljačka stranka tobože »proti vjeri«, pak da zato ne mare za pokret medju seljačtvom, za seljačke sastanke i skupštine, na kojima je bilo već po više tisuća seljačkoga naroda. Naša se gospoda jedva na to osvrnuše, a kamo li da bi im palo na pamet, da je to kakav »pravoriek naroda«. Sad vidimo, da nije to razlog, što je seljačka stranka tobože »proti vjeri«, jer za socijaliste kažu svi, da su još i više »proti vjeri« i proti svećenstvu, pa ipak evo i one gospodske stranke, koje drže s popovima, paze na socijaliste.

Mi smo mislili i to, da pravaškoj gospodi smeta to, što seljačka stranka nije »za Starčevića« i za njegov program. Sad vidimo, da nije ni to, jer se socijalistima gleda kroz prste, premda se dapače rugaju Starčevićevomu programu.

Što je dakle krivo, što gospoda ne mare za seljački pokret? — Mi mislimo, da je krivo poglavito ovo dvoje: I. Gospoda ne drže do seljaka baš ništa, — što smo mi u ostalom uviek tvrdili i sada tvrdimo. — II. Gospoda hrvatska imadu, kako se ono veli, rešpekt samo pred »vidljivim«, dokazima, t. j. pred bukom, vikom, razbijanjem, batinom, toljagom i pred štrajkom. »Hrv. Slob.« upravo se veseli tim »vidljivim« nasilnim dokazima. A seljačka stranka nauča i puti narod na zakonitu i mirnu borbu, — pa tko bi se onda na nju osvrtao, kad ona ne ide za tim, da koga prisili »vidljivim« dokazima, pred kojima gospoda imadu toliko rešpekta?!...

Neka se gospoda ne šale! Kad je Franku slobodno osnivati legiju, u kojoj ima posebna četa »Osveta«, koja će smjesta kazniti svakoga, tko uvriedi legiju (t. j. Frankovaca), pa kad drugi eto jedva čekaju, da socijalisti počmu s »vidljivim« dokazima, kad se dakle kod nas pokazuje takov ratoborni duh, da nema ništa bez šaka, — valjda ne će ni seljaci ostati skrštenih ruku, pa da čujemo i vidimo onda našu gospodu!... Medjutim naši — mir! Još ipak nismo u Turskoj!...

Rusi o Slavenstvu ne misle svi jednako. Jedni, i to stari slavenofili (»slavenoljupci«) kažu, da je pravo obilježje Slavenstva pravoslavlje, samodržavlje (t. j. neograničena carska vlast bez sabora) i slavenska narodnost. Ovi su protivni austrijskim katoličkim Slavenima, pa tako velike ruske novine »Novo Vreme« navaljuje ovih dana i na Stj. Radića, radi njegove knjige o slavenskoj politici u Austriji, u kojoj kaže, da se svi podunavski Slaveni imadu složiti u jedan državni savet (a ne podpasti pod carsko samodržavlje!). — Ovo bilježi i zagr. »Obzor«, ali mu je glavno, da zabilježi nješto proti Stj. Radiću. A inače se ljudi »Obzorova« kova rugaju tomu istomu — »Novomu Vremenu« i njegovim ljudima.

Narode oprez! Sad je očito, da Frank i Rauch hoće i rade jedno te isto. Frankova »legija«, kojoj Rauchov veliki župan javno izkazuje počast, ima zadaću, da narod zavadi, razdraži, navede na krvave nemire i u zlo. Za to treba biti na oprezu! Pristaše seljačke stranke neka jedni druge na sve to upozoruju i svjetuju, a na frankovce se neka i ne obaziru! I to će proći, samo oprez, sporazum i — mir!

Nemiri u Zagrebu. U nedjelju se porječkalo i pograbilo njekoliko frankovaca, koji su članovi »legije« sa socijalistima. Kad je naime »Hrv. Pr.« javilo, da se ustrojila posebna četa »Osveta«, koja ima smjesta kazniti svakoga, tko uvriedi »legiju« ili prave rodoljube (t. j. frankovce), počeli su se spremati i socijalisti. Poslie ovoga prvoga sukoba pročulo se u ponedjeljak, da će taj dan na večer socijalisti navaliti na Franka. Zato je u Zagreb došlo mnogo žandara, a policija je izdala opomenu, da se ne smije u hrpama prolaziti gradom. Ipak je taj dan došlo do tučnjave, pa je njekoliko ljudi zatvoreno.

Mnogi misle, pa se tako i piše, a tako i jest, da je Frankova legija ustrojena i za to, da se napravi domaća buna, u kojoj će žandari i Frankova legija držati sviet u strahu i raditi, što budu htjeli, osobito za vrieme izbora, ako do njih dodje, jer bi sabor mogao biti i razpušten, a radi nemira ne bi bilo izbora, nego bi bio postavljen kraljevski povjerenik (komisar). »Legija« je svakako paklenska osnova, jer dati frankovcima, da rade, što hoće, — zlo, a spremiti se proti njima na boj — još gore!

Frankova »Legija«. — »Legija« se zvala rimska bojna ćeta, množtvo ljudi, spremnih za boj. Sada ima i Frank svoju bojnu četu. Bez svake šale! Dne 5. stud. o. g. viećalo je naime u Zagrebu vieće (zapravo skupština) Frankove stranke i zaključilo, da se imade ustrojiti »Hrvatska narodna legija«, t. j. da se imadu popisati, naoružati i za boj spremiti dobrovoljci, koji će odbijati srbijanske i crnogorske Srbe dobrovoljce, koji se spremaju, da provale u Bosnu-Hercegovinu. Oružje za tu vojsku i učitelje, koji će ju vježbati, imalo bi dati carsko i kraljevsko ratno ministarstvo, pa je saborski klub Frankove stranke ovlašten, da se u toj stvari obrati molbom na toga ministra. Na samoj skupštini upisalo se, pišu novine, preko 1000 dobrovoljaca, koji su odmah položili prisegu, da će »stajati srcem i desnicom čvrsto i nepokolebivo na braniku hrvatskih prava, hrvatske slobode i jedinstva starodrevnoga hrvatskoga kraljevstva, te da ne ćemo drugoga gospodara nad sobom nego Boga na nebu, a na zemlji hrvatskoga kralja, nosioca krune hrvatskoga naroda«. Daljnji popisi imadu se slati Jos. Franku. Nar. zastupnici Frankove stranke, njih 15 na broju, i još šestorica drugih pristaša (medju njima dvojica iz Bosne: jedan fratar i jedan musliman) izdali su posebni proglas i poziv za upisivanje u tu vojsku, u kojem se pozivu medju ostalim kaže, da su u Srbiji i Crnoj Gori, »sastavljenje i dobrovoljačke ljute legije, žedne hrvatske krvi i svaki čas spremne, da provale u našu zemlju siekuć, robeć, paleć i ništeć sve... Pogibelj dakle prieti obstanku hrvatskoga naroda, našoj zemlji i našoj domovini. Na noge se, braćo Hrvati! Dokažimo!... Neka se zna!... Neka nas vidi

sviet! . . . Neka ne bude nijednoga!« i t. d. — Sve novine hrvatske, a i njekoje magjarske, pišu dosta o toj stvari, a najviše dakako »Hrv. Pravo«, kako to na drugome mjestu javljamo. Što mi u cieloj stvari mislimo, pišemo u posebnom članku.

Naprednjaci za majmunske praroditelje. Predzadnji »Hrvatski Narod« donio je sav sretan veliku bilježku o tom, kako je jedna crnica tobože zanosila s nekim gorilom. (Gorila je najveći i najjači majmun i doista je čovjeku sličan.) Iz toga divljega »braka« da je potekao stvar, koji da je već sasvim sličan čovjeku, jer da nema ni dlake po tielu, da se znade smijati, plakati, i t. d., jedino da mu je od gorile ostala velika jakost. Taj tobožnji pol majmun i pol čovjek, da je sada u Parizu, da se zove Zizibambula i da mu se svatko divi, tko ga vidi. Još malo i taj bio naprednjak bio napisao: Eto dokaza, da je gorila naš praroditelj!

I zbilja toga Zizibambulu dodjoše gledati i čuditi mu se i mnogi učenjaci, takodjer možda sretni i blaženi, da će odkriti svoga praroditelja. Došao je i Rus Mečnikov, glasoviti liečnik u Parizu, temeljito proučio cielu stvar i dokazao prvo, da je to čisto obični majmun iz vrsta čimpanza; drugo, da je dlaku izgubio poslie jedne bolesti na koži; treće, da je sve ono o crnici i o gorili bilo izmišljeno za to, da se lahkovjerni sviet namami, da ide gledati to čudo. Zagrebačke »Novosti«, a i druge novine javile su za tu švindlariju, ali »Hrv. Narod« sada šuti, jer se valjda boji, da bi naprednjaci, koje po novinama »Pokret« zovu pokretaši, dobili sad nov pridjevak — maj-

(»Dom«, God. 1908. Broj 46.)

Hrvati, Slaveni i Austrija. Radi Bosne i Hercegovine došli su ne samo Hrvati, nego i Slaveni u vrlo težki položaj, koji treba razjasniti cielomu narodu, jer su se radi te stvari razdielili na dvoje ne samo Hrvati, nego i svi ostali Slaveni osim Srba.

Evo, kako je u toj stvari:

Čim je car i kralj Franjo Josip dne 5. listopada o. g. proglasio svoju vladarsku vlast i nad Bosnom-Hercegovinom, počeli su se Srbi u Bosni i Hercegovini spremati na odpor, a Srbi u Srbiji i Crnoj Gori na rat »proti Austriji«, t. j. proti cieloj našoj carevini. Njekoji Slaveni u Austriji, naime većina Poljaka i Slovenaca, pak njekoji Česi odobrili su, što je car i kralj proglasio, a njekoji opet Česi u delegacijama, onda njeke češke i poljske novine ustadoše proti toj tako zvanoj »aneksiji« (proti pripojenju) Bosne »Austriji«. Najgore su se razdielili Hrvati. Njekoji Hrvati nisu za pravo ni amo ni tamo, njekoji su za to, da Bosna ostane uz carevinu, a njekoji se spremaju na boj sa Srbima.

Ovo različno držanje Slavena i Hrvata u ovoj stvari ima svoj razlog u tom, što razni slavenski narodi i političari različno misle o budućnosti slavenstva i Austrije. No zapravo se može reći, da se slavenski rodoljubi i političari razlikuju u tom, što misle o »Austriji«, t. j. o habsburžkoj carevini, u kojoj smo i mi Hrvati. Jedni misle, da Slavenstvo u Austriji nema i ne će imati nikada bolje budućnosti, jer u njoj vladaju i vladati će Niemci i Magjari, pa da zato treba Austriju uništiti — ili barem oslabiti. — Koji ovako misle, žele rat

izmedju Austrije i Rusije. U tom ratu bila bi ne samo Srbija, Crna Gora i Bugarska, nego i Rumunjska, Italija, Englezka i Francezka na strani Rusije, a samo Njemačka na strani Austrije, pa je gotovo očito, da bi Austrija bila potučena. Za pravo bi to bio rat izmedju Rusije i Njemačke, rat Slavena i Romana proti Niemcima. Poslie ovakvoga rata bila bi oslabljena i Rusija i Austrija, a onda bi i Slaveni u Rusiji (Poljaci) i u Austriji došli do slobode i obnovila bi se država poljska, češka i hrvatska. Ostane li pak ovako, kako jest, t. j. zadrži li Austrija Bosnu i Hercegovinu, dogodit će se ovo: Austrija će za malo vremena uzeti pod svoju vlast ne samo Srbiju, nego i Bugarsku, — i onda su i svi južni Slaveni, Hrvati, Srbi i Bugari — u ropstvu.

Drugi slavenski političari misle, da je dobro, što je i Bosna došla u »Austriju«, jer su tim ojačani Slaveni u Austriji, koji su u njoj i onako većina po broju naroda, a s vremenom, i to skoro, doći će do podpunoga svojega narodnog prava. »Austrija« se je dugo stvarala, ona je stara država, nju je stvorila nužda, koja je u njoj sdružila različne susjedne narode, koji su se otimali Turcima, Niemcima, Talijanima, a i Rusima.

Težko je na to i misliti, da bi se ta država raztepla. Bolje je nastojati, da se Slaveni u toj carevini osvieste, slože i odlučno traže svoje pravo. Uspije li to, Austrija, ne će biti njemačka država, kao što nije već danas, nego će biti država slavenska, u prijateljstvu i savezu s Rusijom i s balkanskim slavenskim državama, sa Srbijom, Crnom Gorom i Bugarskom.

Ova dva mišljenja o Austriji danas su u oštrom sukobu. Oni, koji su proti Austriji, kažu, da su samo oni pravi Slaveni, a tko je za »Austriju«, toga zovu pogotovo izdajicom slavenske misli.

Sve je ovo velika politika. Mi o tom ne bi ni pisali za naše većinom seljačke čitaoce, jer je to sve težko prosuditi i školanomu čovjeku. To su velike stvari. No treba znati, da i naše hrvatske stranke pristaju uz jedno ili uz drugo spomenuto mišljenje, pak da se po tom i ravnaju, prema tomu pišu i govore i u saboru i pred narodom, a što je glavno: po tom stranke jedna drugu prosudjuju, po tom se jedna prema drugoj vlada.

Drugim riečima: Naše hrvatske stranke ne diele se po tom, što koja želi na pr. seljačkomu narodu, nego po tom, kako se drže i uz koga pristaju u ovakvim velikim stvarima, na pr. prema Austriji. Zato na pr. sve naše stranke kažu, da su »za narod«, njekoje pače kažu, da su »prava seljačka stranka«, pa ipak se ne mogu složiti, nego se pred narodom pravdaju i svadjaju, a narod ne razumije, zašto je sve to, kad su svi »za narod«. Zato su u današnjoj većini hrvatskoga sabora (u koaliciji) ljudi vrlo različnoga mišljenja (na pr. pravaši i Srbi), ali su složni — proti Austriji. U Frankovoj su stranci složni katolički popovi i židovi — proti Srbima i proti Rusiji.

A to je sve zato, što se svaka naša stranka, i to jedna više, druga manje, ravna po strankama i političarima izvan domovine, a gdjekoja baš i sluša, što hoće, recimo, političari u Beču ili u Pešti. Zato njekoje stranke ne će ni da čuju o kakvoj »slozi«, jer znadu, da se složiti — ne smiju, ili — ne mogu. U jednu rieč, naše se stranke

diele po velikoj politici. Zato je upravo nuždno kazati rieč i o tom da se narod može ravnati i domaću našu politiku bolje prosuditi.

Mnogo i dugo bi morali razlagati, kad bi htjeli kazati, što mi mislimo o današnjoj slavenskoj i protuslavenskoj austrijskoj i protuaustrijskoj politici. Zato ćemo kazati samo troje:

U veliki onakav rat mi ne vjerujemo i ne želimo ga.

Onima, koji su proti Austriji, te misle, da moraju proti njoj biti do vieka, jer je Austrija nama Slavenima, a posebice Hrvatima učinila mnogo zla i strahota, — njima možemo ovo odgovoriti: Oni, koji se spremaju zajedno s Turskom (a to su Srbi!) u rat na Austriju, u kojoj živi većina Slavena, — nemaju razloga pitati, jesmo li mi Hrvati zaboravili, što nam je učinila Austrija. Dok jedni Slaveni mogu i hoće s Turskom, drugi moraju s Austrijom.

Austrijsku politiku vode još Niemci, to je istina. Ali Niemci vode i politiku — rusku. Pa kako uza sve to »pravi Slaveni« nisu proti ruskom narodu, tako ni oni, koji su »za Austriju«, nisu proti većini slavenskih naroda, to jest proti Slavenima u Austriji. Ima doista hrvatskih političara, koji su za Austriju, ali kažu ne samo, da ne pripadaju Slavenima, nego popisuju oružane čete (»legije«) na Srbe, samo da na noževe zavade, omraze i za uviek razdiele narod jednoga plemena, — tobože zato, što se Srbi spremaju, da otmu Hrvatima Bosnu, koja još i ne pripada k Hrvatskoj. Mi dakako medju ove ne spadamo.

(»Dom«, God. 1908. Broj 47.)

Za † Davidom Starčevićem. U četvrtak dne 19. o. mj. umro je u Jaski narodni zastupnik kloštarski i gospićki David Starčević.

Naša gospoda slave obično samo strica Davidova Antu Starčevića, koji je umro 1896., no da nije bilo njegova sinovca Davida, ne bi seljački narod nikada bio pravo ni znao za starčevićansku stranku. Ante Starčević živio je naime kao pustinjak, te punih dvadeset godina nije gotovo ni izašao iz svoga stana u Kukovićevoj kući u Zagrebu, u saboru je govorio vrlo mirno i vrlo obzirno. Ali zato je njegov sinovac David, ljudina kršna tiela i gromorna glasa, bio strah i trepet svim magjaronima, osobito grofu Khuenu. Baš malo za tim, što je grof Khuen došao u Hrvatsku, izabran je David u tri kotara za narodnoga zastupnika: u Čabru, u Vojnom Križu i u Koprivnici, a dne 5. listopada 1885. već je grofa Khuena odpravio iz sabornice, kako je taj silnik i zaslužio. Za to je bio osudjen na pet mjeseci zatvora, a medjutim, dok je u zatvoru čamio, nadjoše tobože proti njemu dokaze, da je prevario neke sirote, kojima je bio tutor, te je odsudjen najprije na pet, a onda na dvie godine težke tamnice, a ujedno je izgubio i naslov doktora i odvjetničko pravo. Istom 1897. izabran je opet u kotaru delničkom, ali je doskora, uzprkos volji svojih izbornika, pristao uz Franka. I već se je činilo da će, poput svoga strica, završiti život u Frankovoj mreži, ali se već kod zadnjih izbora u veljači opazilo, da Starčević kandidira na svoju ruku, te je svakomu tko ga je za Franka pitao, odgovarao, da nema s njime ništa. I možda se samo Davidu Starčeviću ima zahvaliti, što Frank više ne može govoriti, da je prvi i najbolji starčevićanac.

David Starčević izučio je najprije za profesora, a onda za odvjetnika. Po svojoj naobrazbi znao je vrlo dobro povjesti starih Grka i Rimljana, te je svaki svoj govor začinjao primjerima iz njihova života. No god. 1895. pozvao ga je u Češku jedan češki političar i tu se je David uvjerio, kako bi Česi mogli biti nama Hrvatima prvi prijatelji i učitelji. To je kazao i svomu stricu, on ga je radi toga nazvao »pemcem« i lukavi Frank udri brže bolje huškati staroga Antu proti Davidu, dok nije Ante bez ikakvoga razloga zatražio i postigao, da se David izključi iz stranke. Ante je naime jednostavno poručio glavnom odboru stranke prava, da on ne će biti tamo, gdje je David.

Čovjeku upravo stane pamet, kako je Frank mogao ovako iskrene i poštene Hrvate, kao što su bili Ante i David Starčević, tako predobiti za se, da su njemu Franku za volju, sve druge Hrvate nazivali lopovima i izdajicama. Može se za stalno reći, da je Franku to uspjelo jedno zato, što Starčevići nisu znali nijednoga slavenskoga jezika, drugo zato, što su iz takvoga kraja, gdje je narod presiromašan i preneuk, te se Davidu još kod zadnjih izbora, gdje je u Kloštru bio u borbi s kandidatom seljačke stranke, činilo upravo ludim, osnivati na seljačtvu svu budućnost Hrvatske. Pa ipak, baš kao i njegov stric zaželio je, barem mrtav počivati na seljačkom groblju u Šestinama. A da je god. 1897. — mjesto da je ono pristao uz Franka, stranci prava dao slavenski i seljački temelj, ne bi došlo ni do riečke rezolucije, ni do Raucha, ni do toga, da se danas ozbiljno govori i piše, da će Hrvatska dobiti i Frankovu vladu.

No kako je zlo po zlu, hvala Bogu, da je David Starčević barem sa svojim mladjim bratom Milom i još s liepom četom hrvatske gospode ipak za života ostavio Franka i time okajao onaj rad, kojemu je svrha da probudjenomu hrvatskomu seljačtvu budu na čelu takva gospoda, koja su i živa i najsretnija medju pukom.

Sprovod zaslužnoga pokojnika bio je od zagrebačkoga državnoga kolodvora u subotu dne 20. o. mj. Prije, nego je sprovod krenuo, progovorio je zagrebački zastupnik Ivan Peršić u glavnom ovako:

Na pragu grada, koji je bio svjedokom Tvoje najveće slave i Tvojih najvećih poniženja, dopusti Davide, naroda ljubimče i patniče, da Ti sin, gradjanin i zastupnik toga grada izreče nekoliko rieči na zadnji pozdrav!

Nekad, prije dvadeset i više godina, kada si dolazio u priestolnicu Hrvatske, u bieli naš Zagreb, znalo Te dočekivati na tisuće oduševljenih Hrvata, da Te urnebesnim klicanjem počaste, miomirisnim cvićem obaspu, razširenih ruku odnesu put gornjega grada, na kojemu bi se imala hrvatskomu narodu krojiti pravica i pravo, a sa kojega je diljem svih hrvatskih zemalja odjekivao Tvoj moćni glas, Tvoj plameni prosvjed, Tvoj bolni vapaj, kad su se ta prava naroda gazila i čast naroda vriedjala.

Tvoja je gromka rieč budila, Tvoja je žarka ljubav palila, Tvoj je neustrašivi izstup junačio, Tvoje je hrvatsko otačbeničtvo osvajalo! U Tvoj tabor hrlila je sva Hrvatska! Ante Starčević joj je dao stranku prava, Ti si postao miljenik i slavljenik hrvatskoga naroda,

Tvoji su i naši neprijatelji mislili, da su te dovukli na ponor propasti, kad su te iz najveća onoga slavilišta dali odsuditi na bezprimjerno, nečuveno mučilište. Sramota, ne za Tebe Davide, kremen-značajniče i uzor poštenjače, već za viek, u kojem se je zbila, za naraštaj, koji ju je dozvolio, za monarkiju, kojoj, kad se radi o Hrvatskoj, kao da samo za porugu služi najvišim geslom inače sveta rieč: »Pravednost je temelj države!«

Niti si Ti zato klonuo, niti si bio slomljen. Tek u nebo vapijućim načinom potisnuše Te iz redova narodnih prvoboraca!

Ali klonuo je narod kojega je poslie ruka tiranina nesmetano sapinjala u lance robstva i služničtva.

Poslie zastupnika Peršića govorio je u ime zagrebačkih gradjana Dalmatinac Gašpić, a za njim u ime hrvatske stranke prava sveučilišni prof. dr. Lazar Car.

Zatim je sprovod krenuo do franjevačke crkve na Kaptolu, gdje je mrtvo tielo ponovno blagoslovljeno. Treći i zadnji blagoslov bio je u samim Šestinama, gdje nad otvorenim grobom progovori najprije samoborski zastupnik dr. Ante Pavelić, koji je kazao i ove znamenite rieči:

»Pred pol godine zasjala je na tvom oku suza radostnica, kad si uz svoga brata razkinuo i lance duševnoga robstva, koji su sapinjali slobodu vašu.

Rekao si tada bratu polazeći iz Zagreba sa suzama u očima: Hvala Bogu, nakon godinah odilazim prvi put veselo iz Zagreba. Zaželio si samo, da još jednom progovoriš u saboru, da pred narodom skineš krinku sa lica onih, koji su se drznuli tjerati te nogom sa tvog ognjišta.«

Za tim je narodni zastupnik Stjepan Radić izrekao ovaj govor:

Branitelju, vodjo i patniče naš! Postao si tribunom (braniteljem) hrvatskoga naroda od onoga časa, kad si gromornim glasom i cielom neustrašivom svojom pojavom ustao proti nedostojnomu magjarskomu nametniku, koga si s rodoljubne svoje visine nazvao magjarskim dečkom i kad je poslie taj nametnik nečuveno uvriedio sav hrvatski narod, Ti si ga, neustrašivi borče, dolično odpravio iz hrvatske sabornice i postao si od narodnoga branitelja narodni vodja. Na jedan mig Tvoga bistroga oka i na jedan kret Tvoje snažne desnice tisuće Hrvata bijahu pripravni da te sliede i u najveću opasnost. Toga se prepaše vlastodržci i dok si Ti radi domovine čamio u zatvoru, prekopaše i izvrnuše sav Tvoj sveti dom i oni, haračlije narodne muke, tobože pronadjoše, da si Ti ucvilio neke sirote. I nadjoše svojih sluga, koji to posvjedočiše i svojih robova, koji te zato na tamnicu odsudiše. I tada nastupiše Tvoje patnje slične nevoljama svega hrvatskoga naroda. No ni tamnica Te nije skršila. Još si bio strahovit kao ranjen lav i za to ona tudjinska politika, koja vazda grabi, što je najvrednije i najdragocjenije u Hrvatskoj, ta te je politika u času pospanosti obavila svojom mrežom, da Tebe postavi pred svoje opačine i da Hrvatsku tako prisili, da joj se pokloni radi velikoga najodvažnijega branitelja svoga. Tu je svakomu Hrvatu zadrhtalo srce. Ali Ti si još za vremena potrgao tudju paklensku mrežu, kao da je od paučine i već smo se svi ponadali, da ćeš baš Ti pokazati put ne samo iz hrvatske sabornice, nego iz ciele Hrvatske i drugomu magjarskomu nametniku i svim njegovim tudjinskim pomagačima. No u to se primače ona vječna kosilica, koja lagano koraca, ali svakako stigne u odredjeni čas. I otela nam Te je u nepovrat. No Tvoj je duh nad nama, da iz sbora sviju velikana hrvatskoga roda slavenskoga plemena ulije u nas kao u jednu hrvatsku familiju, nesavladivu snagu i čvrstu odluku, da dovršimo veliko narodno djelo, za koje si i Ti živio, radio i stradao. Štogod nas ima širom raztrgane Hrvatske, dajemo Ti nad privremenim boravištem Tvoga tiela na ovom seljačkom groblju, gdje je svaki ovaj mali križ znak velike vjere i pred ovim iskrenim seljačkim narodom tvrdu vjeru, da se ne ćemo smiriti, dok Hrvatske ne oslobodimo svih tudjinskih nametnika i spletnika. Onda ćeš istom u svetoj hrvatskoj zemlji lahko odpočivati, ti branitelju, vodjo i patniče naš!«

Za tim je u ime gospićkih pokojnikovih izbornika progovorio dr. Živko Petričić i napokon u ime starčevićanskih sveučilištnih djaka pravnik Ferdo Pavelić.

Nije se čuditi, što je od kolodvora do franjevačke crkve dragoga pokojnika pratila nepregledna množina naroda, jer je David Starčević bio poznat cielom Zagrebu. Ali je vriedno spomenuti, da je više od sat hoda po odmrzlom putu pošlo u Šestine toliko, ne samo mladeži, nego i starijega svieta, te i nehotice pomislimo na onaj prizor iz sv. Pisma, gdje je Isus kazao nad Lazarovim grobom, videći, gdje njegovi za njim plaču: Gle, koliko su ga ljubili.

Jest, svaki će pravi Hrvat s ljubavlju, a hvala Bogu i s ponosom spominjati ime Davida Starčevića, dok bude ove naše Hrvatske, za koju je i on toliko prepatio. Bog mu dao duši lahko!

»Hrvatstvo« proti Franku. Poznato je, da katoličko svećenstvo velikim dielom, ako i ne većinom pristaje uz Frankovu stranku, te da je ta stranka najviše pomoću svećenstva dobila kod izbora toliki broj zastupnika. Sada se čini, da će se to promieniti. Novine velikoga diela katol. svećenstva, »Hrvatstvo«, ustale su ovih dana proti Franku, i to radi toga, što se nudja Magjarima. Na ovo pisanje odgovorio je sam dr. Josip Frank, i to u ciela tri članka. Sad mu »Hrvatstvo« odgovara, kaže: »ni po babu, ni po stričevima«. »Hrvatstvo« priznaje, da je pristajalo uz Frankovu stranku, ali ne za volju Franku, nego za volju programu A. Starčevića. Frank je, kaže »Hrvatstvo«, tudjinac, koji i ne može osjećati za Hrvatsku; on je pravaškoj stranci koristio, ali gotovo isto toliko i škodio kojekakovim špekulacijama (sa Strassnofom i Argusom, razgovorom s Wekerlom itd.), a zasluga je, kaže, hrvatskoga svećenstva, što se je starčevićanstvo u narodu razširilo, dok se još za g. Franka nije ni znalo. — »Hrv. Pravo« strašno se ljuti na ovo pisanje, pa veli, da ne će ništa odgovarati, ako »Hrvatstvo« bude i dalje ovako odgovaralo. Ipak u istom broju brani Frankovo tudjinstvo veleći, da i Strossmajer ima tudje ime (a zaboravlja, da je Strossmajer bio »slavosrb« i »izdajica«!). I nabrajući svu silu glasovitih ljudi, koji su i tudji narod ljubili i koristili mu, — kao da tko Franka kori zato, što ljubi hrvatski narod i što mu koristi, a ne zato, što ga sramoti i što mu škodi!

Isto »Hrvatstvo« u drugom članku posve opravdano kudi današnju većinu hrv. sabora, što se ne miče osobito u bosanskom pitanju, no u isti čas dovikuje, Franku, da nas Hrvata svi šumadinci (Srbi) ne će posrbiti, a Magjari podižu kod nas škole, namještaju svoje činovnike i t. d., pa zašto se ne osniva legija proti Magjara? »Ako moramo danas voditi politiku bez Srba, još ne sliedi, da ju moramo voditi protiv njih.« I o provedenju hrvatskoga programa s obzirom na sjedinjenje Bosne govori se u tom članku s razboritim pouzdanjem, — čemu se svemu mi samo veselimo.

Katolički Hrvati iz Bosne u Beču i Zagrebu. Pošto je naš vladar proglasio vrhovnu svoju vlast nad Bosnom i Hercegovinom, išle su redom odanle razne deputacije (poslanstva) u Beč, da se novomu svojemu i pravomu vladaru poklone i zahvale. Prvi su išli u Peštu i Beč vodje bosansko-hercegovačkih Hrvata, poimence predsjednik »Hrvatske Narodne Zajednice« u Bosni, odvjetnik dr. Nikola Mandić, odvjetnik dr. Jozo Sunarić iz Banjaluke, i još desetak što gradjana, što fratara. Pred vladarom su bili u Beču dne 12. listopada, pošto su prije bili kod ministra Wekerla i Erentala. Posebice su išli i muslimani, onda pravoslavni Srbi, pa i ono njekoliko židova. Išlo je izaslanstvo grada Sarajeva ne čelu s načelnikom izaslanstva Kulovićem, koji je, kako smo javili, u Pešti pozdravio Wekerla turskim jezikom. Ne znamo pravo, kako je došlo do toga, da je iza izaslanstva »Hrvatske Narodne Zajednice« išlo posebno katoličko poslanstvo, jer valjda nema katolika u Bosni, koji ne bi spadao u Hrvatsku Zajednicu, ako i ima Hrvata, koji nisu katolici. U »zajednici« su svi Hrvati, dakle i katolici, pa su mogli ići svi zajedno. Ali tu ima posla politika, i to ona politika, koja nikako ne dade, da se čitavo naše pleme osjeti kao jedno tielo i jedna duša, kao jedan narod, kako ga je Bog stvorio, t. j. po jeziku i po zajedničkom životu i udesu, kojim ga je Bog i priroda nadielila. Bili su izmislili posebni bosanski jezik i narod, — ali nije išlo, nitko nije za to mario. Sada evo diele već i one, koji su ostali zajedno kao Hrvati. Istina doduše, da bi za tu politiku bila velika neprilika, kad bi u Beč išle narodnosti, jer bi onda trebalo priznati i srbski narod u Bosni, a muslimani bi morali ostati kod kuće.

Ovu dakle katoličku, dakako hrvatsku deputaciju vodili su pred vladara biskupi: nadbiskup vrhbosanski (sarajevski Štadler, rodjen Brodjanin iz banske Hrvatske), biskup banjalučki Marković i duvanjsko-trebinjski (mostarski) starac Buconjić. Uz njih je bilo još do 500 što fratara, što opatica (duvna), što gradjana i seljaka, mužkih i ženskih. Govorio je pred kraljem nadbiskup Štadler. Kralj je, kako su pisale novine i pripoviedali očevidci, plakao i više puta suze brisao. »Bog zna, zašto« — dodao je pripoviedajući nama to jedan franjevac. Ne znamo ni mi, ali i ne bismo razumjeli prosviećenoga kršćanskoga vladara, koji se u tom času ne bi sjetio četiristogodišnjih muka, što su ih još oci ovih evo novih njegovih podanika prepatili — te proplakao od smilovanja i radosti, i kao čovjek, i kao kršćanin i kao vladar. Mi smo skloni vjerovati ovomu svojemu domišljanju te držimo, da su ove vladarske suze veličanstvenoga mnogo izkušanoga,

dobroga, po širokom svietu poštovanoga Starca najsjajniji i najljepši biser u šestdesetgodišnjoj slavi njegova vladanja.

Posebice se je ona deputacija poklonila budućemu vladaru, prestolonasljedniku Franji Ferdinandu, koji je to sam želio. Tu je nadbiskup Stadler rekao ono, što mu ministri nisu dali kazati pred kraljem, naime, izrekao je želju, da se Bosna-Hercegovina što prije sjedini s banskom Hrvatskom.

Na povratku iz Beča navratila se deputacija u Zagreb, gdje nije bila dočekana onako kako bi trebalo. A krivo je tomu jedno to, što bosansko-hercegovački Hrvati pristaju velikim dielom uz Frankovu stranku, a drugo to, što je to bila katolička deputacija, a katolici njekim novinarima u Zagrebu nisu po volji, te se ne mogu za njih oduševiti, osobito za Štadlera, koji u Bosnu vodi ježuvite i tudjinske opatice, krsti muslimane, širi mržnju na Srbe i t. d. Ipak je grad Zagreb priredio deputaciji zajednički objed, na kojem su glavnu rieč uz načelnika zagr. Amruša vodili frankovci. Govorio je Štadler, fratar-župnik iz Dolca u Bosni Duić, zatim Jos. Frank, biskup Buconjić, Kršnjavi i još dvojica. Došao je do rieči i nar. zast. Stjepan Radić, koji je prije dolaska deputacije u Zagreb pisao »Novostima«, da bi bosansku braću imali dočekati svi Hrvati bez razlike stranaka, i to svečano: sa »Sokolima«, pjevačkim družtvima i t. d. No do toga nije došlo, pa je sve tako udešeno, da to bude obična frankovska svečanost, na koju je naš urednik dospio kao Hrvat hoteći i tu slogu. Za njega kaže katoličko »Jutro«, da je govorio liepo i dobro. Štadler je medju ostalim liepo rekao, da je kći (Bosna) došla u pohode majci (banskoj Hrvatskoj) i zaželio, da to bude posljednji pohod, jer će kći biti s majkom u jednom domu. Frank je nazdravio kralju, a Kršnjavi (iz neba pa u rebra) — vodstvu Frankove stranke, t. j. Franku.

Po Zagrebu je vodio braću iz Bosne Kršnjavi, pa ih je odveo i k Franku, s kojim se je, kažu, Štadler fotografirao.

Nadbiskup Štadler doista pristaje uz Franka. Tko zna, da Frank mami muslimane, koji Štadlera mrze; tko zna, da su Frankove novine još pred koju godinu strašno navaljivale na Štadlera; tko zna, da je Štadler bio glavni pokretač katoličkoga sastanka (u Zagrebu god. 1900.), proti kojemu su frankovci pisali; tko zna, da su Frankove novine navaljivale na ježuvite, koje Štadler časti i u Bosnu vodi; tko zna, da su bosansko-herc. franjevci velikim dielom (ako ne većinom) starčevićanci, ali da u obće ne vole Štadlera, — tko to sve zna, taj se dakako mora čuditi, što se je Štadler našao s Frankom. To je dakako opet politika. Štadleru su naime dali iz Beča znati, da nije kud kamo, nego s Frankom, jer je on jedini proti Srbima, koji hoće da otmu Bosnu. K tomu Franka vole i muslimani i fratri, koji su jedni i drugi kivni na Štadlera, a imadu jedni i drugi veliku rieč (fratri su u Bosni župnici), pa da ne bude tolike hajke, nema opet druge, nego uz Franka. Štadler je u ostalom, kažu, vazda bio pravaš, premda je častio i Strosmajera.

Za sveobće izborno pravo održavala se prošle nedjelje u Zagrebu skupština svih stranaka. Skupštinu su bili sazvali socijalisti nedjelju dana prije, ali ju je redarstvo prije svršetka razpustilo, jer je jedan govornik kazao nješto proti današnjoj vladi. Na prvoj skup-

štini bio je od seljačke stranke i nar. zast. Stj. Radić, ali radi razpuštenja skupštine nije došao do rieči. Na drugu ovu skupštinu došli su osim naprednjaka, koji su bili i na prvoj, predstavnici svih stranaka: hrv. str. prava (zast. Harambašić), Frankova stranka (zast. Zatluka i njeki Sachs iz Varaždina), starčevićanci (zast. A. Pavelić) i srb. samost. str. (Dušan Popović). Skupštini je predsjedao sazivač socijalist Bukšeg, a govorio je Sachs (židov), Stj. Radić, Šurmin, Harambašić i Pavelić, koji je spomenuo nezakonitu današnju vladu, na što je i ova skupština razpuštena. Dobro je, što su se predstavnici svih stranaka već prije skupštine sporazumjeli i složno prihvatili zaključak, koji zahtieva, da sve stranke puste na stranu sve drugo, pa da sazivlju zajedničke javne skupštine, na kojima će se na prvom mjestu zahtievati, da se bezodvlačno sazove hrvatski sabor i da se uvede obće pravo glasa.

Na skupštinu su došli i Frankovi legionaši, pa naravski da nije prošlo bez svadje i tučnjave. — Kad bi ovu stvar sve stranke zbilja ozbiljno primile, pomaknuo bi se naš politički život napried.

Radost i tuga »Pokretova«. Naprednjački se »Pokret« veseli, što se je sedam stranaka sastalo u Zagrebu na skupštinu za obće pravo glasa, a da nije medju njima bilo svadje, govornici se nisu počupali, već su dapače predstavnici svih tih stranaka liepo prije skupštine zajedno viećali. »To su sve, piše, samo čudesa u našem još nerazvijenom« (htio je reći: nenaprednom) »javnom životu. Nismo doduše postigli ovaj nužni stepen medju sobne snošljivosti, ali se priučavamo medjusobno — gledati i slušati«. — Liepo. To je radost. Ali evo goleme žalosti: Stipa Radić (piše »Pokret«), govorio je u petak na sastanku medjustranačkoga odbora (za proslavu vladareve 60-godišnjice) i govorio je od svih najlojalnije (t. j. najvjernije vladaru). U subotu slavio je na banketu Štadlera i njegovu popovsku politiku. Jučer pak u nedjelju slavio je — socijalnu demokraciju. »Nema sumnje (piše »Pokret«), da je jučer najbolje i najpametnije govorio. Ono, što je govorio o socijalnom znamenovanju obćega prava glasa, podpisujemo dapače bez opazke« (t. j. bez izrugavanja). »Divimo se samo zamjernoj brzini i vještini, kojom Stipa mienja svoja — »uvjerenja«. — Čemu se dakle za pravo divi »Pokret«? Divi se tomu, što je »Stipa« (brkati djaci kod »Pokreta« misle, da je i Stjepan Radić još uviek djak) — što je Stipa mogao u tri dana redom govoriti pred tri različne skupštine, pa ne samo da ga nisu bacili napolje, nego su mu i odobravali. »Pokret« dapače podpisuje njegovo mnienje bez opazke. A isti se taj »Pokret« veseli, što smo se počeli — gledati i slušati! Sad mi uz naše zdrave moždane ne znamo pravo, što je to s ljudima kod tih novina, jer očito, da se sami rugaju onomu, što žele i hvale, naime da (premda različnoga mišljenja) gledamo i slušamo, — ili im je žao, što i »Stipa« umije i može tako govoriti, da ga slušaju i protivnici.

Bečke novine »Rajhspost« navaljuju odlučno i oštro na Vekerla i na Magjare, što hoće Bosnu, koja nije magjarska, kažu, ne hrvatska. Ne znamo, zašto ove odlične novine pišu to pod naslovom: »San ili java?« Bolje bi bilo, da su naše koalicionaške novine dale ovome članku prenašajući ga naslov: »Budimo jednom od biesa ili kuhani, ili pečeni!«, jer naši političari i novinari nisu u ovoj stvari zbilja ni kuhani ni pečeni — sve radi Srba.

(»Dom«, God. 1908. Broj 49.)

»Slavenska monarkija«. Pripojenju Bosne-Hercegovine protive se ostali Slaveni, a Srbi se bune najviše zato, što ove zemlje time dolaze pod vlast Niemaca i Magjara. Proti tomu mišljenju ističu pristaše pripojenja, medju koje spadamo i mi, to, da je Austro-Ugarska već sada po većini pučanstva slavenska država: pripoji li se Bosna, bit će i više, a kad Slaveni dodju do svojih prava, bit će pogotovo. Ovu drugu misao, koju osobito brani i tumači naš urednik, zovu domaći i strani protivnici »austrijsko slavenstvo«, koje bi samo po sebi imalo biti tobože rugoba, jer je tobože u Austriji slavenska politika nemoguća.

Tako poglavito misle Rusi, njeki Poljaci u Rusiji, njeki Česi i hrvatski naprednjaci. Svi su oni u pitanju Bosne i Hercegovine vrlo neskloni austro-ugarskoj monarkiji, a skloniji srbskim zahtjevima. Zato nas je iznenadilo, kad smo ovih dana čitali u naprednjačkom »Pokretu« ne samo to, da bi po njekom planu Austrija imala izaći iz saveza s Njemačkom, nego da to može biti samo onda, ako postane slavenska monarkija; a to će opet biti samo onda, ako se monarkija proširi dalje na iztok i uveća slavensko žiteljstvo. »Pokret« spominjući ove »dalekosežne planove« ne kaže doduše ništa ni ovamo ni onamo, ali to je baš ono, što hoćemo da zabilježimo: piše o prodiranju dalje na iztok, (»Drang nach Osten«), — pa se nimalo i ne ljuti, a još manje sipa obične u tom pitanju fraze. Možda će nas dakle ipak ozbiljno vrieme opametiti te ne ćemo za svaku političku misao odmah kazati, da je — naručena ili možda plaćena.

Naprednjački »Pokret«, socijalistička »Slobodna Rieč« i »Srbobran« silno se vesele, što je urednik virovskih »Hrvatskih Novina« izjavio, da će od sada raditi posvema samostalno i što je radi Srba prigovorio urednicima »Doma«. U tom sve te troje novine vide ne samo izstup g. Ljubića iz seljačke stranke, nego i početak njezinoga razsula. G. Ljubića sada hvale kao ono dra Krištofa, pak hvala Bogu, da i protivnici seljačke stranke vide, da su njezini osnivači sve sami valjani ljudi, pa makar to priznavaju istom onda, kad im se čini, da će ti ljudi rušiti sami svoje djelo. Možemo im javiti, da se varaju za g. Ljubića, kako su se prevarili i za dra Krištofa.

Urednik virovskih »Hrv. Novina« krstio se, kaže, obadvjema rukama, kad je vidio, da Rauchove novine »Ustavnost« pretiskavaju i iz »Doma« koješta pod naslovom »Pilule«. A pretiskala je »Ustavnost« iz »Doma« ono, što smo pisali, da radi Srba nema sabora i da bi većina sabora bila proti pripojenju Bosne-Hercegovine. »Hrv. Novine« kažu na to, da je možda istina, da sabora nema radi Srba, ali ne zato, što bi Srbi htjeli Hrvatskoj stvari zlo, nego zato, »jer se koalicija samo uz pomoć Srba može protiviti magjarskoj volji«. Prije smo, pišu »Hrv. Nov.«, naučali, da bez Srba ne možemo srušiti magjarona, a kako to, da su nam Srbi sada na putu! »Ili je to sada moguće i bez njih, pa ih zato treba naprosto odrinuti . . . A kako bi

se onda moglo takvo djelo nazvati?« — pitaju »H. N.« — U istom broju bilježe i kude »H. N.«, što (»Ustavnost«, »Srbobran« i »Dom«) grde svoje protivnike. Zato, kažu, da ih sve ono »sili na posve slobodan i nezavisan rad . . .« »O tom bi, kaže, trebalo napisati više, ali mi ne ćemo nikakvih zadjevica«.

»Pokret« ovo bilježi kao novi izstup iz seljačke stranke, pa što će valjda dobiti odgovor od »Hrv. Nov.« A mi za ravnanje naših čitalaca i pristaša možemo tomu dodati samo ovo:

Nama nije drago, što Rauchova »Ustavnost« pretiskavajući iz »Doma« tuče koaliciju. No što mi možemo protiv toga, ako je ono, što pišemo, istina, ili barem naše uvjerenje? Mogli bismo doduše šutjeti, kako i šutimo mnogo puta. No o tako važnoj stvari, kao što je srbsko pitanje, morali smo svoju kazati, pa i kazali smo, ali tako, da toga »Ustavnost« nije imala razloga pretiskati. Ako je nešto ipak našla, to je zato, što se utopljenik hvata i za slamku. »Ustavnost« se u ostalom vlada onako, kao i njekoje novine koalicije: udri protivnika, čim možeš. Njima je na pr. dobar frankovac Matoš, kad treba n. pr. proti — »Stipi« Radiću.

Što »Hrv. Nov.« spominju, da su osnivači seljačke stranke naučali, da se bez (hrvatskih) Srba ne mogu srušiti magjaroni, to je istina. No »Dom« ni danas ne prigovara tomu, što su Srbi pomogli stvoriti većinu u hrvatskom saboru, nego je u početku prigovarao njima i Hrvatima, što su bili stvorili novomagjaronsku većinu. No danas se ne radi samo o domaćim Srbima, niti je »Dom« njih (ili čak samo samostalce, kako to izkrivljuje »Ustavnost«) okrivio radi nesazivanja sabora, nego smo mi imali na umu cielu srbsku politiku i uztvrdili, da je ona dovela bansku Hrvatsku u nepriliku. Za nas je to očito, a to počinju priznavati i hrvatski koalicijonaši, na pr. »Pokret« u spomenutom broju od 3. prosinca, kad pita: »čemu ovo stanje u Hrvatskoj, ako će se stati kod aneksije?« Tu je očevidno priznanje, da je ovo stanje u Hrvatskoj — radi aneksije, a ne radi Raucha i radi borbe koalicije proti njemu.

No kad i ne bi bilo ovako, nema razloga kakvim posebnim izjavama, osobito danas, »kad bi u Hrvatskoj trebalo najveće susretljivosti i mnogo samozataje«, kako pišu »Hrv. Nov.«. Tu ne treba pače ni susretljivosti, da čuješ i drugo mnienje — danas, kad je tako »težko jasno govoriti«, t. j. nješto stalno reći, kako bi bolje bilo. Ako je uredniku »Hrv. Nov.« stvar tako jasna, kao nikomu, nama je to drago, pa se veselimo njegovu posve slobodnomu i nezavisnomu radu u toj stvari.

Urednik »Hrv. Nov.« spominje urednika »Doma« u svezi s jednom bilježkom pod naslovom »Politika i moral« (poštenje). Tu se je za cielo prenaglio te nam krivo i na žao učinio. No ako toga i ne popravi, neka se zato ne boji, da će urednici »Doma« pisati o moralu (poštenju) urednika »Hrv. Novina«.

(»Dom«, God. 1908. Broj 50.)

U »Hrvatskim Novinama«, što izlaze u Virju, osvrće se urednik P. Ljubić na članak u 50. broju »Doma« i nabraja, s čime se u tom

članku ne slaže, pa kaže, da to neka bude odgovor onima, koji su ga pitali za razlog njegovom držanju u posliednje vrieme.

Svakomu je jasno, da »Domovo« pisanje od 9. prosinca 1908. ne može biti razlog držanju »Hrv. Novina«, koje se je opažalo u njima u »posliednje vrieme«, t. j. prije onoga članka u »Domu«. To je ujedno dokaz, da urednik »Hrv. Novina« nije kazao pravoga razloga svojemu držanju. No to samo uz put. Urednik »Hrv. Nov.« očito drži za javnost naknadno razlog onomu, zašto već od prije ima svoje razloge, koji po tom valjda u javnost ne spadaju, a možda ju ne bi ni zanimali. No mi ćemo se osvrnuti i na ove naknadne i javnosti priobćene razloge.

Urednik »Hrv. Nov.« pošto je izjavio, da se nije odrekao programa (seljačke stranke), ali ne će da bude čiji duševni rob, te da proti volji mora podpisati svaku onu, koja izadje u »Domu«, ili je izrečena, na kojem sastanku ili skupštini, piše: 1. —»Tako »Dom« veli, da pitanje, a što će biti s Rauchom, nije danas važno pitanje. Mi tako ne možemo misliti . . . Jer, dok je u Hrvatskoj Rauch . . . mi ne možemo izvojštiti . . . niti što je crno pod noktom«. — 2. »Tako mi ne možemo razumjeti ni odobriti niti onoga, gdje »Dom« veli, da nam ne bi ništa hasnilo, da i posliednji Magjar izgubi svako pravo u Hrvatskoj, kad bi ostali svi sadanji zakoni i propisi. Naše je naime čvrsto uvjerenje, da bi mi onim časom . . . dobili i druge zakone i propise, kakove bi si mi sami stvoriti znali i htjeli«. — 3. »Niti ono ne podpisujemo, što »Dom« veli o velikoj politici. I ta velika politika mora da zanima svakoga Hrvata, koji ju bar donjekle može prosuditi . . . Jer što nam napokon hasni i ova »mala« domaća politika, . . . ako bi po toj velikoj politici mogli biti sutra robovi . . .« — 4. »Isto tako se mi ne slažemo s mnienjem, da srbsko pitanje nije naša domaća stvar. Tako prije nismo mislili . . .« — 5. »I mi smo za to . . . da se zauzme u prvom redu za seljačke potrebe; ali kako ćemo se djavola za sve to pobrinuti, kad smo i opet tako eto sputani! . . . Mi držimo, da je u prvom redu nuždno pobrinuti se, kako da se riešimo onih, koji nas tako nemilo pritištu i koji dozvoljavaju, da je tudjinac . . . u našem domu sve jači . . .«

Na ovo bi mogao ne samo svaki pristaša programa seljačke stranke, nego i svaki razborit čovjek odgovoriti, da nitko na svietu ne mora biti ničiji rob, niti podpisat svaku, koja izadje u »Domu«, ili se izreče na kojem sastanku ili skupštini. Ta to se po sebi razumije. Program H. P. S. S. pače izričito kaže, da pristaše mogu i sam program slobodno tumačiti i o njem razpravljati, a kamo li se ne bi smjelo slobodno razpravljati o političkim pitanjima, o kojima program ništa ne kaže? Pa i zbilja su »Hrv. Nov.«, pisale slobodno o tim pitanjima — i nitko tomu nije prigovorio. Tko je dakle tražio od urednika »Hrv. Nov.«, da bude čiji duševni rob, — to do sada nije poznato, a po tom je izjava o toj stvari ne samo bezrazložna, nego i nerazumljiva.

Što se tiče onih pet točaka, važna je samo 2. i 5. (o čem je govor na drugom mjestu), jer su one druge nastale krivim tumačenjem ili nesporazumljenjem. Tako »Dom« ne veli i nije pisao, da pitanje: što će biti s Rauchom, nije danas važno, niti je pisao, da se za veliku

politiku ne treba zanimati (nego, da se radi nje ne smijemo dieliti i svadjati — mi, koji ne trčimo za tudjom politikom). A drži li tko srbsko pitanje za domaće, ili za pitanje velike politike, to nije glavno, nego to, kako se držimo prema Srbima i srbskoj politici.

Neugodno napokon djeluje na pozorna čitaoca ono, kad urednik »H. N.« kaže najprije, da je i on za to, da »u prvom redu« branimo čovječje, narodno i državljansko pravo i da se zauzmemo za seljačke potrebe, a dalje kaže, da je »u prvom redu« nuždno, da se riešimo onih, koji nas pritištu. To je dakako malo nejasno, ali je samostalno...

Po svem cieli odgovor urednika »Hrv. Novina« ne razjašnjuje ništa, pa će oni, koji su onako veselo pozdravili »izstup« g. Ljubića, biti zacielo malo nezadovoljni.

Srbi u Hrvatskoj njekako su odviše mirni sudeći po tom, što nisu na pr. na skupštini županije ličko-krbavske ustali na obranu ćirilice, kad su frankovci predlagali, da se ćirilica ukine. Bilo bi dobro, kad bi oni po razboru izbjegavali svaki povod razdoru i neslozi, ali se čini, da se tako vladaju — ne ni od straha, kako bi tko mislio, — nego su mudri: čekaju opet svoj čas.

(»Dom«, God. 1908. Broj 52.)

Hrvati i carevina.

Prilozi knjizi XI.

Što bilo da bilo, nek bi brzo bilo! Hrvatski profesor Šišić držao je najprije u Ljubljani predavanje, da je Bosna i Hercegovina po pravu Hrvatska, a onda je to predavanje dao tiskati u posebnoj knjižici. Srbijanski profesor Stanojević odgovara Šišiću u jednom pismu onako, kako su njekakvi Gali (danas ih nema) njekada odgovorili Rimljanima, kad su ih pitali: kojim pravom hoćete vi imati Rim. Gali su naime odgovorili: »Mi to pravo nosimo na vrhovima svojih mačeva«, t. j. naše je pravo u našem maču, u našoj jakosti. Još kaže srb. profesor, da su Hrvati u borbi izmedju iztoka i zapada uviek bili malj (kladivo) u tudjoj ruci, pa da i sada nehotice služe tudjinu. Sad se vodi borba za obstanak srbskoga naroda, koji će u toj borbi možda i propasti, ali će propasti, kao što se pristoji.

Na ovo se je pismo osvrnuo u »Hrv. Pr.« i bivši predstojnik Khuenove vlade Kršnjavi, priznajući, da je ovo muževna i otvorena rieč, pa ni malo ne zamjera, kaže, prof. Stanojeviću. Tako bi radili i Hrvati, da su u položaju Srba. Priznaje Kršnjavi i to, da su Hrvati zbilja malj u rukama zapadne prosvjete, ali ta prosvjeta nije, kaže nama tudja. Sasvim je naravno, razlaže dalje K., da izmedju Srba i Hrvata ne može biti sloge, nego da mora doći do borbe, pa »tek kad se slabiji jačemu pokori, onda je sloga uzpostavljena«. — No pitanje je, hoće li Srbi biti jači, jer nema nade, da će im tko pomoći. Srbija i Crna Gora mogle bi propasti. »Za nas Hrvate, koji nismo utonuli u zagriženost svagdašnje borbe, jasno je, da bi propast samostalnih dviju srbskih država bila ljuta nevolja i za nas. Mi dakle žalimo, što se Srbija sprema u borbu, u kojoj će sasvim sigurno podleći. »Što bilo da bilo — završuje Kršnjavi — nek bi brzo bilo, jer u vrieme ove neizvjestnosti patimo mi, a pate i oni uz nas, koji nas uz Srbe pristaju«.

Mi ćemo se na ovo svakako prvom sgodom osvrnuti.

Pune novine Franka! »Hrv. Pravo« često se hvali, kako njekoje novine ne bi imale o čem pisati, da nema — Franka, i tako njeki novinari živu od Franka! — Doista, o Franku se pisalo previše, a to je on i želio, kako se čini, pa mu je to svakako više koristilo, nego škodilo. Ali nam se svejedno ne čini dosta opravdanim, kad se njegovi novinari tim toliko hvale, i to zato, što nije baš uviek častno, ako se o kom mnogo govori, osobito u današnje vrieme, kad se u novinama svakojake strahote i sramote iznašaju do najmanje sitnice, i to tim više, što su strahote i sramote veće. A onda ciela

ta slava ne ide samo Franka, nego onu baštinu, koju je nasliedio i po njoj došao do povjerenja naroda i znatnoga broja zastupnika, pa je sasvim naravno, da naše novinarstvo vodi račun o tom dielu naroda, koji je pristao uz Franka. Dakle malo više čednosti i u tom pogledu ne bi škodilo.

(»Dom«, God. 1909. Broj 1.)

Frank, Rauch i monarkija. Na Novu godinu rekao je Frank odgovarajući svojima na čestitku medju ostalim i ovo: »U današnjim težkim okolnostima ne možemo žalibože drugo što činiti za hrvatski narod, nego nastojati, da barem pojedincima po mogućnosti u njihovoj nevolji pomognemo. Time je u glavnom i nastalo ocrnjivanje, da smo saveznici baruna Raucha. Mi ga ne bojkotiramo, jer držimo, da bi to škodilo samo hrvatskom narodu, koji se na nas obraća, da mu izhodimo od strane vlade ili nižih oblasti polakšice, podporu ili pravicu... Zato se obraćamo na bana baruna Raucha i na njegove doglavnike«.

Za tim dalje: »Mi pravoslavnomu elementu hrvatskog naroda kao takvomu naškoditi ne ćemo, mi želimo i njegovu ravnopravnost u svakom pogledu... Ali dok se taj elemenat upotrebljuje, da se naviesti i vodi rat proti državnoj ideji hrvatskoga naroda... dotle smatramo svojom dužnošću, da se borimo protiv toga srbizma« (srbštine). »U koliko s druge strane čini to i barun Rach te u koliko on u tu svrhu upotrebljuje svoju vlast, u toliko odobravamo ovaj dio njegovog rada«...

Još je Frank rekao: »Naša stranka ne će u ovim težkim vremenima ništa poduzeti, čime bi ovu nepriliku« (t. j. radi sjedinjenja Bosne) povećala i spriečila akcionu snagu (t. j. započelo snažno djelovanje) monarkije. Jer kad bi ona to činila, ona bi postala podmukli saveznik tih neprijatelja, a to ona ne će, nego će svim silama moralno podupirati onu akciju... da se aneksija (sjedinjenje) mirnim putem... osjegura, tako da Bosna i Hercegovina ostanu u okviru habzburške monarkije. Ovakovim pako dostojnim držanjem naša će stranka... dokazati, da je ona doista državotvorna i državo-uzdržavajuća stranka«...

Mi ovo nismo zabilježili zato, da Franka udarimo, bilo radi toga, što priznaje, da za svoje pristaše traži od Raucha »polakšice, podpore i pravicu«, bilo radi toga, što odobrava Rauchu zatvaranje Srba, bilo napokon radi cieloga »dostojnoga držanja«. Sve to troje ide skupa. Po svemu se vidi, da Frank i njegova stranka ne će više da bude ikakva opozicija (proti vladi), i to proti nijednoj vladi: ni proti domaćoj, ni proti peštanskoj, ni proti bečkoj, — a kamo li da bude radikalna (odlučna) opozicija, jer je dovoljno poznato, da radikalne opozicije ne traže polakšica, ne odobravaju progona i ne hvale se dostojnim držanjem. Što Frank jošte ovdje-ondje spomene program 1894. god., i još koješta, to je jedino zato, što nije tako nespretan, da bi podpilio granu, na koju se je uzpeo, t. j. da se odreče programa, po kojem je došao do povjerenja i do rieči, te da time raztepe stranku; a drugo zato, što sve vlade i trebaju baš sada ovakve Hrvate, kakvi su frankovci, t. j. Hrvate, koji su spremni

u boj na Srbe, pa su ih eto i našli. Smeta doduše, što se sve to radi pod imenom A. Starčevića, koji je tako gorko i oštro osudjivao bana Jelačića za njegovo »dostojno držanje«, za koje nije bio nimalo dostojno nagradjen. I Jelačić je išao za tim, da uzdrži carevinu, kako se eto i Frank hvali, da je njegova stranka državotvorna i državo-uzdržavajuća, — samo se pita: Koju to državu stvara i uzdržava Frankova stranka? Carevinu, monarkiju, dakako! Novi Jelačić — s tom razlikom, što su Jelačiću nudili svoju pomoć i Srbijanci i Crnogorci! No možda zato Jelačić i nije bio dostojno nagradjen, a Frank će biti? Tu bi negdje mogle biti »garancije«, je li!

(»Dom«, God. 1909. Broj 2.)

O sporazumu seljačke i napredne stranke pišu jučer na prvom mjestu »Hrv. Slob.« tako, kao da joj je to krivo. Kaže, da sve to pokreće »Obzor«, o čem mi ništa ne znamo. Dalje kaže, da se sve to radi samo zato, da se zaskoče pravaši koalicije (Zagorac i drugovi), o čem takodjer ništa ne znamo. Sada »Hrv. Sloboda«, kaže, razumije, zašto »Obzor« zagovara slogu svih pravaša (»pravaški blok«), naime opet zato, da naprednjaci sa seljačkom strankom »zaskoče svoje drugove (pravaše) u koaliciji«. »Hrv. Slob.« sudi pače po pisanju u posljednjem »Domu«, da će se seljačka stranka složiti i s frankovcima, — pa eto zaskočeni pravaši!

Mi o kakvom »zaskakivanju« ne samo da ništa ne znamo, nego ništa od svega toga i ne razumijemo, što bi naime to imalo komu škoditi ili koristiti. No po pisanju »Hrv. Slob.« sudimo, da je u našim strankama sve razklimano, pa da se ljudi boje i najnevjerojatnijih sprega (kao na pr. izmedju seljačke stranke i frankovaca).

I »Hrv. Pravo« piše, da naprednjaci rade »iza ledja« hrvatskoj stranci prava te da hoće koaliciju pojačati seljačkom strankom, ako hrv. str. prava iz nje izadje. — Mi ni o tom ništa ne znamo.

(»Dom«, God. 1909. Broj 3.)

O sporazumu seljačke i napredne stranke doniela je osječka »Nar. Obrana«, a po njoj i druge novine, upravo sramotnih laži. Najprije je javila, da je taj sporazum potaknuo dr. Ante Radić, i to zato, što nije siguran kod »Matice Hrvatske«, pa je zatražio pomoć najprije kod dra Mile Starčevića, koji ga je odbio, a onda kod dra Dežmana, koji je urednik »Obzora« i vodja onih pisaca, koji su proti »Matici«. Za tim je javila, da je sporazum potakla »Dionička tiskara« po dru Dežmanu, i to zato, da joj se ne uzme tiskanje »Matičinih« knjiga. — Sve ovo ne samo da je izmišljeno, nego nema ni smisla, što vidi svatko, tko zna, kako stoje stvari kod »Matice Hrvatske«.

»Obzor« kaže, da ove izmišljotine širi zast. Zagorac.

Zapravo bi se mogli ovim izmišljotinama veseliti, jer dokazuju, da sporazumu seljačke stranke i napredne stranke ne mogu ništa temeljita prigovoriti, nego se protivnici toga sporazuma moraju hvatati laži i podmetanja. Ali kad čovjek promisli, da je naš politički život tako pokvaren, da nitko ne vjeruje u ničiju poštenu nakanu i dobru volju, nego kod svakoga čina njuši, kakvu tko od toga ima korist, onda to čovjeka mora žalostiti.

A »Hrvatstvo«, koje piše, da seljačka stranka i naprednjaci dobivaju novce od židova i framasora, pa ruske rublje i dinare, — neka se ne tuži na posljedice ovakovoga pisanja.

»Hrv. Sloboda« pišući o sporazumu seljaka i napredne stranke kaže, da oni (kod »Hrv. Slob.«) ne idu, kamo ih ne zovu, da se nikomu ne narivavaju i da se od seljačke stranke medju ostalim razlikuju svojim vjerskim nazorima, napokon, da im nije krivo, što se radi o sporazumu, jer da su se oni mogli složiti sa seljačkom strankom, da su htjeli tobože, seljačka im se stranka nudila (»narivavala«), a oni su ju odbili, — u kratko: »Hrv. Slob.« gleda na seljačku stranku i govori o njoj onako s visoka.

Mi se u tom s »Hrv. Sl.« ne slažemo, i to ne zato, što smo tako nizko pod njom, nego zato, što mi to sve drugačije shvaćamo, i to: Prvo, mi u ovom narodnom poslu, u našoj politici, ne poznamo nikakvoga »narivavanja«. Ova rieč nije na mjestu, ali vrlo dobro pristaje u našu gospodsku politiku, gdje gospoda paze i na to, tko je viši, komu je »izpod časti« govoriti s kim itd., — pa zato ta gospodska politika i jest takova: nikakova, pusto gospodsko natezanje i »narivavanje« — do jasala, do glasa, do rieči, položaja itd. Mi naprotiv gledamo i imamo u politici posao, brigu, muku, pa ako se je tko od nas u tom poslu obratio na ljude oko »Hrv. Sl.«, mogli su oni reći, da je to glupo, da je nezrelo, da mi ne znamo, što hoćemo, da si s nama ne će ništa pomoći, i što im drago, ali o »narivavanju« nisu smjeli govoriti, doklegod ne proglase, da politika nije rad »za narod« i »za domovinu« (o čem se toliko bubnja), nego da je sve to gospodska ciganija, u kojoj se pazi i na to, tko se komu smije približiti bez straha, da mu se ne reče, da se »narivava«.

Drugo: Prestanite, vi sva gospodo, s tim »vjerskim nazorima«, po kojima ste vi pravovjerci, a mi tobože bezvjerci. Ta mi znamo, o čem se radi: Vi laskate popovima, jer ih trebate i jer bez njih ne možete ništa, — a mi im ne laskamo. I to je sva razlika. Ta koji bies što drži do »vjerskih nazora« sve gospode? I popovi dobro znadu, na čem su kod vas, kao što i vi znate, na čem ste kod njih, samo si svaki od vas svoje misli i — šuti. A »vjerski nazori«, ah!

»Prava Crvena Hrvatska«. Dok je Frano Supilo bio pravaš, izdavao je u Dubrovniku »Crvenu Hrvatsku«, koju je tako nazvao zato, što se u starim pismima južna Hrvatska — a to je današnja južna Dalmacija i susjedni krajevi — zvala Crvena Hrvatska, dok se je sjeverna Hrvatska zvala Biela Hrvatska. Kad je »Crvena Hrvatska« krenula rezolucijonaškim putem, osnovali su protivnici riečke rezolucije novi list — »Pravu Crvenu Hrvatsku«. Protivnici riečke rezolucije bili su u Dalmaciji — frankovci, pa smo i mi »Pravu Crvenu Hrvatsku« držali frankovskim listom, te da po duši kažemo, malo smo ju čitali. Istina, današnji dalmatinski pravaši nisu nipošto frankevci, ali mi smo ipak mislili, da se drže glavnih »stračevićanskih« načela, pa medju ostalim, da ne samo mrze Srbe, nego da ne mare ni za ostale Slavene. No sudeći po pisanju »Prave Crv. Hrv.« (u broju od 23. o. mj.) — nije tako. Tu naime čitamo na prvoj strani medju ostalim i ovo: »mi svi Slaveni radje bismo monarkiju vidjeli kao vjernu saveznicu velike Rusije«. — To je baš ono, što ne će

Frank — i Niemci: oni ne će, da u monarkiji dodju do rieči Slaveni i da monarkija bude u prijateljstvu s Rusijom, jer znadu, da bi onda njemačkomu (i magjarskomu!) gospodstvu bio kraj. Danas su i Niemci, »za Hrvate«, ali samo za takve Hrvate, koji ne će ni da čuju o Slavenima.

No još je razboritije, što »Prava Crv. Hrv.« piše o Srbima: »Da je do nas, mi bi željeli Srbiji i Crnoj Gori i bolji sićar (dobitak), a taj bi bio, da stanu jačom stopom u pašaluku Novoga Pazara i na Kosovu Polju . . . Tiem državicama (Srbiji i Crnoj Gori) bijaše mnogo podesnije, da su živjeli u ljubavi i slozi s našom monarkijom, jer . . . su mogle zagovorom naše monarkije razprostraniti se, kad su ih zvale stare rane Vidov-dan (na taj dan je naime prek 500 god. propalo na Kosovu srbsko carstvo), stara kosovska slava i drevne uspomene«.

Doista tako piše prava Crv. Hrvatska, koja želi braći ono, što je njihovo bilo, dok Frank o tom ni čuti, već neka to bude — Turskoj, — baš kao oni Srbi — ne-Srbi, koji bi voljeli vidjeti Bosnu po Turskom, samo da ne dodje ni blizu Hrvatskoj.

(»Dom«, God. 1909. Broj 4.)

Za čim ide »katolički pokret«. U Hrvatskoj bi se imala osnovati — opet jedna stranka, kako to njetko preporučuje u 1. br. »Hrvatstva« o. g., a imala bi se zvati »Hrv. Kršć. pučka stranka«. Na pisanje »Hrvatstva« javilo se njekoliko ljudi (valjda svećenika) bez podpisa i pristalo oduševljeno uz misao te nove stranke. No proti toj misli digla se sarajevska »Vrhbosna«, a zagrebačko »Jutro« od prekjučer posve je pristalo uz »Vrhbosnu«. Pisac u »Vrhb.« piše medju ostalim: »Zar opet katolička stranka? A što čemo s onom, što se osnovala dne 7. studenoga 1906.? . . . Obćenito smo uvjereni (katolici valjda, ili svećenici), »da ćemo bez organizacije propasti, a organizacije nema pa nema nakon svega našega pisanja i deklamovanja« (oduševljenoga govorenja). Voda je već doprla do usta . . . Ali kako na žalost svi znaci slute, od »Hrv. kršć. pučke stranke« bit će upravo toliko pomoći, koliko je bilo i od »Hrv. kršć. socijalne stranke« (t. j. nikakve pomoći). Dalje veli pisac, da je katolički pokret napredovao samo u novinstvu i u djačtvu, a većina svećenstva i dalje blaženo pravednički driema. Krivo je tomu, kaže, što se malo tko od svećenika usudjuje »van iz sakristije«. A ipak što nas čeka, ako budemo radili samo u izpovjedaonici i propovjedaonici? Seljak će davati milostinju, graditi crkve, pohadjati prošteništa, ali će i dalje čitate liberalne (slobodnjačke, protucrkvene) novine i birati Supila i Lorkovića . . . Obće pravo glasa pokazati će pravo, kako je žalostan taj pokret . . . Samo prosvjetno — naobrazbeni rad izvan sakristije dignut će naš narod do junačke ljubavi za Krista i do ponosa za katoličku vjeru i ckrvu.

Na ovo kaže »Jutro« medju ostalim: Poslie ovoga članka u »Vrhbosni« valjda nitko živ ne će više tvrditi, da je katolički pokret uspio.

Ovo su sve vrlo važne stvari. Možda koga veseli, što »katolički pokret« nije uspio, što se hrvatske katoličke novine medju sobom

svadjaju i svećenici jedni druge grde (ista »Vrhb.« kudi u tom članku svećenika Korenića), — ali mi se tomu ne veselimo, i to zato, što ne vidimo u hrvatskom svećenstvu one sloge za narod i domovinu, kako je to znalo biti. A nema te sloge ni oduševljenja zato, što njeki nastoje, da misao hrv. katoličkoga svećenstva skrenu na posve drugi put. Da taj put nije pravi, mi to otvoreno kažemo, i to s ovih razloga: Mi smo s cielim svietom do sada mislili, da je crkva ono pravo mjesto, gdje se kršćanski narod diže »do ljubavi i za Krista i do ponosa za katoličku vjeru i Crkvu«, — a sad eto čitamo, da od rada u crkvi ne će biti ništa! — Drugo, što u tom pisanju opažamo, jest ono, kad pisac u »Vrhb.« nije zadovoljan, što će hrvatski katol. seljaci davati milostinju, graditi crkve, polaziti na proštenja i valjda (ako to sve nije samo navada ili komedija), prema tomu i živjeti, nego još hoće, da ti katol. seljaci i u polit. stvarima rade onako, kako to hoće svećenstvo. Ovdje mi vidimo očevidno priznanje, da katol. pokret nije zadovoljan s duševnim (vjerskim) uspjehom, nego hoće da upravlja čitavim životom vjernika. A kada to katoličkim pokretašima prigovore protivnici, naime: da njima nije do vjere, nego do vlasti, — onda ti pokretaši (klerikalci) odgovaraju, — da to nije istina! Sad vidimo, je li, nije li istina.

O »memorandumu« zast. Zagorca, kaže »Obzor«, da zast. Z. hoće da raztepe koaliciju i da s njezinim programom stvori novu stranku. Taj program koalicije — to je zapravo program njegdašnjih »obzoraša« ili »neodvisne nar. stranke«. — Na to »Hrvatska« odgovara, da je to bilo sve, što su »obzoraši« zahtievali, a Zagorac zahtieva i više, t. j. Zagorac ima dva programa: jedan za sada, a drugi za budućnost, ili kako bi rekao sam Z.: jedan je program most do vlade, a drugi je program most do naroda; ovaj drugi most, piše g. Z., ne smije se nikada spaliti.

(»Dom«, God. 1909. Broj 5.)

Bombe u Hrvatskoj. Javili smo, kako je »Hrv. Pr.« debelim slovima na čelu lista proglasilo, da Srbi već prave bombe te da hoće da u zrak dignu Zagreb. Na to su javile Rauhove novine, da je tu pogibeljnu urotu prijavio, i to samomu podbanu Crnkoviću, jedan pristaša napredne stranke, kostajnički odvjetnik i javni bilježnik Tomljenović, koji je prošle subote u »Pokretu« sam cielu stvar opisao ovako: K ljekarniku Cimermanu u Kostajnici došao je njeki djak koji se uči živinarstvo (veterinarstvo) i kupio 1 kg. kali-klorata. Budući da je taj djak kazao u ljekarni, da će od toga kali-klorata praviti bombe (praskavice), i to za urotnike, koji su nakanili dići u zrak Zagreb, uplašio se ljekarnički pristav i priopćio cielu stvar gospodaru. Ljekarnik Cimerman ode do odvjetnika Tomljenovića, a ovaj reče, da se po zakonu takva stvar ima odmah oblasti prijaviti, inače si sukrivac. Ljekarnik i Tomljenović pozovu djaka (zove se Dragojlović), koji vrati kali-klorat i izpripoviedi, da u Beču ima cielo kolo (oko 200 urotnika), koji su došli iz Rusije i Srbije i spremaju se, da u zrak dignu Zagreb i državne sgrade u Bosni, a da imaju u jednoj pećini sakrito već 200 kg. bomba. Kad je Tomljenović rekao Dragojloviću, da je to zločin i da se mora prijaviti oblasti, uplašio se taj djak tako, da se htio ubiti, no Tomljenović mu obećao,

da će ga po mogućnosti zagovarati. Na to je Tomljenović, videći, da je stvar ozbiljna, otišao s ljekarnikom u Zagreb i još istu večer u pola 10 prijavio stvar podbanu, koji je rekao, da mu se sve to čini kao čudna pripoviest (roman). Još kaže Tomljenović, da je tu stvar priopćio »Pokretu« i njekim članovima napredne stranke.

»Pokret« u istom broju ne drži mnogo do svega toga te veli, da taj djak, koji sam tako brzo odkriva urotu, valjda smušen. »Hrv. Pravo« opet debelim slovima piše, da su i pokretaši urotnici, pa bi i oni morali biti zatvoreni, jer su znali (od svojega pristaše Tomljenovića) za urotu, a šutili su. Jučerašnji »Obzor« veli na to, da je pisanje »Hrv. Prava« skrajnja perfidija (zlobna lukavost), jer »Pokret« nije trebao ništa javljati, kad je već Tomljenović prijavio. »Obzor« još misli, da je možda taj Dragojlović (koji je od magjaronske familije) agent-pravokater, t. j. najmljen za to, da napravi smutnju. — Drugi pak misle, da je sve to vrlo vješto namještena stupica, u koju bi se imao uhvatiti — sam državni odvjetnik.

(»Dom«, God. 1909. Broj 6.)

Kako se drži Rauch? O tom piše jučerašnji »Pokret«: Mnogi naši hrvatski političari neprestano mudruju i pitaju: kako se to samo Rauch drži i dokle će tako? — Mi smo već par puta o tome govorili: Rauch se drži tako, da se u Beču pokazuje spasiteljem monarkije od pogibelji velikosrbske, a u Pešti se drži od nužde, da popušta Magjarima, otvara magjarske škole, trpi povrede i t. d., i tako ostaje Hrvatska bez sabora i ustava sve radi vanjske politike«.

Ako je tako, onda je Rauch doista pametniji od cieloga Beča, kad on tomu »Beču« može tako dugo davati rog za svieću, t. j. prikazati se onim, što nije, k tomu njegovim spasiteljem! Jao Beču, kad on već ni sam ne zna, tko mu je spasitelj, nego vjeruje, da je to jedan Rauch! — Što se tiče Pešte, »štimt, rekao bi Švaba, t. j. moglo bi bit, pače i jest tako, kao što i to, da Frank Rauchu zdužno pomaže.

Komu služi »Hrv. Pravo«? O tom smo već pisali, pa nam je i opet zabilježiti kako su te novine ovih dana pune obrane jednoga židova, Ebenšpangera, koji je obtužen radi prevare, a Frank ga brani, te se je gotov bio zavaditi s cielim sudom do zadnje rieči. — A kako ga brani! Mi nismo vjerovali svojim očima, kad smo čitali, da bi trgovina propala, kad se ne bi ovako radilo, kako je radio taj židov, koji je trošio na mjesec 1000 K, a od toga polovicu na svoju dragu, a Frank ga je branio, da to nije mogao, jer židov kaže, da drugi »kavaliri« troše — deset puta toliko! Blago »kavalirima« pod Frankovom vladom!

Što pop sanja o raju? O tom ima pjesma u »Prijatelju Naroda« (što ga uredjuje zast. Zagorac). Jedan pop nateže se sa svojim župljanima radi lukna (ne valjda radi kršćanskoga nauka), pa da ih ljudski pouči, izmisli ovu prodiku: Sanjao sam, kaže, da sam u raju. Tu se jede, tu se pije, kolo igra, nazdravlja (kao na farofu!). »U to- kažena stranu, nego pita Petra (kakvoga »Petra«? Da nije tamo kakav Petrica Kerempuh?), a Petar mu pokaže: amo dolje! A tu dolje popovi župljani. — »Zar ću na nje?« pita pop. — »Samo na nje!

Župljani su tvoji prave hulje. Koliko puta su jur oni na te . . . možeš jedamput i ti na nje brate!«

Samo napried gospodo! Posljedice ne će izostati. Mi pače pozivamo naše čitaoce, koji imadu volje i vremena za ovakvo oružje, neka nam pošalju, što li se njima sanja o ovakvim župnicima.

(»Dom«, God. 1909. Broj 7.)

Je li »volja naroda izvor prava i zakona«? Radi ovoga pitanja bilo je mnogo prepirke medju katoličkim i liberalnim novinama osobito, od kad je kod nas te rieči stavila u svoj program hrv. napredna stranka. Sad je na vieću o bosanskom saboru u Sarajevu odvjetnik dr. Mandić takodjer izjavio, da je »narod nad svim« (»suveren«). Na to izjavljuje sarajevski »Hrv. Dnevnik«, da se ovo načelo očito protivi nauku katoličke Crkve, pa da se uredničtvo s tom izjavom ne slaže.

Kako je poznato, i seljačka stranka ne priznaje u državi nad voljom naroda nikoga. Je li po tom i ona proti nauku katoličke crkve?

Mi smo uvjereni, da nije. U ovoj stvari naime ima svakako nesporazumljenje. Kad tko kaže, da je »volja naroda izvor prava i zakona«, onda to ne može značiti, da je sve ono i samo ono pravo, što hoće narod, jer i cieli narod može htjeti zlo i krivo.

A još se lakše može volja naroda protiviti nauku katol. Crkve. To je sve istina, kao što je istina i to, da i najvjerniji katolik može sagriešiti i griešiti. Crkvi dakle, kao učiteljici i čuvarici božjega nauka o pravu, pristoji pravo i dužnost prosudjivati i karati volju naroda, kako se očituje u državnom životu, — ali ništa više, — osim ako »Hrv. Dnev.« i drugovi misle, da bi sabor svoje zakone morao slati na odobrenje (sankciju) sv. Otcu papi. A to valjda ne misli.

Rugala se bakra tavi, a obadvie su crne, tako i naši jedni novinari drugima. Tako se ovih dana uzpisali frankovci i popovski novinari o »Pokretu«, što je u njem pisalo, da pomorski liečnici dobivaju 800 K prinosa »za jahanje«. Dakako, da pomorski liečnici ne jašu, pa eto potrage, kako je »Pokretov« novinar došao do toga jahanja na moru. I našlo se, da je tu bilježku prevodio iz njemačkoga jezika, gdje se kaže, da tih 800 K dobivaju liečnici za »ekvipiranje« t. j. za opremu. A taj novinar bio u latinskoj školi i naučio, da je »ekvus« konj, pa pridomislio, da je »ekvipiranje« jahanje. I eto smieha i rugla! — A kad tamo, »Hrvatstvo« je zaboravilo, da je njegov novinar izmislio grad Stappel, kojega nigdje na svietu nema, još k tomu njekakvo »iztočno ministarstvo« u Londonu, a sve zato, što ne razumije ni njemački i ne zna povjesti i zemljopisa, što bi nam dugo bilo razlagati. — Pustite dakle jedni druge u miru, pa učite njemački, kad već toliko vadite iz njemačkih novina.

O srbskom grbu piše u »Obzoru« profesor Šišić i dokazuje, da Srbija u staro vrieme nije imala grba (državnoga znaka), a ovaj grb, što ga danas ima (krst i četiri ognjila kao C), da je izmislio dalmatinski učenjak Orbini prije 300 godina, a prije 200 godina uzeli su taj grb pravoslavni patrijarhe karlovački (u Hrvatskoj) za crkveni

grb, a po tom grbu načinjen je grb današnje kraljevine Srbije poslie njezina oslobodjenja.

(»Dom«, God. 1909. Broj 8.)

Što ćemo prije? — Najprije osloboditi domovinu, onda dati narodu pravicu, slobodu, život. — Tako nam odgovara »Hrv. Slob.« (na naše pisanje o Mili Starčeviću).

Mi smo o tom već pisali, ali hajde i opet koju rieč. Evo: Za samu misao o domovini, o njezinoj slobodi i slavi, a kamo li o radu i žrtvama za nju — za to se hoće već prilično i umnoga i duševnoga (moralnoga, zdušnoga) napredka, koji se — na žalost — riedko, riedko opaža i kod školanih ljudi. To jest, da se razumijemo, onda, ako domovina, sloboda, domovinski rad i žrtve nisu samo — prazne rieči. A kad je tako, možemo li to očekivati od najvećega diela naroda, od svih onih, koji se ne broje medju t. zv. gospodu? Ne možemo i ne očekujemo, nego to znamo, kako je: rad obavljaju i žrtve prinose pojedinci o slobodi i slavi domovine govore djaci i školovaniji bezbrižni ljudi . . . A je li potrebno, da nabrajamo sredstva i načine, kojima se predobiva i ono malo pristaša, što ih naše stranke imadu, a koja sredstva i načini, zar ne često imaju vrlo malo sveze s mišlju o domovini, slobodi i staroj slavi?

Pa kad je tako, zar zbilja tko misli, da će sami djaci i drugi dobri, ali bezbrižni ljudi uz njekoliko plemenitih, zanesenih (i »ludih«, da i »ludih«) vodja osloboditi našu domovinu? Nigdje toga i nikada nije bilo i ne će biti. Snage i uztrajnosti, koja se ne boji ni smrti — a takva je snaga potrebna za oslobodjenje domovine — sama misao o slobodnoj i slavnoj Hrvatskoj ne će dati. Tu snagu može dati samo osjećaj nužde, da se boriš za obraz i obstanak, t. j. za sebe, a s uvjerenjem, da ćeš nadvladati samo u slozi na stotinama i tisućama.

Ali što mi to govorimo . . . u vjetar!

Hrvatske stvari u zajedničkom saboru. Njekoji hrvatski delegati u zajedničkom peštanskom saboru, osobito delegat D. Popović (srbski samostalac) pozvali su na odgovornost ministra predsjednika Vekerla radi mnogih stvari, za koje je odgovoran samo ban, i to hrvatskom saboru. Frankove — a čujemo i Rauchove — novine prigovaraju tomu, veleći, da je to povreda hrvatske samouprave (autonomije). Na to odgovaraju koalicionaške novine pitajući: zašto Rauhove novine ne pozivaju na red Raucha i njegove predstojnike, kad radi neustavno (bez sabora) i protuzakonito. »Tu ne pomaže«, kažu, »ni to, što zovu u pomoć pisanje frankovačko-furtimaških listova, tih najboljih Rauchovih sadašnjih saveznika«.

Mi o toj stvari ne mislimo tako i držimo obranu koalicionih novina vrlo lošom. Drugo je, što rade ili ne rade jedne novine, a drugo, što rade narodni zastupnici i delegati. Smiešno je osobito pozivati plaćene službene novinare, neka zovu na red svoga gospodara. To bi se moglo zahtievati od Frankovih novina, — a kad bi odgovorile, da nisu čuvarice nagodbe, onda bi im se moglo odgovoriti. A zašto se prigovarajući delegatima pozivate na autonomiju, koju jamči nagodba?

Mi razumijemo delegate: Sabor hrvatski je odgodjen, a oni bi htjeli nešto reći, osobito u Pešti, odakle se to čuje i dalje. Postupak

njihov nije nikako u redu — no nužda zakon mienja. Samo je ta neprilika, što i Rauch može reći, da nužda zakon mienja.

Po svem se vidi: u našoj politici vlada rat, pa se tu ne pazi na zakon ni na red, već u ratu — kao u ratu. A u tom ratu mogli bi i nas počastiti naslovom »frankovsko-furtimaškoga lista«. Pa neka, — ako im hasni!

(»Dom«, God. 1909. Broj 9.)

O zast. Stjepanu Radiću piše »Hrv. Pravo«, da je pobjegao u Rusiju, ostavio kuću otvorenu i t. d., a sve za to, što je seljačka stranka na razsulu, a seljačka tiskara blizu propasti. To je već drugi bieg Stj. Radića, što ga je »Hrv. Pravo« izmislilo, jer je već Stj. Radić bio pobjegao u Češku. Što se tiče ovoga drugoga biega, dogodila se »Hrv. Pravu« neprilika, jer je zaboravilo, da je baš »Hrv. Pravo« već pred više mjeseci javilo, da se Stj. Radić sprema u Rusiju, i još dodalo, da će valjda tamo braniti hrvatsku stvar o Bosni. To je javilo po ruskim novinama, koje su davno već znale, da će Stj. Radić pobjeći!

A što se tiče seljačke stranke i seljačke tiskare, javljamo prijateljima i neprijateljima ovo: Seljačku stranku sačinjava oko 100 članova gl. odbora i preko 1000 povjerenika, — od kojih se za svakoga zna, gdje je, tko je i što je, — da ne brojimo pristaša, od kojih svakomu ne znamo za ime, ali ih je svatko mogao vidjeti na okupu na gl. skupštini u Zagrebu, gdje ih je bilo oko 3000, a to valjda nisu svi. To je temelj seljačkoj stranci i seljačkoj tiskari i to je sve na okupu, kako je i bilo, pa o razsulu seljačke stranke mogu pisati samo oni, koji se bez prestanka razsipavaju i ciepaju, da pokriju svoju sramotu.

Seljačka tiskara ne pliva u novcu od kojekakvih koncesija. Ali dok za njom stoje tisuće sviestnih gospodara, naći će se i potrebni novac. — U ostalom samo dušmani hrvatskoga naroda i seljačtva mogu ovako zlobne laži izmišljati i veseliti se propasti jednoga posla, stvorenoga slogom, ljubavlju i poštenim radom.

»Gajev Dom« u Krapini. Kako smo već zabilježili, navršuje se ove godine 100 godina od rodjenja Ljudevita Gaja, koji je god. 1835. počeo sa svojim drugovima buditi hrvatski narod, pokazuju mu na brojni slavenski rod, kojemu je zajedničko sjedište bilo baš u Krapini, — kako to kaže starinska priča: da su se iz Krapine razišla na tri strane svieta tri brata: Čeh, Leh (Poljak) i Meh (ili Moh, Moskal, t. j. Rus). Tu priliku upotriebili su vriedni Krapinci i odlučili u svojem gradiću podići »Gajev Dom«, sgradu, u kojoj bi bila sva domaća družtva (čitaonica, pjevačko družtvo i t. d.) i uspomena na Gaja (Gajev »muzej«), a i sam bi taj dom bio spomen u čast preporoditelju hrvatskoga naroda. Kako se danas sabiru darovi na sve strane, pa ljudi nerado što poklanjaju, dobro su uradili Krapinci, što su odlučili taj dom sagraditi na dionice i urediti stvar tako, da bi dom nosio i koristi. Krapina je naime liepo mjestance, koje je u novije vrieme tako uredjeno, da tamo rado dolaze ljudi na ljetovanje, pa bi i koji dio »Gajeva Doma« mogao služiti kao svratište i nositi dioničarima nješto dobitka na potrošenu glavnicu.

Na ponuku poglavarstva i vieća trgovišta Krapine zauzeo se za ovu stvar i nar. zast. Stj. Radić te je na svom putu po slavenskom svietu spomenuo Gaja i njegov dom odličnim Česima i Poljacima u Zl. Pragu i Krakovu, a jedni su i drugi tu stvar radostno saslušali i obećali sudjelovanje, jer oni dobro znadu, što je nama bio Ljudevit Gaj.

Mi ovoj narodnoj stvari, za koju se živo stara domaći krapinski sin i poznati širitelj pučke prosvjete, dr. Stj. Ortner, želimo najbolji uspjeh u nadi, da će i hrvatsko osviešteno i prosviećeno seljačtvo veselo pozdraviti stogodišnjicu rodjenja Ljudevita Gaja, koji je pravo narodno diete.

Legije na poslu. Prošle nedjelje navalilo u Zagreb jedno dvadeset mladića od tako zvane frankove legije na zast. Supila, kad je izašao sa zast. Pribićevićem iz kavane, te ga stali lupati batinama, sve dok se onako goloruk nije sklonio u njeku kavanu. »Hrv. Pravo« javlja to s velikim veseljem, no kaže, da je samo jedan mladić (a ne kaže, tko) čušnuo Supila, a Supilu su priskočili u pomoć Srbi, poimence zast. Banjanin, pa da su i oni dobili batina. Policija nije nikoga uhvatila.

Novine o tom dakako dosta pišu, pa vele, da Frank želi napraviti bunu, t. j. izazvati tako navalu na sebe, na svoju kuću, ili na koga od svojih ljudi, a onda da opet zagrebačka svjetina navali na »vlahe«, a napokon da vlada proglasi iznimno stanje.

Kako bilo, istina je svakako, da se pod Rauchom dogadjaju nečuvene stvari. Hajde, neka bi bilo, što oblast ne sprečava osnivanje tako zvanih legija, koje se spremaju u boj »za kralja i Hrvatsku« na granicu proti Srbima. Ali su Frankove novine otvoreno pisale, da ima legija »Osveta«, pa su ju često i javno pozivale na sastanke, na kojima za stalno nisu Boga molili, — i nikomu ništa. I tako pod Rauchovom vladom mogu frankovci otvoreno i javno skupljati i razbijačke čete proti svojim sugradjanima. Ovo je doista zadnje sredstvo, koiega se laća jedna vlada, pa budimo samo razboriti — i to će dobro proći.

U zadnji čas doznajemo, da su u noći od utorka na sriedu ti Frankovi razbijači navalili na Milu Starčevića i na njegove pristaše. Tučnjava je bila tako velika, da je Zriniski trg, gdje se to dogodilo, izgledao kao pravo bojište: tu se vikalo, tuklo pak i pucalo. Zanimljivo je kod toga znati i to, da policija, koja inače kod takvih zgoda smjesta »ureduje«, kod tih frankovačkih napadaja uviek zakasni i onda navali na — nefrankovce. Za vrieme cieloga toga boja bilo je uredničtvo Frankovoga »Hrv. Prava« otvoreno, te su razni Frankovi razbijači svaki čas dolazili — valjda po upute, kako bi »bojovali«.

O Frankovim »gešeftima« iznaša »Hrv. Sloboda« opet novih dokaza. Iznaša naime dvie mjenice svaku na 5000 (pet tisuća) K, koje je podpisao i Franku dao njeki Franjo Kružić iz Sušaka, a to zato, da mu Frank kod vlade izposluje ured za odpremanje putnika u Ameriku. No budući da se je i njeki grof Drašković obratio na Franka, da mu kod vlade izposluje istu stvar, t. j. takav ured u Sušaku, ostao je Kružić kratkih rukava, a jer je Drašković više

platio, i to valjda tim više, što mu je Frank mogao reći: Ako ne dadete toliko, dat će mi drugi (Kružić). — Zabilježili smo to, da naši ljudi znadu, kako Frank dolazi do novaca. To je samo jedan primjer.

Zast. Ogrizović, koji je inače profesor, a pripada Frankovoj stranci, dobio je od vlade dopust (dakako s plaćom). Taj svoj dopust upotriebio je tako, da je proputovao Liku i ovih dana u Frankovoj čitaonici u Zagrebu izviestio, da stvar u Lici stoji za Franka dobro. — Drugdje profesori dobivaju dopust, da se usavrše u svojoj znanosti.

Banski objedi. Kao svaki ban, tako i Rauch daje tako zvane banske objede (gostbe i to na večer u 7 sati). Njeki su se možda bojali, da Rauch ne će imati koga pozvati, ili ako pozove, da nitko ne će doći, — jer je »sve proti Rauchu«. No ako je tko tako i mislio, mogao je vidjeti, da se je prevario, što u ostalom nije čudo, jer nije baš velika muka skupiti ljude oko punoga stola, k tomu banskoga. Istina je doduše, da slobodnih i odličnih Hrvata nije gotovo bilo ni blizu, nego najviše visoki činovnici i svećenstvo (kanonici) i gdje koji židov, ali je svejedno vriedno zabilježiti, da su k Rauchu došli njekoji Hrvati, koji nisu Khuenu išli ni blizu, — sve zato, što je Rauch tobože »hrvatski« ban, jer je proti Srbima. Pa napokon to je još dobro, što se brane barem tako, da idu k hrvatskomu banu. Jao nama, kad se ne budu trebali braniti ni tako, nego hvaliti, što idu k magjarskomu banu!

(»Dom«. God. 1909. Broj 10.)

Frankovi »gešefti«. Podje li ovako dalje, bit će kod nas u Hrvatskoj onako, kako je u Ugarskoj, gdje je politika prosti »gešeft« (trgovina), gdje zastupnici primaju veliko mito, da ovomu iil onomu fabrikantu ili trgovcu izposluju od vlade ovo ili ono. Zastupnici opet podmite svoje izbornike, i tako je ciela politika jedna gadna kaljuža, u koju se poštenom čovjeku ne će.

Ovo nam je palo na pamet, kad smo čitali, što se je dalje dogodilo s onim njekim Kružićem, za kojega smo javili, kako mu je Frank imao izposlovati i dozvolu (koncesiju) za odpremanje putnika u Ameriku, a on Franku za to dao dvie mjenice po 5.000 K, to jest ukupno 10.000 K. Kad Kružić nije dobio dozvole (nego grof Draškoviić, kojemu ju je izposlovao takodjer Frank, i to valjda za još veću nagradu), — odao je Kružić Franka, pak je sve to trgovanje izašlo na javu u »Hrv. Slobodi«. Frankovo »Hrv. Pravo« pisalo je na to najprije, da je Franku »izpod časti« išta odgovarati na klevete, osobito kad izlaze od Kružića, kojega je Frank podupirao, da ne umre od glada. No za malo dana ipak je »Hrv. Pravo« odgovorilo, da to sve nije ništa, da je Frank odvjetnik, pak da je imao pravo tražiti »doličnu nagradu«, kad imade izhoditi svomu klientu onu dozvolu. I tako za malo dana nikomu ništa, osim što je »Hrv. Pr.« nabrajalo, koliko je odvj. Mazzura dobio za svoj odvjetnički posao, — kao da je pribavljanje koncesije od vlade obični odvjetnički posao. Ali najedanput evo što se dogodilo: Isti onaj Kružić daje očitovanje u »Hrv. Pr.«, da je bio zaveden, te da Franku onih mjenica nije dao za nagradu, nego za to, da mu izposluje zajam! I moli Franka za oprostenje. Sve je, kaže, kriv Zagorac, koji je od njega izmamio one mjenice i dao mu zato 320 K. I stvar bi bila za Franka u redu, da on nije u naglosti nješto zaboravio, i to ovo: on je već priznao, da mu je Kružić dao mjenice kao doličnu nagradu za izposlovanje koncesije, — a sada mu tek poslie mjesec dana Kružić svjedoči, da nije za to, nego za zajam! Razumije se, da »Hrv. Slob.« čifuta ne štedi, nego sve to debelim i tankim slovima iznosi, samo Bog zna, hoće li što koristiti.

Pop — s rogovima! Čitamo u katoličkom »Jutru« (u broju od 5. travnia o. g.), da su talijanskom svećeniku i vodji kršćanskih socijalista Romulu Murri »narasli veliki rogovi«, i to poslie katoličkoga kongresa u Bolonji god. 1903., gdje je Murri pobiedio sve svoje protivnike. — Mi dakako znamo, što je »Jutro« htjelo reći, ali bilježimo to zato, što mislimo, da se je moglo reći i ljepše, na pr.: da su tomu svećeniku narasla krila, pa bi tako bio sličan angjelu (ili barem Luciferu). To bi svećeniku svakako bolje pristajalo nego rogovi.

Jalovost hrvatskoga novinstva za stalno nije nikada tolika, kolika je danas. Koliko imamo novina, a u nijednima ništa, pače ništa ni o politici, a kamo li o čem drugom koristnom. Najviše prostora zaprema u svim novinama već gotovo mjesec dana izvještaj o veleizdajničkoj parnici, pa Frank. To je strašna šteta za naš narod, a valjda i pogibelj za njekoje ljude. Treba naime znati, da novine stoje silne novce. Čitali smo i javili, kako je zast. Zagorac potrošio na »Hrvatsku« preko 35.000 K, a za druge novine čujemo, da troše takodjer silne novce, — a zašto? Jesmo li u ovo poldrug godine i koliko napried koračili? Je li nas to novinstvo pomirilo, složilo i na kakav rad potaknulo? — Mi ne znamo, što će od toga biti. Dobru se ne nadamo.

»Tako je, kad popa služiš!« Siromasi popovi, — sve na njih! Evo opet primjer: U Zagrebu je nedavno kako smo javili, umro kanonik i biskup Gugler, pa se sad u njegovom dvoru na licitaciji prodaju njegove stvari. Medju ljudima plete se tu i jedan Guglerov sluga, koji ide okolo i sve psuje i grdi: »Tak je, kad služiš popa!« A što mu je krivo? Njekoliko mjeseci prije smrti odpustio ga Gugler iz službe, i to zato, što je taj vjerni sluga, koji je sa svojim starim gospodarom bio sam u gornjim sobama, znao po noći otići iz kuće, a starca bi zaključao! Starac ga liepo molio, neka toga ne radi, jer mi se može, kaže, u noći što dogoditi, pa nitko ne će moći k meni. No sluga haje i ne haje, a onda mu bome starac rekao: Dragi, idi, ti nisi za me! No u oporuci ipak mu je ostavio 800 K, jer je 10 godina kod njega služio. I tomu magarcu još nije pravo!

(»Dom«, God. 1909. Broj 14.)

Politika u Karlovcu. »Hrv. Slob.« odgovorila je »Hrvatskoj« na ono, što smo mi zabilježili, naime: da se pristaše Starč. stranke u Karlovcu (Banjavčić, župnici Hegedić i Nemec, urednik Lopašić) vladaju kao pravi franko-rauhovci. »Hrv. Slob.« odgovorila je vrlo slabo, bolje nikako. Brani Banjavčića, što je htio u svoje vrieme primiti u kuću Raucha (i radi toga se zavadio s cielim zastupstvom)

a zaboravlja, da je sama već onda osudila Banjavčića! »H. S.« ne vjeruje, da je Banjavčić hvalio Raucha, da je Hrvat, a kad tamo, to je Banjavčić sam napisao i to je tiskano u »Hrvatskoj«. Braneći svoje (tobožnje) pristaše, što pod starčevićanskom kabanicom šire franko-rauhovštinu, kaže, da i karlovački koalicionaški pravaši pod pravaškom kabanicom šire — naprednjačtvo. Za pisanje Lopašićeva »Glasonoše«, koji hvali frankovce, kaže »H. S.« doduše, da je i njoj to malo čudno, ali je kao za »prvi put« zažmirila. No to je baš ono, što se u takvim stvarima ne smije žmiriti, jer su tako žmireći gledali 12 godina, pa evo, što je nastalo. — Mi smo očekivali od »Hrv. Sl.« drugu rieč, naime bez petljanija i izmotavanja.

Dioba Bosne i Hercegovine. Čim je Bosna-Hercegovina došla pod vlast našega vladara, odmah se pročulo, da će se Bosna-Herceg. podieliti tako, da sjeverni dio dobije Ugarska, a južni ili Hercegovinu da dobije Austrija, a sve to zato, da se previše ne ojačaju Hrvati, ako bi se Bosna-Hercegovina pripojila Hrvatskoj. Da se Bosna-Herc. sjedini s Hrvatskom i Dalmaciljom, bili bi onda u toj cieloj Hrvatskoj katolički Hrvati u većini, jer bi ih bilo oko dva milijuna i 700 tisuća (2,700.000), pravoslavnih bi bilo oko poldrug milijuna (1,500.000), muslimana nješto preko pol milijuna (550.000), Niemaca oko 200.000, a Magjara oko 70.000, svih zajedno preko pet milijuna. — Sarajevski »Hrv. Dnev.« piše, da bi proti ovakovoj diobi bio sam narod u Bosni-Herc., katolici, pravoslavni i muslimani. Muslimani su u ostalom već izjavili vladi, da su oni proti diobi.

Smutnje u Bosni. Prije koju godinu osnovano je u Bosni-Herc. družtvo pod imenom »Narodna Hrvatska Zajednica« (N. H. Z.) sa zadaćom, da se stara za gospodarski i prosvjetni napredak tamošnjih Hrvata-katolika. Premda se to družtvo po svojim pravilima ne smije baviti politikom, ipak se od prvoga početka bavilo samo politikom. Mi smo se veselili čitajući, kako se po Bosni i Hercegovini drže skupštine za osnivanje mjestnih odbora ove Zajednice, jer smo u tom vidjeli prvi početak javnoga života poslie toliko stotina godina. Osobito nas je veselilo, što su na skupštine dolazili i seljaci. Nije nam se sve svidjalo, ali drugačije u početku ne može ni biti.

Nedavno smo u kratko javili, kako je u ovoj Zajednici, došlo do razdora i svadje, i to radi toga, što je predsjednik N. H. Z. odvjetnik Mandić primio mjesto ravnatelja u novoj magjarskoj poljodjelskoj banki.

To su upotrebili proti Mandiću franko-stadlerovci, t. j. pristaše nadbiskupa sarajevskoga Stadlera, koji je u zadnje vrieme pristao uz Franka te ide vladi na ruku. A ustali su proti Mandiću zato, što je Mandić bio u njeku ruku bosanski »rezolucionaš« ili pače »naprednjak«, t. j. nije htio pod komandu nadbiskupa Stadlera i njegovih popova. A moguće je, da je Mandić po polit. mišljenju bliže Pešti, nego Beču i Rimu. Kako bilo, u javnosti se nije pitalo ni za Peštu ni za Beč, nego se borba vodila »za fratre« i »proti fratrima«, za popove (stadlerovce) i proti popovima. Fratri su naime odavna kivni na Stadlera i njegove ježuvite (Isusovce), a u zadnje vrieme osobito, od kada se pročulo, da fratri ne će moći biti izabrani za saborske

zastupnike, a to je kažu, izposlovao Stadler! A Mandić je bio u toj stvari za fratre, a i inače su svi protivnici Stadlerovi skloniji fratrima, jer su oni domaći ljudi.

Kad se ovih dana imao birati predsjednik Nar. Hrv. Zajednice, vodila se borba upravo divlja, frankovska. Svaka je stranka dovela i svoje seljake, i to više stotina iz dosta velike daljine. Brojenje glasova još nije gotovo, ali kažu, da je nadvladao Mandić sa 150 glasova većine. Stadlerovci i frankovci htjeli su za predsjednika Mandićeva svaka, odvj. Sunarića, koji se je takodjer u ovoj stvari čudno vladao. On je pametan čovjek, pa nigdje, što mi znamo, nije on sam razložio, zašto se je dao birati proti Mandiću. Nama se sve čini, da vlada naše tamošnje mlade prvake mota baš po volji.

(»Dom«, God. 1909. Broj 15.)

Preko 1000 K za laži i klevete. Njeki dan moralo je »Hrvatsko Pravo« tiskati na prvom mjestu osudu, kojom stol sedmorice, ukidajući presudu sudb. stola, osudjuje bivšega urednika »Hrv. Prava« Jos. Žočeka radi klevete na zatvor ili globu od K 70.

U istom broju piše »Hrv. Pravo«, da je u zadnje vrieme moralo platiti preko 1000 K ovakve globe i odvjetničkih troškova na razne tužbe radi laži u bilježkama i dopisima. »Hrv. Pravo« iztiče tom zgodom, kako ga sudovi ne miluju, nego naprotiv strogo sude, pa moli svoje dopisnike, neka ne šalju dopisa, radi kojih se može tužiti.

Kako se vidi »Hrv. Pr.« svaljuje krivnju na svoje dopisnike, premda je i to slab izgovor, jer dokazuje, kakvi se ljudi kupe oko »Hrv. Pr.«. No ovaj je izgovor vrlo slab i nikakav, kad se zna, da se najmastnije laži za »Hrv. Pr.« kuju u Zagrebu. Ili može li »Hrv. »Pr.« tvrditi, da je onu glupu i bezbožnu laž, da je nar. zast. Stj. Radić pobjegao iz Zagreba, napisao koji dopisnik iz Zagreba? Koliko bi globe zaslužilo »Hrv. Pravo« samo za ovu laž! A gdje su druge laži, za koje nitko ne može tužiti, jer je urednik »Hrv. Pr.« Ivan Zatluka, nar. zast., kojega sud ne može pozvati, dok ga sabor ne izruči!

Vriedno je zabilježiti, kako se »Hrv. Pravo« tuži na sud, što ne samo odsudjuje, nego još i strogo sudi, — kao da bi sud morao frankovcima kroz prste gledati i zbilja ih milovati! Tako pišu oni isti ljudi, koji dan na dan navaljuju na one naše novine, koje sadašnju parnicu protiv obtuženih Srba prikazuju tako, da sud ne će obtuženika milovati.

(»Dom«, God. 1909. Broj 16.)

O propasti kuće Obrenovića napisao je bivši srbski ministar predsjednik, Vladan Gjorgjević, roman (veliku pripoviest) pod naslovom »Na Golgotu«. U tom se romanu pripovieda, što se je dogadjalo na biogradskom dvoru oko kralja Milana. Kažu, da je tu mnogo istine, samo su druga imena (Milan se na pr. zove Emilijan i t. d.). Pripoviest se počinje u doba, kada kralj Milan očekuje dolazak četrnajestgodišnjeg sina Aleksandra, koga su silom ugrabili kraljici Nataliji u Baden-Badenu pomoću njemačkih oblasti. Izmedju Milana i Natalije nemoguće je izmirenje. Gjorgjević priča mnogo toga, što

tereti kraljicu Nataliju. Tako je ona poslie nesretnoga rata s Bugarskom postupala s kraljem kao sa najvećim dušmaninom zemlje te ga je sramotila pred srbskim narodom, koji ga i onako nije osobito volio. Kralj Milan bio je sit vladanja. On je duhovit i uman čovjek, ali bez stalnosti, a lud za ženama. Borba izmedju političkih stranaka odvratna mu je, a osobito je sit spletaka Rusije, koja silno mrzi Obrenovićeve. On ne će da bude vladar, koji se svaki dan mora bojati za svoj život, on bi htio biti nezavisan i bez ikakove odgovornosti, da veselo uživa život, zato je u njemu dozrela osnova, da prestolje osigura svome sinu, a on da se odreče. Pripovieda se dalje, kako je udova pukovnika Jevremovića, koga je Milan dao ustrieliti radi sumnje s veleizdaje, zatražila u kralja audijenciju, da se potuži na vladu, koja joj je obustavila mirovinu. Redarstvo je obaviestilo kralja, da je ta gospodja potaknuta od Rusije, te hoće da ga umori, a u tu urotu da je upleten i njegov vjerni pobočnik, major Letić. Milan je Jevremovićki oteo nož i tako od urote ne samo ne bi ništa, nego se Milan s tom Jevremovićkom i sprtljao. I tako dalje. — Nama se čini, da bi taj gospodin Gjorgjević bolje učinio, da se lati pametnijega posla, nego da opisuje tu sramotu.

(»Dom«, God. 1909. Broj 17.)

Razdor medju hrvatskim svećenstvom. Prije šest godina počeo je izlaziti katolički dnevnik »Hrvatstvo«. Nekako u isto vrieme počeo je izlaziti i »Pokret«, pa kako je ovaj počeo pisati o griesima katoličkih svećenika, pretraživati samostane fratara i iznašati prljave stvari, koje bi mogle i ne mogle biti, držali su mnogi, da je potreban katolički dnevnik, koji će biti kao branitelj katoličke nauke, Crkve i svećenika. Ali odmah u početku nisu bili složni medju sobom niti sami svećenici, koji su pisali ili uredjivali katoličke listove. Jedan izmedju prvih i glavnih protivnika katoličkoga političkoga dnevnika, kakovo je »Hrvatstvo«, bio je g. Korenić, svećenik i onda još urednik »Katoličkoga Lista«. Radi toga ostavio je uredničtvo »K. Lista«, ali zato oštro pazi, što i kako piše »Hrvatstvo«.

Pred nekoliko dana izdao je knjižicu: »Nekoliko misli o crkvenoj politici u Hrvatskoj« kao odgovor na napadaje kanonika Stepinca i sadanjega urednika »Kat. Lista«, dra Pazmana. On im vješto, ali i žestoko odgovara. Osudjuje, što je »Hrvatstvo« spojilo katolički pokret s politikom i k tomu još strančarskom. Stanovište i pisanje »Hrvatstva« takova je zabluda po njegovom mišljenju, da bi vrag s veseljem žrtvovao sve prekršaje i sve opačine jednog čitavog stoljeća za krivu ideju; a ta kriva ideja jest, što se »Hrvatstvo« stavilo na strančarsko političko stanovište.

G. Korenić nije osamljen, pače držim, da je više i svećenika, koji isto tako sude o »Hrvatstvu« kao i on. Neko vireme je izgledalo, kao da je »Hrvatstvo« drugo Frankovo Pravo. Kad je još lomilo koplje za kršćansko-socijalnu stranku, pisalo je, da su frankovci jedina uzdanica naroda. Ima katolika, koji nisu toga mišljenja, i za to slabo uspjevaju misli i predlozi, što ih ono zagovara.

U našoj političkoj borbi kao da ne možemo živjeti bez grdnja i psovaka, ali ovo, što čini »Kat. List«, koji bez obzira grdi svoga

negdanjega urednika, svećenika, to je nešto neobičnoga. Ne pobija ničim njegove tvrdnje, ali za to posprdno veli: izašla je uskrsna poslanica episkopa Stevana, a na koncu mu veli, da je opasan individuum i zove duhovnu oblast, da zaprieči njegov posao. Još nam je svima u pameti, kako je župnik dr. Cenkić napisao prostačko pismo g. Koreniću. Ima toga još i više od prije, a to sve dokazuje, kako je politika u nas uzdrmala ne samo prijateljstvo i poštovanje, nego i i pristojnost. Ovo naglasujem za to, što mnogi podignu silnu galamu, ako »Dom« koga neprijazno samo spomene, pa će na dugo dokazivati, kako bi on morao pisati i traže, da bude kršćanskiji od doktora bogoslovja i filozofije.

U knjižici g. Korenića ima mnogo važnih tvrdnja, na koje se je upravo nuždno osvrnuti. Zamieniti vjeru s politikom, ili nekoj stranci pomoći vjerom, ovaj posao nazivlje biskup Guilber oslanjajući se na izjave svete stolice: »griešnom zlorabom vjere, koja vjeru na nedostojan način sramoti«. U »Domu« je bilo tužba, kako njekoji svećenici od oltara grde pristaše naše stranke. Bude li tomu trebalo dokaza, ja ću ih sam navesti, ali na drugom mjestu. Sada ću samo navesti, što o tomu sudi g. Korenić, veleći: U ovakvu stranačku borbu, gdje strasti prevaguju; gdje se pod prnjama jedne kabanice kolju tolike političke stranke; gdje i najniža politička strast protivnika protiv protivnika kipi, pristupiti i žrtvenik podmetnuti, da bude on nosioc lih ove ili one političke stranke, ne bi li to značilo u borbi sa strane ostalih političkih stranaka žrtvenik izvrgnuti svetogrdju? Ne bi li to značilo s naše strane biti nalik ne zvuku, koji hiljade drugih bludećih zvukova sdružuje, nego više divljoj ćudi, koja razdire i razgoni stado božje?

Ali ima u toj knjižici i stvari, s kojima će se teško složiti katolik, koji radi i sudjeljuje u političkom životu. Kada bi se radilo o katoličkoj stranci, onda bi u tako važnoj stvari, veli g. Korenić, morali povesti glavnu rieč biskupi. Tako je bilo u Njemačkoj. Razumije se, da je tu bilo mnogo i drugih pametnih ljudi, koji nisu bili svećenici. Kod nas bi to težko išlo. Naši su biskupi većinom daleko od politike, a koji su joj bliže, ti pristaju uz vladu. Oni su većinom i povezani svojim položajem kao biskupi s drugim visokima, pa im je često težko i reći, što bi htjeli i željeli, a još teže učiniti i kod toga uztraiati. U ostalom, ovo mi nije bila glavna stvar, nego to da iztaknem, kako naši i uvaženi svećenici nisu na čistu, kako bi trebalo na vjerskom polju raditi, pa padaju radi toga u obične nedostojne svadje.

Razprava proti obtuženim Srbima traje već 43 dana (bez nedelja, blagdana i onih dana, na koje se nije držala razprava), a preslušana su do sada 33 svjedoka. Svih svjedoka, koji su već pozvani na preslušanje proti obtuženima, ima 275, a onih, koje će pozvati obtuženici, ima preko 300! Po tom je odvjetnik i branitelj Mazzura izračunao, da će razprava trajati do konca godine, pa misli, da bi najbolje bilo, da se parnica obustavi. »Hrv. Pravo« se na to ljuti, veleći, da »slavosrbi« čine sve moguće, da se parnica obustavi. Moguće, ali »Hrvatsko Pravo« nije tim pobilo Mazzurina dokaza,

jer tu brojevi govore. A što tek govore brojevi, koji kažu, koliko će ta parnica stajati! Sam jedan brzopisac (a valjda ih ima više) dobiva na dan 20 K. Brzopisni tiskani izvještaj o parnici, što ga prilažu »Nar. Nov.« i »Ustavnost«, ima već blizu 1700 velikih tiskanih strana, a to do sada stoji najmanje oko 4000 K. Ako parnica potraje do konca godine, stajat će samo taj tiskani izvještaj kakvih 50.000 K.

Ovih dana je radi te parnice uhapšen i predan drž. odvjetničtvu novinar Ante Šlegel, i to radi toga, što je poslao u Prag brzojav o iskazu jednoga svjedoka. U Pešti je brzojav zadržan (jer da potiče na bunu), a proti Šlegelu se vodi iztraga. Magjarske novine tomu prigovaraju.

Hrvatski uredovni jezik u Dalmaciji. Napokon je bečka vlada priznala, da je službeni i uredovni jezik u Dalmaciji hrvatski, ali da se može uredovati i talijanski, a na talijanske spise mora se odgovarati i uredovati talijanski. Osim toga u 24 primorska mjesta imadu i svi javni napisi i oglasi biti uz hrvatski i talijanski. A ima i još toga, ali je i ovo previše, — u toj najčišćoj hrvatskoj zemlji, gdje od sto ljudi imadu jedva 2—3 tudjinca drugoga jezika! Zato se u Dalmaciji opaža već veliko nezadovoljstvo, pa će o tom valjda svoju kazati i dalmatinski sabor u Zadru. No tako nam ide sve po zlu, i ovo je nekakav napredak (jer je od sada bilo gotovo sve talijanski!), samo kad se ne bi ovo ustalilo. Ne će valjda!

Rauchova »Ustavnost« — to su doista novine, koje najbolje (najgore) pokazuju, kakvu imamo vladu. Što ćete više, kad u tim novinama, od kada izlaze, nije bilo nijednoga članka, koji bi se bavio kojim ozbiljnim političkim, narodnim, ili gospodarskim pitanjem, nego dan na dan same žučljive, porugljive, neozbiljne bilježke i bilježčice, vječno zabadanje i razdraživanje, a nada sve (pa još uviek na prvomu mjestu!) svaki dan hrpa takvih bilježaka pod vrlo neozbiljnim i nimalo duhovitim naslovom »Pilule«. Ovakvo pisanje ne bi dolikovalo ni opozicionalnim novinama, koje napokon na svoj trošak mogu pisati, što im drago. U Evropi valjda nema novina, koje bi branile vladu i ovako pisale, pa Rauchova vlada u očima pristojnoga, ozbiljnoga i poštenoga svieta ne treba druge osude. Mi samo pitamo, tko te novine uzdržava. Ako ih tko uzdržava iz svoga žepa, neka bi mu bilo, premda bi i to bila šteta, ali nama je u to težko vjerovati. Ali što ćemo, kad nema sabora, pa da tko upita, koliko izdavač »Ustavnosti« duguje kr. zemaljskoj tiskari i čim je taj dug osiguran. Nesrećna li naroda i zemlje, gdje se ovako može pašovati, i još pod obranbom glavne »opozicije!

Zrinsko-Frankopanski dan dne 30. travnja popratile su hrvatske novine vrlo nejasnim i skoro kiselim razmatranjem. Dvoje (»Hrv. Slob.« i »Hrv. Pravo«) izašle su po običaju u velikoj crnini, »Obzor« i »Hrvatska« u maloj, »Hrvatstvo« (ako nismo pregledali) u nikakvoj. Crni članak »Hrv. Prava« upustio se u njekakvo mirno učeno mudrovanje, koje bi kako tako pristajalo »slavosrbu« ali steklišu ne pristaje nikako. Čovjek se čisto čudi, zašto se tu zavijati u crninu? Mnogo je iskrenije postupalo »Hrvatstvo«, koje ide već tako daleko, pa sumnja, jesu li Zrinjski i Frankopan bili krivi ili nisu? Ali »Hrvatstvo« je svejedno pravaški list, bori se pod zastavom pok. A. Starčevića — kao i Jos. Frank! — »Pokret« drži, da mu je takodjer dužnost proslaviti taj dan, ali »naša proslava«, kaže, bit će drugačija: Mi ćemo priobćivati povjestne razprave i iztraživanja o Zrinjskom i Frankopanu. Doista malo sramežljiva proslava.

Sve ovo dokazuje, kako su naši političari i rodoljubi u glavnom političkom pravcu smeteni, ni ovamo, ni onamo. Zato i ne može biti nikakve odlučnosti ni u kojem pravcu. Zato je kud i kamo bolje bilo, kad su naši rodoljubi i otvoreno i bučno slavili Zrinske i Frankopane kao mučenike, »pa bili krivi, ili ne bili«, da govorimo s »Hrvatstvom«.

(»Dom«, God. 1909. Broj 18.)

Hoće li skoro doći metla? Poglavarstvo slobodnoga i kraljevskoga grada Koprivnice izdalo je (pod br. 2569-1909) na molbu Martina Perokovića i drugova dozvolu za obdržavanje javne pučke skupštine na dan 9. svibnja o. g. No prije obdržavanja skupštine oduzelo je gradsko poglavarstvo molitelju prvu dozvolu, dalo mu drugu s ovim dodatkom:

»Pristup imadu samo domaći žitelji i gradjani, dočim je stranim iz okolice pristup zabranjen, jer bi se inače skupština morala zabraniti s razloga, što je gradsko redarstvo za slučaj uredovanja nemogućno red i poredak uzdržati.«

Dozvolu za skupštinu molili su pristaše seljačke stranke u Koprivnici, u gradu, gdje je župnik i narodni zastupnik Stjepan Zagorac, koji je jednu nedjelju prije držao u istom gradu i na istom mjestu javnu skupštinu, dakako, — bez onoga ograničenja, da je »stranima pristup zabranjen«. U Koprivnici je načelnik imenom Vargović, prijatelj zast. Stj. Zagorca i pristaša njegove stranke. Isti je Vargović pred njekoliko mjeseci — u sporazumu sa Zagorcem — dočekao u Koprivnici bana Raucha, o čem se je mnogo po novinama pisalo. U Koprivnici, kažu, upravo zast. Zagorac.

U posljednjem broju »Doma« bilo je razloženo, kako je to zlo, što se mi Hrvati ne znamo služiti vlašću. Spomenuto je tamo, kako prvaci vladinih ili vladi povoljnih stranaka nastoje svoju moć upotriebiti kod oblasti, pače i kod suda. Gdje im to podje za rukom, tu oblast naravski gubi ne samo svoje oblastno obilježje ili karakter, nego gubi onaj ugled i ono poštovanje, koje oblast kao čuvarica zakona i zaštitnica svih državljana bez razlike uživati mora.

Prosudimo li s toga gledišta spomenuto rješenje gradskoga poglavarstva slob. i kr. grada Koprivnice, moramo baš zato, što poštujemo oblasti naše domovine i kraljevine, s ogorčenjem i stidom kazati, da je ovakovo uredovanje ruglo: izdati riešenje, pa onda opozvati i dati drugo riešenje s ograničenjem, koje nema nikakvoga uporišta u zakonu, nego u pukoj samovolji.

Gdje se ovako ureduje, tu je doista potrebna željezna metla, da jednom prestanu te kukavne kumovsko-prijateljske nepodobštine pod imenom oblastnoga uredovanja.

Kad će samo doći metla?!

Švabe u Hrvatskoj. Čitamo u »Hrv. Slob.«: Za magjarske bune god. 1848. postalo je Švabama u Ugarskoj tiesno, pa su se počeli seliti u Sriem i ostalu Hrvatsku. U toj samoj godini izselilo se iz Ugarske oko sto tisuća Švaba (dakako nisu se svi selili u Hrvatsku). U Zemunu su naselili Francenstal (Franjin dol), pošvabili cielu Novu Pazovu, Indjiju, polovicu Rume i Putinaca. Zemlja je toga radi tako poskupila, da se je god. 1848. mogla ral (jutro) dobiti za 30 do 40 For., a danas stoji blizu 1000 For.! Švaba daje za zemlju, što tražiš, a nadbijaju jedan drugoga bez obzira. Tako se naši ljudi polakome za novcem, koji brzo potroše, pa nemaju ni zemlje ni novaca. Ova će stvar biti još pogibeljnija, ako se zbilja osnuje njemačka banka za naseljivanje Niemaca po našim zemljama sve do Carigrada. Sultan Abdul-Hamid pomagao je Niemcima u naseljivanju. Istina je, do sada su se ovi Švabe većinom pohrvatili, ali ima već školane naše djece, koja se drže za Niemce! Ovi će za malo tražiti za škole i urede njemački jezik. »U to se valja zamisliti i — brzo raditi«, svršava pisac u »Hrv. Slob.«. Ne kaže samo, što bi trebalo raditi.

Bosanski muslimani nisu nipošto zadovoljni s preokretom u Turskoj. Njima je sada Turska mrska, da nijednim od njih ni na pamet ne pada, da se seli u Tursku. A eto, što je tomu razlog: Naši su bosansko-hercegovački muslimani — kao i svaki zaostali narod — pravi starovjerci: oni vjeruju hodžama i drže do njih mnogo, a mladoturci su u njihovim očima odmetnici, izdajice islama (nauka Muhamedova), gori od kaura — nevjernika. Osobito su vjerni sultanu, jer je on njihova vjerska glava, njihov papa. A sad ga eto kleti odmetnici skinuli i zarobili. Takvi su i ovi naši muslimani, koji su se izselili već u Tursku, pa si onda lako možemo misliti, kako im je sada u Turskoj pod vladom mladoturaka. Tako je u Bosnu stigao glas, da su iz Turske protjerali našega čovjeka, bivšega muftiju (kao biskup) u Mostaru Džabića.

Po našem sudu sve će ovo na naše muslimane dobro djelovati. Oni se više ne će nadati, kao do sada, da će se ipak jednom obnoviti stara sila i slava osmanliiskoga carstva te da će onda i oni opet doći do njekadašnje vlasti. Muslimani će se smiriti u smislu, da im je živjeti ovdje s inovjernom braćom kršćanima; po evropskom redu i zakonu. Tim će opreke izmedju njih i kršćana biti sve to manje, te će valjda s vremenom osjetiti, da su jedan narod s kršćanima.

»Pazite, što pišete!« Tako je jednom naš »Dom« opomenula »Hrv. Sloboda«: »Radići, pazite, što pišete!« — Mi smo si to dakako zapisali za uho, pa smo pazili još više, što pišemo, jer je to dobar savjet. Mi smo taj savjet poslušati i zato, što kod »Hrv. Slob.« vode rieč i malo stariji ljudi, nego baš što smo mi, a onda i zato, što su oni kod »Hrv. Slob.« baštinici Starčevićeve slave i čuvari mnoge i nama drage misli. Čast, komu čast! Od onoga vremena nije nas »H. S.« opomenula, valjda je dakle bila s nama zadovoljna, — ako u obće dalje i mari za ovakvu strančicu bez baštinjene slave, bez glasovitih ljudi i t. d.

No sad bi mi morali »Hrv. Slobodi« po nekom poručiti, neka i ona pazi, što piše. Zove nas naime »najnoviji saveznici rezolucionaša i koalicionaša«. Oho! Dakle smo u istom kolu? Frank barem piše dan na dan, da su njegovi odmetnici (t. j. oni oko »Hrv. Slob.«) saveznici rezolucionaša i koalicije. — »Ali to je laž!« — A zar je ono, o nama istina? — Što ne želiš, da drugi tebi čini, — i t. d. — osobito, kad je živa istina, da su oni oko »Hrv. Slobode« pače pod komandom jednoga od stvoritelja rezolucije!

A onda uz put: Zašto »Hrv. Sloboda« ne bi našu stranku zvala onako, kako se sama zove?

No čini nam se, da je sve ovo uzalud, jer je kod »Hrv. Slob.« preuzeo komandu Stj. Zagorac, stvoritelj riečke rezolucije. Mi se dobru ne nadamo. Zagorac je nesreća, kakvih je malo kod nas bilo. Pogibeljan individuum, gori od Miškatovića, premda brije bradu.

Proti zastupnicima bečkoga gradskoga vieća i bečkomu načelniku Luegeru, koji su preko Dalmacije na putu u Sarajevo, demonstrirali su u Spljetu socijalisti i naprednjaci. Redarstvo, ni žandari nisu bili dovoljno jaki, pa su pozvani u pomoć financi. Uhvaćeno je do 60 demonstranata. — Njekoje zagrebačke novine pravdaju se radi posjeta tih zastupnika u Zagreb više dana. »Obzor« misli, da bečane treba svakako pristojno dočekati, ali da je 15.000 K za njihov doček previše. »Hrvatstvo« piše, da bi kod dočeka morale sudjelovati sve stranke, jer će inače govoriti u ime zagrebčana sami frankovci. »Hrv. Pravo« najviše se zauzima za bečane, a stvar vodi i piše o tom sam Jos. Frank. No pritom je kao uvijek, vrlo oprezan. On zna, da su bečki kršćanski socijalisti ljuti protivnici Magjara, pa zato jučer piše, da »onaj hrvatski narod, koji nije inficiran (okužen) zloduhom tih političara (naime od koalicije), ne će dobiti ovakvo nekulturno (neuljudjeno) i nezahvalno ponašanje. Hrvati, osjećajući tako, ne stavljaju se u ničiju službu. Oni ne upotrebljuju ovu priliku, da dokumentiraju (dokažu) svoja čuvstva proti Magjarima«.

Dakle ne bi se htio zamjeriti Magjarima, a bome se ne će ni koaliciji, da im se zamjeri. I tako će Magjari skoro moći opet birati.

(»Dom«, God. 1909. Broj 19.)

Bečlije u Zagrebu. U našoj su carevini tri velika grada svjetskoga glasa: Prag, Beč i Budim-Pešta. Zlatni Prag je po prilici šest puta veći od Zagreba, a svojom starinom, prosvjetom i bogatstvom danas je svakako prvi grad u carevini. Budim-Pešta je veća od Praga i došla je zadnje vrieme na glas osobito radi političke borbe, koju vode magjarski košutovci s Bečom. Beč je veći, nego Prag i Pešta zajedno, te je po prilici trideset puta veći od Zagreba.

Ali nije Beč samo po toj svojoj veličini glavno i pravo političko središte ciele carevine. Veliku svoju znamenitost ima Beč s ovih razloga: U Beču se stječe znanost, prosvjeta, obrt i trgovina gotovo iz svih kraljevina i zemalja našega carstva. U Beču stoluje naš car i kralj, a s njim i oko njega mnogobrojni velikaši i svakovrstna druga gospoda: duhovnici, vojnici i činovnici. Napokon su u Beču glavne niti velike jedne politike, koja cilja daleko izvan naše carevine, sve tamo do Carigrada, pa i dalje.

K svemu ovomu došao je jedan novi razlog, koji je za nas Hrvate najvažniji i najpoučniji. Evo, što je to. Beč je istom od nekoga vremena u istinu carska i kršćanska priestolnica. Još pred malo vremena bio je Beč židovski može se reći pravi poganski grad, u kojem se je sve klanjalo zlatnom židovskom teletu. Bečki kršćanski trgovci i obrtnici bili su tako odvisni od židova, t. j. od židovskoga novca i kredita, da im je bilo teže, nego li nekada židovima u babilonskom sužanjstvu. U bečkom gradskom zastupstvu vladali su židovi ili njihovi prijatelji, dotično njihovi sluge i njemački naprednjaci. I za carevinsko vieće birao je Beč obično takve ljude, koji se nisu bojali Boga, ali su zato bili u strahu židovima. Kad su spomenuti njemački naprednjaci bili nešto slabiji, počeli su na njihovo mjesto dolaziti socijalisti, koji su za židove predobili hiljade i hiljade neukoga bečkoga radničtva.

Sve je to bilo težko gledati i podnositi pravim kršćanskim bečlijama. I našlo se medju njima nekoliko ljudi, koji su čvrsto naumili skinuti sa svojega rodnoga grada, iz carske priestolnice, sramotni i pretežki židovski jaram. Medju tima ljudima bio je i sadanji bečki načelnik, za onda naime prije 30 godina, još posve mlad čovjek, imenom Lueger.

Luegerova osnova, da se Beč oslobodi židova, t. j. da bečki kršćanski trgovci i obrtnici ne budu u rukama židovskim bankama i lihvarima: da u bečkom gradskom zastupstvu dobe većinu za onda neuki i prezreni »šoštari«, »šnajderi« i »mesari«; da u isto carevinsko vieće Beč izabere sve same kršćane — ta Luegerova osnova bila je tako neobična i činila se po prilici tako neizvediva, kao i program naše seljačke stranke. I zato su židovi i njihove sluge u to doba nazivali Luegera smušenjakom, a našlo se naravski dosta kršćanske gospode, koja su za njega pisala i govorila, da ne zaslužuje drugo, nego ludnicu ili tamnicu.

Lueger sa svojim prijateljima nije zato ipak klonuo duhom, baš naprotiv, podvostručio je svoj politički rad. A nije to bila lahka stvar: najveći dio Beča nisu naime široki trgovi i krasne palače, nego dosta uzke ulice s prostim kućama kao kasarne, u kojima je natrpana svakovrstna sirotinja. Po tim ulicama i po tim kućama dao se Lueger na posao od kata u kat i gotovo od stana u stan. I poslie punih dvadeset godina takovoga mučnoga rada dobio je u bečkom gradskom zastupstvu većinu, koja ga izabrala načelnikom.

Ali evo neočekivane zaprieke. Njeg. Veličanstvo nije potvrdilo ovoga izbora. Sad su istom židovi počeli galamiti po svojim novinama, da iz Luegerove stranke ne će biti nikada ništa, jer je eto proti njoj, tobože, i sam vladar.

Mislite li, da su Luegera njegovi pristaše ostavili, ili da su čak proti njemu ustali? Mislite li, da je ikoji pravi kršćanin povjerovao svih onim glupim i bezbožnim lažima, što su ih proti Luegeru širili židovi ciele naše carevine? Baš naprotiv. Sad su istom Luegerovi pristaše jasno spoznali, kako je strašna i opasna židovska moć, i kako su židovske mreže namještene i tamo, gdje bi se čoviek najmanje nadao. Mjesto da se uzkolebaju i da sustanu, postavila si je Luegerova stranka još višu i težu zadaću: da odstrani židovski upliv

i iz samoga carevinskoga vieća. Njeg. Veličanstvo uskratilo je i po drugi put potvrdu kao načelniku; no treći je izbor ipak bio potvrdjen. Sad se Lueger primio živo posla najprije u Beču, a onda medju svim Niemcima. Istodobno je iz svih sila nastojao, da se za carevinsko vieće uvede sveobće izborno pravo. Kad je to postignuto, osvojila je Luegerova stranka kod zadnjih izbora 80 kotara, a zajedno s drugim katoličkim njemačkim zastupnicima ima ih do 100 (točno 97). Svih je zastupnika na carevinskom vieću 516, a još je od Luegerove stranke brojniji Slavenski savez, koji ima do 124 zastupnika (do 100 Slavena nije još tomu savezu pristupilo).

Kao ugledni bečki načelnik i kao vodja ovako jake stranke na carevinskom vieću, počeo je Lueger raditi oko toga, da slomi židovsku silu u Pešti, gdje židovi kao bjesomučni pristaju uz najsilovitiju i najpokvareniju magjarsku politiku. U tom svom nastojanju, da skrši takodjer magjarsko-židovsku premoć, dao se Lueger s 53 gradska zastupnika na put u Dalmaciju, Bosnu i Hrvatsku. Medjutim se je Lueger nenadano s toga puta morao povratiti u Beč k dočeku njemačkoga cara, te je dne 17. o. mj. (Maj) došao u Zagreb samo bečki podnačelnik s onom petdesetrojicom zastupnika.

Mi smo Hrvati kod ove stvari mogli ljuto nastradati, a donekle smo i nastradali. Moglo je naime lahko doći do takvih demonstracija protiv Bečlija, na koje bi Magjari pokazali, kao na očit dokaz, da je na koncu svakomu hrvatskomu srcu Pešta bliža nego li Beč, a to politički znači, da mi Hrvati sami politički hoćemo biti židovski i Košutove sluge. Ovo se srećom nije dogodilo, i gradjanstvo hrvatskoga glavnoga grada dočekalo je bečke gradske zastupnike pristojno, pa i oduševljeno. Ali ipak su se tom zgodom vidjele dvije ružne stvari. Prva je ružna stvar, što su novine naše koalicije, dapače i sam »Obzor«, opet htjele biti premudre, sve iz obzira na Srbe, te se nisu ufale niti na pol, a kamo li čisto i bistro kazati, da nas Hrvate s današnjim Bečom veže i naše kršćanstvo i naša vjernost kraljevskomu domu, i naša pripravnost braniti carevinu, i naša živa želja i krvava potreba, da se već jednom i u Hrvatskoj uvede sveopće izborno pravo, i onakva briga za siromašni puk, kako je to učinjeno u Beču i u ostaloj Austriji, velikom zaslugom Luegera i njegove stranke. Koalicione novine nisu ovako smjele pisati, a Frank tako pisati ni ne zna, ni ne može. Zato se Frank i opet dao na špekulaciju, pa udri po koaliciji i kuj u zviezde bečlije tako, kao da je u Zagreb došao sam Mesija. I kao da to još nije dosta, polaskao je uz put i Magjarima, da budu svi zadovoljni. I to Frank naravski opet tako špekulira u ime hrvatskoga naroda, kao tobože pravi i jedini naš predstavnik. Kad znamo za Frankovo prijateljstvo sa židovima i Wekerlom, i kad prosudimo, da se Lueger najviše i najžešće bori baš proti židovima i Magjarima, onda istom pravo vidimo, kako je ova Frankova špekulacija ne samo ružna, nego upravo gadna stvar.

No ništa zato. Ovaj bečki posjet ponovna je opomena našoj saborskoj većini, da se već jednom mora riešiti svojih predrasuda o Beču i o Austriji i otvoreno odsuditi srbsku politiku na hrvatskom tlu. Za naše frankovce je ovaj posjet kažiput, da njihova politika čistoga hrvatstva i njihovo geslo »Bog i Hrvati« nema baš nika-

kvoga smisla, jer eto, Hrvatska uz stare svoje veze sa slovenskom braćom u carevini, dobiva nove saveznike medju poštenim austrijskim kršćanskim Niemcima, koje je židovski jaram tako dugo tištio, da na prvu rieč lahko razumiju sve naše tegobe proti onoj Buda-Pešti, koju je Lueger zgodno nazvao »Juda-Pešt«. Neka samo i u Hrvatsku dodje sveobće izborno pravo, pa će ovakovi pošteni bečlije, kad nas drugi put posjete, uz srdačan i oduševljen doček čuti od pravih hrvatskih zastupnika ovakvu otvorenu i muževnu rieč. Mi smo hrvatski i slovenski rodoljubi; mi dakle nismo i ne možemo biti ni u narodnom ni u političkom smislu Austrijanci, kako vi to očekujete. Ali toga ni ne treba. Vaš i naš kršćanski karakter; vaša i naša vjernost i vladarskom domu i carevini; vaša i naša iskrena pučka politika — to je jaka i prejaka veza, da zajednički tražimo novo, pravedno uredjenje u carevini, i da se zajednički borimo za prosvietni i gospodarski napredak i za medjunarodni ugled, te novo uredjenje, u svim velikim poslovima jedinstvene carevine.

Da naša saborska većina ima srca već sada ovako govoriti, ne bi hrvatski narod na svojim ledjima osjećao težku Rauhovu ruku, nit mu ne bi sad već i po glavi skakao prepredeni i bezdušni židovski špekulant.

Uzporedo s Magjarima! Rezolucionaška »Hrvatska« osvrćući se na pisanje jednih magjarskih novina, koje kažu, da se Hrvatima ne smije popustiti, nego da Magjari moraju zahtievati posebnu svoju vojsku, koja će im osigurati put na more, — veli, da nastojanje Hrvata ne će ići protiv Magjara, nego uzporedo (paralelno) s njihovim težnjama za državnom nezavisnošću. — Mi ovih ljudi ne razumijemo, ili bolje: ne razumijemo, kako još itko može što držati do ovakvih političara. Magjari nam eto na sve moguće načine poručuju, da nam ne dadu našega, da će preko naše zemlje na naše more, samo dok dobiju svoju vojsku, — a ovim im se Hrvati i poslie riečke rezolucije nude, da će s njima uzporedo!

»Starčevićanci dra. Mile Starčevića«. Tako čitamo u »Hrv. Slobodi«. Po tom bi tko mogao suditi, da ima i drugih starčevićanaca, naime takvih, koji se inače zovu frankovci, a budući da toga »Hrv. Sloboda« ne priznaje, valjda joj se ovo zareklo.

Dakle baš nema nikakvih garancija. U »Hrvatskom Pravu« od 18. ov. mj. napisao je Kršnjavi uvodni članak pod naslovom »trializam«, gdje medju ostalim kaže, da bi frankovci bili još ludji od rezolucijonaša, »kad bi preli političke osnove sa nepolitičarima, koji nam dolaze u goste, a nemaju ovlasti ma ni za kakovo izravno obećanje«. Pišući dalje, kaže Kršnjavi, da bi »prvi korak trializmi bilo imenovanje kojega Hrvata zajedničkim ministrom financija«, t. j. upraviteljem Bosne, ali da toga nije predložio nijedan Čeh ni Poljak niti ijedan pristaša Luegerov. I Kršnjavi ljutit, što luegrovci nisu predložili Franka za zajedničkoga ministra financija, završuje ovako: »Kako stvari danas stoje, nemamo absolutno nikakvoga uzroka ikakvomu oduševljenju za trializam i za austrofilstvo (prijateljstvo s Austrijom). Napokon veli: Ako hrvatsku politiku u prijateljstvu s Bečom budu vodili obzoraši, onda će nam austrofilstvo biti upravo ogavno. — Tako Kršnjavi.

Iz ovoga se članka vidi ovo troje: prvo, da se Kršnjavi s Frankom od Beča nadao velikim službama u Bosni, ako još i nije za sada računao na vladu u Hrvatskoj; drugo, da mu je ta nada propala, pa se zato opet okreće k Pešti; napokon, da je nanjušio ili saznao, kako u Beču sve više dolaze do uvjerenja, da cielu carevinu treba preurediti u slavenskom duhu, ali taj su slavenski duh i pametno i odlučno zastupali naši obzoraši sve do riečke rezolucije. Zavlada li opet narodni slovenski duh u politici, očito je, da će ju voditi ljudi, koji su nješto za narod i učinili, a ne takvi, koji su cieli skoro život služili Magjarima (a bili bi služili svakomu). Tu dakle nema za Franka i Kršnjavoga ninakve nade. Najbliži povod ovomu preokretu u Frankovoj stranci valjda je to, što Luegerovci nisu Franku priskočili u pomoć proti Masariku. Luegerovcima naime nije ni najmanje do toga, da unište Srbe; njima je samo do toga, da Srbi ne budu proti carevini.

(»Dom«, God. 1909. Broj 20.)

Zmija u procjepu, i još sikće, ali zalud! Muka ti li mora biti plaćenim i neplaćenim Frankovim lažcima poslie povratka nar. zastupnika Stjepana Radića iz Rusije! Pisali su, da je pobjegao, a mnoge novine po svietu, a njekoje i u Hrvatskoj (n. pr. »Obzor«) javljale su, kako brani hrvatsko pravo na Bosnu. O svem tom ne smiju Frankovi lažci ni pisnuti, pa bilo i zato, da se narugaju i da izvrnu sve na svoju! Ne smiju ni pisnuti, jer su rekli, da je pobjegao, a on pred odličnim Rusima javno govori i brani našu Hrvatsku! Ta bjegunci se ne pokazuju! — No to još ni pol jada, nego se Stj. Radić vratio i u Zagreb i šćepao lažce za vrat i tužio ih sudu. Lažci ni sada ne smiju ni pisnuti, i to im se otvoreno dobacuje u lice: Gdje ste sad? — Napokon evo što smisliše: Miesec dana iza povratka Stj. Radića (dne 12. lipnja) donese »Hrv. Pravo« članak pod naslovom: Radićevo slavenstvo. Bosna i Hercegovina u ime »sveslavenstva« — srbske zemlje«. — To je naslov. Po tom naslovu svaki bi čovjek zdravoga razuma sudio, da je Radićevo slavenstvo ovo: Bosna i Hercegovina su srbske zemlje u ime slavenstva, pa da će se to u članku dalje dokazivati. Ali je laganje presjelo, a istina smrdi lažcu i upravo ga u grlu davi: ne smije podnipošto priznati, da je Stj. Radić branio Bosnu proti Srbima. Nego što će, kad ne smije lagati, ni istine kazati? Evo, što će: odmah iza naslova piše redom:

»Kakovu je slavensku galamu dignuo narodni zastupnik Stjepan Radić, odputovavši iza aneksije Bosne u Rusiju! Kakovu li mu je reklamu napravio »Obzor«, iznašajući sadržaj petrogradskih skupština tako, kao da je Radiću uspjelo pred »forumom slavenstva« opravdati, ako Bosna bude Hrvatskoj pripojena! Medjutim se je »Slaven« Radić vratio triumfatorski kući, a poslie njega dolazi »Slaven« Masaryk ovamo . . .« — I sada se dalje govori još malo o Masaryku, onda se spominje i pobija govor Tresića Pavičića u Petrogradu, a o Radiću više ni rieči, ni rieči osim ovoga na koncu:

»Molimo narodnoga zastupnika Stjepana Radića, da nam pokaže

opravdanog svoga naučavanja, ali prema mišljenju drugih slavenskih naroda, izvan Hrvata, i da nam dokaže, da njega slavenska nauka nije jedan sentimentalizam, jedna liepa pjesma jednoga fantaste«. (Konac!)

Recite sada, čemu je članku naslov »Radićevo slavenstvo?« Ta u članku o »Radićevom slavenstvu« nema ni rieči, nego o slavenstvu Tresićevom, ruskom i t. d., a za to, što misli i govori Tresić i Rusi, — zato bi imao odgovarati — Stj. Radić!

No zašto je to tako glupo spleteno? — Htjeli su Stj. Radiću podmetnuti, da je on proglasio Bosnu i Hercegovinu srbskim zemljama. Ali to se ne može, jer bi morali tiskati izpravak. Zato ćemo navaliti na Tresića, koji je bio nazočan, kad su Rusi proglasili, da su Bosna i Hercegovina srbske zemlje, — ali ćemo tomu dati naslov: »Radićevo slavenstvo«. On ne će moći prigovoriti, jer se ne piše, da on to veli, ili da je pri tom bio; ali čitaoci, koji čitaju samo naslove, pročitat će »Radićevo slavenstvo«. Bosna i Hercegovina — »srpske zemlje«, — pa ne će dalje ni čitati, nego će misliti: »Aha, dakako, opet Radić za Srbe!« — i pri tom će ostati.

Žao nam je tolikoga prostora, ali nismo drugačije mogli dokazati, kakvi to nitkovski kukavci vode kod nas rieč. Ta oni ne mare, neka ih pošten sviet i popljuje, samo da makar komu proturaju svoju laž, — dakako za plaću, jer od toga živu.

Što je ovo? Čitamo: »Oni osjećaju u narodnoj muci neku osobitu slast, u narodnim suzama osjećaju neizrecivu sladkoću. Kad se napiju te muke i tih suza, onda govore: plači, narode, samo se boj, jauči, kmete potlačeni, ali neka ti krv pišti iz žila. Kamo bismo mi, da si ti punokrvan i jak?«

Govor je tu o Rauchu i njegovim pomagačima, t. j. o stotinama i tisućama hrvatskih činovnika, pa onda o frankovcima. A što se tu kaže o njima? Kaže se, da ti stvorovi (jer ne možemo reći, da bi to mogli biti ljudi) osjećaju osobitu slast u narodnoj muci, a u narodnim suzama neizrecivu sladkoću! A pri tom još govore: Jauči kmete, neka ti krv pišti iz žila!«

Govor je tu dakle o našoj službenoj gospodi, koja gospoduju nad narodom i od njega, baš od narodne krvi, živu i u tom uživaju, osjećajući neku osobitu slast kad vide narod u mukama, a neizrecivu sladkoću kad narod plače.

Ovo stoji crno na bielom, rieč po rieč, tiskano sred Zagreba. I nitko da bi se maknuo na ove zvieri, koje eto piju narodu krv iz žila i u tom osjećaju baš slast i neizrecivu sladkoću, — ako je to istina. — A ako je laž, zašto nitko ne ustaje na obranu ovako strašno oklevetanih ljudi?

Što je dakle ovo? Je li možda samo šala, ili je nekakva glupost, ili bezkrajna zloća?

Mi doista ne znamo ovaj čas, što bi na to odgovorili. Reći ćemo samo ovo: Seljačka stranka oštro prosudjuje gospodsku politiku i čitavo gospodsko vladanje nad seljačtvom i ostalim narodom, no nikda nije nitko od nas rekao ili napisao, da gospoda baš krv toče narodu i da osjećaju osobitu i neizrecivu slast i sladkoću, kad narod muče i kad vide, da plače. Mi smo razlagali i razlažemo, da je gospodskoj politici krivo cielo gospodsko mišljenje; gospodski odgoj,

stare uredbe i t. d. jednom riečju: mi nastojimo gospodsku politiku protumačiti naravski načinom, uviek naglasujući, da će se i gospoda sve malo po malo okrenuti k narodu. Pa znate li, što smo doživjeli? — Sve su stranke i sve novine na nas skočile, da mi bunimo narod, da hoćemo gospodu i kaputaše potući! A sad evo pišu novine druge jedne stranke, da su vladini (Rauchovi) pomagači upravo zvieri, koje krv toče narodu i pri tom osjećaju neizrecivu sladkoću, — pa nikomu ništa! Nitko ne kaže, da to baš nije tako, a kamo li, da je to kakva buna.

A znate li, zašto je to tako? — Zato, što gospoda vrlo dobro znadu i osjećaju, da mi i mislimo i radimo za narod onako, kako govorimo i pišemo: a kad gospoda proti gospodi nešto kažu ili napišu, sav sviet već zna, da to nije radi naroda, nego radi mržnje i neprijateljstva medju tom gospodom; gospoda jedni druge pred narodom samo zato onako do zvjerstva ocrnjuju, da narod za sebe predobiju, a poslie će raditi ili već rade kao i oni, koje ocrnjuju.

Ljubav i osjećaj pravice gospodskih stranaka za narod — to su puste i prazne rieči. To najbolje dokazuje čudni ovaj opis tobožnje gospodske zvierske krvožednosti, koji smo, uz put rečeno, čitali u »Hrv. Slobodi«.

(»Dom«, God. 1909. Broj 25.)

Našu veliku politiku treba da s pouzdanjem predademo u ruke našemu vladaru. Tako je pisao »Dom« u posljednjem broju. Na to kaže »Pokret«: »Ovakva politika znači bacati narod natrag u ono graničarsko doba, kad je oficirska sablja odredjivala, kada treba sijati, žeti, — znači smrt demokraciji« (pučkoj vladi). — Ne vjerujemo gotovo svojim očima, da je to doista natiskano. U »Domu« je bilo govora o tom, da veliku politiku s pouzdanjem prepustimo našemu vladaru, a ovdie se kaže, da mi hoćemo, da oficirska sablja odlučuje o sjetvi i žetvi! Ta od kada sjetva i žetva spada u politiku, a kamo li u veliku politiku? — Ovako se grdno ne bi smjelo zareći ni zadnjemu novinaru ni u najvećoj žurbi, pa zato stalno očekujemo od »Pokreta«, da će već radi svojih čitalaca ovo popraviti.

Što se tiče same stvari, ne čudimo se, što naše mnienje nije po volji »Pokretu«, jer je »Dom« doista izrekao nešto novo, ali je samo izrekao ono, što u istinu već jest: naš vladar doista vodi našu veliku politiku, i to ne samo onu najvišu i najveću, nego i onu samo malo veću. To dobro znade sva koalicija, koja nas je dugo učila, da i sav naš položaj pod Magjarima imamo zahvaliti »Beču«, koji nas je njima »izručio«. Dakako, da ni mi s tom politikom nismo zadovoljni, ali se od koalicije razlikujemo u tom, što mi mislimo, da smo si sami krivi, jer nismo bili — dobri. Budimo dobri, pa nas »Beč« ne će izručiti Magjarima. A o tom se i radi. Mi — seljačka stranka — hoćemo da budemo dobri, a koalicija misli, da treba »s puškom na Beč«. S kojim uspjehom — to vidimo. Nama je toga »uspjeha« dosta, da i ne govorimo o onoj gluposti, da ćemo mi Hrvati zapriečiti pangermanizam »drang nach osten« i t. d., o čem si je naša koalicija mnogo glavu razbijala — ne znamo, da li s nadom u uspjeh (kao »s puškom na Beč«), ili samo za obsjeniti prostotu.

Znači li to »smrt pučke vlade«, ako bi naš vladar vodio veliku politiku, — o tom se dakako dade i te kako razgovarati i dokazivati

ovo i ono. Moguće je, da se naše mnienje o vodjenju velike politike ne slaže s naukom (teorijom) o pučkoj vladi, no mi se po toj nauci i ne ravnamo, nego se ravnamo po životu, potrebama i nuždi i iz njih se učimo.

Napokon bi nam »Pokret« možda htio odgovoriti na ovo: Ugarski ministar rekao je u zajedničkom saboru, da hrvatski ban nema voditi nikakve politike, jer da se hrvatska politika ima voditi u Pešti. Je li dakle bolje, da hrvatsku politiku vode Magjari, ili da ju vodi naš vladar?

Upozorujemo baruna Rauha na njegove nepismene škribane, koji se u »Ustavnosti« — povodeći se za primjerom »Srbobrana« — nama rugaju, da smo »cesarevci« i »Austrijanci«. Imamo naime razloga držati, da g. barun, od kada ga je Nj. Veličanstvo imenovalo banom, ne drži više uputnim služiti se ovakvim košutovskim i srbskim nedoličnostima, koje su možda imale kakvoga smisla, dok je g. barun kao obični gradjanin i opozicionalac politizirao kod svoga stola u Martijancu. — Za danas ovoliko.

Frankova stranka i novi podban. Podban Crnković otišao je u penziju (opet 14.000 penzije na godinu!), a mjesto njega imenovalo je Nj. Veličanstvo podbanom bivšega velikoga župana Slavka pl. Cuvaja. Govorilo se i pisalo da je to »frankovski« podban.

Mi to ne znamo, ali evo, što vidimo: Frank i njegove novine nazivlju sve stranke i ljude, koji priznaju nagodbu, izdajicama i grdi ih na sve moguće načine, a o novom podbanu to ne kaže, nego o njem piše kao o poštenom Hrvatu, koji iskreno hoće domovini dobro. A mi se pitamo: Ili taj novi podban Cuvaj ne može ništa proti nagodbi, ili ne će; ako ne može, nisu mogli ni drugi, pa zašto su ih frankovci nazivali izdajicama. Ako ne će onda je i on, kakvi su drugi nagodbenjaci, t. j. po frankovskom pisanju izdajica! Hoće li naš sviet progledati?

Uz put bilježimo, da Cuvaj priznaje i Srbe, pa ga »Hrv. Pravo« ne naziva beogradskim plaćenikom. — Naši pristaše neka svakako na sve ovo uztrajno i neumorno upozoruju zasliepnjene frankovce, ne bi li se komu tomu otvorile oči, da jednom bude kraj ovoj sljepariji.

(»Dom«, God. 1909. Broj 26.)

Gajev pravopis. Danas, kad već mala djeca znadu čitati i pisati, čovjek na to i ne misli, kako je dugo trebalo, dok su ljudi počeli i naučili pisati. Kako je to težko išlo, možemo ponešto suditi po tom, kad pazimo, kako se diete uči čitati. Diete na pr. pozna već slovo **i** i **t,** ali ne zna izreći oboje zajedno **(ti),** dok se sve po malo ne priuči. Pa kad već diete i znade izgovarati slovke, na pr. ta, te, to, još treba dugo, dok mu sine u umu, da su te slovke rieči i da nešto znače, na pr. ta-ta ti to da-de. (Tata ti to dade).

Zato je dugo trebalo, dok su ljudi izmislili glasovno pismo, t. j. takvo pismo, u kojem su rieči sastavljene iz glasova (slova), jer je težko bilo spoznati, koji su glasovi u kojoj rieči. Zato su ljudi najprije slikali riječi: naslikao čovjek vola (ili samo rogove, na pr. ovako v), pa to je bilo »vol«, a tek poslie je V značilo samo prvi glas u toj rieči, na ime V(ol).

Pisma ima više vrsti. Jedno pismo, i to ovo, kojim mi pišemo, donesli su u Evropu Feničani (koji su živjeli u Africi), a od njih su ga naučili Grci i Rimljani (Latini).

No u tom pismu nema znakova na pr. za slavenske glasove č, ć, š, ž. Zato je slavenski apostol Kiril ili Kuril (Ćiril) prije 1000 godina iznašao posebno slavensko pismo, t. zv. glagolicu, koja ima znakove za sve slavenske glasove. Tim su se glagolskim pismom služili i Hrvati još pred 300 godina, a i danas su tim pismom tiskane bogoslužne knjige u onim biskupijama, gdje se služba božja služi starohrvatskim jezikom (na pr. u senjskoj biskupiji).

No medju Hrvatima stalo se širiti sve više t. zv. latinsko pismo, t. j. ovo, kojim se i danas služimo. Ni u tom pismu nije bilo znakova za naše glasove ć, č, š, ž, jer su ove kvačice nad ovim pismenima tek kasnije dodane, ali se razlikuje c od ć, s od š itd. Tako je nastao slavensko-latinski pravopis. Prije toga pisali su Slaveni, pa i naši pradjedovi (a Poljaci pišu i danas) kojekako, pisali su na pr. kucha (kuća), shaba (žaba) ili xaba. Poljaci pišu i danas czlowiek, a čitaju človjek, pasza, a čitaju paša.

Ovako kojekako pisali su Hrvati latinskim pismom sve do Gaja. No Česi su već više stotina godina (od Husa, god. 1400.) dodali latinskim pismenima ove kvačice i tako napravili č, š, ž. Od Čeha je to poprimio Gaj za hrvatski jezik, od Gaja su to primili i Slovenci, — i to je t. zv. Gajev pravopis.

Mislio bi čovjek, da je to mala stvar. Ali tko zna, kako je jaka moć navada, običaja i starine, taj će razumjeti, da je to veliko djelo. A to je proveo Ljudevit Gaj.

Još je veće njegovo djelo, što je za pisanje knjiga poprimio i jedan jezik. No o tom drugom sgodom.

Najbolje je možda učinio — Frank! Čitamo u virovskim »Hrv. Nov.« razmatranje o današnjem stanju u Hrvatskoj. »Sve smo se nadali«, kaže se tu, da će se sve stranke združiti u tom, da se učini kraj ovomu teškomu stanju. »Tomu smo se pogotovo nadali onda, kad je naših šest opozicionalnih stranaka još u mjesecu veljači izdalo na narod proglas, u kojem obećavaju, da će složno stupiti u borbu za obće pravo glasa ... Istina, k ovim strankama nije se pridružila stranka dra Mile Starčevića ... A možda je i dobro učinila ... jer zajedničke akcije nije ni bilo ... Kao da je dakle grupa dra M. Starčevića unapried znala da od ovoga proglasa ne će doći dalje« ...

Ovo je kao njeki prigovor onim strankama, koje su podpisale onaj proglas, a osobito je ovo prigovor koaliciji, a pohvala stranci M. Starčevića, koja je »možda dobro učinila«, što nije pristala uz ostale stranke. Kako je poznato, nije u ovo kolo htio ni Frank, pa je po tom on možda najbolje učinio, jer je i on ne samo »unapried znao«, nego i pisao, da od proglasa dalje ne će doći.

Mi ovo spominjemo zato, što urednik »Hvr. Nov.« nije bio zadovoljan sa seljačkom strankom, i to zato, što je želio više sloge s koalicijom. A nije li »možda i dobro učinila« i seljačka stranka? Mi bismo mogli još i više o tom reći, što smo mi ne samo »unapried znali« nego i govorili, no veseli nas, što drugi to znadu barem sada, kad je očevidno. Bilježimo samo za ravnanje našim čitaocima i pri-

stašama, da drugi dobivaju pohvale radi onoga, radi čega bi nas bili stigli prigovori.

(»Dom«, God. 1909. Broj 27.)

Razprava proti obtuženim Srbima traje, naravski, još uviek. Sad izpituju glavnoga svjedoka, Gjorgja Nastića, rodjenoga Srbina Bošnjaka, koji je i sam kaže, bio u tom kolu, a onda, kad je vidio, kuda to ide, cielu stvar izdao najprije crnogorskoj vladi. Od kneza crnogorskoga primio je, kaže sam, 3000 K, za tiskanje knjižica, kojima se branio od napadaja bivših svojih drugova. On je bio, kaže, onaj, kojega su drugovi »revolucionarci« poslali u srbijansku vojničku fabriku u Kragujevcu, da se nauči praviti bombe (dinamitske praskavice).

Sviet, naravski, kao lud ide, da sluša sve to. Ne možeš dobiti ulaznice! Slušalaca se znade toliko natrpati, da su se njeki dan počeli rušiti triemovi (galerije). I tako oni, koji su cielu tu skupu paradu zasnovali, mogu biti zadovoljni, jer su eto zagrebčani zadovoljni i bez sabora, pa mjesto u sabor idu na srbsku razpravu, a novine su pune puncate — kao onda, kada donese saborske razprave. Pa da nisu mudri »oni«, na koje se tužimo: bacili bi nam evo nešto, da se zabavimo, — i mi se liepo zabavljamo ne pitajući ni za što drugo osim za Nastića i Pribićevića. Dodajte k tomu, da jedan židov hoće da Srbe spravi na vješala, a drugi (Hinković) ih brani, — a jedan i drugi pri tom nalazi svoj račun! I naš sviet nema pametnijega posla, nego se zanimat za taj pravi židovski cirkus! — Doista je na mjestu rieč: Kako se malom mudrošću vlada svietom — ludim!

Da, vriedno je uz put zabilježiti ovo: Spomenuti Gjorgje Nastić rekao je pred sudom, da ovakva parnica nije moguća u Srbiji. — Zašto? — Zato, što tamo učine kratak proces: koga se hoće riešiti, dadu ga u zatvoru zadaviti ili ustrieliti, a da nitko ne zna, kako je to čovjek izgubio glavu. — Ovo je na žalost istina, jer smo to čuli i mi, i to od uglednih Srbijanaca, koji su iz srbijanskih zatvora jedva iznesli živu glavu. Dakle, Srbi, hvalite Bogu, što vam se sudi u ime Nj. Veličanstva kralja Franje Josipa I.!

Neobičnu frankovsku prevrtljivost pokazao je virovitički kateheta, fratar Vilko Šalić. Pred tri tjedna izjavio je predsjedniku seljačke stranke u ovećem družtvu, da nije više frankovac, nego da je na razkršću, kao Herkul (to je stari grčki junak, kao naš Kraljević Marko). Ujedno je stavio nekoliko pitanja, na koja je dobio tako temeljit odgovor, da nije znao drugo, nego kazati: pa da, da, tako je! Radi toga se počelo po Virovitici govoriti, da je Radić Šalića operušao. Sada Šalić u frankovskom listu »Virovitičanu« dokazuje, da nije operušan. Zbilja više nije: namazan je naime takovom židovskom mašću, da mu je brzo naraslo drugo šareno perje frankovske prevrtljivosti i laži.

Iz »Doma« preštampava splitsko »Naše Jedinstvo« ciele članke, a da ne naznači, od kuda je to, ili da pod članak metne samo »D«. Tako je pod tim slovom »D« pretiskalo cieli članak o Ljudevitu Gaju, osim svršetka, gdje se veli, da je Gaj najviše želio pomoći hrvatskomu seljačkomu puku, koji će zato zahvalno uviek čuvati njegovu uspomenu. »Naše Jedinstvo« uredjuje vrlo sposoban, ali i vrlo nestalan novinar, nekad ljuti Srbin, a danas »ovejani« Hrvat, Antonije Stražičić.

»Radićeve garancije«. Naprednjački »Pokret« debelim slovima naviešta na svom čelu: »Radićeve garancije«, a onda javlja, što je nar. zast. i predsj. gl. odbora HPSS govorio na skupštini u Kobašu, na sastanku u Sibinju, da je naime dobar glas o seljačkoj stranci došao i do Nj. Veličanstva kralja, pa pita, jesu li to garancije? Očevidno hoće da se naruga nazivajući to »garancijama«, kao što su bile Frankove »garancije«.

Prepuštamo naprednjačkoj gospodi, neka sama po savjesti prosude, što li to rade, kad Stjepanu Radiću podmeću gšeftanje s »garancijama« kao i Franku. Liepo, liepo! — No kad su već spomenuli garancije, svakako im treba kazati, da je za uspjeh našega nastojanja kud i kamo veća garancija otvoreno pristajanje uz carevinu i politiku njezina vladara, nego bratstvo s Magjarima i borba za podpunu samostalnost Ugarske, pa bilo »s puškom na Beč«. Zar gospoda naprednjaci toga još ne vide?

(»Dom«, God. 1909. Broj 29.)

O Srbima pisala je »Hrv. Slob.« čitavu nedjelju dana! Dokazuje, da je Srbe u Hrvatskoj stvorila Austrija. Pravoslavnoga naroda bilo je u Hrvatskoj od starine, te svi današnji Srbi nisu doseljeni. No po drugoj vjeri napravila je Austrija i drugi narod: srbski, i to zato, da napravi smutnju Hrvatima. Sad, kad su joj narasli preko glave, sad ih vodi na vješala. Vidi se dakle da je »Hrv. Slob.« proti procesu, i to zato, što je to sve djelo naših dušmana, da izvedu svoje bogomrske osnove.

Na ovo pisanje osvrnuo se Supilo u svom »Nov. Listu« pišući, da »Hrv. Slob.« radi isto, što i Frank: ne priznaje Srba u Hrvatskoj i bori se proti njih; razlika je izmedju »Hrv. Slob.« i Franka samo to, što Frank Srbe progoni za plaću, na tudju zapovied, a »Hrv. Slob.« ustaje na Srbe po uvjerenju: ona čini ono isto badava, što Frank čini za plaću. — »Hrv. Slob.« prenesla je ovo Supilovo pisanje, ali mu još nije odgovorila.

Mi smo čitali, što to »Hrv. Slob.« piše, ali mnogo toga nismo razumjeli. Zanimalo nas je, što tu pisac pripovieda, da je u južnoj Dalmaciji još nedavno bilo pravoslavnih crkvi, u kojima se na posebnom oltaru služi katolička sv. misa, da su katolički biskupi redili (rukopolagali) pravoslavne svećenike i t. d. tolika je ljubav bila medju ove dvie vjere. No o toj liepoj stvari samo uz put. Kako rekosmo, mi koješta ne razumijemo u pisanju »Hrv. Slob.«. Za sada spominjemo ovo:

»Hrv. Slob.« piše: Kad se je god. 1868. morala sklopiti nagodba, započeto je hajkama na Srbe, a vodio je tu hajku magjaron grof Hinko Khuen. »Ovaj magjaron je držao u Iloku i Vukovaru skupštine proti presizanju grčko-iztočnoga elementa i proti tlačenju katolika u Sriemu. I nagodba bi stvorena.« — To znači: Nagodba bi stvorena

zato, što se Srbima (grčko-iztoč. elementu) nije dopustilo, da dalje presižu i da tlače katolike.

Koji je to bies, ljudi? Da malo jasnije govorite, ne bi škodilo. — U ostalom mi ćemo se na to vratiti.

Javna poruka Rauchu! U jučerašnjem broju piše Rauchova »Ustavnost« proti srbskoj politici hrvatsko-srbske koalicije, te joj medju ostalim prigovora i zamjera: prvo, da je Hrvatsku-Slavoniju proglasila pripadnošću Ugarske, i drugo, da se je borila proti općemu pravu glasa.

Premda u tom pisanju ima mnogo protuslovlja (kaže se tu na pr. da je koalicija proglasila, da Hrvatska pripada Ugarskoj, a ipak da je izazvala sukobe s Ugarskom i skrivila sve to veći jaz izmedju hrvatskoga i magjarskoga naroda), premda dakle ima u tom pisanju protuslovlja, mi ipak, i ako nismo o tom viećali ni u gl. odboru, ni na gl. skupštini naše stranke, poručujemo evo javno Rauchu, da ćemo i mi i ciela naša stranka s njim zajedno u izbore onog časa, čim ozbiljno proglasi: prvo, da Hrvatska ne pripada Ugarskoj, i drugo, da će se u Hrvatskoj uzakoniti obće pravo glasa. — Dobre volje i sami od sebe jamčimo još, da ćemo se svom žestinom boriti i proti sjeni svake politike, koja ide za tim, da se na razvalinama kraljevine Hrvatske stvori Velika (ili kakvagod) Srbija. A za drugo ih ništa i ne pitamo, a oni neka ne pitaju nas, —i sloga je gotova.

Mi smo uvjereni, da bi kandidati, koji bi se prije izbora na ono dvoje (makar i s našim dodatkom o velikoj Srbiji) svečano zavjerili, bili u ogromnoj većini izabrani. Što dakle Rauch oklieva? Zašto s tim jednostavnim programom ne ide što prije u izbore?

Ako pak njegove novine to pišu ovako samo zato, da omraze koaliciju, a ne misle ozbiljno, onda mi ne znamo naći rieči, kojom bi takvu »politiku« okrstili. — Čekamo odgovor.

(»Dom«, God. 1909. Broj 30.)

Kako se može družtvo lopova držati na okupu? Mnogi se čude, kako neki te neki Hrvati mogu pristajati uz Franka. Ovo je čudjenje još veće, kad se namjerimo na čovjeka (a to nije riedko!), koji Franka psuje i grdi, a ipak je uz njega! Zašto?

Na to je ovih dana odgovorio sam Frank, i to ovako od prilike: Kod nas se mnogo govori o slozi, pa su i našu (Frankovu) stranku često zvali u slogu. Ali sloga, piše dalje Frank, veoma lako gubi svoju snagu, i to odmah, čim ljudi stanu tražiti svoju korist. A ljudi traže svoju korist iz dobrih i zlih, iz plemenitih i škodljivih pobuda ili razloga. Tu više ne pomaže sloga, razlaže Frank. — Neko kako će se držati zajedno takovi ljudi, od kojih jedan hoće pravo, a drugi krivo, jedan dobro, drugi zlo, jedan plemenito, drugi škodljivo? — Pravi bi čovjek na to odgovorio, da ovakovi ljudi i ne spadaju zajedno, ali Frank ne uči tako, nego ovako: Ovakove ljude ne spaja čarobna rieč sloga, nego ih spaja željezna disciplina! A »željezna disciplina« — to je tvrda i stroga pokornost, poslušnost. Frank dakle sam priznaje, da u njegovoj stranci nema sloge, nego da razne ljude (ili kako on veli »elemente«), medju kojima ima i takovih, koji traže

svoju korist iz zlih i škodljivih pobuda, da te ljude spaja »željezna disciplina«, t. j. da se ti ljudi samo pod silu i na zapovied drže na okupu. Tko zapovieda, to se razumije: Frank. Što zapovieda i zašto zapovieda, to se ne smije ni pitati, jer to već ne bi bila prava disciplina.

Na ovo Frankovo pisanje osvrće se dr. Mile Starčević u »Hrv. Slob.« te veli, da posluha i pokornosti ili discipline treba doduše u školi, u kasarni, u samostanu i medju hajducima, koji se imadu pokoravati svomu harambaši, te na zapovied robiti, paliti i ubijati; no politička stranka nije ni škola, ni kasarna, ni samostan, a valjda ni razbojnička četa! Da je Franku samo do toga, da on zapovieda, vidi se po tom, što se on sam nije htio pokoriti zaključku vieća svoje stranke — a od drugih traži »željeznu disciplinu«. Takovu disciplinu, kaže M. St. treba stranka, u kojoj ne odlučuje razbor i savjest, nego bič i vlast, t. j. strah. Ta željezna disciplina ne strepi pred nikakvim zločinstvom, samo da izvede ono, što bezdušni vodja zapovieda. To dokazuju frankovska razbojstva. No kakva je razlika izmedju takve stranke i talijanske kakve razbojničke čete? Nema druge razlike osim ove: razbojničke čete državna vlast progoni, a frankovce zaštićuje i hrabri! U takvoj disciplini mogu živjeti samo ljudi zreli za vješala!

Čovjek jedva vjeruje, da je u tom družtvu bio i dr. Mile Starčević.

»Hrv. Nar.« odgovara na ono, što smo mu prigovorili radi pisanja o bludnicama i radi toga, što je pisao, da je bilo ludo boriti se s Turcima Osmanlijama »za krst častni«, kad su eto danas sve vjere jednake, jer će i Muhamedova vjera biti kod nas priznata. Radi naroda, koji na žalost još dobiva u ruke taj list, dobro će biti, ako na taj odgovor odvratimo, premda nam se ne će.

»H. N.« odgovara, da i sv. Pismo piše o bludnicama, a »Domu« prigovara, što se brine za sram, za grieh i za duševnu štetu, jer to spada, kaže, na vjerske listove, koji se staraju za život na drugom svietu. Uz put kaže, da se »Dom« samo farizejski (neiskreno) stara za one vjerske stvari. — Siromašno sv. Pismo! Sad i ono mora u pomoć! A kako bi se gdjetko kod »Hrv. Nar.« narugao komu drugomu, kad bi se htio izvući svjedočanstvom iz sv. Pisma, u kojem po staroj jednoj rieči, svatko traži i nalazi dokaze za sve! Ako u ostalom sv. Pismo piše o bludnicama, piše drugačije, t. j. govori o griehu. Uz to ne treba zaboraviti, da baš radi ovakih stvari ima s jedne strane prigovora i sv. Pismu (i to baš medju ljudima, uz koje bi htio i »Hrv. Nar.« pristajati), a s druge strane ne daje se zato sv. Pismo svakomu u ruke. Napokon po čem se »Hrv. Nar.« meće u isti red sa sv. Pismom? Sveto Pismo je vjerska knjiga, a »Hrv. Nar.« nipošto ne će da bude vjerski list, pače se od toga brani. A što je »Dom« prigovorio, da »Hrv. Nar.« nije ni riečju spomenuo grieha i štete za dušu, učinio je to zato, što je u toj stvari po našem sudu grieh i šteta za dušu glavno, pa tko o tom već govori, morao bi i grieh spomenuti. A nije istina, da »Hrv. Nar.« ne bi smio govoriti i o griehu i šteti za dušu, tobože zato, što se on nema starati za drugi

sviet. Pa zar griešan čovjek ne strada i na ovom svietu? Zar valjan i pošten život ne vriedi nješto i na ovom svietu? — Ah, vi mudraci! Kud će vas još dovesti vaša premudrost!

Tako i s muslimanskom vjerom. Koliko je tu gluposti! Dok smo se, kaže, borili proti turskomu gospodstvu, pali smo u robstvo vlastele i Švabe! — A jesu li i Francezi na pr. pali u robstvo vlastele zato, što su se borili proti — Turčinu? Mudrače jedan! A zašto su Talijani došli pod robstvo Švabe? Oni se barem nisu borili proti Turčinu. — »A sad su eto sve vjere jednake. Eto na tu zabludu čovječanstva, da se je klalo zbog vjere, dakle za banbadava, upozorili smo naše čitatelje«, — piše braneći se i boreći se s pameću mudrac. Zaboravio, što je napisao, da smo se borili proti turskomu gospodstvu, pa sad veli, da smo se klali radi vjere! A ne zna, da je cviet bosanske muslimanske gospode naše krvi i našega jezika još polovinom prošloga stoljeća, pred kojih 50 godina, izgibao u boju protiv muslimanskih, dakle istovjernih Osmanlija! Rad šta su klali, kad su bili jedne vjere? — Pa što bi napokon htio taj mudrac i kako on to sebi zamišlja? Što su imali učiniti naši predji, kad su na njih navalili Osmanlije? Valjda ovo: Da ih danas sutra Luka Šoški ne nazove ludama, što su se borili banbadava, imali su reći Osmanlijama: »Evo izvolite! Evo vam naši dvori, naša polja, budite paše i begovi, a mi ćemo biti raja! Bujrum, bujrum efendum!« Je li tako? Ili ako nije tako, da kako je to imalo biti, a da bude pravo i Luki Šoškomu?

Napokon: sad su sve vjere jednake! — Kako, bolan? Pa što onda muslimani traže, da se priznade njihova vjera? Što ne idu ravno popu iil fratru, — kad su sada sve vjere jednake!

Čujete, vi ljudi tamo oko »Hrv. Nar.«, ako vas ima pametnijih od Luke, jamite mu taj posao. Neka se on lati svojih knjiga, a neka ne škraba istom štogod, a tobože za nauk narodu. Nije ni to baš samo onako, — van ako je već svejedno, kako su već i sve vjere jednake!

Da, malo ne zaboravismo! Već je Zrinjski i Frankopan vidio, da je ludo boriti se radi vjere, pa se je htio složiti s Turčinom, — piše »H. N.«. — Ali im je, kaže dalje, Švaba zato odsjekao glave, pa se (čujte!) i Stj. Radić boji za svoju glavu i zato za volju velikoj gospodi (i »Švabi«, je li?) udara na »Hrv. Narod«.

Iz neba pa u rebra! Kakva je to na jedanput nastala smrtna pogibelj za glavu Stj. Radića. Nikakva, nego je Luka kivan radi onoga brzojava na Nj. Veličanstvo, pa sjetivši se Zrinjskih i Frankopana počeo sanjati: Aha, toga se boji ovaj pandur! i s time sve u snu budno na papir kao šakom na oko. — Zbilja smetenko.

Nastić i Matoš. Gjorgje Nastić danas je na glasu u cieloj carevini i to je glavni svjedok u parnici protiv Srba. Kako smo javili, i sam je bio revolucionarac, pa onda svoje drugove izdao. A. G. Matoš glasoviti je psovač: nitko ne zna tako opsovati, kao on. Sin je zagrebačkoga učitelja, bio je vojnički bjegunac, živio je potucajući se kukavno u srb. Biogradu i Parizu. Pristajao je uz starčevićance. Kad je počeo »Pokret« izlaziti, bio mu je on prvi suradnik. Danas piše u Frankovo »Hrv. Pravo«. Tu je nedavno (24. srp.) za-

pisao, kako se upoznao sa Nastićem i u srb. Biogradu, u krčmi kod zlatnoga burenceta, gdje se, kaže, sastajao cviet pustolova iz cielog Balkana! Tu je bilo macedonskih ustaša, bosanskih izseljenika, crnogorskih nezadovoljnika, tu fesova, tu otrcanih šešira i kaludjerskih prašnih mantija.

Većina toga šarenoga svieta hranila se na nečiji tudji račun. — Tu se Matoš u početku 1907. god. upoznao i jedne večeri o ponoći posvadio s glasovitim danas Nastićem. Poslie su se nekako na silu pomirili i rastali, kad evo (negdje u kolovozu 1907. god.) čitam, piše Matoš, kako Nastić svjedoči u Cetinju (u Crnoj Gori) protiv svojih drugova. Bio se on sa Srbijancima (on je iz Bosne) zavadio već u Biogradu, jer je, kad mu više nisu davali novaca, pisao protiv zavjerenika (koji su ubili kralja Aleksandra), pa su ga držali za uhodu i htjeli ga protjerati, ako ne i gore. Matoš mu se tu mogao osvetiti za onu svadju, ali nije htio. No Nastić se osvećuje Srbijancima, »a za osvetu, za inat bi se i Kraljević Marko poturčio«.

Ovako Matoš Nastića kao brani. Ima tko, a ima i koga! Dična je to čeljad!

Mile Starčević i drugovi, koji upravo neumorno, i to jedini uz seljačku stranku drže s narodom skupštine, držali su prošle nedelje opet skupštinu, i to u Ludini, u Frankovom kotaru! Skupština je uspjela. Da je Mile s drugovima iznio samo čitavu glavu, već bi to bio uspjeh, t. j. dokaz, da je u ovom kraju prevladalo poštenje i razbor, — a kamo li, što je na skupštini bilo mnogo naroda (oko 500) koji je govornike s odobravanjem slušao.

Vriedno je zabilježiti, da je sa skupštine poslan brzojav Nj. Veličanstvu, u kojem se kralju zahvaljuje za sjedinjenje Bosne i Hercegovine i moli, da se sazove sabor. A vriedno je spomenuti i to, da je zastupnik dr. Pavelić rekao na skupštini: da njegova stranka nije proti Slavenima, kao Frank. To je, čujemo, vrlo dobro djelovalo na odlične i imućne tamošnje Čehe, koje su frankovci u duhu svoga vodje upravo zametavali, a gdje su mogli i gnjavili.

Sve ovo vodi k dobru.

Paklenska opozicija! Poznato je, kako se pod Rauchovom vladom otvaraju u Hrvatskoj magjarske škole. Čitavo pošteno hrvatsko novinstvo piše proti tomu s ogorčenjem i zabrinutošću, samo Frankove novine ne samo da ne šute (kao Rauchove novine većinom) nego još brane Raucha, i to na ovaj način:

»Tko da pod ovim obstojnostima« (t. j. hoće reći: dok je ovako, kako jest, t. j. dok je tu nagodba, koju »slavosrbi« priznavaju) »sprieči utjecaj magjarizacije (t. j. pomagjarivanje)? Kad hrvatsko-srbska koalicija izdaje domovinu, kad tužaka magjarskoga eksponenta (t. j. Raucha!) ugarskomu saboru i onda kad ovaj brani sjenku hrvatske autonomije, kako se onda usudjuju novine hrvatsko-srbske koalicije potvarati našu stranku, da ona podupire magjarizatorske ciljeve (t. j. pomagjarivanje, magjarske škole) u Hrvatskoj?« (»Hrv. Pravo« 29. srpnja o. g.)

Je li ovdje i jedna rieč proti Rauchu ili proti Magjarima? Nije. Niti je kriv Rauch, a nisu krivi ni Magjari, nego je kriva — koalicija!

Frank pače očito Raucha brani, kad veli, da on brani sjenku hrvatske autonomije, a koalicija ga tužaka ugarskomu saboru! — I onda će pisati: Mi smo jedini proti nagodbi, mi smo jedini proti tudjinskomu gospodstvu.

Eto, već drugi dan piše isto »Hrv. Pr.«: »Tko izmedju nas, ako je pošten i zadojen ljubavlju prema domovini, ne osudjuje magjarizatorske težnje naših nagodbom nam nametnutih gospodara? Jest, mi to odsudjujemo, ali jedni iskreno, drugi neiskreno. Iskreno to odsudjujemo mi i za to — branimo Raucha!«

Ta to je očevidno, da brane Raucha sve i svakoga, tko je pomagjarivanju kriv, pa ipak — oni su jedini iskreni proti pomagjarivanju! Zato, što oni pozivaju sav narod, da se okupi oko programa od god. 1894., — zato su oni iskreno proti pomagjarivanju! A što u isti čas, dok narod sav pozivaju u svoj tabor, pomažu Raucha i brane ga, — za to ni pitanja! I dok sve one, koji priznavaju nagodbu, nazivlju izdajicama; dok kažu, da su svi nagodbeni banovi jednaki, za Raucha, koji je takodjer nagodbeni ban, pišu, da brani hrvatsku autonomiju, ne pitajući se, može li nagodbeni ban i što hrvatsko braniti!

Nije moguće, da još ima ljudi, koji ove paklenštine ne vide. Ta to je očevidno. Zato nije bilo druge, nego da Frank prizna, da se tako mora raditi, jer na taj način mogu pojedinci dobiti od vlade pogodnosti i polakšice. Zato je mora priznati, da njegovu stranku drži na okupu željezna disciplina. I njegovi su pristaše sve to primili i odobrili i još mogu govoriti, da su opozicija i to najrodoljubnija i najpoštenija opozicija.

Jest, paklenska opozicija! Samo ljudi paklenske pokvarenosti mogu očevidno svoje zlo bez obraza i srama pred ljudima i bez straha pred Bogom hvaliti kao dobro, a kad to ne pomože, hvatati se sile, oružja!

Da je ovo u našem narodu moguće, to je naše najstrašnije zlo.

(»Dom«. God. 1909. Broj 31.)

Naša zemlja. U jednom od posljednjih brojeva donio je »Dom« liepo razlaganje Imbre pl. Čunčića o komasaciji zemljišta, a u ovom broju iznaša marljivi naš suradnik Valent Poljak vrlo važnu osnovu za temeljito uredjenje zemljištnoga posjeda u svojem kraju. A i nar. zastupnik seljak Vinko Lovreković, priobćuje jednu doduše vrlo žalostnu, ali opet važnu stvar, koja se tiče zemljištnoga posjeda.

Mi na sve ovo posebice upozorujemo naše čitaoce i prijatelje, neka o tom razmišljaju, neka se razgovaraju i onda prime posla. Kako je s našim zemljištnim zajednicama, to nam je svima poznato. Najbolje bi bilo, da se uredjenje tih zajednica spoji s komasacijom. A na koliku bi korist bila komasacija, to svaki seljački gospodar može i sam prosuditi, a liepo su to razložili i naši prijatelji pl. Čunčić i Poljak.

Zemlja je seljaku život! Gledajmo, da nam ona bude u redu i da nam nosi pravu korist, pak smo mi seljaci gospoda! Zato gdjegod ima više prosvjećenih, razboritih, te za svoje i za obće dobro skrbnih ljudi, osobito pristaša seljačke stranke, neka ove stvari ne puste u miru, pa smo za koju godinu barem u tom u redu.

Svetotajstveni kongres. Od nekoga vremena obdržavaju se po katoličkom svietu veliki i sjajni sastanci članova crkvene udruge, kojoj je zadaća posebno klanjanje presv. Otajstvu. Na tim sastancima (kongresima) znade biti i političkih izjava, pa tako je bilo i na kongresu, koji se ovih dana obdržavao u Dubrovniku, gdje je bilo 14 biskupa, mnogo svećenika i naroda. Jedan je Slovenac predlagao, da Hrvati i Slovenci stvore zajednu kršć.-socijalnu stranku. Jedan svećenik-franjevac propoviedao je protiv naprednjaka. — Mi nismo za ovakve stvari. Klanjanje presv. Otajstvu zbilja nema posla s ovakim političkim stvarima i tako rekući s političkom kortešacijom. Inače bi se zajedno mogli klanjati Svetotajstvu samo pristaše iste političke stranke.

Najsposobniji liečnik za hrvatske rane to bi imao biti — onaj Matoš, o kom je »Dom« već pisao u savezu s Nastićem. Taj je Matoš već odavno dopisivao u Frankovo »Pravo«, a već poldrugu godinu bio je glavni Frankov pomagač, naime glavni suradnik u »Hrvatskom Pravu«. Sada najedanput, dne 10. o. mj., daje Matoš u »Hrvatskoj Slobodi«, u dnevniku stranke Dr. Mile Starčevića, izjavu, da ne će više pisati za Franka, da izstupa iz Frankove stranke i da si »uzima natrag svoju književnu slobodu«. Priznaje dakle sam, da nije pisao slobodno i po duši, nego da je bio Frankov rob.

Već je to dosta i previše, što je baš »Hrvatska Sloboda« doniela ovu izjavu. Ali da znate, kako ju je istom popratila! Evo ovako: Prostoga Frankovoga plaćenika zove najprije hrvatskim književnikom, zatim kaže, da je Matošev izstup u otačbeničkim redovima proizveo najveću »senzaciju« (važno začudjenje), a medju mladjim i inteligentnijim frankovcima pravu »stravu«; onda veli, da je Matoš za Franka poldrug godine »vrstnim svojim perom najoduševljenije i najbezobzirnije vojevao«; nadalje se »Hrv. Slob.« nada, da će i »slobodni hrvatski književnici s veseljem pozdraviti ovaj Matošev korak«; i napokon »Hrv. Slob.« drži »poznavajući Matošev talenat, da će Matoš biti najsposobniji, da svojim oštrim perom žigoše i liečí raztrovane današnje ... odnošaje u Hrvatskoj« ...

Dakle tako: Prodaj se Franku, onda popljuj i njega, i ti si ne samo u čas postao pošten čovjek, nego si i glasovit, pače si odmah najsposobniji, da u Hrvatskoj sve žigošeš i liečiš!

»Dom« će još koju napisati o toj frankovskoj, a sada eto i starčevićanskoj gnjusobi.

Politička veselica? Ovih dana priredili su njeki frankovci u zagrebačkoj pivovari njekakvu »zagorsku veselicu«, kojoj je bio pokrovitelj (kao patron) stari magjaron Spevec, sveuč. profesor. Veselicu je posjetio i Frank, a njeki su govorili, da je veselica za to i priredjena, da se Spevec javno približi Franku.

Nečuvena frankovska kortešacija. Ovih se dana doznalo, da frankovac, učitelj Ivan Klemen, piše učiteljima ovakvo pismo: Na Vaše pismo, koje ste pisali g. J. Franku, odgovaram Vam mjesto njega ja. Ako želite biti premješteni, napišite molbenicu na vladu i pošaljite ju meni. Ujedno pošaljite trošak za sadašnju i prijašnju

poštarinu, upišite se u starčevićanski učiteljski klub i pošaljite odmah 2 K članarine, uz to pošaljite nješto za starčevićanski izborni fond.

Ovo znači ni više, ni manje, nego: tko hoće, da bude premješten na bolje mjesto, neka pristupi u Frankovu stranku, i plati toliko i toliko. Frank će se već pobrinuti, da vlada molbi udovolji, a ako i ne udovolji, nješto je kapnulo u frankovski izborni fond i u blagajnu frankovskoga kluba.

Razumije se, da su to nečuvene stvari, da se molbe za premještenje šalju jednomu političkomu kortešu, i to još uz cijenu, da molitelj pristupi u njegovu stranku i plati odredjene prinose. Lako je tako širiti stranku! To su pristaše! — Ovo se moglo dogoditi samo pod vladom baruna Raucha, koji se je nemajući nikoga predao na milost i nemilost Franku. No to je već bilo previše, pa je vlada proti tomu Klemenu odredila iztragu, možda samo zato, da se toliko ne viče, a ne će mu valjda biti ništa. Sramote mu dakako pred poštenim svietom ne će nitko izbrisati. Ta to nije mala stvar vabiti pristaše (i novce) obećanjem, da će Frank to i to izhoditi kod vlade! To je liepa opozicija!

Dakako, da je Klemen ono pismo pisao sa znanjem Jos. Franka, pa to »Hrv. Pravo« i priznaje, ali veli, da sve to nije — ništa nedopuštena.

I ovaj će dogadjaj Franku škoditi, ali ga naravski ne će zatući, jer on živi od gluposti i nepoštenja, a toga ne će tako brzo nestati.

Složno hrvatstvo — moćan štit Ugarske! Ovih dana pisale su jedne magjarske novine (»Magyar Hirlap«) proti koaliciji, a hvalile stranku Josipa Franka. Tu se medju ostalim kaže, da je ta stranka proti Srbima, da je narod uz nju, da ima 30.000 vojnički organizovanih ljudi (t. j. »legionaša«), riečju, da je jaka. Doduše ta stranka ponješto šuruje s Austrijom, ali se ipak s njom može doći do sporazuma, kako je to, kaže se tu, dokazao Josip Frank, kad je ono pet sati viećao s Vekerlom.

Novine hrv.-srb. pisale su za ovaj članak, da ga je pisao stari khuenovac, a sada frankovac Kršnjavi i da se to Frank nudi Magjarima. »Hrv. Pravo« odgovara na to prekjučer veleći medju ostalim: »Hrvatski narod hoće sporazum s Ugarskom, ali pošten sporazum, na temelju nezavisnosti i ravnopravnosti... Hrvatski narod njeguje svoju hrvatsku narodnu misao i u njoj je bez dvojbe najjači štit za hrvatstvo, ali je jako i složno hrvatstvo ujedno i moćan štit Ugarske i monarkije. To treba da uvide i svi magjarski političari«...

Kako se vidi, stvar je očita: Frank se nudi, i to otvoreno. No briga nas, što se on nudi. Ali on tu nudi Magjarima hrvatski narod, da bude moćan štit Ugarskoj, i to je ono, što nama nije svejedno i što držimo za štetno. Hrvatski narod ima biti štit sebi i nikomu drugomu, i kamo sreće, kad bi mogao dosta sam sebe štititi!

To zna dobro i Jos. Frank, pa kad ipak ovako poručuje Magjarima, da će ih tobože braniti, može to značiti samo ovo: Frank je spreman, da njegov hrvatski narod bude, ako to opet uztreba, »štit« Ugarske — proti Austriji, t. j. da će Hrvati bog zna po koji put opet pristati uz Magjare proti Beču, kao i toliki naši magjaronski političari.

Nješto se važna snuje, kad je Frank ovako otvoreno proglasio svoj pristup u magjarski tabor!

Što se sprema u Hrvatskoj? Javili smo, kako se Frank nudi Magjarima, da im bude »moćan štit«, i naslutili, da se mora nešto važna spremati, kad on tako otvoreno proglasuje. I zbilja: Barun Rauch je otišao na dopust u Martinec, i to na cielih šest tjedana! A zna se, da ban i ne treba dopusta i da se to nikada nije posebice javljalo, jer ban ide na dopust, kad hoće. Mora dakle nešto biti, i to ovo: Koalicija već duže vremena kuša u Pešti, da se s Magjarima kako-tako naravna — ali bez Raucha! Od toga nije htjela popustiti. No Rauch je dobio rok od dvie godine, da nešto napravi. Zato su ga pustili, dok taj rok prodje, a kad se vidjelo, da nije napravio ništa, sad nema druge, nego da se sprema na odlazak: najprije na dopust do jeseni, da ne smeta dogovaranju i t. d. Čim je to Frank čuo, javio se s porukom Magjarima: Koalicija je slaba, moja je stranka jača, a ja nisam gori od koalicije: i ja sam za to, da hrvatski narod bude štit Ugarske — i t. d. To je morao učiniti tim više, što novi podban Cuvaj, kako se čuje, ne će da ima posla s frankovcima.

Zašto od Frankovih obećanja nema ništa, to je ovih dana razlagao poznati khuenovac, sada frankovac Kršnjavi. Poznato je naime, da je Frank uza sve držao i k sebi mamio ljude tim, što im je govorio, da će njegova stranka dobiti vladu, ako dobije većinu, a da je svakako blizu čas, kad će se program njegove stranke, t. j. ujedinjenje Hrvatske, oživotvoriti. Da je taj čas blizu, to je poslovni odbor Frankove stranke objavio posebnim proglasom. To je, rekoše potvrdio i ministar Wekerle. I sviet je to vjerovao. Koliko su puta nama njekoji starčevićanci-seljaci, kad smo ih uvjerili, da seljačka stranka hoće dobro, — koliko puta su nam odgovorili: »Istina je, ali pustimo ih još sada, kad kažu da će dobiti većinu i da će ujediniti Hrvatsku«. Tako je njeki profesor Mlinarić u Bregih kraj Ivanića na jednoj skupštini branio Franka i Wekerla — baš radi toga! A što su govorili i pisali, kad je sjedinjena Bosna! Frank je dapače pomogao sjediniti Bosnu! Sam se je tako hvalio. — A kad tamo od svega ništa!

Frank, kad je vidio, da mu se radi toga prigovara, pokrivi koaliciju. Za tim je isti onaj Kršnjavi pisao, da oni u Beču hoće njekakvu »obzorašku« politiku (sa Slavenima i Srbima), a sada piše, da su svemu krivi — Česi i Slovenci, koji su nedavno bečki sabor obstrukcijom raztjerali. Kako to? Tako: Kralj je vidio, što to rade Slaveni u Beču, pa da će tako i Slovaci u Ugarskoj, ako po općem pravu glasa dodju do rieči. Zato je kralj popustio Magjarima, koji su proti općemu pravu glasa. Zato ni Hrvati ne će dobiti ništa!

Ovako Kršnjavi tobože izvlači svoju stranku, a kad tamo, on ju zakapa! Ta kad se ovo dobro promisli, evo što izlazi: Htjelo se je, da se carevina uredi na korist Slavenima, a Magjari su to ovaj put spriečili, možda krivnjom samih Slavena. No svakako stoji, da se carevina ima urediti u slavenskom smislu, a ako to ne ide, ostaje pri starom. A Frank ne će ni da čuje za Slavene!

U cieloj je stvari najodurnije to, što je sada njetko drugi kriv, a Frank je govorio, da ima jamstvo, garancije, da ih je njegova stranka stekla, dobila. Varanje je dakle očevidno, — ali sliepci ne vide, a lupeži vide najbolje u — tmini!

Tko je koga prevario? Rauchove novine javile su ovih dana jednu vrlo važnu viest, naime: da će se magjarski napisi na željeznicama skinuti, a mjesto njih postaviti čisto hrvatski, i da će 50 hrvatskih učiteljica biti namješteno na željeznicama kod blagajne za prodavanje karata. Rauchova »Ustavnost«, što je i posve naravski, izrugavala se koaliciji kao nikada: Eto, kaže, što ste vi postigli, a što je postigao Rauch: Što će sad biti od vas? Ovaj Rauchov uspjeh vas će zadaviti i t. d. — No veselje nije trajalo ni jedan dan, jer službene novine ugarskoga ministarstva prometa javiše odmah, da o svem tom nije kod ministarstva ništa poznato!

Sad »Ustavnost« šuti, a novine od koalicije s pravom pitaju: Tko je koga prevario? Je li Ugarska vlada prevarila Raucha, t. j. obećala, da će skinuti magjarske napise, pa odustala i Raucha tako osramotila, ili je Rauch htio zavesti narod, samo da koga k sebi primami, ali ga eto ugarska vlada odala, da je to sve samo sljeparija? Kako bilo, Rauchova je vlada osramoćena, pa bi morala odstupiti. Možda je zato Rauch i otišao na »dopust«? — Vriedno je zabilježiti, da »Hrv. Pravo« javljajući, da će magj. napisi ostati, ne kaže, da su to javile i tim se hvalile Rauchove novine, nego kaže, da su to javile »njekoje novine«, pa neka sviet misli, da su to novine od koalicije. Nikako dakle Frank ne može dopustiti, da i sjenka kakve sramote padne na Raucha! Debelo prijateljstvo!

(»Dom«, God. 1909. Broj 32.)

Izvrstan materijal, a loše vodstvo. Tako je ovih dana »Obzor« u kratko u svom uvodnom članku označio seljačku stranku. Pristaše seljačke stranke samo su dakle izvrstan materijal. Samo je pisac toga članka morao još reći, što bi se po njegovom sudu od toga materijala moralo napraviti: ili špalir za bezstidnoga žida Šterna, za silovitoga Justa i za podmukloga Košuta, kad se koalicija s njima opet izmiri i kad ih pozove u Zagreb, kako su već zvali takve magjarske političare u prvo doba riečke rezolucije. Ili je to seljačtvo dobro, dotično izvrstno samo zato, da se i bez petdeset zastupnika koalicije bori proti takvomu nasilniku, kakav je Rauch i proti takvomu špekulantu, kakav je Frank, jer valjda već i »Obzor« uvidja, da od ovakve borbe, kakvu vodi koalicija, gnjaveći sav sviet sa srbskim procesom, ne bi nikada bilo tiesno ni Rauchu, ni Franku. Te dvie rieči »izvrstan materijal« već samo po sebi dovoljno pokazuju svu strahovitu plitkost i svu neizmjernu nadutost tužnih novinara i političara oko »Obzora«, kojima je jedina izprika to, što je ta nadutost njihov iztočni grieh, te su i najpametniji njihovi ljudi bili na pr. proti proširenju izbornoga prava, jer nisu htjeli da ih bira tobože prostota.

A zašto je vodstvo seljačke stranke loše? I na to »Obzor« odgovara, kao da bunca u vrućici. Zato, piše, jer se bavi velikom politikom, jer je jedanput uz koaliciju, te se čak dogovaralo i s naprednjacima, a drugi put diže hajku i na koaliciju. »Obzoru« je dakle velika politika, razložiti narodu, zašto je sva naša budućnost u sporazumu s austrijskim Slavenima i u takvom odnošaju prema carevini, po kojem bi prestala svaka posebna veza izmedju Hrvatske i Ugarske. No toga se baš »Obzor« i boji, jer političari oko »Obzora« dobro znadu, da oni mogu dobiti uzde u ruke još jedino s pomoću Pešte, budući da su bezumnom svojom i upravo zločinačkom srbskom politikom uz Raucha i Franka najviše skrivili naš današnji očajni položaj. A što se tiče tobožnjega pristajanja seljačke stranke uz koaliciju i opet hajke na nju, tu je pisac »Obzorova« članka sličan pijancu, komu se i kuće okreću samo zato, jer se njemu popolieću noge, te ide neprestance s jedne strane na drugu. Nije se seljačka stranka mienjala po koaliciji, nego se je koalicija mienjala prema Pešti i prema hrvatskom narodu. Kad je u Pešti bila kukavna, pa i podla, onda je »loše vodstvo« seljačke stranke dizalo na nju hajku; Kad je koliko toliko ustala na obranu prava hrvatskoga državnoga jezika makar i pod netočnim nazivom »Za materinsku rieč«, onda je isto »loše vodstvo« bilo ne za tu koaliciju, nego za izključivo gospodstvo hrvatskoga državnoga jezika. A kad je Rauch s Vekerlovom šakom stisnuo naš ustav s namjerom, da ga i uguši, onda je to vodstvo, ne bojeći se ni Frankove hajke, povelo pregovore s naprednjacima, a da to nije bilo radi koalicije, ni za koaliciju, može uredničtvo »Obzora«, ako tobože ne zna, saznati lako u svojoj kući, u uredničtvu »Pokreta«.

Frank i magjarske zastave u Hrvatskoj. Ove godine opet su u Hrvatskoj na banskom dvoru i na zajedničkim uredima izvješene magjarske zastave, i nitko se i ne miče, pače ni perom, što je još najlakše. Ali ono, što tom zgodom pišu Frankove novine, prava je paklenština, kako smo već jednom kazali. Umjesto da ustane na Magjare i njihova bana Raucha, evo kako piše (»Hrv. Pravo« od 18. kolovoza 1909.): »Sutra će kao svake godine zalepršati po Hrvatskoj te tudje zastave. Mi dižemo kao pravi hrvatski rodoljubi ovdje naš glas te oštro prosvjedujemo protiv nezvanih gostova, koje su godine 1906. slavosrbi u goste pozvali ... Nemajući hrvatski narod danas silu u ruci, da te zastave skinemo, zavjetujemo se, da ćemo dušom i tielom raditi do zadnjega daha, da Hrvatsku »oslobodimo«. — Vladi i ne treba drugo. Njoj treba ovo dvoje: prvo, da nitko u te zastave ne dira, i drugo: da nitko ne dira u Magjare; a to oboje preporučuje Frank »kao pravi hrvatski rodoljub«. I ne samo da ne dira u zastave i u Magjare, nego svu krivnju svaljuje na »slavosrbe« t. j. koaliciju, koja je doista, kad je bila na vladi, te zastave trpjela i nazvala »gostima«. To je bilo zlo i kukavština, ali ovo, što radi Frank, to je paklenština: odvraćati oči naroda od dušmanina i svraćati ih na domaće petljance, samo da se Magjarima i Rauchu za dobru nagradu preporuči, a ipak ostane »pravi hrvatski rodoljub«. — Doista, gdje ovakva sotona može još vrieditи, kao rodoljub, tu narod mora biti u robstvu.

(»Dom«, God. 1909. Broj 33.)

Frankove novine i Gajeva slava. Poznato je, da su starčevićanci, a poslie frankovci, desetke godina kudili i grdili kud i kamo više »Slavosrbe«, nego magjarone, pa su po njihovom i danas »slavosrbi« veći neprijatelji Hrvatima i Hrvatskoj, nego svi drugi dušmani. Što bi imao značiti taj doista ludi i nespretni naziv, toga sada ne ćemo razlagati. Dosta je znati, da su »slavosrbima« nazivali sve naše prve i najzaslužnije, doma i u svietu najpoznatije ljude, počevši od Ljudevita Gaja i Jelačića, pa do Strosmajera, koji je umro pred koju godinu.

Vriedno je zato bilo pripaziti, kako će se ti ljudi vladati prigodom proslave Gajeve stogodišnjice.

Prije svega vidi se tu strahovito duševno siromaštvo i skrajnja kukavština frankovaca. Poznato je doduše, da medju frankovcima nema ljudi veće naobrazbe, koji bi bili kadri zamisliti i napisati što drugo osim običnoga novinskoga članka, već deset godina glasi jedan kao drugi, jer ih piše jedan čovjek (Martin Lovrenčević), koji se nije pokazao kao samostalni mislilac i književnik. U novije vrieme pristupilo su u Frankovu stranku dvojica, trojica ljudi, koji vriede i kao pisci. To su: stari khuenovac Kršnjavi, za tim profesor Ogrizović i pisac Matoš. Kršnjavi je pisao i piše vrlo malo, a i malo mu to sve vriedi, premda je imao vremena i mogućnosti, da kao dobro plaćeni sveučilištni profesor stvarno prouči nješto više, a ne samo komediju Talijana Dantea. Ipak, što napiše, znade biti, štono rieč, duhovito i zgodno, da se čovjek nasmije i osupne. Nije mu to ni težko, jer mu se je lako narugati svemu, kad mu ništa nije sveto. Očito je, da ne piše radi stvari, nego radi sebe. Po ćućenju nije Hrvat. Premda je dugo bio uz biskupa Strosmajera, nije ga se primilo ni slavenstvo ni preporodna hrvatska misao. Taj dakle ne može o hrvatskoj stvari napisati s čuvstvom i zanosom ništa, osim da nam se svima naruga, što koji put znade i učiniti. — Ogrizovića hvale kao književnika i drugi osim njegovih pristaša. No tko bolje gleda, vidi, da taj pisac više hoće, nego što može. Mi smo se na pr. čudili, da je jedan doktor mogao u »Hrv. Pravu« onako ludo napisati, kako treba urediti uzgajanje mladeži u hrvatskim školama. — Matoš je, kako smo jednom već spomenuli, samo nenadkriljivi psovač, a i on se rugao malone svemu, što mi Hrvati imamo.

Nije po tom čudo, što »Hrv. Pravo« prigodom Gajeve proslave nije moglo naći čovjeka, koji bi o Gaju napisao nješto od srca liepo i zanosno, — nego je moralo doslovce pretiskati iz lista »Zagorske Novine« članak našega prijatelja Isidora Škorjača. Ostavio je dapače i ono, što Škorjač tu piše o seljačtvu, naravski posve u duhu seljačke stranke.

No pita se: A zašto je »Hrv. Pravo« držalo potrebnim, da išto piše, pače i slavi slavosrba Gaja? — To je zanimljivo pitanje. Nije naime kud kamo: Gajev je rad urodio plodom i danas ga slavi cieli hrvatski i slavenski svieť, te svaki prosviećen čovjek, koji ne će da ga proglase prosto ludom, mora to priznati. Tu dakle frankovcima ne preostaje drugo, nego da se kako tako priključe narodu, jer bi se inače očito vidjelo, da su posve osamljeni, kako u istinu i jesu.

No ima još nješto. »Hrv. Pravo« tiskalo je prekjučer pjesmu, što ju je u slavu Gaju spjevao spomenuti Ogrizović, a govorena je ta

pjesma u hrv. kazalištu. Već je čudno, što frankovac slavi »slavosrba« Gaja; no kad vidimo ,da se u toj pjesmi spominju i »slavska braća«, što nam je misliti? — Tu je moguće samo dvoje, i to: ili frankovci zbilja drže, da je Gaj htio dobro i zbilja učinio dobro hrvatskomu narodu, ili ne misle tako, nego se za bud kakvu korist priklanjaju uz njegovu slavu. Ako je prvo, onda bez sumnje za njekakvu korist bezdušno zavadjaju narod grdeći stare i mlade »slavosrbe«; ako je drugo, onda su za bud kakovu korist spremni slaviti sve i svakoga. (Pjesme za slavu u kazalištu dobro se plaćaju!)

Bilo ovo ili ono, gadno je i jedno i drugo i pokazuje u pravoj slici ovu vrst ljudi, koji su u hrvatskom narodu napravili već toliko smutnje.

Novine kao novine! »Obzor« javlja jučer, da je zdravlje Josipa Franka krenulo na gore, a »Hrv. Pravo«, da je krenulo na — bolje. (Da je Frank obolio, javilo je i »Hrv. Pravo«, a govorilo se, da ga je udarila kap, Bože oslobodi.)

»Zdravo riešenje« zapadno-balkanskog pitanja. Poznato je svakomu ikoliko prosvećenomu Hrvatu, što su sve hrvatski narodni prvaci smišljali i kušali, da hrvatskomu narodu zajamče i poboljšaju obstanak i napredak u budućnosti. Poznato je, o čem se je ovih dana više pisalo, kako je Ljudevit Gaj sa svojim drugovima htio da sva Hrvatima srodna plemena ovdje na jugu sjedini u bratimstvu pod jednim imenom »ilirskim«. Ugarsko namjestničtvo, pod koje je onda, kad se je to snovalo (1835 do 1847), spadala i banska Hrvatska, priekim je okokom gledalo te »Ilirce« i neprestano zahtievalo od domaćih hrvatskih oblasti, neko izvieste, kakve su to ilirske čitaonice, ilirska »matica« i t. d., što se u Zagrebu i po ostaloj Hrvatskoj osnivaju. I tako je napokon Magjarima uspjelo, da je ilirsko ime bilo zabranjeno još prije rata 1848. god. Poslie rata došla je njemačka vlada; koja se nije dala nikomu ni maknuti. Kad je bečka vlada 1860. morala popustiti te god. 1861. sazvan hrvatski sabor, javlja se djakovački biskup Strosmajer s osnovom, da Hrvate i njihove srodne susjede Slovence, Srbe i Bugare sjedini barem u prosvjeti pod imenom »jugoslavenskim«. No u isto vrieme javi se i A. Starčević kao ljuti protivnik Strosmajeru ,te poslie i ruglu izvrgne i ilirstvo, jugoslavenstvo i slavenstvo. Od onda pa do danas sve, što je htjelo biti pravo hrvatsko, grdilo je i ružilo »slavosrbske petljanije« s ilirstvom, jugoslavenstvom i slavenstvom. Spas Hrvata i Hrvatske imalo bi biti »čisto hrvatstvo«. Sve ovo ne bi bilo tako loše, da se tu postupalo s razlogom i s pravom voljom ,da se pomogne hrvatskomu narodu. Ali se tu nije razlagalo i prosudjivalo, nego grdilo, podjarivalo i špekuliralo ,dok nije došlo do toga, da je danas, za čudo, prvi branitelj »čistoga hrvatstva« — jedan pokršteni židov, koji dobro ni hrvatski ne zna! I time je svršilo naše nastojanje za bolju budućnost našega naroda. Da to nije čist posao, to je očito.

No što ćemo, kad u novinama, koje dan na dan svim mogućim porugama ustaju i proti samoj pomisli o kakvom jugoslavenstvu, čitamo, da smo »mi Hrvati idejom ilirizma pružili podlogu za zdravo riešenje barem zapadno balkanskoga problema? (»Hrv. Pravo« od

6. kolovoza o. g.) Jednako je čudno, kad u istim novinama, koje uviek ističu slavensku neslogu, čitamo, da bi kud i kamo teže bilo, kad bi se na Balkanu stvorio savez Slavena i ne-Slavena. Ta ako je naravnije, da Slaveni budu složniji medju sobom nego s drugim narodima, što onda vičete na Slavene i poručujete Niemcima, da sa Slavenima nemate ništa zajedničkoga?

»Hrv. Pravo« i njegovi ljudi znadu često svojim protivnicima prigovarati, da lutaju i vrludaju. Moguće. No zar i ovo, što smo spomenuli, nije ,najblaže rečeno, lutanje?

No ovo nije lutanje, jer židov zna, kuda mu je put. A što se ipak i ovako što nadje u njegovim novinama, to je samo dokaz, da mu nije uspjelo posve ubiti zdravoga hrvatskoga osjećaja ni u ovom svojem nesretnom piscu, kojega već desetak godina plaća, da smućuje hrvatski narod. Da tim nije već toliko zla počinjeno, čovjek bi se tomu veselio.

(»Dom«, God. 1909. Broj 34.)

Djački sastanci. Djaci se od starine u prosviećenom svietu javljaju u javnom, osobito političkom životu. To je sasvim naravski, jer mladež, ako je i neuka, daje od sebe glas kakav-takav, a kamo li ne bi mladež, koja se uči iz starih knjiga! Mladost je bez brige, a ima ognjeno srce i dobru dušu za sve, što je dobro.

Pravo je znamenovanje dobila mladež istom prije jedno 100 godina, i to u Njemačkoj, kad su se Niemci digli proti Napoleonu. U godini 1848. vodili su bečki djaci veliku rieč, pa što dalje, čuje se mladež sve to više, jer su visoke škole od godine do godine sve to punije, tako da već i u zagrebačkom sveučilištu ima preko tisuću djaka, a u Beču ih ima preko pet tisuća. Djački nemiri i demonstracije bile su vrlo obična stvar. Sad kao da je toga sve manje. Na našem zagrebačkom sveučilištu bila je mladež od početka pa sve do najnovijeg vremena — starčevićanska, »stekliška«, tako da bi gotovo sva naša visoko školana gospoda morala biti starčevićanci. No poslie ses starčevićanstvo obično izpušilo, te njekadanji vatreni starčevićan postajahu gotovo bez izuzetka magjaroni. To je mnogo pomoglo, da se do djačke vike ne drži mnogo.

No sve ovo, što smo do sada spomenuli, ticalo se odrasle mladeži, koja se uči na visokim školama (sveučilištu). Za ostalu mladež, koja se uči po tako zvanim »srednjim školama« (u gimnaziji i realci), u koju dolazi iz pučke škole i gdje se uči osam godina — za tu se mladež nije u javnom životu ni znalo, i to za to, jer su to velikom većinom djeca, a drugo za to, što propisi zabranjuju školskoj mladeži dolaziti na političke sastanke. Tek kad je ova mlalež odlazila iz srednje škole (onda se ti mladići zovu abiturienti, t. j. odlaznici), znala je prirediti sastanak. Tako su prije 18 godina i hrvatski abiturienti priredili prvi takav sastanak u Ljubljani.

No prošle (1908.) godine dogodila se do sada nevidjena stvar: u Zagrebu se obdržavao sastanak (kongres) srednjoškolske mladeži, na kojem se govorilo malone samo o politici. I premda je dobro poznato, da je srednjoškolskoj mladeži zabranjeno dolaziti na političke sastanke, — djeca su sastanak obdržavala, i to u isto vrieme, kad su

se ljudima sastanci zabranjivali! Kako to? Tako: To je bila starčevićanska mladež. Isto je tako i katolička srednjoškolska mladež obdržavala svoj posebni sastanak. Vlada i školske oblasti nisu, koliko mi znamo, ni smetale niti išto radi tih sastanaka mladeži prigovorile.

Ovakav se sastanak držao i dne 27. i 28. kolovoza ove godine u Zagrebu, pa Frankove novine o tome mnogo pišu, a njegdašnji vladin predstojnik za škole, Kršnjavi, drži toj djeci govore. Doista je medju tom gospodom hrvatskom sve moguće! Taj Kršnjavi, dok je imao vlast, nije zrelim ljudima dopuštao, da se bave politikom, a sada dolazi na djačke političke sastanke!

Sav je sviet znao, zašto su priredjeni ovi sastanci nedorasle mladeži. Mladež, koja uči na zagrebačkom sveučilištu, nije više starčevićanska, a još manje frankovska, već pristaje većinom uz koaliciju, posebice uz naprednu stranku. A Rauchu i Franku svakako je trebalo, da pokažu, da je i mladež za njih. I zato ti sastanci, koji se protive propisima.

Dvoje je osobito vriedno kod ove stvari zabilježiti. Prvo je to, što se mladeži dozvoljava, da gazi propise, koji obstoje i radi kojih se druga mladež kazni. Ako ti propisi ne valjaju, neka se ukinu; ali dok obstoje, moraju se držati. Aovako, kad mladež dobro zna, da joj se kroz prste gleda, i to samo zato, što je to starčevićanski sastanak, mladež se kvari mišljenjem da zakon vriedi, ako hoće vlada i gospoda, t. j. uče se raditi onako, kako se kod nas radi, naime: zakon vriedi, kada treba prikvačiti protivnika.

Drugo je ovo: Ova se mladež klanja Jos. Franku, staromu khuenovcu Kršnjaviju, dapače i njekomu dru. Ivi Franku, za kojega nitko ne zna, u čem bi hrvatskoj mladeži mogao biti uzor.

Što ima narod od ovakove mladeži očekivati, to je na dlanu: zlo i opačine.

A od ovih sastanka i onako nikakve koristi, nego nješto sljeparenja za javnost.

Što bi mladež u ovim godinama koristna mogla učiniti, o tom bi trebalo posebice progovoriti.

Slavensku večer u Splitu, najvećem i najvažnijem gradu dalmatinske Hrvatske, prirediše u sriedu, dne 25. kolovoza u počast češkom sveuč. profesoru i zastupniku na carevinskom vieću dr. Masariku i ruskom profesoru generalu Volodimirovu. Tu je prof. Masarik izrekao govor, u kojem je, kako piše naprednjački »Pokret« — prema splitskoj »Slobodi« — kazano i ovo:

Hrvatski i srbski narod čeka velika zadaća. Vaš je narod čisto seljački, ima vas više od 90 postotaka poljedjelaca i tim postaje prvom zadaćom vašom oslobodjenje, osvještenje i podignuće toga do sada prezrenoga zemljoradnika, tih malih ljudi, jer su oni vaš narod. Budu li oni oslobodjeni, osviešteni, jači i mogućniji, bit će jak i moguć vaš narod. U tom hrvatskom i srbskom težaku, tu je vaša Velika Hrvatska i Velika Srbija. Uz privredna pitanja, kao što je u vas na pr. kmetsko pitanje, morate se (vi seljaci) i politički organizovati, da uzmognete imati u občini i u saboru ljude, koji će raditi za vaše dobro i vaš napredak. Budete li se bavili, ko što treba, privrednim podiza-

njem vašega seljaka i težaka, kazat će vam možda protivnici, da je to lih pitanje kruha, da se bavite odveć pitanjima trbuha. Ali nije li to baš najidealnije, da onaj, koji ima kruha i kojemu ništa ne fali, nastoji da pribavi kruha onomu, koji ga nema, da i on ne trpi bar glad i žedju pa da tako okrepljen uzmogne raditi i za idealne ciljeve? Jučer sam bio s prijateljima u nekim vašim selima, da vidim na svoje oči, kako vaš narod živi. To mene više zanima, nego li Dioklecianova palača ili razgledanje drugih starina, pa kad sam gledao te seljake, njihove kuće i njihov život i o tome razmišljao, spomenuo sam se velikog Rusa Turgenjeva, koji je dao dobar nauk ruskoj inteligenciji. — Tu je sada Masarik razložio, kako je Turgenjev učio rusku gospodu; još je mogao reći, da ih je učio uzalud, kako je eto i »Pokret« ovu stvar uzalud donio pred većinu svojih čitatelja.

Uz put moramo dakako odsuditi, što profesor Masarik u Spljetu govori o Velikoj Srbiji, jer Velika Hrvatska ili Velika Srbija nije nipošto svejedno, nego nas ovakovo lomatanje dovodi u najveće neprilike. Ako pak nismo razumjeli g. Masarika, ako je on govorio naime u obće o zadaći i budućnosti cieloga našega naroda, kojemu dakako spadaju i Srbi, onda bismo ga umolili da u Beogradu isto tako govori: To je naša Velika Srbija ili Velika Hrvatska. Ako g. češki profesor drži, da se to s jednakim pravom ne bi moglo govoriti u Beogradu, onda je očito, da njemu nije do Hrvata, već da u nječijem poslu putuje po hrvatskim zemljama. Kako je poznato, mi se u te poslove ne pačamo, nego naprotiv sve takove pokušaje i odsudjujemo i suzbijamo.

(»Dom«, God. 1909. Broj 35.)

Magjarske škole u Hrvatskoj — to već nije šala. U daruvarskom kotaru ima ih već, devet, a sad ih traže još deset: U Dežanovcu, Sokolovcu, Trojeglavi, Antunovcu i t. d. Hrvatske oblasti, osobito kot. predstojnik Makaj, tako idu na ruku i pomažu tim Magjarima, da se vladaju u našemu domu kao gospodari, te se groze Hrvatima, koji se magjarskim školama protive, da će im porazbijati glave, ubiti i t. d. Jednomu su obć. odborniku Smoli u Sokolovcu, doista već razbili glavu! Zato se školski odbor u Sokolovcu nije usudio od straha glasovati proti magj. školi! A kako i bi, kad spomenuti kot. pretstojnik Makaj na sjednicu školskoga odbora pozove sve Magjare iz obćine, a oni dodju sa ženama i djecom i tu se koče i priete! A da im se dozvoli škola, služe se i lažima, t. j. prijavljuju, da imaju više djece, nego što u istinu imaju, a oblasti toga ne iztražuju.

Ovo je sve doista već sramota. Što radi naša saborska većina?! Kako će se usuditi pred narod? Novine najjače stranke u većini pišu da je »Hrvatska nad grobom« —, a nitko se ipak ne miče! A frankovci podupiru bana Raucha, koji sve to dopušta!

No bit će skoro i ta čaša puna!

Novine o glavnoj skupštini seljačke stranke. Zagrebački »Obzor« donio je sve skupštinske zaključke, a u glavnom i opis skupštine bez ikakve svoje opazke. »Pokret« je kod onoga zaključka o koaliciji metnuo iza rieči »neiskrenost« upitnik, te je time, ako i nehotice priznao, da je ono sve ostalo o koaliciji istina. Skupštinu je opisao

mjestimice dosta netočno, naročito je sasvim krivo izviestio, da je kapelan Škrinjar kazao, da je u vjeri liberalac, a u politici da nije klerikalac (t. j. da o vjeri misli po svojoj glavi, a u politici da ne zlorabi svoga svećeničkoga staleža, da bi djelovao na savjest svojih vjernika u svjetovne svrhe).

Škrinjar je jasno rekao: Mi smo liberalci u politici, a ne u vjeri.

Njemački dnevnik »Agramer Tagblatt« donio je dosta obširan i vrlo dobar izvještaj o skupštini samo je nekako spleo vjeru i Srbe, spominjući razlog, radi kojega nije došlo do sloge medju seljačkom i naprednom strankom. Liepo je izviestio i zadarski »Narodni List«, a za čudo i pučki list »Prijatelj Naroda«. Najljepše je i posve samostalno izviestio o skupštini »Hrvatski Dnevnik« u Sarajevu, list nadbiskupa Štadlera. I taj je donio svih 12 zaključaka doslovce, a zaključak o koaliciji i o vjeri tiskan je razmaknutim pismenima. Kod zaključka o Frankovoj stranci metnuo je četiri upitnika, ne vjerujući onomu, što se tamo kaže. Stavio je čak upitnik i poslie one rieči, gdje se veli da Frank pomaže Raucha. Zar u Sarajevu zbilja ne znaju, što je Frank na Josipovo kazao, a i u »Hrvatskom Pravu« napisao, da naime pomaže Rauchu toliko, koliko Rauch progoni Srbe?

Koliko smo do sada opazili, Rauchova »Ustavnost« i Frankovo »Hrvatsko Pravo« nisu ove seljačke skupštine ni spomenuli.

Starčevićanstvo i magjaronstvo. Osječki njemački list »Drau« pisao je nedavno, neka Rauch samo prima Frankovu pomoć, dok stvori svoju stranku, a iza toga neka starčevićanci rade, što im drago. Pa to, piše dalje »Drau« nije ništa nova: sveza izmedju starčevićanstva i magjaronstva već se je, kaže, za bana Khuena nješto opažala.

Ovo pisanje njemačkoga osječkoga lista prenosi »Hrv. Slob.« od rieči do rieči, naravski, da pokaže, kako Frankov rodjak Pfajfer (izdavač toga njemačkoga lista), dakako po Frankovom naputku, odkriva savez izmedju Raucha i Franka. Od svoje strane dodaje »Hrv. Slob.« da za ono, što je Frank imao s Khuenom, oni, koji su Franka ostavili, nisu znali.

Dne 26. kolov. o. g. čitali smo u »Hrv. Pravu« Bog zna po koji put, da si je barun Rauch uzeo zadaćom suzbiti srbsku propagandu, pa da ga svaki Hrvat mora u tom radu podupirati. Što nema sabora, kriva je koalicija, Rauchova vlada bolja je od koalicije. »Narodni zastupnici naše stranke« (piše »Hrv. Pr.«) »držeći se strogo naputaka slavnoga A. Starčevića ne udaraju na ljude vlade, već se bore protiv sustava«, — pa dakako ne udaraju ni na Raucha, — nego ga dočekuju na putu sa slavolucima . . .

Što su oni, koji su Franka ostavili, znali i što nisu znali, to je sad prilično svejedno. No nije svejedno ovo: Onaj naputak slavnoga A. Starčevića, kojim se »Hrv. Pravo« brani, poznat je odavna svakomu starčevićancu, i to ne toliko iz djelâ A. Starčevića, koliko iz starčevićanskih novina, u kojima se je često ovaj naputak mogao čitati, a to je dokaz, da su se starčevićanske novine već odavna ovim naputkom branile. Zašto? Zato, što starčevićanske novine nisu udarale na vladine ljude. Ne udarati dakle na vladine ljude »kao takove« — to je staro starčevićansko pravilo. A od toga do mirnoga gledanja,

kako vladine ljude dočekuju, i dalje do toga, da se pri tom udari na protivnike vladinih ljudi, koji ih ne mogu mirno gledati, — jedva je i korak. Bilo bi zato vrieme, da se jednom ozbiljno prosudi, što taj naputak znači i što vriedi. Kad bi taj naputak glasio, da ne treba na nikoga udarati prosto i žestoko, mi bismo ga razumjeli. Ali kad taj naputak vriedi samo za vladine ljude, i kad znamo, da je sam A. Starčević prosto i žestoko udarao na druge svoje protivnike (na pr. na biskupa Strosmajera), onda jedva treba i izreći što taj naputak u sebi krije. A do čega je doveo, vidi se po današnjoj frankovštini, koja je u tom pravi nastavak starčevićanstva. Ovo je jedan naputak, s kojim svi petljanci i sljepari mogu tako izvrstno ševrdati, da im nikada ne možeš na kraj doći, a takvi naputci bogme nisu sgodni, da odgoje otvorene karaktere i potiču na odlučnu borbu proti tudjinskoj vlasti.

Jesu li samo katolici kršćani? God. 1904. pisale su katoličke zagrebačke novine »Hrvatstvo« da Stj. Radić govori, t. j. da se hvali, da je katolik, a radi i piše proti katoličkoj Crkvi i t. d. Na to je 17. listop. 1904. Stj. Radić poslao »Hrvatstvu« izpravak, da nije nikada nikomu kazao, ni mogao kazati, da je katolik, nego da nastoji biti pravi kršćanin. Sad, prigodom gl. skupštine seljačke stranke piše »Hrvatstvo« opet o tom, kao da se je Stj. Radić tom svojom izjavom odrekao katolicizma (kat. Vjere). — »Hrvatstvo« ima krivo. Ako netko ne kaže i ne može kazati (jer nema ni prilike niti vidi potrebe za to), da je katolik, tim još ne kaže da nije katolik, a kamo li da se odriče katoličtva. To je valjda očito. Ako je pak tko kao katolik kršten i upisan, pa ako baš nikomu nikada ne kaže, da je katolik, ne prestaje zato biti katolik ni onda, ako ne nastoji biti pravi kršćanin.

To sve zna i »Hrvatstvo« ali i mi znamo, što mu je krivo: Krivo mu je što je Stj. Radić naglasio, da nastoji biti pravi kršćanin, a da je katolik, o tom nije nikada ni govorio. Po tom »H« sudi, da je Stj. R. daleko od kat. Crkve, pače (a tu ima očito krivo), da se je i odrekao katoličtva, što više, da Stj. R. nije ni kršćanin, jer »pred Bogom kršćanstva izvan katolicizma nema«.

Bez obzira na to, što »H« nema razloga držati, da je Stjepan Radić »izvan katolicizma«, mi o tom, što pred Bogom ima, a što nema, ne ćemo govoriti, jer je to ne samo velika, nego najveća stvar. Ali mi znamo to, da i katolici vrlo često govore i pišu: da treba živjeti kršćanski, da nas to i to uči kršćanska Vjera, a u školi i crkvi uči se kršćanski nauk itd. No mi povrh toga znamo, da tolika naša braća, Hrvati i Slaveni, vjeruju kršćanski, ljube kršćanski, stradaju i nadaju se kršćanski, baš kao i mi, i još više nego mi, premda ta naša braća nisu katolici, i mi, vidite, nemamo srca, ne dopušta nam duša kazati, da oni nisu kršćani i da sve to nije kršćanski zato, što nije katolički. Ako je to naš grieh, ako tim griešimo proti katoličkoj Vjeri, — onda, — onda se neka nitko ne čudi, ako nikada nikomu ne ćemo kazati, da smo — katolici.

Frank proti — Rauchu! Nije kud kamo, — Frank mora natrag: s Rauchom ne ide! Pomagao mu je dok se je ikako dalo sljepariti, da

je Rauch proti Srbima. Ali Srba nije tako lako uništiti, kako ih je lako »ne priznavati«, pa se sad Rauch dogovara sa — Srbima. To javlja »Hrv. Pravo« i upozoruje: Na oprez, Hrvati! — I naći će se ljudi, koji će opet biti uz Franka, premda se je eto dao od Raucha »prevariti«! Možda će zbilja pisati, da ga je Rauch prevario — bit će ih, koji će mu vjerovati, premda je očito, da je sve bilo dogovoreno, i to ovako: Ja ću, rekao je po prilici Rauch, malo prikvačiti Srbe, a vi ćete reći: Aha, to je naš ban! — pa ćemo skupa vladati, a prostota ne će opaziti. Tako ćemo durati, dok bude išlo. A onda: meni penzija, a vam, znate već: ne će vam biti badava. — Tako je i bilo.

Tko će sada uz Raucha? »Hrv. Pravo« javlja, da će hrv. str. prava (Tuškan, Magdić i t. d.) izstupiti iz koalicije i pristati uz Raucha. »Hrvatska« odgovara da to nije istina.

Medjutim, da uz put spomenemo, jedan član hrv. stranke prava već je otišao k Rauchu te je imenovan tajnikom kod vlade: to je zastupnik novskoga kotara Harambašić. Tako je svršio slavni taj slavitelj stranke prava, za kojega su svi znali, tko je i što je, ali je bio dobar, samo kad je pristajao uz njih. Sad ga njeki (»Obzor« i »Pokret«) grde.

(»Dom«, God. 1909. Broj 36.)

Podban Cuvaj i seljačtvo. Na svojem putu po domovini navratio se podban plemić Cuvaj i u mjesto Ivanjsku županije bjelovarske. Tu je, kako čitamo u novinama, posjetio svoje domare, a kod svečanoga objeda nazdravio mukotrpnomu hrvatskomu seljačtvu.

Mi ovo bilježimo s veseljem i zadovoljstvom. Sudeći po tom, što je podbana pozdravila jedna učenica prezimenom Cuvaj i što je posjetio svoje »domare« današnji je podban rodom iz Ivanjske, gdje još ima kuća, svakako seljačkih, koje se zovu Cuvaj i koje gospodin podban ne samo liepo zove svojim »domarima«, nego im ide i u posjete. To je jedno, što se svakoga čovjeka, koji znade cieniti osjećaj rodbinstva, vrlo ugodno doima, te daje gospodinu podbanu svjedočbu prave kulturne plemenštine, koja stoji i u tom, da čovjek poštuje svoje pleme i svoj rod.

Još s većim zadovoljstvom bilježimo, što je g. podban na svečanom objedu nazdravio seljačtvu, jer to je svakako velika i znamenita promjena na bolje. Vladine novine kažu, da je podban nazdravio »mukotrpnomu« seljačtvu, što je doista i istina. No budu li se podbani, pa i bani hrvatski sve to češće sjećali seljačtva i to ne samo u zdravicama, nego i u ozbiljnim stvarima, doći će vrieme, kad ovaj vječni seljački pridjevak »mukotrpni« ne će imati smisla. Seljački život sam po sebi nije nipošto tako »mukotrpan« da bi ga gospoda morala žaliti pače i onda, kad mu nazdravljaju. Neka država i njezina gospoda dade seljačtvu pravicu i slobodu, pa se ne će moći govoriti o mukotrpnom seljačtvu. No svejedno, neka je g. podban nazdravio seljačtvu samo od samilosti i milosrdja, što je mukotrpno, samo bi to imao biti dokaz njegova uvjerenja, da seljačke muke treba već jednom umanjiti, pa je držao, da to treba i javno kazati.

A to je svakako dobar znak, jer je to valjda prvi podban, koji je javno nazdravio seljačtvu.

Mogao bi tko reći, da sve ovo posjećivanje »domara« i nazdravljanje seljačtvu ne vriedi mnogo, jer je sve to samo politika, a inače je g. podbanu malo stalo do »domara« i do seljačtva. A moglo bi se dodati još i to, da je Ivanjska u čazmanskom kotaru, gdje je u većini seljačka stranka, pa da je g. podban htio samo premamiti seljake na svoju stranu.

Mi ne ćemo o tom više reći, jer g. Cuvaja ne poznamo, nego sudimo samo čine, t. j. rieči i vladanje g. podbana prema domarima i seljačtvu. No ako je sve to samo politika, mi smo i u tom slučaju zadovoljni, jer nas napunjuje zadovoljstvom, što i politika g. podbana mora računati sa seljačtvom; i to ne samo u zdravicama nego i u posjećivanju domara, t. j. u bližem, osjećajnom (etičkom) držanju prema seljačtvu, čemu do sada medju gospodom, osobito velikom, nije bilo traga.

Još ćemo samo to spomenuti, da bi plemiću i podbanu Cuvaju još ljepše dolikovalo, da svoje domare posjeti i na neslužbenom putovanju, a da podredjenim činovnicima ne dopusti podizati sebi slavoluke sve na račun mukotrpnog seljačtva.

Što smo žrtvovali za slavenstvo? Ne znamo, zašto se »Hrvtska Sloboda« uzpisala proti »slavjanstvu«: da ga nama Hrvatima baš ne treba! Pa dobro, recimo, da ga ne treba, ali što treba baš sada pisati o tom čitave članke? Valjda nam ipak ti Slavjani nisu pogibeljniji od Magjara? Na pisanje »Hrv. Sl.« javio se »Pokret« braneći slavenstvo, a onda se u »Hvratskoj« javio Slovenac Ilešić, koji nije političar, nego upozoruje na to, što nama Slaveni vriede u prosvjeti. Bez naših preporoditelja (»iliraca«), kaže sasvim pravo Ilešić, ne bi Hrvati bili ništa, a naših preporoditelja ne bi bilo bez slavenstva. No poslije svega toga ostaje »Hrv. Slob.« kod svoga, te dapače tvrdi, da su Talijani bliži Hrvatima nego Rusi ili Poljaci! Vjerujemo, da su piscu onih članaka u »Hrv. Slob.« bliži Talijani (i to, kaže, oni južni, oni najgori), nego Rusi ili Poljaci. — Ali baš zato, nema taj pisac prava poučavati nas druge Hrvate o toj stvari, o kojoj zna malo, a osjećaje za nju nema ni malo. Najbolje bi zato bilo pustiti ga, neka i dalje piše po nauci svoga učitelja A. Starčevića.

No jednu stvar, kojom taj pisac sam sebe tuče, ne ćemo prešutjeti. On naime kaže, da svi ostali Slaveni navlače slavensku misao na svoju korist: Rusi hoće da slavenstvo podiže Ruse, Česi da podiže i pomaže Čehe i t. d., a u isti čas tvrdi, da mi Hrvati nemamo i ne možemo imati nikakve koristi od slavenstva! Pa kako to, da ovi drugi slavenski narodi imadu korist od slavenstva, kad ga, kako kaže pisac »H. S.« navlače na svoju korist? — Nije li baš to dokaz, da slavenstvo može i mora koristiti svakomu slavenskomu narodu, a ne da pojedini slavenski narodi imadu koristiti slavenstvu, ili se pače za slavenstvo žrtvovati?

Ta što smo mi Hrvati žrtvovali slavenstvu? A o tom »H. S.« najviše galami: »da se ne smijemo »žrtvovati« za Slavjane!«

(»Dom«, God. 1909. Broj 37.)

Čudne pozdravne govore morao je slušati podban Cuvaj na svojem putu po domovini. Vladine su novine naime javile, da je u Grubišnom polju podbana pozdravio župnik i nar. zastupnik Jemeršić, a u Garešnici župnik Posilović, — a to su obojica opozicionalci: Jemeršić frankovac, a Posilović (od nedavna) frankovski »odmetnik«. Što je dakle? Jesu li dočekali i pozdravili Cuvaja ili nisu? — To je da se nasmiješ: Posilović (u »Hrv. Slobodi«) piše, da nije dočekao ni pozdravio Cuvaja, pače da bi volio u zemlju propasti, a čitajući dalje vidimo, da sâm priopćuje govor što ga je pred podbanom izrekao! Što je dakle? pita se čovjek i opet. Kad Posilović kaže, da on nije dočekao Cuvaja, a ipak je pred njim govorio onda je valjda Cuvaj dočekao Posilovića, jer njekako su se morali sastati, kad su licem u lice divanili! A onda, ako je Posilović govorio, a nije podbana pozdravio, valjda ga je pošteno izgrdio? I doista, kad se čovjek malo razabere u toj »zmešariji«, vidi, da je bilo malo ovako, malo onako: Posilović je ipak njekako dočekao Cuvaja, njekako ga je i pozdravio, ali je svoj pozdrav ne samo zasolio i zapaprio, nego i zakiselio, t. j. dočekao je i pozdravio podbana opozicionalnim govorom, misleći valjda: kad može veliki župan bjelovarski (Srbin Georgijević) pozdravljajući bana onako malo službo-uljudno oponirati ili prkositi, mogu i ja. Kako je to odvažni popić »izpeljao« ne možemo pravo suditi, ali je to svakako, štono rieč, originalno, t. j. nešto novo. Cuvaj valjda nije znao, bi li kihao, ili bi se kiselio, a občinstvo je, kaže naš dopisnik iz Garešnice, bilo zadovoljno: malo mu je odlanulo, što je netko makar i ovako rekao ono, što svi oni misle.

Jemeršićeva obrana kukavna je sljeparija, puna razdraženosti i prostačtva. On je, kaže, poslie parade došao pred podbana u ured kot. oblasti, da mu preporuči njeke molbe (za cestu i t. d.), a onda zaključio opozicionalnim govorom! Htio je, štono rieč, i stisnuti i . . . , ali kako je poznato, to ne ide bez one njeke neprilike . . . Naravski, da je sada srdit i sam na sebe.

Blaženi hrvatski narod! Čitamo u »Hrv. Slob.« da je dr. Mile Starčević došao prošle nedjelje prvi put poslie 18 godina u župno mjesto Bedenicu u svom izbornom kotaru zelinskom i da ga je župnik, kapelan i narod oduševljeno pozdravio pucanjem iz topova! i pištolja, te da je sada dr. Mile Starčević jači u svom izbornom kotaru, nego što je bio ikada! — Blažen je doista taj hrvatski narod i blažena Hrvatska medju zemljama, jer je ona raj za zastupnike naroda!

»Slobodni Glas« u Ogulinu. Primili smo prvi broj (od 18. rujna o. g.) ovoga lista, što ga izdaje Fran J. Keglević i drug, a uredjuje Josip Ljubić, obojica mladi, ozbiljni i na svako dobro djelo spremni i voljni ljudi. Premda su obojica pristaše seljačke stranke, dobro su odlučili, ne ulaziti u strančarsku borbu, koja je jedno naše veliko zlo. No premda po tom novi naš novinski drug nije glasilo nijedne političke stranke, glavna misao njegovih osnivača jasno je i odlučno izražena već u prvom broju, u kojem se kaže: »Jedno je samo stanovište, s kojega ćemo sve prilike motriti, a to je, da li prilike, koje se razvijaju, odgovaraju boljku i napredku naroda, i to većemu dielu

naroda, koji je još jedini zdrav i podoban, da spasi u prvom redu sebe, a po tom nas sve, — a to je seljački narod. To je još jedini temelj, na kojem se dade graditi sloboda i jakost Hrvatske.« — Tako je.

Poznavajući sposobnosti i uztrajnost izdavača i urednika ne sumnjamo ni malo, da će u onim zapuštenim krajevima postići i više, nego što oni u ozbiljnoj spremnosti i opreznosti kažu veleći, da hoće da doprenesu »jedno maleno zrnce« prosvjeti i napredku naroda. Zato bi vriedno bilo, da naši imućniji prijatelji, osobito oni, koji bi mogli imati posla s onim krajevima (tamo se može dobro prodati na pr. sieno, kukuruz i t. d.) nabave i prate ovaj list. (Ciena mu je na godinu K 6.—, do konca ove godine K 1.80, a šalje se uredničtvu.)

To je seljak. U »Prijatelju Naroda« koji je naš najstariji pučki list, jer već izlazi 20 godina, ovako osvješćuje narod neki Mijo Cesarec iz Drenčine u kotaru sisačkom (u broju od 2. rujna) u »Pismu hrvatskom seljaku«: Draga braćo seljačka! Kako bi se mi seljaci borili u saboru, kad nas još ima, koji ne poznajemo zakona, koji ne znamo čestito rieči prosboriti, ni svoga vlastitoga imena podpisati.«

Šta mislite, bi li se našao koji gospodin, koji bi napisao ovako: Gospodo moja! Kako bi se mi, gospoda, borili u saboru, kad nas ima, koji smo sve zakone pogazili i sva narodna prava izdali, kad ne možemo živjeti bez onih, protiv kojih se moramo boriti i kad nam sva naša znanost ne osigurava ni kruha, ni slobode bez magjarske milosti? — Takvomu gospodinu odgovorili bismo s punim pravom, da ne ćemo u sabor birati one gospode, koja su zakon gazila i narod tlačila, koja su odvisna, kukavna i sebična. Isto tako i seljak, koji ima samo malo zdravoga razuma, mora znati, da ni u občinsko vieće, a kamo li u sabor, ne spada takav seljak, koji ništa ne zna, ili što ima samo malo zdravoga razuma, mora znati, da ni občinsko vieće, je još gore, koji ne mari za obće narodno dobro. Pa zato i jest izbor, da izaberemo izmedju gospode i izmedju seljaka. No dopisnik »Prijatelja Naroda« tako je osviešten, da on u obće ne priznaje ni mogućnosti, da se izmedju seljaka može nješto valjana izabrati. Zato dalje i piše, kako »mnogi naši odbornici driemaju«, kad zadju u vieće i kada im predstojnik ili tko drugi kaže, da se podpišu, oni se podpišu, pa ajde kući ili u birtiju«. To je na žalost istina, ali seljačka stranka, osudjujući te pospance, još oštrije udara na predstojnika i na svakoga drugoga, koji im daje nješto proti narodu podpisati, a nisu još toga ni pročitali. Predstojnik je dugo išao u školu sve na narodni trošak, on je prema svojoj prisegi i službi, prema svojoj vlasti i časti posebice dužan paziti na zakon i na obću narodnu korist; pa ako to ne učini, onda je to kod njega mnogo veći grieh, nego li kod onoga pospanoga i neukoga seljaka. U tom duhu seljačka stranka svuda narod osvješćuje, a gle, ovakav Mijo Cesarec, po primjeru kapelana Petrekovića, u spomenutom pismu veli, da je Radić stao nauškavati neukoga seljaka na gospodina, svoga brata i sina, i da je zato osnovao seljačku stranku. I premda toga Cesarca nije nikada bilo na nijednom sastanku, nastavlja ovako: »I tu vam Radić drži svaki dan sastanke i skupštine, na kojima samo govori, kako bi narodu bilo liepo, kada

bi došao hrvatski seljak u sabor, kako bi onda seljaci mogli dokinuti popove i crkvu, kako bi se onda gospoda morala klanjati seljaku i t. d.« Koliko je zloće i bedastoće samo u tim riečima! Ali drugo se Cesarec nije mogao naučiti iz »Prijatelja Naroda«, osobito odkada u nj najviše piše kapelan Petreković.

Ovakvi seljaci, koji sve za volju gospodi sami na sebe pljuju, oni i jesu najviše krivi, što gospoda mogu narodu i remenje s ledja guliti. No mi ipak sumnjamo, da je ovo seljak pisao.

Što je to? Naši čitaoci mogu sprieda pod naslovom »Hrvatska Pučka Seljačka Stranka« čitati, kako oblasti postupaju s pristašama seljačke stranke u ludbrežkom kotaru radi toga, što su tobože sazivali bez dozvole javne skupštine, dapače radi toga, što se je kojemu od njih navratio nar. zastupnik Stj. Radić. Tko znade, što je to pozivati čitave grupe seljaka u radno vrieme po više puta k oblasti i k sudu i 30 kilometara daleko, a radi ništa, taj će se čuditi, što seljačka stranka nije u ludbrežkom kotaru izgubila već polovicu pristaša.

No pogledajmo ovo: Čitamo u »Hrv. Slobodi« da M. Starčević drži posvuda skupštine pod vedrim nebom, a kažu, da i ne traži dozvole. Jednako nam kažu, da je zastupnik velikogorički, pl. Marković, držao u Kravarskom skupštinu pod lipom pred crkvom, a ne zna se, je li imao dozvolu. I nikomu ništa! Oblast ne zove nikoga radi toga na odgovornost, i to je nama vrlo drago, tako bi i moralo biti. No mi pitamo: Zašto oblasti radi sastanka, kod kojih sudjeluju samo pozvane osobe, proganjaju pristaše seljačke stranke?

Neka nam nitko ne odgovori, da pitamo Raucha ili kraljevske oblasti, zašto tako rade, nego mi očekujemo od novinstva drugih stranaka, da će ovaj postupak oblasti odsuditi te složno i odlučno zahtievati jednako pravo, kojega, kako se vidi, seljačtvo i seljačka stranka nema.

Jasno je na žalost! »Hrv. Pravo« spominje, kako se magjarske košutovske novine zgražaju nad tim, što je hrvatski kr. drž. odvjetnik predložio pet Srba na vješala, pa kaže, da je sada sve jasno, naime: da su košutovski Magjari Srbe pomagali i s njima zajedno snovali urotu proti Austriji. Ali nije jasno, zašto neki Hrvati pristaju uz to družtvo« (t. j. zašto uz to pristaje hrv.-srb. koalicija) — veli »H. P.« A mi velimo, da je na žalost jasno. Hrvati naime, koji pristaju uz to družtvo (Tuškan, Magdić, Vinković, Tresić i t. d.) to su vjerni i najvjerniji učenici A. Starčevića, koji je, kako je poznato, najveću slavu stekao time, što je bio proti Austriji. Ta on je rekao, da bi se složio s Turskom, s Kinom, sa svakim, samo ne s Austrijom. Takvi su bili i Magjari i Srbi, pa što se onda čudite, da su se svi ovi našli u jednom družtvu? Ta to je jasno!

Kakvoga onda ima smisla kad »H. P.« piše, da su posrbice (Srbi i koalicija) na sve spremni za novac? Nikakvoga, osim ako svatko sudi po sebi.

Zastupnici koalicije počeli su se napokon micati, t. j. držali su do sada pet, šest sastanaka, t. j. ni svaki deseti, mjesto da je svaki u ove dvie godine, što nema sabora, držao barem deset sastanaka. No zato svejedno — to je »skupštinski pokret«!

Sa svojih sastanaka šalju zastupnici koalicije brzojave Nj. Veličanstvu, u kojima se s pravom tuže, što im oblasti ne dozvoljavaju skupština, a onda mole sazov sabora koji bi uzakonio obće pravo glasa. I ovo je nješto, ali nije ono pravo, što bi mogla učiniti jedna većina sabora, koja broji do šezdeset zastupnika. Uz put spominjemo da su se koalicionaši rugali, kad je seljačka stranka prva poslala brzojav Nj. Veličanstvu (bili smo »cesarevci«!) i predlagala, da se svi složno obratimo na Nj. Veličanstvo. Sad vide, da nema druge, ali neka se ne čude, ako nitko tih njihovih pokušaja ne drži ozbiljnima.

Boj na sablje u kavani. U noći od 5. na 6. rujna porječkao se u najvećoj zagrebačkoj kavani oko tri sata u jutro pravnik Manjkas s jednim ulanskim poručnikom (lajtnantom). Poručnik, koji je bio u gradjanskom odielu, pobrza kući, preodjene se u vojničko odielo, dodje u kavanu i navali sabljom na Manjkasa te mu otsieče kažiprst i uho i svega ga izrani. Sutradan u 11 sati, kad je ovaj poručnik s još dva časnika sjedio u istoj kavani, pristupi k njemu prijatelj Manjkasov, financijalni činovnik dr. Reberski, i upita ga, je li on to jutros posjekao Manjkasa. Poručnik na to odmah potegne sablju, no Reberski mu ju iztrgne, a drugovi poručnikovi navale na njega sabljama. Reberski s otetom sabljom i stolcem u lijevoj ruci brani se i mrzko izranio sva tri časnika, a i sam je dobio po glavi. Jedan časnik leži ranjen u bolnici (ruka mu je gadno sasječena), a i Reberski je povezan, ali hoda po Zagrebu. — Ovakvih tučnjava medju častnicima i gradjanima ima dosta (osobito u Ugarskoj), a uzrok im je na jednoj strani u tom, što častnici (oficiri) misle, da na njih ne smije, štono rieč, ni muha sjesti, pa odmah hvataju oružje, da obrane svoju čast, osobito ako su malo pri vinu. To im njekako nalažu i njihovi propisi, da naime brane svoju čast i da se nikako ne daju vriedjati. Zato često zovu i na dvoboj (duel). Gradjani pak, osobito djaci visokih škola, posebice oni, koji se takodjer vježbaju u mačevanju, hoće da »pokažu« častnicima, da i oni znadu sabljom baratati. Uz to se gdje i gdje opaža, da gradjanstvo krivo gleda častnike, jedno radi njihove bahatosti, drugo radi njihove niemštine, a onda prosto s toga, što su vojnici, jer vojnika za pravo i ne treba. Tako misle osobito socijalisti. I tako ima dosta razloga za ovakve tučnjave. No svakako stoji, da vojnik, koji nosi oružje, na narodni trošak, ne bi nikada smio upotrebiti oružja proti neoboružanom gradjaninu. — Uz put spominjemo, da neke novine hvale junačtvo onoga Reberskoga, koji je goloruk u bieg natjerao trojicu oboružanih častnika. I doista onaj, koji si je dao oteti sablju, nije vriedan, da ju nosi.

(»Dom«, God. 1909. Broj 38.)

Naša tiskara. Dioničare i prijatelje »Hrvatske Pučke Seljačke Tiskare« d. d. u Zagrebu obavješćujem ovim, da je naša tiskara izvan svake pogibelji, jer je glavni vjerovnik, dakako bez ikakve svoje štete, pristao na povoljnije uvjete odplaćivanja. S te strane dakle nema nikakve neprilike.

No neprilika je s troškovima za »Dom«. Zato molim ovim sve članove glavnoga odbora HPSS, da svaki u svom kraju, kako je to

zaključeno, učini što više može, da »Domovi« dužnici svoj stari dug uplate. Jednako opominjem »Domove« predplatnike, koji nisu ove godine ništa uplatili, da to bezodvlačno učine. Ne hasni naime i nema nikakvoga razloga prikrivati: da za »Dom« ne dolazi na tjedan ni toliko predplatnika, koliko treba za polovicu same poštarine! A da svi plate, bilo bi i suviška! — Ovako se dalje ne može!

U Zagrebu, dne 29. rujna 1909.

Dr. A. Radić
podpredsjednik.

Ubojica Marinić, onaj odvjetnik i javni bilježnik, koji je nedavno u Sv. Ivanu Zelini iz revolvera ustrielio trgovca Ljubomira Puceka — pušten je iz zatvora! Sud valjda zna, što radi, no ako je ikada bilo opravdano, da tko bude do osude zatvoren, to bi bilo u ovom slučaju. Marinić je poznat kao čovjek nagao i nepromišljen; pokojni Pucek ima tri brata. Sad neka svatko pomisli, kakvo se zlo može dogoditi, kad se ovaj čovjek sastane s kojim od pokojnikove braće!

Ovdje nam pada na pamet i ovo, što ističe »Hrv. Slob.« da ni ljudi, koji su dne 10. ožujka o. g. pucali na Milu Starčevića i njegove drugove, nisu takodjer zatvoreni. A ovih je dana ubijen u Zagrebu gostioničar Lemić, a policija ne zna, tko ga je ubio, premda je tu bilo jedno osam ljudi, kad se je nesreća dogodila.

I tako, dok je ubojica Marinić, koji je po bielom danu ubio čovjeka, na slobodi, i dok za druge ubojice nitko i ne pita, čami preko 50 Srba, koji nisu nikomu ništa učinili, već 14 mjeseci u zatvoru! Tu se već ne pita, jesi li za Srbe, ili proti njima, nego se tu prosto pita: A gdje mi to i pod čijom vladom živimo?

Agrarnu (seljačku) banku za Dalmaciju predložio je u dalmatinskom saboru u Zadru zastupnik i splitski načelnik Mihaljević. Prema tomu predlogu ima za tu seljačku banku bečka vlada dati 3 milijuna kruna, a odmah 1 milijun i 200 tisuća i to uz 2 posto, a povratiti se imadu ti novci za 50 godina. Nadalje ima sama Dalmacija dati pol milijuna, najviše uz 5 po sto, uz povrat najranije za 40 godina. Konačno se imadu pozvati sve dalmatinske obćine, da dadu 300.000 (tri sto tisuće) kruna uz 3 po sto, a na 40 godina. Da se ova seljačka banka što prije oživotvori, ovlašćuje se dalmatinski zemaljski odbor (to je kao dalmatinska zemaljska vlada), da odmah osnuje seljačku banku s iznosom od 1,000.000 (jedan milijun) kruna. Ova banka imala bi tu zadaću, da najprije odkupi zemlju za dalmatinske seljake, gdje još nisu svoji gospodari, nego kao kmetovi rade na tudjoj zemlji, a onda da daje pomoć za poboljšanje seljačkoga gospodarstva. U banskoj Hrvatskoj mogla bi se još lakše osnovati seljačka banka, u kojoj bi se odmah morao skupiti sav seljački novac naročito od zemljištnih zajednica i od imovnih obćina.

Na spomen pripojenja (aneksije) Bosne načinjena je spomenkolajna, koja će se ovih dana početi dieliti svim službenicima, vojnicima itd., koji su na dan pripojenja Bosne, t. j. dne 5. listopada 1908., u Bosni služili. Na toj kolajni nezakonit je naslov našega vladara. Tu naime stoji: Franjo Josip I., car austrijski, kralj češki itd. i apošt. kralj ugarski. — Ne samo da nema naslova kralja hrvatskoga, nego

tu nema poslie rieči ugarski ni kratice itd., te se po tom vidi, da je taj, tko je tu kolajnu napravio, hotice i znalice Hrvatsku izbrisao i utopio u Magjarskoj. — Inače je dobro što je napis latinski. Novine »Obzor« ovomu s pravom prigovaraju, a na koncu se opet premudro podrugnju onima, koji se iz Beča nadaju trializmu, t. j. slobodnoj i ujedinjenoj Hrvatskoj. A »Obzor« bi bolje učinio, da je tom sgodom napisao ovo: Evo su opet Hrvatsku mimoišli u Bosni, a tako će biti, dok Hrvatsku zastupa koalicija, koja jedva čeka, da se može ponovno pogoditi s — Peštom.

Dalmatinski Srbi opet za Talijane. Kroz mnogo i mnogo godina slagali su se dalmatinski Srbi s onom šakom Talijana, ili točnije talijanaša u Dalmaciji, te su ti talijanaši neke obćine dobili i zadržali samo srbskom pomoćju. Nedavno su Srbi u Zadru odbili sporazum s Hrvatima, pa su baš za to talijanaši još uvijek gospodari u zadarskoj obćini. Ali talijanaško nasilje proti Hrvatima već je prevršilo svaku mjeru, pa je zato ovih dana u dalmatinskom saboru došla na dnevni red takva zakonska osnova, po kojoj bi u Zadru za neke poslove, naročito za redarstvo, bio vladin povjerenik. Proti toj osnovi glasovali su, naravski, talijanaši, ali su s njima glasovali i svi Srbi, osim dvojice, te je proti osnovi bilo 10 zastupnika: pet Srba i pet talijanaša. Srećom imademo mi Hrvati sami za se veliku većinu, te je za osnovu bilo 27 glasova, 25 Hrvata i 2 Srbina. Ovo glasovanje ponovno pokazuje, da s današnjim srbskim političarima ne može biti trajnoga i iskrenoga sporazuma. Ti su naime današnji srbski političari potajno, a većinom i javno nepomirljivi protivnici hrvatskoj državnopravnoj ideji t. j. tomu, da se u našoj carevini stvori jaka hrvatska država. Zato se i one naše novine, koje su za bezuvjetnu slogu sa Srbima, rugaju ovoj državnopravnoj politici ili ju smatraju samo sanjarijom. A bratimstvo u oružju s Magjarima, koji osim Vekerlove šake i Košutovih ostruga ne imaju drugoga svoga oružja, to bratimstvo bilo je »Obzoru« ozbiljna i jedino narodna politika — jer su tako htjeli Srbi, koji Hrvatima, ako se s njima slože, umiju samo zapoviedati.

Što je to »politički narod«? Na razpravi proti Srbima obtuženim radi veleizdaje, rekao je jedan branitelj (Srbin), da Srbi u Hrvatskoj nisu politički narod, već da je u Hrvatskoj samo jedan politički narod. — »I to hrvatski«, — reče na to državni odvjetnik. — »Ne« odgovori Srbin, nego politički narod u Hrvatskoj to su i Hrvati i Srbi i svi (t. j. i Niemci, i Magjari, i svi, koji živu u Hrvatskoj). — »Hrv. Slob.« na to pita: A kako se zove taj jedan politički narod u Hrvatskoj? Zacielo hrvatski«. A toga Srbi ne će da priznadu, u tom i koalicija šara, — kaže »Hrv. Slob.«

Da bolje razumijemo, o čem se radi, spomenimo najprije ovo. U Ugarskoj živi više različnih naroda, naime Magjari, Slovaci, Rumuni, Niemci, Hrvati, Slovenci, Srbi, Rusi. Svi su ovi zajedno jedan politički narod. Kako se zove taj narod? Magjari kažu, da se politički narod Ugarske zove magjarski narod. I to sviet priznaje (a možda to priznaje i »Hrv. Slob.«) No to još kako tako. Ali i u Austriji živi više naroda: Niemci, Česi, Poljaci, Rusi, Hrvati, Slovenci, Talijani, Rumuni. I ovi su svi zajedno jedan politički narod. Kako se zove

taj narod — Njemački? — Bože sačuvaj! Toga nitko ne priznaje. Austrijski? — Za to ne će nitko ni da čuje. Austrijski narod! Toga na svietu nema! Koliko se zamjera dalmatinskim Hrvatima, što u Americi kažu, da su Austrijanci.

Što ćemo dakle s tom stvarju? Neprilika je tu očita. Njeki misle izmaknuti iz te neprilike veleći, da političkoga naroda i nema, već da je to izmišljotina, kojom jedan narod trpa druge narode pod svoje ime i gospodstvo. Ali nije tako. A kako je, vidjet ćemo po ovom primjeru: Na izlazu iz jednoga broda, koji je u Ameriku dovezao svu silu naroda stoji činovnik i kaže, neka se u jedan red postave svi Rusi, u drugi svi Turci, u treći svi Srbi itd. Pa što ćemo vidjeti? Vidjet ćemo medju Rusima dosta Poljaka, medju Turcima dosta Grka, Bugara i Srba, medju Srbima Rumuna i Bugara.

Kako to? Tako, što se u isti red imadu postaviti oni, koji su iz iste države. Pripadati dakle tomu i tomu političkomu narodu — znači pripadati toj i toj državi, — ali ništa više. U tom smislu dakako da je Poljak iz Rusije takodjer Rus, ali samo »politički« Rus, a isto tako je Grk, Rumun ili Srbin iz Turske — »politički« Turčin itd.

Pita li se dakle, kako se zove politički narod u Hrvatskoj, nema sumnje, da se zove hrvatski, jer se država, koju taj narod sačinjava, zove Hrvatska, pa nikako ne razumijemo onoga Srbina, kako je to mogao zanijekati, te bi ga zbilja bilo vriedno čuti, da kaže, kako se zove politički narod u Hrvatskoj.

Mi razumijemo, da je težko Poljaku iz Rusije, kad mu se kaže, da je Rus, ili Hrvatu iz Ugarske, kad mu se kaže da je Magjar (lakše bi mu bilo reći, da je »Ugrin«, ali Magjari u svojem jeziku ne razlikuju Magjara od Ugrina), ali ne razumijemo Srbina, iz Hrvatske, kojemu je težko, kad mu se kaže, da je Hrvat, što i onako ne znači drugo, nego da je iz Hrvatske. Kad bi Srbi u Hrvatskoj bili jednom u ovoj stvari na čistu, spor izmedju Hrvata i Srba bio bi riešen.

»Hrvatska« novine Hrv. str. prava. (Tuškan—Magdić itd.) kažu, da ne će više izlaziti, nego da će se sjediniti s »Hrv. Slob.«, koja će se tiskati u tiskari Hrv. str. prava. Za »Hrvatsku« bez zamjere budi rečeno, ne će biti štete, jer su to doista najlošije hrvatske novine, a od sjedinjenja s »Hrv. Slob.« ne će biti, mislimo, mnogo hasne.

Sudbena parnica proti Srbima, koji su bili obtuženi radi veleizdaje, svršena je prošle subote, pa se sada čeka na osudu.

Tko nije bio na čistu s ovom parnicom, sad može biti. Mi smo bili prilično na čistu, a sad smo posvema. Na prigovor braniteljâ, da obtuženima nije ništa veleizdajničkoga dokazano, odgovorio je državni odvjetnik ovako: Dokazano je, da su obtuženici širili srbstvo t. j. ćirilicu, srbsko sokolstvo, sliku kralja Petra. Ovi čini sami po sebi nisu veleizdajnički, ali nakana, u kojoj su učinjeni, jest veleizdajnička; oni su to naime činili u nakani, da se Hrvatska i Bosna-Hercegovina otrgne od cesarevine.

Na ovo je jedan branitelj odgovorio, da bi drž. odvjetnik na ovaj način mogao obtužiti, koga hoće. I to je istina. Kad zakon priznaje Srbe u Hrvatskoj, poznaje posebnu srbsko-pravoslavnu crkvu i škole, dopušta upotrebljavanje ćirilice, pa kad se Srbi zovu

i ponose, što su Srbi, kad svoje srbstvo iztiču, ćirilicu šire i t. d., onda treba samo još reći, da to čine zato, da Hrvatsku odkinu od carevine, i eto ih na obtuženičkoj klupi kao veleizdajnika!

Ovako obtuživanje protivi se očevidno onomu shvaćanju kaznenih zakona, koje je priznato u cielom svietu. Po cielom se svietu naime priznaje, da je dopušteno sve, što nije zabranjeno. I to je sasvim naravski. A ovdje su ljudi obtuženi ne samo radi čina, koji nisu zabranjeni, nego radi čina, koji su zakonom dozvoljeni (kao što je upotrebljavanje ćirilice) ili su posljedica zakonom priznatih odnošaja i uredaba. Ako na pr. naši zakoni priznaju Srba, sasvim je naravski i to, da se na pr. Srbi u Hrvatskoj sasvim slobodno osjećaju Srbima, t. j. da su isti narod sa Srbima u Srbiji i Crnoj Gori, jer je srbski narod samo jedan. A radi toga su ovi Srbi obtuženi, premda iz spomenutoga osjećaja ne sliedi, ako za to nema drugih dokaza, da se naši Srbi nastoje otrći od carevine.

Obtužnica u kratko znači, da se Srbi u Hrvatskoj ne smiju očitovati kao Srbi. To dakako ima veliko političko znamenovanje. No što će na to reći sud na osnovu prava t. j. na osnovu kaznenog zakona, to ćemo znati za koji dan.

Sudeći po šalama i dosjetkama, koje su za vrieme razprave branitelji zbijali sa sudbenim predsjednikom i sa sudcima, a i sudište s braniteljima, držimo, da o vješalima ne može biti ni govora. Kad bi i to moglo biti, onda ne znamo, što bismo držali do suda, jer bismo na svoje oči vidjeli, kako sudci smijući se sude na smrt.

(»Dom«, God. 1909. Broj 39.)

Imadu li se Hrvati opirati Austriji? »Hrv. Slob.« piše o tom, što je ugarski ministar Wekerle ovih dana rekao u peštanskom saboru, naime: da Austrija nastoji Magjare potisnuti i poniziti. Wekerle je govorio o općem pravu glasa, koje bi se po želji kraljevoj imalo u Ugarsku uvesti. Obće izborno pravo žele svi narodi u Ugarskoj (osim Magjara) i zato svi ti narodi pristaju uz Austriju. No Austriji nije do općega prava glasa, veli Wekerle, nego samo do toga, da Magjari izgube vlast, koju do sada imaju. Zato kaže Wekerle, da ostali narodi u Ugarskoj, krivo misle, da se Austrija za njih brine. Na to se osvrće »Hrv. Slob.« pa veli, da je sve to istina, ali da se Hrvati nemaju opirati nastojanju Austrije, da Magjare ponizi.

Čovjek bi mislio, da je sve to sasvim naravski, da se Hrvati nemaju u tom protiviti Austriji. No kad vidimo, kako hrv.-srb. koalicija stoji uz Magjare proti »Beču« i »Austriji« onda tu stvar treba malo promisliti. Ne možemo naime ni misliti, a kamo li reći i napisati (kako govore i pišu frankovci, ali tako ne misle!) da su pristaše koalicije više Magjari nego Hrvati te da vole Magjaru, nego Hrvatima i Hrvatskoj, ili da su izdajice. Mi ne mislimo tako, nego ovako. Koalicija misli, da je Austrija zajednički neprijatelj Hrvatima i Magjarima, pa da zato nikada ni u kojem slučaju Hrvati ne smiju pristajati uz Austriju proti Magjarima. To je glavna i jedina misao, koja koaliciju drži na okupu. A ova misao nije nova u hrvatskoj politici, jer je to prava Starčevićeva i starčevićanska misao: s Austrijom nikada, a proti Austriji sa svakim, a dakako i s Magjarom! Da

ovo nije starčevićanska misao, nikada se hrvatski narod ne bi bio sprijateljio s riječkom rezolucijom i s koalicijom.

Zato je vriedno zabilježiti, što piše »Hrv. Slob.«, da se Hrvati nemaju protiviti Austriji, kad ide za tim, da Magjare ponizi.

»Hrv. Slob.« napisala je ovo vrlo oprezno, a kao starčevićanski list i vrlo dobro; ona nije napisala, da Hrvati imaju pomagati Austriji, nego da joj se nemaju protiviti. To je razlika. Na ovu je razliku potrebno pokazati s ovoga razloga: Kako je poznato, Rauhova je vlada počela ponizivati hrvatske Srbe, a Frank odmah Rauhu u pomoć te podupri njegovu vladu, tobože samo zato, što je proti Srbima — premda je Rauch nagodbeni ban, dakle neprijatelj Hrvatske. Da je Franku uistinu do Hrvatske, on se — radi Srba — ne bi doduše protivio Rauchu, ali mu ne bi nipošto pomagao i držao ga na vladi, kako je sam rekao.

Medjutim, premda je, kako rekosmo, vriedno zabilježiti ovu promjenu u starčevićanskom pisanju, nema to za našu politiku odlučne vriednosti. Ovakvo naime pisanje dokazuje samo to, da starčevićanci ne će ni simo ni tamo. A treba dobro znati i dobro pamtiti, da političari, koji nisu ni simo ni tamo, često ostaju — praznih ruku, to jest, ne postizavaju ništa.

Zastupnik župnik Novak piše u »Hrv. Pravu« da je svećenstvo oko »Hrvatstva« mnogo škodilo čistoj (Frankovoj) stranci prava, jer ne samo da je mnoge svećenike odkinulo od čiste stranke prava, nego ni oni svećenici, koji su ostali u toj stranci, nisu više takvim žarom pristajali uz svoju stranku. »Još je čudo« piše zast. križevački Novak, »da nije sav kler (svećenstvo) hrvatski ostavio redove čiste stranke«, jer i »Hrvatstvo« pristaje uz program od g. 1894., a »Hrv. Pravo« nikako se ne može u katoličanstvu mjeriti s »Hrvatstvom«. Ali nije samo to. »U današnje doba«, piše dalje zast. Novak, »u Hrvatskoj sve politizira, politizira i seljak. Dapače seljak i više politizira, nego li je potrebno. A kler (svećenstvo)? On se je povukao s političkoga poprišta (bojišta) — a mnogo je tomu doprinielo »Hrvatstvo«: »Kler« se bori za kršćanski socijalizam, za vjeru, a politiku ostavlja. Kler se zavlači u sakristiju. To je djelo »Hrvatstva«. A je li to dobro?« — »A kako ne?« — pita malo porugljivo zast. Novak, pa nastavlja: »Za koga da koplje lomi? Za Frankovce i Milinovce ne«, jer je »Hrvatstvo« i proti jednima i proti drugima. Zato za nikoga! »A je li to patriotično? Ja kažem, da nije. To sjeme političke mlakosti, koje je »Hrvatstvo« posijalo u redovima hrvatskoga klera, jest druga pogreška »Hrvatstva«. Ovu bi pogrešku »Hrvatstvo« popravilo svojim pristupom pod barjak čiste stranke prava.«

Napokon je iz ovoga razlaganja zastupnika Novaka vriedno pribilježiti i to: da »nije sve u redu na Sionu« (t. j. kod duhovne oblasti u Hrvatskoj), ali da svećenstvo ipak poštuje tu oblast, jer je ipak ona postavljena, da vodi svećenstvo.

Razlaganje je župnika Novaka ozbiljno, kako se i pristoji starijemu čovjeku (župniku Novaku bit će skoro 60 g.) One, koji znadu, da su sa Siona na njega padale striele (t. j. da ga je u svoje vrieme duhovna oblast kaznila), ne će se čuditi, što je g. župnik nastojao pišući o »Sionu« da pogodi mjeru te svoje prigovore dovede u sklad

s pokornošću i posluhom. Svakako je to znak, da bi se čovjekom moglo razložno govoriti i o drugim stvarima. Zato se tim više čudimo tomu oštroumnomu, izkusnome i odlučnomu svećeniku, što piše, da on i poslie svega, što se zna o Jos. Franku »sada istom vidi veličinu« toga čovjeka, Franka. Ali kad promislimo, da g. župnik uza svu svoju oštroumnost ipak ne vidi njekih važnih stvari, onda i to razumijemo. G. župnik piše naime »da danas ima riedkih župnika, kakvi su bili njekad, oduševljenih, vatrenih lavova, koji su bili vodjeni u tamnice na biralištu«. To je istina, a g. župnik kaže, da je tomu krivo »Hrvatstvo«. Dopuštamo i sasvim se slažemo s g. župnikom, da je novi katolički pokret skrenuo pogled svećenstva na drugu stranu: na borbu »za vjeru« i t. d. No čudimo se, što g. župnik ne vidi, da su baš svećenici-frankovci janjci, a ne lavovi. A je li drugačije i moguće, dok Frank podupire vladu? Čemu onda lavovi? Proti komu?

Ovo, što je g. župnik spomenuo o mlitavosti svećenstva, i to u Frankovoj stranci, što g. župnik izrično ističe, doista je žalostna istina, — ali i dragocjeno priznanje. Dopuštamo, kako rekosmo, da je tomu razlog i u novom katoličkom pokretu, ali barem za frankovce ima i drugi jači razlog, a to je ovo: Pojedini svećenici idući za domovinskim idealom i ciljem dospjeli su u »čistu« stranku prava, gdje im je Jos. Frank mjesto tih ideala i ciljeva ponudio polakšice i pogodnosti pojedincima, veleći, da se za ideale ne može ništa učiniti. I g. se župnik tuži, da nema lavova! Ta za pobiranje osobnih polakšica i pogodnosti dobra je i manje ponosna zvjerad, kao na pr....

Kako piše svećenik frankovac? U dva broja Frankove »Zastave« uzpisao se kapelan Iv. Vlašićak o svemu i svačemu pod naslovom: »Živio dr. Frank«. Tko ga i malo pozna, reći će, da taj i takav čovjek i spada Franku. Taj žarki rodoljub i katolički svećenik piše ovo o pokrštenom židovu: »Frank! Ime strašno, a u isti čas ime milo! Neprijateljima čistoga hrvatstva i hirovitim vjetrogonjama i preokretalicama tjeraš strah i užas u sve kosti, a ponositim pobornicima čistoga hrvatstva, uljevaš u srce nadu, odvažnost, oduševljenje... Ime Frank, makar da je neprijateljima strašno i mrzko poput imena Luciferova, koliki bi ipak od njih ostali bez kruha (i bez dobrih župa, ovo je zaboravio), da Tebe nije« i t. d. Bilo o komu ovako pisati, bilo bi nedolično, a o ovom pokrštenom židovu — upravo je gadno, te nije mogla niknuti u poštenom i valjanom kršćanskom srcu ni glavi. Ovako smo čuli govoriti s propoviedanice o Imenu Isusovom: ime milo kršćanskom srcu, a ime strašno nečistim duhovima, i slično. I ovaj Frankov sluga govorio je valjda slično o imenu Isusovom s prodikaonice, a sada isto tako piše o imenu Frank hrvatskim seljacima. Nama nije ime Frank ni milo, a niti strašno, nego nam se upravo gadi njegovo mešetarenje, ali još su nam gadniji ovakovi ljudi, koji se broje medju katoličke svećenike, a koji su veći sluge Frankovi, nego Isusovi.

Propoviedajući ovako o imenu Frank udostojao se obazreti i na predsjednika seljačke stranke ovakovom ugladjenošću: njihovi pustolovi slobodno se klate kojekuda po Rusiji (kao Stjepan Radić), njihovi prevrtljivci slobodno mešetare makar i s vragom (kao Supilo i Zagorac — jedini Frank mora da radi sve badava, jedini on morao bi da čuči kod svoje kuće triebeći grah!

Znadu ljudi i izvan Hrvatske, kolike je borbe imao g. Radić u Rusiji braneći hrvatsko državno pravo i pravo hrvatsko na Bosnu, a ovaj čovjek zove to klatarenjem. G. Radić je pisao u »Domu« o svemu onomu, što je govorio o Rusiji dok Frankovi pristaše još ni danas ne znadu, što je Frank govorio s ministrom Vekerlom. Kada ih tko upita, onda odgovaraju, da se to ne može svakomu na nos vješati. Ili to možda znade kapelan Vlašićak?

Mi se na ovo pisanje ne bi osvrtali, da to nije napisao svećenik. Za to ćemo mu samo ovo prišapnuti: Mladi gospodine! Vi često čitate ono evandjelje, gdje govori Isus apostolima, a što se proteže i na svećenike: »Vi ste sol zemlje. Ako sol obljutavi, nije za drugo, nego da se izbaci i pogazi.« A ovo je prava bljutavština!

Hrvatski delegati u Pešti vrlo se čudno vladaju u ovom komešanju. Kad je Wekerlova vlada odstupila i Wekerle se u peštanskom saboru branio, zašto nije uveo u Ugarskoj obće pravo glasa, rekao je medju ostalim, da je tomu kriva i Hrvatska, jer da netko izvan Ugarske želi narušiti jedinstvo izmedju Hrvatske i Ugarske. To, kaže, radi posebice Austrija, i to ne austrijska vlada (nego bečki načelnik Lueger). Radi toga je u Hrvatskoj nered, pa je i to krivo, što nije došlo do obćega prava glasa! Sve je to zaslepljivanje, samo da nešto kaže. I na sve to nisu hrvatski delegati ni pisnuli, nego su drugi dan dali nekakovo pismo u magjarske novine. U tom pismu medju ostalim kažu, da će biti sve dobro, samo neka Magjari drže nagodbu; a iz cieloga se je pisma vidjelo, da se Magjarima laskaju i da ih se boje. Njeke su novine pisale, da su Hrvati u Pešti šutjeli zato, što su im se Magjari zagrozili, da će peštanski sabor izručiti tri delegata Srba (Banjanina, Budisavljevića i Pribićevića), koje hrv. državni odvjetnik tuži radi veleizdaje. Po svem se čini, da je u istinu tako, jer je upravo odurno, kako se je delegat Šurmin laskao Magjarima u saborskom odboru za izručivanje zastupnika. Šurmin je naime, da ugodi Magjarima kazao, da izručenje hrvatskih zastupnika traži kamarila (t. j. ljudi od bečkoga carskoga dvora) i njezini sluge. Po tom je očito ne samo to, da je hrv. koalicija sprtljana s košutovcima, nego i to, da je ona sasvim u košutovskim šakama.

S kim će hrv. svećenstvo? Na drugome mjestu spominjemo, što piše zastupnik župnik Novak i kako zove svećenstvo pod Frankovu zastavu. Župnik Novak piše, da je sila velika i »pogibelj blizu« i da se treba brzo odlučiti. »Hrvatstvo« se na to osvrće, pa se malo i ruga župn. Novaku veleći, da njima oko »Hrvatstva« nije sila, nego možda njekomu drugomu (t. j. Franku). I doista: Ako budu skoro izbori, a svećenstvo ne bude uz Franka, on ne će dobiti i polovice zastupnika od ovih, što ih sada ima. Zato je vrlo važno pitanje s kim će svećenstvo. »Hrvatstvo« na to odgovara: Ako Frank ima kakovu pogodbu s Rauchom, ili ako s njim sporazumno radi, onda — dalje mu kuća! Isto veli za starčevićance oko »Hrv. Slob.«: ako imaju kakov sporazum s koalicijom, svećenstvo će biti i proti njima. — Uz »Hrvatstvo« nije doduše čitavo svećenstvo, ali će držanje i pisanje »Hrvatstva« ipak dosta odlučiti, i to, što mi sa zadovoljstvom bilježimo: na dobru stranu.

Supruga prestolonasljednika Franje Ferdinanda dobila je od vladara naslov vojvodkinje (do sada je bila samo kneginja, a najprije samo grofica rodj. Chotek). I tako je sada po naslovu ravna svomu suprugu, a i njezina djeca, koju bude još imala, bit će nadvojvode, — ali ne će biti »nadvojvode austrijski«, pa svejedno ne će moći nasliediti svoga otca na priestolju.

(»Dom«, God. 1909. Broj 40.)

Što je to? S Bečom ili proti Beču? Zabilježili smo već, što smo čitali u starčevićanskoj »Hrv. Slob.« da se Hrvati nemaju opirati Austriji, kad hoće da ponizi Magjare. Za koji dan, prekjučer, ide ista »Hrv. Slob.« i dalje, pa piše:

»Misli se obćenito, da je potrebito za promjenu režima (vlade) izmirenje s Magjarima. To je zabluda. U monarkiji (carevini) ima faktor, koji je jači od Magjara, proti kojemu ne mogu sve magjarske stranke ništa.« Dalje razlaže, da će Magjari srušiti Raucha, ali će za to zahtievati od koalicije, da popusti u drugim stvarima. »S toga nade, koje spajaju koalicionaši s pokušajima približenja Magjarima, nas napunjaju velikom zabrinutošću. Pomoću Magjara rješavati krizu« (t. j. ovaj metež) »znači popuštati Magjarima na štetu Hrvatske ... Radi toga moramo potražiti druge puteve. Rekli smo više puta dosljedno nauci Ante Starčevića, da mi moramo tražiti puteve, koji vode do kralja ... Morali bismo stoga napustiti svaki pokušaj s Magjarima i tražiti vrata bečkog Burga (carskoga dvora).

Jeste li razumjeli? Treba tražiti vrata bečkog Burga, — i to po nauci Ante Starčevića.

Ali za 24 sata, jučer (u utorak 12. listopada) čitamo, da smo mi Hrvati izmedju dva žrvnja, izmedju Austrije i Magjara. Austrija nam obećava trializam, t. j. sjedinjenje naših zemalja i ravnopravnost s Ugarskom. Ali to je po nauci A. Starčevića varanje. Austrijska dinastija (vladarska kuća) hoće da sve skupi u svoje šake te stvori jedinstvenu državu. Tomu se protive Magjari. »U toj borbi možemo mi Hrvati veoma mnogo pomoći onoj stranci, kojoj se priključimo. Ali ma kojoj se stranci priključili, Hrvatskoj samo škodimo ... Prema tomu bi bilo po Hrvatsku ubitačno pomagati Austriji proti Magjarima — bez tvrdih garancija i dokaza ... A tko nam može te garancije i dokazala pružiti? Samo onaj, tko nam dade predujmove u gotovom.«

Jeste li čuli? Jeste li sad pametniji? — Mi nismo, jer smo čitali: komugod se priključimo, Hrvatskoj samo škodimo. Pa što ćemo jadni!

Medju ljudima oko »Hrv. Slob.« mora biti veliko natezanje radi toga, kojemu će privoliti carstvu, kad ovako pišu.

No možda je baš ovo dokaz, da su ljudi počeli ozbiljno misliti!

(»Dom«, God. 1909. Broj 41.)

Radi sudjelovanja Seljačke Stranke na skupštini sveslovenske ljudske (pučke) stranke u Ljubljani, uzpisao se silno i »Pokret« i »Obzor«. No to je samo početak, kako čujemo, jer sad će nas »uništiti« i »utući«! Hajde da vidimo.

Kako pišu po komandi, vidi se najbolje po tom, što ni ne znadu, o čem pišu. Tako i »Obzor« i »Pokret« pišu neprestano, da se je u Ljubljani osnovala sveslavenska stranka, tobože za sve Slavene! A kad tamo, to je slovenska ljudska stranka u Kranjskoj proširila svoju organizaciju na ostale slovenske zemlje: Štajersku, Korušku i Primorje, i tako od kranjske postala sveslovenska. Da ovo nije samo tiskarska pogreška (slavenska mjesto slovenska)), vidi se po tom, što se »Pokret« ruga, da k osnivanju te stranke nisu došli Poljaci, Čeh Kotlarž da će se pokajati, što je došao, i tako će ostati samo Stj. Radić, pa kakva je to sveslavenska stranka. O, benavi »Pokrete« što te to zadesilo!

(»Dom«, God. 1909. Broj 42.)

»Hrvatstvo« o skupštini sveslovenske ljudske stranke nije nekoliko dana ništa javilo, a kad se je oglasilo, napisalo je, da je čekalo, što će reći protivnici. Medjutim protivnika je ostavilo malo ne u miru, jedva je što javilo i o samoj skupštini, već se najviše zabavilo time, što je na toj skupštini sudjelovalo odaslanstvo seljačke stranke s predsjednikom gl. odbora Stj. Radićem. »Hrvatstvo« piše, da su Slovenci burno pozdravljali Stj. Radića i pljeskali mu, i to zato, što je bio gost, k tomu Hrvat, a onda i zato, što znade vješto govoriti i što je onako govorio. No čas je bio, kaže »H« previše svečan, a da tko upita Stj. Radića da li on onako i radi u Hrvatskoj, kako je u Ljubljani govorio. Napokon kaže, da u djelovanju Stj. Radića ima dosta dobra, ali i to dobro gubi vriednost, kad u njega nema ni iskrenosti ni stalnosti. U ostalom, kaže, zanimljivo je to sudjelovanje Stj. Radića kod osnivanja sveslovenske ljudske stranke, a nije čudo, što radi toga na Stj. Radića najviše navaljuju njegovi jednomišljenici pokretaši (naprednjaci).

»Hrvatstvo« je odgovorilo već i no »Domov« članak »S kim ćemo?« Veli, da nije istina, da bi većina svećenstva bila u seljačkoj stranci, kad ne bi bilo one nadbiskupove okružnice proti »braći Radićima«. Nije istina, kaže, ni to, da je nadbiskup onu okružnicu izdao za volju vladi. Za program seljačke stranke kaže, da se ne zna, je li proti svećenstvu ili za svećenstvo, no dopušta, da sam program nije proti svećenstvu, ali dok uz taj program vode seljačtvo braća Radići, seljačtvo se odbija od svećenstva. Kad bi taj program provadjali dr. Šušteršić i dr. Krek bilo bi drugačije. Ovo drugo piše »Hrvatstvo« pod naslovom: »Braćo Radići — prekasno!«

Mi »Hrvatstvo« podpuno razumijemo, osobito poslije našega boravka u Ljubljani, pa razumijemo i nepriliku, u koju su dospjeli njeki ljudi oko »Hrvatstva«. Oni se još ne mogu razabrati; ne dade im mržnja i oholost. Koliko je samo oholosti i preuzetnosti u onoj rieči: »prekasno«. U čije ime kaže to »Hrvatstvo«? Što je prekasno? Zašto prekasno? Prekasno će biti, kad nas Bog pozove na račun, a dok smo živi, uz dobru volju nije ništa prekasno. Ali dobre volje kod »Hrvatstva« nema, i to je ono zlo.

Nama nije bilo nikada, pa nam nije ni sada do inata. Vremena su preozbiljna za inat. A »Hrvatstvo« u svom inatu piše i nesmisle. Ili ako ne piše nesmisle, neka razloži: Zašto i »pokretaši«, kad su (kako piše »Hrvatstvo«) jednomišljenici Stj. Radića, nisu sudjelovali na skupštini sveslovenske ljudske stranke?

»Uspjesi« koalicije. Ne bi čovjek mislio, što sve ne će novinstvo hrvatsko-srb. koalicije proglasiti njezinim uspjehom. Tako »Pokret« ovih dana u jednom inače smetenom i sasvim nepismeno pisanom članku dokazuje u znoju lica uspjeh koalicije u ovoj stvari: Ugarska se vlada obvezala austrijskoj vladi, da će se i u Ugarskoj (pa dakako i u Hrvatskoj) zabraniti popravljanje vina šećerom, kao što je to zabranjeno u Austriji, radi čega vinski trgovci vole kupovati vino u Ugarskoj i Hrvatskoj. Ugarska je zbilja stvorila o tom zakon, koji bi vriedio i za Hrvatsku, da se je mogao proglasiti; no budući da je hrvatski sabor odgodjen, nije se taj zajednički zakon mogao u Hrvatskoj proglasiti, te zato i ne vriedi, pa se tako u Hrvatskoj smije vino još uviek popravljati šećerom, i zato vinski trgovci dolaze i kupuju hrvatsko vino, a ugarski i austrijski vinogradari ne mogu svog vina prodati. A sve je to zasluga hrv.-srb. koalicije, jer da se ona ne »bori« bio bi sazvan sabor, koji bi proglasio onaj zakon, a hrvatski vinogradari ne bi mogli svoga vina prodati.

Kad se zna, koliko Hrvatska strada, što nema sabora, pa čita, gdje se priznaje, da sabora nema, zato, što se koalicija »bori«, a onda iztiče korist, koja je nastala za vinogradare iz toga nereda i nesreće, onda je doista očito, da besmrtnost i bezdušnost (da ne govorimo o gluposti) političara i novinara koalicije nema mere. Kad čovjek vidi, da ti ljudi sebi upisuju u zaslugu nešto, što je nastalo, a da oni za to nisu ni znali, niti su to htjeli (sami to priznaju), onda se može misliti, kako bi tek zaslijepljivali narod, da zbilja kakovu sitnicu znalice i hotice postignu! Čovjek se samo čudi, kako je onakova bezsavjestna čeljad mogla doći do kakve rieči u našem javnom životu.

Frankovi gešefti. »Hrv. Slob.« neumorno iznaša i kudi razne Frankove gešefte. Tako je ovih dana ponovno iznesla ovo: Na Sušaku se nastanio njeki Talijan Sozzi, da se bavi liečničtvom. No kako je taj Talijan rodjen u Italiji, a i izpite je tamo pravio, nije mogao vršiti liečničke prakse, dok ne steče hrvatske zavičajnosti i dok mu se ne priznade izpit. Da sve to izposluje, obrati se na Franka. Frank mu je zbilja izposlovao, da ga je gradsko vieće u Senju (u vieću su frankovci u većini) primilo u zavičajnu svezu i da mu je vlada dozvolila liečničku praksu. Franku je platio za to 3200 K. I tako će, pravo kaže »Hrv. Slob.« dotepeni Talijan otimati kruh hrvatskim liečnicima i još biesniti na Hrvate, a sve je to mogao postići po Franku, a za novce.

Sve je to doista sramota, a najsramotnije je svakako, da je cielo jedno gradsko vieće Frankovo roblje. Što bi tek ovaj čovjek radio, da kojom nesrećom dobije vlast nad cielom domovinom!

Jučerašnji »Obzor« javlja medjutim, da mu je dr. J. Frank poslao izpravak, u kojem sve ovo poriče. »Obzoru« u ostalom, da toga nismo čitali u »Hrv. Slob.«, ne bi ni vjerovali.

(»Dom«, God. 1909. Broj 43.)

Ludo i opako veselje. Da vam je čitati, kako se tužna naša i opaka gospoda vesele propasti seljačke tiskare! A čemu se vesele? Pogledajmo malo:

Kod nas se je u Hrvatskoj već njekoliko gospode upravo upropastilo time, što su oni sami morali nositi gotovo sve troškove za svoju stranku, poglavito za novine. Poznato je, da ovaki troškovi tjeraju ljude iz stranaka. Poznato je, kako je uz svu pomoć i žrtve propala »Tiskara Dra. Davida Starčevića i drugova«, a bila bi propala i »Dionička tiskara«, da joj koju godinu dana pred smrt nije biskup Strosmaper uzajmio 60.000 K uz kamate od jedan po sto! Uz to je poznato, kako je Jos. Frank, jedan obični čifutski advokat, došao do rieči medju Hrvatima samo time, što je sam na se preuzeo svu brigu za novine stranke prava. I sad eto, kad se stvorila seljačka stranka, taj prvi, a na žalost i jedini ozbiljni pokušaj u Hrvatskoj, da politika bude obći narodni posao i obća narodna stvar, za koju svaki sviestni pristaša mora barem nešto učiniti i doprinieti, a da ne mora ciela stranka i narod služiti jednomu čovjeku, jer mu ne smije prigovoriti, kad nitko ništa ne žrtvuje za narodnu stvar, — tužni naši novinari napadaju seljačku stranku najviše radi onoga, radi čega bi ju morali najviše hvaliti da išto razumiju i da nisu tako opaki.

Bože moj, koliko je samo ovih zadnjih dana radi te tiskare sasuto pogrda na predsjednika seljačke stranke! Isto »Hrvatstvo« ne može na ino, nego da i ono zove seljačku tiskaru »bankrotiranom«, pa bi ju sad imali spasiti crni slovenski klerikalci! Liepo se time katoličko »Hrvatstvo« pridružilo pokvarenoj deriščadi oko »Obzora«, »Pokreta« i »Hrv. Naroda«.

No seljačka tiskara nije, hvala Bogu, bankrotirala, ali da jest, znadu li spomenuti naši protivnici, što bi to značilo da je propala?

Da je u tih novinara i »političara« pameti, poštenja i rodoljublja, oni bi pomislili na stotine sastanaka i skupština, što su ih u pet godina bez podpore iz ikakvog fonda držali osnivači seljačke stranke, pa onda na to, kolike je borbe imala izdržati i kakve zapreke svladadti seljačke tiskara samo za to, jer je seljačka, — oni bi se morali pitati: A što može biti od nas Hrvata, koji smo, to oni znadu, seljački narod, kad bi i ovakovo poduzeće moralo bankrotirati?

Ovo je pitanje strašno, osobito kad se zna, kako kubure i stare i nove velike gospodske tiskare i kako su u sebi nemoćne i stare i nove naše gospodske stranke. Naša dakle gospoda ne mogu ništa, ne mogu barem ništa dobra za narod, a sad bi kod »Hrvatstva«, »Pokreta« i »Obzora« na svu silu htjeli dokazati, da ni naše seljačtvo ne može ništa! Pa tko onda može?

I što onda znači to veselje nad propašću seljačke tiskare? — Znači ludost, jer znači veselje radi nemoći naroda; a znači i opakost, jer znači veselje radi neuspjeha poštena rada. Ludo i opako veselje!

Mile Starčević zove u pomoć — Austriju. »Hrv. Slob.«, novine Starčevićeve Stranke Prava, javila je dne 30. listopada, da je dr. Mile Starčević napisao u bečkim njemačkim novinama »Reichspost« članak, u kojem medju inim kaže, kako su austriujski vladari nastojali odieliti Hrvatsku od Ugarske, a Magjari uništili Hrvatsku. »Hrvati se utiču zaštiti kralja, i ovaj priznaje njihova prava i brani ih« od Magjara. Kad je Košut Lajoš 1848. dignuo bunu, »Hrvati najvećim oduševljenjem pod zastavom svoga obljubljenoga Jelačića bana

predju Dravu« i Magjari biše svladani. (Do sad su starčevićanci naučili, da je Jelačić bio slavosrb, sluga Austrije, itd.) Poslije godine 1848. Austrija se prema Hrvatima promienila: Austrija se (1867.) nagodila s Magjarima bez obzira na Hrvate, pa su se Hrvati počeli tudjiti od Austrije. (Dakle tek poslije nagodbe od god. 1867. počeli su se Hrvati tudjiti od Austrije!) A što je A. Starčević govorio o Austriji još god. 1861. prije nagodbe? »Plod toga otudjivanja je riečka rezolucija. (Da, plod starčevićanstva — jest riečka rezolucija. To je istina.) Pa i danas Austrija pregovora s Ugarsk»om, a za Hrvatsku i ne pita, a ipak bi Austrija imala veoma jako uporište u samoj nagodbi te bi mogla tražiti od ugarskih političara da pokažu, je li i Hrvatska voljna pristati uz magjarske zahtjeve.« (Dakle: nagodba — uporište! A hrvatsko državno pravo? — Švindleri! Do sada ste nazivali izdajicom svakoga, tko je nagodbu bez prokletstva samo spomenuo.) No Austrija se ne miče, a »ipak bi danas jedan jedini čin Beča u prilog Hrvata dovoljan bio, da odvrati zadnjega Hrvata od Pešte i Magjara! (A gdje vam je Starčevićeva »sveta zajednička domovina Ungarija?«) »Austrijski državnici (Što imadu tu posla »austrijski državnici? Ta vi ugovarate samo s »hrvatskim kraljem?«) toga ne vide, pa ništa ne poduzimlju, a sve je to na štetu interesima monarkije i dinastije (kao da se bez M. Starčevića za »interese monarkije i dinastije« nitko ne stara).

Mi o ovoj nečuvenoj sljepariji pod imenom starčevićanstva govorimo danas na više mjesta, jer je stvar vrlo važna: to je valjda kraj ogavnoj sljepariji naših lienih bezglavaca, koji su prospavali 40 godina, pa se sad najedanput spljesnuli te u spavaćem odielu izašli pred sviet, da im se — smije. Mi ćemo o toj stvari, dakako, još progovoriti.

Sasvim zrelo shvaćanje pitanja našega javnoga života opazismo kod mnoge gospode u razgovoru o približenju seljačke stranke katoličkoj Sveslovenskoj Ljudskoj Stranki, jer svi bez izuzetka kažu, da je to vrlo dobro. Nas to veseli poglavito zato, što po tom vidimo, da u nas Hrvata nema nikakvoga razloga za rat sa svećenstvom, te da je taj nesnosni, ludi i štetni rat, koliko se vodi, sasvim umjetno stvoren, a vodi ga tek njekoliko ljudi. Jedino, što je zbilja zapreka složnomu radu svjetske i svećeničke inteligencije, jest, što opažamo i sami, to, što je hrvatsko svećenstvo danas preveć mlitavo, pa ne radi. »Da je naše svećenstvo, kakvo je slovensko, pače onakvo, kakvo je hrvatsko svećenstvo u Dalmaciji i Istri, ili kakvi su naši franjevci u Bosni, — i ja bi odmah bio klerikalac« — rekao nam je odlični jedan i požrtvovni rodoljub, koji je u svoje vrieme dobrohotno i pomno pratio osnivanje — napredne stranke! Nama je to dokaz, kažemo i opet, da u naše inteligencije nema nikakve načelne mržnje na Crkvu i svećenstvo, pa nam to zbilja podaje nade, da bi se skoro barem veći dio radine inteligencije, svjetske i svećeničke, mogao naći složan u zajedničkom radu.

(»Dom«, God. 1909. Broj 44.)

Novine — badava! Prijatelj nam šalje ovu tiskanu obznanu, koju je primio poštom: »Na znanje! Odlučili smo šiljati Vama na

ogled kroz pol godine bezplatno naše novine »Hrvatski narod«, te Vi primajući ih niste ni na što obvezani, tek Vas molimo, da svaki broj naših novina pročitate . . . Ako li bi koji Vaš poznanac želio, da i njemu naše novine ovako bezplatno na pol godine na ogled šiljemo, neka nam to na dopisnici dojavi . . .

Uredništvo »Hrvatskoga Naroda«.«

Mi »Domu« povisujemo predplatu, a naprednjaci nude svoje novine badava na pol godine! Očito je, njima novci padaju — s neba!

Vladanje u Hrvatskoj pod Rauchom sasvim je takvo, kakvo je bilo pod Khuenom, pače i gore. Iz današnje viesti o raztjeranom naumljenom sastanku seljačke stranke u Kajgani i Garešnici, gdje se odmah nadjoše izaslanici oblasti s oružnicima, vidi se, da se pazi na svaku rieč i svaki korak. Jednako raztjeruju i sastanke, što ih priredjuje koalicija. Frankovci ih ne sazivlju, valjda, da ne prave vladi neprilike. Po svem se vidi, da Hrvatsku u ovo burno doba žele pritisnuti, da miruje. Izbori će biti, kakvih još nije bilo.

»Najjača« stranka u Hrvatskoj, »Hrv. Str. Prava« (Tuškan—Magdić) tako je jaka, da ne će imati ni dnevnih novina. Na prekjučerašnjoj na'me sjednici zaključio je saborski skup te stranke, da njezine novine »Hrvatska« od sliedeće subote ne će više izlaziti, jer ima tako malo pretplatnika, da su na nju potrošili već 50.000 K, a više ne mogu. — I ovakva stranka: bez pristaša, bez sposobnih novinara, bez ijednoga ikoliko uglednijega čovjeka — dobila je najviše zastupnika! Ona i Srbi — to je ta silna koalicija, to je »narodna volja«! Zbilja je zadnje vrieme, da se ta krparija raztepe.

Jugoslavenska slobodoumna stranka imala bi se stvoriti 28. o. mj. u Ljubljani, gdje će se taj dan sastati najprije sve slovenske slobodoumne (liberalne, gradjansko-židovske) stranke, a onda će k njima pristupiti sve južnoslovenske (hrvatske i srbske) liberalne stranke. To bi dakle imalo biti nješto proti Sveslovenskoj Ljudskoj Stranci: organizacija svih slovenskih liberalaca proti nedavno provedenoj organizaciji slovenskih pučkih stranaka; pa kako je kod osnivanja Sveslovenske Ljudske Stranke sudjelovala i hrvatska pučka seljačka stranka, naviešta se eto sbliženje i slovenskih i hrvatskih (i srbskih) liberalnih stranaka, u prvom redu slovenskih i hrvatskih naprednjaka. — Dobar je strah: uplašili se »liberalci« snage Sveslovenske Ljudske Stranke. Zanimljivo je, da brzojav o toj stvari donosi — »Hrv. Sloboda«, pa će možda i ona u to družtvo? Ne bi bilo čudo, jer se s hrvatskim »furtimašima« odavna već po novinama grize, a domaće naprednjake zove u pomoć u borbi sa seljačkom strankom.

Košutovska stranka ciepa se već dugo, a prošle nedjelje došlo je do očitoga razkola. Pristaše Košuta Ferenca priredili su svomu vodji svečanu gostbu u Pešti, a protivnici njegovi pošli su sa predsjednikom sabora Justom u njegov kotar i tu mu priredili čast. Svaki od ove dvojice ima po prilici jednaki broj zastupnika. A ne slažu se u tom: Košut bi htio, da ostane ministar, pa popušta »Beču«, a Just bi htio valjda da postane ministar, pa ne popušta, jer misli, da će tako prije doći do većine. Radi toga je u Ugarskoj pravi metež

te nitko ne zna, što će biti. Jučer i prekjučer bio je ministar Vekerle opet kod kralja, ali odlučeno nije ništa.

(»Dom«, God. 1909. Broj 45.)

»**Radi Radića**« — nisu gospoda oko »Hrvatstva« išla u Ljubljanu na skupštinu Sveslovenske Ljudske Stranke, premda ih je srce tamo vuklo. Tako pišu sami.

Ne bi čovjek vjerovao. Svi razboriti ljudi naime znadu i priznaju ovo: Ako tko spoznaje, da je nješto dobro, ali uz to dobro ne pristaje, ili mu se protivi samo zato, što je tu i još njetko drugi, tko mu nije po ćudi, — onda je to prkos, a može biti i još gore, naime grieh. Neka gospoda oko »Hrvatstva« slobodno upitaju o tom koga oko sebe, ili makar i sami sebe, onako sami sa sobom, pa će dobiti isti odgovor. A da smo mi kada napisali, da su gospoda oko »Hrvatstva« — prkosnici — bili bi nam ljuto zamjerili.

Nama se ipak ovo priznanje svidja, jer je, kako se po svem vidi, iskreno, ako to i nije jedini razlog, što gospode nije bilo u Ljubljani. Gospoda su priznala, da nisu pristala uz dobru stvar — samo zato, što uz nju pristaje i — Radić. Po tom mi sudimo, da ta gospoda i za koješta drugo kažu, i pišu, da je zlo — samo zato, što to piše, govori ili radi — Radić. To se ne da pobiti. Zato se mi u buduće ne ćemo mnogo ni braniti, nego ćemo samo sjetiti na to, da nam »Hrvatstvo« prigovara i kudi nas i onda, kad pravo radimo — zato, što tako ne rade oni, nego Radić. Gospoda nam ne će moći prigovoriti, da im krivo činimo, jer su to sami priznali.

No ne će li svatko priznati, da bi to ipak bilo neozbiljno i nedostojno, kad bi gospoda oko »Hrvatstva« pri tom i uztrajala? Tko će što držati do »ogorčenih« itd. prigovora i do »borbe« te gospode s »protivnicima« Vjere, Crkve, i katoličtva? — Lako bi bilo, kad bi se smjelo reći, da je to njihova stvar, što će tko do njih držati. Ali mi svi vidimo, da se ovakvim prkosom sije strašna mržnja i nepotrebna smutnja.

Znamo mi, da su gospoda bila u neprilici radi našega pohoda u Ljubljanu, ali neka za Boga ne misle, da je bila u neprilici i sv. Crkva i Vjera, koju oni brane!

Mogli su zato mirne duše ili poći u Ljubljanu, ili, kad nisu pošli, reći: »Išao je Radić — i dobro je učinio. Mi smo mislili, da njega plaća Rusija i framasoni, a sad vidimo, da smo se varali.« Da su gospoda tako napisala, sv. Vjera i Crkva, ne bi bila ni ponižena ni posramljena nego bi možda bili malo posramljeni oni »mi«, koji u »Hrvatstvu« (doduše sve u ime Vjere i Crkve) koješta pišu. No pa što zato? Zar gospoda misle, da Radić nije računao, da će se u Ljubljani sastati s onima, koji mu u svojim novinama to i to podmeću? Jest, ali je mahnuo rukom i pošao imajući na umu, da su i »furtimaši« Hrvati, da su za jedinstvo i složan rad Hrvata sa Slovencima — a što su prema tomu naše svadje, psovke i poruge; pa kad možemo i moramo dolaziti na skupštine s Hrvatima muhamedancima, zašto ne bismo mogli s katolicima? Neka samo promisle gospoda oko »Hrvatstva«, što su učinila: Na skupštinu, gdje bi bilo muhamedanaca, zacielo bi došla, ali gdje je Radić — tamo ne mogu!

Na koncu uz put: Pitali smo »Hrvatstvo« da nam odgovori: Ako

su naprednjaci jednomišljenici Stj. Radića, zašto i oni nisu došli u Ljubljanu? — Nismo dobili odgovora. Ali to tako ne ide: prigovoriti, a ne odgovoriti.

I još uz put: Glavni odbor seljačke stranke izjavio je na posljednjoj sjednici, da ga ne će biti u taboru protiv Crkve organizovanih liberalaca. »Hrvatstvo« toga nije ni zabilježilo, a mi sad pitamo: Da li zato, da se tko opet ne mora postiditi za svoje laži, ili pak zato, što je »Hrvatstvu« milije bilježiti pojave proti Crkvi, nego za Crkvu? Da se je naime glavni odbor izjavio proti Crkvi, »Hrvatstvo« bi to bilo zacielo objavilo. Je li, da bi? Dakle? — Hoćemo li dobiti odgovor?

Za četvrtu glavnu skupštinu seljačke stranke bila je ukinuta ulaznina, pa ipak je bilo manje skupštinara na toj skupštini, nego na trećoj — piše »Hrv. Slob.« Stotine i stotine naših skupštinara, koji su platili ulazninu na četvrtu glavnu skupštinu znadu, da to nije istina. No »Hrv. Slobodi« nuždna je ta laž, da njom dokaže, kako tobože seljačka stranka nazaduje, pače da je tako nazadovala, te se može reći, da te stranke ni nema, pa je zato Mile Starčević, kad je ono u bečkim njemačkim novinama pozivao austrijske državnike, da se umiešaju u hrvatske stvari, nije trebao ni spomenuti, da obstoji!

No ulaznina, kako rekosmo, nije bila ukinuta, nego se je plaćala kao i god. 1907 i od početka. Skupštinara je bilo manje, to je istina, ali zašto ih je bilo manje? Zato, što je predsjednik glavnog odbora u »Domu« prije skupštine odvraćao pristaše pišući, neka se ne trude i ne troše na tako dalek put, već neka dodju samo glavniji ljudi. Ta to stoji crno na bielom.

A sad neka nam gospoda od »Hrv. Slob.« odgovore na ovo dvoje:

Prvo, je li ikada još ikoja naša politička stranka odredila ulazninu za svoju kakvu skupštinu? — Nije, odgovaramo mi, a priznat će i oni! Prva je to uvela u Hrvatskoj seljačka stranka, i to bez straha, da će skupštinska dvorana biti prazna! Prva je to ona uvela, pa ipak je na njezinim skupštinama bilo svaki put više pristaša, nego na skupštinama drugih stranaka. Ali to nije glavno, nego je glavno ovo: Druge su stranke svojim pristašama plaćale i putni trošak! Tako je na pr. zast. Zagorac na skupštinu gospode oko »Hrv. Slob.« doveo svoje Koprivničane, kojima je većinom platio putni trošak, i ti dovedeni skupštinari — to je bio veći dio skupštine! — Pa zašto onda radje barem ne šutite?

A onda: Je li ikoja naša stranka odvraćala pristaše od skupštine? — Nije ni to, nego su ih zbubnjavale i kojekako još mamile. Prva je seljačka stranka i u tom udarila novim putem: Nije joj bilo do toga, da pokaže, koliko ima pristaša i da paradira, nego da ozbiljno vieća.

Ali što hasni gluhomu govoriti, t. j. pokvarenu gospodu popravljati!

»**Pokret**« **i kanonički novci.** Čitamo u »Hrvatstvu« od prošlog petka: »A što se tiče saveza s blagajnama kanoničkih kurija (dvorova) znaju sami pokretaši, da nije istina (da su naime katolički djaci dobili od kanonika novaca za svoju borbu na sveučilištu), ali

treba se držati one: »reci da ti ne rekne«. Zna »Pokret« zašto su njeki »popovi« u miru od straha pokretaškoga.«

Dakle: »Zna »Pokret« zašto su njeki »popovi« u miru od straha pokretaškoga!« »Pokret« možda zna, ali mi ne bismo znali, da nismo već podavno slučajno čuli od ljudi, koji ne mare ni za »Pokret« ni za »popove« da je jedan kanonik poslao »Pokretu« 200 for. samo da ne piše, da taj kanonik ima dragu, i to takvu i takvu i t. d. No mi, da pravo kažemo, nismo do toga mnogo držali, niti smo to vjerovali. Ali sad, kad u »Hrvatstvu«, za koje bi čovjek mislio, da ne će o toj stvari ni pisnuti, čitamo, da »Pokret« zna, zašto su njeki popovi u miru od pokretaškoga straha, sad nam se čini, da bi nješto moglo biti. A ako je istina, što »Hrvatstvo« natuca, onda mi bez obzira na ikoga kažemo: Ako je moguće, da na Kaptolu sjedi i jedan kanonik, koji tako živi, da mora mititi novine, samo da ne iznašaju njegovih gospodskih tepnarija, a sve se to na Kaptolu zna, onda taj Kaptol nije za drugo, nego da se s njim učini ono, što je u svoje vrieme i pisao jedan zagrebački kanonik sv. Otcu papi, o čem ako uztreba, drugom sgodom. — Drugo: Ako je istina, da »Pokret«, ako mu se plati, ne piše o popovskim tepnarijama, onda su ljudi oko »Pokreta« ne samo, štono se kaže, bagaža, nego su to drzoviti moderni razbojnici, koji o popovskim tepnarijama ne pišu nipošto zato, što bi ih osudjivali, nego zato, da iztuku novaca od onih, koji hoće da svoje tepnarije sakriju te da imadu mira. — Rekosmo u prvom i drugom slučaju: Ako! A oni, kojih se tiče »Pokret« i »Hrvatstvo« (sa svojim »popovima«) naime, neka ovu stvar razčiste, jer mi ne ćemo mirovati, dok se ne bude znalo, koči li se to medju nama bagaža, koja svojim pisanjem preša novce. Riječ ima prvo »Hrvatstvo«, koje je i počelo.

Na okup — u imenu Starčevićevu. Dr. Mile Starčević, videći, da se hrvatska stranka razpada, poziva pravaše na okup, a sve u imenu Starčevićevu i s istim plitkim i praznim riečima, do kojih više ne drže ništa ni dični državnici u Voloderu. Ovaj put spominje Petra Svačića, a Zrinjski i Frankopani naravski takodjer ne smiju manjkati! No da ruglo bude veće, u isto doba poziva i Rauchova »Ustavnost« na okup stare magjarone zovući u pomoć proti »slavosrbima«, što mislite koga? — Pok. Antu Starčevića.

I još imade ljudi, kojima ovoga rugla nije dosta! »Obračunajmo!«

Rauch se sprema za izbore, te si je dao poslati službena izvješća iz svih izbornih kotara, kako gdje stoje pojedine stranke. Javiše mu, da se koalicija raspada, za seljačku stranku da se nigdje ni ne zna, a frankovi starčevićanci da će glasovati za vladine kandidate, ako se samo stvar sgodno udesi. I sada se već i Rauchova »Ustavnost« takodjer pozivlje na Antu Starčevića!... Sve nepoćudne kandidate odlučio je Rauch pozatvarati, čim budu izbori razpisani. — Naročito je nakanio postići, da seljačka stranka ne dobije nijednoga zastupnika, jerbo dobro zna i vidi, da mu ona jedina ne će nikada odobriti njegovih nasilja i bezzakonja i njegovoga razsipanja narodne muke.

Opet gluhoniemi zastupnici u Pešti. Hrvatskih delegata kao da ni nema na peštanskom saboru. Jedva jedvice ih prizovu onda, kad

se glasuje o najvažnijim stvarima. Inače niti ne dolaze na sjednicu, nisu dapače obično ni u Pešti. — Jedni su vidjeli, da u Pešti ne mogu braniti hrvatskih prava, drugi se ništa ne ufaju, a treći ni neznaju tih prava braniti.

Košutovci su se zbilja razciepili, ali su i to učinili kao pravo politički sljepari, ili još gore, kao prosti plaćenici. Jedne je naime pozvao na gostbu sam Košut, ali ih izprvice nije došlo ni trideset, a tek velikom mukom sakupio ih je 72, ali ih je zato preko stotinu otišlo na gostbu k milijunašu Justu, koji uz dobro jelo može osigurati i rodoljubni glas u narodu, jer sada Just govori o Beču onako oštro, kako je to nekada govorio Košut. Just naime traži bezuvjetno madjarsku državnu banku od 1. siečnja 1911., a Košut ju takodjer traži, ali veli, da ne može reći, kada će se to postići. Čitava košutovska stranka ima nješto preko 200 zastupnika, od kojih je s Justom 120, s Košutom 72, a kojih 30 ne zna, kamo bi. Košut je izstupio iz svoje stranke i osnovao novu »Košutovu neodvisnu i četrdesetosmašku stranku«. Bit će to dakle ista sprdnja s Košutovim imenom, kakva je kod nas sa Starčevićevim.

(»Dom«, God. 1909. Broj 46.)

»**Hrvatstvo**« odgovara obširno na naše prigovore i upite, a glavni mu je odgovor na sve: da Radić nije iskren. Mi pak protiv toga tvrdimo, da »Hrvatstvo« nije iskreno, i dodajemo: da ne zaslužuje odgovora, dok ne odgovori na ova pitanja:

1. U čije ime govori »Hrvatstvo« i tko to u njem sudi o našem katoličanstvu? — Je li to možda Gjuro Weiss, odgovorni urednik »Hrvatstva« za koga se nikada nije ništa čulo, da je išta učinio za hrvatstvo i za katoličanstvo? A ako u uredništvu »Hrvatstva« ima još tko, pa i koji za ledja toga Weissa (možda da je to još i židov) svećenik, time »Hrvatstvo« — koliko mi poznamo nauk katoličke Crkve — nije još postalo »naučajuća Crkva«.

2. Drže li ljudi oko »Hrvatstva« da je Jos. Frank i njegovi sinovi bolji i iskreniji Hrvat i katolik od braće Radića? — Da ili ne? Kratko i čisto — bez izmotavanja.

Kad dobijemo odgovor, onda ćemo razgovarati, no na bezočnosti, koje ljudi oko »Hrvatstva« tovare na ledja njekome Gjuri Weissu, ne ćemo odgovarati nikada. Takova je bezočnost tvrdnja, da je naše približenje slovenskoj braći katoličkoga mišljenja u svezi s našom tiskarom, kojoj treba novaca. Sram vas bilo, koji ste god! Da su Radići gledali, gdje ima novaca, ne bi bili — to zna, hvala Bogu ciela Hrvatska! — ono što jesu i čega se vi, nitkovi, bojite!

»Nuždno zlo.« U poruci ili proglasu, što su ga nar. zastupnici Frankove stranke oglasili hrvatskomu narodu, kaže se medju mnogim praznim riečima i ovo, što na žalost nisu prazne rieči:

U tom se proglasu kaže, da je to »nuždno zlo«, što već dvie godine u Hrvatskoj nema sabora. »Nuždno zlo« to znači doduše zlo, ali takvo zlo, bez kojega se ne može biti i koje je ne samo potrebno, nego baš nuždno, jer bi bez njega bilo i gore. Takvo je zlo, kaže frankovački proglas, i to, što nema sabora. A nuždno je, kaže, zato,

što se je većina hrvatskoga sabora (koalicija) svezala sa Srbima, koji su proti carevini.

Ovo je očito, što ovaj proglas ili bolje, što Frank u njem kaže: on brani Rauhovu vladu, što vlada i troši novce bez dozvole sabora. Rauch nije tobože ništa kriv, jer tako mora biti.

Mi svoje čitaoce i pristaše na ovo posebice upozorujemo zato, što se po ovom vidi, da Frankova stranka nema više šta izdati ni pogaziti. Sabor je zastupstvo naroda i glas naroda, kakav — takav, pa kad narodni zastupnici kažu, da ikada može biti nuždno, da se taj glas ne samo ne sluša, nego i ne čuje, to je isto tako, kao da tko sebi kaže: Nuždno je, da me nema, nuždno je, da budem mrtav! Narodni zastupnici, koji kažu, da može biti nuždno, da se njihov glas ne čuje, podpisuju smrtnu osudu svojemu zastupstvu, podpisuju političku smrt narodu, jer je narod, čiji se glas ne čuje, politički mrtvac.

Mi nemamo rieči, kojom bi ovo nazvali, nego se samo sa strahom pitamo: A ima li igdje u Hrvatskoj čovjek, koji će, znajući ovo, dati opet glas, da u hrvatski sabor dodju ljudi, koji su saboru, a po tom i sami sebi podpisali smrtnu osudu?

Mi se ne čudimo, što je ovo zamislio i narodu proglasio Frank, jer znamo, tko je i što je, ali se radi onih Hrvata, kojih ipak ima u njegovoj stranci — bojimo za sve nas Hrvate, videći, što to s nama može raditi i na što nas navesti jedan čifut! Mi se previše mrzimo, mi smo previše zavadjeni! To će biti naša propast, ako tomu ne nadjemo lieka.

Naša su gospoda tako ludo zavadjena, da u mržnji vole i na zlo pristati, samo da ne moraju priznati, da je čifut, uz kojega jedni pristaju, a drugi ga kude, — da je taj čifut špekulant. »Oh, to bi bilo poniženje, sramota! Volim — smrt!« — I podpisaše smrt!

Tko drži Raucha: Beč ili Pešta? Tako se opet pitaju mnoge novine, a po svem je očito, da Raucha drži današnja peštanska vlada, najsilovitija od svih magjarskih vlada u ovih 40 godina, i današnja vlada bečka, najnepravednija od austrijskih vlada od 1867. Rauch je dakle baš kao i njegov glavni pomagač Frank, istodobno sliepo orudje i magjarskih silnika i njemačkih krivičnika. A što se Rauch sve to više sakriva za Njegovo Veličanstvo, to je samo znak, kako ga znade uhvatiti strah od odgovornosti radi tolikih bezakonja, koja bi uzalud rado pokriti uzvišenom osobom Nj. Veličanstva.

(»Dom«, God. 1909. Broj 47.)

Spomenik biskupu Štrosmajeru. God. 1904. umro je u velikoj starosti (u 90 god.) glasoviti biskup Štrosmajer. Glasoviti je bio ponajviše po tom, što se je na velikom crkvenom saboru ili koncilu u Rimu (god. 1870) izkazao medju onim biskupima, koji su odlučno i bez straha branili slobodu, posebice slobodu i samostalnost pojedinih biskupa od središnje vlasti rimskoga dvora (kurije). A došao je na glas i kao vodja hrvatskih rodoljuba protiv Madžarima, a još više time, što je stotine i stotine tisuća poklonio za osnivanje prosvjetnih zavoda u Zagrebu: za učeno družtvo akademiju, za sveučilište i za zbirku (galeriju) slika. Od god. 1868. t. j. pošto je sklopljena

nagodba, nije dolazio u sabor. Car i carevina popustila je Madžarima i predala im Hrvatsku, a s tim se Štrosmajer nije mogao složiti.

Čim je Štrosmajer umro, složio se u Zagrebu odbor gospodja, koje sabiru novac za njegov spomenik. Taj bi spomenik imao biti nešto veliko i liepo, a stajao bi više stotina tisuća kruna. Sad je već prilično toga sabrano, pa se počelo razpravljati, gdje bi se i kako bi se taj spomenik postavio, tko bi ga izradio i t. d. O tom se ovih dana mnogo pisalo po zagrebačkim novinama. Najviše će dakako biti borbe oko toga, komu će se povjeriti izradba spomenika, jer taj će zaslužiti liepi novac. Jedni su za to, da se može natjecati za taj posao svaki jugoslavenski umjetnik, bio sad Hrvat, bio Srbin, bio Slovenac, ili Bugarin. Zagrebačko kolo umjetnika naprotiv predlaže, da bi se natjecali samo umjetnici iz banske Hrvatske, pa im to njeke novine zamjeraju, veleći, da je baš Štrosmajer jednako na srcu nosio sve južne Slavene. Ozbiljno dolaze u račun poglavito dva hrvatska kipara koji bi mogli taj spomenik napraviti, i to Robert Frangeš, Zagrebčanin, i Ivan Meštrović, iz Dalmacije, koji sada živi u Parisu u Francezkoj. Još ima u Zagrebu kipar Rudolf Valdec, Varaždinac, a u Trstu živi kipar Ivan Rendić, koji je do nedavna bio jedini hrvatski kipar, pa je i izradio mnoge spomenike (Kačićev u Makarskoj i u Zagrebu, Gundulićev u Dubrovniku, Preradovićev na mirogojskom groblju i u Zagrebu i t. d.) no ove dvojice, osobito Rendića, nije nitko gotovo ni spomenuo.

Naši sveučilištarci, djaci našega hrvatskoga sveučilišta, bili su, od kad je sveučilište osnovano (t. j. od god. 1874.) pa do pred 5—6 godina — sve sami starčevićanci. Mnogi bivši i današnji madžaroni bili su, dok su bili sveučilištni djaci, — starčevićanci. Kad su škole svršili i dobili službu, postali su madžaroni.

Danas su naši sveučilištarci naprednjaci, te su proti njima nekoliko posljednjih godina starčevićanci-frankovci u manjini. Kao posebna skupina javiše se prvi put lanjske godine katolički djaci, t. zv. »domogojci« (njihovo se družtvo zove »Domogoj«). Kako je koja skupina jaka, to se najbolje vidi kod izbora odbora djačkoga podpornoga društva. Premda se ovo družtvo ne bavi politikom, nego podupire siromašne djake hranom i t. d., ipak se kod izbora odbora glasuje po političkim strankama. Ove godine bili su ti izbori zanimljivi, i to po tom, što su se proti »domogojcima« složili oboji starčevićanci, t. j. Frankovci i Milini, sa naprednjacima, te su ih nadvladali.

Ovomu dogodjaju daju »domogojci« (koji se javljaju u Hrvatstvu) veliku važnost. Dogodilo se, pišu, nješto veliko znamenito, počela se stvarati nova Hrvatska: stvorila su se dva tabora, jedan za Krista, drugi proti Kristu. Pobjeda je, kažu, naša. »Hrvatstvo« je o tom donosilo čitave članke.

Po našem sudu ta stvar baš nije tako znamenita, ali je ipak vrijedna pažnje. Manje je vriedno pažnje, što su se naprednjaci složili sa starčevićancima, jer je naša mladež većinom plitka i rado se drži praznih rieči i mode, a naprednjačtvo je puno praznih rieči, a i u modi je. A onda i prvaci su im jednaki gotovo u svem, a osobito u tom, što hoće, da im mladež pravi paradu i da za njih buči i viče, — dok ne dobije službe. Onda će globiti i zatvarati seljake

i narodne zastupnike . . . Više je pažnje vriedno, što se našlo barem jedno 40 mladića, koji su se usudili javiti ne samo kao protivnici naprednjačkoj modi, nego i kao katolici. Žalimo, što ne poznamo tih mladića, da se osvjedočimo, je li to kod njih zbilja duboko shvaćeno značenje kršćanstva, ili su pak i oni samo, štono rieč, nječija štafaža, t. j. nije li ih tko okupio, da se pokaže, da je »katolički pokret« i na sveučilištu uhvatio korena. Nama bi dakako ono prvo bilo milije. Ako je ovo drugo, četa će se brzo raztepsti, kako su se razteple tolike starčevićanske i naprednjačke čete. — Mi ćemo se za ovu stvar zanimati.

Hrvatska politika i prosvjeta. Najstariji i ugledni češki mjesečnik »Osvjeta« u svom broju za studeni o. g. donosi obširnu raspravu pod naslovom: Prosvjetni i politički život u Hrvatskoj. Raspravu je napisao Stjepan Radić, a sadržaj joj je ovo: Najprije se nabraja svih 15 hrvatskih dnevnika — sada ih ima bez »Hrvatske« 14 — te se veli, da je već u te dnevnike uložen sav duševni i sav novčani kapital, koji je u obće moći dobiti u Hrvatskoj za politiku. Zatim se pripominje, kako u hrvatskoj književnosti vodi glavnu rieč uz Hrvatsku Maticu Hartmanova ili Kugljeva knjižara, koja se naročito odlikuje sa svojih dvadesetak nevaljalih, sve samih špekulantskih koledara. Nadalje se u kratko prikazuje duh i znamenovanje hrvatskih velikana Gaja, Vraza, Preradovića, Mažuranića, Kukuljevića, Štrosmajera i Račkoga, pa se ističe, kako mjesto duha tih velikana vodi danas hrvatsku inteligenciju duh Ante Starčevića i Josipa Franka i hrvatsko-srbske koalicije, dotično njezine riečke rezolucije. Tu se ujedno tumači, kako je hrvatska inteligencija u slavenskoj i neslavenskoj književnosti slabo naobražena i kako je baš radi toga pok. Rački smišljao, da bi svake godine trebalo po dvadeset najdarovitijih i najmarljivijih mladića poslati u Prag, Paris, Berlin, London, da u Hrvatsku dospije od velikoga svjetskoga napredka i nješto drugo, a ne samo prazne riječi, kojih obično ne razumiju ni oni, koji se njima najviše služe.

U drugom dielu razprave tumači se temeljito odnošaj Hrvatske prema Ugarskoj, naročito zlosretni upliv Ante Starčevića, riečke rezolucije i onih hrvatskih političara, koji talijanski misle i upravo talijanski mrze sve, što je u našoj carevini. Tu se oštro šiba barun Rauch, kao sliepo oružje i Beča i Pešte, a onda se o koaliciji, o frankovcima i starčevićancima veli doslovce ovo: »Ali hrvatsko-srbska koalicija i ostale veće hrvatske stranke imadu tu neizmjernu prednost, da Rauchova vlada kod izbora 1908. nije dobila niti jednoga jedinoga kotara. Na polju čisto političkom, na polju političkoga rada, ne velim političke vlasti, ima dakle koalicija sva sredstva pri ruci, svu štampu, simpatije inteligencije, pouzdanje naroda, a k tomu svemu još slavu mučeničtva. Pa zašto se ne miče? Zato, jer ne zna kamo. Zašto ništa ne radi? Zato, jer ne zna što. Poznam sve prvake koalicije, već više godina. S većinom od njih govorio sam već posve povjerljivo, ili sam imao prilike čuti njihove povjerljive razgovore. Za njih sve bez iznimke vriedi, da imaju dvoje uvjerenje: jedno za sebe ili za najuži krug, a drugo za javnost. Medju njima nema nikoga,

tko ne bi vidio načelne razlike medju Ugarskom i Austrijom i koji ne bi uvidjao, da će Hrvatska propasti ne samo, ako se još jače sveže s Ugarskom, nego ako s njom ostane i u ovoj današnjoj vezi. Ponavljam: Svi to uvidjaju, ali ni jedan prema tomu ne radi . . . Tužna slava Frankove stranke i u Češkoj je dosta poznata. Treba ipak spomenuti još glavne stvari, ima li naime Hrvatska u buduće ići s Ugarskom ili s Austrijom. Ta stranka i u tom koleba, jer se je u svojoj praktičnoj politici upravo izrodila, držeći se naputka Antuna Starčevića, da se ne valja boriti proti vladinim osobama, ali da zato treba iz svih sila napadati na drugu opozicionalnu stranku . . . Stranka Frankovih razkolnika pod vodstvom dr. M. Starčevića znade na čas doći na pravi put. Tako je nedavno na viest, da će mjesto baruna Rauha u Hrvatsku doći kraljev povjerenik, list te stranke izjavio: Komisara se ne bojimo. On će vršiti kraljevu volju, a kralj ne će tražiti, da se gaze svi zakoni, da se Hrvatska odnarodjuje i osiromašuje. No isti taj list pisao je sutradan, da je sve zlo za Hrvatsku došlo i dolazi samo iz Beča! . . . «

Razprava se završuje time, da ipak ima iz toga meteža siguran izlaz, a to je politika na slavenskom i seljačkom temelju i to u najtjesnijoj svezi s braćom Slovencima. O tom je napisana jedna stranica, pa će i to »Dom« u budućem broju donieti doslovce.

Ne će, da se dižu spomenici. Na drugom mjestu pišemo, kako zagrebačke novine mnogo razpravljaju o spomeniku biskupu Štrosmajeru. Sad se u »Hrvat. Pravu« javlja Marija udova Evgenija Kumičića te piše, neka se sada ne dižu nikakvi spomenici, pa ni njezinom mužu (jer je, ako se ne varamo, i za Kumičićev spomenik sabrano oko 20.000 K.) već neka se od kamata svih tih glavnica za spomenike podižu škole, osobito u onim krajevima, u koje prodiru tudjinci. Spomenici se neka, kaže, dižu poslie, a narod će još i više darivati za te spomenike videći da novci idu u dobru svrhu.

Na prvi mah bi čovjek rekao, da je sve ovo u redu. Zbilja: čemu trošiti tolike novce na spomenike, a ima toliko drugih prešnih potreba? No idemo li za tom mišlju dalje, doći ćemo do toga, da ne treba samo kamate nego i glavnicu dati u drugu potrebniju svrhu. A idući tako sve dalje, našli bismo mnogo i mnogo toga, na što se svake godine troše stotine tisuća, a našlo bi se prečih i većih potreba. Tu je na pr. zagrebačko kazalište, koje pomaže uzdržavati cieli narod i za koje domaći državni proračun daje svake godine oko 100.000 K a pita se: Je li to nuždno i nema li prečih potreba? A onda pogledajmo, koliko stotina tisuća stoji svake godine sveučilište, a ima u njemu dobro plaćenih profesora, na pr. Kršnjavi, koji plaću vuku banbadava. Taj Kršnjavi na pr. već preko deset godina ne nauča u sveučilištu ništa nego razglaba i tumači preko 500 godina staru pjesmu Talijana Dantea, t. zv. »Božanstvenu Komediju«. A drugih, koji govore pred 3—4 slušača (djaka) i tumače na pr. indijski

Uz to nam se čudno čini, što se je gospodja udova E. Kumičića javila baš sada, kada se razpravlja o Štrosmajerovom spomeniku. Čini nam se naime, da je tu gospodju zapeklo, što se čitavo hrvatsko novinstvo sa zanimanjem bavi spomenikom biskupa Štrosmajera za kojega Starčević i Starčevićanci nikad nisu imali dosta pogrda.

Popovi i pokretaši ili: Tko je u stupici? U predposljednjem smo broju zabilježili, što je »Hrvatstvo« napisalo, da »Pokret« zna zašto su njeki popovi na miru od pokretaškoga straha. Mi smo tomu dodali, da smo čuli, ali da nismo do toga ništa držali, da je jedan kanonik poslao »Pokretu« 200 for. samo da ne iznaša njegovih tepnarija. Još smo rekli da ne ćemo mirovati dok se ne ustanovi, ima li zbilja takve novinarske bagaže, koja lupa po popovima, samo da izmami novaca. Kako naše uredničtvo nema bezposlenih suradnika, a »Pokreta« ne dobivamo, nismo pazili, je li se »Pokret« javio, a očekivali smo, pa smo to i napisali, da prvu rieč ima »Hrvatstvo«, koje je počelo i u ovu stvar dirnulo. Sad čitamo u »Hrvatstvu« ovo:

»Ovo« (t. j. ono, što je pisalo »Hrvatstvo«) »je uhvatio Radićev »Dom« pak je stvar konkretizirao (točnije označio), i rekao, da on znade, da je jedan kanonik poslao »Pokretu« 200 for., samo da protiv njega ne piše. Za ovu viest veli »Pokret« da ju je očito napisao dr. Ante Radić. Na osnovu tvrdnje »Domove« da pokretaši primaju od njekih svećenika novaca, da ne bi protiv njih pisali, napisasmo neki dan i dotaknusmo se famoznih (mnogo spominjanih »pretinaca«), kojima nam se od vremena do vremena običavaju pokretaši zagroziti: »No što je s tim pretincima? G. Stjepan Radić ih je odao. Pokretaši se groze, ne bi li se koji krivac njihove grožnje uplašio i poslao im novaca... I to je antiklerikalizam pokretaša! Puki nemoralni kšeft! Sramota! A što sada hoće ludi pokretaši? Majmuni — oni sada pozivlju dra Lončarića (to je pravi urednik »Hrvatstva«) »da iznese ime toga kanonika, na koga cilja, pa mu daje rok od 29 studenoga 1909. Ej, luda pokretaška glavo! Ako je koji kanonik tebi dao svotu, da ne pišeš protiv njega, zašto da ti tek dr Lončarić kaže, koji je to kanonik? Ta ti ga znadeš, tebe je platio, pa ga i moraš znati, da protiv njega ne pišeš. U ostalom, da je pokretašima »jedan kanonik« poslao 200 for. da »Pokret« protiv njega ne piše, to je ovako konkretno uztvrdio »Dom«... Neka dakle »Pokret« pita Radića, koji je to kanonik, premda — ako je Radić o istinitosti tvrdnje u »Domu« uvjeren — on će pokretašima takodjer odkresati«...

Koliko je tu izmotavanja! A mi smo pisali jasno. Spomenuli smo točno, što je pisalo »Hrvatstvo« naime: da »Pokret« zna zašto su njeki popovi u miru od pokretaškoga straha. »Hrvatstvo« je dakle o toj stvari utvrdilo sasvim stalno, da »Pokret« zna, da su pokretaši dobili novaca iz kanoničkih blagajna, pa da su zato njeki popovi u miru od pokretaškoga straha. Mi smo to takodjer čuli, i to odavna, ali nismo do toga mnogo držali. Ali kad je to »Hrvatstvo« kao sasvim stalno izneslo, mi smo napisali, što smo čuli tako, da čitalac ne mora tobože gonetati. »Hrvatstvo« se sad grucka ili pak uzmiče, pa tura napried ne samo »domogojce« nego kuraži i Radića, da »odkreše« pokretašima, — kao da Radića treba tek kuražiti na takve strašne junake, kakvi su pokretaši. Hoće li »Hrvatstvo« da jedno vrieme drži u strahu one »pope« koji su do sada bili u miru od pokretaškoga straha, mi mu tu zabavu priušćujemo, samo neka to ne traje — predugo. Inače će pokretaši i dalje pisati, da se »Hrvatstvo« boji »Pokretovih« pretinaca, ili pak, da je u mržnji i

jadu izlanulo samo jednu klevetu. A klevetati nije slobodno ni pokretaše.

Nije pošteno od »Hrvatstva« što piše, da je pokretaše odao Stj. Radić, jer se samo ortaci odaju.

U ostalom mi ćemo još pričekati, no ova stvar ne će zaspati. Njetko je u stupici.

Narod i odredbe crkvenoga poglavarstva. Prigodom glasova o odciepljenju župe Rieke od senjske biskupije brani »Hrvatstvo« rimsku stolicu razlažući kako tamo ne poznaju naših prilika i potreba i kako kod sv. stolice imadu veliku rieč političari, a onda poziva hrvatski narod, da i on učini svoje za tu stvar, jer je naš metropolita kaže, svoje učinio i stvar sv. stolici razložio. »Hrvatstvo« se s pravom boji, da će neprijatelji i protivnici Crkve sada još žešće navaliti na Crkvu i njezine uredbe i odredbe, ako sv. stolica ovu za Hrvate nepravednu stvar odobri.

»Hrvatstvo« ima ovaj put sasvim pravo, jer piše razložno. Pokazuje naime prstom, da kod sv. stolice mogu odlučivati ne samo sasvim ljudski, nego i neljudski t. j. nedopušteni obziri. To je vriedno zabilježiti i zapamtiti, pa kad bude zgode, na to sjetiti. »Hrvatstvo« je naime znalo i tako pisati, da odredbe sv. stolice treba poštivati kao odredbe božje — bez prosudjivanja ili kritiziranja. To je jedno. Drugo je ovo: »Hrvatstvo« poziva i narod, da u ovoj stvari učini svoje. I to je u redu. Ali se to opet ne slaže s onim, što obično vidimo kod »Hrvatstva« i njemu sličnih listova i novina, koje znadu pisati i odlučno zahtievati: da se naime t. zv. laici (t. j. ljudi koji nisu svećenici) nemaju ni najmanje miešati u crkvene odredbe.

Ovo su važne stvari, i kamo sreće, kad bismo se u njima mogli složiti evo na ovom temelju, na koji se je sada postavilo i »Hrvatstvo«. Bilo bi mnogo manje nesporazumljenja, ili ga pače i ne bi bilo.

Zast. Zagorac opet se javlja u novinama. Izazvali su ga dobri mu njekada prijatelji kod »Pokreta« tvrdeći, da je mudar: odrekao se peštanskoga mandata, ali je ipak stvar tako mudro uredio, da još uviek pobire peštanske dnevnice. A to je tako, odgovara Zagorac sam: on je predsjedniku zajedničkoga sabora javio, da polaže mandat, ali predsjednik Just nije toga saboru priobćio, nego je saborski ured Zagorcu i dalje pošiljao dnevnice, koje je on poklonio u narodne svrhe (za stranku i novine). — Radi ove stvari mnogo se je po novinama pisalo, a umiešao se i Supilo, a Zagorac mu odgovorio nazivajući ga lažcem, varalicom, lupežom i t. d., i to sve zato, što su još nedavno tako složni bili za magjarsko bratimstvo i u navalama na seljačku stranku. Tako je, kad se zavadi lupežki ortakluk.

Madžaronsko pravaštvo. Bivši ministar za Hrvatsku i prvak khuenovske madžaronske stranke, dr. Nikola pl. Tomašić, napisao je nedavno u jednom učenom listu učenu razpravu o prvoj nagodbi izmedju Hrvatske i Ugarske, t. j. o onoj nagodbi ili ugovoru, što su ga Hrvati prije 800 godina sklopili s ugarskim kraljem Kolomanom. Tu pl. Tomašić tvrdi i dokazuje, da je Hrvatska i onda i poslie bila posebna država i družica, a nipošto podredjena Ugarskoj. Tako bi, piše, moralo biti i sada.

Kako je poznato, ovako su osjećali svi pravi Hrvati i ovako su naučali svi pravi hrvatski učenjaci (na pr. Rački, Smičiklas), a osobito političari Kvaternik i A. Starčević. Madžaroni su ovo mišljenje pobijali, pače mu se i rugali. Što je dakle razlog, da se sada javlja jedan madžaron te iznaša i brani ovo hrvatsko mišljenje? — Nama se čini, da je to ovako:

Prije svega treba držati na umu, da se politika u cieloj carevini, u Ugarskoj i u Austriji, odlučno mienja, i to u prilog Slavenima. U toj mieni mnogo se gleda na hrvatski narod i na Hrvatsku, u kojoj su Madžaroni sasvim izgubili povjerenje u narodu. Rauch ne može ništa, a većina sabora krenula je putem, koji vodi proti carevini, pa je u Beču nikako ne će. Od toga puta nisu daleko ni madžarski političari, pa ni oni ne mogu u Beču ništa. Madžari su tako izgubili povjerenje u Hrvatskoj, da su se i najljući protivnici Austrije počeli njoj priklanjati na pr. Mile Starčević, koji sad poziva na »prelom s Ugarskom«, t. j. s Ugarskom ništa! Očito je dakle, da Madžari i njihovi prijatelji u Hrvatskoj moraju nešto pokušati, da dobiju povjerenje, jer inače ne će više biti ni duše u Hrvatskoj, koja bi bila uz Magjare.

Sudeći po pisanju »Hrvatstva«, koje hvali madžarone, posebice Tomašića, čini se, da se nastoji, da predstavnici svećenstva pristanu uz ovo madžaronsko pravaštvo. Od tuda možda neprijateljstvo izmedju »Hrvatstva« i Mile Starčevića, koji se priklanja Austriji.

(»Dom«, God. 1909. Broj 48.)

»Crno na bielom« ili »dokumenti«. Jedne su se novine oborile na »Dom« ili bolje na Stj. Radića radi toga, što je u »Domu« napisao, da sada »crno na bielom« možemo čitati, kako se je hrv.-srb. koalicija srbijanskoj vladi obvezala, da će biti proti pripojenju Bosne-Hercegovine carevini. Tako je tobože pisao i Frank, pa je Stj. Radić drugi Frank i t. d.

Nama nije do tih novina, nego do naših pristaša i čitalaca, da se znadu ravnati, što mi o toj stvari mislimo.

Prije svega treba da naši čitaoci vazda drže na umu, da je nemoguće, da bi se seljačka stranka u ikojoj stvari mogla slagati s Frankom, a to zato, što smo mi uvjereni, da Frank sve radi po naputku, po naručbi i po nalogu, jer on samo služi onima, koji ga trebaju, a mogu ga za službu nagraditi. Seljačka je pak stranka sasvim slobodna. Dakako, neupućene je lako zasliepiti riečima: Seljačka je stranka proti koaliciji kao i Frank, dakle se slaže s Frankom! No ovi neupućeni tako su sliepi, da si ne znadu na ovu sljepariju odgovoriti ovako: Koalicija je proti seljačkoj stranci kao Frank i Rauch — koji ju u ludbrežkom kotaru upravo proganja — dakle se koalicija slaže s Frankom i Rauchom! — Ovakvi su dokazi samo za sliepce, pa se na njih nije vriedno obazirati. To su obična sredstva špekulantske gospodske politike.

No nama je, kako rekosmo, do stvari, t. j. da kažemo: što mi mislimo o tim »dokumentima«. A tu se mi razlikujemo od Franka kao nebo od zemlje. Frank je naime u službi onih, koji su protivni cieloj našoj narodnoj politici, t. j. koji su proti slobodi cieloga našega naroda, kojemu po našem uvjerenju spadaju i Srbi. Da se ova narodna politika onemogući, upotrebljavaju njezini protivnici sva sredstva, da ju osramote, t. j. dokažu, da je nepoštena. Zato se služe i lažima, medju koje spadaju i izmišljeni »dokumenti«. Frank, jer je sluga ovih protivnika naše narodne politike, i jer drži, da je takva borba dopuštena, iznašao je u svojem listu »Hrv. Pravu« ovakve stvari i pravio od toga, štono rieč, politički kapital, a znajući da je sve to ili izmišljotina, ili zvraćanje i podmetanje. Zato je on, znajući valjda dobro, kakve dokumente ima Fridjung, svejedno dizao silnu galamu, kao da su dokumenti pravi. A kad su oni, kojima je u službi, uzmanuli, uzmaknuo je i on, te sada dopušta, da svatko može o dokumentima misliti, što hoće.

Da smo se mi držali drugačije, to je mogao svatko vidjeti. Mi nismo proti našoj narodnoj politici, pa zato ne samo da nismo pravili galame i kapitala od tih »dokumenata«, nego nismo svemu tomu davali velike važnosti, jer smo znali od prilike, o čem se radi. Kakve je dokumente imao Fridjung, mi toga ne znamo, ali smo uvjereni i bez Fridjunga, da je koalicija vodila srbijansku politiku, i to ne bez znanja srbske vlade. To dokazuje čitav rad hrv.-srb. koalicije, pa za to ne treba Fridjunga. A jerbo ono Pašićevo pismo baš liepo »crno na bielom« to potvrdjuje i objašnjuje cieli rad hrv.-srb. koalicije, upozorili smo mi to držeći, da je ono pismo istinito, a to držimo i sada, a ni koalicija, koliko znamo, nije za to važno pismo posebice rekla ništa: niti da jest, niti da nije istinito. A ako i nije to pismo svejedno »crno na bielom« potvrdjuje naše mišljenje i objašnjuje rad hrv.-srb. koalicije. Što su drugi dokumenti lažni, to nas ne smeta, jer nije dokazano ništa, nego se je sve liepo svršilo, po želji onih gore, kako smo to razložili.

Mi dakle do dokumenata nismo držali, a ne držimo ni sada ništa; ali jednako ne držimo ništa do procesa u Beču, za koji koalicija kaže, da je na njem »pobiedila« zato, što su dokumenti lažni! Dakako! Mi smo već napisali, da su dokumenti bili pravi, dok je htjela državna policija; a kad nije htjela, odmah su postali lažni! Ta to je sve bila komedija. I dok koalicija slavi tu »pobjedu« za koju i sama najbolje zna, kakova je, dotle ćemo mi to nazivati sljeparijom, na žalost ne jedinom njezinom. Sve leži u tom, što se je politički položaj promienio. Što koalicija nastoji taj promienjeni položaj upotrebiti na svoju korist, to joj mi ne zamjeramo, premda pri tom pokazuje dosta kukavštine i neiskrenosti. Jednako je malo oprezna, kad tako kliče nad bečkom pobjedom, da je svakomu očito, kako je bila u velikoj stisci. No to je njezina stvar.

A zašto smo mi proti koaliciji, i to smo već više puta rekli: Mi smo proti njoj zato, što je osramotila našu narodnu politiku, kako je Frank osramotio državu. Neupućenim se ljudima može bajati svašta; ali da bi jučerašnji ludi srbožderi i ljuti i ludi Srbi mogli voditi narodnu našu politiku, — to nama ne će nitko dokazati. To može biti politika srbsko-magjarska i magjaronska, kao za Khuena, ali hrvatska nikako.

Za Hrvatsku i Hrvate neobično se toplo zauzima jedan englezki pisac, koji se podpisuje »Scotus Viator«, t. j. »Škotski putnik«, a pravo se zove Watson. To je mlad, ali vrlo naobražen političar, koji

je za Slovake napisao veliku i temeljitu knjigu, a nedavno i za nas Hrvate dobru knjižicu o Rauchovoj neustavnoj vladi. Sad je taj Škot (Škotska je odmah uz Englezku, na istom otoku; ima s njom istu vladu) u bečkom listu »Velika Austrija« napisao članak, u kojem upozoruje, da austrijska carevina ima pravu budućnost na Balkanu i na Jadranskom moru samo onda, ako ujedini hrvatske zemlje i ako zadovolji hrvatski narod. U istom broju »Velike Austrije« još su dva članka u prilog Hrvatskoj. Zanimivo je, pa i važno, da taj list sada silno hvali koaliciju, a prije je hvalio samo Franka i frankovce. Tu se zgodno veli, da smo mi Hrvati uviek bili vjerni vladarskoj familiji, ali da smo bili izgubili svako povjerenje u austrijsku politiku, a sad da nam se vraća povjerenje i u Austriju. Ono je prvo istina, a ovo će drugo biti onda, kad u bečkoj vladi budu odlučivali slavenski ministri i kad u Beču ne će ni časak trpjeti, a kamo li nam možda još i nametati za banove Khuene, Pejačeviće, Rakocaje i Rauche.

I druge njemačke bečke novine, koje su do sada pisale za Raucha pišu sada za Hrvate i za koaliciju. »Pokret« kaže, da je to sve radi — Fridjungove parnice, u kojoj je koalicija pobiedila, a baš je obratno; položaj se promienio, pa se je i proces morao svršiti onako, kako se je svršio.

I »Hrv. Slob.« osvrće se na ove bečke glasove, pa kaže, da im se ne smije vjerovati.

Politički položaj posve se promienio. Za Hrvatsku se to najbolje vidi, kako smo na drugom mjestu zabilježili, po tom, što bečke novine »Velika Austrija« (»Grossösterreich«), koje su do sada hvalile Franka, sada hvale — koaliciju! Beč je u neprilici. Ruski car je bio nedavno u Italiji i zacielo se sporazumio s talijanskim kraljem u balkanskom pitanju, u kojem sada ima prvu riječ naša carevina. Ne treba zaboraviti, da je Italija u trojnom savezu s Austrijom i Njemačkom, a dogovara se eto s Rusijom, t. j. proti carevini — saveznici! To Magjari vide, pa kao uviek, tako i sada hoće da tu nepriliku upotrebe na svoju korist. Naprotiv Srbija, videći, kako ju je Rusija proljetos najprije nabrkala, a onda ostavila, nema, čini se, volje s Italijom i Magjarima. U Beču su naprotiv stvari prilično u redu, u Ugarskoj u neredu, pa sad u Beču misle: Privucimo još Hrvate, pa neka Magjari sviraju, osobito kad im u novi sabor dodje oko stotine slovačkih i rumunjskih zastupnika, kad se uvede obće pravo glasa.

(*»Dom«, God. 1910. Broj 1.*)

O Posavskoj štedionici u Sisku već se duže vremena govorilo, da slabo stoji, dok se nije počelo o tom i pisati, a napokon se doznalo, da državni odvjetnik vodi proti ravnateljstvu te štedionice iztragu: pregledava knjige, iztražuje, koliko vriedi imetak onih, koji su od te štedionice dobili zajam i t. d. Rauchove novine udri klicanje: Aha, Aha!

Mi ni do toga ne držimo ništa. Mi nemamo razloga braniti Tuškanove Posavske štedionice, jer su baš njezini Ključeci, Baumajsteri i drugi na zapovied Tuškanovu priredjivali pijanke proti seljačkoj stranci i potrošili na to, kako je onda priznao župnik Medjimorec,

deset puta više novaca, nego u borbi protiv madžarona! Mi dobro poznamo te ljude, pa si možemo ponješto misliti, kakav tu može biti red i sigurnost, gdje ovakvi ljudi vode posle i račune, te im mi ne bi dali na čuvanje ili od njih uzajmili ni pet filira. Ali ovo, što ovdje radi državni odvjetnik, koji ima slušat vladu, t. j. danas Raucha, to nije po zakonu. Trgovački zakon jasno kaže, kada može sud (i to sud, a ne državni odvjetnik) postupati proti ravnateljstvu, ali tu nema govora o tom, da bi itko imao pravo iztraživati i izpitivati komu je koja štedionica uzajmila novaca. Pa kamo bi došli dioničarski novčani zavodi, kad bi državni odvjetnik imao pravo o tom odlučivati? Čemu onda ravnateljstvo i nadzorni odbor? A što se tiče sigurnosti, zakon se je i za to postarao, kad je odredio, da dioničko družtvo mora najaviti stečaj (razlaz družtva), kad izgubi polovicu dioničke glavnice. Čekajte dakle bilancu, pa ako se pokaže, da je ½ dioničke glavnice izgubljeno, onda neka sud (i to sud!) postupa po zakonu.

Frankovci i generali. U »Hrv. Pravu« na staru godinu napisao je poznati stari madžaron, a sada frankovac Kršnjavi članak, da je koalicija doniela španjolski specijalitet političkih generala. Budući da je u koaliciji i jedan general, naime podmaršal Jure pl. Tomičić, upitao je ovaj Kršnjavoga, kad se je s njim sastao na ulici: Jeste li mene mislili? Kršnjavi odgovori, da nije njega mislio, nego »one druge«, a Tomičić odgovori: Ako ste i one druge mislili, onda ste bedasti parip. Kad se saznalo za taj sukob, poslao je i umirovljeni general Babić svoje svjedoke Kršnjavomu, da ga pitaju, je li njega mislio, jer je i Babić napisao jedan članak u »Agramer Tagblattu«. Kršnjavijevi svjedoci odgovoriše, da nije mislio Babića, nego jednoga generala, koji se aktivno bavi politikom (t. j. Tomičića). Na to pošalje i Tomičić svoje svjedoke Kršnjavomu, a Kršnjavijevi svjedoci odgovoriše, da je Kršnjavi doista mislio Tomičića (a u lice mu je rekao, da nije njega mislio!), ali da Tomičić nema prava tražiti zadovoljštinu, jer je za to znao, pa nije odmah tražio zadovoljštinu, nego je Kršnjavija opsovao, pa će ga K. tužiti sudu. No jasno je, da T. nije trebao tražiti zadovoljštinu, kad mu je Č. rekao, da nije njega mislio. Istom kada je svjedocima generala Babića dosta jasno rekao, da je mislio podmaršala Tomičića, mogao je T. tražiti zadovoljštinu, a K. sad kaže, da je kasno! Doista pošteno i junački.

Uz put je vriedno zabilježiti, da je »Hrv. Pravo« opozvalo i požalilo, što je onako pisalo o generalima, te dodalo, da cieni, poštuje i t. d. članove c. i kr. vojske. Kažu, da je to moralo učiniti na zapovied Cuvajevu.

Dnevnik »Novosti«, što ga je prije 4 godine počeo izdavati tiskar Maravić, prešle su sasvim u čifutske ruke. Čifutski prsti opažali su se kod »Novosti« već prošle godine u proljeće, pa je to javljeno i g. Stjepanu Radiću, koji je onda boravio u Petrogradu, a pisao je u »Novosti« od početka. Razumije se, da on od onda ne piše u te novine. Uz čifutarstvo počela se opažati i rauhovština, a govori se i piše se, da je židov Kronfeld, koji je »Novosti dobio u ruke, pristao uz Raucha zato, da mu povjeri izseljeničke poslove. I doista je izašla

njekakva naredba, po kojoj se svaki izseljenik u Ameriku ima osigurati kod toga Kronfelda.

Na grobu svoga učitelja A. Starčevića u Šestinama njegovi su se učenici već više puta potukli do krvi. Tako se to desilo i prošle godine na Antunovo: potukli se pravi i krivi ili krivi i pravi frankovci i milinovci, a imali su posla i oružnici, koji su pomagali frankovcima (pisala je »Hrv. Slob.«), pa su od milinovaca dobili po glavi. Radi toga su trojica milinovaca, sve šestinski seljaci, prošle subote odgovarali pred sudom i odsudjeni na 3, na 2 i na 1 mjesec težke tamnice.

Jadnici. »Hrv. Slob.« često znade lupiti štogod proti Slavjanima, a u »Hrv. Pravu« toliko smo puta čitali gadne napadaje na »Pemce«, koji su kod nas, osobito u kazalištu. Sad čitamo u »Hrv. Slob.« kako psuje i grdi njekoga Čeha, tiskara u Zagrebu, što mu je sin dobio štipendij, veleći, čemu davati štipendije tudjim državljanima, premda je mali taj Čeh rodjen u Zagrebu, a dobar je djak. Za koji dan smo opet čitali u toj »Hrv. Slob.« da je hrvatsko kazalište postalo »pemsko divadlište«. — Jadno je to i kukavno. Zagreb i Hrvatska puna je tudjinaca, baš tudjinaca i naših neprijatelja, kojekakovih Švaba, čifuta i Madžara, i mi nikad ne čitamo ni u »Hrv. Pravu«, ni u »Hrv. Slob.« ništa protiv tim Švabama i čifutima, a ni proti Madžarima osim što se tiče njihove politike. A zašto? Zato, što su Švabe i čifuti gospoda, često i gospodari, ili pak imaju rieč kod gospode, kod vlade, kod novčanih zavoda i t. d. I onda naši ljudi, nemajući kuraže, da se zamjere tudjinskoj gospodi i čifutima, ili pak da prikriju svoje robovanje tudjincima, obaraju se na siromahe Čehe, koji su k nama došli, da pošteno služe svoj kruh. I to je onda borba za »čisto hrvatstvo!« To je tobože njekakva politika! Ne, to više nije politika, nego je to nješto, što dira u karakter, u poštenje ovakvih »političara« jer je to dokaz njihove kukavštine i podlosti, a i surovosti.

Da, na ovoga se Jeho oboriše, što je Rauchovom pomoću tiskao njekakav koledarčić, u kojem slavi Raucha. Bože moj! A zar ne slave Raucha i nasljednici Starčevićevi, pa i toliki drugi Hrvati? A onda, zar se ne može i medju Česima naći slabih ljudi?

Krivotvorenje oporuke. Zagrebačke novine već dugo i mnogo pišu o ovoj stvari: Nedavno je u Zagrebu umrla prilično bogata žena po imenu Ivana Popović, a gotovo sav svoj imetak ostavila pravoslavnoj zagrebačkoj crkvenoj općini. Kad na jednom eto glasa, da je ta oporuka krivotvorena (podmetnuta), a u stvar da je zapleten predsjednik te pravoslavneobćine odvjetnik Teodorović, njeki umirovljeni kapetan Krbavac i njeka žena Milka Gavela, sve dakako Srbi. Svi su ovi zatvoreni i povedena proti njima iztraga, koju je vodio glasoviti iztražni sudac Košuti., koji je vodio iztragu i proti veleizdajnicima. Novine hrv.-srb. koalicije skočiše na obranu, a Rauchove i Frankove iznašaju dan na dan nove viesti proti osumnjičenima. »Obzor« je osumnjičio i sudbene vještake, koji su imali prosuditi, je li oporuku doista podpisala pok. Ivana Popović (za koju Frankove novine pišu, da se nije smatrala Srbkinjom i da se nije pisala Jovanka). Medjutim su osumnjičenici pušteni iz iztražnoga zatvora, ali uz veliku jamčevinu (kauciju): sam odvjetnik Teodorović

morao je položiti 40.000 K. — Mi do svega ovoga ne držimo ništa. Ta što ne rade advokati, pa ni bies za to ne pita. Samo kad je onima na vladi tiesno, onda se rade i ovakve stvari. Ta nije li poznato, da je pok. David Starčević bio pod Khuenom obtužen, da je pronevjerio pipu ili kravu? To bi barem »Hrv. Pravo« moralo znati, — pa i zna.

Hoće li čifut funtu mesa za živoga čovjeka! Poznato je, kako Magjari nagrdjuju imena hravtskih mjesta pišući i izvikujući naša mjesta magjarski, na pr. Körös (Križevci), Kapronca (Koprivnica) i t. d. To se osobito vidi na pošti i na željeznici. Da se tomu stane na put, predložio je pok. zastupnik Vrbanić u hrvatskom saboru zakon, da ime svakomu mjestu u Hrvatskoj ima pravo odrediti samo hrvatska vlada. Taj je zakon doista prihvaćen i od kralja potvrdjen. A što sada Magjari? Odgovaraju, t. j. ugarska vlada odgovara, da se to njih ne tiče. Zašto? Zato: hrvatska vlada ima pravo odrediti, kako se ima nazivati staro mjesto Križevci; ali kako će se zvati željeznička postaja kraj Križevaca, to ima pravo odrediti samo ugarsko ministarstvo prometa! — Ovo bi se moglo nazvati izigravanjem, kod fiškala fiškalom, a kad ovako radi vlada, za to još nema naziva, ali nama se čini, da su kod izmišljanja ovoga mudroga odgovora imali posla čifutski moždjani, kao u onoj priči o mletačkom čifutu, koji se je pogodio s njekim siromakom, da će mu s tiela odrezati funtu mesa, ako mu ne vrati duga. Sudac je to čifutu dopustio, ali, kaže — ni trunka više i sve bez krvi! Ovaj komad živoga mesa — to su ti tobože magjarski kolodvori u Hrvatskoj, odrezani od živoga hrvatskog tijela, pa bi i magjarski čifuti mogli jednom ostati praznih ruku. Što onda, ako »madžarska« željeznica doveze ljude i robu u Körös, a Hrvati ne puste svega toga u Križevce, kad Magpari sami vele, da »njihova« željeznica vozi samo na kolodvor? A sigurno će se naći i mora se naći i drugi liek ovakim čifutskim mudrijama.

Kako sude Poljaci o hrv.-srb. koaliciji. Poznati poljski mjesečnik »Sviet slavenski«, koji izlazi u Krakovu, u broju od siečnja 1910. na više mjesta kaže, što sudi o našoj koaliciji. Mi smo doduše opazili više puta, da ugledni taj list pristaje uz koaliciju, pa smo već po tom sudili, da je ne pozna; ali da bi tako krivo mišljenje o njoj imao, to nismo mislili. Spomenut ćemo samo jedno: »Slav. Sv.« piše, da je ta naša koalicija jedina stranka, koja »može Beču graditi most na Balkan«. Jeste li razumjeli? A to ne ćemo (kad bi i mogli!) ni mi, mi »cesarevci«, a kamo li koalicija s Pribićevićem! Ili zar »Sl. Sv.« ne zna, u koje ime je stvorena riečka rezolucija? Ta to je znao zadnji korteš hrv.-srbske koalicije, naime za to: da se Austriji zaprieči »put na Iztok« (»Drang nach Osten«! Koliko je za to potrošeno papira i tinte — i »Sl. Sv.« toga ne zna? Je li to moguće?

A neka »Sl. Sv.« kaže — ne Pribićeviću, nego — Ljubi Babiću (Gjalskomu), da su »Karagjorgjevići kompromitovani« (osramoćeni)!

Još tu čitamo, da bi nama dobro poznata sveslovenska ljudska stranka imala biti »vezom izmedju Beča i koalicije«, o slovenski naprednjaci (liberalci) izmedju Šušteršiča i — Pribićevića, i tako bi se imao stvoriti »savez onih dviju najznamenitijih stranaka (hrv.-srb.

koalicije i S. L. S.) na jugu«. — Ovdje »Sl. Sv.« dobro misli i dobro gleda, ali zlo računa. Bit će to, biti, — ali malo drugačije.

(»Dom«, God. 1910. Broj 3.)

Neobičnu zviezdu repaticu, koja se javlja svakih 75 godina, opazili su jesenas najprije u Njemačkoj s jedne zvjezdarnice kao lahku maglicu, a onda ju je doskora svojim dalekozorom uhvatio i francezki zvjezdoznanac u Parizu imenom Flamarion. Taj je učenjak odmah proračunao put te zvjezde za više mjeseci unapred, pa i to, da će dne 18. svibnja o. g. ta repatica biti izmedju sunca i zemlje u jednoj liniji i to tako blizu, da bi nas njezin rep morao ošinuti. Taj rep znade biti dug 30—40 milijuna milja, a to je tako daleko, da bi kroz taj rep putovalo i puščano zrno stotine godina.

Kad je Flamarion taj svoj račun objelodanio, udje strah u kosti svim čitateljima tolikih novina po svietu, jer da će dne 18. vibnja biti pravi sudnji dan.

Sad je nastala velika prepirka, od čega je rep kod zviezde repatice. Napokon su se složili u tom, da je taj rep od lahke providne magle, mnogo lakše i rjedje ,nego što su najmanji oblačići, ali sad ustadoše mudrijaši, veleći, da je i u toj magli takav dim, od kojega bi mogla naša zemlja izgorjeti, ili se mi svi na njem podušiti. Jedini naš spas da bi bio, kad bi onaj golemi rep bio okrenut od zemlje, ali to da je izključeno, jer da takav rep ide uviek ravno od sunca na protivnu stranu.

I kad su već i školska djeca počela jedno drugo plašiti, kao da se sam Bog smilovao, te najprije u južnoj Africi, a onda kod nas u Europi opaziše takvu zviezdu repaticu, za koju ne zna još nijedan zvijezdoznanac, i koja ima rep razširen kao našepireni puran, a što je sada za nas glavno, taj rep je okrenut k suncu. Sad će se valjda i najbudalastiji čitatelji dnevnih novina malo umiriti, te ne će više čekati sudnjega dana.

(»Dom«, God. 1910. Broj 4.)

Khuenovštinu naše koalicije progutale su njezine novine kao i prvo njezino magjaronstvo u riečkoj rezoluciji. Jedina je razlika u tom, što se sad ipak ne opaža onakovo »sveto «oduševljenje i junačka ratobornost. Čini se pače, da se njekoje novine malo i boje, da će naime koalicija biti opet prevarena, a njeke kao da se i stide. Tako se na pr. kako drugdje javljamo, »H. Narod« valjda stidi javiti, da su koalicionaši, a medju njima i Lorković, bili sa starim magjaronima kod Khuena. No svejedno to nije pošteno. I virovske »Hrv. Novine« njekako se izmotavaju: »Sila Boga ne moli« pišu, pa se kojekako za uhom češu: neugodno im je. No ima i jedno čudo, na ime: Supilo u svojem »Novom Listu« piše proti koaliciji! A koalicionaške novine, koje su do jučer bilježile svaku Supilovu rieč, ne spominju ni slovca o tom, što Supilo sada piše. To je »oberban« doživio od svoje koalicije!

Četrdeset hrvatskih štipendista sad je najveća i gotovo jedina nada koaliciji. Njezine novine pišu naime, da i u tom slučaju, ako mjesto Khuena dodje grof Stjepan Tisza, Lukač ili tko mu drago, da će svaki taj magjarski ministar predsjednik u novom peštanskom saboru kruto trebati četrdeset hrvatskih delegata, budući da su magjarske stranke tako zavadjene, te će tih četrdeset delegata tobože odlučivati i u magjarskim stvarima. Vi sliepci i magarci! Rauha ne možete maknuti bez Khuena, a odlučivat će i usred Pešte, kao da Magjari ne vide da ste vi više, manje poput onoga vašega druga, koji znade samo jadikovati: Šta ćete, ne smijem ni pisnuti, jer sam prikovan s četiri hiljade eksera . . .

(»Dom«, God. 1910. Broj 5.)

Novi ban Nikola pl. Tomašić nema ni petdeset godina. Visok je čovjek i krupan, rdjave kose i brade. Služio je u Pešti kod ministarstva, a onda ga je ban Khuen namjestio u Zagrebu za profesora u sveučilište, gdje je naučio financijalnu nauku (t. j. o porezima, novcima, itd.), a za malo je bio izabran i u sabor, gdje je skoro došao do prve rieči braneć odlučno i žestoko Khuenovu vladu i politiku. Kad je Khuen god. 1903 bio pozvan u Ugarsku za ministra predsjednika, uzeo je sa sobom Tomašića za hrvatskoga ministra u zajedničkom ministarstvu. No to je ministarstvo vladalo samo njekoliko dana. Kad su te godine Magjari upeli sve sile, da kralj privoli na magjarsku komandu u vojsci, javio se u peštanskom saboru i Tomašić i rekao Magjarima: Kad vas bude u Ugarskoj 20 miliona (a sad ih nema ni osam miliona), onda ćete dobiti magjarsku komandu, ali onda ćemo i mi Hrvati dobiti hrvatsku komandu. Tim se je dakako košutovcima strašno zamjerio, pa nije čudo, da su košutovci, čim su došli na vladu, uzeli vladu »narodnoj stranci« i počeli ugovarati s hrvatskom opozicijom, koja se je, kako je poznato, spregla i stvorila tako zvanu koaliciju. Još kažu za Tomašića, da je on zadnjih godina vodio i upućivao bana Khuena, neka ne popušta ugarsko jvladi, pa da Khuen doista nije zadnjih godina mnogo mario za želje ugarske vlade, nego je više pazio, što želi kralj. Nedavno je Tomašić napisao učenu razpravu o hrvatskom državnom pravu, u kojoj dokazuje, da je Hrvatska ravnopravna Ugarskoj. To mu je bila priprava za banstvo, a mora se priznati: liepa priprava, i to pred narodom, a valjda i pred — kraljem. Čini se naime, da svaki hrvatski ban mora prije svoga imenovanja izmoliti kakvo takvo hrvatsko vjerovanje i pred kraljem, koji nikako ne će, da se Hrvatska utopi u Ugarskoj, i da Hrvati postanu Magjari. No o tom svem i o cieloj novoj vladi bit će još govora.

Novine su ovih dana pisale, da je nadbiskup zagrebački brzojavno zatražio od papinskoga poslanika u Beču, neka kod kralja zaprieči, da Tomašić bude imenovan banom, i to zato, što je Tomašić ostavio katoličku vjeru i prešao na pravoslavnu. Posle je javljeno, da nadbiskup nije učinio taj korak, no istina je, da je Tomašić prešao na pravoslavnu vjeru, i to zato, da se uzmogne po drugi put oženiti, premda mu je prva žena živa. Druga mu je žena unuka Ljudevita Gaja i tako liepa, da kažu, da ne bi bilo čudo, da bi radi nje i tri vjere promienio.

Tomašić je jednostavni plemić i prema tomu jedan od riedkih banova, koji nisu bili velikaši. (Ban Mažuranić nije bio pače ni plemić). On će, kaže sam, ostati na banskoj stolici samo kratko vrieme, a iza njega će opet doći velikaš, valjda grof Pejačević.

Pismo »umnoga i rodoljubnoga svećenika« pretiskalo je »Hrvatstvo« gotovo cielo i s očitim veseljem, što je time barem donekle naknadilo ono, što je zadnjih nekoliko mjeseci zanemarilo puštajući na miru Stj. Radića. (Antuna ipak nije zaboravilo: sjetilo ga se ovih dana, kad je dalo izraza iskrenoj kršćanskoj radosti radi toga, što dr. A. Radić ne će više imati badava stan — kao da je dr. A. Radić bio kanonik, ili prebendar, ili urednik »Hrvatstva«, koji svi do jednoga i još mnogi drugi imadu badava ne samo stan, nego sve, baš sve!). Mislilo je, da će nama biti krivo, što je pretiskalo iz onoga pisma samo ono, što »umni i rodoljubni svećenik« prigovara seljačkoj stranci. No da se mi onakovih prigovora bojimo, ili da su nam neugodni, mi im ne bi dali mjesta u našem listu. Mi smo ih zato i priobćili, neka se vidi jednom, gdje su te strašne stvari, radi kojih svećenstvo viče na seljačku stranku i radi koijh je nadbiskup tobože morao svećenstvu zabraniti pristup u tu stranku. Taj svećenik nije pristaša seljačke stranke, a povrh toga dao si je srcu oduška sasvim slobodno, jer nije pisao za javnost, — pak što je iznio? Sitnice. Narod se tuži na lukno. »Dom« to priobćuje, a njeki govore, da smo baš mi najviše proti popovima radi lukna govorili na skupštinama i sastancima. I to je sve, — pa ni to nije baš tako, premda dopuštamo, da se svećeniku, kojega se te stvari tiču, i koji je povrh toga spreman kod seljačke stranke vidjeti prije zlo, nego dobro, — da se svećeniku može činiti i onako, kako to piše onaj »rodoljubni svećenik«. Neka se dakle čuje i njegova, neka naši ljudi znadu, kako na tu stvar gledaju i bolji, pače i »rodoljubni« svećenici, koji »umno« pišu, t. j. tako eto, da za prigovore seljaka proti luknu kaže, da su »glupi«. I još je toga napisao rodoljubni svećenik, što ne stoji (da mi zadirkujemo u Crkvu, pa da valjda želimo kršćanstvo bez popova!) ali radi cjeline i baš radi istine, koje se mi ne bojimo, proibćili smo i to. Jer dok jedni drugih ne možemo ni slušati, kako ćemo se razumjeti! Nama je bilo koješta krivo, što je »rodoljubni svećenik« u našem »Domu« proti nama pisao, ali mi smo mu dali izgovoriti, neka se čuje i njegova. I nismo mu odmah ništa ni odgovorili, da tako njegovo razlaganje odmah oslabimo, kako se to obično radi. Neka kušaju ovako i ljudi oko »Hrvatstva«, ako imadu snage podnijeti istinu, pa ćemo vidjeti, hoćemo li se sporazumjeti.

A što se tiče fiškala, onaj je svećenik pisao doista umno i rodoljubno, ma se »Pokretov« fiškalčić ne znamo kako ljutio. Znamo mi, da je jedva dočekao, da dobije pravo guljenja, pa je već trčao k Rauchu za štalom, dok se je još bolestni drug (pok. Petranović) sa smrću borio. Pa da to nisu grabežljivci!

(»Dom«, God. 1910. Broj 6.)

Banovu izjavu o magjarskoj stranci donose sve novine od rieči do rieči, a »Obzor« od 15. veljače ovako ju je popratio:

»Iz ove izjave g. bana sliedi: Prvo, da dr. Tomašić nije kao privatna osoba, nego kao vodja narodne stranke posredovao izmedju koalicije i grofa Khuena, o čem je koalicija bila obavieštena. Drugo, da je koalicija pristala na to, da članovi jedne stranke preuzmu vladu. Treće, da ti članovi narodne stranke, a prema tomu ni današnja vlada, nisu prihvatili stanovište koalicije u pitanju pragmatike, nego da današnja vlada stoji na stanovištu narodne stranke od decemba 1907. Četvrto, da je ta nova vlada s punomoću narodne stranke sklopila uz privolu grofa Khuena pogodbu, sa koalicijom glede uspostave ustava i programa saborskog. Peto, da je koalicija bila pravodobno obavieštena, da će se narodna stranka sastati i izabrati poslovni odbor.

Prema tomu ne može stajati naš (»Obzorov«) prigovor, da je g. Kovačević zaskočio i koaliciju sazivom sjednice narodne stranke. Taj se prigovor mora staviti koaliciji, koja je do subote uvjeravala, da o narodnoj stranci u pogodbi nema govora i da nije nitko bio obaviešten o uzkrisivanju narodne stranke. Da je koalicija pogodbu i tečaj pregovora objelodanila, ne bi do tog nesporazumka moglo ni doći jer bi se odmah vidjelo, da je pad baruna Raucha uvjetovan bio uzkrisivanjem narodne stranke. Mi smo dosad punim pravom mogli držati, da se radi samo o stupanju na političko polje pojedinih ličnosti, koje će pristupiti ovoj ili onoj stranci, a držali smo da je uvjetovano, da će vlada biti izvan stranaka.

Takove su nas uputili, pa nas za to ova izjava dra Tomašića još više iznenadjuje, nego saziv sjednice. Prema tomu pogodba koalicije sa grofom Khuenom i narodnom strankom dobiva drugo lice. Na vladu dolazi narodna stranka, kojoj će koalicija uz stanovite uvjete glasovati proračun. Ovo je čisto i bistro, i prema tomu valja da udesimo naše držanje. Kako je došlo do toga da je to sve koalicija sasma drugačije tumačila, ne možemo znati, dok se koalicija ne izjavi i pogodbu ne objelodani.« — Tako »Obzor«.

(Dodatak). Tako dakle glavni list koalicije mora priznati, da je i on bio krivo upućen, t. j. prevaren i da ne zna razloga, zašto je koalicija svoju pogodbu s magjaronima sasvim drugačije tumačila, t. j. zašto je hotice i znalice htjela narod i opet prevariti. — Starčevićanska »Hrv. Sloboda« piše o cieloj stvari vrlo blago pod naslovom: »Magjaroni se ne daju!« »Hrvatstvo« iz svega toga zbija neumjestne i neslane šale pod naslovom »Nesretni brak« (da je Tomašić zanosio, a da koalicija toga nije opazila, jer je bio u širokoj bundi, dne 17. da će biti krstitke itd.), »Pokret« se nemoćno koprca, hoteći na magjaronstvo pljunuti, ali mu je slina presjela, a »Hrv. Pravo« već se je sasvim liepo primirilo. Tako i frankovci imaju dne 17. ov. mj. svoj sastanak, pa njihovi čifutski vodje već računaju, da bi sa starim magjaronima opet moglo biti kšefta. Tako barem pišu milinovci, a ti su kroz punih 12 godina u Frankovoj službi imali prilike vidjeti i naučiti, kako se to radi.

Škandalom dra Vladimira Franka bavi se zagrebačko novinstvo koliko i novom vladom. Prednjači »Pokret«, koji je nekako došao do pisma, iz kojega se vidi, da dr. Vladimir Frank nije o parcelaciji imanja Jankomira nedaleko Zagreba dotičnim vlastnicima položio računa i da je to imanje ponudio Rauchu, da ga kupi kao zemaljsko dobro, kako je ono Khuen od magjarona Šaja kupio Božjakovinu. Gospoda se škandaliziraju i uz to smiju, jer dobro znadu, da bi i ovaj Frankov račun platio narod.

Nova vlada. Novine su pune raznih viesti o novoj vladi, a mnogo se o njoj i razgovara. Kaže se, da je nova vlada dočekana u obće

prijazno, te se zbilja dosta čuje, da je to ipak preokret na bolje. No više će biti istina, da je većini ljudi sasvim svejedno, jer im je dosta politike i dosadilo im je dugo čekanje, te već samu promjenu, pa kakva bila, drže za nješto bolje i jedva su ju dočekali. Što se tiče političara, novinara i drugih, koji se više pačaju u politiku, sasvim je očito, da je nova vlada dočekana kud i kamo s većim mirom i zadovoljstvom, nego što je itko mogao i slutiti. Treba naime znati, da su vladu u ruke dobili stari magjaroni, koji su u cielom narodu bili doista omraženi. No to već spada u politiku, pa o tom više govorimo na drugome mjestu.

Novi ban dr. Nikola pl. Tomašić već je preuzeo vladu, pa su mu se najprije poklonili svi vladini činovnici, a prekjučer sve oblasti, sudovi, duhovni stol, banke itd. Skoro će za cielo zaredati k njemu bezbrojne deputacije izvan Zagreba, kako to već jest od nekoga vremena loš običaj u banskoj Hrvatskoj: k banu i k vladi lete u Zagreb tolike deputacije, kao da po ostaloj domovini narod uzalud plaća i župane i predstojnike, ili kao da izvan Zagreba nikoga i nema, tko bi narodu htio pomoći.

Od ostalih članova nove vlade najmiliji je svima novi predstojnik za školstvo i bogoštovlje dr. Milan Amruš. Za pravo je on jedini, koji i može biti mio, jer on je bez sumnje naš čovjek, Hrvat srcem i dušom, a poštenjak od glave do pete. On bi za cielo, da može, hrvatskoj domovini i narodu podigao zlatna brda i natopio je medom i mliekom, a ne bi joj štete ni sramote učinio ni za sve blago ovoga svieta. Što će i koliko će moći, to je druga stvar, ali da će mnogu krivicu popraviti, mnogo zlo i štetu odvratiti i mnogo prištediti (što će drugi raztepsti . . .), to je stalno. On je stari »obzoraš« (premda se ga je današnji »Obzor« dosta nagrdio), koji je nedavno (god. 1906.) pristupio k magjaronima, — ali na njem nema ništa magjaronskoga. No i to već spada u politiku, kao što i to, što svi Hrvati od Amruša očekuju, naime: da će onemogućiti magjarske škale. Bude li tu na mjestu, dokazat će, da mu je hrvatska duša ostala čista od magjaronstva.

Prizori za bogove.

Naša politika postaje sve božanstvenija, tako da se čovjek mora čitav dan čitajući novine držati za trbuh od silnoga grohota. Da pretečemo malo našega »Desetoga Brata« pobilježit ćemo ovdje njeke prizore, a njemu preporučujemo, da ih dade namalovati.

Mali Tomašić. Da, ovako je mali bio u svoje vrieme u — »Pokretu«. »Pokret« je naime majstor, kada treba koga učiniti malim — na papiru, da ga zatim učini velikim, pače, banom u istinu. Tako je taj list jedno vrieme, dobro se sjećamo, tiskao Tomašićevo ime onako sitno. Time je htio pokazati, kako je Tomašić — mali. Danas je taj »mali« Tomašić Khuenov ban, a »Pokretovim« škribanima ne samo ni u snu ne pada na pamet, da traže za njegovo ime posebna mala slova, nego su i sasvim zadovoljni te sasvim pokorno javljaju na pr. kako je preuzv. gosp. bana dra N. pl. Tomašića ravnatelj hipotekarne banke pozdravio biranim riečima. — Htjeli bi znati, kakovu će čast i zadovoljštinu od »Pokreta« doživjeti onaj čovjek, kojemu se u »Pokretu« tiska ime: elegović. Sudeći po Tomašiću pokretaši bi i elegovića radostno pozdravili, kad bi bio ban . . . Zar ne; »prizor za bogove« i za komedijaše!

Popravljivi — Čavrak. Poznato je, kako je stari magjaron Kršnjavi pod stare dane uskočio medju starčevićance, pa kako su se, dok se još nismo priučili na »prizore za bogove«, radi toga dizali prigovori proti starčevićancima, što su ga primili i sve mu oprostili, pošto je po griešnoj i nepoštenoj politici došao do dobre službe, do časti i načinio toliko zla. Starčevićanci su na to odgovorili, da se je Kršnjavi »popravio«! To je dakako bio opet prizor za bogove, t. j. za lupeže, koji su veselo trli ruke. Tako se naime može lako popraviti svaki lupež: napuni žepove kradjom i otimačinom a onda liepo kaže: Ja ću od sada biti pošten čovjek, ja ne ću više biti lupež. Osobito su tako vikali na Kršnjavoga oni strčevićanci, koji su se odielili od Franka, i pošteni je sviet uživao, kako se oni zgražaju nad starim griešnikom, kojemu je Frank oprostio griehe. No ne lezi vraže! Ovih dana čitamo u »Hrv. Slobodi« novinama tih Starčevićanaca, kako kao mačka oko vruće kaše oblizuju staroga magjarona Čavraka, koji se je sada vratio na vladu, te kažu, da ni on, taj Čavrak — nije nepopravljiv, t. j. da se može popraviti, ili da se je za cielo popravio! Pa hajde, popravljeni Čavrače u zagrljaj popravljenomu Kršnjaviju, neka se barem sretni hrvatski narod ima čemu smijati, — dok ne tresne o ledinu s tima popravljenicima i njihovim popravljačima, medju kojima su eto i dični naši starčevićanci . . .

Dva glavna stupa obnovljenoj magjaronskoj stranci imadu biti Srbi i — katoličko svećenstvo. Zato je na srbsku zabavu dne 14. o. mj, t. j. na »svetosavsku besjedu«, radi koje su Srbi takodjer tuženi kao veleizdajnici, došao i ban Tomašij i podban Čavrak, a glavnu skupštinu katoličkog kasina (čitaonice) u Zagrebu, počastio je predstojnik za školstvo dr. Amruš. — Ono drugo nije čudo, jer je dr. Amruš poznat kao dobar čovjek, ali ono prvo? . . .

Sabor će biti sazvan dne 28. veljače o. g., a previšnji odpis o sazivu izaći će dne 18., sutradan poslie obnove stare magjaronske stranke. Tako se javlja s više strana, a ima viesti, da će sabor biti sazvan i par dana prije; samo ako ne bude par mjeseci kašnje . . .

Za koaliciju, da bude jedna stranka, piše »Obzor« već pol godine, a sad u strahu pred uzkrsnulim starim magjaronima upravo jauče, da si ciela koalicija ima načiniti jedan te isti program, jer bi inače glavni njezini ljudi mogli preći medju magjarone.

Iz Pešte se groze koaliciji u poluslužbenom njemačkom listu »Peštanski Lojd« vrlo oštro za slučaj, ako bude nezadovoljna s uzkrsnućem magjaronske stranke, ili ako mu se čak uzprotivi. Neke novine javljaju, da ove grožnje dolaze od samoga Khuena.

Khuen si je osnovao vladinu stranku tako naglo i s tolikim uspjehom, da tomu nema primjera u evropskoj političkoj povijesti. Ta čitava ustavna stranka grofa Andrašija, s 90 zastupnika zaključila je svoj razlaz, a gotovo se listom priključila novoj vladinoj stranci, koja će se zvati kao i kod nas, narodna stranka. Već je izdala i svoj proglas, u kojem je za nas najvažnije to, što se tu Nj. Veličanstvo

nazivlje velikim magjarskim kraljem, koji da je svomu (magjarskomu) narodu dao sve uvjete za slobodu, ustav i napredak, pa tko je zato, da se to očuva ,neka pristane uz vladu. O toj stvari trebali bi da se izjave naši magjaroni i da jasno kažu, je li i nama Hrvatima vlada magjarski kralj i spadamo li i mi u magjarski narod. Njihov predsjednik i sazivač Kovačević već je jednom kazao ,da ima dvie domovine, Magjarsku i Hrvatsku, pa sad, neka još doda, koja mu je mati, a koja maćeha.

Novomu banu se je poklonio i biskup Krapac u ime katoličkoga svećenstva, ali »Hrvatstvo« svejedno napada Tomašića, takodjer u ime svećenstva. Poklonstvu biskupa Krapca nije se čuditi, jer je on stari magjaron, ali ovi su napaadji »Hrvatstva« samo zato, da zavaraju narod.

(*»Dom«, God. 1910. Broj 7.*)

Svećenstvo i seljačka stranka. U prošlom broju doniesmo opet o toj stvari razlaganje jednoga podpredsjednika stranke, Franje Korena, kako smo prije 4 mjeseca donieli mjenje i razlaganje drugoga podpredsjednika stranke, Tome Jalžabetića. Što smo rekli onda kažemo i opet: Jalžabetić, a i Koren, zreli su ljudi, koji su gotovi stupili u seljačku stranku, a nije ih trebao tek »Radić« učiti, što im je držati do vjere, Crkve i svećenstva. Jedan i drugi piše o toj stvari tako mirno i razložno i s takvim uvjerenjem, da bi to moralo djelovati na svakoga, tko se za tu stvar zanima. Pa što mislite, je li se »Hrvatstvo« i jednom riečju osvrnulo na Jalžabetićevo razlaganje? Ni jednom riečju. A zašto? Ta »Hrvatstvo« vreba na svaku rieč u »Domu«, a na čitav članak ozbiljna čovjeka — ni rieči! Što je to? Mi ne znamo drugoga razloga, nego ovo: »Ako »Hrvatstvo« ne može udariti na Radića za drugo ga nije briga. Ne pita dakle »Hrvatstvo«, je li što pravo ili krivo, razložno ili nerazložno, t. j. nije mu do stvari ni do sporazuma, nije mu do toga, da se zlo ako ga ima, popravi, nego mu je do toga, da nadje ili podmetne krivca, koji je svemu tomu kriv, pa onda udri po njem. A znate, zašto opet to? Zato, što se time svaljuje sva krivnja na drugoga (Bože sačuvaj i na svećenstvo!) proti komu se onda može galamiti, a ne gledati dublje, ne razmišljati ne poučavati, ne težiti ne raditi za dobro. A to i jest grijeh ljudi oko »Hrvatstva«, koji već time dokazuju, da imadu krivo, jer je po svem tom preočevidno, da se oni boje razpravljati o stvari, pa se zato drže osobe. Zato: čim nema »Radića», nema ni razgovora.

No neka nitko ne misli, da mi, ili da Jalžabetić i Koren pišu samo ili poglavito radi »Hrvatstva«, za koje pod Bogom nitko ne zna, što je, čije je i komu služi. Ali osim »Hrvatstva« još je tu hrvatsko katoličko svećenstvo, koje je bilo prije, a bit će i poslije »Hrvatstva«. A da s tim svećenstvom hrvatski seljački narod živi u skladu, — do toga je ozbiljno stalo nama i našim evo prijateljima, a i njekim svećenicima, pa mi i ovom prilikom kažemo, da je »Dom« otvoren svakomu, tko želi, da do toga sklada dodje.

Uz put još dvoje: »Hrvatstvo« se je osvrnulo (kako ne bi!) na ono, što smo napisali poslie »umnoga« pisma »rodoljubnoga župnika«, pak nam podmeće, da je nama sada ono pismo »umno« (t. j. tobože umno), a župnik »rodoljuban« (t. j. tobože rodoljuban), i to zato, što smo pisali »umno« pismo »rodoljubnoga« župnika (ovako » « s navodnim znakovima), t. j. što smo naznačivali, da je govor o onom »umnom« pismu i t. d., koje je tiskano i tako nazvano u »Domu« (jer drugačije, kad se župnik nije podpisao, nismo mogli pisati). Tako su mislili »rodoljubnoga« (t. j. onoga, o kojem je govor) župnika podbosti proti nam, — držeći za cielo, da je taj župnik tašt kao furtimaš. Prevarili su se, jer mi ne trebamo »rodoljubnoga« župnika tek upozorivati i učiti, koliko mu je držati do furtimaške zlobe i svih njihovih sličnih sredstava.

»Hrvatstvo« je pretiskalo veći dio dopisa, pa i onu pjesmicu, što su ju naši dopisnici iz Lonje izpjevali kapelanu Petrekoviću. Tako, piše, prosvjetljuje Radić seljake. — A tko je prosvietlio kapelana Petrekovića? Zar sv. Crkva? Pa zar se zbilja popu ne smije reći pop? U ostalom i mi bi voljeli, da se onako ne mora i ne bi moglo pisati o popu. Ali našim je ljudem taj smušeni popić zbilja dodijao, pa su ga lupili i imali su pravo.

(*»Dom«, God. 1910. Broj 8.*)

Seljačka stranka i svećenstvo. Uredničtvu »Doma« u Zagrebu. Molim uredničtvo, da u narednom broju »Doma« otisne sliedeći prepis lista, što sam ga danas poslao uredničtvu »Hrvatstva« u Zagreb.

Dol. Kupčina, 22. II. 1910.

Franjo Koren
U Dol. Kupčini,
dne 21. veljače 1909.

(Prepis)

Slavnom uredničtvu »Hrvatstva«
u Zagrebu.

Danas sam od prijatelja upozoren na 40. broj »Hrvatstva« izašloga 19. o. mj. gdje se nalazi osvrt na moj članak otisnut u zadnjem broju »Doma« pod naslovom »Na umno pismo rodoljubnoga svećenika«, te je stavljena u sumnju mogućnost, da je onaj članak moje vlastito djelo.

Vjerovao sam doista, da onaj moj članak ne će neopažen proći u zaborav, ali sam očekivao, da će gospoda, kojoj je namienjen, uzeti u pretres težnju u članku sadržanu, a ne da će se baviti sa tričavim pitanjem, da li sam ja u istinu pisac članka ili sam preuzeo tek nečastnu ulogu podpisatelja tudjega djela. Kad gospoda hoće da se baš time pozabavimo, ja joj stojim na razpolaganju.

Mogao bi dovesti svjedoke, koji bi posvjedočili, da sam ja članak napisao, da sam ga donio u Zagreb i čitao dru Anti Radiću. No dvojim, da bi se gospoda time zadovoljila, zato molim velecienjenoga gosp. urednika »Hrvatstva«, neka izposluje, da se u katoličkoj čitaonici (u kasinu) u Zagrebu priredi sastanak, na kojem ću gospodu uvjeriti, da sam ja u istinu pisac, a ne tek podpisatelj onoga članka. Obvezujem se na takav sastanak doći, molim samo, neka gospoda

dozvole, da dodjem u društvu 5—6 svojih prijatelja, koji bi došli kao gosti.

Sa štovanjem
Franjo Koren

Ovo pismo stiglo je »Domu« u prepisu već prošle sriede, pa je valjda isti dan i »Hrvatstvo« dobilo izvornik, ali ga ipak do danas nije objelodanilo, niti išta o njem kazalo, osim ako je što odgovorilo prijatelju Korenu.

Mi i opet upozorujemo, da se »Hrvatstvo« uklanja stvarnom i ozbiljnom razpravljanju o ovoj stvari, već se zaklanja osobnim napadajima i tricama. Spominjemo i opet, da na članak Tome Jalžabetića i Imre Štivića nije odgovorilo ni slovca, a mjesto da išta kaže na umno razlaganje Franje Korena, poziva svoje čitaoce, neka pročitaju još jednom ono, što je »Hrvatstvo« iz njegova članka pretiskalo, pa neka kažu, je li to pisao seljak. A što onda, ako je ono pisao seljak? Ne zahtieva li poštenje i pravednost, da uredničtvo »Hrvatstva« omogući Franji Korenu dokaz, da je on ne samo kadar onaj članak napisati, nego da ga je zbilja i napisao? A »Hrvatstvo« je ne samo njega, nego i uredničtvo »Doma« osumnjičilo s nedostojne prevare.

I današnji »Dom« daje ljudima oko »Hrvatstva« prilike, da izadju iz svojih kula sumnjičenja i kleveta. Neka, ako ništa drugo, kažu svoju o gadnoj izmišljotini, što ju je biskup Krapac pod brojem duhovne oblasti podpisao.

(»*Dom*«, *God. 1910. Broj 9.*)

Pravo zrcalo gospodske politike — to je pisanje hrvatskih novina. Za dokaz iznesti ćemo samo po njekoliko redaka iz svakih.

»Hrv. Pravo« počima svoj uvodni članak od jučer ovako: »Gadno se naduvaju stvorovi izazivačke bande i urotnici proti Hrvatskoj. Sada su na dohvatu vlasti. Bit će osobnih probiti, bit će izkaljivanja mržnje na političke protivnike. Moći će se osvećivati, pod zaštitom imuniteta klevetati« . . .

U »Hrv. Slobodi« čitamo, da bi frankovci od Hrvatske načinili bordel (da prostite — kurvarnicu), a »Pokret« piše da protiv frankovaca treba postupati kao »proti divljih kurjaka«. To je na odgovor Kršnjaviju, koji je pisao, da su sada stari i novi magjaroni jedno stado, a mi ćemo, kaže Kršnjavi, biti — kurjaci. Liepo!

Krasni su članci u »Hrvatstvu«. Tu jedan, što bi gospoda rekla, »vicmaher« (šaljivčina) piše članke kao da poslije objeda frflja u kavani s čifutima žvaleći cigaru. I zbilja piše, kao da piše za čifute: sve puno švabskih rieči i rečenica. I hrvatski se katolici onda tuže, da nastojanje »Hrvatstva« ne nalazi odziva! A za ovakvo pisanje dobiva taj šaljivčina, kako čujemo, 500 K na mjesec!

Seljačka stranka i svećenstvo. »Hrvatstvo« je napokon priznalo, da je primilo pismo podpredsjednika seljačke stranke, Franje Korena, ali nema kuraže kazati, da Koren nudi dokaz, da je zbilja napisao onaj članak, nego kaže, da ih ne ćemo žednih preko vode prevesti, a onda opet zavadjaju svoje čitaoce. Najprije su ih naime pozivali, neka još jednom pročitaju Korenov članak, pa neka kažu, je li to

pisao seljak, a sada upozoruju samo na to, kako pišu seljaci, koje »Radić« prosvjetljuje! Pa da to nisu kukavci i furtimaši! (Sutra će na temelju ovoga pisati, da smo mi sve katolike nazvali furtimašima).

Za jedinstvenu novomagjaronsku stranku piše već dugo »Obzor«, pa se tim i hvali, da on za takvu stranku već duže vremena piše. Po tom možemo suditi, da takovu stranku želi i vlada. Ta bi stranka imala popraviti (»revidirati«) nagodbu i dodati u svoj program još ujedinjenje domovine, t. j. pripojenje Dalmacije i Bosne-Hercegovine zajednici (baš tako kaže: zajednici). Tu bi stranku imali stvoriti Srbi-samostalci, hrv. stranka prava, naprednjaci, Nikolićevo kolo i stari magjaroni. Magjari bi s ovakvom strankom bili zadovoljni i prezadovoljni, jer bi time dobili vlast nad Dalmacijom i Bosnom, kako ju sada imaju nad Hrvatskom. I Srbi bi bili zato, jer bi sebi za stalno izposlovali još povoljniji položaj, nego što ga danas imaju u banskoj Hrvatskoj, a onda i zato, što bi time bio oslabljen »Beč«, onaj »Beč« s kojim Srbi nikako ne mogu. No to je baš pitanje, što će na to »Beč«. Mi držimo, da »Beč« ne će nikada dopustiti, da Dalmacija i Bosna dodje pod kakvu nagodbu s Ugarskom. Zato je ipak moguće, da će se takova nagodbena ili magjaronska stranka stvoriti, ali će Dalmacija i Bosna biti u njezinom programu (ako ga ta stranka prihvati) samo nješto »za obsjeniti prostotu«, kako je to bila Dalmacija za riečke rezolucije. (Da, zbilja: gdje je riečka rezolucija? — »Ona je svoje učinila.« — Jest: srušila je stare magjarone i opet ih digla!)

»Sve će ostati po starom«. Tako piše »Obzor«. Kaže doduše, da mu tako piše netko izvan Zagreba, ali je očito, da je to složeno u Zagrebu, a imalo bi biti odgovor na viećanje koalicije s novom vladom. Koalicionaši su naime popareni, a ne smiju ni pisnuti. Zato »Obzor« dobiva tobože izvan Zagreba prigovor novoj vladi, da se vani ne vidi nikakva promjena, pa dodaje, da doduše vjeruje u rodoljublje koalicije, ali »ipak je potrebna opreznost« i t. d., sve onako iz daleka. Najviše su valjda zlovoljni zato, što se očito vidi, da stari magjaroni imaju i dobivaju sve to veću rieč, a novi su mislili, da će zapoviedati, gospodariti, dieliti, dobivati. A ni pisnuti ne smiju. To im je težko! Bit će im i teže, i to ne samo pred narodom, nego i pred njihovim »narodom«, koji je očekivao ovaj ovo, onaj ono, a sad će sve pobrati — oni stari, koji su već prije bili pametniji, pa se nisu ni igrali opozicije . . .

Frankova stranka i vlada. Kod ove promjene vlade najbolje se je pokazalo, kakvi su ljudi u Frankovoj stranci. Novine naime te stranke dan na dan upravo kukavno cvile i jauču i zaklinju da ih nova vlada kani progoniti. Nemaju za to još nikakvoga dokaza, ali dižu galamu, očito samo zato, da onda, ako vlada zbilja što učini, uzmognu dići hajku. To je dokaz, da su mnogi pristaše te stranke od prvašnje Rauchove vlade mnogo dobili, pa se sada boje, da će to izgubiti. Najjadnije i najkukavnije se je u tom ponio neki profesor i zastupnik Ogrizović, koji je od Rauchove vlade dobio dopust i još podporu, a sada sam piše u »Hrv. Pravu« i cvili, da će mu tko to uzeti, da će ga uništiti! Očito je po tom i to, da je vlada tu stranku najviše ojačala. Kako će sada biti, vidjet ćemo. Za tiskaru su tek

sada počeli sabirati (krunu na tjedan). Do sada je sve uzdržavao Frank.

Liberalna i klerikalna vlada? »Obzor« koji je bio pun hvale za novu vladu, počima već koješta nagadjati o budućem djelovanju predstojnika za bogoštovlje i nastavu, dra Amruša, veleći, da se po Zagrebu pronose glasine, da će bogoštovni odsjek pod novom vladom biti klerikalski (popovski). A to za Boga ne smije biti, to ne dopušta ciela prošlost (tradicija) narodne (t. j. magjaronske) stranke, to ne dopušta dodir sa Khuenom.

Nama je vrlo drago, što ovo čitamo u novinama koalicije, posebice u »Obzoru« jer ovo pisanje potvrdjuje naše uvjerenje, da su glasoviti liberalci, koji se svojim liberalstvom diče, ujedno glasoviti nasilnici i tlačitelji svake slobode. Ovdje evo »Obzor« čisto i bistro kaže, da je narodna ili stara magjaronska stranka bila liberalna, a i Khuen da je liberalac. To je doduše sve već poznato, ali mnogima nije poznato, da u isto — magjaronsko Khuenovo kolo — spada i koalicija. Zato je sasvim naravski, da su se liberalni stari i novi magjaroni napokon složiti, i da će se uviek slagati, čim se samo kako-tako nagode za službena mjesta i pogodnosti.

Mi zato opet i opet upozorujemo naše čitaoce i ostali narod na viku, da smo mi klerikalci. Jest mi nismo u kolu liberalaca, — starih magjarona i Khuena. Što su ovi liberalci učinili Hrvatskoj, to zna svako diete, to je prokleo cieli hrvatski narod. Po čemu su dakle liberalci bolji od klerikalaca?

No nama se sve čini, da predstojnik Amruš kani nešto pošteno, kad se liberalci ovako koprcaju.

Kako se u Hrvatskoj vlada. Da se naši čitaoci malo upute, kako i kakove naloge dobivaju iz Zagreba gospoda kot. predstojnici, neka vide po ovom jednom spisu, koji nam je sasvim slučajno došao u ruke:

Br. 18. Res. 1909. ..... dne 24. prosinca 1909.
(Crvenom tintom):
Povjerljivo na vlastite ruke

Poglavitom gospodinu
N. N. kr. kot. predstojniku
u

Preuzvišeni g. Ban brzojavio mi je pod br. 1909 od 23. XII. slijedeće:

»Alle Manifestationen zu Gunsten der Koalition oder einzelner Mitglieder derselben sind unbedingt hintanzuhalten.«

»Der bisherige politische Kurs im Kroatien und Slavonien bleibt auch weiterhin vollkommen aufrecht.«

»Betreffend die öffentlichen und vertraulichen Versammlungen bleiben die bisherigen Vorgänge auch weiterhin in Geltung.«

Što se znanja i točnog obdržavanja radi priopćuje.

Veliki Župan
(Podpis)

Ovo njemački znači hrvatski ovo:

»Svako javno izkazivanje u prilog koaliciji ili pojedinim njezinim članovima ima se bezuvjetno uklanjati. Dosadanji politički smjer u Hrvatskoj i Slavoniji drži se podpuno i dalje.«

»Što se tiče javnih i pouzdanih skupština, vriedi i dalje dosadašnji postupak.«

Malo nas danas zanima, što je ban Rauch još dan pred badnjak stalno držao, da će i dalje vladati. Jednako se malo čudimo sramoti, da hrvatski (najhrvatskiji!) ban obći s velikim županima njemačkim jezikom. Mi smo ovo iznieli najviše zato, da se vidi, kako se u nas vlada, naime: naši se činovnici, koje narod plaća, imadu držati ovakvih tajnih banovih naloga i u onim stvarima, gdje imadu zakon (zakon o skupštinama i sastancima). Ako je za to trebalo dokaza, da su zakoni kod nas samo na papiru i da se obdržavaju samo onda, ako oblasti mogu postupati proti državljanima, — evo toga dokaza.

No neka nitko ne misli, da je ovako radio samo ban Rauch: ovakve je naloge izdavao i »narodni« podban Nikolić.

A mi pitamo: Zašto su onda zakoni? Mi pitamo: Zašto narod uzdržava sveučilište, zašto plaća izpitna povjerenstva, pred kojima činovnici polažu državne izpite, zašto ti činovnici prisižu, da će se držati zakona, — ako se zakona ne smiju ili ako se ga ne znaju držati?

Na članak »Furtimaština u Gjurgjevcu« osvrnulo se »Hrvatstvo« posebnim člankom. O tercijarcima i tercijarkama ne kaže drugo, nego neka na to odgovori kapelan Kubović. Dalje dokazuje, da ljudi oko »Hrvatstva« nisu biskupa Strosmajera prevarili, kako je to Strosmajer uztvrdio pred svećenikom Korenićem, predsjednikom akademije Smičiklasom i odvjetnikom Neumanom. (To su sve dobri katolici, pa šire takve izmišljotine!), a onda se obara na dra Antu Radića, tvrdeći, da se je doista rugao sv. pričesti, jer to tvrdi neki seljak Jakić! Ipak ni »Hrvatstvo« ne zna, da je dr. A. Radić govorio o »krušnom Bogu«, a znade da biskup Krapac, koji je tu laž podpisao, ne osniva na tom svoje opomene puku! Biskup Krapac, htio je, piše »Hrvatstvo« puk upozoriti na bezbožtvo dra A. Radića, a u istinu je ovu laž podpisao u pismu na jednoga svećenika. — I onda se hrv. katolici čude, da katoličko nastojanje ne nalazi odziva, već da ima sve to više protivnika! Kako ne bi, kad oni, koji govore u ime katoličtva, ovako nedostojno i neozbiljno lažu, izvraćaju i izmotavaju se!

U ostalom će urednik »Hrvatstva« i kapelan Jakupek imati prilike, da pred sudom dokažu, da se je dr. A. Radić u svom »Domu« rugao sv. pričesti. Jednom mora biti kraj toj nepodobštini, pa će si valjda katolički pokretaši oko »Hrvatstva« morati naći ipak i drugoga posla osim laganja i klevetanja punoga nerazložne mržnje i zagrizanja, poslie kojega moraju ovako sramotno uzmicati, a za to neka onda odgovara katoličko svećenstvo, ili pače katolička Crkva! Ili zar zbilja kat. pokretaši oko »Hrvatstva« misle, da mogu bez prigovora zamuknuti na onakav poziv, kakav su dobili u posljednjem »Domu«, naime: Ako kat. svećenik hoće da sudjeluje na političkoj

skupštini, neka protivnika ili pobijedi ili nadkrili jasnoćom razlaganja i snagom uvjerenja? Ne znati na to ni beknuti, znači biti posve nesposoban braniti, ili čak voditi katolički pokret.

(»Dom«, God. 1910. Broj 10.)

Čijim stopama ide Frank? »Frank i Kršnjavi idu stopama Strosmajera i Mažuranića, dok se Beč ne dogovori i ne sporazumi sa Peštom.« A zašto, kako? Evo zašto: »Mi se sada nalazimo u onom istom položaju, u kojem su se nalazili naši otci od god. 1861.—1868. Tada smo imali takodjer u Hrvatskoj stranku, koja je imala liepih šlagera (jakih, liepih rieči), patriotičnih rieči, ali je prisluškivala Beču i njegovim agentima. Zato nije došlo do sporazuma sa Magjarima prije, nego li su se oni sporazumjeli sa Bečom. Mi smo imali biti ona rezerva, koja je imala u zadnji čas odlučiti razmjer silah izmedju Beča i Magjara. Zato nisu dopustili, da budemo ni na jednoj strani. Nismo bili ni odlučno za Beč, ni odlučno za Peštu. Dogodilo se je, da su se te dvie stranke izmirile i u naše ime, a bez nas. Posljedica je tomu bila nagodba.«

Ovo čitamo u »Hrv. Slob.« od jučer. Sad znadeš, hrvatski narode: Frank ide stopama biskupa Strosmajera i bana Mažuranića! Sad znadeš i to, da je Strosmajer i Mažuranić bio hrvatskomu narodu onakav zlotvor, kakav mu je (to čitamo dan na dan u »Hrv. Slob.«) Frank. Strosmajer je prisluškivao bečkim agentima! Sad znadeš napokon, da Hrvati imadu biti odlučno za Peštu (Magjare), jer je sve naše zlo u tom, što nismo bili odlučno za Peštu, — jer Beču ne smijemo ni prisluškivati, a kamo li biti odlučno za Beč!

Čovjek se pita: Misli li što naš sviet, kad ovako što čita? Četrdeset godina dave Magjari Hrvatsku — i sad jasno i glasno jedne rodoljubne, jedine valjda prave rodoljubne novine bacaju kamen na one naše otce, koji nisu odmah poletjeli u magjarske ralje, nego su barem »prisluškivali«, što kaže Beč! I ne samo, da bacaju kamen na njih mrtve u grobu, nego im nanose neizrecivu sramotu stavljajući ih u isti red s čovjekom tudjincem, kojega dan na dan predočuju narodu kao najvećega i najbezdušnijega zlotvora! Pa je li onda uz ovakvo pisanje i mišljenje moguće vjerovati, da je itko u Hrvatskoj uistinu proti madžaronstvu? Nije! Hrvatska je — izuzevši seljačtvo — sva poprieko madžaronska!

Seljački sud i — borba oružjem u ruci. Na čelu lista priobćujemo poziv člana gl. odbora HPSS Ilije Martinovića seljačkomu narodu svih stranaka, da pažljivo prati i sudi rad nar. zastupnika u saboru, a onda da odsudi na biralištu. A evo kako se za sabor pripravljaju druge stranke: »Pokret« piše prekjučer:

»Mi smo frankovcima dokazali kod posljednjih gradskih izbora (u Zagrebu), da se umijemo, ako treba, i oružjem u ruci suprostaviti njihovomu teroru (zastrašivanju), dokazali smo, koliko smo na ulici jači, pa ćemo znati i u ovom odlučnom času, kad sav narod upire oči u hrvatski sabor, svojim prsima zaštititi saborovanje.«

Ovako koalicionaški naprednjaci. A što su kadri frankovci, to su dokazali legionaši. Gospodske stranke dakle sasvim otvoreno

navieštaju borbu silom i prsima, pače oružjem. Došlo je dakle u istinu do šaka, noževa i revolvera.

Mi na ovo ne kažemo ništa drugo nego: Neka ovo pamti narod, a neka pamte i gospoda!

Tko će odlučiti sudbinom sabora? »Hrv. Slob.« boji se, da će ovaj sabor i ova vlada »doživjeti sudbinu, koju su im namienili frankovci i furtimaši«. Dakle sudbinu naroda i vlade odlučit će 15 frankovačkih zastupnika i furtimaši bez i jednoga zastupnika! Zato »Hrv. Slob.« upozoruje i vladu i sabor, da se imadu »snaći« i »za vremena predvidjeti sve moguće potežkoće«. — I ovo neka seljački narod upamti!

(»Dom«, God. 1910. Broj 11.)

Mržnja proti Seljačkoj stranci, a ujedno i preziranje seljačkoga staleža očevidno se je pokazalo medju hrvatskom gospodom sada, kad su se dva zastupnika seljačke stranke pojavila u saboru. Ne ćemo se osvrtati na jad i bies raznih novina na zast. Stj. Radića, jer to nije ništa nova, a znamo i to, od kuda to dolazi: gospoda se boje. A kad ne znadu ništa prigovoriti, nastoje na sve moguće načine, da Stj. Radića izvrgnu ruglu, a osobito njegove povike i primjetbe, kojima se on doista obilno, ali često bome i dosta zgodno služi. Sve starčevićanske, t. j. frankovske, Miline i furtimaške novine, uzalud se trude da se pričine, kao da ne drže mnogo do onoga, što Stj. Radić govori, ali su se njihovi novinari u jučerašnjoj popodnevnoj sjednici morali valjda ugrizti i još više jaditi. Vidjeli su naime na svoje oči i čuli na svoje uši, da je cieli sabor upravo zaniemio, kad je Stj. Radić počeo govoriti a i za cieloga govora, koji do sada od svih bio najdulji, slušao je cieli sabor njegov govor upravo pozorno.

Najviše biesni Peršić-Milina »Hrv. Sloboda« i to ne samo proti Stj. Radiću, nego je pokazala svoj prezir i mržnju upravo proti seljačtvu, a izkalila je sve to na nar. zast., seljaku Vinku Lovrekoviću, ovom bilježkom (u broju od 18. o. mj.):

»Stipica u saboru. Jedva je dočekao Stipica Radić, da se pokaže ili debutira u hrvatskom saboru. Doveo je svoga druga Lovrekovića, oprao ga je prije, izčešljao, obukao u novo odielo i oba zasjedoše, gdje u istinu spadaju: na mjesta starih magjarona. Čim je Peršić stao davati izjavu i prosvjed proti tomu što nije zastupana Bosna, Dalmacija, Rieka i Medjimurje — Lovreković nije razumio o čemu se govori pa je svaki čas dobacivao nešto ni u kola ni u saone. Dobaci Peršiću, da je prodao Magjarima hrvatske šume!! Što ćete veće gluposti od te! Vuci Stipica svoga Lovrekovića za rame da šuti, da ga ne blamira, pa sam viče: Kad će biti 50 seljaka u saboru, onda će biti dobro! No kad bi ti seljaci bili kao Lovreković, onda u istinu bi sabor bila komedijašnica li zbor majmuna.«

Ovako eto starčevićanci pišu o hrvatskom seljaku! Hrvatskoga seljaka mora dakle netko prije umiti, počešljati i obući, da uzmogne doći u pristojno družtvo!

Ovo je takova gospodska bezobraznost, da su i sami njeki starčevićanski zastupnici vidjeli nuždu, da se to mora popraviti barem

nekako. I doista »Hrv. Sloboda« drugi dan onu bezobraznost ovako »popravlja«:

»Neoprani jezik Lovrekovićev. U jučerašnjem broju priobćeno je, kako je zastupnik seljačke stranke g. Lovreković dobacio za govora zast. Peršića, da je prodao Magjarima hrvatske šume. Jedan od izvjestitelja našega lista bio je iznenadjen ovom proračunanom izmišljotinom g. Lovrekovića, pa je u žestini, glosirajući ovaj povik, napisao o g. Lovrekoviću, da ga je Radić oprao, izčešljao i obukao u novo odielo. Ovo je uztvrdjeno samo o g. Lovrekoviću, koji je bez svakoga povoda onako perfidno napao našega govornika, samo da protiv naše stranke može pred neupućenim ljudima haranguirati. Jasno je iz čitave izreke, da se ona fraza o pranju i češljanju odnosi samo na neoprani jezik g. Lovrekovića. A kad se s neke strane, kako čujemo hoće podmetnuti, kao da je time pisac dotične bilježke, koja je ušla u list bez znanja uredničtva, htio uvrieditи seljačtvo, onda jest to jednako perfidna insinuacija, kao i ono, da smo mi Magjarima prodali hrvatske šume.«

Ali badava sve izvlačenje i izvraćanje: očevidno je, da starčevićanci ne trpe seljaka. To treba da narod zapamti.

A ono, što je tobože zast. Lovreković doviknuo za šume, ono je samo izgovor i izlika, da uzmognu navaliti na seljaka. Zast. Lovreković vrlo je dobro razumio, što Peršić govori, i nije njemu doviknuo, da je on ili njegova stranka otela narodu šume, nego da su narodu prodane šume, dok se opozicija svadjala, a to je istina.

No pita se: Zašto su baš starčevićanci tako proti seljačkoj stranci? Zato što vide, da bi njihov vodja Mile Starčević vrlo lako ostao bez kotara, jer znadu vrlo dobro, kako je u zelinskom kotaru. No mi im sada poručujemo otvoreno: Do sada smo mi išli u taj kotar na poziv naroda i nismo imali osobite volje raditi proti Mili Starčeviću. A sada kad vidimo, kakvi su, jamčimo im, da ćemo se malo drugačije vladati, pa da vidimo, što će biti sa 12-godišnjim Frankovim slugama!

Sjajna skupština u Dugom Selu — nedaleko Zagreba, bila je dne 20. o. mj. Dan prije skupštine pokušao je sadašnji dugoselski zastupnik održati barem mali sastanak, ali mu se odazvalo samo par privezanih pristaša na čelu s dva tri domaća židova. Zato su tu frankovci i odlučili, da sutradan ne će ni doći na skupštinu seljačke stranke, premda su se prije toga u svom malom dnevniku »Hrv. Novine« po svom običaju prostačkim načinom prietili i još si socijaliste u pomoć zvali.

Skupština je trajala od podne do pol 2 sata, a bilo je tu 400—500 naroda iz ciele dugoselske župe i občine. Dodjoše i neki povjerenici i pristaše čak iz Dubrovčaka, Zaklepice i Preseke i iz susjednoga zelinskoga kotara, medju njima i članovi glavnog odbora, Petar Pavlović i Gjuro Šandor. Skupština se je obdržavala u dvorištu povjerenika g. Gjure Oštarijaša izpoda velike hrvatske zastave sa napisom: »Vjera u Boga i seljačka sloga!«

Prvi je govorio Dr. Ante Radić o tom, kako su nastale radi saziva sabora i radi sporazuma novoga bana sa saborskom većinom dosta bolje prilike takodjer za oživotvorenje seljačkih potreba. Zatim je o samim seljačkim potrebama progovorio živo i vatreno zastupnik Lovreković, a na koncu sam sazivač o svem onom, što Hrvatsku dieli od Ugarske, a što ju spaja s Austrijom.

Skupština je protekla u najuzornijem miru i redu, dapače bez najmanjega prigovora, pa strah g. predstojnika bio bez razloga, jer se je i opet dokazalo, da uviek vlada triezno i dostojno, ako medju njega ne dodju bezdušni sljepari.

(»Dom«, God. 1910. Broj 12.)

Krvoproliće u Pregradi. U utorak u jutro razširila se Zagrebom viest, da su na sam Uzkrs oružnici ranili iz pušaka u Pregradi (u zagr. Zagorju) sedmoricu ljudi, i to jednoga težko, a ostale lahko. Stvar se dogodila ovako: Po starom običaju pucali su seoski momci i dječaci i ove godine na Uzkrs pred crkvom za vrieme službe božje. To je pucanje uviek ljutilo domaćega župnika Magjareka, koji i bez toga nije obljubljen, pa su svake godine bili pred crkvom oružnici, samo što je ove godine mjesto 4 bilo 7 oružnika, koji su sasvim mirno stajali, dok nije jedan momak baš pred njima ispalio pištolj. Oružnici su ga htjeli uapsiti radi toga — i to je bilo zlo, jer su se ostali momci tomu uzprotivili, nagrnuli prema oružnicima, a počelo se bacati i kamenje na oružnike. Na to su oružnici i opalili i nesreća je bila gotova. Neke novine kažu, da je prvi hitac izpaljen nehotice, i to onda, kad se jednomu oružniku, kojega je kamen pogodio u glavu, puška sama odapela. Ovo nije vjerojatno.

Što je i kako je bilo, još se točno ne zna, no kakogod bilo, jednom bi morao tomu biti kraj, da oružnici u Hrvatskoj pucaju na narod kao na zece. Zato nemamo rieči, da pokudimo pisanje u »Pokretu«, gdje se ono kaže, da je prvi hitac opaljen nehotice (a odmah za tim izpaljena su još tri hitca!), i gdje se obzirno govori o županijskom tajniku Rojčeviću, koji je oružnike doveo, a sva se krivnja hoće silom svaliti na župnika, kao da su na narod pucali zvonari i šekutori! Ne bi čovjek mislio, da bi se opozicionalni list mogao preko noći tako uvježbati u poljepšavanju i izpričavanju ovakoga zvjerstva, samo zato, da odgovornost ne padne na oblasti.

Poštena borba Mile Starčevića. Mile Starčević govori, a i u saboru je rekao, da se je zato razkrstio s Frankom, što se Frank bori nepoštenim sredstvima. Po tom bi čovjek sudio, da se ljudi oko njega bore poštenim sredstvima. No na žalost, 12-godišnje robovanje Franku nije ostalo bez traga, dapače ljudi oko Mile Starčevića služe se baš ponajgadnijim Frankovim sredstvima. Poznato je naime, da Frank ne bi bio ništa, niti bi mogao narod tako dugo zaslepljivati, da nema ljudi, koji mu robuju i za njega pišu. To su ljudi, za koje nitko i ne zna, ali zato bljuju, da prostite, najgadnije pogrde na svakoga, na koga Frank zapoviedi. Takav je jedan stvor njeki Jagušt Matoš, koji je u »Hrv. Pravu« sasuo nečuvene do sada u hrvatskom jeziku pogrde i psovke. Taj su stvor sada najmili ljudi oko Mile Starčevića, da u »Hrv. Slob.« iste one pogrde sipa na Radića. Čestitamo Mili Starčeviću, ali mu ujedno jamčimo, da će isti Matoš upravo ovako i još ljepše grditi Milu Starčevića. A na psovke i pogrde jednoga Matoša mi nemamo rieči.

(»Dom«, God. 1910. Broj 13.)

Ličani i Zagorci u Zagrebu. U zadnje vrieme često smo čitali u zagrebačkim novinama pozive na Ličane u Zagrebu, neka dodju tamo i tamo na sastanak, i to svi bez razlike stranaka i vjere. Iza toga su novine javile, da se je osnovalo ličko družtvo ili kolo. Prošle pak jeseni obdržavala se u dioničkoj zagrebačkoj pivovari »zagorska veselica«, a ovih dana čujemo, da su zagrebački »zagorci« osnovali svoju štedionu.

Mi ovo bilježimo zato, što ovo udruženje »Ličana«, »Zagoraca« (a doći će valjda na red i Prigorci, Podravci, Sriemci, Šijaci i t. d.), ima duboke uzroke. Ta nije pravo prošlo ni 50 godina, što smo se otresli raznih pokrajinskih imena i na zastavu napisali Hrvate i hrvatstvo odbacivši sve nazive, koji su nas dielili, a sada eto udružuju se zagrebčani, sve sami ili većinom obrazovani ili čak školovani ljudi, udružuju se i okupljaju pod imenom ličkim i zagorskim! Gdje je čar slavnoga narodnoga imena hrvatskoga, koje smo, što pamtimo barem mi mladi, postavljali svuda i na svako mjesto, tako da ono nije bilo pravo i nije ništa vriedilo, što nije imalo oznake hrvatske? Što se je to dogodilo?

Dogodilo se ovo: Odkad je svaki doseljeni čifut na svoj zamazani dučančić počeo samo radi gšefta pisati »prvo hrvatsko« ono i ono, — hrvatsko ime nema više onoga čara i časti, koju je imalo. To je jedno. A drugo je ovo: Politika je ljude tako omrazila i tako ljudima dodijala, svako obće narodno nastojanje često je samo krinka političkomu strančarstvu, pa se zato svatko već boji spomenuti rieč narod, domovina i obće dobro, — jer su politički spekulanti sve to osramotili. Zato ljudi mahnuše rukom i na Hrvate i na hrvatstvo, pak se počeše okupljati oko onoga temelja i ognjišta, s kojega su se razišli, kad još nisu znali za sve te spletke i svadje, kad im je bilo liepo, jer su se rado imali. »Oh, kako nam je onda liepo bilo! Da bi nam još jedanput tako bilo! — Tako se stvara u Zagrebu ličko i zagorsko kolo. Čifut pljunuo u hrvatsku zdjelu, pa se sad i Hrvatima gadi«.

Bosanski se Muslimani izseljuju u zadnje vrieme tako, da je to zabrinulo sve prave rodoljube. Bojati se je naime, da će Muslimani u bezcienu prodati svoju zemlju, a na njihovo će mjesto doći tudjinci, Niemci i Magjari. Zato su se prijatelji naroda obratili na poznatije rodoljube, da kažu, kako bi se to seljenje moglo zapriečiti. Ali nitko ne zna, kako bi se to moglo.

Ovo je naša velika nesreća. Tu se vidi, što je od našega naroda u 400 godina učinila Muhamedova vjera i turska vlada: privezala im je dušu i srce za Carigrad, za Tursku, i to tako, da su spremni svaki čas ostaviti djedovinu, jer drže, da su im prava braća i prijatelji Turci — Osmanlije, koji su s njima jedne vjere i koji su držali u Bosni osmanlijsku vladu, jer misle: idemo tamo, gdje Turci vladaju, gdje je naša vlada. Ali se naši Muslimani varaju, jer se je i u Turskoj mnogo promienilo, pa ni za Turke — muhamedance ne vriedi više ona: Lezi, kruše, da te jedem! I drugi narodi pod turskom vladom hoće živjeti, a Muslimani nisu više sami gospoda. To je već mnogi naš čovjek, koji se je u Tursku izselio, gorko osjetio, ali već nije bilo pomoći. Koliki su se morali goli i bosi vratiti u djedovinu, samo da bi imali čim!

Strašnu knjigu o ruskom seljačtvu napisao je neki Rodionov pod naslovom: Naš zločin. Tu se pripovieda, kako su četiri seoska bećara na mrtvo ime izbili jednoga suseljanina, koji je svojim ranama i podlegao, kako su mu na sprovodu mrtvu razbili lubanju, rugajući se njegovoj materi, ženi, cieloj rodbini, Bogu i Bogorodici; kako je iztraga i sud radi gospodskih spletaka, kojima na čelu bijaše jedan moskovski odvjetnik, završio samo osudom na šest mjeseci; kako su zločinci i u tamnici bili bezstidni, a poslie nje kako su raztepli i uništili pokojnikovu obitelj i kako su se pri svem tom bogumrzko ponašali, rugajući se svakomu, tko vjeruje u Boga i dušu.

U predgovoru ovoj strašnoj knjizi veli pisac: Ruski seljak se je propio i podivljao. Niti zna, niti hoće raditi. Uzrok je tomu i to, što su ruska gospoda narod samomu sebi prepustili. I ako se ta gospoda ne povrate k narodu i ako ne izvrše svoje dužnosti prema onomu, koji ih hrani, brani, odieva i obuva, svi ćemo netragom propasti.

O toj strašnoj knjizi, koja ima 420 stranica, pišu sada sve ruske novine. Jedan ruski umnik, imenom Rozanov, sjeća tom sgodom na rieči Hrvata Križanića, koji da je za Ruse kazao, da najvole jedan drugoga grizti i time se zasititi. Napose da se seljaci medjusobno uništavaju kao divlja zvjerad. Rozanov dalje nastavlja, da je najgorja ruska vlada još uviek mnogo bolja, nego što je ruski narod.

Ne poznamo doduše potanko ruskoga seljaka, ali znamo dobro, da ima dosta školanih Rusa, koji vole iznašati o svojem narodu ovakove strahote (kojih ima svuda po malo), samo da time upozore na zlo i potaknu druge na drugačiji postupak i na veću brigu za narod. A znamo i to, da ima Rusa, koji sve rusko drže za zlo, a sve, što dolazi sa zapada, osobito iz Njemačke i Francezke, za dobro, pa da to potvrde, izpisuju ovakove strahote.

Vlada, saborska većina i naknadni izbori. Držanje vlade i saborske većine u stvari naknadnih izbora nije već samo sumnjivo, nego očito kuenovsko. Na interpelaciju zastupnika Lovrekovića odgovorio je podban izgovarajući se na sabor, koji tobože nije imao predsjednika, pa nije tko imao vladi javiti, da su kotari izpražnjeni. A kako je onda predsjednik-starješina mogao sazvati sjednicu, primati kraljevske i vladine odpise, pa je mogao i vladi javiti izpražnjenje kotara. No da je sve to samo izgovor, vidi se po tom, što sabor ima predsjednika već preko dvie nedjelje, a ti izbori još nisu razpisani!

No što vlada i većina namjerava, vidi se po odgovoru podbana na interpelaciju zast. Radića o postupanju oblasti u bošnjačkom kotaru, jer podban nije ni jednom riečju spomenuo, da će oblastima zabraniti izborne nepodobštine. Očito je, da nova vlada hoće da na račun zakona dokaže (Khuenu valjda), da njezini ljudi uživaju povjerenje naroda. No tako se povjerenje ne stiče!

Većina je saborska pak sasvim odkrila svoju golotinju prepustivši kotar Novsku krvavom magjaronu Šiloviću. Badava je Šilović uputio svoje pijane korteše, da viču po Novskoj: »Lažete, nije istina, da je Šilović bio kandidat«, kad je u Bošnjacima god. 1897. palo od žandarske kuglje četrnaest seljačkih života. Da, nije istina, nego je

krvava istina još strašnija! Izbor je poslie streljanja samo obustavljen i onda nastavljen, a kod nastavljenog izbora bio je kandidat Šilović! Barlović je imao barem toliko stida, straha i srca, da je odstupio, a Šilović je po vrućoj krvi naroda ugazio u hrvatski sabor, da zastupa narod! I tomu čovjeku pušta hrv.-srb. koalicija slobodan put u hrvatski sabor i sada! Pamtimo to!

(»Dom«, God. 1910. Broj 14.)

»Hrvatski katolički narodni savez«. Pod ovim naslovom osnovalo se ovih dana u Zagrebu družtvo, kojemu je predsjednikom izabran sveučilišni profesor dr. Julij Golik, a potrebu takvoga družtva razlagao na ustanovnoj skupštini kapelan Čunko. Ljude je okupljao i cieloj stvari ime i ugled dati imao biskup na Krku (u Istri) Mahnić. Zadaća bi savezu imala biti: rad za katoličku prosvjetu, duševni i gospodarski napredak cieloga hrvatskoga naroda, a politikom se ne bi savez imao baviti.

Kod samoga osnivanja pokazalo se je očevidno, da od toga saveza ne će biti ništa. Tako je na ustanovnu skupštinu došao i biskup Krapac, ali ga je jedan svećenik tako napao, da je biskup skupštinu odmah ostavio veleći, da ne dopušta, da mu tko daje lekcije (nauk). Vrlo je nepovoljno i čudno djelovalo i to, što su u glavni odbor izabrani takovi ljudi, koji nisu ni na skupštinu došli, te možda o svem tom nisu ništa znali. A to je znak, da se je nešto htjelo stvoriti po što po to i prije, nego su se našli ljudi, koji bi sviestno i s pravom voljom pristali uz tu stvar.

I tako je neprijateljem katoličke Crkve opet dana prilika, da se vesele i rugaju neuspjehu »katoličkoga pokreta« u Hrvatskoj, te da po zasluzi ociene nakane i sposobnosti hrvatskih t. zv. »furtimaša«, za koje nitko pravo ne zna, tko su i što su. Ovo je naime već treći ili četvrti pokušaj »furtimaša«, da nešto stvore, ali je očito, da ne mogu ništa. Osnovali su najprije »kršćansko-socijalnu stranku prava«, onda, ako se pravo sjećamo, samo »kršćansko-socijalnu stranku«, za tom Pijevo družtvo, onda su pokušali savez pravaških stranaka, za tim »Hrvatski katolički savez«, koji su po tom prozvali »Hrv. pučkim savezom«, a sada i Hrv. katol. narodnim savezom.

Mnogo ima uzroka, radi kojih »katolički pokret« u Hrvatskoj ne može ništa stvoriti. S katoličke se strane prigovara, da je tomu krivo to, što je hrvatska javnost zaražena ne samo protukatoličkim, nego i protukršćanskim i bezvejrskim duhom. No kad bi se to i priznalo, još uviek se može pitati: A zašto je hrvatska javnost takova? Što radi katol. Crkva i njezini glavari u Hrvatskoj? Ali to nije glavni uzrok, nego to, što eto iz jedne katoličke skupštine mora pobjeći katolički biskup, pak to, što su dva katolička lista (»Katolički List« i »Jutro«) vodili medju sobom najbjesniji rat, pak što u Bosni i Herc. biskup ustaje proti nadbiskupu i t. d. A to sve dokazuje, da je katoličko carstvo u Hrvatskoj ne samo u sebi razdieljeno, nego upravo razciepljeno i zavadjeno. Kakvoga onda smisla ima vikati na razne neprijatelje Crkve (na pr. na Radiće), kad medju samim svećenstvom, pače ni medju biskupima nema sloge?

Mi znamo, zašto »katolički pokret« u Hrvatskoj ne može napried, ali ćemo o tom progovoriti drugom zgodom, jer je ta stvar važna već zato, što se u ime katoličanstva toliko navaljuje na seljačku stranku. Do toga bi bilo bolje, da »jedini i pravi katolici« načine kakav-takav red u svojem taboru.

(»Dom«, God. 1910. Broj 15.)

Novim biskupima imenovani su zagrebački kanonik i biskup dr. Ivan Krapac za biskupiju djakovačku, a kanonik Vučić za biskupiju senjsku. Za siromašnu senjsku biskupiju nije se baš nitko osobito otimao, no zato je bilo otimanja za bogatu biskupiju djakovačku, koja je radi toga i bila bez biskupa punih šest godina. Pejačevićeva (»narodna«) vlada htjela je za djakovačkoga biskupa profesora i nar. zastupnika Bauera, dobroga svećenika i rodoljuba, ali nije išlo. Pod konac Rauhove vlade predložen je kralju kanonik Krapac, na kojega se odavna viče da je madžaron, što je i istina, ali inače, kažu, da je dobar Hrvat i čovjek. Da ne će biti ni iz daleka, što je bio Strosmajer, to se zna.

Na »Katoličku banku« u Zagrebu tuži nam se narod iz zagrebačke okolice, da postupa s narodom upravo tako nesmiljeno, kako i druge banke, koje se ne kite katoličkim imenom. Tako je bio u našem uredničtvu jedan seljak, koji je radi 310 K duga imao 106 K troška, a drugomu su odredili prodaju posjeda za 117 K i napravili mu duga samo za dražbu 36 K, a nisu ga na sve njegove molbe htjeli pričekati. To je bezdušni postupak s narodom, osobito, kad ravnatelj tjera ljude koji mu se mole, veleći, da nema s njima ništa, već neka idu k odvjetniku, a odvjetnik veli: Mene tjera banka; ja moram! Nije li to nedostojan postupak s narodom? I ovi to osjećaju, pa se onda jedan sakriva za drugoga!

Ali ni to nije sve, nego ima još ova čudna stvar: Svakomu dužniku, koji toj banki što duguje, nameću od njekoga vremena po K 2 nameta, i to za to, da se nadoknadi gubitak, koji je banka pretrpjela time, što je nekakav Grčak digao novce na krivotvorenu mjenicu! Mi ne znamo, kako da se ovaj postupak okrsti, jer to nije samo globljenje, to je prava otimačina. Mi ćemo se na ovu stvar povratiti, samo čekamo, što će na ovo banka odgovoriti.

(»Dom«, God. 1910. Broj 17.)

»Ono smeće, kakve drlja lažne saborske izvještaje!« Ovako je rekao u sjednici hrvatskoga sabora dne 22. travnja 1910. zast. M. Starčević za Frankovo »Hrv. Pravo«, kako to izvješćuje »Hrv. Slob.« isti dan. No u istoj »Hrv. Slob.« čitamo isti dan (3. str. II. stup. dolje):

»Lovreković prigovara. — Dr. Bošnjak: Vaš jučerašnji govor najbolje pokazuje, kako Radić zaglupljuje narod. — Babić-Gjalski: ironično: Gosp. Lovreković je krasno govorio«.

Dakle »Hrv. Slob.« izvješćuje, da je zast. petrinjski Babić »ironično« t. j. porugljivo kazao, da je zast. Lovreković krasno govorio.

No u istoj »Hrv. Slob.« čitamo dne 28. travnja (1 str. III. stupac

dolje) u govoru zast. I Peršića (koji je većinu upozorio na prietnju zast. Radića da će u sabor doći 70 seljačkih zastupnika) ovo:

»Zast. Lovreković: Bolje bi bilo, nego da dodje vas 70. — Zast. dr. Bošnjak: A što ste jučer govorili? Vi ste primjer, kako Radić zagljupljuje seljake. — Zast. Lovreković: Samo ste Vi mudrijaš. — Zast. Babić-Gjalski: Liepo je govorio Lovreković. — Zast. dr. Bošnjak: Rekao Vam je svima, da ste lijenčine. — Zast. Babić-Gjalski: Liepo je govorio. Može se ponositi, da je hrvatski seljak tako govorio«.

Iz ovoga, što po drugi put, po brzopisnom zapisniku, donaša »Hrv. Slob.« vidi se očito, da zast. Babić-Gjalski nije »ironično« kazao, da je Lovreković krasno govorio, a to je svatko vidio odmah i u saboru, jer je više zastupnika zast. Lovrekoviću čestitalo.

I tako je »Hrv. Slob.« sama sebe u laž natjerala i dokazala, da je lažno izviestila o govoru zast. Lovrekovića, i to ne samo netočno, nego upravo naopako! Koliko se dakle može vjerovati tim novinama, kad pišu o drugim dogadjajima, koji se ne mogu ovako lako dokazati! Pravo je dakle rekao zast. Mijo Starčević: »Ono smeće, kakve drlja lažne saborske izvještaje!, samo što se sada vidi, tko još spada u to smeće. To je »poštena« borba novina Miška Starčevića!

(»Dom«, God. 1910. Broj 18.)

O izboru u Moroviću poslao je povjerenik iz Kukuljevaca Fabijan Živanović obširan, temeljit i veoma poučan i zanimiv opis, koji će izaći u budućem »Domu«. Da većina nije sabora naglo završila, premda je još sasvim liepo mogao viećati sve do polovice lipnja, jer je zajednički sabor sazvan za 21. lipanj, morala bi vlada i za ovaj izbor odgovarati i ne bi joj to bilo lahko kao onda, kad ju je interpelirao socijalista Korać. Ali kod te zgode treba oštro pokuditi, što su naši pristaše najprije dugo mirovali, a onda na koncu i odustali kao da seljačke stranke i nema. Tu je slab izgovor na predsjednika, koji je već samim saborskim radom bio preko glave zaposlen, a osim toga i u drugim kotarima zabavljen. Glavno je, da je u »Domu« seljački kandidat Sekulić bio za vremena oglašen, da je dapače za vremena došao i u kotar i to u pratnji takovih drugova, da je to i svoj gospodi imponiralo. Naši se ljudi moraju priučiti, da je ono, što je u »Domu« isto, pače i više, nego da se posebice piše, jer pisati nije ni moguće u tolikoj stranci bez posebnoga poslovodje.

Govori seljačkih zastupnika izlazit će, kako bude moguće, a ovaj put evo pristašama predsjednikova govora, iz kojega će se svi uvjeriti, kako bedasto i bezdušno lažu frankovci a i drugi protivnici seljačke stranke, šireći o seljačkim zastupnicima najbezumnije laži.

Mladomu advokatu u Sisku. »Mladi advokat« poznati Rauchov i Cuvajev ulizica, inače naprednjak, strašno se srdi, što je župnik Ortner pristupio u seljačku stranku. Zato se on onako smeteno i luckasto obara na nj i u »Sisačkom Glasu« i u »Pokretu« od prošlog utorka. No zeleni taj štreber nije zvan, da dieli komu nauk o rodoljublju i da se ruga skakanju iz stranke u stranku. Ta to je onaj domoljub-naprednjak, koji je tobože dizao glas protiv Raucha i njegove vlade, a u istinu je skakao na Markov trg za svojom »štalom« još u času, dok se pokojni dr. Petranović sa smrću borio.

O tom skakanju neka piše, ili bolje neka se sakrije u svoju »štalu«, pak radi za svoj trbuh. Do njega najmanje stoji hoće li narod sisačkoga kotara u seljačku stranku. Koliko ga ne pozna, bit će naša briga, da ga upozna. Ne smeta pri tome, što mu je tast bilježnikom jedne velike općine sisačkoga kotara.

Što se tiče sudca N. Horvata, znamo mi, zašto su mladi advokati u Sisku bili proti njemu. U našim pretincima ima više toga, a mi ćemo to po vremenu i iznieti.

(»Dom«, God. 1910. Broj 21.)

U bosanskom saboru bit će Srbi i muslimani (»turci«) uz vladu, a Hrvati proti vladi. Sadanja bosanska vlada u rukama je zloglasnog Magjara Buriana, zloglasnoga zato, jer je bez ovlasti na to peštanskim Židovima bio dozvolio osnovati u Sarajevu banku tobože za odkup kmetova, a kad tamo, bila bi to takva gulijašnica, kakve nema u cieloj ostaloj carevini. Taj Burian radi iz svih sila, da se Bosna nipošto ne sjedini s ostalom Hrvatskom, a takva politika godi bosanskim Srbima i »turcima«. Zlo je, što su Hrvati medju se silno zavadjeni, a još gore, što nijedna stranka, ni Mandićeva (Hrv. Nar. Zajednica) ni Stadlerova ne stoje na pravom pučkom, t. j. na seljačkom temelju, niti na temelju velike slavenske carevinske politike, nego se i »Mandićevci« i »Štadlerovci« natječu, tko je od njih veći Starčevićanac, te jedni i drugi govore i pišu, da im je pok. Starčević jedini Učitelj (pišu ga ovako s velikim »U«). I pozna im se, da nemaju drugoga učitelja!

Hrvatska gospoda u Istri s malom iznimkom kao da su se okamenila i ne miču se na nikakov narodni posao, pa su najviše radi te svoje gospodske komotnosti dozvolila, da su istarski Talijani, kojih je tamo manjina, priredili čisto talijansku istarsku pokrajinsku izložbu i dobili za nju još i liepu pomoć od bečke vlade. Toj komotnosti istarske naše gospode najviše je kriva njihova starčevićanska nadutost, u kojoj ne drže do seljaka ništa, kao da su po krvi i jeziku tudjinci.

Dolazi po malo k sebi. Vodja dalmatinskih naprednjaka, splitski odvjetnik dr. Josip Smodlaka, koji je u svom listu »Sloboda« takodjer do nedavna strahovito grmio na Austriju i na »cesarevsku« politiku seljačke stranke, već duže vremena ide sve to boljim putem. »Dom« je već javio, kako je dr. Smodlaka poveo splitske težake (seljake) u Beč, da s pomoću bečke vlade skine s njih sramotno i upravo nesnosno kmetstvo. (Ti su seljaci još kmetovi bez svoje zemlje!) Sada dr. Smodlaka ide i dalje na tom putu, te otvoreno priznaje, da to čini radi seljačtva, jer da uvidja, da se narodu ne će pomoći pustom vikom i galamom. Ovo je valjda i razlog, što se je »hrvatska stranka«, koja ima većinu na dalmatinskom saboru i koja se sa Smodlakom borila baš u Splitu na život i smrt, sada s njime pogodila tako, da Smodlaka u Splitu kandidira i s njezinom pomoću, te će za stalno biti izabran. Osim toga obje stranke, hrvatska (stara

narodna i pravaška) i napredna (Smodlakina) radit će za narodne potrebe sporazumno. To je i pravo. Ovakav sporazum u radu za narod mnogo je korisniji a i mnogo lakši, nego sporazum u »načelima«, radi kojih obično najviše zanovetaju takvi ljudi, koji stalnih načela niti nemaju.

Magjari dalje osvajaju. »Riečki Novi List« piše, da je ugarska vlada dala u gruntovnici prenesti na grad Rieku komad hrvatskoga zemljišta, kraj Rieke, nazvan Delta; te tu postavila riečke finance i uvela riečku poštu. S punim pravom piše isti list, da su Hrvati tako bez brige sasvim Magjarom pustili i grad Rieku, kad su sami maknuli s Rieke hrvatski sudbeni stol, županiju i gimnaziju, pa da se ni sada ne će ni maknuti oni, koji tu što mogu, naime vlada i saborska većina.

Srbski narodno-crkveni sabor počeo je svoje viećanje dne 29. svibnja u Sriemskim Karlovcima. Otvorio ga je Magjar Gjula Rohonj kao posebni za to imenovani kraljevski komesar (povjerenik), i to uz običajnu paradu: uz vojsku, pucnjavu, čitanje kraljevskoga pisma sjedećke pod kalpakom i t. d. Kralj. komesar otvorio je taj sabor magjarskim jezikom, premda su Karlovci u Hrvatskoj. Tomu su zastupnici prigovorili jedno zato, što je službeni jezik sabora srbski, a drugo zato, što se to pritivi državnim hrvatskim zakonima.

Onaj je sabor ostatak starih povlastica, koje su pravoslavnim Srbima, kad su se u Ugarsku i Hrvatsku doselili, dali austrijanski cesari. Sabor taj ima pravo, da uredjuje sve crkvene i školske stvari pravoslavnih Srba u Hrvatskoj i Ugarskoj, pa medju ostalim bira i srbskoga patrijarhu (nadbiskupa) karlovačkoga, upravitelja bogatim manastirima (kloštrima) i zakladama i t. d.

Biskup Krapac i Strosmajer. Za nedavno imenovanoga djakovačkoga biskupa Krapca javile su gotovo sve novine, da je na čestitku kanonika odgovorio, da je on uvijek bio Hrvat i hrvatski rodoljub i da će za rodoljubne svrhe davati još i više, nego što je davao slavni Strosmajer. Mi smo i ne pitajući saznali sa strane onih, koji su kod te čestitke i odgovora bili, da tu nije spomenuto Strosmajerovo ime. A to je, da više ne kažemo, čudno. Ta da je predšastnik Krapčev bio i tko drugi, pristojnost bi zahtievala da se spomene i taj predšastnik. Ili su gospoda čestitari i sam g. nasljednik tako daleko od Strosmajera, da mu ni imena spomenuti ne će?

(»Dom«, God. 1910. Broj 22.)

Škandali u Zagrebu. Od početka lipnja zagrebačke su novine pune izvještaja o nekakvim skupštinama i sukobima izmedju socijalista i naprednjaka na jednoj i »furtimaša« na drugoj strani. »Pokret« i »Hrvatstvo« o drugom gotovo i ne pišu, već čitave stranice, počevši od prve, izpunjavaju, i to velikim i različnim slovima »pobjedama«, »porazom« i t. d. Čovjek bi mislio, da danas nema važnije stvari od toga.

A što je sve to? — Došlo je do tih skupština, do novinskoga i uličnoga boja ovako: Ove godine dne 3. lipnja navršuje se 10 godina,

što se je katolička mladež u Hrvatskoj posvetila »Presvetom Srcu Isusovom«, pa su se crkveni poglavari i vjeroučitelji već podulje spremali, da ovu zgodu proslave procesijom mladeži, pod posebnom zastavom, za koju su se medju mladežju sabirali novčani prinosi. Kr. vlada dopustila je takodjer mladeži, da kod te svečanosti sudjeluje. Kako smo javili, naprednjačke novine »Pokret« navalile su na vladu, što je dopustila, da se po školama sabiraju prinosi za zastavu i što u obće pristaje uz tu »furtimašku« slavu. A prigovarao je »Pokret« svemu tomu s razloga, što su »furtimaši« ustajali proti tako zvanomu »dječjemu danu«, t. j. proti dječjoj zabavi, što ju već više godina priredjuje Udruga učiteljica za liečenje bolesne djece bez razlike vjere. Uz to je »Pokret« izticao, kako »furtimaši« hoće da osvoje za sebe djecu, da sabiru novce za tudjinca papu, a za nekakvu krpu (zastavu) i t. d. Da se proti svemu javno ustane, sazvali su pristaše »slobodne misli« za dan prije dječje procesije javnu skupštinu u streljani. Na toj skupštini došlo je do tučnjave, pa je bila razpuštena, a za tim se po ulicama vikalo i galamilo. Uz »furtimaše« su pristali frankovci, osobito njihovi legionaši. Protivnici »furtimaša« sazvali su i drugu, a za prekosutra i treću skupštinu, a »furtimaši« počeli sakupljati po Zagrebu podpise proti toj skupštini, dieliti cedulje, koje pozivaju Hrvate-katolike u ime čiste hrvatske katoličke misli, da se opru bezvjercima, framasunima i t. d., te dokažu, da je Zagreb katolički i hrvatski. To je, čini se, i djelovalo, pa se ni druga naprednjačko-socijalistička skupština nije mogla držati (kažu, radi kiše.)

Da našim čitaocima olakšamo sud o jednoj i drugoj stranci, spominjemo samo ovo: »Pokret« dne 3. lipnja piše: »U subotu bit će opet skupština u vrtu »Kola«, pa neka ovamo dodju franko-furtimaši, ako hoće da im pustimo žilicu«. Medju podpisateljima poziva na Hrvatske-katolike bio je pak i njeki Rudolf Vidak, koji je tri dana iza toga bio osudjen na pet godina tamnice radi težke tjelesne povrede . . . Taj Vidak, inače pisar odvjetnika dra. Iv. Franka, poznati je zagrebački legionaš i razbijač.

Što dakle možemo držati do takve borbe za slobodu, koja protivniku »pušta žilicu«, to je jasno. A da su i poznati čifutski sluge i razbijački zločinci najedanput prvaci Hrvata i katolika, — to nas sada uče slavitelji Srca Isusova. Po svemu se vidi, da se tu kud i kamo više radi o političkoj špekulaciji, nego o borbi za vjeru ili slobodnu misao, jer po našem sudu nije ni katolička vjera ni slobodna misao mogla naći gorih predstavnika, nego što su ovi, koji su se ovih dana u Zagrebu sukobili.

Hrvatskim katolicima poručuje slovenska »Straža«, što izlazi u Mariboru (u Štajerskoj) ovo: »Zato pa moramo vnovič (na novo) opozoriti hrvaške katolike, naj (neka) puste stare reči (stvari) in malenkosti na stran, naj ne cepajo dlak in naj se pridružijo seljački stranki. Svoj katolički program naj vlijejo v žile mlade, zavedne (sviestne) in od nadâ za bodočnost oživljene kmečke (seljačke) stranke, pa koristijo njej in sebi. Sami ne bodo ničesa opravili, to je naše trdno prepričanje« (osvjedočenje).

Mariborska »Straža« piše to u članku, u kojem razlaže položaj na jugu carevine sada poslie careva posjeta u Bosni. Ističe hrvatsku

neslogu i nesposobnost hrvatskih političara, pa onda dodaje, da zato i ne može na ino, nego da pristaje uz seljačku stranku, premda ta stranka »nije izrasla na čisto katoličkom temelju.«

Mi ćemo se na ovo još povratiti, za sada upozorujemo samo na to, kako će na Slovence-katolike djelovati slaganje naših »furtimaša« (to su ti hrvatski-katolici!) sa — franko-židovima, koji uza to ne poznaju i ne priznaju nikakvoga slavenstva. Treba naime znati, da je Slovenska Ljudska Stranka uza to, što je katolička, ujedno i slavenska, pa su na njezinoj ustanovnoj skupštini bili zastupani i Česi, a srdačno su ju pozdravili i Poljaci iz carevine. No kako rekosmo, više drugi put.

A gdje je moje seljačtvo? upitao je kralj po višeputa za petdnevnoga svoga boravka u bosanskoj Hrvatskoj. Videći oko sebe same činovnike i drugu gospodu, kazao je: Toga svega vidim i u Beču, a ja hoću da narod vidim! Kad mu je njemački počela govoriti kći baruna Pitnera, okrenuo se vladar i u čudu prema svojoj pratnji kazao: Dakle opet jedna barunica! Ali zato je Nj. Veličanstvo s pravim užitkom gledao najprije hrvatsku, a onda srbsku seljačku svadbu po svim našim običajima s pratnjom mladih konjanika i sa šarenim kolom djevojaka i momaka uz pjevanje onih naših svatovskih pjesama, kakvih danas nema više nigdje osim u Moravskoj, Slovačkoj i u južnoj Rusiji. Car i kralj bio je time tako zanešen, te je izjavio, da nikad u svom čitavom životu nije vidio ništa tako krasna.

»Car je na juriš osvojio naša srca«, tako govore sarajevski Turci, koji su vidjeli, kako je vladar došao jednostavno na sarajevsku čaršiju (trg ili pijacu) i tu se umiešao medju Turke kao stari njihov znanac. Ovo vladarevo povjerenje tako je djelovalo na naš pošteni muslimanski sviet, da je Sarajevom pošao jedan šapat: To je u istinu pravi naš car!

Neizlječivo madžaronstvo. Da se pravi učenici pok. A. Starčevića nikako ne mogu izliečiti od okorjelosti madžaronstva, dokazuje opet pisanje »Hrv. Slob.« od prekjučer. »Hrv. Slob.« naime prigovara tomu, što su »vlastodršci« odredili, da kralja nije na povratku iz Bosne nitko u Osieku smio pozdraviti, a u Ugarskoj se je to u Pečuhu dozvolilo. Na to zaključuje »Hrv. Slob.«: »Ovo nas dobro poučava, da budemo lojalni (vjerni) kao Magjari . . .«

A nas ovako pisanje opet i opet poučava, da je pravo starčevićanstvo s političkoga gledišta neizlječiva i neizreciva glupost, a s narodnoga našega gledišta zločinstvo. Mi ćemo se na stvar povratiti.

(»Dom«, God. 1910. Broj 23.)

Kako su franko-furtimaši nudili, razložio je zast. Stj. Radiću glavni pisac uvodnih članaka u »Hrvatstvu« dr. Hrvoj, i to od prilike ovako: Dr. Hrvoj bio je u odboru, koji je tu ponudu stavljao, a u ponudi su bile ove četiri točke: 1. da Beč odmah započne s hrvatskom politikom u Bosni, Dalmaciji i Istri, 2. da se mjesto Rauchove vlade postavi vlada pravaška, i to od t. zv. neutralnih pravaša, dakle ni od frankovaca, ni od milinovaca, ni od pravaša u koaliciji, te bi primjerice podban u toj novoj vladi imao biti bivši karlovački načelnik

dr. Banjavčić, koji je u istinu po političkoj svojoj nestalnosti i slabosti svačiji i ničiji; 3. imala bi još ova saborska većina proširiti izborno pravo i kotare tako podieliti, da bi za uviek bila osigurana premoć hrvatskomu katoličkomu življu; 4. Beč ne smije glede Hrvatske ništa pitati u Pešti, a čim bi to učinio (furtimaški) odbor prekida s njim pregovore.

Dr. Hrvoj bio je istodobno potanko upućen i u frankovske stranačke poslove, te naročito znade, da je dr. Horvat pisao dru. Vladimiru Franku u Beč, neka ne ide u Peštu Khuenu, pa ako je taj ipak onamo pošao, nije za to Horvat kriv. Napokon je dr. Hrvoj posve dobroćudno kazao i to, da je u njihovom (furtimaškom) odboru jedan odlični političar živo ocrtao sve blagodati, koje bi nastale, kad bi pravaši (t. j. furtimaši) i s Khuenovom pomoću došli na vladu, jer da je Khuen kraljev pouzdanik, pa da je već to jamstvo, da bi Hrvatska mogla dobro proći, no on, dr. Hrvoj, ustao je proti tomu i premda je priznao, da je posjed vlasti vrlo dragocjen, ipak je živom rječitošću upozorio, da je taj posjed preskupo plaćen gubitkom narodnoga povjerenja.

Da će frankovaca nestati već je očito, jer njihove novine pripravljaju na to bivše pristaše, a i inače pišu sasvim »furtimaški«. Čuje se samo, da se ml. Frank ne da izbaciti i da njeki ne dadu tako jeftino frankovske tiskare (za koju je od Starčevićevoga doma potrošeno 25.000 kruna, pa su to »furtimaši« platili). Od svega, mislimo, ne će biti ništa: nestat će ili jednih, ili drugih, ili obojih.

Hrvatska je izkusila, kako uprav ne vriede nikakvi ugovori, nikakove prisege, nikakove diplome, jer da to vriedi, onda Hrvatska ne bi bila razkomadana.« Tako piše jučer »Hrv. Sloboda«, novine Mile Starčevića. A gdje je onda »hrvatsko državno pravo« i kako ćemo do njega doći, kad to sve ništa ne vriedi?

U istom članku čitamo, da je Austrija sazvala bosansko-hercegovački sabor! — Na ovo, kao što i na slične ludosti u ovom članku, kojima se narod, kako eto vidimo, bez kraja smućuje, morat ćemo se obširnije osvrnuti.

Vožnja po zraku, — nije više ni malo neobična stvar. Podavno smo već javili, kako je Francez Bleriot prvi preletio more izmedju Francezke i Englezke (tako zvani kanal »Rukav« ili francezki kanal la Manš) u širini od kojih 35 kilometara, i to za jedan sat po prilici. Tom smo zgodom spomenuli, da danas ima tri vrsti sprava za letnju ili vožnju po zraku. Prva je vrst obična »kugljetina« ili »balon«, t. j. veliki mieh od čvrsta platna, a napunjen toplim zrakom ili kakim »dimom« (gazom), tako, da se ne samo u zrak digne, nego može još i po više ljudi u zraku držati. Ovako su u Francezkoj po zraku plovili već prije 130—140 godina. Ovakav »balon« (zrakoplov) ide, kud ga vjetar nosi, čovjek mu dakle nije gospodar, nego samo onda, ako hoće da se spusti na zemlju, a to učini tako, da iz balona izpusti zrak, balon »splasne« i pada na zemlju. — Drugačiji je balon s kormilom i sa strojem, koji ga napried (ili natrag) tjera (a stroj se opet tjera benzinom, t. j. čišćenim petrolejem). Na ovakovom zrakoplovu plovi zrakom njemački grof Cepelin (Zeppelin), koji je po tom

došao na glas, a Niemci već počeli misliti na to, da sagrade čitavo zračno brodovlje, pa da iz zraka potuku valjda cieli sviet. — Treća sprava za vožnju po zraku — to su velika krila (od platna) sa strojem i kormilom, a bez napuhnutoga mieha (balona), koja se dakle sprava diže u vis silom, i to tako, da stroj vrti zavinutu pernicu sličnu onima, koje tjeraju suhi mlin-vjetrenjaču.

U novije vrieme ima već sva sila vještaka, koji se voze zrakom na ovoj spravi treće vrsti, a prozvali su ih latinskom riečju »aviatici«, a hrvatski bi se to reklo »putnici-ptičari« (»avis« znači ptica, a »via« znači put). Ovih »aviatika« ima toliko, da se već natječu, tko će se više, tko dulje i brže voziti zrakom. Ovih dana bilo je takvo natjecanje u Pešti. Tu se je pokazalo, da je jedan putnik-ptičar letio u daljinu 130 kilometara, drugi je letio preko dva sata, treći se digao u vis blizu 200 metara, četvrti je 10 kilometara preletio za osam časaka (minuta), tako da bi za 1 sat preletio preko 75 kilometara, t. j. više nego brzi vlak željeznice.

Dakako da je kod toga natjecanja bilo i neprilika, jer nije baš šala — dići sa mašinom u zrak. Njekoliko ih je palo zajedno sa strojem, koji se je polomio, a ni gdjekoji putnik-ptičar nije ostao čitav. Njekoji su sa sobom uzeli i po pe-šest osoba. Uzimali su dakako bogataše, magjarske grofove, koji su mogli platiti 5.000 K za osobu.

Što ćemo još doživjeti u toj stvari, to se ne zna. Njeki proriču, da će putovanje zrakom za malo vremena biti obična stvar. No kako bilo, svakako je čovjek na zemlji sigurniji. Na vodi nije baš tako strašno kao u zraku, pa Talijan svejedno veli: Hvali more, drži se zemlje! (Loda il mare, tienti a terra!) A što je tek u zraku! Iz ladje padneš u vodu, pa baš ne moraš utonuti, ali kad iz zraka bubneš o ledinu, ili o kamen, ili ne daj Bože na kakav kolac — bome ne znam, hoće li te još zaboljeti glava!

(»Dom«, God. 1910. Broj 24.)

Pravaštvo i seljačtvo. Na obranu pravaštva proti našemu članku pod tim naslovom ustalo je — »Hrvatstvo« i objelodanilo o tom već tri članka: u prvom samo psuje i kleveće, u drugom uzvisuje pravaštvo, u trećem je počelo nešto o samoj stvari. Na psovke i klevete nemamo kada odgovarati. Uzvisivanje pravaša i pravaštva upravo je smiešno kad se medju ostalim pravaštvu upisuje u zaslugu na pr. osnutak i procvat prosvjetnih uredaba (na pr. »Matice Hrvatske«), dok se zna, da su pravaši na naše prosvjetne uredbe navaljivali upravo do nerazumnosti: ta poznata je rieč pok. A. Starčevića, da se u akademiji kvari papir, a u sveučilištu mladež. A koliko su pravaši pisali proti »Matici«!

Što se tiče same stvari, kaže »Hrvatstvo«: »Dotle pak, dok nam Madžari od našega novca davaju samo toliko koliko je potrebno da platimo bana i penzionirce, dotle se ne može ni za seljačtvo dati više nego li se u istinu daje.« Govori i o sniženju činovničkih plaća, pak veli, da je »nemogućnost«, kraj ovolike skupoće misliti na sniženje plaća javnih službenika. — No, to je barem nešto rečeno o čem se dade razpravljati, ili bolje: što se dade pobiti, pa ćemo mi to i učiniti.

Osim psovaka, kleveta i neozbiljnosti u ovako važnoj stvari pokuditi se mora kod »Hrvatstva«, što piše ovako: »Pita nas dr. Radić prije svega, zar Magjari odredjuju, koliko će hrvatski sabor u Zagrebu odrediti za pomoć seljačkomu gospodarstvu? — »Hrvatstvo« dakle kaže, da dr. Radić »prije svega« pita to, a kad tamo, to je istom četvrto pitanje svoj našoj gospodi. Na prva tri pitanja (o fiškalima, sudcima, gulionicama) nije »H« odgovorilo ni rieči. Vidjet ćemo, hoće li se na to vratiti, jer obećaje, da će nastaviti, pa kako će razložiti, da je nagodba kriva, što hrvatska gospoda seljaku grde mater, psuju Boga, zatvaraju ga kao krmka i glibe kao Turci, — što je u našem članku spomenuto.

Pišući »Pokret« o atentatu na Varešanina kaže: »Jednako znadu njemačke novine uzvisivati svakog atentatora u Rusiji, jer se time očituje podrovanost, anarkija u velikoj slavenskoj državi.« — »Pokret« dakle prigovara, što njemačke novine sada kude čin Žerajićev i ne pitaju, da li i u Bosni i Hercegovini ne vlada nered, nezadovoljstvo i t. d. »Pokret« tu ima pravo. Samo je istina i to, da je i »Pokret« uzvisivao ruske revolucionarce i atentatore. Zašto?

Politika i volja naroda. Neki prijatelj pok. atentatora Žerajića piše u »Pokretu«, da se je pokojnoga nesretnika Žerajića silno kosnulo pripojenje Bosne-Hercegovine carevini, pa da to nije ni čudo — ovakav udarac »bez ikakvog pitanja naroda u Bosni-Hercegovini«. — »Pokret« se, kako se po svem vidi, slaže s tim pisanjem. Čudno! Vladar dakle, koji je sa svojom vojskom ušao u Bosnu-Hercegovinu, imao je pitati narod Bos.-Herceg. koji je bio do onoga časa pod turskom vlašću, narod neprosvietlen, neorganizovan, nesložan, — a ne treba pitati naroda u Hrvatskoj, pače ne treba pitati ni zakonitoga zastupstva toga naroda, koalicije, kad Magjari hoće da Hrvatsku prignjave! Sjeća li se »Pokret« kako je branio pogodbu (pakt) koalicije s Magjarima i s Khuenom? Zašto zamjera onima, kojih se je popuštanje koalicije Magjarima »silno kosnulo«? Zašto su gospodari »Pokretovi« šutjeli i u saboru i u svojim novinama, kad je ban Tomašić kazao, da će se nagodba promieniti, ako privole Magjari? Nije li ih se to »silno kosnulo« — takav udarac »bez ikakvoga pitanja naroda« u — Hrvatskoj?

Ovakvo pisanje i ponašanje velika je i kobna pogreška u politici naših naprednjaka i ciele koalicije.

Pravo starčevićanstvo procvjetava upravo bujno. Nedavno smo spomenuli pravo starčevićansko magjaronstvo, kad je naime ono »Hrv. Slob.« pisala, da budemo kralju »vjerni kao Magjari«. Sad, prigodom skoroga obdržavanja slavenskoga kongresa u Sofiji (u Bugarskoj), čitamo stare gluposti o slavenstvu. Samo da ne bi starčevićanci lizali slavenstvo, kako već sve to više liže, što su kao frankovci pisali za srbstvo!

»Kako su se franko-furtimaši nudili«. Na ovu viest poslao je g. Hrvoj izpravak, u kojem je glavno ovo: 1. Ja nisam Dr. Hrvoj, pa se tako nisam g. Stj. Radiću ni predstavio nego sam ja Dragutin Hrvoj. 2. Onaj »odlični političar«, koji je bio za to, da se pravaši sporazume s Khuenom, nije bio »furtimaš« i u obće nije govorio na furtimaškom odboru, nego je na zajedničkoj sjednici »furtimaša« i »frankovaca«

dr. Kršnjavi živo dokazivao, koje prednosti daje posjed državne vlasti.

Frankova politika. »Trializam« — to je bila rieč, kojom je Frank dugo pokrivao svoje političke špekulacije. Govorio je naime, da »oni u Beču« kane ujediniti hrvatske zemlje, samo treba da sav narod pristane uz Franka i ustane na — Srbe. Frank je najbolje znao, da je to prah u oči, ali se je time dugo držao, dok je trebalo mržnje i biesa na Srbe. Sad, kad toga ne treba, napokon i sam Frank priznaje u svojim novinama da od »trializma« (t. j. treće države, naime Hrvatske, uz Ugarsku i Austriju) — nema ništa, jer su Hrvati nesposobni. Zato sada velika carevinska politika pomaže Srbima! — Što će sad izmudriti oni, koji hoće da kod nas u mutnome love, to ćemo skoro vidjeti. Po svoj prilici bit će to ono, da je »vjera u pogibelji«.

(»Dom«, God. 1910. Broj 25.)

Stranke bez novina. Jedine hrvatske novine koalicije, silne i jake saborske većine, to je »Pokret«, koji se tim i hvali. Pomaže mu po malo »Obzor«, ali je ipak istina, da saborska većina nema svojih hrvatskih novina. Najveća stranka koalicije, »hrvatska stranka prava«, nema novina, premda su njezini ljudi osnovali i svoju tiskaru. Čovjek bi se tomu na prvi pogled čudio, ali je i to posve naravski, kad se sjetimo, da glavni prvaci te stranke imadu izvan Zagreba svaki svoje novine: Tuškan ima u Sisku svoj »Sisački Glas«, Magdić u Varaždinu »Naše Pravice«, Vinković i Lukinić u Karlovcu svoje novine, Kovačević i Neuman (nije zastupnik) »Narodnu Odbranu« u Osieku. Ne treba posebice ni spominjati, da je svaki ovaj prvak osnovao i da uzdržava svoje novine za svoj kotar, da svoje izbornike drži na okupu, — a za prilike u ostaloj domovini — kao da ga nije briga.

Ovo je vrlo nepovoljna pojava, koja dokazuje, da se prvi glavni naši političari prije svega brinu za svoje kotare, t. j. da budu opet izabrani. Zato ni najveće naše stranke nemaju svojih jednih novina, koje bi davale pravac cieloj politici, zato je u nas sve raztepeno, razcjepkano, neupućeno, neodlučno, i nehajno: nema pravoga i živoga smisla za obće dobro, za sreću naroda i za čast domovine, nego na sve strane prevladava sebičnost. To dokazuje najbolje naše kukavno novinstvo.

Novinskom nezgrapnošću čini nam se ono, što smo ovih dana opazili u nekim našim novinama. Vidjeli smo naime, kako je »Hrvatstvo« njekoliko dana za redom pod velikim naslovom na cielim stranama donašalo opise proslave Presv. Srca Isusova. Rekao nam tko, što mu drago, nama se ovo čini nezgrapnim t. j. čini nam se, da to ne spada u dnevne novine, gdje u jednom stupcu možeš čitati psovske i poruge i sve ono smeće, kakvoga se i u boljim dnevnim političkim novinama može naći, a onda opis ovakove crkvene slave! To ne ide skupa! Nama se sve činilo, da se je ovim crkvenim slavama htjelo nešto pokazati političkim protivnicima. A to ne ide!

»Hrvatstvu« se još ne može toliko zamjeriti, jer ga izdaju i čitaju svećenici, a uza to ima zadaću, da brani Vjeru i Crkvu, pak da pokazuje i na njezine uspjehe. Neka bi dakle bilo, samo možeš u drugačijoj formi, s nješto više ukusa. Ali što ćete na to, kad smo takve opise čitali i u »Hrv. Pr.« i u »Hrv. Slob.«! Ta mi poznamo naše ljude i znademo prilično dobro, što misle o svem tom, — pa opet to meću u svoje novine! Donose dapače (»Hrv. Slob.«) čisto bogoslovsko razmatranje, koje je možda i iskreno, — ali u dnevne političke novine ne spada.

A zašto se to čini? Znamo: »Ne možemo bez popova, neka ih voda nosi, metnut ćemo!« — Tako govore ili misle, — a to nije dostojno. Naši su mnogobrojni čitaoci i pristaše zacielo iskreno prisustvovali tim slavama, pa nisu osjetili potrebe, da to u »Domu« opišu.

Kuhani i pečeni oberban. Nismo javljali našim čitaocima, kako se je zastupnik Supilo razkrstio sa svojim ljudima, kao što nismo u svoje vrieme javljali, kako su ga razne naše novine do neba dizale. Nismo javili ništa, kako je čitava hrvatska i srbska mladež visokih škola lani pred Božić držala skupštine u slavu Supilovu i slala mu pozdrave, u kojima ga je nazivala lavom, poštenjakom! Do svega toga mi nismo mnogo držali, jer smo znali, što je to. Mi smo nješto znali, nješto slutili, da je sva ta velika politika koalicije i naprednjaka dobrim dijelom protkana običnom na žalost u naše gospode neozbiljnošću, sebičnošću i pokvarenošću, a sad nam koalicionaški naprednjaci, pošto su se zavadili sa Supilom, daju i više pravo, nego što nam treba. Pišu naime u svom »Pokretu« od prekjučer, da je »Supilo bio kuhan i pečen« kod Wekerle-Košutove vlade, i još ga posprdno zovu »glasoviti oberban«, koji je bio u »Pešti sve i sva«. — »Kuhan i pečen« može biti samo neozbiljan i sebičan čovjek, osobito političar, a isto tako poruge »glasoviti oberban« i »sve i sva« mogu označiti samo jednu nedostojnu špekulaciju i komediju, a ne rodoljubnu politiku.

Pa mogu li se naprednjaci i ostali koalicionaši još nadati, da će tko što držati do njihova pisanja i politike? — Mogu na žalost, jer ima ljudi, koji sve to znadu kao i oni, ali misle, da to i jest politika.

Od frankovsko-furtimaške sloge ne će bito ništa, ako je istina, što pišu novine, u kojima čitamo i to, da su frankovci tražili od furtimaša 150.000 K. A da su se frankovci mnogo nadali od te sloge sudimo po tom, što su se već u »Austrijskom Obzoru« (»Oesterreichische Rundschau«) hvalili, da se stvara »velika i jaka« čisto hrvatska kršćansko-socijalna stranka. — A požurili su se i furtimaši, pa sve to javili braći Slovencima, pa i »Slovenec« (na naše čudo) donio o tom članak pun nade. Mi ne vjerujemo u ono o 150.000 K, ali svejedno smo uvjereni, da ne će biti ništa.

Dva važna glasovanja na carevinskom vieću bila su prošli tjedan. Podpredsjednik češke seljačke stranke Stanjek, predložio je, da se za češke škole u Beču uvrsti 100.000 (sto tisuća) u proračun za 1910. ili da te škole preuzme država, i da se privatna češka gimnazija u Budjejovicama u buduće izdržaje iz državnog proračuna. Za prvi su priedlog bila 204, a proti njemu 208 glasova, za drugi 209, a proti njemu 211. Za predloge su glasovali svi Slaveni, osim poljskih socijalista, protiv njemu svi Niemci i neki Talijani. Osam Hrvata iz

Dalmacije i dva Slovenca nisu glasovali, pa su oni krivi, da su ti priedlozi propali. Socijalisti su se na troje rasciepili: Česi za priedlog, Niemci proti njemu, ostali socijalisti nikamo. Sad je rad toga medju socijalističkim zastupnicima (ima ih 89) velika prepirka. — »Hrv. Sloboda« piše, da su pravaši Hrvati (Prodan, Dulitić i dr.) imali pravo, što nisu glasovali: to je za uzdarje Česima, koji nikada ništa ne rade za Hrvate!

(»Dom«, God. 1910. Broj 26.)

Smeli se i zamuknuli. Javili smo, da je »Hrvatstvo« bilo počelo odgovarati na naše razlaganje o »pravaštvu« i seljačtvu, pa smo čekali, da jedanput, osim pustoga i zlobnoga zabadanja, čujemo i ozbiljnu rieč o ozbiljnoj stvari, i zbilja, nastavljalo se u »Hrvatstvu« pisanje, ali malone samo o tom, kako naši ljudi ne mogu prodavati vina, što je takodjer važna stvar, ali to ni iz daleka nije sve, a pogotovo nije ono, o čem smo mi pisali. Uz to se »Hrvatstvu« dogodila neprilika, pa je najedanput počelo pisati o »pokretaštvu i seljačtvu«, a onda opet nastavilo o pravaštvu i seljačtvu. Poslie toga »Hrvatstvo« je sasvim zamuknulo o tom, ne znamo, da li radi toga, što vidi, da je na krivom putu ili se njegovim ljudima čini, da nije vriedno toliko pisati o seljačtvu, da tko ne pomisli, da bi za seljačtvo ipak trebalo nešto učiniti. Ako je ono prvo, možda su si uzeli k srcu opomenu ljubljanskoga »Slovenca« da im posao ne valja.

Bez Boga i bez duše mora biti sisački kapelan Petreković, kad je mogao, kako nam prijatelji kažu, napisati, da je onaj nesretni seljak, koji je ubio bistričkoga kapelana Forka, bio pristaša seljačke stranke! Pa da je i bio, što onda? Zar toliki kršćani-katolici nisu ubojice i drugačiji zločinci? Pa zar je to kriv kršćansko-katolički nauk i svećenici? — Ali je laž, da je onaj nesretnik bio pristaša seljačke stranke. Naprotiv, nama je poznato, da su naši pristaše iz Gornje Stubice baš u Mariji Bistrici imali neprilika, jer su im se tamošnji seljaci prietili, da će ih tući: to su dakle pristaše koalicionih pravaša, no onaj nesretnik nije za stalno bio ničiji politički pristaša, pa samo bezbožnik, bezdušnik i onako opak stvor, kakav je nesretni taj Petreković, može ovako što iznašati i tim narod zagljupljivati. I ovako ima obraza pisati onaj popić, koji je s toljagašima i revolverašima Tuškanovim i naprednjačkim razbijao skupštine seljačke stranke! Srećom, da će do toga što držati samo oni, koji su njemu ravni, a takvih je, hvala Bogu, malo!

Uz put kažemo: Ako još tko od naših čitalaca drži »Prijatelj Naroda«, u kojem i nema ništa drugo osim glupoga i zlobnoga drljanja ovoga luckastoga popića, neka bez ikakvoga obzira odbaci taj list.

Mitrovački »Hrvatski Branik« donosio je duže vremena njekakvo razvučeno lomatanje Miloša Krpana, njegda učitelja poslie socijalista, koji se nastanio te živi, kažu, kao seljak negdje u požežkoj okolici. Urednik »Hrv. Branika« nije imao volje ili kuraže uzeti na sebe odgovornost za to pisanje, pa je zato dodavao, da to Krpan piše »na vlastitu odgovornost« a primao je to valjda zato, što nije imao pri ruci što bolje, pa da se list izpuni bilo čim.

Mi smo čuli za Krpana, a naš suradnik A. Radić nam kaže, da ga je čuo na jednom sastanku seljačke stranke, gdje je govorio, da knjige, koje su stare dvanaest tisuća godina, pobijaju sveto pismo. To je zaglupljivanje naroda, jer tako starih knjiga na svietu nema. Zato mi ne držimo ništa do Krpanova pisanja, pa se na to ne bi ni osvrtali, da nam nije do »Hrv. Branika« i to ne radi toga, što prima i Krpanovo mišljenje, nego radi toga, što propušta očite laži. Krpan naime mnogo piše o Stevanu (Radiću) i strašno se jedi, što je Stevan za Srbiju i Rusiju, pa da je bio u Beogradu i Petrogradu! A da takvo pisanje nema smisla, to bi urednik »Hr. Branika« morao znati: morao bi znati, da Stevan srbijansku politiku odlučno pobija, da ju je pobijao i u Petrogradu i time se najviše Rusima zamjerio, a o samoj Rusiji i ruskoj politici toliko je sasvim slobodno i otvoreno pisao (u »Domu«) i govorio (medju ostalim i u Ljubljani), te je svakomu poznato, koji se tim stvarima bavi, da Stevan nije pristaša ni srbske ni ruske politike, nego da i jednoj i drugoj otvoreno prigovara. A ono, da bi Stevan čekao spas od Srbije i Rusije, — o tom ne zna nitko ništa, tko čita barem »Dom«.

Nadamo se, da će »Hrv. Branik« o tom uputiti svoje čitaoce.

Naprednjački »Hrvatski Narod« spominje furtimaško prigovaranje našemu pisanju o pravaštvu i seljačtvu, pa kaže, da bi se narodu moglo pomoći i tim, da se ukine lukno, ali da toga nema u programu seljačke stranke! — Mi doduše ne držimo, da bi se ukinućem lukna znatno pomoglo narodu, ali se čudimo, kako su ljudi, koji su njegda bili u seljačkoj stranci, zaboravili i njezin program (premda su se kleli, da će uviek ostati vjerni tomu programu), ili pak hotimice zavadjaju svoje čitaoce?

Naša saborska većina na stranputici. Hrvatsko-srbska koalicija kao da nije živa. Naročito »Srbobran«, list najjače njezine stranke — srbskih samostalaca — o politici gotovo i ne piše. To je zato, što parnica radi veleizdaje još nije obustavljena, nego visi nad našim Srbima kao mač na tankoj niti. Pravaši u koaliciji raztepeni su, naprednjaci zapleteni u borbi s furtimašima, a »paktaši« (zastupnici izabrani na temelju sporazuma ili pakta s banom Tomašićem) sve to više dižu glas za staru magjaronsku politiku. To su razlozi, što su naši delegati u Pešti opet zaniemili, a bojati se je, da će i ogluhnuti, pa smo onda opet ondje, gdje smo bili pod banovanjem Khuenovim.

(»Dom«, God. 1910. Broj 27.)

Tko nam radi o glavi, o tom piše »Hrv. Slob.« od prekjučer medju ostalim ovako: »Mi sa simpatijom gledamo na poljski narod, jer je naša prošlost na dlaku jednaka njihovoj. Naša današnja sudbina morala bi nas uže spojiti. Mi smo si po kulturi, po vitežkoj prošlosti, po žrtvama za kršćanstvo, po odanosti svojoj vjeri, po umjetničkim i književnim tradicijama veoma slični. Kako u prošlosti tako i u sadašnjosti Poljak i Hrvat najviše trpi od Slavjanah, ovi nam rade o glavi, ugrožavaju naš samostalan razvitak, a dok se mi za njih žrtvujemo, nazadujemo na svakom koraku. Poljski narod, zreliji i izkusniji, znao se je emancipirati (osloboditi) od slavjanstva. Njegova (poljska) šlahta (plemstvo), nositeljica narodnoga ekskluzivizma (t. j.

čistog poljačtva) kao i magjarska aristokracija, drži uviek visoko barjak narodne sviesti i doprinosi goleme žrtve za napredak njihove narodne kulture«. A još prije toga piše: »Kad se uvaži, što Rusija radi za uništenje najkulturnijega i najslavnijega slavenskoga plemena, Poljakah, onda je opravdana mržnja Poljakah proti Rusiji i proti svakomu, koji s Rusijom makar platonički (nedužno, samo mišlju i riečima) »simpatizira«.

Mi ovo bilježimo zato, što pamtimo i znamo, da su starčevićanci, kad su bili najjači u narodu, govorili u saboru (t. j. rekao je njihov ondašnji prvak Barčić), da ne će biti bolje, dok kozačko (rusko) kopito ne lupi o bečki pločnik. I koliko su slave i priznanja ubrali starčevićanci za ovo »kozačko kopito«! A sada se propovieda, da nam o »glavi rade« — Slavjani! Sutra će se pisati, da nam nema spasa, dok stoji »Beč« i »Austrija«, pa da zato moramo biti »vjerni kao Magjari«.

Je li onda čudo, što naša narodna politika ne može imati uspjeha, kad prvi naši ljudi ovako lutaju: danas su za »kozačko kopito«, a sutra za — Poljake! Ali dakako, to nije lutanje, kao što nije lutanje ni hvaljenje Poljaka, koji su uviek za Austriju, a kudjenje i grdjenje Austrije i onih Hrvata, koji što dobra vide i u njoj.

Zanimljivo je pisanje »Hrv. Slob.« i zato, što piše, da su si Hrvati i Poljaci slični po kulturi, po vitežkoj prošlosti, po žrtvama za kršćanstvo, po odanosti svojoj vjeri — jer su si po tom slični na pr. Hrvati i Španjolci, osobito po »vitežkoj prošlosti«, po žrtvama za kršćanstvo (stogodišnja borba Španjolaca sa Maurima — muslimanima), po odanosti svojoj vjeri. U ostalom u tom su Hrvati slični i sa Magjarima, što više: u tom su si slični svi kršćanski narodi, koji su kada što vriedili, jer svi ti imaju vitežku prošlost, svi su se žrtvovali za kršćanstvo, a osobito su svi bili odani svojoj vjeri, a najodaniji su joj bili Turci-Osmanlije. Zašto onda posebice izticati Poljake? Zar zato, što su Slavjani? Ta oni su se od slavjanstva emancipirali!

Ipak je dobro, što se i ovako piše. Treba jednom načiniti red u našim glavama, pa ne sipati samo praznih rieči.

(»Dom«, God. 1910. Broj 28.)

Zašto se naši »katolički« pokretaši »brinu« za seljačtvo? Svećenik Matija Manjarić, kateheta u Osieku, vatreni pristaša »katoličkoga pokreta« u Hrvatskoj piše već dugo, kako smo javili, u Štadlerovoj »Vrhbosni« duge članke pod nespretnim naslovom »Braća Slovenci i braća Radići«. Ovaj put (u broju od 5. srpnja) g. Manjarić završava, pa medju ostalima piše i ovo: da su braća Radići mudro shvatili sviest i težnje hrvatskoga seljačtva, pa da i »svaka druga stranka, koja želi kakvu takvu budućnost imati u hrvatskom narodu, mora njihovim tragom poći. U zemlji, gdje je 90% seljaka, pa obstoji jedna liberalna (slobodoljubiva) seljačka stranka, katolici će moći pobjediti samo onda, ako i oni osnuju izrazito agrarnu ili seljačku stranku. Zato ne uzmognemo li mi hrvatski katolici skupa i složno sa braćom Radićima, moramo se spremati za osnutak katoličke seljačke stranke.

Po tom dakle g. Manjariću i njegovim katolicima imade hrvatsko seljačtvo (t. j. 90% naroda) biti samo sredstvo, da oni — katolički

pokretaši — pobiede! A predsjednik seljačke stranke čestitao je braći Slovencima u Ljubljani (dne 17. rujna 1909.) baš zato, što njima seljak nije objekt (sredstvo ili orudje) u političkom radu, nego što oni seljaka priznaju u politici subjektom t. j. osobom, svojim gospodarom, samostalnim stvorom, koji služi samo Bogu.

Ova bezbožna misao provlači se u ostalom kroz cielo dugo i predugo pisanje svećenika Manjarića. Iz cielga se naime toga pisanja vidi bol i pad marljivoga pisca radi toga, što su ta nesrećna braća Radići pograbili ovako krasnu misao, s kojom se dade toliko postići, pače »pobiediti«. Zato je spreman priznati, da su braća Radići »mudro shvatili« što i kako treba, a gorko se tuži na svoje katoličke pokretaše, osobito na »Hrvatstvo«, i gotovo plače od žalosti i jada, što oni taj posao nikako pravo ne razumiju, a već je skoro i prekasno! Zabrinutom katoličkom pokretašu neprestano je pred očima nekakva stranka, koja bi imala postati demokratska (pučka) pače, seljačka, samo da pobiedi sve, samo da nadvladaju sve. I kad to čovjek čita, zamalo mu je sasvim jasno, da pisac nije nipošto zabrinut za seljački narod, da su mu narodne težkoće i krivice deveta briga, — nego je glavno: pobjeda, pobjeda, pobjeda, — pobjeda njegove družbe. I za volju toj pobjedi nije ga stid priznati za učitelje i te omražene Radiće, premda bi mogao dobro znati, da su Radići onako za seljački narod pisali i radili još prije, nego je tu bila kakova stranka, koja bi imala pobiediti. Stranka je nastala naravskim putem, iz ljubavi i rada za narod.

To je ona temeljna razlika, to je onaj jaz, koji dieli braću Radiće od tih katoličkih pokretaša. Zato je sasvim naravski, da je sve pisanje »Hrvatstva« za narod i za seljačtvo »bez dubljih misli i osjećaja« za seljačtvo, kako to kaže sam gosp. Manjarić, ali zato je sasvim uzaludno to kod ljudi oko »Hrvatstva« i tražiti, kako to traži gosp. Manjarić. On je rekao, a ne mi, da tu dubljih misli i osjećaja za seljačtvo nema. I to je uzrok onoj paklenskoj mržnji, kojom naši katolički pokretaši mrze braću Radiće. A kad bude, i čim bude u njih dubljih misli i osjećaja za seljačtvo, nestat će i mržnje i ne će trebati tek pogadjanja i nagadjanja, može li se složno s »braćom Radićima«. Da se sada ne može to je svojom jadikovkom najbolje dokazao doista uztrajni pisac g. Manjarić.

I to mu neka bude za sada odgovor na njegove duge članke.

»Nemaju eksistencije«. Dobro plaćeni škribani dra. Mije Starčevića morali bi iz zahvalnosti prema njemu, što ih hrani, paziti barem na to, da ne kaljaju uspomene blagopokojnoga strica. No na to u svojoj plaćenoj kratkovidnosti očito ne misle, kad se toliko izruguju braći Radićima, što nemaju eksistencije, pa da se zato bave politikom. »Nemaju eksistencije« — to znači: nemaju službe. I to je sada najedanput sramota! A do sada su svi slavili pok. A. Starčevića najviše zato, što nije imao eksistencije, što je živio kao siromah, što se nije htio sa slavosrbima otimati za mastne službe i t. d. Radići su »žlajfari, rajzenderi« — zato, što si ne mogu najmiti kočiju, kao Frankov sin, nego idu pješice i kako se dade. I to je sramota! A cieli sviet slavio je apoštole, koji su išli pješice naučavajući nauku, koja je čovječanstvo sbratimila i duše mu ujedinila. Sramota je napokon i to,

što Radići znadu ponesti sa sobom koji svežnjić knjižica i novina: to su onda »pinkleci« i t. d. A čemu se onda toliko piše, da treba širiti prosvjetu knjigama i novinama? Ili zar bi svaki skupštinski govornik morao imati služnika s Jelačićeva trga s dnevnicom od kojih pet-šest kruna, — dakako na trošak »miloga« naroda? Ali ne treba ni to: »Mili« taj narod ne treba ni toga, jer je on sve, što ga Radić uči, znao prije, nego se je Radić i rodio! Tako barem piše u »Hrv. Slobodi« Ivan Peršić.

Eto, kamo vodi politika gradske deriščadi! Takvo jedno birtaško derište, Ivan Peršić, koji ne bi mogao naći drugačije kruha, nego da na sajmištu mami svojim deranjem kakvomu Švabi ljude u komediju ili menažeriju, da ga nije hranio najprije Frank, a sada dr. Mijo Starčević, taj prostački vikač ima obraza pisati i tiskati za jednoga Stjepana Radića, da se ne može drugim poštenim poslom baviti, nego politikom. Kao da treba, Bog zna, kakve pameti, da čovjek bude advokat kao — Balaško, ili župnik kao Zagorac ili novinar kao Peršić! Ti imadu eksistenciju, dakako po svojim velikim sposobnostima, kakvih Radić nema.

Da! Da! Pokojni Starčević, čovjek bez eksistencije, uživao bi negdje, kad bi vidio, kako oni, koji njegovo siromaštvo izrabljuju, te od toga živu, a to samo siromaštvo izvrgavaju ruglu. A da nije bilo siromašnoga Starčevića s izlizanim kaputom i sa šušterkubom cigarom, — od čega bi djavola živio Ivan Peršić i pobirao hiljade na godinu?! Valjda bi živio od kakve druge švindlarije.

Da, baš pišući ovo saznajemo, da je u Psarjevu poslie skupštine i odlazka naših ljudi metnuto na pipu bure vina od pet vjedara i da je malo medju seljačtvom došlo do tučnjave. Dakako, da je tu bio prvi Ivan Peršić, koji i sam u svojoj »Hrv. Slobodi« piše, da su se poslie našega odlazka otvorile pipe. To dakako nije sramota! — Svetoivanski purgari slavili su pobjedu sve do zore na sigurnom.

Radići crne poljski narod! Tako piše u današnjoj »Hrv. Slobodi« njekakav nitkov ili glupan, ili oboje. U »Domu« da Radići crne poljski narod, a šire obožavanje Rusije, »rusizam«! Ta je li taj netko, Bog mu se smilovao, pročitao barem jedan broj »Doma?«

Ali čini se, da tu nije neznanje, nego zbilja očajna pokvarenost. Pomislite samo, zašto Radići obožavaju Rusiju: »Neki će reći, da su tu prsti bogatoga ruskoga generala Volodimirova« . . .

Da, to su moralna, poštena sredstva Mije Starčevića.

Još se u istom članku piše, da je Radić za Rusiju zato, jer mrzi sve, što je katoličko, pa i katoličke Poljake, a odmah za tim se kaže, da Stipica ni uz pomoć slovenskih klerikala (katolika) ne će moći održati svoju tiskaru, koja će dakako propasti. Ali ne će ipak propasti, jer je »vjerojatno, da će Radić naći obrane i utočišta u obožavanoj Rusiji!« Dakle Radića spasavaju katolički klerikali, a spasit će ga — Rusija!

I još je svašta nagomilano u tom članku pod naslovom »Naši rusofilski Slavjani«, ali sve tako smušeno, da je to upravo strašno. Mi za ovoliku smušenost i smetenost ne nalazimo drugoga uzroka nego ovo: Oni ili onaj, koji ovako piše, ne može nikako razumjeti, da bi

itko što pošteno htio i nastojao, ako nije plaćen. Oni naime sude po sebi.

(»Dom«, God. 1910. Broj 29.)

Braća u seljačkoj stranki. Ima nešto osobito u seljačkoj stranki, što su već gdjekoji opazili, a to je, što u seljačkoj stranki djeluje više parova rodjene braće. Da ne spominjemo »braće Radića«, koji su tolikima na putu, evo da spomenemo drugu braću u seljačkoj stranki: tu su braća Dumbovići, Imbro i Gabro, iz Vukanca, u zlatarskom kotaru, za tim braća Šandori, Gjuro i Ivan iz Preseke, braća Marteki, Imbro i Gjuro iz Rugvice, braća Srdovići i Lončarići iz Zaklepice, svi iz dugoselskoga kotara, onda braća Rusani iz Karivaroša u stubičkom kotaru, a ima ih i više, koji su manje poznati. Svi ovi spomenuti pravi su i živi pristaše i radnici seljačke stranke, a po jedan je od braće obično i u glavnom odboru, ili bi bar bilo dobro da bude. — Spominjemo ovo zato, što ćemo počevši od dojdućega broja o braći u »Domu« više kazati, a ima toga, hvala Bogu, mnogo dobroga, što je dobro znati drugim za primjer i nauk, a što je toj braći i našoj seljačkoj stranki na diku. Početi ćemo s braćom Dumbovići.

Ban i saborska većina. Kako je poznato, izmedju bana Tomašića i saborske većine (koalicije) najedanput je došlo do nesklada i sukoba. Koalicija je naime tražila od bana, da makne s vladine stolice predstojnika Aranickoga, kako je to ugovoreno, kad je ono saborska većina koncem siečnja pristala uz vladu. No Tomašić je odgovorio, da ne može Aranickoga maknuti, pa ako koalicija ostane kod toga, da će ban predati ostavku, t. j. zahvaliti se. Koalicija je ostala kod svoga i ban je zbilja po zajedničkom ministru predsjedniku Hedervariju predao kralju ostavku, a kralj je banu Tomašiću na ruke pisao ovo pismo:

»Dragi dre Tomašiću! Po mom ugarskom ministru predsjedniku podnešenu mi Vašu ostavku na mjestu bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije ne primam i očekujem Vaše daljnje eventualne predloge.

Franjo Josip v. r.«

Na to je ban Tomašić pisao predsjedniku koalicije Grgi Tuškanu ovo pismo:

»Presvietli gospodine! Pošto je Njegovo ces. i kr. apostolsko Veličanstvo blagoizvoljelo, odbivši moju preponiznu ostavku, premilostivo odrediti, da i dalje imam ostati na svome mjestu, to u nadi, da će slavna hrvatsko-srbska koalicija, videći, da sam sve učinio, što prema načelima parlamentarizma učiniti imam, odustati od zahtjeva, da se makne šef pravosudja, kako bi se narodu prištedile eventualne političke trzavice, — molim Presvietlost Vašu, da odmah sazovete klub koalicije, pa ako i ovaj usvoji gornje moje mnienje, da pristupimo dalnjem zajedničkomu radu. S odličnim štovanjem

Dr. Tomašić.«

Na to je predsjednik koalicije »radi nastale nove političke situacije« sazvao narodne zastupnike hrvatsko-srbske koalicije za sriedu dne 27. o. mj. u 5 sati poslie podne u malu saborsku dvoranu na dogovor (konferenciju).

Što će koalicija na tom dogovoru odlučiti, to se ne zna. Ako se ne složi s banom, moglo bi doći do novih izbora, a to i znači ono,

što Nj. Veličanstvo piše banu, da očekuje predloge, t. j. ako se ne pogode, predlog, da se sabor razpusti i razpišu novi izbori.

(»Dom«, God. 1910. Broj 30.)

Državno pravo i gospodska politika. Na drugom mjestu javljamo, kako jučerašnja »Hrv. Slob.« piše, da je Tomašićevo prijateljstvo s banom Khuenom jedino jamstvo, da Hrvatska dobije i koju mrvicu, a to znači, da danas nad nama vlada prava gospodska politika, u kojoj više vriedi dobro prijateljstvo s velikom gospodom, nego cielo naše stoljetno državno pravo! A kad znamo, kako smo mi Hrvati u velikoj većini jako daleko od velike gospode, osobito tudje, a kamo li da bi tko od nas tako lako došao do osobnoga prijateljstva s tom tudjom velikom gospodom, — onda je očevidno, da mi ne možemo nikad ništa postići, ili barem ne možemo dotle, dok ne budemo imali gospode, koja će biti u dobrom osobnom prijateljstvu s magjarskom gospodom, a i onda ćemo dobiti tek mrvice! Pa kad i to bude, sve će i opet zavisiti od dobre volje velike gospode, a za stotine tisuća naroda — ni pitanja!

I za čudo, ljudi oko »Hrv. Slobode« prigovaraju pišući tako samo nagodbi, veleći, da tako mora biti, dok je tu nagodba, a ne vide, da je do nagodbe i moglo doći samo zato, što kod nas imadu rieč samo gospoda, i da će nagodba i stajati dotle, dok kad nas bude više vriedilo prijateljstvo velike gospode nego naše pravo, pa i državno, o kojem »Hrv. Slob.« toliko piše.

»Obzor« o seljačkoj stranci piše u današnjem broju: »Da je u braće Radića toliko političkog takta, koliko agilnosti (živosti) i da je više ozbiljne organizacije na gospodarskom polju nego li demagogije (zavadjanja naroda), mogla bi seljačka stranka postati moćan faktor u našoj politici kraj pretežno seljačkih izbornika. No kako braća Radići sa svojim polipragmatizmom zbunjuju i vlastite pristaše, nije vjerojatno, da će oni svoj prirodni teren osvojiti . . . Prema tome je vjerojatno, da će razmjer tih opozicionalnih stranaka ostati i u novom saboru isti, samo će frankovce zamieniti furtimaši.«

Dakle da znamo: živosti imamo, ali takta nemamo; zavadjamo narod, a ozbiljno ga gospodarski ne organizujemo, i onda glavno: braća Radići svojim polipragmatizmom zbunjuju i vlastite pristaše. Što je to: polipragmatizam? — Vjerujte, ni mi školani ne znamo, što je to, a uvjereni smo, da toga ne zna ni »Obzorov« pisac, nego je tu rieč napisao ne znajući što bi prigovorio seljačkoj stranci.

Saborska većina (koalicija) odgovorila je banu na njegovo pismo, koje smo u posljednjem broju priobćili: da je ugovor izmedju koalicije i bana utrnuo ili prestao onim časom, kad Nj. Veličanstvo Kralj nije primio banove ostavke, pa da koalicija ima sada slobodne ruke prema banu, ali je spremna na novo se dogovarati s banom, da dodje do sporazuma, ali i do jamstva, da će se sporazum zbilja i držati. — Koalicija dakle drži, da ban Tomašić, pošto je predao ostavku i pošto kralj ostavku nije primio, nije više onaj ban, s kojim je ona sklopila ugovor (pakt), pa da se sada treba na novo pogadjati, ali ujedno zahtievati garanciju (jamstvo), da će se ovaj novi ugovor držati. Dok se ne sklopi novi ugovor, većina ima slobodne ruke prema banu i

vladi, t. j. može biti u saboru i proti banu i proti vladi, a do sada, dok je vriedio ugovor, nije mogla biti proti vladi.

S ovim odgovorom nije ban Tomašić zadovoljan. Ban je pitao koaliciju, zahtieva li i dalje, da se makne s vlade predstojnik za pravosudje Aranicki, a koalicija nije na to odgovorila, i zato ban drži, da to nije nikakav odgovor. Najviše je, kažu, banu krivo, što koalicija kaže, da će tražiti garancije. Po tom ban sudi, da mu koalicija više ne vjeruje. Negdje je ban rekao, da on ne može dati garancije, a to znači, da ban mora raditi ono i onako, što i kako radi, i to bilo po želji tako zvane zajedničke vlade, bilo po želji vladarevoj. To dalje znači i to, da koalicija nije ugovarala i da ne će ugovarati samo s banom, nego i s madžarskom i carevinskom politikom, t. j. ono, što koalicija zahtieva od bana, na to bi imala pristati i t. zv. zajednička vlada (Khuen) i najviši voditelji politike oko vladara i za to traži koalicija garancije ne samo od bana, nego i od onih najviših voditelja politike. No ako ban kaže, da ne može dati jamstva, onda je očevidno, da ovakvo tako rekući tajno dogovaranje i pogadjanje nema nikakvog smisla, kao što ga po našem sudu i nema. S vladom se razgovara i ugovara u saboru, pa ako od razgovora i ugovora nema ništa, pita se narod, t. j. razpusti se sabor i odrede novi izbori.

Milini starčevićanci o sporu izmedju bana i koalicije pišu (»Hrv. Slob.« od jučer) ovako:

Odnošaj bana Tomašića sa grofom Khuenom (t. j. njihovo dobro i staro prijateljstvo) »i čvrstoća položaja ovoga (Khuena) »kod krune i u saboru« (ugarskom) »jedina su garancija za postignuće mrvicah za Hrvatsku . . . Samo jedna vlada, koja živi u dobrim privatnim osobnim odnošajima sa magjarskom vladom i uživa povjerenje krune, može nešto sitna izvojevati za Hrvatsku.«

Po tom pisanju stoji stvar ovako: Dobro je, što je ban Tomašić stari i dobri prijatelj s Khuenom, jer je to prijateljstvo jedina garancija (jamstvo), da će Hrvatska dobiti barem mrvice, a bez toga prijateljstva ne bi dobila ni mrvica, ništa. Zato koalicija ne treba ni tražiti druge kakve garancije (kako to ona traži u svojem odgovoru banu) za svoje zahtjeve. Zato ne bi bilo dobro, da ova vlada padne i da dodje druga s banom, koji ne bi bio tako dobar osobni prijatelj s Khuenom, kako je Tomašić, jer samo ban (vlada), koji živi u dobrim privatnim osobnim odnošajima s magjarskim ministrom-predsjednikom (vladom) i uživa povjerenje krune, može nešto sitna izvojevati za Hrvatsku. U kratko, gledajući na današnji politički položaj »Hrv. Slob.« je za to, da se koalicija primiri, da pristane uz Tomašića.

Ovo je ne samo vrlo zanimljivo, nego i vrlo važno, i to ne samo za riješenje ovoga spora, nego još više za cielu našu politiku, pa o tom govorimo i na drugom mjestu.

I stari Frank se javlja o sporu izmedju bana Tomašića i koalicije. Ne piše doduše sam, nego je kazao, što misli, uredniku »Hrv. Prava«. A misli medju inim, da je taj spor »bačen izvana«, drugim riečima, to je stupica za koaliciju. Inače razlaže tako, te njeke novine pišu, da se već i on po malo nudi Tomašiću.

Grof Pejačević bivši ban, izstupio je iz koalicije. »Pokret« (sada!)

piše, da Pejačević nikada nije ni bio opozicionalac. A bio je »narodni« ban!

Koalicija se sama ciepa. Sadašnja saborska većina ima 4 skupine: Hrvate pravaše, »klubaše«, naprednjake i Srbe samostalce. Samostalci i naprednjaci (24 zastupnika) ne će ni čuti o pogadjanju s banom Tomašićem te još malo fali, da o njem pišu kao i o Rauchu. Pravaši (bez državnoga prava), se sastaju dne 4. o. mj. da odluče, šta će. Jedni su za sporazum s banom, drugi za borbu proti njemu. Ima ih 19.

U »presvietlom klubu« svaki je član svoga mišljenja, pa će se nekoji zastupnici u njem politike sasvim okaniti i to možda baš oni, koji su najsposobniji n. pr. dr. Badaj.

Ima ih, koji se još nadaju, da će koalicija ipak ostati složna. Da se koalicija razciepa za tim ide najviše ban, i to time, što se poslie onoga odgovora ne će dogovarati s cielom koalicijom, nego s pojedinim strankama i s pojedinim ljudima.

Starčevićanci i franko-furtimaši — složni. Prekjučerašnje »Hrvatstvo« nuka svoje ljude, da se spremaju za izbore pišući doslovce: »neka rade složno sa »čistima«, kao da je fuzija već provedena, i u prijateljstvu s milinovcima, kao da su s nama već u koaliciji; na taj način bit ćemo mi gospodari situacije. Kandidate postavljamo u svim kotarima, dakle i u takozvanim »srbskima«. — Da se ovo razumije, treba znati, da se »furtimaši« već dulje vremena pogadjaju s frankovcima: prekupili su i njihovu taskiru, preuzeli dugove i t. d. Njeki frankovci, koji su smetali, odstranit će se, kao na pr. Elegović (koji je medjutim postao luteran i vjenčao se sa ženom Vl. Franka), Vl. Frank, Kršnjavi i t. d., t. j. frankovaca će za pravo nestati. Da se tu računa i s milinovcima, to je sada prvi glas, u koji njegi (na pr. »Pokret«) ne vjeruje, no mi vjerujemo, jer smo vidjeli, da su sve ove tri grupe bile do sada podpuno složne, barem proti seljačkoj stranci, na pr. u Kloštru i Ludbregu, gdje su Miline kandidate pomagali popovi, židovi, i to popovi bez razlike. Za nas to dakle nije ništa nova niti nenadana, te po tom naši protivnici ostaju isti. Milinovci se u ostalom ne mogu bez popova ni pokazati gotovo nigdje, a bez starih frankovaca u mnogo kotara, pa je za njih upravo nužda, da stupe u ovu slogu. Koliko će tu ostati od Starčevića, to je dakako drugo pitanje.

Sukob izmedju pape i »najkatoličnijega kralja«. Kao što naš vladar nosi naslov »kralj apoštolski« tako se francezki kralj (dok Francezka nije postala republika) nazivao »najkršćanskijim«, a vladar španjolski »najkatoličkijim kraljem«. — Prema tomu naslovu španjolski kralj nije do nedavna u svojoj kraljevini (većoj od naše carevine, ali s dvie trećine stanovnika manje) trpio druge vjere, premda su u ustavu bile priznate i ostale druge vjeroizpovjesti kršćanske, a i židovska vjera. Sad je u Španjolskoj došla takva vlada, koja je počela strogo provadjati taj zakon, po kojem i druge vjere imadu podpunu slobodu, a uz to je stala zahtjevati, da katolički samostani točno prijave svoj imetak i da od njega plaćaju porez kao i svi drugi državljani. Tomu je prigovorila papinska kancelarija u

Rimu i malo po malo došlo je do takvih oštrih pisama i brzojava izmedju papinske kancelarije i španjolske vlade, da je ta vlada, naravski uz privolu kraljevu, opozvala iz Rima svoga punomoćnika, i to na neizvjestno vrieme, t. j. da se ne će više ni »razgovarati« s papinskom kancelarijom. O tom sukobu pišu sada dan na dan novine cieloga svieta, pa i naše, jer nije šala, kad vlada »najkatoličkijega kralja« ne će s glavom kat. crkve ni razgovarati . . .

(»Dom«, God. 1910. Broj 31.)

Javna skupština u Sv. Martinu pod Okićem u Samoborskom kotaru obdržavala se dne 14. kolovoza na ledini pred kućim M. Razuma. Sazivač, član gl. odbora i nar. zastupnik dr. Ante Radić razlagao je malne dva sata ustavno pravo, novi izborni zakon, program seljačke stranke i sasvim u kratko današnji politički položaj u domovini (jer je medjutim počela i podnevna sv. misa). Naroda, koji je prije toga bio kod sv. mise, ostalo je na skupštini pet do šest stotina, većinom mužkih, ali je bilo mnogo i ženskih, koje su slušale dosta dugo. Narod je s velikim odobravanjem slušao čitavo razlaganje. Jedno vrieme bio je medju slušatelji i domaći kapelan, koji se je mirno udaljio. Pod konac skupštine javio se nepristojno sasvim mladi jedan domaći školarac s furtimaškom lažju, da je Radić pisao proti sv. pričesti, poslie se pak odricao franko-furtimaša vičući: apcug Frank! apcug franko-furtimaši! Dečku nije zamjeriti, što je neuk te ne zna, što govori, ali mu je zamjeriti, što se je vladao nepristojno i što je sliep kao turski derviš, jer je na pr. poricao, da je koalicionaški kandidat u Ludbregu, Damaška, glasovao za franko-furtimaša Ružića, a to zna cieli sviet. Djeca, osobito neotesana, ne bi se smjela javljati medju ljudima, ali dok »jake« stranke same pozivaju u boj i djecu, naime razne djačiće, nije drukčije.

Skupština se je na veliko zadovoljstvo naroda liepo i u redu svršila, a kojih 20 ljudi ostalo je još jedno vrieme u razgovoru. Više slušalaca (jedno 14) kupilo si je programe, a prijavio se i jedan povjerenik: Nacek Žitković-Kuželj iz Sv. Martina.

Mnogo su za skupštinu nastojala braća Domovići iz Stupnika, a došao je pod kraj na čas i podpredsjednik gl. odbora Franjo Koren iz Kupčine.

(»Dom«, God. 1910. Broj 33.)

»**Kulturna i radina stranka**« — to su bili uviek — pravaši-starčevićanci! — Tako piše prekjučer »Hrv. Slob.« a dokazuje to time, što je član te stranke, odvjetnik dr. Ivan Ružić, napisao u pravničkom časopisu »Mjesečniku« razpravu o spoznanju prava kod starih Hrvata.

Doista bi bilo čudno, kad u ovako velikoj stranci, kakova je njegda bila pravaška, ne bi bilo takodjer ljudi, koji mare za prosvjetu i nauku, pa ih je doista njekoliko i bilo. Ta zato su, hvala Bogu, škole, u koje čovjek ide i prije, nego što postane starčevićanac. Što se posebice tiče dra Ivana Ružića, o njegovom pisanju misle doduše ljudi, koji nješto razumiju, različno, ali mu se ne može poreći, da mu je učeno iztraživanje hrvatske starine kud i kamo milije od fiškalskoga guljenja.

Ali za pojedince se ne pita, kad se prosudjuje stranka, osobito njezini vodje. A kad na to pogledamo, onda vidimo, da je utemeljitelj stranke prava, pok. A. Starčević, čitavo prosvjetno nastojanje u Hrvatskoj do zla Boga grdio i ruglu izvrgavao. Ta poznata je njegova rieč, da se u jugoslavenskoj akademiji (učenom družtvu) zagrebačkoj kvari papir! Kad se pravaši hoće čijoj gluposti narugati, onda kažu, da bi mogao postati član jugoslavenske akademije! A ovakkvo izrugivanje mora se držati barem dotle divljačtvom, dok prigovarači nisu sposobni, da sami stvore kakvo-takvo učeno družtvo.

No starčevićanci su napokon uvidjeli, da će oni postati na sprdnju cielomu svietu, ako ovako i dalje budu ruglu izvrgavali makar i skromni rad naših ljudi, koje su oni sve poprieko zvali »slavosrbima«, pa ih još i danas zovu. Što li sve nisu nabacali na prve naše ljude, počevši od Gaja, pa do biskupa Štrosmajera i njegove pomagače, koji su nam u prosvjeti stvorili sve, što imamo! Kad je napokon cieli narod priznao zasluge ovih glupana i izdajica, te prigodice kojega slavio, — dovukli bi se i starčevićanci, pridružili se i oni slavi, da dokažu, kako su oni »uviek bili kulturna i radina stranka«! Tako su ovih dana oni jedini kao politička stranka pošli u Klanjec, da slave Antuna Mihanovića, premda je i on bio u kolu naših preporoditelja »iliraca«, za koje starčevićanci ne smažu dosta poruga.

Da je to protuslovlje, smetenost i petlanija, to je očevidno. Ali to nije jedino protuslovlje u mišljenju i vladanju starčevićanaca. Poznato je dovoljno, kako viču na slavenstvo i kako mu se rugaju dokazujući, da nas Hrvate sa Slavenima ništa ne veže, pa da je sve to buncanje o slavenstvu samo zaludjivanje naroda. A da čitate spomenutu razpravu dra Ivana Ružića, vidjeli bi, kako dokazuje, da Česi, Poljaci i Rusi imadu iste rieči za pravo kao i Hrvati. Drugim riečima: Vidimo, da se u izučavanju narodne prošlosti i života ne možemo ni maknuti bez toga maglovitoga slavenstva.

Kako su napokon pravaši kulturna stranka, neka sudi svatko, pošto pročita u istom broju »Hrv. Slob.« člančić (župnika!) Josipa Posilovića, koji piše kao dječačić iz pučke škole, koji je nešto bolje slušao, što stariji kod stola govore. A to je još najkulturnije, što kod pravaša, u obće govoreći, nalazimo.

No da budemo posve pravedni, priznajemo, da je ovakvo pisanje, da su pravaši bili uviek kulturna stranka, dobar znak: Vidi se naime, da starčevićanci spoznaju po malo svoju pogrešku, pak se po malo popravljaju. Budimo dakle zadovoljni, što ne preziru prosvjete veleći, da nam ni sva prosvjeta ne koristi, dok stoji — nagodba . . .

Naše stranke pred izbore. Od svih ostalih stranaka najsigurniji se osjećaju srbski samostalci. To je i naravski. Po novom izbornom zakonu podeseterostručio se broj seljačkih izbornika, a ti, ako su pravoslavni, čuju od svojih svećenika na svakom crkvenom sboru ili proštenju vatrene govore s poklikom: Srbine, ne boj se! Srbine, ne daj se! Uz to su pravoslavni svećenici, učitelji i trgovci, jednom riečju sva srbska gospoda, pravoslavno seljačtvo složila u gospodarske zadruge i posve ih otela lihvarima. Napokon su se naši Srbi silno ojačali glupim napadajima frankovskim, progonima pod vladom

Rauchovom, a nada sve srbskom politikom naše koalicije, u kojoj kao da i nema Hrvata. I zato srbski samostalci posve stalno računaju, da će sva dvadesetorica njihovih zastupnika opet u sabor, i da će i u buduće biti najjača saborska stranka, te se ne će moći ni u buduće vladati ni bez nje, a kamo li proti njoj.

Uz Srbe samostalce miču se u koaliciji još jedino naprednjaci. Ali njihovu predsjedniku dru Lorkoviću, kao da nije siguran njegov valpovački kotar, jer ga tamo nikada nema, a niti inače ne zna podržavati veze sa svojim izbornicima. No zato da je naprednjak dr. Poljak posve siguran u Doljnjem Miholjcu, gdje je dne 21. o. mj. imao javnu skupštinu, na kojoj da je bilo baš ravno tisuću ljudi i to svi do jednoga izbornici. Naprednjak Krepelka ljuti se zabrinuo, jer sama njegova stranka nije tajila, da joj je u saboru samo na nepriliku, a po proširenom izbornom pravu ne će se više uspješno moći djelovati onim sredstvima, kojima je gosp. Krepelka postao narodnim zastupnikom. Četvrti naprednjački zastupnik, sveučilištni profesor dr. Šurmin, kao da je umro. Sluti valjda svoju sudbinu kao bivši zastupnik posve činovničkoga zagrebačkoga kotara.

Sva ostala koalicija t. j. hrvatska stranka prava i klub velike gospode, kao da nije živa. Zato ih se njekoliko šulja oko Tomašića, a drugi su se grčevito prihvatili osnove, da se koalicija ne smije raztepsti, ali da mora promieniti svoj program, no uz to ipak ostati kod dosadašnje svoje politike. Ovaj premudri zaključak tvorio je na sjednici četrdeset bivših zastupnika koalicije dne 23. o. mj. odmah sutradan poslie razpusta sabora. Taj zaključak ujedno pokazuje, da je koalicija jednako nemoćna i nesposobna i da joj je sva nada u toj dvoličnoj igri, da ju narod drži za prvu braniteljicu svojih prava, a ipak da ju i vlada smatra pametnom i politički zrelom. Najkuražniji je predsjednik koalicije, g. Tuškan, i to zato, jer je podpuno uvjeren, da je u Sisku sada još sigurniji nego prije.

Kod ove ciele stvari najružnije je to, što sva ta gospoda misle, da će ih narod birati samo zato, što su se prije izbora razišli s banom Tomašićem i što su svi odlučili, da se poslie izbora ili s Tomašićevom ili s kojom drugom vladom po što po to pogode. Njihova je dakle sva mudrost u tom, da uviek prije izbora budu opozicija, a poslie izbora vladina stranka. Zato nitko od njih ne drži nikakvih sastanaka ni skupština, na kojima bi narodu čisto i bistro kazali, zašto sada prije izbora ne idu s vladom, a zašto se poslie izbora opet bezuvjetno spremaju na vladu.

Frankofurtimaši sad su se pritajili. Nema tu više vike na Tomašića kao odmetnika, izdajicu itd., ali nema ni otvorenoga i poštenoga priznanja, da se Tomašić ne da ni prispodobiti s njihovim miljenikom i zastupnikom Rauchom. Samo jedan frankovac, i to nekad najljući, Elegović, hvali Tomašića tako, kao da je to prava providnost za nas Hrvate, te mu se i u saboru klanja do crne zemlje; ali Tomašić se ni ne obazire na nj.

I tako se jedino seljačka stranka ufa u narodnu zrelost i u vladarevu pravednost, pa je zato ona jedina od svih stranaka priredila i ljetos svoju glavnu skupštinu u Zagrebu, da opet pred cielim svietom posvjedoči, da sve radi s narodom i za narod.

Bana Tomašića otvoreno podupiru osječki političari oko »Narodne Obrane«, a sad već i izdavači najvećih i najraširenijih naših novina »Obzor«. Sve to više hvale bana Tomašića i nadbiskupove novine »Hrvatstvo«, a za njima naravski i Frankovo »Hrvatsko Pravo«. Buduć je za Tomašića i riečki »Novi List« to proti njemu pišu, i to od nevolje, »Pokret« i »Srbobran«. Prema tomu ima ban Tomašić za se baš one novine, koje su Raucha napadale. I već je po tom položaj bana Tomašića mnogo bolji, nego je bio položaj Rauchov.

Ban Tomašić mogao bi odstupiti ako mu nikako ne podje za rukom da okupi oko sebe takvu stranku, koja bi se kod kuće živo primila gospodarskoga i upravnoga preuredjenja, a prema Ugarskoj odstranila dosadašnje nagodbene povrede i zapriečila povrede nove. Mjesto Tomašića imao bi na bansku stolicu sjesti bivši sriemski veliki župan rodom i osjećajem Magjar, Hildegeti. Čuje se doduše i to, da je ovo samo plašilo za koaliciju, ali je na žalost vjerojatnije, da bi ovo mogla biti tobože kazna za Hrvatsku, što nije zadovoljna ni s takvim banom, koji stoji na hrvatskom stanovištu.

Khuen daje obećanje za čistoću nagodbe, t. j. da će se nagodba strogo provesti i za prošlost i za budućnost takodjer na korist Hrvatskoj. Ovo obećanje bilo je uvjet, da osječki političari pristanu uz Tomašića, a možda to ima biti i temelj za Tomašićevu stranku. U tom slučaju bio bi to slab napredak, jer grof Khuen može nješto i iskreno obećati, pa radi grofa Tise i radi košutovaca ne će moći rieć održati. Zato nama Hrvatima treba jamstvo u promjeni samoga temeljnoga zakona, dotično u posredovanju samoga vladara.

U izbornom odboru koalicije posvema odlučuju naprednjaci i Srbi-samostalci, a pravaši zajedno s Tuškanom tu su samo radi forme. Uz naprednjake Lorkovića, Šurmina i Vildera sjedi u tom odboru i kanonik dr. Bauer i župnik dr. Novosel.

To čudo od odbora ima dvie glave, naime dva predsjednika, Tuškana i Medakovića kao Srbina i dva tajnika, Lukinića i Pribićevića opet kao Srbina. Ovaj odbor živa je slika i prilika koalicije kao buduće »jedinstvene stranke«.

Družtvom za osiguranje mandata zove već i »Obzor« hrvatsko-srbsku koaliciju. To je na žalost i previše istina, ali je ujedno još žalosnije to, što je isti taj »Obzor« baš radi toga družtva za osiguranje mandata blatio sve drugo u Hrvatskoj, dok je to družtvo bilo tako jako, pa je »Obzorovoj« vlastnici »Dioničkoj tiskari« izhodilo primjerice od vlade i bezkamatni zajam od 20 tisuća kruna.

Bivši frankovci (milinovci) sazivlju za 1. rujna sastanak pouzdanika u Zagreb. Inače se najviše zadievaju za Radića. Koaliciju štede, gdješto i glade, »jer za nas pravaše kažu, ne može biti neko nepošten, ako je nepouzdan za Beč, Peštu i ovaj nagodbeni sistem.« Kažu još otvoreno, da su proti monarkiji (carevini), »kakva jest«, sve po uzoru pok. A. Starčevića, pa ako se nadju zajedno s koalicijom, ne će biti čudo.

Ban želi javno, t. j. u nazočnosti novinara, kazati koaliciji u brk, što je kriva. To joj poručuje po »Narodnim Novinama« gdje još priznaje, da s ovakovom koalicijom ne će, nego da treba njekoje (naprednjake i njekoje Srbe) odstraniti, a obtužuje koaliciju, da joj nije do domovine (»zemlje«), nego do sebe. Koalicija nije pristala na ovaj poziv. To je loš znak, a nije ni čudo, jer su najveći grieh koalicije njezini tajni dogovori i zaključci.

Najjadniji i najvažniji su sada frankovci i naprednjaci. Frankovci bi htjeli k banu Tomašiću a toliko su na njega vikali! On bi im još oprostio, ali što će pristaše? Upravo je milina čitati, kako se previjaju, da pristaše žedne preko vode prevedu. U tom im je poslu grdnja muka držanje koalicije, koja se ne da banu, o oni pišu, da mu se nudi! — Naprednjaci opet, kad su vidjeli da ih ban ne može trebati, sastadoše se i odlučiše biti — pametni, t. j. pustiti pope na miru, sve za volju banu, koji se je već u Pešti naprednjačkoj borbi s popovima narugao. Ali eto jada: Tomašić ih ipak ne će! I tako ostadoše bez vlade i bez programa.

Osamdesetgodišnjicu našega cara i kralja proslavili su ne samo svi narodi i zemlje naše carevine, nego i gotovo sve ostale države evropske. To se pokazalo naročito u novinstvu, od kojega se osobito ističe novinstvo francezko premda je Francezka republika. Predsjednik francezke republike napisao je našemu caru i kralju tako srdačnu čestitku da je Nj. Veličanstvo ganuto time, odposlalo odmah najsrdačniju zahvalnicu. I njemačke novine pisale su s takvim poštovanjem i ljubavlju o našem vladaru kao da je to i njihov car. Prekrasno su pisale novine češke i poljske, a napose je glavni list češke seljačke stranke »Venkov« donio takvu čestitku, koju bi si morali pročitati naročito nekoji naši koalirci, pa onda ne bi možda naprednjački »Pokret« o toj riedkoj svečanosti pisao pod naslovom »Jedna osamdesetgodišnjica«, niti bi jednako nerazumno, kano i grubo izticao, da smo na vjernost prema svom vladaru dovoljno obvezani već samim kaznenim zakonom. To je baš tako, kao da netko napiše, da se poštenju čovjek ne uči u roditeljskom domu i u Božjem hramu, nego u Lepoglavi i Mitrovici.

(»Dom«, God. 1910. Broj 34.)

Stogodišnjica Stanka Vraza, proslavljena je dosta skromno ovih dana u rodnom mjestu Vrazovom u Cerovcu u Štajerskoj.

Naši čitaoci, koji više čitaju, znadu, da su tamo oko godine 1835. ustali maldi rodoljubi hrvatski, da na novi život probude hrvatski narod. Ti su rodoljubi htjeli prije svega narod ujediniti u jednoj misli, t. j. pokazati da su ti razni Dalmatinci, Horvati, Slavonci, Kranjci itd. sve jedan narod, pak su se prozvali Iliri, po imenu njekdašnjih Ilira, koji su u našoj domovini živjeli (ali nisu bili našega plemena). Vodja je Iliraca bio slavni Ljudevit Gaj, a od Slovenaca pristao je uz »Ilirce« Stanko Vraz, koji je pjevao krasne pjesme »ilirskim« t. j. hrvatskim jezikom.

Njeki Slovenci, koji su proti narodnomu jedinstvu Hrvata i Slovenaca, prigovarali su Vrazu već za života, da je uskok (ili tobože izdajica), što je ostavio slovenski jezik i pisao hrvatski. A i sada se je, prigodom ove stogodišnje slave Vrazova rodjenja, našao jedan

Slovenac, po imenu dr. Prijatelj, koji u jednom slovenskom časopisu prigovaru Vrazu, što se je služio u književnosti hrvatskim jezikom. Na to kratko, ali vrlo dobro odgovara slovenska »Straža« u Mariboru ovako od prilike: Čudnovato! Vrazov vršnjak Miklošič, Slovenac kao i Vraz, otišao je već u mladosti u Beč, tamo dobio službu i pisao učene knjige njemačkim jezikom — i nitko tomu ne prigovara, nego ga svi slave i Slovenci se njim diče! A koliko još ima takvih Slovenaca, koji još k tomu pišući njemački pišu o Slovencih onako, kako to godi Niemcem! Jesu li to bolji rodoljubi od Stanka Vraza i drugih, koji za Hrvate ne mare i hrvatski štogod pišu?

Ovakovih ljudi, koji su tobože »samo Hrvati« i zato tobože jedini pravi Hrvati a u istinu služe tudjinu, ima na žalost i u Hrvatskoj.

Seljačtvo još uvijek bježi u Ameriku iz svih krajeva banske Hrvatske. Iz siromašnoga Zagorja baš kao i iz bogatije Posavine i kitnjastoga Sriema. Najgore je kod toga, što oblasti samim seljacima stavljaju sto i sto zapreka za odlazak iz domovine, ali zato one poslovnice, iz kojih se taj naš tužni narod odprema, prave sasvim slobodne putovnice kao u kakvoj fabriki, i to na prezimena takovih ljudi, kojih niti nema nigdje u Hrvatskoj? Pa to je dobro, reći će netko, barem sirotinja lakše ide u sviet. Da, hoćeš! Jedno je zlo u tom, što takvi pravljeni »pasuši« stoje po 10, 15 i po 20 forinti, a drugo je to, što onda, ako našega čovjeka vrate iz Amerike, poslovnica ne da natrag novaca, kako se pogodila, nego mu se još grozi, da će ga radi krive putovnice prijaviti i dati zatvoriti. A sama mu je tu putnicu priredila i prodala! U jednoj takvoj poslovnici nekakva nesreća sasvim javno pravi i prodaje te pasuše, pa nikomu ništa, a tužni narod trpi i stradaj dalje!

Kako je hrvatskomu seljaku u glavnomu gradu. Ovih dana javio je zagrebački »Obzor« u kratko ovaj slučaj: Neki seljak išao je sa svojim sinčićem sa sajmišta Jurišićevom ulicom. Kako je bilo mnogo svieta, morao je ići mimo pločnika. U to se za njim pojave jedna fijakerska kola (kočija). Budući da fijaker nije viknuo hop, seljak se jedva ugnuo, te su ga kola malo pritisnula. Ali to nije bilo dosta, nego ga fijaker ošine bičem preko obraza tako, da mu je presjekao lice do krvi! Sve je to gledao jedan gradski stražar i mjesto da ureduje proti fijakeru, što nije po svojoj dužnosti upozorio pješaka na kola i što ga je bičem ošinuo, mjesto toga taj stražar stade psovati seljaka veleći: Pravo mu je, zašto se nije umaknuo! Kao da seljak ima oči na ledjima! Ali najžalosnije kod svega toga jest, što ni taj »Obzorov« dopisnik nije eto ništa drugo učinio, nego je samo tu stvar dao u »Obzor« a uredničtvo »Obzora« opet misli, da je dosta, to priopćiti, a da nije trebalo posebice upozoriti gradskog načelnika na taj slučaj. Tu se čovjeku i nehotice nameću ove dvie misli: Da je onaj seljak pristaša seljačke stranke, ne bi se usred svoga glavnoga grada dao onako nevin iznakaziti, drugo: da medju našom gospodom ima prave ljubavi za narod, a nesamo vinskoga oduševljenja za »liepu našu domovinu« ne bi se takva stvar mogla dogoditi, a kad bi se i dogodila, sve bi planulo proti ovakvomu divljačtvu.

Najmladja slavenska kraljevina. Dne 28. kolovoza o. g. proglašena je kneževina Crna Gora kraljevinom. O toj stvari radilo se već duže vremena, pa su na to najprije pristale velike evropske države: naša carevina, Rusija, Njemačka, Francezka, Englezka i Italija. Odlučeno je, da se stvar provede na dan petdesetgodišnjice vladanja sadašnjega kneza Nikole. Tako je i bilo: U crnogorskoj skupštini (saboru) predložio je predsjednik za kneza Nikolu kraljevski naslov, sabor je to jednodušno prihvatio, novi kralj je taj zaključak potvrdio i objavio poslanicima velikih država i onda su zaredale velike svečanosti, kojih je bilo i prije toga već čitav tjedan dana. Na samom proglašenju bio je zet novoga kralja, kralj talijanski, i srbski kraljević Aleksandar. Prije toga bio je tu bugarski car Ferdinand. Ostali vladari imadu tu svoje poslanike: za ruskoga cara bio je tu jedan član carske familije. Od svih svečanosti najljepša je bila povorka naroda, medju kojim se osobito izticahu stari crnogorski junaci sa svojim svietlim oružjem. Novoga kralja, starca Nikolu, taj je pogled tako dirnuo, da je stupio medju njih i redom se s njima izljubio.

I pravo je činio: Bez tih i takvih junaka nikad ne bi Crna Gora bila ostala svoja, a kamo li da postane kraljevinom.

O ovom proglašenju pišu sada sve svjetske novine i to ovako: Crnogorci su bili veliki junaci, a sad njihov vladar s uspjehom nastoji, da budu miroljubiv, radin i prosviećen narod; zato je pravo, da se ovako nagradi staro njihovo junačtvo i današnja njihova miroljubivost. I sam kralj Nikola govori neprestance u ovom smislu, te još napose hvali mudroga i uzvišenoga vladara, svoga moćnoga susjeda, t. j. našega cara i kralja, koga zove svojim uzornim i starim svojim zaštitnikom i prijateljem. Ali baš radi toga gledaju u Beogradu i u svoj Srbiji priekim okom na ove svečanosti, te beogradske novine ne smažu dosta poruge za Crnu Goru i za Kralja Nikolu, a i na sam dan proslave čuli su se povici: Fuj! Bilo je to kod svečane kazališne predstave djela »Balkanske carice« koju je napisao kralj Nikola, a prikazalo ju je naše hrvatsko kazališno društvo iz Zagreba. Tom je zgodom novi kralj poslao u Zagreb brzojav na hrvatsko kazalište nazivljući Zagreb jezgrom prosvjete hrvatske i srbske.

Ali se zato kralj Nikola ne odriče ni Slavenstva, ni Rusije.

Istina, Srbije i Srba ne iztiče kao prije, nego najviše Crnu Goru i crnogorski narod, ali s ponosom i sa zahvalnošću spominje Rusiju, naglašujući da će i kraljevina Crna Gora vazda ostati vjerna Slavenstvu. Šteta je samo, što je kralj Nikola čovjek svojeglav i silovit, osobito prema onim, koji mu se protive. Tih su i sada pune crnogorske tamnice.

Magjarsko divljačtvo proti Slovacima prelazi pod vladom grofa Khuena već svaku mjeru. Sve češke novine, a napose glavni list češke seljačke stranke »Venkov« gotovo danomice donosi potanko opise tih grozota. To se dogadjalo naročito u oči naknadnoga izbora za jedan slovački kotar, te je slovački kandidat u oči izbora morao odustati videći, da će inače doći do krvoprolića. Radi tih oblastnih nasilja došla je pred grofa Khuena u Peštu velika slovačka deputacija, koja je točno navela sve slučajeve, naime pojedine ljude, na kojima se nasilje vršilo, i tko ga je izvršio, te ni sam ministar predsjednik nije znao drugo kazati, već se je izgovorio time, da svagdje može biti neurednosti u upravi. Ali to nije »neurednost« kad oružnici nekoga iztuku do krvi, kad ga svežu u lance, da mu sve kosti pucaju, ili kad Slovaku, koji se pozivlje na zakon, bacaju u glavu zakonsku knjigu i onda ga još, ako nije iz dotične občine, dadu tjerati »per šup« kao kakvoga zločinca, pa bio on i najugledniji trgovac. Sve su to takva divljačtva, koja se ne smiju trpjeti ni u Africi, a kamo li u prosvićenoj i još k tomu ustavnoj državi.

Na kojem je temelju osnovana koalicija? Svi smo do sada držali, da je hrvatsko-srbska koalicija stvorena na temelju riečke rezolucije, t. j. da su se hrvatske i srbske njeke stranke spregle u tu svrhu, da provedu ono, što su u toj riečkoj rezoluciji zaključili, naime: da u zajedničkoj borbi s Magjarima (proti Beču) postignu podpunu samostalnost Ugarske, a onda da se Hrvatskoj zajamče njezina prava sadržana u nagodbi, koja bi se imala ne samo točno vršiti, nego i poštivati. Glavno je medjutim u toj rezoluciji zajednička borba s Magjarima za podpunu samostalnost Ugarske. Po tom je svatko držao, da će se i koalicija razpasti, kad se pokaže da nema ništa od te rezolucije. Tako je ovih dana pisao i »Obzor«, a sad mu odgovara jučerašnji »Srbobran« (Srbobran): »Na koaliciji se radilo u Zagrebu davno prije, nego se uobće znalo, da će doći do riečke rezolucije . . . Koalicija nije stvorena, da provede ciljeve riečke rezolucije, nego je stvorena, da provede program od 11. decembra 1905. (1. čistoća i revizija nagodbe, 2. unutarnje reforme u Hrvatskoj, 3. ravnopravnost Srba i Hrvata). Kasnije su koaliciji pristupili i drugi (Nikolić-Kulmerova grupa), koji su odlučno bili protivni riečkoj rezoluciji.«

»Srbobran« doduše može bolje znati, kako je postala koalicija, ali sav sviet zna, da koalicionaši nisu ni pisali, ni govorili ni radili o čem drugom nego o zajedničkoj borbi s Magjarima proti njemačkom prodiranju (drangu), a onda o — ravnopravnosti Srba i Hrvata ili o misli narodnoga jedinstva. To je u istinu bio njezin temelj, pa ako je taj temelj svršen, koalicija nema smisla.

Naprednjaci i pravaši koalicionaši već su se podpuno složili u novom programu: Naprednjaci se odriču svoje glavne točke, naime svoje »borbe za čisto svjetovnu državnu školu bez vjere i popa«, a pravaši svoga programa od 1894. A koliko su jedni i drugi učinili zla sve u ime onoga, čega se sada konačno odriču! Koliko su se samo Tuškan i drugovi nagrdili obzoraša, da su izdajice, te su i Jelačića i Strosmajera i Gaja i Račkoga nebrojeno puta proglasili zlotvorima hrvatskoga naroda, a sve u ime svoga Ante Starčevića i u ime svoga »pravaštva«. A koliko su se naprednjaci nagrdili seljačke stranke, što je u toj stvari išla drugim putem! Pisali su pače, da smo se prodali! A sada sami dokazuju, da liberalci i klerikalci mogu zajednički raditi! Da ali seljačka stranka nije imala nade, da će doći na — vladu!

Tomašiću se nude gotovo svi naši gospodski političari i sve gospodske stranke bez razlike. Nude mu se zato, jer osjećaju svoju nesigurnost pred izborima, jer ne znaju, što će reći i kako će se na izborima pokazati ta nova množina seljačkih izbornika.

I naprednjaci su za Tomašića te njihov »Pokret« pazi već i na to, da ugodi službenim »Narodnim Novinama«. »Pokret« sada najedanput piše tako blago, da osječka »Narodna Obrana« ima o tom članak »Preokret?« I jest to podpuni, ali i žalostni preokret. Najprije iz svega grla na Tomašića vikati kao na rabotarsku ili munkačku stranku (kakovu si je stvorio Khuen), a onda preko noći pomagati, da si Tomašić takvu stranku u istinu i stvori baš po svojoj volji.

Neki Tomašićevi kandidati već obilaze po kotarima naročito po Zagorju; ali ni jedan ne sazivlje ni sastanka, a kamo li skupštine, nego snube sve samu službenu i neslužbenu gospodu.

(»Dom«, God. 1910. Broj 35.)

Franko-furtimaška pokvarenost u Bosni pokazuje se sve to odurnijom, no na sreću i sve to nemoćnijom. Dne 4. o. mj. bila su naime četiri naknadna izbora, od kojih su u tri kotara velikom većinom izabrani kandidati Hrvatske Narodne Zajednice, a četvrti kandidat dobio je upravo jednaki broj glasova kao i Štadlerov franko-furtimaš, te će izmedju te dvojice po zakonu odlučiti kocka. Tim povodom franko-furtimaški sarajevski »Hrvatski Dnevnik« u svom broju od 5. rujna piše na prvom jestu onako, kako su to kadri pisati samo pokvareni i bezstidni ljudi, koji se još k tomu sakrivaju za Boga, za katoličku Crkvu, za našu kršćansko-katoličku vjeru. Tu se medju inim piše i ovo: Na izbornom poprištu omjerile su svoju snagu hrvatska katolička udruga i hrvatska narodna zajednica . . . Izbori su svršili onako, kako se to moglo i moralo predvidjati, pošto se znalo, tko je iza ledja zajednice . . . Vlada i Srbijanci dali su se u službu za zajedničke kandidate i savjestno su obavili svoju zadaću . . . Službeni upravni organi zasukali rukave, Srbijanci skočili u pomoć svojoj posrbljenoj braći zajedničarima, a mladi fratri pomahnitali agitirajući za ugrožene zajedničare. Na jednoj strani beznačajnost, zavaravanja, politika žepa i tudjih žena (to se ima ticati hrvatske zajednice, a na žalost, posve pristaje na tu tobože katoličku udrugu), na drugoj strani uzdanje u Boga i u spasonosna načela čisto hrvatska

i katolička. Na jednoj strani punokrvna slavosrbština, pripravna prodati neprijatelju zemlju i narod, na drugoj strani čisto neokaljano hrvatstvo.« I još dalje tako bezumno i bezsramno piše taj frankovac, navaljujući na fratre, na one bosanske franjevce, što ih narod još danas zove ujacima, a koji su tim tobožnjim katolicima najveći trn u oku. Isto tako, pa i gore piše se dan na dan proti svim Hrvatima u Bosni i izvan nje samo zato, jer ne će pod franko-furtimašku komandu. Ali na svu sreću i u tužnoj Bosni baš zaslugom fratara franjevaca naš hrvatski katolički seljački sviet ipak je toliko progledao i u politici, te vidi, da se u ime Isusovo i u znaku križa nikako ne može i ne smije sijati mržnja medju jednokrvnu braću i podupirati tudjinska pohlepa za našom sirotinjom.

Medju propalim frankofurtimaškim kandidatima jest i neki dr. Ambroz Daržić, onaj isti, koji je kao sveučilištni djak 1907. po ceranskom kotaru zajedno sa Zatlukom bezdušno lagao, da je Stjepan Radić srbijanski plaćenik. Drugi jedan tobože katolički kandidat, dr. Perišić, rodom iz Dalmacije, poznat je u novigradskom kotaru, naročito u Molvama, kamo je 1908. bio dopratio Frankova sina Ivicu, ali je zajedno s njim doživio takvu muštru od pristaša seljačke stranke, da to za stalno još i danas pamti.

Čega se Grga Tuškan boji? »Sisački Glas«, bolje rekuć Grga Tuškan, nastavlja napadaje na seljačku stranku te veli, da je rad ove stranke »pogibeljan«. Piše doslovce: »O sposobnosti našega seljaka ne ćemo govoriti, nu reći ćemo, da je naš seljak i zbilja vrlo duhovit, vrlo sposoban, ali samo i jedino za sve ono, što na njega spada, dakle za sve ono, što se odnosi na njegov rad i na njegovo gospodarstvo!« Ovo je doista nedostojno shvaćanje politike. Mi smo znali, da ovako misli i medju sobom govori ogromna većina naših gospodskih političara, ali da će oni ove svoje misli nakon proširenja izbornoga prava i napisati te širiti, to od njihove lukavosti i nepravednosti nismo očekivali! Tako piše Grga Tuškan u isti čas, dok radi i opet dobiti ovo povjerenje od seljaka, u isti čas, dok drži skupštine, na kojima razlaže politička pitanja. A koga djavola on seljacima govori o Khuenu, Tomašiću, saboru i nagodbi, kada seljaci nisu sposobni, da to shvate? Ta on veli, da su oni — opetujemo — samo i jedino za rad i gospodarstvo, t. j. za plug i motiku, dom itd., ili zar je on na skupštinama u Pešćenici i Martinskoj vesi učio seljake, kako se ore, drlja, sije, okapa, kosi, suši, spravlja? Je li on držao predavanje o tom, kako se čisti, redi, hrani i napaja blago? Ili je možda pripoviedao, kako se trnje kopa, okapa, gnoji, reže, šprica? Ne bi rekli, jer on o tom ne ima ni pojma i težko da razlikuje pšenicu od ječma. Ovako bi ga mogli i dalje pitati, ali šta na to vele njegovi drugovi i pratioci, gospoda naprednjaci? To je dakle ta nova stranka? Ne, nije ništa nova, jer ovako, kako oni sada pišu i uče, tako je bilo pred stotinu i više godina. I onda su velikaši govorili, da je seljak samo za plug i motiku, nisu mu dali nikakovih prava, pa ipak ti seljaci nisu bili zadovoljni, već su tražili svoje pravice i polagano ih dobivaju, ali ova nova gospoda hoće da im ta prava pomoću zaslieplјivanja zavaravanja otmu. Čemu je onda naš premilostivi car i kralj na predlog bana Jelačića ukinuo kmetstvo? Zar za to, da na

mjesto negdašnjih velikaša zasjednu ova nova gospoda, kojoj seljaci moraju služiti te ih još dičiti i veličati? Čemu je naš dobri car i kralj sporazumno sa saborom na predlog bana Tomašića dao pravo glasa stotinama hiljada hrvatskih seljaka? Zar za to, da ga ta nova gospoda vrate »samo i jedino na polje i u štalu«? Manite se vi pripoviesti o seljačkom radu i gospodarstvu. Seljaci dobro znadu, da im nitko ne će gotovo na stol donieti kruha i vina, soli i smoka ni Tuškan ni Radić, ako se ne budu sami trudili, da rade i privredjuju, kako je najbolje moguće, ali oni danas hoće da suradjuju u javnom životu, hoće da kontroliraju, kuda idu njihovi porezni novci, što i kako radi načelnik, bilježnik, predsjednik, sudac, podžupan i veliki župan, učitelj, porezni i financijalni ravnatelj, pa i sam ban, vriedna gospodo od nove stranke!

Pitaju oni ovu gospodu, zašto su glasovali sa Magjarima, sa Košutom i ostalim protivnicima carevine? Pitaju oni Tuškana, zašto je on naperio svoju pušku na Beč, u kojem stoluje naš car i kralj? Mnogo toga pitaju i još će pitati seljaci, a g. Tuškan će morati odgovarati, jer nisu oni njega do sada birali narodnim zastupnikom za to, da im pod nos daje plug i motiku, već da brani, očuva, ojača i proširi njihove i naše domovine prava. Neka se on samo ruga i laže, da seljaci hoće biti veliki župani i banovi... Neka se tješi, da mu tu laž vjeruju njegovi sisački korteši...

Neka im odriče sposobnost, da budu seljaci občinski načelnici, neka samo pravi sprdnju od njih... Neka ga još biraju svojim zastupnikom... Ali onda neka se ne čude, da će sve ostati pri starom i još možda gorje, nego je bilo.

(»Dom«, God. 1910. Broj 36)

Kako Tuškan kritizira seljačku stranku. Kako smo već javili, napisao je Grga Tuškan u svojem »Sisačkom Glasu« člančić pod naslovom »Pogibeljna kotešacija«. To je poslie s podpisom Tuškanovim pretiskano u »Prij. Nar.«, a onda i u brodsku »Mater. Riječ«. Članak u glavnom glasi:

»Danas je već obična stvar, da naši seljaci misle, da su sposobni za sve. Svud, kamo su dospjela braća Radići, čuti ćeš seljaka gdje pita, ta gospodine, zašto ne bi seljak bio kotarski predstojnik, veliki župan, pače i ban. Pisac ovih redaka čuo je upit od jednoga seljaka na skupštini i taj je bio: zašto ne bi mogao jedan seljak biti banom? Jer se ovakova pitanja čuju samo po onih selih, gdje su narod učili braća Radići, onda neima dvojbe, da su te misli našeg seljaka plod nauka braće Radića.

Mi se u zadnje vrieme u našem listu, nismo ozbiljnije bavili sa kortešacijom gg. Radića, nu pošto smo doživjeli već i posliedica, jako neugodnih posliedica te nauke za seljake, to mislimo, da nam je dužnost upozoriti naše seljake na pogibelji, koje su nužna posljedica onog mišljenja, da je naš seljak i zbilja vrlo duhovit, vrlo sposoban, ali samo i jedino i za sve ono, što na njega spada, dakle za sve ono, što se odnosi na njegov rad i na njegovo gospodarstvo. Najbolji je dokaz, kako je brzo pojmio rad sa mašinom...

Zlo je govoriti seljaku, da on nešto ne zna, da je neuk i t. d., jer se ovime dira u njegov ponos... ali stoput je gore, kad se nastoji

osvjedočiti seljaka ... da je on sposoban za sve. Ako je seljak sposoban za kotar. predstojnika, velikog župana, za bana, kako to Radići uče, zašto ne bi za to bio sposoban obrtnik, radnik, trgovac, dakle svatko i svi ... Postati gospodinom sa mjesečnom plaćom, pa makar i sa 2 for. na mjesec, to je ono najviše, najbolje, pače i jedino za čim je još prije 30 godina težio svaki naš bivši graničar. Bilo je tako u našoj bivšoj granici, jer su gospoda učila narod, da je plug i motika sramota i poniženje za čovjeka. Posljedica ove gospodske nauke bila je, da je graničar učinio sve i sva, da se rieši pluga i motike i u obće seljačkog rada ... Mi stariji vidili smo, kako je otac odvukao od kuće, tako reći svu sirotinju za mito, da mu sin postane pisarom kumpanije sa 2 for. na mjesec, vidili smo, kako je otac sa ženom i šestero djece na gruntu hodao četiri sata svaki dan kroz više godina kao pisar sa 15 for. mjesečne plaće, a imao je liep posjed. Bilo je dakako i još gorih slučajeva i to nije bilo samo slučaj, bilo je tako svud i u svemu. Ako je graničar postao samo kapral, stidio se uloviti za plug ili motiku. Kad bi naše seljačtvo slušalo Radiće, jasno je, što bi nastalo kod našeg seljačtva. Ima primjera dosta, što je postalo od seljaka, kome je zavrtilo mozgom gospodstvo u smislu nauke braće Radića. Dočepao se seljak časti obćinskoga načelnika i bio on velik gospodin, pa kad je to gospodstvo sve progutalo, izgubio on načelničtvo, i da ga ne mora obćina hraniti, smilovalo mu se selo i postavilo ga redarom. Znamo drugi slučaj, evo ga: utuvio g. S. Radić seljaku tako pripoviedaju ljudi, da će on postati velikim županom. Porini ovamo, porini onamo, troši ovdje, troši ondje, a sve u misli, da će postati veliki župan, naš seljak potroši tudjeg novca preko 2000 kruna i da nije bilo onih, koji nisu tobože tako učeni kao g. S. Radić, naš bi seljak danas sjedio u Lepoglavi. Mi koji ovo pišemo, doživili smo ne samo ovo, što smo spomenuli, već i mnogo strašnijih primjera od seljaka, kojim je zavrtilo mozgom ono što naučaju braća Radići. Dopuštamo, da braća Radići i drugo naučaju seljaka, ali mi ono drugo nismo čuli od seljaka. Sve što smo od seljaka čuli jest: da ne treba davati popu luknju, da se moraju gospoštijam uzeti šume i polja i razdieliti medju seljake, zatim da su općinska, kotarska i druga gospoda sluge seljaka, jer ih sve seljak plaća, pa onda ono, da seljak može biti kotarski predstojnik, veliki župan, ban i t. d. Iz seljačkih upita vidi se, što se je seljačtva primilo od nauke braće Radića. U čast našeg seljačtva iztičemo da su nam ovako govorili i pitali seljaci, koji su najlošiji, pače nikakovi gospodari, iznimke su jako riedke i ako ih ima tu je onda po sriedi njeki drugi razlog, a ne osvjedočenje ili pristajanje uz Radićevu nauku.

Reći će možda tkogod, da tuj neima ništa zla, što Radić kaže seljaku, zašto ne bi seljak zahtijevao, da on postane kotarskim predstojnikom, velikim županom, banom i t. d. Mi smo navedenimi primjeri dokazali, da je to zlo i velika nesreća za seljaka. Medjutim o tom drugi put.«

Naši čitatelji i pristaše kad ovo pročitaju sigurno će se snebivati i pitati: Je li moguće da se ovako bori proti seljačkoj stranci? Je li moguće da onaj tužni starčić Tuškan zbilja ne zna ništa drugo

prigovoriti braći Radićima nego izlazi s ovako glupom lažju, koje ne treba pobijati, jer što Radići naučaju, naučaju javno, i to sluša na stotine tisuće seljačkoga naroda. Ta nije li općenito poznato baš protivno od onoga, što Tuškan bunca? Ne naučaju li upravo Radići, da je seljački stalež prvi stalež, da zaslužuje jednako poštovanje kao i gospodski staleži? Tko po tom nauku može doći na misao, da je častnije biti pisar nego seljak?

No da je jadni onaj starčić sasvim izgubio pamet, vidi se po samom njegovom pisanju, koje ga tuče. On naime pripovieda kako je već prije 30 godina lički seljak išao samo za gospodstvom, i onda odmah dodaje: »Kad bi naše seljačtvo slušalo Radiće, jasno je, što bi nastalo ...« A eto, što je tobože nastalo u Lici već pred 30 godina, kad se za Radića nije ni znalo! Nije li dakle tomu starcu vrana mozag izpila? Što dokazuju lieni lički pisari prije 30 godina proti Radiću, za kojega nisu ni znali? A ako ne dokazuju ništa, i ako nije Radić kriv, što su lieni Ličani voljeli biti pisari nego poljodjelci, zašto to meće pod nos Radićima?

Da, ali je Tuškan sam doživio kako je jedan seljak, komu je Radić zavrtio mozgom, bio načelnik i sve protepao, a onda mu se selo (valjda obćina) smilovalo, pa ga postavilo redarom, a drugi je seljak komu je i opet Radić zavrtio mozgom, htio da bude veliki župan i na to potrošio 2000 K i bio bi došao u Lepoglavu, da ga nisu spasili oni, koji nisu tako učeni kao g. S. Radić, a to je valjda Tuškan!

A tko će ovoj gluposti vjerovati? Ta mi znamo, da je bio gdjekoji seljak, koji se je kao obćinski službenik uz gospodu propio i zarajtao imetak, — samo bi trebalo dokazati, da je koji od njih bio pristaša seljačke stranke! Ta to su bile prirepine starih magjarona! A ono, što piše za seljaka, koji je htio da bude veliki župan, ono je upravo bezkrajna glupost, o kojoj nije vriedno ni rieči trošiti. Dobro je, što se Tuškan pišući to babski sakriva riečima: »tako pripoviedaju ljudi!« A koji ljudi? Ne bi li se moglo znati, gdje se čuje pripoviest o seljaku — ludjaku, koji je potrošio 2000 K da postane veliki župan?

Tuškan dopušta, da Radići i drugo naučaju, ali on toga od seljaka nije čuo, dakle se ono drugo seljaka ne prima! Jeste li ga čuli? Seljaka se prima samo zlo! Pa što onda hasni učiti seljačtvo, kad se njega samo zlo prima? O, jadni i valjani Tuškan, kamo li je zašao sve u brigi za seljačtvo! Ta očevidno je iz toga pisanja ne samo, da on do seljačtva ne mari, nego da upravo kipi mržnjom na seljačtvo i da ga prezire — kao što svi surovi ljudi, kakav je i sam. On tu mržnju, jad i prezir doduše prikriva, ali tako nespretno i ludo, te je očevidno, da je pokvareni starčić u svojem biesu pobenavio. To dokazuju ne samo njegovi Ličani, koje je Radić već pred 30 godina odvraćao od pluga, nego to osobito dokazuje ono, gdje on na početku benavoga svoga pisanja piše upravo bez smisla. Piše naime, da je pogibeljno govoriti seljaku, da je sposoban za sve, ali samo što na njega spada! Ta kako bi barem to bilo pogibeljno? Ali zapleo se benavi starac. Htio je sve seljake očepiti, kako je očepio Ličane, ali se dosjetio, da to ne bi dobro djelovalo, pa je onda dodao ono, da je

seljak sposoban za ono, što na seljaka spada, ali je zaboravio, da je već napisao, kako je pogibeljno govoriti o seljačkoj sposobnosti. U ostalom cieli je članak napisan tako nespretno, nekusno kao da ga je pisao slabo pismen čovjek.

Jadni, jadni starčić! Cielo mu pisanje ovako glupo i tričavo, ciela »politika« ovako prevrtljiva i mržnje puna, cieli život neuredjen i nekršćanski dokazuje, da bi najbolje učinio, da svemu pusti mira, pa da žvaleći cigaru bulji u Kupu za svojom kućom i misli na sramotne griehe, što ih je počinio, pa na pokoru, koju je zaslužio. Možda mu u siedoj glavi sine negda misao, da je došlo novo doba, u koje bećarski fiškali ne spadaju, a da je borba, što ju je seljačtvo započelo, pravedna i poštena. Možda bi tako ipak dočekao barem to, da umre zaboravljen, jer inače će ostaviti javno polje poražen, a smrt dočekati mržen i prezren.

Izborni proglas dra Mile Starčevića donaša jučerašnja »Hrv. Sloboda«, a stranka će još posebice izdati izborni proglas. Proglas se počinje dakako »blagopokojnim stricem«, koji je prigodom izbora god. 1884., kad je ono došao Khuen, napisao izborni proglas; Mijo će sada taj proglas opetovati i popuniti. Sastav ovoga sabora, nastavlja dalje, ovisi sada o samom narodu, pa kako se prostre, tako će i spavati. »Bojati se je«, piše dalje, »da je tudjinac dopustio proširenje izbornoga prava uvjerenjem, da je hrvatski narod kroz 40 godina nagodbenog sustava pokvaren, (pa) da će sam odobriti i blagosloviti sužanjstvo, u kojem čami«, no čvrsto se nada, da se tudjinac u računu prevario. »No da se narod kasnije ne uzmogne izpričavati, da je bio prevaren, zato neka čuje ovu moju.« Zatim po riečima pok. Starčevića nabraja, koliko je zlo kod nas na radnike i poljodjelce navalio tudjinac, onda preporučuje kandidate svoje stranke, a svjetuje, neka narod odbije sve ostale kandidate, dakako i Radićeve, »koji su u saboru hvalili koaliciju, a tamjan palili banu Tomašiću i njegovoj vladi te svečano obećali, da će tu vladu podupirati«, koji »će vam pričati o seljačkom pravu, kao da je pravo samo seljačko. Pravo je božje, za sve ljude i sve stališe. Zakoni se kroje za svakoga jednako. Pričat će vam, da seljaka imade u Hrvatskoj najviše, stoga da seljak mora biti prvi svuda i svagdje. Po cielom svietu ima seljaka najviše. Pa ipak svagdje na svietu vodi javne poslove onaj, koji se je za oto učio.«

Mi nemamo prostora, da prigovaramo cielomu načinu i svim nesmislima u ovom čudnom proglasu. No da naši čitaoci vide, koliko je dr. Mijo Starčević kadar prosuditi, što piše, neka sude po ovom:

Malo iza početka piše g. M. Starčević u tom proglasu doslovce i ovo: »Kod nas se izdaje za zakon samo što tudjinac hoće, a on hoće samo što je po nas zlo. On postavlja javne više službenike ... Pazi samo na sigurnost tlačitelja i zlotvorah naroda ... Pravicu dobiva, tko ju skupo kupi, siromah ne može ju često ni tražiti.« A pobijajući seljačku stranku, koja nauča, da su zakoni za seljaka krivični, piše: »Zakoni se kroje za svakoga jednako.« Tim hoće da kaže, da se seljaci nemaju razloga tužiti na zakone, kad se zakoni kroje za svakoga jednako!

Sad sudite, je li taj čovjek pri sebi. Piše, da su zakoni za svakoga jednaki, a ipak pravice ne može dobiti, tko je skupo ne kupi, a siromah je ne može ni tražiti! I to su onda za svakoga jednaki zakoni!

I onda će Peršić pisati, da je Stjepan Radić za Stenjevac, a ne Mijo Starčević!

Nije istina, da je seljaka po cielom svietu najviše. Neka dr. Mijo Starčević pogleda u knjige, pa će vidjeti, da u Englezkoj nema seljaka ni 10%, u Francezkoj ni 40% i t. d.

Nije istina ni to, da javne poslove vodi po cielom svietu samo onaj, koji se je za oto učio. Neka dr. Mijo pogleda i opet u knjige pa će naći, da nije tako. Ali ne treba gledati ni u knjige, nego oko sebe i samoga sebe, pa će vidjeti, da se ni njegov Peršić ni on sam nije »za oto učio«, da vodi javne poslove. Doista je nepojmljivo, kako jedan vodja, premda se nije »za oto učio« može sipati ovakove budalaštine u času, kad hoće da cieli narod povede za sobom.

U ostalom dr. M. St. ne razumije ili ne će da razumije, što to znači, kad mi tražimo, da seljak bude prvi. Mi doduše ne poričemo, da bi se našemu narodu, koji je u velikoj većini seljački narod, mogao naći i vodja u seljačtvu, ali mi ne naučamo, da to mora biti. Mi naučamo, da u našoj domovini imadu biti na prvom mjestu seljačke potrebe i volja seljačkoga naroda.

G. Mijo Starčević znao se tužiti, da seljačka stranka buni narod na gospodu, pače da će nastati obće klanje, ako seljačka stranka prevlada. Mi pak pitamo svakoga razboritoga i pravednoga čovjeka, je li išto kadro narod tako razbjesniti, kao ovo pisanje, gdje se kaže: »On (tudjinac) ... nastoji, da ti ljudi« (javni viši službenici) »što je moguće više škode našoj domovini ... Pazi se samo na sigurnost tlačiteljah i zlotvorah naroda«? — Nisu li ovi »tlačitelji i zlotvori naroda« medju nama naši ljudi, naši sugradjani?

Jednako je krasno ono, gdje dr. Mijo uči narod: » ... znajte, što drugi dade, može i oteti« ... Nastojte da si sami uzmete, na svomu, što je vaše, kako vi za to dobro i pametno nadjete«. — Mi ovo ipak malo drugačije naučamo, pa nije li na nas ustalo sve, pa i sam dr. Mijo Starčević?

Moramo kazati, da ovako nepromišljene i bezmislene, ovako nadute i prazne, mjestimice sasvim glupe, u cielosti sasvim loše rieči narodu još nismo čitali. G. dr. Mijo St. ne zna ništa, ne će ništa i ne može ništa. On je jedna od najtužnijih figura obće naše tuge.

(»Dom«, God. 1910. Broj 38.)

»Ne vjerujmo nikome!« Ovo je sada jedan glas po svim onim kotarima dotično i po onim općinama i selima, kamo još nije dospjela seljačka stranka, da narod probudi i uputi, kako se zakonitim načinom dade postići sve, što nam je potrebno za život i napredak. Naročito se ovako govori po bivšim frankovskim kotarima, gdje je seljački sviet često tako neupućen, da još pravo ne zna ni to, tko sada ima pravo glasa po novom izbornom zakonu, a kamo li bi znao, da si seljačtvo tim novim pravom može doskora olakšati svoj preteški život, a sav narod da je istom sada sposoban za ozbiljni politički rad. I da nema seljačke stranke, ne bi nam prošireno izborno pravo u prvo vrieme ništa pomoglo.

Jakost seljačke stranke osjećaju sve to više sve ostale stranke u raznim krajevima domovine, pa se to opaža i u njihovom pisanju. Prije svega opažamo, da se »velike« i »stare« stranke i novine više ne rugaju samo seljačkoj stranci, nego je dapače kod njekih onoga ruganja i sprdanja sasvim nestalo (na pr. u »Obzoru« i »Pokretu«). Kod bivših i pofurtimašenih frankovaca ruganje se najednom pretvorilo u bies, za koji se vidi, da je dosta nemoćan i očajan. Bivši frankovci (miškovci) spremaju naime (kako debelim slovima i na prvom mjestu javlja »Hrv. Slob.«) cielu knjižicu, u kojoj će dokazati, kolika pogibelj prieti seljačtvu i cieloj Hrvatskoj od »Radićeve stranke«. Oni će objaviti narodu veliku novost i strahotu (koju smo mi našim pristašama i svakomu, tko čita naš »Dom« već davno javili) naime: da se je našlo naših pristaša, koji su jamčili za zajam naše tiskare od 50.000 K. »Hrv. Slob.« piše, da su Radići tim uza se privezali te seljake, koji će stradati, ako tiskara propane, ili će Radići, da spase seljake, svoju stranku predati vladi. Čudno! Cieli sviet zna, da je onaj privezan, koji je dužan, a ne onaj, komu je dužan. Tako je sav sviet znao, da je Frank vezao uza se ljude tim, što je on njima jamčio mjenice. Ovdje pak jamče pristaše svojoj tiskari, t. j. svojoj stranci, kako je i u redu. Dakako, da Peršić, kojega je prije plaćao Frank, a sad ga plaća dr. Mijo Starčević, nije toga kadar shvatiti.

Glasilo nove stranke prava, staro »Hrv. Pravo« piše takodjer biesno, pa uz obične pogrde na Radiće pita tobože: »Može li se i pomisliti u ovo doba gorostasnoga napredka, da narod zastupaju častohlepni seljački nadripisari, površne i primitivne naobrazbe bez potrebnog stručnog znanja? Ne može eto ništa više prigovoriti seljačkoj stranci, nego to, što kandidira seljake, koje »Hrv. Pravo« zove nadripisarima bez stručne naobrazbe — samo bi moralo kazati, koji je naš kandidat-seljak nadripisar i koliko su dosadašnji zastupnici sa svojom dubokom i stručnom naobrazbom koristili narodu i domovini.

Prebjeglica Seljačke stranke g. Peroslav Ljubić objelodanio je u zagrebačkom »Pokretu« dne 7. o. mj. jedan dio pisma predsjednika seljačke stranke, koje mu nije ni poštom došlo, nego ga je našao na stolu kod samoga predsjednika, uzeo si ga, doduše bez njegova prigovora, pa ravno s njim u »Pokret«. Još da je objelodanio cielo pismo, kako tako. Tu mu naime predsjednik seljačke stranke javlja na njegov pismeni upit, da iz toga nema ništa, da bi seljačka stranka mirno gledala na njegovu kandidaturu, nego baš naprotiv, da će ju osobito oštro pobijati i zato, jer je on prebjeglica seljačke stranke. No uza sve to požalio je predsjednik u tom pismu dvie rieči u zadnjem »Domu«, naime da je g. Ljubić kukavna podmuklica, jer su te rieči došle u »Dom« u zadnji čas bez urednikova znanja. I sad se je g. Ljubić požurio da dokaže, da su one dvie rieči istinite. Razgovarao je naime najprije sasvim prijateljski s urednikom »Doma«, poslie toga otišao k »Pokretu«, napisao u »Pokret« cieli članak, u kojem veli i to, da veće podmuklosti nije vidio nigdje, kao kod braće Radića i da su to dostojni Franjovci zamjenici. Zatim je opet došao uredniku »Doma« i razgovarao s njim kao najbolji prijatelj. Malo

ima primjera ovakve podmuklosti, osobito kad se uvaži, da se g. Ljubić kod predsjednika seljačke stranke potanko propitkivao, kako stoji seljačka tiskara, i to sve izdajući se za najiskrenijega prijatelja i samomu predsjedniku i cieloj seljačkoj stranci. Ovo je takva podlost, da se ne može dosta žigosati inače, nego da pristaše seljačke stranke s ovakvim čovjekom ni ne razgovaraju, a kamo li da mu možda dopuste, da im bezstidno laže, kako će on u koaliciji provoditi program seljačke stranke.

More knjižica proti — Seljačkoj stranci! Starčevićevi učenici svih dlaka ostaju dosljednji i vjerni svomu učitelju: tudjince i prave protivnike puštaju u miru, a udri po domaćima! Mjesto da upućuju narod, što su i kakvi su Magjari i njihovi pomagači, pa što rade domaći nasilnici, oni udaraju na složno seljačtvo, koje se je jedva pridiglo iz stoljetnoga robstva i straha.

O jednoj knjižici govorimo posebice. Drugu pod naslovom »Hrvatska seljačka sloga« izdali su franko-furtimaši, koji eto ne samo da pucaju na domaće, nego im i streljivo kradu. »Seljačka sloga« poznata je naime samo medju našim pristašama, a sad je evo meću u naslov oni, koji su joj se do sada izrugivali. Pa i to je dobar znak.

Tuškanovština. Janko Dujak, tiskar u Sisku, napisao je u »Sisačkom Glasu« hrpu uvreda proti dr. Šuperini. To bi imao biti Tuškanov odgovor na stvarni dopis iz Siska. Toga Dujaka odlučila je bila u svoje vrieme tužiti »Štedovna zadruga« u Sisku za oveći iznos te je to na predlog Josipa Čupaka zagovarao osobito Grga Tuškan kao predsjednik zadruge. Kako je u ono doba odvjetnikom zadruge bio dr. Šuperina, to je dobio pismeni nalog, da tuži Dujaka. Mjesto da dr. Šuperina tuži i utjera tražbinu, on je pismeno pozvao k sebi Dujaka te mu predočio stanje stvari i uputio ga, neka se pobrine, da svoju dugovinu uredi. Dujak je doista uz posredovanje dr. Šuperine dugovinu uredio, a da ovomu nije ni filira troška platio, jer toga dr. Šuperina nije ni tražio, imajući obzira naprama čovjeku, koji je radi dogadjaja godine 1903 zatvoren bio. I prije toga je dr. Šuperina tome čovjeku na ruku išao, kada su ga vjerovnici naganjali. Sada taj isti čovjek bestidno pod svojim podpisom kleveće dr. Šuperinu, da ga je htio uništiti, a spasio ga je od propasti. I druge laži piše taj Tuškanov sluga, tako o udovici Arnold, kojoj je dr. Šuperina u njenim neprilikama uvijek pomogao, pa ju i danas pomaže. — Ali — sila kola lomi: lomi se pod Tuškanom, pa udri lažima na Šuperinu. Ne će pomoći. Gotov je!

Milan Rojc i seljačtvo. Na izbornoj skupštini bjelovarskih gradjana obećao je g. Rojc, da će se koalicija za to zauzeti, da se poveća broj narodnih zastupnika i da gradovi zadobiju prevagu. Jasnije rečeno, on će raditi za to da gradovi sa 500 izbornika dobiju jednoga, a sela sa pet tisuća izbornika takodjer jednoga zastupnika. Koalicija će dakle zaplieniti prošireno izborno pravo u korist gospode, jer u saboru svaki zastupnik broji i vriedi jednako, biralo ga stotina ili deset tisuća izbornika. Može li se naći i jedan jedini seljak, koji će dati glas g. Rojcu? To bi značilo dati neprijatelju oružje, kojim će te uništiti.

Banov kandidat Spevec u Gradini (virovitički kotar). Dne 9. o. mj. sazvao je banov kandidat dr. Spevec skupštinu u Gradini i govorio o uspjesima bana Tomašića naglasujući, da ban Tomašić svoje stanovište i prava domovine brani i bez obzira na to, je li to ministru predsjedniku grofu Khuenu-Hedervariju po volji. Spomenuo je u kratko i seljačke potrebe, a onda mu je župnik Baranašić preporučio gradnju ceste od Lukača do Gradine i dva sajma za Gradinu (Oh, te ceste i ti sajmovi! Poldi Singer već je izposlovao za vrieme kortešacije 12 sajmova! — Uredničtvo).

Na to je zamolio i teda-negda dobio rieč član glavnog odbora naše stranke Ivan Bartolović, koji je u glavnom rekao, da ne vidi onih uspjeha i one odlučnosti u bana Tomašića, kako je to spomenuo kandidat Spevec, a da to po nagodbi nije ni moguće, dok je ban imenovan na predlog ministra predsjednika. Ne stoji ni ono, reče, da je proširenje izbornoga prava samo banova zasluga. Zatim je obrazložio potrebu, da se osnuje seljačka banka za jeftini seljački i obrtnički kredit, štetne posljedice zadružnoga i lovnoga zakona, parbenoga postupka i stečajnoga reda, a osobito naglasio nejednakost i nepravdu, koja nastaje radi raznih gospodskih povlastica: velikaši ne plaćaju nameta, tvornice dobivaju podpore, činovnici dobivaju dapače i vozne karte, uz sniženu cienu i t. d., i t. d., a seljak i obrtnik ništa. Konačno je spomenuo silne občinske terete, a občina ipak najviše radi za državu, u t. zv. prenesenom djelokrugu.

Bartolovićevo razlaganje je skupština pratila s odobravanjem, samo je pratnja g. Spevca, osobito dr. Delija i župnik Daranašić, bila silno nervozna, pa ga je bez prestanka prekidala. Sam g. Spevec je priznao, da su svi zahtjevi, što ih je iznio Bartolović, opravdani, ali da seljačka stranka ne će to izposlovati, jer — ne će dobiti većinu, zato neka seljačka stranka ne kandidira i ne pravi g. Spevcu neprilika. Naravski, da skupština nije bila tako susretljiva prema g. Spevcu, koji kao i druga gospoda dolazi u narod samo pred izbore. Seljaci su tomu mišljenju dali glasno oduška te izjavili, da će seljačka stranka postaviti svoga kandidata. I tako su se gospoda razišla, a da nisu ništa opravili (pače ni župnik nije mrtvaca sahranio, nad kojim je žena za cielé skupštine naricala, dok nije došao zvonar i odveo revnoga župnika od nedolične političke prepirke). — Čujemo, da su bili i u Turanovcu, najprije na pijanki, a onda ljudi, kad su se ponapili, rekli, da će glasovati kamo je njih volja.

(»Dom«, God. 1910. Broj 40.)

Stari i novi magjaroni. Kad su naši političari, do onda slavljeni rodoljubi, 3. listopada god. 1905. stvorili »riečku rezoluciju«, u kojoj su se pobratili s magjarskim košutovcima, mi smo ih nazvali novim magjaronima i to njihovo novo magjaronstvo odlučno i oštro pobijali, a oni s nama postupali, kad su pomoću košutovaca dobili vladu, kao stari magjaroni s hrvatskom opozicijom.

Kad su košutovci u Ugarskoj izgubili vladu, novo je košutovsko magjaronstvo kod nas utihnulo, a staroga su se magjaronstva odricali i sami bivši stari magjaroni, pa i novi ban Tomašić, koji je u saboru kazao, da je narod s pravom stare magjarone odbacio.

Sada poslie novih izbora, javlja se opet i novo i staro magjaronstvo. Što jedni o drugima sude, možemo razabrati iz ovoga, što jučer piše »Hrv. Pokret«, glasilo nove hrvatske samostalne stranke, naime, »da oni« gore smatraju Hrvatsku psićem, kojega treba »nahuckati na Magjare«. Oni »gore« idu za ovim — tumači »H. P.«: »Izmedju Ugarske i Hrvatske, izmedju pravih predstavnika jedne i druge zemlje ne smije doći do trajnijega sporazuma i mira.« Zato se Khuenu ne smije vjerovati, jer on »vodi politiku bečku«, koja ide za tim, da mi ostanemo glavni, pa da prema potrebi zalajemo (na Magjare), pa i ugrizemo, ako nas puste s lanca. »Taj lanac imao je skovati Tomašić«, — piše »Hrv. Pokret«.

Mi za sada samo upozorujemo na ovu čisto magjarsku nauku, po kojoj Hrvati samo lažu i grizu, kada traže od Magjara svoje pravo, a laju i grizu samo zato, jer ih »bečka politika« drži na lancu, jer to hoće bečka politika. A na samu stvar i njezino političko znamenovanje posebice ćemo se osvrnuti.

Seljačka stranka i nagodba. Vladine »Narodne Novine« praveći danas računa o nedavno obavljenim izborima pišu, da su »nagodbene stranke« i ovaj put stekle povjerenje naroda, jer imadu — pošto i seljačka stranka priznaje nagodbu — samo jedan mandat manje nego u prošlom saboru. Ova je činjenica — pišu »N. N.« — svakako najvažniji izborni momenat, jer dokazuje, da je ogromna većina našega naroda sveudilj vjerna temeljnomu državopravnom zakonu«.

Slično nešto pišu i vladine njemačke zagrebačke novine (»Agramer Zeitung«), naglasujući, da seljačka stranka nije državopravna opozicija. Na temelju ovoga mišljenja stalo se i u novinama nagadjati da bi i seljačka stranka mogla pristati uz vladu.

Bi li, ne bi li seljačka stranka mogla pristati uz vladu, pa kako će vlada sastaviti sebi većinu u saboru, o tom dakako mogu novine nagadjati, što im drago. Ali na ono, što pišu »Narodne Novine«, da je naime ogromna većina naroda sveudilj vjerna temeljnom državnom zakonu, t. j. nagodbi, moramo odgovoriti ovo:

Seljačka stranka doista priznaje ne samo nagodbu nego i sve zakone, jer joj to nalaže politički razbor i politička nužda; ali razborito i nuždno priznavanje nagodbe sasvim je nješto drugo, a »vjernost« nagodbi opet nješto sasvim drugo.

O »vjernosti« naime u onom smislu, kako to tumače »Narodne Novine«, nema kod pristaša seljačke stranke ni govora. A ako »Narodne Novine« ili njihovi gospodari, koji sve ovo dobro znadu, poradi toga, što seljačka stranka iz političke nužde priznaje nagodbu, misle, da smiju seljačkoj stranci podmetati obično magjaronstvo i vjernost tomu magjaronstvu, onda oni varaju sebe i Magjare, jer niti će time seljačke stranke natjerati medju magjarone, a još manje ju odvratiti od zakonitosti, niti će uvjeriti Magjare o njekakvoj »vjernosti« nagodbi.

Mi do »priznavanja« ili »nepriznavanja« nagodbe nismo mnogo držali, ali ako se priznavanje nagodbe ovako tumači, onda i mi razumijemo one, kojima je nepriznavanje nagodbe sveto hrvatsko evangjelje. — Mi ćemo se na stvar još povratiti.

(»Dom«, God. 1910. Broj 45.)

Seljačka stranka medju sveučilištnim djacima. Sveučilištni djaci u Zagrebu održali su na poziv djaka, pristaša HPSS sastanak, na koji se odazvalo oko 40 sveučilištaraca. Predsjedao je sastanku pravnik Mato Perić, a govorili su Antun Peulić i Rudolf Herceg. Dnevni je red bio ovaj: Seljački puk i politika; Hrvatska pučka selj. stranka (njen program i rad.) Iza svakoga govora otvorilo se razpravljanje o pojedinim točkama govora i prigovorima. Sva su ta pitanja na obće zadovoljstvo riešena u duhu nauke selj.ačke stranke, a glede ovih stvari posebice postigao se u glavnom podpuni sporazum: 1) da se naše dosadašnje stranke u inteligenciji raspadaju; 2) da nijedna druga stranka u Hrvatskoj ne vodi pučke (demokratske) politike; 3) da je pučka politika kod nas, moguća jedino na seljačkom temelju onako, kako to propovieda i uči od početka HPSS; 4) da prema načelu: svatko treba da se sam za sebe stara — zaista treba, da i seljaka bude u saboru; 5) da jazu medju inteligencijom i pukom, koji je postojao još prije, nego je naša stranka osnovana, a i sada postoji, — seljačka stranka nije kriva, naprotiv da njen rad ide za tim, da toga jaza nestane i 6) da je seljačka stranka svoje uspjehe postigla ne »bunjenjem«, obećanjima i zastrašivanjem, nego radom i temeljitim tumačenjem svoga programa. Nije bilo ozbiljnoga prigovora ni tomu, da se u monarkiji imade voditi carevinska politika u slozi sa slavenskom većinom. — U ime pristaša Hrv. pučke seljačke stranke na sveučilištu, podpisali su poziv za sastanak ovi sveučilištni djaci: Peulić, Herceg, Perić, Milčić, Matanić, Živić, Lenić, Premužić, Divić, Nikić, Koritnik, Čonka, Špalj i još neki.

I baš su nepopravljivi. Tko drugi, nego naši gospodski političari, a osobito njihovi novinari! Prosudite samo po ovom: Za kandidate seljačke stranke glasovalo je ovdje-ondje i nešto gospode, pa i činovnika, i sad odmah udri i na tu gospodu, a još više na seljačku stranku, da je vladina. No naravski, mnogo više činovnika je glasovalo za koaliciju. Tako primjerice i u Vinkovcima, pa o tom »Pokret« piše ovako: »Naše činovništvo držalo se je kod izbora prilično dobro: do 20 činovnika glasovalo je za kandidata Hrvatske samostalne stranke dra. Gaja«. Dakle — prilično dobro, kad ih je 20, a da ih je za koaliciju glasovalo 50, bilo bi to izvrstno. No taj isti »Pokret« na istoj strani tiska dopis dra. Ivana Virta, koji piše i ovo: »Taj je narod pregledao i vidi, da je Jemrić prošao lih podporom činovnika-gospode, koju im je njihov vodja toliko nastojao omraziti... Sav je narod tim izborom ogorčen i pita: hoće li biti opet izbori, da opere sa sebe sramotu, koja ga tišti...«

Jeste li čuli vi svi, a ima vas ne stotine, nego tisuće, koji poznate našega Jemrića? To je sad sramota za seljački narod, da ga zastupa seljak Jemrić, koji je još god. 1906 zadao smrtni udarac staromu magjaronu Šiloviću u Bošnjacima, i kojemu iskrena i pametna rieč teče kao nadahnuta, a bila bi dika, da je izabran gospodin Krepelka, koji u saboru šuti, kao da je zaliven, ili čita od rieči do rieči svoj govor na sablazan saboru, a uz to je na glasu i kao pobirač malih kamata.

Da, svatko je bolji zastupnik za seljake, nego sam seljak! To je sva jezgra i mudrost gospodske politike i jerbo seljački narod sve

to više drži tu jezgru šupljom, a tu mudrost bezdušnom prevarom, izgubili su ti svakojaki Virti i Vilderi, i ono malo pameti iz glave, što su je prije imali. No što su oni ludji i bezsramniji, to gore za njih.

Da je seljačka stranka vladina, govorilo se i pisalo već prije izbora, a sada, kad je ban pozvao zastupnike seljačke stranke na suradnju u saboru, piše se i više i još će se više. Na ove prigovore ima stotinu razložnih odgovora. Za sada dajemo na razmišljanje pristašam i protivnikom ovo:

1. Seljačka stranka, kao i svaka razborita stranka, ide zatim, da što prije i što više ima rieč kod vlade. Danas toga seljačka stranka nema, jer je malobrojna, a što ju vlada ipak pita, to je zato, što nijedna stranka nema većine.

2. Kad jednom ako Bog da, seljačka stranka dobije većinu, pa vlada pristane na njezine zahtjeve, tako da će seljačka stranka i vlada složno raditi u saboru, hoće li i to biti izdajstvo?

3. S kojih razloga ne bi seljačka stranka smjela pristati uz vladu, ako vlada prihvati barem glavne zahtjeve seljačke stranke, kao što ih je sadašnji ban spreman prihvatiti već sada?

4. Hoćemo li čekati još 40 godina, dok starčevićanska gospoda odvjetnici i svećenici sruše nagodbu, a seljačtvu neka se ne dade ništa? Gospodi se sve po nagodbi mogu plaće i povećavati, a seljačtvu se ne smije baš ništa, dok se ne sruši nagodba! — Vidjet ćemo, hoće li starčevićanci biti uz nagodbenu vladu, kad bude htjela povisiti plaće na pr. učiteljima.

Za danas ovoliko.

Mjesto sabora — komisar. Čuje se, da bi hrvatski sabor mogao biti odgodjen na neizvjesno vrieme, a dotle, — nekoji već kazuju na dvie godine, — da će mjesto bana vladati posebni kraljev komisar ili povjerenik, po svoj prilici koji general. Težko je tu viest vjerovati, ali poslie Rauchova dvogodišnjega pašovanja i uz koaliciju, koja bi još uviek bila pripravna zajedno s košutovcima s puškom na Beč, možemo dočekati i ovaj uspjeh rezolucionaške politike. No seljački narod nije toga zaslužio, već on želi, da sabor radi i nješto već jednom učini i za seljačtvo. Gospodi je lako odgadjati!

(»Dom«, God. 1910. Broj 47.)

Mrvice. »Hrv. Zastava Istine« piše, da se njezini bore za pravo kojega nam ne da Magjar, a Radić traži mrvice za seljaka. Seljačko pravo u občini, seljačka banka i t. d. liepe su doduše »mrvice«, ali neka bude, da su to ipak samo mrvice. Ali vi, gospodo, vi ne tražite za seljaka ni mrvice, nego vičete odmah: ubij onoga, koji traži za seljaka i mrvice! — Pa zašto se barem tako ludo odajete?

A koliko je prava od Magjara stara vaša stranka prava izvojevala u 40 godina?

Bolji i gori magjaroni. »Hrv. Slob.« brani se, kako javljamo, dalje, da je zato za koaliciju, da u sabor ne dodju i gori magjaroni. — Pok. Starčević ne bi tako. Njemu su i magjaroni slavosrbi, t. j. lopovi. A kad mu je njeki dobrijan rekao, da ima ipak razlike medju slavosrbima, odgovorio je: Ima, kao i medju englezkom i turopolj-

skom svinjom. — Koalicionaši dakle neka biraju: vole li biti turopoljska ili englezka . . .

Starčevićanstvo i magjaronstvo. Na naš članak pod ovim naslovom odgovara »Hrv. Sloboda« od prošloga petka. Prije svega treba s priznanjem zabilježiti, da ovaj put ne zove Radića ciganom. No i za to ima posebni razlog.

O samoj stvari, t. j. o magjaronskoj politici starčevićanstva, ne kaže ni rieči, po čem možemo suditi, da i ne može ništa odgovoriti, pa mi i to primamo na znanje, pridržavajući si pravo, da na to češće narod sjetimo.

»Hrv. Slob.« brani samo svoje pisanje o koaliciji, veleći, da su naše tvrdnje lažne, a za potvrdu preštampava, što je o koalicijinoj magjaronskoj izjavi pisala 29. stud. Onda je »Hrv. Slob.« medju ostalim pisala, »da će ih se odmah naći, koji će delegatima podmitati još gore motive . . . zato bi bilo u svakom obziru bolje, da se (izjava) dade u hrvatskom originalu« . . .

Nismo izpisali sve, ali uvjeravamo čitaoce, da u cielom pisanju nema traga kakovom prigovoru, naprotiv »Hrv. Slob« unapried navaljuje na sve one, koji će radi magjarske izjave koaliciji prigovarati, pa veli, da će ih se naći, koji će delegatima podmitati, — kao da tu treba istom što podmitati! Tim su se starčevićanci svrstali u redove branitelja jedne očevidne magjaronštine, i to medju očajne branitelje, kad pišu, da će se delegatima tek podmitati nešto, a u istinu da oni tobože nisu krivi.

Zato se ovakvim evo izpričavanjem starčevićanci još više zakapaju: »Nismo na delegate navalili radi toga jer »bogovski lopovi«, »hulje«, »izdajice«, nego smo ih mirnim i pristojnim načinom savjetovali . . . Mi naime svoju zadaću ne nalazimo u tome, da psujemo, i grdimo« . . .

Jeste li čuli? Oni svoju zadaću ne nalaze u tom, da psuju i grde! . . . A o Radiću nisu drugačije pisali, nego da je cigan. I tko bi izpisao sve pogrde, koje su o Radiću napisali! Zašto njih nisu mirnim i pristojnim načinom savjetovali? Pa ipak je Radić kriv samo to, što ne obožava Starčevića i njegova programa, a koalicija je pustila neprijatelju jedno gotovo pravo hrvatskoga naroda: govoriti u peštanskom saboru hrvatski. A pustiti svoje pravo neprijatelju, to je izdajstvo u cielom svietu, to se drugačije ne može ni nazvati. Pa ipak ovakve ljude starčevićanci tek »mirnim i pristojnim načinom savjetuju« onako, kako svoj savjetuje svoga, s kojim se inače u glavnoj stvari slaže, s kojima ima isti cilj.

Ipak »Hrv. Slob.« ima drugi izgovor, o kojem se dade barem razpravljati. Ona naime piše . . . »mi s koalicijom nemamo ništa, tek ne bi željeli, da u zagrebački i peštanski sabor dodju još gori i veći magjaroni od koaliraca.« — Primamo na znanje da su koalirci zli i veliki magjaroni. Dopuštamo i to, da od njih ima i gorih i većih magjarona. Samo je sad pitanje, jesu li ti gori i veći magjaroni na pr. stari obzoraš Neuman i mladi pravaš Papratović, ili stari pravaš Tuškan i mladi obzoraš Mazzura ml. Ako su Neuman i drugovi gori i veći magjaroni zato, što je medju njima Dević i slični, ne znamo, što je od Devića bolji na pr. pl. Nikolić, desetgodišnji Khuenov veliki

župan? Zato bi bilo ne samo dobro, nego i potrebno, da se o tom bistro progovori, a ne da se narodu sipa prašina u oči.

»Hrv. Slob.« opetuje, da su Radići magjaroni i to zato, što paklaju i maušlaju s banom Tomašićem, koji je stari magjaron. A mi kažemo, da je neozbiljno nazivati paklanjem i maušlanjem političke dogovore, o kojima su pristaše i sva javnost potanko obaviešteni, a ludo je nazivati Radiće gorim i većim magjaronima od koaliraca za to, što se oni dogovaraju sa starim magjaronom Tomašićem danas, a štićenica starčevićanska koalicija dogovarala se i dogovorila s njim jučer i to tajno. To nije samo ludo, nego i nepošteno.

Starčevićanska Hrvatska. Što je kadra starčevićanska glupost i prostota učiniti od hrvatskoga rodoljublja i hrvatskih svetinja, možemo suditi po ovom »književnom« prilogu u božićnjem broju jadne »Hrvatske Slobode«:

»I ja, kao carevi, nekamo idem pješice. U kafanski kabinet mi uviek otvara vrata, stara, dobra sirota žena, odjevena uviek crvenim, bielim i plavim krpama.

Jedared mi izpričala ovu svoju historiju:

Ja sam iz fine, vrlo fine i stare familije. Bila sam slobodna, bila sam bogata. Našla sam si ljubavnika, Magjara. Taj mi je sve prorajtao, tukao, mučio me, upropastio me, oteo mi najprije sav novac i sav moj prihod, onda moje šume i moju zemlju, djedovinu moju. Mrcvareći me, htio je da govorim s njime samo magjarski, ma da ne znam ni rieči magjarski. Oteo mi sina i kćerku, pa kada sam ih nedavno sastala, djeca me prezrješe i kada im stadoh plakati i naricati našim jezikom hrvatskim, djeca, rodjena moja djeca mi se narugaše i ostaviše me, o moj veliki Bože! A najgroznije je, da me napokon Magjar sa grunta otjerao i razbubnjao po cielom svietu, da me i danas, ovako golu i bosu, hrani, brani, uzdržava!

— Hrvatska, Kroacijo, draga mamice, kriknem i padnem pred njom na koljena na smrdljiv, karbolom i inim djubretom zasićeni pod . . .

Aj, da da, vi ćete mi, dragi čitaoče, reći:

— Pijan, pijan si bio, ludi kafanski fantasto!

A ti, Kroacijo, stara, uboga, plemenita sirotice, ostavi se sramotnog vratarenja, uzmi sa mnom prosjački štap u ruke, pa kreni sa vjernim slugom napolje, u sviet, na tvoj oteti grunt, za zrakom, suncem, kruhom, pravdom i slobodom!«

Da ovu nečuvenu prostotu bolje razumiete, treba znati, da u zagrebačkim kafanama čiste zahode stare babe, koje su si takvu starost svojim životom za mladih dana zaslužile. I takva baba, što zahod čisti, to je — Hrvatska! Jedanput kraljica, kojoj su strgli s glave krunu i s tiela kraljevsko odielo, a sada opet — šekretska baba!

Doista nečuveno! Što taj ludi princ Mile kani i kakvi to ljude oko sebe ima, to je nepojmljivo. Da uz njega ima i jedan razborit i pristojan čovjek, ovoga ne bi smjelo biti, ili bi se imalo, koliko je moguće, popraviti. — Napisao je pak ovu nečuvenu prostotu, koja dokazuje uzvišenost starčevićanskoga rodoljublja, poznati prije Frankov, a sada Miškov plaćenik, A. G. Matoš, jedini starčevićanski »književnik«.

(»Dom«, God. 1910. Broj 53.)

Narod i sabor.

Prilozi knjizi XII.

Antun Gjukić, seljak iz Oriovca, pita u »Hrv. Nar.« zastupnike-seljake na dosta dugo i široko, kako su se mogli složiti sa grofovima i t. d. Sumnjamo, da je ono sve onako pisao seljak Antun Gjukić, ali kako bilo, nas više zanima, nije li to onaj Antun Gjukić, seljak, koji se je ono ljubio s grofom Kulmerom poslie njekakve skupštine? Pa da se možda taj grofom poljubljeni Tunja ne boji, da će mu naši seljaci preoteti grofove? Neka se ne boji! Mi se s grofovima ne ljubimo tek za paradu, kao ono naprednjački seljaci njekada, već se mi možemo ljubiti s njima, štono rieč, i kroz kamiš, pa ipak zato i s njima zajedno tim više raditi na korist seljačtva. Razumiješ li ti to, baja Tunja? Pa što onda prevrćeš očima? Prepusti ti ovako pobožno zgražanje komu drugomu. Ili vi negdašnji naprednjaci i jeste pravi majstori u hinjenju?

Deset stotina kruna onomu seljaku, koji ono u »Hrv. Slob.« njeki dan brani »siromahe« obć. činovnike i drugu gospodu proti pristašama seljačke stranke! Deset stotina ili tisuću kruna odmah će dobiti na ruku, — ako se javi podpunim imenom. — A ako se ne javi, znat ćemo, da takvoga seljaka i nema, pa da »Hrv. Slob.« na stari gospodski način vara narod. Napried, »Radićevom naukom neko ženi seljače!«

44 proti 51. Kod trećega glasovanja za predsjednika sabora dne 22. prosinca 1910. dobio je Neuman 47 glasova, grof Kulmer 33 glasa, a 19 glasovnica je bilo praznih. Budući da Neuman ni sada nije imao većine svih predanih glasova, nije predsjednik Barčić tobože znao, što bi sada (premda poslovnik jasno kaže, da se treći put glasuje samo za dvojicu, da se dakle glasovi za koga drugoga, po tom ni prazne glasovnice ne broje!), sjetio se, kako je bilo g. 1906., kad je dr. Mile Starčević dobio 44 glasa, a 51 glasovnica je bila prazna.

Kod ovoga se treba malo zaustaviti, prvo zato, što je i onda manjina izabrala podpredsjednika, pa je bilo sve dobro, a drugo zato, što se pita: čija su ono bila 44 glasa, kad je koalicija imala samo 36 zastupnika? Nije li onda i za M. Starčevića glasovalo osam virilista? Pa onda ni koalicija ni zast. A. Pavelić nije vikao na viriliste, premda su virilisti zajedno s koalicijom bili manjina! Gospoda sve ovo znadu, pa se drže malo kiselo, a »Hrv. Sloboda« toliko drži do svojih čitalaca, da nije imala kuraže javiti, kako je ono izabran njezin M. Starčević, nego kaže, da je i onda bilo »mnogo bielih glasovnica«.

Pet godina koalicionaške politike. »Hrv. Pokret« od 31. prosinca pravi račun o petgodišnjoj politici hrvatsko-srbske koalicije, t. j. od riečke rezolucije (stvorene u listopadu 1905.). Kako je taj račun ozbiljan i iskren, može svatko suditi po tom, što se u tom računu riečka rezolucija i ne spominje, kao da je nikada nije ni bilo! To je dokaz, da te jedine znatnije koalicionaške novine zatajuju svoju dosadašnju politiku i hoće da skrenu njekamo drugamo.

Da ovo zatajivanje riečke rezolucije, oko koje se je posljednje vrieme vrtjela sva naša politika, nije samo slučajno i nehotično, vidi se po tom, što cieli članak očevidno izkrivljuje poznate političke činjenice. Tako se u članku piše, da je misao koalicijine politike bila: »politiku monarkije dovesti u sklad s politikom njezinih naroda«, — dok sav sviet zna, da koalicija nije ni pitala za monarkiju (carevinu), nego se je obvezala Magjarima, da će im pomoći do »podpune samostalnosti Ugarske« (od carevine) a ta podpuna samostalnost Ugarske vodi (po priznanju Tresića-Pavičića) do propasti monarkije!

Ali ne zatajuje »Hrv. Pokret« samo riečke rezolucije, nego zatajuje u ovako važnom računu i obstanak njegdašnje napredne stranke, jer ni riečju ne spominje, da je ta stranka ikad obstojala! A koliko se je u ime te stranke vikalo i psovalo! A sad misle, da mogu sve to zabašuriti, kao da ništa nije ni bilo! Doista, ozbiljni ljudi!

Ali »Hrv. Pokret« ne zatajuje samo i izkrivljuje, nego piše i očite neistine. Tako medju ostalim piše, da je koalicija htjela osigurati ustavna prava, a kad tamo, svi znamo, da je njezin podban Nikolić u mjesec dana zabranio 30 skupština seljačke stranke i još se zgrozio, da će pravo sastajanja stegnuti! I onda ti ljudi pišu o »gospodstvu narodne volje«!

A cielo to »Pokretovo« pisanje puno je praznih rieči tako, kao da onaj, koji je to pisao, nije baš ništa mislio. Što na pr. znači ovakvo drljanje: da je slobodni kret narodnoga organizma »počeo da radi, da djeluje, da stvara, da živi«? Zar raditi, djelovati i stvarati nije sve isto? A kad onda čovjek tu još čita: »Velika misao ove naše borbe... Hrvatsko pitanje... preporod monarkije...« onda doista vidi, da je ove rieči napisao samo plaćeni novinar samo zato, jer je za to plaćen.

Stranke ni misli nikakve tu više nema.

To je račun petgodišnje koalicionaške politike?

(»Dom«, God. 1911. Broj 1.)

»Izbor« u Sv. Ivanu Zelini tako je obavljen, kako to nije radio ni Khuen. Je li to sve učinjeno zato, da magjaron Obad dobije 50 glasova? Ili možda zato da bude izabran Obad? To nitko ne vjeruje, jer svatko zna, da magjaron Obad ne bi mogao nikako proći. Zašto dakle ona sila? Zašto su prvaci seljačke stranke zatvoreni? Zašto naših nisu pustili na biralište, dok nije prošlo 8 sati? Zato i samo zato, što su se magjaroni bojali i imali razloga bojati se, da ne pobiedi seljačka stranka!

Mi čestitamo g. dru M. Starčeviću, a ako ga ova čestitka ženira, neka nam on dade razložni odgovor na gornja pitanja. U ostalom skoro će se sve znati i vidjeti.

O groznom zločinu, što su ga počinili koalicionaši Srbi ubivši pristašu seljačke stranke Matu Šćirka i ranivši teško još petoricu naših ljudi, — šute sve novine, kao da ništa ne znaju. Šute jednako pravaške kao i koalicionaške novine. Ne čudimo se mnogo, jer krivac još najpametnije čini, kad šuti. No mi jedno ne možemo zašutjeti, i to ovo:

Da su kojom nesrećom pristaše seljačke stranke koga gdje samo napali, ili lako ozliedili, a kamo li ubili, — sve bi novine bile pune toga dan na dan, vodje bi se seljačke stranke, prvi Radići, bili do jednoga pohvatani, a sva bi javnost pljeskala i odobravala i u jedan glas vikala: Tako Radići odgajaju i uče narod!

Ali dobar je Bog, i mi mu hvalimo i sada, kako smo mu već mnogo puta zahvalili, što je u ovo sedam godina naše ljude sačuvao od svakoga većega zla, kojega ima više ili manje u svakom družtvu, tako da od nas nije nikomu ni vlas s glave pao. Hvalimo Bogu i molimo ga, da nas i dalje čuva, a gospodi i svim protivnicima dovikujemo: Pustite nas jednom u miru, pa metite pred svojim vratima! Ne prevraćajte licumjerski očima nad tim, kako mi učimo narod, kad nam, hvala Bogu, ne možete ništa prigovoriti. Mjesto tih vječnih licemjernih prigovora zamislite se, ako ima u Vama još ikoliko duše, što to rade vaši ljudi, pa nastojte, da udarite drugim putem. Naš je Rusan u Stubici ostao jedva živ, Šćirek je mrtav, — dok mi nikomu ni vlasa s glave ne skinusmo. To nije slučaj. Tu moraju biti duboki uzroci, koji naše odvraćaju, a vaše navraćaju na zlo i zločinstva. Grozni ovaj zločin neka bude nesrećnoj našoj gospodi ozbiljna opomena, da ovako dalje ne mogu i ne smiju.

(»Dom«, God. 1912. Broj 1.)

O strašnom onom zločinu napokon je progovorio »Srbobran« (ćirilicom pisan Srbobran) (i to onaj jedini od svih novina!), ali tako, kao ono vuk, kojemu je janje vodu mutilo. »Srbobran« priznaje, da su Srbi-koalicionaši ubili našega čovjeka, ali kaže, da su naši izazivali: prolazeći mimo krčme Gjure Milivojevića u Hrgovljanima, u kojoj su Srbi iz Kobasičara i Podgoraca pili, vikali su tobože naši: »Abcug vlasi!« — »Na to izazivanje — priča liepo »Srbobran« poleće nekoliko Srba (navodno trojica), dohvativši koce i udariše u gustom mraku po kolima. Topolovčani pobjegoše« . . .

Liepo! Jedni, recimo, izazivaju i viču »Abzug vlasi!«, a drugi — polete kocima i udri u mraku po kolima i ljudima! — Ali da ovako nije moglo biti, vidi se i po »Srbobranovu« pisanju. Pomislite: Naši se voze mimo krčme i, recimo, viču »Abcug vlasi!«, Srbi to u krčmu čuju, lete brzo napolje, traže koce, a naši ih Topolovčani — čekaju na kolima, po kojima onda Srbi »lupaju kud stignu!« Ta tko će to vjerovati? Već je na dlanu, da su Srbi morali naše dočekati i tako su mogli »lupati«. Ciela je dakle pripoviest o izazivanju bezdušna, na sreću nespretna priča, da se kako-tako izpriča prosto hajdučtvo. Zato je nedostojno licemjerstvo i ono dalje, što »Srbobran« piše, da bi »Dom« bolje učinio, da oduči svoje pristaše od izazivanja. A bez srama je ono, što piše, da seljačka stranka draži Srbe. Ili zar nije »Srbobranu« poznato, što je seljačka stranka i što su njezini ljudi upravo prepatili radi Srba, t. j. radi toga, što su upravo propoviedali mir, sporazum i slogu?

Ovo im je sad plaća, ovako užasna i grozna! Imadu li kod »Srbobrana« i zeru razbora i obraza, kad poslie ovako užasnoga zločina još nešto traže od seljačke stranke?

Nemaju doista, nego mi imademo razloga baš poslie ovoga pisanja »Srbobranova«, da se ozbiljno pokolebamo u dosadašnjem našem držanju prema vodjama srbskoga naroda u Hrvatskoj. Kad »Srbobran« piše, da je Srbima svejedno, »hoće li ih braća Radići i Martin Smrček priznavati, ili ne će«, onda ima doduše pravo, dok se radi samo o »braći Radićima« i Martinu Smrčku; ali stvar stoji drugačije, ako se pita, priznaje li ili ne priznaje Srbe, za sada, kojih šesnaest tisuća izbornika i kojih 300.000 naroda. Jer ako je to Srbima svejedno, onda je sasvim naravski, da će i ovim stotinama tisuća biti sasvim svejedno, hoće li Srbi da budu Srbi, ili ne će. Ako »Srbobran« misli, da Srbi mogu sebi dopustiti ovakovu prkosnu poruku, onda je sasvim naravski, da se većina naroda posluži svojim pravom, iil ako hoćete svojom snagom, a bude li to prkosnoj manjini pravo ili krivo, to će većini biti »sasvim svejedno«. Onda će dakako doći jadikovke, da je to sve na radost trećemu i t. d., a da ne bude tako, morali bi se Hrvati dati Srbima i — ubijati!

Nama svatko mora priznati, da smo o strašnom i nesrećnom ovom dogadjaju pisali samo toliko, koliko je bilo najnuždnije, a kamo li da bismo ga izrabili i najmanje, bilo proti koaliciji, bilo proti Srbima. Pa gle i opet, kako nam se uzvraća! Je li onda čudo, što se kaže, da je hrvatska popustiljivost — ludost i slabost, pa da Srbi samo bezobzirnošću i drzkošću sile Hrvate na popuštanje?

Mi medjutim svjetujemo našim ljudima, da ostanu mirni kao i prije, dok naš glavni odbor odredi, kako se imamo držati u ovoj stvari.

Srbi i naša borba proti tudjinu. »Hrv. Pokret« od 5. siečnja 1912. piše kako su do god. 1906. gotovo svi Srbi glasovali za vladu, pa razlaže, kakav bi danas bio hrvatski sabor, da su Srbi i sada glasovali za vladu. U tom razlaganju, kaže da ima samo 57 kotara, u kojima su Hrvati u većini, ali i u 12 od tih kotara može vlada uz pomoć Srba glasovima činovnika i drugih zavisnih izbornika skršiti hrvatsku većinu. Ostaje dakle samo 45 hrvatskih ili opozicionalnih kotara. Svakako dakle može vlada uz pomoć Srba računati na 43 kotara, a pribroji li se k tomu oko 20 virilista, ima vlada znatnu većinu. Zato, zaključuje »Pokret«, ne mogu Hrvati bez Srba tako skoro postići većih političkih uspjeha, — a sve je to dokaz, kako je misao narodnoga jedinstva Hrvata i Srba donesla praktičnih uspjeha.

Osvrćući se na ovo pisanje treba da prije svega kažemo, da je mir i sloga svakako bolja od razdora pa o tom ne treba dalje razpredati. No ovaj razlog, kojim »Hrv. Pokret« brani misao narodnoga jedinstva sa Srbima, više govori proti tomu jedinstvu, nego za nj. Iz cieloga se naime razlaganja »Pokretova« vidi, da Hrvati moraju viekom upravo strepiti pred Srbima, jer su Srbi vazda gotovi pristati uz tudjina proti vlastitoj domovini! Iz straha pred takovom izdajom — Hrvati pred takovom izdajom — Hrvati treba da goje misao

narodnoga jedinstva sa Srbima, drugim riečima, da poštuju Srbima sve, što traže, inače će Srbi uz vladu, uz tudjince! A držimo li na umu, da sam »Pokret« drži, da će svi Hrvati biti protiv tudjinskoj vladi, a Srbi da su svaki čas spremni svi do jednoga protiv Hrvata, — onda je očevidno, da Srba ništa ne veže s Hrvatskom, da su to dakle njekakvi posebni stanovnici u domovini, koju će samo uz njekakve uvjete braniti. — Čudimo se, da Srbi sami ne protestiraju protiv ovakvoga pisanja. Ta ovo je užasno.

Što se samog računa »Pokretova« tiče, ne treba zaboraviti, da je današnje razdieljenje kotara baš za to i udešeno tako, da »vlada pomoću Srba« dobije većinu. Uz drugo, pravedno razdieljenje kotara, a osobito uz takvo razdieljenje kotara, koje bi pazilo na Hrvate barem tako, kako se kod sadašnjega razdieljenja pazilo na Srbe, — Srbi bi mogli imati većinu u 10 do 12 kotara, a možda i manje. A već je skrajnji čas, da se o tom poradi, pa da se nepravedno i spekulantsko Khuenovo razdieljenje kotara ukine, i vidjeti ćete, kako će tek onda misao narodnoga jedinstva brzo pokazati svoje praktične uspjehe: »Hrvatskomu Pokretu« valjda ne će biti žao, ako ti uspjesi budu jednom u prilog hrvatskomu dielu naroda i obilježju hrvatske domovine.

»Hrvatski Pokret« pita, priobćujući (u broju od 5. siečnja) zaključke i izvještaje o sjednici gl. odbora HPSS od 30. prosinca, u kojem se medju ostalim kaže, da su njekoji govornici izrazili bojazan, da bi sabor bio razpušten, ako bi opozvao delegate ili zapriečio izbor novih: »A zar ne bi (sabor) bio razpušten, kad će Tomašića staviti pod obtužbu?«

»Hrv. Pokret« dakle, čini se, drži, da je isto opozvati delegate ili novih na kraljev poziv ne birati, kao i bana staviti pod optužbu. Ako tako misli, ima krivo, jer sabor ima po zakonu pravo staviti bana pod obtužbu, a nema po izričnom slovu nijednoga zakona pravo opozvati zastupnike izaslane u t. zv. zajednički sabor, ili ne odazvati se na zakonu osnovanomu kraljevu pozivu, da izašalje nove. Izašiljanje zastupnika u tako zvani zajednički sabor odredjuje zakon (nagodba), pa kad kralj po zakonu poziva sabor, da zakonu udovolji, ima sabor — doklegod taj zakon vriedi — tomu pozivu udovoljiti — ili taj zakon prije s kraljevom privolom ukinuti. Tako je, dok se držimo zakona i dok ga — ne ukinemo. A bana, kako je rečeno, ima sabor po zakonu o odgovornosti bana i odjelnih predstojnika pravo obtužiti. Razlika je očevidna.

»Hrv. Pokret« može imati pravo, kad pitajući tvrdi, da bi sabor bio razpušten i onda, kad bi bana stavio pod obtužbu, kao i onda, kad ne bi na kraljev poziv izaslao zastupnika u t. zv. zajednički sabor.

Ali bi razlika bila velika, kad bi naime sabor bio razpušten radi toga, što se služi svojim zakonitim pravom, — sabor bi pred narodom, pred kraljem, pred svietom bio jak braneći svoje zakonom zajamčeno pravo; a kad bi sabor bio razpušten radi toga, što se nije odazvao zakonitomu kraljevu pozivu, — saboru bi položaj bio mnogo teži, jer bi mu se prigovaralo da samovoljno postupa, t. j. ne vrši zakon, što ga je sporazumno s kraljem stvorio.

Sve ovo, valjda, znadu i ljudi oko »Hrv. Pokreta«, pa kad se ipak prema tomu ne vladaju, onda ne znamo, kako bi njihovo pisanje nazvali, ako ne ćemo, da ga nazovemo pravom riečju, osobito kad se zna, prvo: da su »Pokretovi« ljudi bili dušom i tielom ne samo za savez i nagodbu, nego i za bratinstvo s Magjarima, dapače su se ponudili i obvezali, da će se boriti za Magjare; drugo, da je »Hrv. Pokret« još nedavno pisao, da se nagodba ne može ukinuti bez privole Ugarske, dakle bez privole Ugarske (Magjara) nema »preloma«. A čemu sada »Pokret« toliko sili na prelom? Ili misli, da će Hrvatska Ugarsku na prelom prisiliti? — Ne misli, jer ljudima oko »Pokreta« nije prelom ni na kraj pameti. Oni idu samo za tim, da opozivom ili nebiranjem delegata prave vladama neprilike, iz kojih bi ih onda, ako bi Ugarska štogod i popustila, izvukli. No po našem sudu ovakve su neprilike narodu na štetu (nema sabora, proračuna i t. d.), a ako Ugarska štogod i popusti, bit će to vrlo malo, a što je glavno: seljačkomu narodu, koji na očigled propada — ništa!

Kako će hrvatska politika iz gliba, u koji je ugrezla, o tom su pune novine ovih dana. Dogodilo se naime ovo: Iznenada je umirovljen predsjednik najvišega suda, stola sedmorice Rakocaj, onaj isti, koji je prije Raucha bio ban. Ovo umirovljenje tumačile su jedne novine (»Obzor«) tako, da je ban Tomašić srušio Rakocaja zato, što Rakocaj nije vladi išao na ruku u političkim parnicama (proti Hinkoviću, Mataušeku, koji je Tomašića čušnuo i t. d.). A budući da je predsjednikom stola sedmorice imenovan Stj. Posilović (brat nadbiskupov), a ne podpredsjednik stola sedmorice (Floršic), niti predsjednik banskoga stola (Mažuranić, sin bana Mažuranića), zatražila su i ova dvojica svoje umirovljenje, jer su povriedjeni. A to sve ide u prilog banu Tomašiću, koji će na sva ta visoka mjesta postaviti svoje ljude. A sve je to dokaz, da ban Tomašić čvrsto sjedi i da se sprema na dulji obstanak. — »Hrv. Pokret« naprotiv (da umiri svoje pristaše, koji jedva čekaju, hoće li koalicija na vladu), piše, da sve to nije tako, nego da je Rakocaj dobrovoljno otišao i da će Tomašić pasti. Službene »Narodne Novine« javiše na to jučer, da nije istina, da se sadašnja vlada sprema na dulji obstanak, — t. j. da ban Tomašić ide! — Još se govori i piše, da koalicija radi složno s Rauchom (!), da sruši Tomašića.

Suvišan strah. »Hrv. Pokret« sav u strahu piše, da će seljačka stranka opet omogućiti izbor delegacije, ali ne Tomašiću, nego njegovu nasljedniku, a sudi to po tom, što je na sjednici glav. odbora bilo glasova, da se seljačka stranka ima držati zakona i nastojati, da sabor nešto uradi za seljački narod. No neka se »Pokret« ne boji. Ima i zakoniti način, da se ne bira delegacija. Vidjet ćemo samo, što će »Pokret« ako koalicija bude htjela birati delegaciju!

(»Dom«, God. 1912. Broj 2.)

Hrvatska čitaonica na Rieci (pri moru). Poznato je, da je grad Rieka (Fiume) pri moru do god 1868., t. j. do nagodbe s Ugarskom, pripadao Hrvatskoj, pa je u tom gradu bio i hrvatski kr. sudbeni stol i hrvatska kr. gimnazija i t. d., t. j. bio je to pravi hrvatski grad. Budući da i po onoj »krpici« u nagodbi, dotično po kraljevskom

predlogu hrvatskomu saboru, Rieka ne pripada Ugarskoj, ostale su hrvatske oblasti i zavodi na Rieci i poslie nagodbe, dok nije hrvatska vlada sama maknula s Rieke najprije kr. sudbeni stol, a onda i hrvatsku gimnaziju. Ovo je bilo pravo izdajstvo, jer Hrvati nisu morali micati, niti ih je tko smio tjerati s Rieke.

Danas je Rieka talijanska i magjarska, premda su Hrvati (kukavni Hrvati) u većini. Ima još na Rieci od starine »Hrvatska čitaonica«, koja ima i svoju palaču, i to na najljepšem mjestu u gradu. Tu se više puta sastanu riečki i susjedni Hrvati na zabavu, pa se tu onda barem čuje hrvatska rodoljubna rieč, a znade se sabrati i liepa svota za hrvatske škole. To je doseljenim Talijanima i potalijančenim hrvatskim izrodima i magjaronima trn u oku, pa bi sada htjeli, da zgradu »Hrvatske čitaonice« poruše, jer im to mjesto tobože treba za proširenje palače gradskoga poglavarstva. No valjda će se riečki Hrvati, kakvi bili, bolje držati nego što se je držala hrvatska vlada.

(»Dom«, God. 1912. Broj 4.)

Zakon o uredjenju sabora (zak. članak II. od god. 1870.) glasi u § 3.: »Zasjedanje sabora zaključuje Njegovo Veličanstvo kralj, komu pripada pravo sabor odgoditi, a i razpustiti ga prije izmaka zakonarske periode, ali onda valja da se razpišu novi izbori i da se drugi sabor sastane najkasnije tri mjeseca nakon razpusta prijašnjega.«

Prema priobćenju »Narodnih Novina« sabor, izabran dne 15., 16. i 18. prosinca, ne će se sastati.

Zašto je sabor razpušten. O tom pišu vladine novine u Pešti (»Pester Lloyd«) i vele: da bi hrvatski sabor, da se je sastao, bio proglasio prelom s Ugarskom. To, kažu te novine, ne bi doduše imalo nikakve vriednosti, jer bi na prelom morao pristati i kralj, ali bi to svejedno bila sramota za Ugarsku po cielom svietu. Te novine doduše ne kažu, da je sabor radi toga razpušten, ali je to svakako dokaz, da se Magjari toga boje.

Slavko pl. Cuvaj, novi ban, kazao je svoj program pred činovnicima, koji su mu došli u poklone. U tom je programu »nerazrješiva zajednica s Ugarskom«, dosta obećanja činovnicima, nešto Srbima, grožnje onima, koji narodu lakoumno govore, što ne može biti, a onda obećanja, da će se »nesuglasice« s Ugarskom popraviti, kad bude za to sgodan čas. Vriedno je iztaknuti, da je novi ban pozivao na sudjelovanje i sudstvo i svećenstvo.

Politički položaj. Imenovanje bana pl. Cuvaja, a osobito nagli i neobični razpust sabora, načinio je, nema sumnje, u prvi čas zabunu. No osuda, što ju je nastup i postupak novoga bana izazvao u cielom prosviećenom susjedstvu, osobito u češkim, njemačkim, pa i nekim magjarskim novinama, silno je u jednu ruku poklopila Cuvaja, a u drugu ruku ohrabrila opoziciju, te ljudi ne samo dolaze k sebi, nego se može misliti i na sasvim drugi odnošaj medju strankama, a možda i na novi sastav stranaka. Za sada je glavno, da je u tren oka prestala običajna, bezplodna i nedostojna svadja po novinama. Nama je to drago, a svjetujemo i naše ljude, da se prema tome ravnaju.

Što se htjelo? U subotu prije podne došlo je iz Markuševca kod sv. Šimuna i iz Jalševca (obć. Sesvete) u Zagreb oko 200 seljaka u deputaciju k vladi i k županijskoj oblasti, prvi radi lugara svoje zemljištne zajednice, a drugi radi svog utoka proti prošlogodišnjim izborima u Sesvetama. Deputaciju je na njezinu zamolbu predveo prije podne vladi i županiji, a popodne kotarskoj oblasti u Samostanskoj ulici dr. Ante Radić. Dok je kod vlade i županije išlo sve gladko, kod kotarske je oblasti došlo do čudnoga dogadjaja. Dr. Radić zamolio je naime, nakon što je posjetio kotarskog šumara i kotarskog predstojnika, neka bi predstojnik deputaciji, koja je stajala na stubama, razjasnio, kako stvar stoji, što je on i učinio.

Jedno je vrieme predstojnik stvar razlagao, a ljudi ga čas mirno, čas uz žamor, upite i povike slušali, kadno se najednom bez vidna povoda predstojnik okrene k dru Radiću i stane vikati: »Vas činim odgovornim za sve, što se ovdje dogodi!«, okrene ljudima ledja, htjede zatvoriti vrata uredske sobe, na kojima je stajao dr. Radić, i gurne ga zajedno s vratima van. Dr. Radić sav u čudu reče mu samo porinuvši vrata: »Valjda si mogu barem šešir iz sobe uzeti«, na što predstojnik vikne: »Uzmite si ga!« i izadje na hodnik vičući: Telefonirajte po vojsku! Telefonirajtne po vojsku!«

Dr. Radić je ljude umirio i zamolio ih, da ostave zgradu, što su oni za kratko vrieme učinili.

Budući da dr. Radić, a ni seljaci nisu dali povoda nikakovoj odredbi, a kamo li, da se zove vojska, nije si dr. Radić nikako mogao protumačiti, zašto je kot. predstojnik počeo najednoć vikati i zvati vojsku. Kasnije, kad je, da je sabor razpušten i brat mu zatvoren, bilo mu je jasno, da je tu cielu tako brojnu deputaciju njetko pripravio, da se medju tolikim svietom (Markuševčani nisu organizovani pristaše seljačke stranke) izazove nemir i nered, pa da se onda uzmogne proti dru Anti Radiću postupati. Da je u istinu tako, sudimo i po tom, što »Obzor« od 30. siečnja saznaje, da je kot. predstojnik proti dru Radiću podnio prijavu na državno odvjetničtvo, koje je protiv dra Radića povelo kazneni progon. Alaj će neki »ljudi« biti veseli, kad oba Radića budu ondje, gdje su ih oni davno željeli vidjeti!

»Hrvati su dečki!« rekao je jednom novinaru poznati vodja magjarskih neodvišnjaka Justh. »Oni se, reče dalje, ne daju, kao mi Magjari, pa ne će uzmaknuti ni pred Cuvajem«. Hvala Bogu, da nas itko hvali! Ali istina je svakako, da poštenja, osobito u seljačtvu, ima kod nas kud i kamo više, nego u Ugarskoj. Ta Khuen si je većinu posliednji put upravo kupio! Kod nas to ipak ne ide!

(»Dom«, God. 1912. Broj 5.)

Hrvatsko-srbska koalicija imala je dne 5. veljače sastanak u Zagrebu. Medju ostalim zaključcima (koji su takodjer zaplienjeni) zaključila je i to, da ciela opozicija imade ići složno u izbore te po mogućnosti postaviti jednog kandidata. Ovo »po mogućnosti» — ne će mnogo pomoći.

Pravaška spomenica (memorandum). Na nedavnom svojem viećanju, kojemu smo se mi od srca obradovali, zaključili su pravaši

iz svih hrvatskih zemalja medju ostalim i to, da Nj. Veličanstvu kralju predadu smjernu spomenicu i molbu, da sada, kad su sve hrvatske zemlje pod jednim vladarom Nj. Veličanstvo u smislu ugovora hrvatskih sabora s predjima Nj. Veličanstva i u smislu kraljevskoga odpisa od g. 1861. Nj. Veličanstvo odredi ono, što svaki Hrvat i hrvatske zemlje sin pogledom na jedinstvo i slobodu domovine želi. Spomenica je ta obširna, sastavljena običnim starčevičanskim načinom, a štampana je u svim hrvatskim novinama, ali je u zagrebačkim novinama zaplienjena. Jedne magjarske novine priobćile su ju i u hrvatskom jeziku!

Radi ove spomenice interpelirao je u peštanskom saboru zastupnik Polonji ministra predsjednika Khuena: zna li on, da su Hrvati predali tu spomenicu i da rade o tom, da se banska Hrvatska, Dalmacija, Bosna-Hercegovina i Istra sjedine itd., pa hoće li oni, koji su u Ugarskoj (t. j. u banskoj Hrvatskoj, jer onima iz Dalmacije i Bosne ne mogu ovdje ništa), biti kažnjeni. — Khuen je odgovorio, da nešto o tom zna, ali da kažnjeni ne će biti, jer nitko ne može biti kažnjen radi onoga, na što se je potužio u kakvoj molbi. Još je rekao, da se kazniti imadu čini, a ne želje.

Po ovom odgovoru, po pisanju njemačkih novina, a i po koječem drugom jasno se vidi, da ih ima, koji nešto mogu, pa bi htjeli Magjare malo pritisnuti, jer Magjari već dvie godine prave neprilike u svojem saboru i ne dozvoljavaju vojske: A najzgodnije je uplašiti Magjare time, da Hrvati osnivaju — svoje carstvo, pa da će već dobiti i pomoći tamo, gdje je traže, — samo ako Magjari ne budu dobri! I tako je s jedne strane razpušten i ovaj ovakav hrvatski sabor, tobože zato, što se je spremao na bogzna što, a na drugoj strani ni Khuen u neku ruku zaštićuje pred Polonijem strogošću one, koji su (kako su sami pisali) načinili za pokus sabor svih hrvatskih zemalja i već napravili adresu na vladara. Očevidno je, da se tu dvie velike politike natežu i tuku — preko hrvatskih ledja: ovamo Hrvate pritištu kao nikada, a onamo ih mame, da će dobiti svoje carstvo!

Vriedno je uz put zabilježiti, da pravaška »Hrvatska« brani Austriju od pisanja ruskih novina veleći, neka se Rusija brine za svoj narod, a neka Austriju pusti u miru: Austrija će, kaže, svoj nered već popraviti. — Liepo, liepo, samo smo mi nekada čitali nešto, pače i čuli u hrv. saboru: da despotije (nasilničke vlade) propadaju, a da se ne popravljaju. Ali čudo radja čudo: starčevićanci utaboreni na Kaptolu — pa koga će braniti, nego Austriju!

Eto, tako nas vijaju kao vjetar prašinu! Sad nas gurnu pod kozačko kopito, sad u predsoblje austrijske vojničke pisarne! . . .

(»Dom«, God. 1912. Broj 6.)

O sjedinjenju i samostalnosti hrvatskih zemalja piše u jučerašnjem »Obzoru« stari političar dr. Šime Mazzura veleći, da želja i nastojanje Hrvata za sjedinjenjem i samostalnošću nije nikakva veleizdaja, kako kažu Magjari za »memorandum« ili spomenicu, koju su pravaši predali Nj. Veličanstvu kralju i Nj. Visosti priestolonasljedniku. Stari dr. Š. Mazzura sasvim pravo piše, da je memorandum u glavnim potezima odraz (t. j. slika) političkoga mišljenja svih Hrvata, gdje su god nastanjeni«, te da se medju Hrvatima osvjedočeni magjaroni mogu na prste prebrojiti, a onda pita: »Pa zar smo mi Hrvati svi, svi veleizdajnici?« Dalje razlaže dr. Mazzura da želje i nastojanja svih Hrvata za sjedinjenjem i samostalnošću domovine, za čim ide i spomenuta spomenica pravaša, nije nimalo proti zakonima, nego je dapače sve to sadržano i u glasovitom zakonskom članku 42. od god. 1861. i u kraljevskoj prisegi od god. 1867. Taj zakon naime traži medju ostalim, da Ugarska prizna hrvatsku samostalnost i cielokupnost hrvatskoga zemljišta i ondašnjega i negdašnjega, a kralj se je prisegom obvezao, da će one zemlje i pokrajine, koje se pomoću božjom natrag osvoje (kao što je na pr. Bosna), opet pridruži. Zato spomenica pravaša moli Nj. Veličanstvo, da milostivo nadoveže i nastavi ondje, gdje se je go. 1861. počelo, kad je naime Nj. Veličanstvo svojim odpisom pozvalo novi hrvatski sabor, da uzme u pretres odnošaj Hrvatske prema Ugarskoj i da sa zastupnikima iz Dalmacije započne razpravu o sjedinjenju s banskom Hrvatskom, te zaključke o tom podnese Nj. Veličanstvu na potvrdu.

Kako je na pravaše djelovalo, što se je u ovoj stvari javio i ovaj stari političar (negda »obzoraš«), razlažemo na drugome mjestu. Bilo bi željeti, da u toj stvari bude onakva sloga i odlučnost, kako je to bilo god. 1861.

(»Dom«, God. 1912. Broj 7.)

Nadbiskup zagrebački Juraj Posilović, pošto je pošao sasvim u mir i s dozvolom Nj. Veličanstva predao i upravu nadbiskupskoga imetka nadbiskupu-pomoćniku Antunu Baueru, razdielio je crkvi i raznim družtvima u svem 1,646.000 (jedan milijun šesto četrdeset i šest tisuća) K, pošto je već prije podielio raznim moliteljima preko pol milijuna, a za izdavanje »Hrvatstva« i drugih katoličkih izdanja 300.000 K. Bratu je (predsjedniku stola sedmorice), kažu, dao dva milijuna, sestri 800.000 K. Sada dobiva na godinu samo 80.000 K, pa ne može više udovoljavati nikakvim molbama, koje mu neprestano dolaze.

Trgovanje blagom bez putnica. Jedan nemili slučaj u velikogoričkom kotaru sili nas, da naše ljude upozorimo, neka paze, da ne stradaju.

Slučaj je ovaj: Seljak B. sudjen je na tužbu konjskoga trgovca, da mu plati blizu 500 K za konje, koje je od njega kupio, i još troška blizu 100 K. Seljak se je branio, da nije konje dužan platiti, jer su bili bolestni, pa ih je živoder na odredbu veterinarovu i uništio, što je sve konjskomu trgovcu bilo poznato i što je i sud uvažio, ali je sud izrekao i to, da je kupac morao za 6 mjeseci prigovoriti, da su konji bolestni. Ali kupac nije prigovorio zato, što se je pogodio, da će konje platiti, kad ih proda, pa je konjski trgovac samo tako dobio parnicu, što je ponudio prisegu, da se je kupac pogodbom obvezao konje platiti »do jeseni«. I tako je siromah B. morao platiti konje, koje je živoder uništio.

No ovdje je glavno ovo, što nismo spomenuli. Konjski trgovac nije kupcu predao putnica, kako to rade mnogi trgovci blagom, nego ostavljaju svoje blago kod seljaka od sajma do sajma, pa ako se blago bolje proda, dobije nješto i seljak. To sve može ići u redu i liepo, ali nije u redu ,da trgovac tuži kupca, ako do čega dodje, kao da

je kupac blago kupio, jer je očevidno, da uz ovakav postupak, nema govora o kupnji i prodaji. A to se najbolje vidi po tom, što trgovac zadržava putnice, tako da kupac ne može blaga dalje prodati bez dozvole trgovčeve, a kad ga ne može prodati, nije njegovo, nije kupljeno ,pa ako blago pogine, pogine na štetu onomu, čije jest, t. j. tko ima putnice.

Da je ovo znao siromah B., on bi na sudu bio odgovorio, da on konje nije kupio, jer nije dobio putnicu. Konji su bili kod seljaka B. samo na čuvanju do sajma a kad su poginuli, nisu poginuli na njegovu štetu, jer njegovi nisu ni bili.

Pazite, ljudi, na ovo, da se ne opečete.

Za promjenu hrvatske politike, o čem smo posljednji put pisali, vriedno je zabilježiti ovo:

»Hrvatska« piše danas pod naslovom »Uzakonjenje trijalizma«, da je Hrvatska uz Austriju i Ugarsku i po današnjem zakonu treća država u carevini, pa za potvrdu spominje ne samo austro-ugarsku nego i hrvatsko-ugarsku nagodbu, koja medju ostalim kaže, da se one dvie države (Austrija i Ugarska) ne smiju u buduće bez Hrvatske pogadjati, dakle da je Hrvatska treća u kolu (trijalizam). — Ovo je sve liepo, samo ne treba zaboraviti, da su pravaši još jučer proglasili (i sutra će proglasivati) svakoga izdajicom, koji se poziva na nagodbu. koji nagodbu priznaje zakonom i koji traži, da se nagodba poštuje — jer nagodba »uzakonjuje naše robstvo«. A sad su eto i pravaši (ili barem njihov najmladji vodja, koji to piše, dr. Tomo Kumičić) — nagodbenjaci.

Zgodan je i »Hrvatski Pokret«, koji prekjučer povodom dogadjaja u Sarajevu najprije spominje pjesmu Mirka Bogovića iz god. 1848., u kojoj kaže Magjarima: »Oj Magjari, braćo vi ustavna . . . Nemojte nam ludo otimati, što nam poda mati, narav slavna«, pa onda piše: »Uzalud je (Bogović) tu pjesmu citirao god. 1861. u hrv. saboru . . . uzalud su naši stari djetinjim povjerenjem sklapali nagodbu, uzalud smo tu pjesmu opetovali god. 1905.« (kad su sklapali riečku rezoluciju). »Magjari su nam uviek, sad već preko sto godina, otimali prava a djeci našoj kruh«. — Dakle uzalud! Magjari su uviek bili naši dušmani! A kad smo mi odmah pisali i putili narod, da je to uzalud, jer da svako hrvatsko diete zna, što su nam Magjari, — mi smo bili plaćeni cesarevci, Beč nam je dao novaca, da smo mogli izdat i u 20.000 komada knjižicu proti Magjarima!

Mi bismo mogli biti zadovoljni, ali nismo, jer smo u uzaludnoj borbi potrošili mnogo muke i vremena.

(»Dom«, God. 1912. Broj 8.)

Naša gospoda u Sodomi i Gomori. Čitamo u »Obzoru« 29. veljače: »Kako doznajemo, bivši ravnatelj zadruge »Jadran«, Duma, izkazao je za svoga preslušavanja sudcu iztražitelju, da je jedan zagrebački odvjetnik, koji je ujedno i narodni zastupnik, kad su prve iztrage započele, došao u ured »Jadrana«, i stavio ravnateljstvu priedlog, kako da se ciela stvar obustavi. Taj predlog sastojao se u tome, da zadruga dade 20 hiljada Kruna, koje da su potrebne jednomu visokomu činovniku, koji da će kod vlade izraditi, da se

iztraga proti »Jadranu« obustavi. Ravnateljstvo je na održalo sjednicu, u kojoj je zaključilo, da se taj predlog imade odbiti, a nakon toga da su započela uapšenja članova ravnateljstva.

Nadalje doznajemo, da je taj odvjetnik bio pozvan pred sudca iztražitelja, gdje je suočen sa Dumom izkazao, da taj iznos ne bi bio uručio jednom visokom činovniku, nego da je novac bio potreban za izradjenje pravnih liekova, a tek jedan dio da je imao dobiti jedan odvjetnik, koji bi bio kod vlade zagovarao, da se pravni liekovi zadruge »Jadran« uvaže. — Tako »Obzor«.

Naši se čitatelji možda sjećaju, kako smo mi prigodom glavne skupštine zadruge »Balkan« upozorili na to, da su savjetnici i branitelji ove zadruge dva odvjetnika, dakako uz pristojnu nagradu, koja se ne broji na stotine nego na tisuće. Mi smo upozorili na to, da su ona dva odvjetnika od protivnih političkih stranaka, ali nismo rekli, zašto si je ova zadruga odabrala savjetnika i branitelje protivnih politički stranaka: zato, da tako zaveže usta novinama i jedne i druge stranke, jer su ovi odvjetnici i političari, pa imaju rieč kod svojih novina, a one ne će tako lako udariti na zadrugu, kod koje njihovi prvaci dobro služe. I da nije toga, davno bi već kojekakvi ravnatelji posmrtnih zadruga, medju kojima ima i svršenih lepoglavaca, bili potegnuti pred sud javnosti. Ali su gospoda odvjetnici činili svoje i to zapriečili. No kad je stvar došla pred sud, i tu se je, kako vidimo iz ove »Obzorove« viesti, pokušalo, da gulitelji naroda izmaknu sramoti i kazni, — sve pomoću velikih nagrada za odvjetnike. Novine, ako se je što i doznalo, morale su šutjeti, jer što mogu plaćeni novinarski škribani proti svojim prvacima, koji ih plaćaju?! Naprotiv ovi će plaćeni škribani za volju i na zapovied svojih gospodara napadati i klevetati njihove političke protivnike, izmišljati najbezočnije i najbezdušnije laži, samo da zabašure ortačtvo svojih gospodara s lepoglavcima i drugim ljudima tamne prošlosti.

Mi smo uvjereni, da je ovo, što se zna za odvjetnike, vrlo malo od onoga, što se sve dogadja. Poznato je na pr., što se je pisalo za pok. Jos. Franka, kolike je nagrade primao za svoje zagovaranje kod vlade, da komu što izposluje. Tu su padale tisuće. No ono su bila pobožna djela prema ovomu, što se sad doznaje. Pok. je Frank zagovarao na pr., da čovjek dobije kakvu dozvolu, a ovdje se doznaje za nagrade odvjetniku, da pomoću svojega upliva kod vlade izbavi od kazne ljude, koji su za stotine tisuća oglobili narod.

Mi ćemo se na ovo još povratiti, a za sada upozorujemo na to, kako je težka borba nama siromasima s ovako udruženim odvjetnicima i svršenim ili zrelim lepoglavcima, koji imadu u rukama tolike novine, rieč kod suda, kod vlada i onda silne tisuće izprešane od naroda.

»Vjera u Boga« — na novcima. Pristaše i čitaoci našega »Doma« za stalno i ne slute, da se geslo, koje nosi na čelu naš list, nalazi od god. 1856. na zlatnim novcima Sjedinjenih Država u Sjevernoj Americi. Radi toga gesla, koje se engleski piše: »In God we trust«, što se čita: »in God vi troest«, t. j. »U Boga mi vjerujemo« (ili: uzdamo se) — došlo je u Americi početkom prošle godine do razprave i u saboru (kongresu), i to zato, što je predsjednik Sjed. Država

Roosevelt zabranio kovati novce s tim napisom, budući da taj napis nije odredio sabor, nego ravnatelj novčane kovačnice. Ali se ljudi digoše proti Rooseveltu i novinstvo počne zahtievati, da se taj napis opet kuje na novcima. Tako je stvar došla pred sabor. Pa što mislite, što je sabor odlučio? Sa 255 glasova proti 5 (pet) odlučio je, da napis ima ostati! — Tako su eto odlučili Amerikanci, za koje se ne može kazati, da su zalupani, ili da nisu napredni.

Uz put možemo spomenuti, da je na novcima, što ih je kovao papa, dok je imao svoju državu, bilo vrlo sgodnih napisa, na pr. ovaj: »Lakomu nikad nije dosta«, ili ovaj: »Ne će ti (naime taj novac) pomoći na sudnji dan«, ili: »Komu će biti ti novci, koje si sgrnuo?«

Klerikalci i seljačka stranka. Isti ovaj Vlašičak, o kojem je bio govor malo više, javio je Iv. Peršiću, da je St. Radić opet jedanput pisao ovako drugi put onako, pa sad udri Iv. Peršić običnim svojim psovkama. Sad se uhvatio onoga, što je Stj. Radić pisao u »Domu« za poljskoga popa Stojalovskoga 28. lipnja lani, da je pop Stojalovski neukrotivi svoj bies proti poljskoj seljačkoj stranci platio time, što je i sam propao na izboru, a 1. stud. 1911. pisao je Stj. Radić (prigodom smrti Stojalovskoga), — da je Stojalovski bio »pravi mučenik za seljačku slobodu i pravo«. — Jest, pok. Stojalovski bio je za seljačko pravo i slobodu, ali jer je bio klerikalac (pristaša »popovske« stranke) bio je protivnik (poljske) seljačke stranke, — kao što valjda ima i furtimaša, koji su za seljačko pravo i slobodu, ali su ipak proti seljačkoj stranci, ili zar medju našim furtimašima, premda su proti seljačkoj stranci, nema nijednoga koji bi bio za seljačko pravo i slobodu? — Ta mi to priznajemo i g. Vlašićaku, a kamo ne bi boljima od njega — pa bismo se svejedno veselili, da i on svoj neukrotivi bies proti seljačkoj stranci kada tada plati.

Da je hasne, mi bi g. V., koji tako rado piše, svjetovali, da ne hvata samo buhe, već da se lati ozbiljnih stvari, pa makar nam i prigovarao. Neka pomisli, da se njegovo pisanje tiska valjda u više tisuća, a da onakve bedarije malo koga medju ozbiljnim našim seljačkim svietom zanimaju, jer nije svakomu samo do komedije kao bezposlenomu popu.

Kako je samo neozbiljno ono: sastavljati prigovore Radiću, pa pod njih podpisivati izmišljeno ime kojega seljaka! Ta koliko misle, da ima zbilja kaki seljak Oštrić, koji prigovara Radiću, a kad tamo, to je izmišljotina bezposlena i neobuzdana popa.

»Govori se«. Ivan Peršić toliko je pisao o tom, da su Radići molili vladu, da ih postavi za profesore na sveučilištu. Kad je na to dobio izpravak, da to nije istina, izvlačio se odg. urednik M. Starčević, da se tako govorilo. Pa hajde, da i mi kažemo Iv. Peršiću što se govori.

Govori se, da Iv. Peršić zna, tko je onaj odvjetnik i nar. zastupnik, koji je tražio od »Jadrana« 20.000 K, a on da će kod vlade zagovarati, da se iztraga proti »Jadranu« obustavi. Govori se dapače, da je ovaj odvjetnik i nar. zastupnik jedan od prvaka Peršićeve stranke, a kako Iv. Peršić znade za sve namire, koje je ikada izdala i primila ciela Frank-Josipova i Frank-Jakobova familija,

nije biesa da ne zna točno, što je u stvari. Dakle, što se to govori, Iv. Peršiću?

Čemu parnica protiv Srba? O tom piše »Hrv. Slob.«, da je ciela ta hajka na Srbe samo zato upriličena, da se novinstvo i narod odvrati od glavne stvari, naime od toga, što rade naši neprijatelji, osobito Magjari, koji su nas nakanili sasvim pokoriti. To mogu tim lakše, što sami Hrvati (frankovac, negdašnji magjaron Kršnjavi) kažu, da nam Magjari nisu tako pogibeljni kao Srbi. Neka se, kaže, »Hrv. Slob.«, Rauch i Frank kolju s koalicijom radi Srba, mi se spremajmo, da udarimo na pravu pogibelj na magjarsko presezanje, na magjarske škole, na magjarsku državnu misao. U tom treba složiti sve iskrene pravaše.

Na žalost — to je istina. Sve govori i svadja se radi Srba, — a Raucha kao da nema! I najpametniji — rekao bi — ljudi, za koje bi čovjek rekao, da nješto misle, ne znadu drugo, nego po Srbima. I »Hrv. Slob.« pravo kaže veleći, da su naši neprijatelji podpuno postigli, što su htjeli. Hrvate su razdvojili u dva tabora i učinili ih nesposobnima za svaki narodni rad. Ali ako je to istina, istina je i to, da naši neprijatelji ne bi toga nikada postigli, da se preko 30 godina nije širila posebna »nauka« o Srbima: da Srba nema, da su to cincari i t. d., i t. d. To je bila kao sveta nauka, a zna se, tko ju je naučao. Dakako, da su Srbi bili sretni i zadovoljni, kad ih je Khuenova magjaronska vlada od ovakvih navala štitila i tetošila. Dok se i njeki Srbi nisu opametili i počeli s Hrvatima zajedno voditi novu narodnu politiku, radi koje su ih sada pune tamnice, kako su prije bile pune Hrvata.

Osvrnuli smo se na ovo zato, što »Hrv. Slob.« piše, da mi (naime Hrvati) nismo srbskoga pitanja potakli, pa da ga ne ćemo ni riešiti. — Nego tko ga je potakao i tko će ga bez nas riešiti? Komu mi možemo dati u ruke ovu stvar, koja se tiče našega života? Dok mi tako pilatski peremo ruke, — Frank i Rauch »rješavaju« srbsko pitanje.

Ladomer Frank — vlah. Čitamo u »Hrv. Slob.«, da je najstariji Frankov sin Ladomer (Vladimir) sin vlahinje, koja se zvala Rojčević. I zbilja, i mi se sjećamo, da je Jos. Frank i u novinama pisao, da mu je prvi sin došao na sviet kao nezakonsko diete, pa da je radi toga morao i sam otac promieniti vjeru. U ostalom ta je stvar s Rojčevićevom obćenito poznata, samo valjda malo ljudi znade, da je ta Rojčevićeva bila »vlahinja« (t. j. pravoslavne vjere). »Hrv. Slob.« dodaje još svemu tomu, da si svatko može pomisliti, kakvo stvorenje može nastati, kad se ovakve dvie krvi — židovska i vlaška — slože.

A mi velimo, štono rieč: sudbina jarac! Koliko je taj Ladomer širio laž, da su Radići vlahi, a kad tamo — on je sam zbilja vlah, i to baš po materi.

(»Dom«, God. 1912. Broj 10.)

Na koljena! Frankovi legionaši pokušali su, kako smo u kratko javili, umoriti Milu Starčevića i njegove drugove. Dr. Petričić ranjen je revolverom u gornji dio noge, a jedan mladić izpod srca. »Hrv. Slob.« piše, da se policija i ne miče, da nadje druge krivce osim

onih, koje su Milini drugovi sami uhvatili. Zbilja — u čudnoj smo državi, gdje jedni slobodno i strieljaju? »Hrv. Slob.« piše još, da je sudac, koji vodi iztragu proti uhvaćenim legionašima, bliži Frankov rodjak! Liepo.

No najstrašnije je ovo: Frankovo »Hrv. Pravo« pisalo je drugi dan poslie te nesreće, da žali i da ne odobrava, što se je dogodilo. No za koji dan je okrenulo i pisalo, da bi svaki pravi Hrvat morao na koljena pasti pred ovim mladićima, — koji su iz revolvera pucali na mirne ljude! I nikomu ništa, premda se po zakonu ima kazniti odobravanje i hvaljenje zločinstva!

Čovjek doista ne zna, pod čijom mi to vladom živimo, gdje državna vlast ne štiti života državljanina.

Mi se čudimo Mili Starčeviću, što nije učinio koraka, koji bi tu jedini bili na mjestu.

To već nije šala, jer su Frankovi pristaše eto pod zaštitom vlasti gospodari životu i smrti u Hrvatskoj.

Franka će »ubiti«! Frankovo »Hrv. Pr.« brani svoje legionaše time, što Frank dobiva nepodpisana pisma, u kojima mu se njetko grozi, da će ga ubiti. Razne novine s pravom pišu, da ta pisma pišu Frankovi ljudi, samo da se kako tako uzmogne opravdati ubijanje, koje su Frankovci započeli. Da je to lako moguće, vidi se po tom, što se je ovih dana u jednoj zagr. školi pronašlo, da je jedna frankovska učenica sama pisala pismo, u kojem se koješta govori o Nj. Veličanstvu kralju (to bi imalo biti »veleizdajničko« pismo), a potvorila je drugu učenicu pravoslavne vjere. Učenicama su poglavari zapoviedali, neka o tom šute i ništa ne pripoviedaju?

O Rauchovim špijunima smo javili, da su primili (što se zna) oko 7000 K. Sad se doznaje, da su te novce primili za laži, jer su Rauchu (ili drž. odvjetniku) slali lažne izvještaje. Dakle ne samo špijuni, nego i varalice! Tako je izmišljeno, da je njeka čitateljica Vodogažcova pisala njekakovo njemačko pismo o dolazku srbijanskih častnika u Lipik. Njeki pak Kukić (Srbin radikal, čini nam se) sam priznaje u novinama, da je izmislio njekakvo pismo! I to zato, kaže, što je morao, da prehrani svoju djecu, služili židovu Kandtu (ili Kohnu; to je taj glavni špijun), kad mu zagrebački Srbi nisu dali zaslužiti. — Da pljuneš na sve to, što li bi rekao?

Onaj tat, židov Engel, za kojega smo javili, da je pokrao skupe školske sprave (instrumente), u zagr. dolnjogradskoj gimnaziji, uzeo je za branitelja — Franka. Zato nije čudo, što Frankove »Novosti« pišu, da je taj tat pravo učeno čudo, pa da su mu se profesori divili, kad je predavajući kod policije ukradene stvari pokazivao, kako se je tima spravama — igrao. — Za to se osnivaju novine, da hvale tate! Ali se to i plaća — i to je onda Frankova politika!

Mile Starčević o Franku, odgovarajući mu u »Hrv. Slob.« piše: »Ja sam u očima dra Franka najgori zločinac! . . . On mene prezire. To mi je drago. Taj Frankov prezir je dokazom, da kao odvjetnik nisam nikoga prevario, nikoga oglobio, nikomu dao proračunano krivi savjet, nisam prodavao javne službe i položaje . . . da kao čovjek

nisam nikomu štete nanio, ničije poštenje oskvrnuo ni tudju ženu ni djevojku ni prevario ni zaveo . . . da kao javni radnik nisam od politike pravio vrelo svoga dohodka, da nisam šurovao potajno s neprijateljima hrvatskoga naroda, da nisam varao svoje drugove i istomišljenike . . . Neka iznese samo jedno moje nepošteno djelo, narod će zaboraviti javne i privatne i odvjetničke prljavštine dra Franka. Priznajem, da sam počinio velik grieh . . . što sam se svadjao s rodjenom braćom radi Franka . . . što sam ga gotovo prekasno upoznao. Uvjeren sam, da će mi povjest za to strogo suditi . . . Pravo mi je, da me dr. Frank vriedja . . . Meni se taj čovjek smili. Vidio sam ga više puta pred sobom plakati. Sada ga žalim kao kršćanin, jer vidim, da mu nema spasa . . . Zato mu opraštam i prevare i globljenja i uvrede, koje mi je nanio. Dovoljno je kažnjen . . . «

Ovo ne piše tkogod, kakav novinarski plaćenik, — ovo piše Mile Starčević, čovjek čist kao sunce i dobar kao duša. Pa kad još ima ljudi (svećenika!), kojima je Frank njekakav uzor, — onda, onda je to — a naše zlo, što drugo!

Frankovci za lažni ustav! »Pokret« je vrlo dobro zabilježio ovo: Na razpravi proti Srbima radi veleizdaje rekao je jedan obtuženik, da Hrvatska nije slobodna, jer u njoj vlada lažni ustav (kad ni sabora nema!). »Hrv. Pravo« na to kaže, da su te obtuženikove rieči drzovite! — Pa tko će onda što držati do Franka, kad viče tobože na nagodbu i vladu? Tko! Ludi sliepci i špekulanti!

Slovak — u Hrvatskoj tudjinac! Njeka rdjava učiteljska frankovska gladna gnjida (da prostite), koja je radi svoje smušenosti i umišljenosti dodijala već svakomu, a u najnovije vrieme se ugniezdila u »Hrv. Pr.«, gdje gotovo dan na dan zabada u zagrebačke učitelje, — piše ovih dana navaljujući na jednoga učitelja, da je tudjinac zato, što je Slovak, i pita: Gdje je bio taj Slovak, kad je domovinu trebalo braniti od Turaka? — A gdje je onda bio Frank, gnjido jedna? Magjarski ovamo doseljeni čifuti nisu tudjinci, a Slovaci su tudjinci!

Rauchova »Ustavnost« ima dopis iz Drniša u Dalmaciji. Hajde da pročitamo, što li rauhovci traže u Dalmaciji, jer znamo, da im je Dalmacija i sve hrvatsko deveta briga. I zbilja: dopis piše proti Srbima, — i to je sva briga Rauchova za Dalmaciju!

(»Dom«, God. 1912. Broj 11.)

»Vriedne seljake ne proganja nitko, ali vi ste se bavili politikom«. Ove rieči rekao je predsjedatelj razprave, koja se sada vodi proti Srbima u Zagrebu, a rekao ih je jednomu obtuženomu seljaku, kad je ovaj rekao, da je opazio, da vlada proganja baš vriedne seljake. Obtuženi seljak Jovanović na to je vrlo sgodno odgovorio: »Ja sam član države, pak mi nije svejedno kako se u državi upravlja. Prema tome sam morao znati, kome ću svoj glas dati«.

Kad ga je opet malo kasnije drž. odvjetnik okrivljivao radi toga, što je »nemirna duha«, odgovorio je Jovanović, da on drži, da seljak više nema samo trpjeti, nego se treba brinuti za sve, što se, oko njega zbiva i dogadja«.

Kako se vidi, mišljenje naše gospode o tom, da bi se i seljak mogao baviti i politikom i javnim životom u obće, tako je okorjelo i nepopravljivo, da i na onom mjestu, gdje bi se imalo sasvim mirno i razborito iztraživati i na tom mjestu mora seljak da čuje prikor za to, što hoće da živi i što hoće da znade, kamo idu njegovi krvavi žuljevi. Kako će to samo dugo trajati.

Stupnički župnik — proti narodu. Naši čitatelji znadu za družtvo sveučilištnih gradjana (jurista), koji uče nepismene čitati i pisati. Ovomu radu se mora svaki pravi prijatelj naroda veseliti, jer zbilja nema veće nesreće za narod, nego kad je sliep kod očiju. Ali čemu se zaista svaki Hrvat veseli, ne veseli se župnik u Stupníku kraj Zagreba, gdje su oni mladi ljudi počeli onakvu »školu za odrasle« i kamo je upravo s veseljem došlo preko 20 učenika i učenica. Župnik proti tomu nauku govori i u crkvi, ali još više, kako pripoviedaju sami učenici, odvraća pojedine učenike i njihove roditelje, da ne puštaju svoje djece u tu školu, jer se, veli župnik, ne zna, kakvi su i tko su ti ljudi, koji uče. (Taj župnik sigurno misli, da bi bili morali doći prije njega moliti za milost, da im dozvoli držati školu sa nepismenima).

I onda će se taj gospodin čuditi, ako narod bude još jače proti njemu, nego što je bio do sada, kad eto sam najgadnije radi proti narodu i proti narodnom prosvjećivanju.

Frankov govor o političkom položaju. Na svoj imendan, dne 19. ožujka, zahvaljujući se svojim pristašama za čestitke rekao je Jos. Frank medju ostalim i ovo: »Nema dvojbe, kad bi se i mi stavili uz bok hrvatsko-srbskoj koaliciji i njihovim pomagačima, tada se vlada baruna Raucha ne bi mogla držati. Istina je i to, da ta vlada ne može izvojštiti državo-pravne stečevine za hrvatski narod. No što bi bila posljedica, da sada tu vladu srušimo? Zar bi došla opet na kormilo koalicija? Ja dvojim... Medjutim recimo, da opet pomognemo toj koaliciji u sedlo, kako smo joj pomogli god. 1906. Mi još danas i dobro ćutimo u svim kostima, kako je nas tada zajašila koalicija, a kako je zajašila hrvatski narod. Ta ona je stvorila onaj srbizam, koji raztvara sile hrvatskoga naroda. Ona se danas izpričava, da je to stvorio grof Khuen Hedervary. Ali to nije istina, grof Khuen Hedervary uzgajao je srbizam samo do stanovite granice, da mu služi, ali nije tako daleko išao... da bi po srbizmu dao uništavati svetinje hrvatskoga naroda te da bi srbskom propagandom stvarao pogibelj za obstanak hrvatskoga naroda i za sigurnost monarkije. To je djelo koalicije... Zar da takvoj koaliciji pomognemo do vlasti?... S druge strane barun Rauch vidljivo vrši tuj neku zadaću, koja ide u prilog našoj stranci. On suzbija srbsku propagandu. Ako i... služi i mora služiti namjerama magjarskih vlastodržaca ipak... želimo... da on ovu politiku pobijanja neovlaštenoga srbizma sustavno nastavi. Zar ne bi s naše strane bila baš luda politika, kad bi mi njega priečili u tom radu?«...

Ovo je prilično jasno i otvoreno rečeno, tako da ne treba ništa tumačiti onomu, tko misli, kada čita. Jedno pitanje možda je ipak na mjestu, i to ovo: Ako je Khuen »uzgajao srbizam, da mu (srbizam Khuenu) služi«, nije li lako vjerovati, da Rauch isto tako »vrši« zadaću, koja ide u prilog »frankovcima — samo zato, da mu (frankovci Rauchu) služe, jer on sam — Rauch — »služi i mora služiti Magjarima?« Može li tu onda biti govora o tom, da Rauch koristi hrvatskoj stvari?

Komu je A. Starčević ostavio »svoju muku«? Frank se je često hvalio, da je utemeljitelj stranke prava pok. A. Starčević njemu ostavio »svoju muku«, t. j. valjda stranku ili vodjenje stranke. Sada Mile Starčević pobijajući u »Hrv. Slob.« Frankovo izvraćanje novoga starčevićanskoga programa izpravlja i tu stvar veleći, da je to pok. njegov stric rekao onda, kad je bio govor o tom, tko će se brinuti za izdavanje novina, pa da je tu brigu, koju je dotle imao često na vratu sam Starčević, ostavio Franku, jer je Frank jedini imao novaca (za kauciju). To je dakle ta »muka«.

»Dodje li do rata sa Srbijom, razbistrit će se koješta, što je u Hrvatskoj u zadnje vrieme zbivalo i zbiva, a što se danas još nikako razumjeti ne može«. — To čitamo u »Hrvatskoj« od 21. o. mj. U istom članku čitamo, da ima »naivnika« (t. j. bedaka), kojima ne ide u glavu, što su se Magjari poslie riečke rezolucije iznevjerili Hrvatima. »Kad se zamislimo samo malo u magjarsku političku prošlost, sve je jasno«. — Nama bome čitavo ovo pisanje nije nikako jasno.

(»Dom«, God. 1912. Broj 12.)

Tko im je vodja! Ima ljudi, koji Jos. Franka drže pametnim čovjekom. Ti ga sigurno ne poznaju, ili ne znaju, što je to pametan čovjek. Tkogod je naime Jos. Franka čuo, kad govori, ili čitao, što piše, morao se uvjeriti, bio učen ili neuk, da u njega nema ni srca, ni uma. A tko ga omjeri većom mjerom, odmah vidi, da taj čovjek nema ništa, što svaki, kakav-takav vodja mora imati. A što taj čovjek piše, to je pravo ruglo i u misli, i u načinu i u jeziku. Evo sad je počeo gnjaviti čitaoce »Hrv. Prava« njekakvim člancima pod naslovom »Na putu k cilju«. Jadnik jedan — nije znao ni to, kako bi počeo, nego (sam kaže) izpisao iz jednoga kalendara, što tamo piše na 30. ožujka: »Sunce izlieva (!) neprestance svoje svietlo na zemlju, ali se time svietlo ne izcrpljuje... Sunce ne pokazuje ni razdražljivosti, ni gnieva i ne umara se... U tami ostavlja samo ono, što se odvraća od njegova lica«. Ovu mudrost o suncu, kaže dalje Frank, nadopunio je »moj mladi prijatelj Mijo Stuparić, seljak iz Vidrenjaka, hrvatskom rečenicom: »Sunce prolazi kroz kaljava mjesta, ali se ne okalja«. Kao sunce — tako i »čista (frankovska «ideja hrvatstva«): ni ona se ne izcrpljuje, ne pokazuje razdražljivosti (a legije? a revolveri?)...

Čovjek zbilja ne zna, šta Frank drži o svojim pristašama, kad politički članak u ovo ozbiljno vrieme počinje ovakvim blezgavomudrolijskim klepetanjem. Prispodobe su liepa stvar, ali kad su na mjestu. A kako ovamo dolazi poštovani inače Mijo Stuparić? Zar zato, što je znao ponoviti i valjda na nesgodnu mjestu upotrebiti u školi naučenu inače liepu rečenicu?

Nas je zbilja stid, što ovakav čovjek može biti vodja i petorici Hrvata. Ta ovakvo hinjeno mudračko kreveljenje, kojim se ovaj

nenaobraženi židov bez talenta i osjećaja često služi, upravo je ogavno, tako da mi ne pojmimo, tko to može čitati. — A vidjet ćete: Poslie ovakvoga iz kalendara prepisanoga početka sa suncem — doći će najgadnije psovke, podmetanje, izvraćanje i t. d. Brr!

Rauchov »hausjud«. »Hrv. Slob.« piše: Poznato je, da je malone svaki magjarski velikaš imao svoga židova, koji se je brinuo za njegovo gospodarstvo te svom gospodaru dobavljao novaca, prodavao poljski prirod i blago i u obće vodio gospodarstvo. Takav se židov zvao: »kućni židov« (ili njemački »hausjud«). Takav se židov za njeko vrieme obogatio i obično kupio od svoga gospodara imanje i grad, — a velikaš se morao seliti iz djedovskoga grada. Pa kako je prije takav židov bio ponizan i pokoran kao rob, postao je, kad se je obogatio, ohol i drzovit i prema istomu svom gospodaru.

Takvoga »hausjuda« ima i Rauch, a tko je to, to zna cieli sviet. I taj Rauchov »hausjud« postao je sada, kad se je osilio, prema Rauchu drzovit, pa mu poručuje (u govoru na Josipovo, kako smo priobćili), da on, hausjud, Raucha drži, jer da bi Rauchova vladala pala, kad je ne bi »hausjud« držao i pomagao joj. »Hrv. Slob.« misli da se Rauch ne bi smio dati vriedjati od svoga »hausjuda«.

Čemu to? Čitamo u »Hrv. Nar.« dosta obširno opisano, kako su se prije više stotina godina rimski kardinali znali gadno i sramotski zabavljati, pa to »Hrv. Nar.« piše u račun katoličkomu svećenstvu i Crkvi. Mi mislimo o tom ovako: Ima potrebnijih stvari, koje treba narodu znati, nego što su ovakve gadarije, što ih bezposleni »učenjaci« vade iz starih knjiga. Što je bilo, bilo je — danas toga nema. To je jedno. A drugo: Ne mogu se te gadarije tovariti na ledja samo svećenstvu i Crkvi, nego evo, što je: Bezposlena gospoda — to su od vajkada bile najgadnije živine. Dalje: U ono vrieme bila su sva gospoda ovako razuzdana. Napokon: Ono su bili Talijani, koji ni danas nemaju pravoga srama. — Sramota je dakako i za katol. svećenstvo i za Crkvu, što ni crkveni poglavari nisu koji put bili bolji od ostaloga svieta, a istina je i to, da bi ratoborni današnji katolici morali biti gledeći na to mnogo čedniji i skromniji, pa mesti malo i pred svojim vratima.

Glavna skupština »Matice Hrvatske« obdržavala se dne 25. siečnja o. g., a mi je spominjemo s dva razloga: Prvo zato, što je na toj skupštini počelo izmirenje tako zvanih »starih« i »mladih« književnika, koji već četiri, pet godina vode boj — na štetu hrvatske književnosti, — a drugo zato, što su ovaj put pokušali frankovci, da ovo staro hrvatsko družtvo (»Matica« je osnovana god. 1842.) dobiju u svoje ruke, ali su sramotno propali. Kad se je naime pročulo, da se »Matici« hoće da nametnu za gospodare frankovci, protivnici temeljnim mislima naših preporoditelja, koji su »Maticu« osnovali, — zaboravili su književnici sve sitne razpre, te složno ustali proti frankovskoj drzovitosti, i to tim više, što su frankovci htjeli izabrati predsjednikom »Matice« staroga magjarona-khuenovca, sramotno glasovitoga Kršnjavija, koji je uz druga zločinstva proti Hrvatskoj domovini dopustio iz naše Rieke odstraniti hrvatsku gimnaziju, a u hrvatske škole uveo magjarski jezik. I taj sada hoće da bude na čelu prvomu hrvatskomu prosvjetnomu družtvu! Nije zato čudo, što je na samoj skupštini ustao poznati u Zagrebu poštenja, inženjer Kolar, i rekao ovako: »Do sada je stolica predsjednika »Matice Hrvatske« bila neokaljana, a sada njeki predlažu za tu stolicu čovjeka« ... Predsjednik skupštine nije mu dao dalje govoriti, pa Kolar reče još samo: »I ne treba više da govorim: svi su me razumjeli!« I istina je, da su ga razumjeli. Preko 200 ljudi je čulo, da bi Kršnjavi okaljao stolicu predsjednika naše »Matice«, a taj čovjek nije na to ni pisnuo! To je koža na obrazu! Od 200 skupštinara dobio je taj čovjek 51 glas, premda su frankovci dan prije skupštine upisali do 30 novih članova i doveli na skupštinu sve svoje čifute. Frankovci su u svom biesu pisali, da je taj njihov sramotni poraz posljedica sporazuma napredne i seljačke stranke, jer tobože ne vide da je protiv njih sve, što je pošteno. Ta i sami su njeki svećenici glasovali proti njima.

Ovaj složni rad na prosvjetnom polju imat će svakako i drugih dobrih posljedica, a to nam u ovo teško vrieme podaje nade, da će ipak i medju gospodom biti sve to bolje, što je nama tim milije, što u tom poslu sudjeluju i dvojica naših ljudi (Dr. Ante Radić, koji je tajnik »Matice«, i Oton Iveković, koji je odbornik).

Proti Franku ustaje i »Hrvatstvo« i to radi njegova govora, što ga je držao na Josipovo i u kojem je priznao, ili bolje: u kojem se je pohvalio, da on drži Rauchovu vladu, a da Rauch zato dopušta, da se Frankova stranka širi, jer daje njegovim pristašama razne pomoći i pogodnosti. »Hrvatstvo«, uz koje pristaje dobar dio svećenstva, branilo je do sada Franka, pa je zato sasvim naravski, da se svatko pita: Što je to? Mi ne znamo, ali nam se čini, da je »Hrvatstvo« dobilo takvu uputu iz Beča. Frank je naime svoju službu obavio, pa ga sad više u Beču ne trebaju: Rata ne će biti, »legije« za klanje »Srba« i »posrbica« nisu više potrebne, a ne treba više ni boja s koalicijom. Sad treba da bude opet malo mir. Mi to sudimo po tom, što znamo stalno, da su njeki Frankovski svećenici dobili iz Beča u svoje vrieme uputu, da pristupe u Frankovu stranku. Franku se je dakle dogodilo nješto slično, što i koaliciji: koaliciju su upotriebili za sebe Magjari, a onda ju ostavili, a Franka je upotriebila i bečka i peštanska vlada proti Srbima i proti koaliciji, a sad ga ostavljaju.

Frank to vidi. Znajući, da mu je svećenstvo glavna podpora, silno se uplašio, pa sam hvata pero, da odvrati pogibelj, koja je — sam kaže! — naperena »pače i proti obstanku (Frankove) stranke!« — Idem da vidimo, što će sada izmisliti. Dosad je napisao samo 1. članak (o kojem govorimo na drugom mjestu).

Da je naše nagadjanje o držanju »Hrvatstva« opravdano, sudimo i po tom, što slovenski klerikalci (popovska stranka) u svojem »Slovencu« pišu protiv Franku, prigovarajući mu što narod razdražuje proti Srbima. »Slovenec« svršava svoj članak: »Še (još) enkrat iz cele duše fuj!« — »Hrv. Pr.« na to kaže: »Neka se proti nam slože svi jugoslavenski i sjeveroslavenski zastupnici i novine, — nas to ne smeta, nama je to dokaz, da smo na — pravom putu!«

Proti hrv.-srb. koalicije piše njeki bečki učenjak-povjestničar po imenu Fridjung u velikim bečkim novinama (»Neu Freie Presse«) i veli, da ima dokaze, da su njekoji zastupnici koalicije bili u svezi sa srbijanskom vladom i da su od nje primali novaca. Tuškan, predsjednik koalicije, i Medaković, predsjednik kluba hrv. delegata na peštanskom saboru, pozvali su toga Fridjunga, neka kaže, koji su to zastupnici, no on odgovara, da ne će pružati novih dokaza za veleizdajničku parnicu, koja se sada vodi u Zagrebu. Na to novine koalicije pišu, da će koalicija tužiti Fridjunga. (Tko će ga tužiti, kad nikoga nije imenovao?!) Jedan, kojega je imenovao (Supilo), taj ga je već tužio.

Ovu stvar donaša »Hrv. Pravo« debelim slovima pod različnim naslovima: nova veleizdaja, strašan poraz koalicije i t. d. No već drugi dan bilo je jasno, o čem se radi: Sad, kad se primiri Srbija, morat će se i u Hrvatskoj napraviti red, t. j. treba sazvati sabor, ili odrediti nove izbore. No u svakom slučaju treba računati s koalicijom, pa ako već ne bude drugačije, morat će joj kralj dati vladu. To sada treba osujetiti, treba zapriečiti, da koalicija ne dodje na vladu. Zato su kralju javili, da je koalicija bila u svezi sa srbijanskom vladom, pače to i priznaju, da su spisi o tom već na stolu Nj. Veličanstva. Jučerašnje »Hrv. Pravo« daje si telefonirati iz Pešte, da se je koalicija zbilja spremala na vladu i da su za nju bili njeki košutovci i grupa predsjednika peštanskoga sabora Justha, no sada da je vriednost koalicije pala i kod samih Magjara i da joj je Fridjung zadao smrtni udarac!

Sve ovo nije ništa nova. Koalicija je naime još prije, nego je došla na vladu, bila pred kraljem opisana, da je kralju nevjerna i veleizdajnička, i onda je »Hrv. Pravo« donašalo članke nekakvoga Argusa. Sad se to ponavlja, a koalicija se može samo veseliti, jer je to znak, da će — na vladu.

Kako ljudi pišu po svom »uvjerenju«. Već i naši čitatelji znadu, kako su magjaronski političari i njihovi pomagači spremni za novac na sve. Sada dolaze viesti iz Pešte, kako je bivši ministar trgovine Vörös (Vereš) iz blagajne državnih željeznica (dakle i našim novcem) podmićivao novinare, da pišu po njegovoj volji. Potrošio je na to ni više ni manje, nego 200 hiljada kruna, od kojih su novaca primale pojedine novine ili njihovi urednici po 14, 16, 20 i više hiljada kruna, a tek njeki od tih su se zadovoljili sa jednom dvie ili tri hiljade kruna. Napokon je iz toga magjarskoga stola dobio i kod nas bivši magjaronski list »Dnevni List« u Zagrebu 1000 K.

Jedne zagrebačke novine k tomu dodaju: »Znatiželjni smo, da li i (Rachova) »Ustavnost« uživa slične blagodati«. Kad se već govori o podplaćenim novinarima, mi bismo rado znali i još nješto drugo, ali za sada neka bude. Ta oni će se već sami odati!

(»Dom«, God. 1912. Broj 13.)

Ima li još dosta zemlje na svietu? Često se čuje rieč, da je već previše ljudi na svietu i da sviet nema na čem živjeti. I zbilja, za naše krajeve to je istina, jer na pr. u hrvatskom zagorju ima već

tako malo zemlje, da ciela obitelj živi na pol rali zemlje! Istina je, po ostaloj Hrvatskoj ima više zemlje, ali su ipak riedki seljaci, koji bi imali više od deset rali, a koji ima preko dvadeset, to je već gazda. A po ostaloj Evropi ima zemlje još manje, jedino u Rusiji ima je znatno više. Jednako je malo zemlje i u Aziji, osobito u Kitaju.

Ali sasvim je drugačije u Americi, osobito u južnoj Americi, gdje još ima zbilja i previše zemlje. Tako je na pr. sama država (republika) Brazilija samo nešto manja od ciele Evrope, jer ima preko osam milijuna četvornih kilometara, t. j. po prilici 15 puta više nego ciela naša carevina (ili dviestoputa više od banske Hrvatske!). A živi u toj Braziliji samo oko 15 milijuna naroda, a moglo bi živjeti i 500 milijuna, kad bi bila naseljena kao Hrvatska. A treba spomenuti, da je zemlja dobra i da u njoj sve rodi, pa i pšenica, kukuruz, vino i t. d.

U južnoj je Americi i Argentina, o kojoj se je i u našim novinama dosta pisalo. Argentina je četiri puta veća od naše carevine, pa bi mogla hraniti i 200 milijuna naroda, a u istinu živi u njoj samo oko osam milijuna. A ima još u Americi zemlje osim Argentine i Brazilije.

Mislio bi sada mnogi: Pa kako to, da se narod ovdje u Evropi i u Aziji ovako gnjete? Zašto se ne seli u Ameriku, gdje ima toliko zemlje? Ili, ako se i seli, kao što znamo i vidimo, zašto se seli tako malo i zašto se ljudi odanle vraćaju?

Ovo je veliko pitanje, na koje se ne dade u kratko odgovoriti. Prije svega treba držati na pameti, da to nije samo tako ostaviti dom. Sam čovjek, bez žene i djece, još se lako odseli, — ali takav čovjek ne može tako lako početi gospodarstvo na polju, takav je samo za fabriku. A seliti se s familijom, — na to se čovjek težko odluči, osobito, kad ne zna sigurno, što ga tamo čeka. Zato će trebati još dosta vremena i još veća nužda mora pritisnuti narod, dok se pusta Amerika naseli.

Baš ovih dana pišu novine, da su se iz Argentine vratila dva naša čovjeka, odvjetnik Hrvatske Poljodjelske Banke Janda i župnik Zagorac, da vide bi li što bilo iz toga, da bi naši ljudi polazili, i to na zaslužbu, u tu zemlju. Ali odvjetnik Janda, kako pišu novine, još ni sam ne zna, što bi o tom mislio. Nije to dakle tako lako — naseliti zemlju, ili joj naći radnika. Nije dosta samo zemlja, nego treba stvoriti i dom, a to je već mnogo.

(»Dom«, God. 1912. Broj 15.)

»Prijatelj Naroda« (koji je 4 broja zaostao) piše u zadnjem 18. broju 20 redaka o Ugarskoj, 2 i pol stupca piše župnik Zagorac o svojem putovanju, u Argentinu; o hrvatskoj ratnoj mornarici u staro vrieme, o postanku Zemlje. Medju bilježkama javlja, da je Stj. Radić osudjen na tri, pa opet na tri mjeseca, da mu se zatvor računa od 7. svibnja i da je premješten u uze zagrebačkog sudb. stola. Javlja i za dra Ivana Lorkovića, da je dne 26. svibnja izašao iz zatvora, pošto je odsjedio tri mjeseca. Medju viestima donosi, da se traže baštinici Johna Dobrića-Dobreka i prijave kod redarstva (policije) u Zagrebu, za tim, kako je Gj. Senić iz Bošnjaka dobio od trgovca

na Rieci patvoreno vino, kako je u župnoj crkvi u Krap. Toplicama iz milodarske škrabice ukradeno 40 K, kako je Fr. Šoštarić u St. Bistri, na drugi dan Duhova nastrielio 4 seljaka, medvjed u Blatnici u Bosni zaklao dva vola, a vuci izjeli 13 koza i kako je negdje u Segedinu neki Pavao Korago živio s rodjenom materom i imao djece s njom. Medju svašticama spominje bombe u ug. saboru, pa kako se je na automobilu ubio neki vojvoda Kumberland, da u Parizu izlaze prosjačke novine i da se u Njemačkoj gradi najveći parobrod »Imperator«. Ima i pjesmu, u kojoj Mihovil Danko pjeva o slugi, koji više ne će da služi, a gazda se na to tako razljuti, da je »svim slugam sveca kleo«.

Medju zagrebačkim književnicima bilo je u zadnje vrieme opet nešto prepirke. Premda za te njihove prepirke ne mari ni svaki stoti (možda ni jedan od tisuće!) zagrebčana, ne će biti ipak zla, ako i o tom kažemo koju rieč.

Prva je prepirka nastala radi toga, što je tajnik družtva hrvatskih književnika u Zagrebu na glavnoj skupštini toga družtva govorio od prilike ovako: Kod nas se Hrvata misli, da književnost ima biti rodoljubna, t. j. da ima slaviti rodoljube i rodoljubnu misao. Ali takva književnost ne valja. Prava književnost ne pita ni za Hrvate, ni za Magjare, ni za Niemce, ni za magjarone, ni za pravaše, — prava književnost ima iznašati i davati samo ono, što je liepo, što je umjetnost. Knjiga nema služiti rodoljublju i domovini, nego umjetnosti. — Proti ovomu mišljenju ustali su njeki književnici i od tuda prepirka u novinama.

Druga je prepirka nastala ovako: Jedan izvrstni pisac (Ivo Vojnović) napisao je za kazalište (teatar) jednu igru pod naslovom »Gospodja sa suncokretom«. U ovoj se igri predočuje, kako jedna gospodja mami k sebi gospodu mužkarce, onda ih ostavlja, oni za njom luduju, a napokon poludi ona i uzme si život. U kazalište je došlo dosta svieta, da vidi ovu igru, pa je u kazališnoj blagajni bilo i novaca, a to je nadzorniku kazališta glavno. Zato je nadzornik kazališta napisao u novine opomenu hrvatskim književnicima, neka pišu ovako, kao Ivo Vojnović, t. j. neka pišu ono što sviet rado gleda (t. j. na pr. kako žena mami mužkarce), pa će biti, kaže, i novaca i pisci će doći na glas i po svietu, a ne samo doma. A neka ne pišu kojekakve dosadne stvari, kako je netko dobar, pametan, strpljiv i t. d., jer to nitko rado ne gleda i za to ne mari. — Ako bude zgode, o ovom bi se bilo vriedno potanje porazgovoriti.

(»Dom«, God. 1912. Broj 17.)

Večera rodoljuba kod nadbiskupa Stadlera. Njekoji prvaci stranke prava u banskoj Hrvatskoj (M. Starčević, dr. Aleksandar Horvat i drugi) bavili su se polovicom ovoga mjeseca u Sarajevu u domovinskom poslu, pa ih je nadbiskup Stadler uz njekoje domaće (Sunarića, Mandića, Veselićića, pa svoje kanonike) pozvao na večeru. Po kratkom opisu u »Hrvatskoj« iz pera K. Šegvića vidi se, da su uzvanici bili zadovoljni i da se liepo nazdravljalo. Više se ne zna, a i ne treba da se zna. Glavno je, da su naši ljudi bili zajedno, da su bili zadovoljni i da im je bilo dobro. Njekoji su se čudili, što

nadbiskup Stadler »smije« pozivati k sebi i častiti ovakve odlučne, tvrde i nepomirljive političare, i što im je povrh toga jedan tamo njihov sumišljenik izhodio kod bos.-herceg. željeznice (valjda besplatni) prvi razred. Oh, oh, kako naši ljudi još malo vide uza sve to, što se danas dogadja!

»Natrag k polju!« Naši se čitaoci sjećaju, što je pod ovim naslovom razlagao odlični naš prijatelj, nar. zast. u dalm. saboru g. I. F. Lupis, pa kako je »Hrv. Narod« ustao proti tomu razlaganju, na što mu je g. Lupis takodjer odgovorio, no ljudi »Hrv. Nar.« nisu se nikako, što no rieč, dali krstiti. Sve kao da su vikali: »Ne, ne, ne ćemo natrag k polju, ne treba natrag k polju! Tvornice, tvornice! Tvornica nam treba. Koliko bolje živi radnik od seljaka!«

Sad su, čini se, i oni oko »Hrv. Nar.« uvidjeli, da to nije šala, što se u industrijalnim (tvorničkim) državama, osobito u Englezkoj, i Francezkoj dogadja. Nedavno je naime »Hrv. Narod« pisao o pogibelji ili krizi, u kojoj se industrijalni sviet nalazi, pa onda spominje i ono pisanje, te veli, ne bi li se samo tako izpričao, da je u »Domu« pisalo, da svi moramo biti poljodjelci i da se svi imamo vratiti k polju, dakle valjda i popovi, i sudci, i učitelji, pa i banovi i carevi!

Videći, kud je zabasao, »Hrv. Narod« već je onda pisao tako, kao da je g. Lupis pisao, da svi moramo natrag k polju, pa da tvornica i ne treba. A g. Lupis im je već onda odgovorio s tri rieči upitavši: Zar smo djeca, da tako neozbiljno razpravljamo? Pa i mi im i danas vrlo rado priuštujemo veselje, neka se tješe, da smo mi pisali, da sve treba da se vrati k polju. Mi dakle imamo krivo tjerajući sve natrag k polju, a »Hrv. Nar.« ima pravo zagovarajući takodjer na svoj način poljodjelstvo: Neka dakle on razloži, ako ne valja i ne treba da se sve tobože povrati polju i da svi ljudi budu poljodjelci. — Kojim putem treba udariti, a da i nas ne stigne danas sutra onakova nevolja, kakva prieti industrijalnim državama.

Židovi u Ugarskoj. Kako je poznato, u Ugarskoj ima vrlo mnogo židova, i to preko 800.000 (u samoj Pešti do 400.000). Premda to nije ni dvadeseti dio ciele Ugarske, ipak je istina, da se u židovskim rukama nalazi gotovo sva ugarska trgovina i gotovo sve novine, za tim od odvjetnika su tri četvrtine židovi, od liečnika polovica, od inžinira trećina, a od kapitala (novaca), koji se daje na lihvarske kamate, devet desetina, t. j. skoro sve. Po tom nije previše rečeno, ako se kaže, da je židovima u Ugarskoj sve u rukama. A kad se svemu tomu doda, da su židovi glavni oslon politike u Ugarskoj, onda je istina, da im je u rukama i ciela Ugarska. Ne bi čovjek vjerovao, pa će se mnogi i začuditi, kad čuje, da su političari i zastupnici, za koje bi čovjek po prezimenu sudio, da su Magjari, — da su židovi, kao na pr. Telegdy, Barvai, Vadasz, Nagy, pa i isti onaj Kovač (koji je ono pucao na Tiszu) — sve su to židovi, samo što to nisu svi.

Sve ovo vadimo iz »Hrv. Pokreta«, koji to opet vadi iz socijalističkih peštanskih novina »Vilag«.

Da se bolje razumije, ili da se čovjek više čudi, treba spomenuti, da su socijalisti i židovi veliki prijatelji, kao što su i svi libe-

ralci veliki prijatelji, židova. I naš »Hrv. Pokret« liberalni je list i nikada u njemu nema tužbe na židove. A sve se to lako razumije od tuda, što je i liberalcima i socijalistima glavno, da pobijaju veleposjednike i svećenstvo, i to ih veže sa židovima. Uz to židovi imadu novaca, a za novce se dade liepo pisati i mudro mučati, pri čem su i židovi i liberalni novinari majstori.

Ali sad se, čini se, stvar okreće, ili barem miče. A da se zbilja okrene, bio bi to znamenit dogadjaj za cielu carevinu, pače za Evropu.

Englezka i Francezka u velikoj su pogibelji, i to radi toga, što mnogobrojni radnici svaki čas obustavljaju posao, pa ne rade, nego »štrajkuju«. Mi sebi to ni pomisliti ne možemo, kako je to, kad stotine tisuća radnika prestane raditi. Nije tomu davno, što su u Englezkoj štrajkovali ugljenokopači, a sada štrajkuju prevozni radnici. Vlada neprestano vieća s vodjama radnika, kako bi se stvar uredila.

U Francezkoj štrajkuju mornari. Čim koji brod dodje u Marsilju (to je glavna morska luka ili pristanište u Francezkoj), odmah mornari zahtievaju da ih puste na suho, — i prestanu raditi. Na stotine brodova stoji, koji ne mogu na put, jer nema mornara. Kolika tu nastaje šteta, koliko se robe pokvari, koliki sviet uzalud čeka na robu, što sve rade bezposleni radnici, — mi to ni pomisliti ne možemo. Ministarsko vieće već se više puta sastalo da vieća, što bi se dalo učiniti, ali izlaza nema.

Naši čitaoci, koji su pažljivo čitali, što je pisao odlični naš prijatelj, nar. zast. u dalm. saboru, g. I. F. Lupis, — oni razumiju, što je sve to: previše se gledalo, da se razvija tvorničarstvo, narod je ostavio polje i sela te nagrnuo u gradove, — a sad uza sve to veće radničke plaće, ne može živjeti, pa traži još veće plaće, a kad se ne da, ne idu na posao! Što im je stalo! Njihovo žito ne će pokisnuti, nit će ga voda odnieti!

»Natrag k polju!«

(»Dom«, God. 1912. Broj 19.)

Koji nisu dobili opomene, a duguju, dobit će ju za koji dan. Do sada su dobili redom po abecedi svi od A do Pavića. Dakle, koji po slovima dolaze iza Pavića, ti će još dobiti. Ako medjutim pošalju predplatu i prije, tim bolje.

Koji su dobili opomenu, a nisu platili ili ne plate, ili se barem ne jave najdulje za 10 dana iza opomene, ti će dobiti još 26. broj »Doma«, a onda će im se obustaviti, a za stari dug i za polovicu predplate za god. 1912. utjerivat ćemo bez obzira svakim mogućim načinom. Krivo ne ćemo učiniti nikomu, jer nismo novina slali bez pitanja, a čuvamo listove i dopisnice, kojima su novine naručene, a imamo upisano i to, gdje se je, kada i komu tko prijavio za predplatnika. Čekali smo dugo, mnoge i dulje nego što bi se smjelo (i po pet godina!), a opominjali i molili i po tri puta. Čim je tko novine vratio, brisali smo ga.

Malo ih ima, koji se ljute na opomene. Od 1000 dužnika, što smo do sada opomenuli, jedva ima pet šest prostaka i neotesanaca, koji

sad grde i psuju i kojekako se izgovaraju: da su dobili samo dva-tri broja, ili čak da nisu ni naručili novina (a primali ih jesu po više godina!). Mi ćemo im dokazati, da su naručili i primali, a onda ćemo njihove psovke odštampati, da se vidi, kakvi su ljudi. Sreća, kako rekosmo, što je takvih malo. Ali ćemo im imena proglasiti zato, da s vremenom bude ovakvih kukavica još manje, neka im se svatko uklanja, neka ih čestiti ljudi ne primaju u nikakvo svoje družtvo, jer u nikakvo družtvo ne spadaju ljudi, kojim njihova rieč nije ništa i koji bi htjeli na tudji račun dobivati i drugo, kad hoće novine. A to im se mora zamjeriti tim više, što se »Dom« izdaje seljačkom mukom, pa ima tužnih seljaka, koji i tu misle »ošuknuti«. Sram ih bilo!

Prijatelje molimo najprvo, da sami što prije učine svoju dužnost i bez opomene, a onda da ponukaju i druge, osobito stare dužnike, za koje ili znadu, ili ih mi posebice umolimo. Živim nastojanjem dade se tu mnogo učiniti.

Listajući knjigu naših predplatnika nalazimo ih na stotine i stotine, koji od prve (1907.) godine do sada platiše u redu i točno svaku godinu. Mi im sada svima zajedno hvalimo, a prvom zgodom objelodanit ćemo častna njihova imena, neka se zna, koji su to stupovi, koji ovaj »Dom« od početka nose i drže. Hvala im i čast im!

Ovi naši prijatelji većinom znadu, kolike su naše brige i težkoće. A da znadu i to, što je tomu krivo, neka znadu, da je tomu kriv samo nemar predplatnika. Naša je tiskara, kako naši prijatelji znadu, često u kuburi i za 200 K, pače i za 50 i 20 K, a čujte ove brojke: Dužnici, koji još uviek »Dom« primaju, i to samo oni od A do Pavića duguju 8. 685.79 K. A do kraja abecede nabrat će se sigurno i preko 12.000 Kruna. A gdje su dužnici, kojima je »Dom« obustavljen! Znajte, da ih ima 5000 (pet tisuća) kojima je »Dom« obustavljen, a od ovih barem 4000, koji su ostali dužni najmanje za jednu godinu. Ta to je sigurno (mi ćemo skoro i točno izračunati) 20.000 K! A s onih 12.000, što duguju sadašnji predplatnici, to je preko 32.000 K!

Polovicu ove svote, t. j. najmanje 15 do 16.000 K (i to ćemo točno izračunati) — toliko smo potrošili gotova novca za ove dužnike, i to na marke, papir i tisak. Da nam je barem ovaj naš gotov novac! Pa makar i bez kamata! A gdje su kamati, koje smo morali i moramo plaćati na ovaj novac? Same te kamate na ovaj za dužnike potrošeni novac iznašaju u ovih 4—5 godina 10.000 K (i to ćemo točno izračunati).

I tako da se mirne duše može reći, da su »Domovi« dužnici u ovo pet i pol godina proždrli, da prostite, najmanje 25.000 K gotovog novca.

Mi ovaj novac moramo dobiti. Naši dužnici nisu bezkućnici. Nepoštenjaka ima malo. Umrlo ih je, koliko smo pobilježili, jedva 20, koji nisu platili, a ni njihovi ne će da plate. U Ameriku ih je otišlo takodjer kojih 20, a svi ostali mogu platiti i — platit će, samo neka svaki sam i oko sebe o tom nastoji. To je najsigurniji put, da se naša tiskara uzdrži. Postignemo li to, ne treba nam ništa drugo smišljati ni započimati.

A u buduće — paziti. »Dom« se ne će na novo slati nikomu, tko unapried ne plati za prvu godinu barem četvrtinu predplate. Nikomu!

A do konca prve četvrti treba da je preplata za prošlu godinu plaćena, inače se list obustavlja.

Tako ćemo s božjom pomoću, marom i najstojanjem doći u red: uzdržati ove novine, mnogima od vas tako drage, pa ne ćemo žaliti ni za izgubljenim tisućama: ta nisu ni one prošle ni na špekulaciju, ni na kakvu drugu nepotrebnu svrhu, nego su žrtvovane za prosvjetu, slogu, čast i napredak seljačkoga naroda, pa makar bilo i takvih, koji to nisu znali cieniti. Ali kad bi svi znali, ne bi ovakvih novina skoro ni trebalo.

U ime uredničtva i uprave »Doma«

Dr. Ante Radić.

(»Dom«, God. 1912. Broj 22.)

Družtvo proti nepismenosti (Družtvo hrv. sveuč. gradjana za pouku nepismenih) priredilo je pred mjesec dana (30. lipnja) u Dugom selu kod izpita svojih učenika malo predavanje uz svirku i pjevanje. Priredjeno je to po primjeru čeških »narodnih zborova«, te je premda je to tek prvi pokušaj, podpuno uspjelo. Uz pjevanje seljačkoga pjevačkoga družtva, uz liepu deklamaciju jednoga učenika i uz sam izpit nedavnih analfabeta i govor abecedaša narod je počeo osjećati, da bi toga i više trebalo, pa su se seljački momci o tom i porazgovorili.

Bila je vrlo dobra misao, da se s izpitom ovih odraslih učenika spoji ovakva prosvjetna zabava, pa bi bilo željeti, da naši sveučilištarci ovako nastave, jer će zacielo naći odziva i podpore. S vremenom će se naći pravi način za ovakve zabave, naime, da to ne bude ni obična tamburaška svirka, ni loš gospodski »koncert«. Mi ćemo o stvari još progovoriti.

(»Dom«, God. 1912. Broj 23.)

Neka se i ovo znade. Ovih dana mnogo se govori i pripovieda o bankrotu (propasti) jedne velike, mnogo godina obstojeće i poslovno vrlo razgranjene zagrebačke tiskare. To je tiskara Šolcova, u kojoj se štampa više novina i drugih radnja, da može popriečno zaposliti oko 60 do 70 radnika. Vlastnik te tiskare počeo je svoj posao sa prilično velikom glavnicom, imao je dosta posla, i to izdašna posla, a danas svi znamo, da je ova tiskara na gubitku za šest sto hiljada kruna.

Druga jedna tiskara, osnovana sa ogromnim kapitalom, a po dioničarima, koji vele, da su cviet hrvatske inteligencije, obustavila je svoja plaćanja, jer se dokazalo, da je u malo godina potrošila uz dioničku glavnicu (najmanje kojih 50 tisuća), još i drugih 200 tisuća K.

Treća opet tiskara, veliko dioničko poduzeće, podupirano bezkamatnim zajmovima i ogromnim darovima, imade za kratko vrieme gubitka za kojih 60 tisuća K, a i u nekim drugim tiskarama nije ni malo bolje, i ako su osnovane gotovom glavnicom te izdašno podpomagane. U kratko rečeno, danas nema u cielom Zagrebu 30 tiskara, koje postoje, možda ni pet njih, koje rade bez gubitka, i ako imadu uz sebe gotovo cieli Zagreb, a proti sebi upravo nikoga.

Mi ovo ne iznašamo možda zato, da se radujemo propasti ili neuspjehu ovoga ili onoga tiskarskoga poduzeća, već to činimo radi toga, da pokažemo prstom na one naše »prijatelje«, koji znadu u svakoj zgodi mnogo pripoviedati o »sudbini« i »propasti« naše seljačke tiskare, koja je — budimo iskreni — u kratko vrieme svoga obstanka, uz znatno pomanjkanje kapitala i uz upravo bezprimjerno zapostavljanje nekih gospodskih mušterija, učinila za narodno osviešćenje i za narodnu prosvjetu možda više, nego to ovi »prijatelji« seljačtva u svojoj nekoj čudnoj protimbi našoj stvari danas jošte vide i u obće viditi mogu.

Nema tomu dugo što je kod nas bio u posjetima jedan uvaženi političar, ni malo sklon našoj seljačkoj nauci. U to isto vrieme pisali su neki dnevnici (»Pokret« i »Hrvatska«) o nekakvoj »sudbini« naše tiskare, pa je tom zgodom došao razgovor i na to. Da vidjeste toga gospodina, kako je razširio oči i sav se promienio, kad se je iz naših knjiga uvjerio, što je sve naša tiskara seljačkomu narodu dala uz ovako malu glavnicu, a što bi mu istom mogla dati, da je odmah u početku imala barem jedan dio one glavnice, s kojom su osnovane neke druge tiskare, i da je imala barem jedan dio onolikog poslovnog susretanja, kako to imadu manje više barem sve veće zagrebačke tiskare.

Nije nas ni malo iznenadilo, što je taj gospodin nakon toga sa nekim posebnim zadovoljstvom posegnuo za brojnim pučkim izdanjima naše tiskare, napose što si je nabavio sva godišta ovog našeg »Doma« i rekao: »Da ste potrošili dvie sto tisuća, za ovaj i ovakav rad ne bi bilo mnogo. Budite zadovoljni i nastavite ovako dalje. Narod će vaš rad blagosljivljati.«

Odgovorismo: »Kod nas u našoj seljačkoj tiskari nije se ni filir potrošio, a da seljački narod nije od toga imao barem neku korist, dočim druga, pa i neka tobože narodna poduzeća potrošila su na milijune, a da od toga seljački narod nije imao gotovo ništa. Naša tiskara sa gubitkom od 7 tisuća, — (a to i nije gubitak, jer se pokriva dioničkom glavnicom) — odmah imade (po »Pokretu«) neku svoju »sudbinu«, a što je sa sudbinom onih tiskara, koje su i subvencionirane i papinske blagoslove imadu, a seljačkomu narodu ne koriste ništa, već jedino dokazuju to, kako nesolidna špekulacija i utakmica dovodi do bankrota?

Naravno, da se je poveo razgovor i o glavnijim neprilikama zagrebačkih tiskara, napose o previlikim troškovima, kao i o gotovo bezprimjernom nadbijanju ciena (konkurenciji), nakon čega dodjosmo do zaključka, da je cio naš poslovni život tako jadan i nezdrav, da se što sličnoga ne nadje možda nigdje u svietu.

Tako i jest! Kraj ovako jadnih i nezdravih poslovnim i inih prilika nije čudo, ako je tiskara Šolcova izgubila 600 tisuća kruna; nije čudo što ona druga tiskara gubi oko 200 tisuća kruna, a ona treća 60 tisuća i t. d., ali je pravo čudo, što je naša seljačka tiskara kraj svih svojih »prijatelja« i pokraj toliko drugih neprilika i poteškoća polučila i polučiti mogla i ovakove svoje uspjehe. To dokazuje, da je u njoj samoj i okolo nje — tamo dalje širom liepe naše domovine — nešto zreloga i zdravoga, nešto spremna i požrtvovna

za rad, ili da drugačije kažemo: uz našu seljačku tiskaru pristaje srčika našena narodnoga života — zrelo, bistro i pošteno seljačtvo, pa je za to smiešno i nerazumno govoriti o nekakvoj »sudbini« i »propasti« njezinoj.

(»Dom«, God. 1912. Broj 25.)

O hrvatskom književnom životu.

Prilozi knjizi XIV.

Magjaroni protiv »Matice Hrvatske«. Već se dulje vremena opaža, kako magjaronski krugovi dižu kuku i motiku na »Maticu Hrvatsku«. Bombardovanje je započeo glasoviti Spectator u osječkom »Danu«, za njim se povela naravski ugladjena »Drau«, zatim se oglasila i »Agramer Zeitung«, pa je još samo trebalo, da se i službeni list nadje u tom finom družtvu. I našao se. Nismo trebali dugo čekati. Jučerašnje službeno glasilo posvetilo je uvodni članak »Matici Hrvatskoj«.

Svakako je značajna ta briga magjaronskih novina za »Maticu Hrvatsku«. Čini se, da ih ozlovoljuje, što Spectatorski duh, duh magjaronskog »liberalizma« ne nalazi zgodan terrain u »Matici Hrvatskoj« i što »Matica« nije postala rasadnicom protunarodnih i tudjinskih težnja i duha, koje bi magjaronski krugovi htjeli pod krinkom poznatog nam liberalizma širiti u narod, da lakše postignu svoje ciljeve. Narodni duh, to je što peče magjarone, i zato se oni dižu protiv »Matice Hrvatske«. Pošto su nas izvrgli ruglu i poniženju na političkom polju, pošto su nas u gospodarskom pogledu doveli na prosjački štap, dižu se sad i napadaju na kulturne naše tvrdjave i tečevine, da ih raztoče, da i na tom polju nastane tabula rasa. Ali varaju se grobari, da će im to poći za rukom. Umjetno skrpana klika, koju na okupu drži samo bič i zob, ne će svladati narodnoga duha. I zato je uzaludna njihova pisanija protiv »Matice Hrvatske«. Kad se govori o narodnoj kulturi, onda nemaju rieči propagatori tudjinštine u Hrvatskoj. Tako daleko još nismo došli, da će nas »narodni ljudi« oko »Drave«, »Agramer Ztg.« i »Nar. Novina« upućivati, što nam valja raditi, što je u našem interesu!

Govoreći o odnošajima »Matice« pišu »Narodne Novine«, kako na sveobće začudjenje poslie g. Smičiklasa nije bio izabran predsjednikom »Matice Hrvatske g. J. E. Tomić, nego g. Trnski. A kad se g. Trnski zahvalio, i opet nije »klika« htjela ni pomisliti, da izabere g. Tomića za predsjednika. »Nar. Novinama« mora da je ta »izvjestna klika« zamračila mozag. Ta same »Nar. Nov.« doniele su 5. svibnja o. g. u oči izv. skupštine, na kojoj je bio izabran g. dr. Arnold, ovu izjavu:

»Molim najuljudnije sl. uredničtvo, da izvoli sliedeće redke primiti u svoj cienjeni list: Ja sam još 26. ožujka t. g. pismeno javio

slavnomu odboru »Matice Hrvatske«, da polažem čast podpredsjednika književnoga odbora i da izstupam iz upravnoga odbora toga družtva. Odbor »Matice Hrvatske« nije primio te moje ostavke, nego je, vodjen kolegijalnom pažnjom, poslao u dva puta do mene svoje izaslanike, ne bi li me sklonuli, da se vratim u odbor. Ti pregovori (spominjem samo goli factum) nisu imali uspjeha i ja sam izjavio izaslanstvu »Matice Hrvatske«, da u sadašnjim prilikama neopozivno ostajem kod svoje ostavke. Prema tome biva jasno, da moja osoba ne može doći u kombinaciju, kad se radi o popunjenju predsjedničkih mjesta u »Matici«. Ovoliko sam ponukan izjaviti za ravnanje svakomu poradi raznih upita, upravljenih na me u ovoj stvari, koju glede svoje osobe smatram posve svršenom. U Zagrebu, 5. svibnja 1902. S veleštovanjem Josip Eug. Tomić.«

Kojim obrazom tvrde sad »Narodne Novine«, da je nekakova »klika« uzrokom, što gosp. Tomić nije predsjednik »Matice Hrvatske«? Ta »klika« priznaje g. J. E. Tomiću njegove zasluge, ali u tom imadu pravo »N. N.« kad vele, da ta »klika« nije htjela ni misliti na to, da je u sadašnjim prilikama jedini g. Tomić i pozvan i vrstan voditi »Maticu« u duhu tradicija i u smislu suvremenih potreba.« Jest, ta klika nije toga htjela ni misliti, jer nikoga ne smatra nenadoknadivim. »N. N.« govore, da one ipak »ne moraju g. Arnolda smatrati ni pozvanijim ni dostojnijim od g. Tomića, to im izjavljujemo, da toga od njih nije nitko, a najmanje sam g. dr. Arnold, niti tražio. Niti je to tko dakle od njih tražio, niti su one kakov tribunal, koji bismo mi smatrali pozvanim, da sudi o pojedinim ljudima. Pače i onda, kad »N. N.« nepozvane izriču svoj sud, malo tko do toga suda što drži, i s pravom. Što se tiče »zasluga jednoga dra Marjanovića«, mi otvoreno kažemo, da za ne znam kako velike zasluge g. Marjanovića ne znamo. Što je on učinio i radio za »Maticu«, to će mu svaki priznati, samo se mora priznati i to, da je za svoj rad bio za cielo dobro nagradjen, a osim toga je na prošloj skupštini izabran i počastnim članom, što će se uredniku »Nar. Novina« teško dogoditi.

Poseban trn u oku je »Nar. Nov.« sadašnji tajnik »Matice Hrvatske«, na koga su izbacile svu silu pogrda i navala. Dr. Ante Radić im je posvema »nespoban« čovjek. Izdavanjem folklorističnoga zbornika i »famoznoga Doma« da je pokazao svoju podpunu »nesposobnost«. O folklorističnom zborniku izrekli su pohvalan sud stručnjaci, koji ga očito ne će promieniti uslied plitke i nepozvane pisanije magjaronskog glasila. A što se tiče »Doma« čovjek se može sa sadržajem njegovim dašto slagati i ne slagati, ali jednoga mu ne će nitko moći poreći, da ovako za narod još nije nitko pisao, pače — niti — lucus a non lucendo — »Pravi prijatelji naroda«. Što je list opozicionalniji, dakle hrvatski i demokratski, za to ga magjaronsko glasilo i zove »famoznim«, a to mu je, i najbolja preporuka. Težko onom . . . Mi kažemo, da se s »Domovim« sadržajem češće ne slažemo, a imali smo prilike i u »Obzoru« izjaviti, da se nismo ni s nekim njegovim političkim idejama slagali, ali još nismo došli na niveau službenog magjaronskog lista, da bi nam stranačko bjesnilo moglo zasliepiti vid.

Ona brošura o klubu književnika imala je jednu dobru stranu:

razkrinkala je magjaronsku misiju u literaturi. Razumljivo je zato, što »N. N.« bjesne. Mjesto da se vesele, što se našao u Hrvatskoj čovjek, koji je neodvisan, pa se može sav posvetiti ovoj svojoj službi, »N. N.« napadaju i crne. Suditi o sadašnjem tajniku »Matice Hrvatske« može svatko, kako hoće, ali da je nesposoban, neradin ili nesavjestan, toga mu ne može nitko prigovoriti. Što je »Matica Hrvatska« u ovoj kratkoj poslovnoj eri od 6 mjeseci — da ne kažemo drugo — prištedila preko 20.000 kruna, velik dio zasluge nosi sadašnji tajnik, koji može sve svoje sile posvećivati — jer mu je to i jedino zanimanje — »Mat. Hrvatskoj«. A takova tajnika »Matica« kraj tako razgranjena posla i treba. Neko nam kažu »N. N.«, ima li još koji sličan slobodan književnik?

Napokon progovoriše »Nar. Novine« i o »književničkoj slobodi i učenjačkoj nezavisnosti«, povodom žalostne one agitacije protiv dra Hoića. Mi se sasvim slažemo s gosp. Klaićem, a bili smo i jedini list, koji se je »Osvitovim« navalama opro. Gdje su bile onda »Narodne Novine«? Zašto nisu onda ustale i progovorile? Smiešno je i — rekli bismo — frivolno, kad se »Narodne Novine« zauzimlju za »književničku slobodu«! One i sloboda, one, koje ju na svakom koraku guše i gaze, one se usudjuju govoriti o slobodi!

O književničkoj slobodi mogao bi pripoviedati naš romancier Gjalski, ali onda »N. Novine« nisu ustale na obranu slobode i Gjalski je morao otići na imanje. A sad se dižu u ime slobode njezini krvnici! Najreakcionarniji listovi najviše govore o literarnoj slobodi! Provadjači poznatih izbora govore o nekoj slobodi! — »Nar. Novine« obećaju da će se još vratiti na »Maticu«. Onda ćemo im odgovoriti i na druge stvari u njihovu članku, koje su posve neistinite.

(*»Obzor«, God. 1902. Broj 164.*)

Magjaroni protiv »Matice Hrvatske«. »Matici Hrvatskoj« pala je u dio čast, jer ju je jučerašnja »Agramerica« počastila i opet uvodnim člankom. Blago nama, blago cieloj Hrvatskoj i cielomu hrvatskomu narodu — i onomu na drugoj polutci ove kruglje zemaljske, dok nad njih bdije budno oko stare doduše, a ipak vječno mlade i napredne tetice »Agramerice«. I napredne! To je, što nam imponira i što nam »diže volju« i nadu. U naše tetice »Agramerice« kao da nema ni traga starosti. 77. joj je godina (osebujni brojevi: baš dvie sedmice), a ona je vječno mlada. Sumnjaju doduše neki zlobnici, da rabi razne pomladjujuće masti i praške, ali mi nismo toga mišljenja. Ovakve krive viesti može da širi kakov plaćeni novinarski gončin, ali čovjek napredan koji zna za Menčikovljevu teoriju o marasmus senilis, te o načinu i sredstvima, kako i čime se on može zapriečiti, ne ćemo dolaziti na ovako negalantne misli. A našu teticu i drže ovako svježom i mladom, ako i ne baš liepom, jedino napredne ideje i duh vremena, s kojim ona uztrajno uzporedo koraca. Mi ostali nismo tako dobri pješaci i tako je »Agramerica« uviek pred nama. Ova činjenica ima ipak jednu dobru stranu, da je naime uviek imamo pred sobom, pa dobro vidimo svaku njezinu kretnju i korak. I tako smo opazili i naučili ovo:

Od nekog vremena pojaviše se na literarnom polju razne ličnosti. Razni ljudi, koji su spremni služiti i ev. služe svakomu sustavu i poslušno provode njegove befele, puzavci i štreberi, koji nemaju nikakova uvjerenja, a pogotovo srca za narod i njegove potrebe, uzeše dizati glavu u literaturi. Kad je bila kakva narodna slava ili pokret, kad se sve, što diše narodnim duhom, uzrujalo i prosvjedovalo protiv povreda narodne časti, narodnog prava ili imetka, ti »literati« ostadoše po strani, ni ne pisnuše kao da ih se to ne tiče. I ta je svaka naduta i štreberska duša držala, da mora imati glas u t. zv. literarnoj republici, šuša, koju bi bacali iz patriotskoga družtva, kad bi slučajno imala kuraže pojaviti se u njem. Prema tomu je postojala i literatura. Ako je literetura odraz života, život sam, ako ona ima da daje i direktivu i da objašnjava rasne pojave, onda se morala osvrnuti i na naš domaći život, na kojem se digla.

Literatura je socijalna sila, ona prima utjecaje iz družtva i sama utječe na družtvo. I zato družtveni pojavi prirodno nalaze svoj izražaj i u literaturi. Literatura po našem mišljenju mora da bude socijalna, a to znači isto što i narodna. Ali kad se kod nas uzelo dirati u neke pojave, kad su se u literaturi crtale razne štreberske figurice i skutonoše, onda je na literarno polje segnuo državni odvjetnik i mjesto literarne slobode digla je svoju glavu literarna konfiskacija: Gdje su onda bili ovi napredni ljudi, koji danas viču za literarnom slobodom i naprednim duhom? Onda su šutjeli, a i sad ti napredniji ljudi odobravaju i lome koplje za sve, što je kadro i ono malo slobode, što je još imamo, još više stegnuti. Ljudi, koji su protiv slobode štampe, protiv slobode sastajanja i udruživanja, ljudi, koji brane i najreakcionarnije institucije u nas, ne mogu biti za slobodu literature. Da, za onakvu literaturu, koja bi rušila narodne ideale, odvraćala oči od družtvenih potreba i zala, koja bi ponizno lizala bič i onda, kad bije, — za takovu literaturu postoji u nas »sloboda« i još se nagradjuje. Zato nas »Agrameričino« nazivanje, da smo reakcionarci, absolutno ništa ne dira.

Literat nije samo literat, on je i član stanovitog družtva, član stanovite narodne skupine, u kojoj živi i spram koje ima stanovitih obveza. Tko je u cielom svom životu propagator i branitelj najcrnijih čina a u literaturi se čini nekim slobodnjakom, taj ili smatra literaturu sportom, nepotrebnim luksusom, ili je uništarija.

Da je u »Matici« bilo i da ima pogrješaka, ne tajimo. U kom ih družtvu nema? — Što se pak tiče »Agrameričine« tvrdnje, da smo prospali dvie trećine stoljeća, odgovaramo, da se na njoj baš ne vidi, da ih je proživjela u budnom stanju, a ako je bila budna, to nije mnogo profitirala. Inače ne bi bila kakova jest. Biti A u literaturi a Ž u cielom ostalom životu, ne može biti pošten, ozbiljan i savjestan čovjek.

(»Obzor«, God. 1902. Broj 165.)

»Matica Hrvatska«. »Još prije nego što je troškom »Matice« izašla prva knjiga »Osman«, imala je Čitaonica da odgovara, tadanjem konziliju ugarskomu: kakva je to »Matica«?«

Tako piše Smičiklas u »Spomen-knjizi« »Matice Hrvatske«. Sjetismo se toga mjesta, potražismo ga i dajemo ga evo svima na

razmišljanje: Još se »Matica« nije bila ni rodila, iz Pešte pitaju: što je to? Da nema ništa drugo ovo bi se moralo nametnuti svima: i onima, koji danas na »Maticu« navaljuju, i onima, koji su joj prijatelji.

Od neko doba, od nekoliko mjeseci piše se proti »Matici« u raznim časopisima. Mi smo to pratili, te misleći, da su to pojedinačke pojave bilo nezadovoljnika, kojih ima svagdje, bilo ljudi, koji bi htjeli više kritike, — nismo se na to osvrtali. »Matica« je u njekom prieslimo, da se je vriedno i bilježkom, a kamo li čitavim člancima osvrlazu, pa će se, mišljasmo, sve po malo dusi umiriti. A uza to ne mitati na svaku i svačiju bilježku i neizpunjenu želju. Zlo bi bilo, kad bi »Matica« i protiv takih trebala obrane.

Ali kad su prigovori, pače navale učestale, i to na raznim stranama, pa ne samo bez razloga, nego djelomice i bez povoda, izkapajući naime stare stvari samo da se što uzmogne prigovoriti, onda vršimo samo svoju dužnost, kažemo li i mi svoju.

Navale na »Maticu« dolaze s triju strana, koje se doduše mogu razlikovati, ali se baš stoga, što zajedno navaljuju, moraju zajedno i odsuditi i odbiti.

Kad na »Maticu« navaljuje Kršnjavi sa svojima, mi se tomu ne čudimo, već nam samo življe dolaze na pamet spomenute rieči Smičiklasove: »Ovi će ljudi biti protivnici »Matici« dotle, dok bude živjela čista i narodnim poštenjem zadahnuta«. Rieči su opet Smičiklasove, i za to mnogo i dosta kažu.

Ali nas je zabrinulo držanje jednoga diela mladjega naraštaja, koji se nikako ne može pribrojiti medju pristaše ugarskoga konzilija od godine 1842., pa ipak s njima u isti čas naglasuje svoje stajalište protiv »Matici«. Mi nismo proti kritici ničijega rada; mi nismo proti slobodi misli u književnosti; mi znamo, da je kritika mladjega naraštaja počela prije najnovijih magjaronskih navala: sve to i još koješta drugo možemo uzeti u obzir, ali zajedničkoga ovoga boja proti »Matici« ne možemo i ne smijemo odobriti. Naše je mišljenje, da se je mladji naraštaj sto i sto puta lakše mogao složiti s glavnom mišlju besjede novoga predsjednika »Matice Hrvatske«, nego dopustiti, da itko ovdje i jedan čas identifikuje s magjaronima. To je mladji taj naraštaj i morao učiniti, ako mu je zbilja do uspjeha i rada, za koji ponajprije treba pošten i narodni osnov.

Što napokon na »Maticu« navaljuju uvriedjeni književnici, kojima ona ne može tiskati baš svako djelo, što joj ga ponude, to možemo mukom mimoići. Gjalskomu je — kako nam je dobro poznato — odbila »Matica« romane i novele: »U noći«, »Gjurgjicu Agićevu«, »Radmilovića« i t. d., — pa je li se Gjalski pritužio? Ali zato je Gjalski patriota, i ovaj njegov postupak još je veći sviedok njegova patriotizma, nego to, što je još mlad — u penziji, jer patriotizam traži u prvom redu priegora.

Neka nitko ne misli, da mi ovo pišemo zato, što bismo se bojali, da bi oni napadaji »mogli »Matici« škoditi«, tako, da bi »Matica« imala manje članova i t. d. Mi stvar tako sitno ne shvaćamo. Premda se kod nas dosta malo mari za knjigu, nije straha, da će »Matica« natrag brojem članova, jer uza sav mali mar za knjigu — devet

knjiga naći će svagda kupca za tri forinta. Nas zabrinjuje nješto drugo.

Tko ne zna, da su iz »Matice« nikla sva naša prosvjetna družtva? Tko ne zna za žar i zanos, kojim je narod gledao na »Maticu« tolike godine i držao ju gotovo hrvatskom svetinjom? Tko, ako je Hrvat, smije zaboraviti, da je »Matica« bila narodno družtvo, t. j. ognjište narodnih težnja, narodnih ideala? Nije li »Matica« u toj misli spomen-knjigu svoje petdesetogodišnjice posvetila »uspomeni svojih začetnika, zakladnika, uzornika«, i to kao »čuvarica njihovih zavjeta«?

Ima li tako nesvjestna obrazovana Hrvata, te ne bi znao, koji su to zavjeti hrvatskih preporoditelja? Ima li ga napokon, koji bi mislio, da tih zavjeta ne treba više čuvati?

Istina je, poslie »Matice« i uz nju stvorio je narod i druge institucije, koje bi svaka na svoj način znale čuvati zavjete naših otaca i djedova. Ali nemojmo se varati. Posebna jedna i nad svaku sumnju uzvišena čuvarica djedovskih zavjeta bit će hrvatskom narodu nuždna i onda, kad narod sebi osnuje i najvišu svoju instituciju, kada dodje do svoje države, — jer ni državna institucija ne čuva svagda narodnih zavjeta. Narodne zavjete čuva genij naroda, koji se nigdje tako ne očituje, nigdje tako pobožno ne vrši narodnih zavjeta — nigdje, kao u hramu knjige narodne.

Za to mi ustajemo na obranu »Matice« — jer ustajemo na obranu hrvatske knjige, u kojoj genij naroda treba da čuva narodne zavjete. Nije nam stalo do koje stotine članova, jer se je narod postarao, da toga »Matica« i ne osjeti. Ali nam je stalo i do jedne jedine duše, koju bi prkosno piskaranje moglo smutiti. Čim narod prestane gledati na »Maticu« kao na čuvaricu djedovskih zavjeta, onda može slobodno i sama »Matica« prestati. Slavno i u povjesti narodnoj sveto ime »Matica« ne smije da postane puko ime jedne nakladničke firme, s kojom bi se napokon nezadovoljni njezini dobavljači rukopisa mogli po novinama natezati. Ili »Matica Hrvatska« ima u narodu svoju misiju, — ili »Matice« i ne treba.

Kakva je »Matičina« misija u hrvatskom narodu, mi to ne bismo znali reći bolje i ljepše, nego što je to rekao novi »Matičin« predsjednik u svojoj besjedi. — I upravo za to, što je ta misija bila u predsjednikovoj besjedi ponovno iztaknuta, navalili su na »Maticu« oni, koji su proti svakoj hrvatskoj misiji. U tom času treba, da se svi, koji hrvatskomu narodu namjenjujemo bilo kakvu, bilo i najskromniju misao: svi, koji nismo voljni, da se utopimo u tudjim misijama, — treba da se nadjemo složni, ne u obrani ove ili one osobe, ovoga ili onoga umjetničkoga nazora, nego u obrani misli, da »Matica« ima svoju misiju. No, tu se ne varajmo. Ima li »Matica« čuvati zavjete svojih osnivača, ona ne će, jer se može biti, u milosti protivnika tih zavjeta. Pače ne samo to, nego »Matica« ne može nikako, da vulgarno kažemo, ni sjedjeti na dva stolca. Mi najsvečanije odbijamo od sebe misao, da bi se »Matica« i koliko miešala u stranačku politiku, ili nosila kaki biljeg takve politike. Ali za to tim otvorenije i odlučnije kažemo, da ona ima gojiti takovu knjigu i takav duh, bez kojega nema zdrave politike, a to je duh narodnih ideala. A i to će biti vazda dosta, da protivnici narodnoga duha budu na nju kivni, a slabići prema njoj mlitavi.

Što je po tom dužnost hrvatskoga naroda, to ne treba ni izticati, jer je samo po sebi jasno, da »Matica« u svakom času mora uza se imati svoj narod, a osobito u času, kad se sprema na snažniji rad. Pravi su se rodoljubi poveselili, kad su čuli iz usta novog predsjednika, što bi »Matica« imala da uradi. Da ne spominjemo ostaloga, spomenimo zamisao o hrvatskom naučnom slovniku. Može li se i čas pomisliti, da će takovo djelo uspjeti, ako se svi ne budemo upravo natjecali, da to djelo bude što dostojnije i naroda i njegove »Matice«? A ne bi to bila mala stvar, da dobijemo samo taj naučni slovnik. Vodja češkoga naroda, Ladislav Rieger, namienio je čitavom svom životu samo tri zadaće, a medju tima je bila prva: da stvori češki naučni slovnik. Mjesto svoga Rieger-a, imamo mi svoju »Maticu«, ali s kojim pouzdanjem može se »Matica« laćati takvoga djela, ako je i prosvjetljeniji dio naroda tako nesvjestan, pa nema prečega posla, nego da zabada trn u zdravu nogu!

Ovako mi gledamo na »Maticu«, njezine neprijatelje i protivnike. Njezini su neprijatelji historijski, pa će se njih jedva kad riešiti; a protivnicima njezinim barem u ovaj čas ne možemo ništa više priznati, nego što smo malo prije kazali: da zabadaju, jer mi do sada ne čusmo nijednoga ozbiljna prigovora. Jest, ozbiljan bi bio prigovor, kad bi bilo i sjenke istine u onoj gotovo absurdnoj tvrdnji, da u »Matici« sjede magjaroni. I baš za to, što u toj tvrdnji nema ni sjenke istine, navale i zabadanja u »Maticu« žalostna su zabluda, na koju smo mi, ostajući vazna vjerni tradicijama ovoga lista, morali upozoriti i odsuditi ju, pa dolazila ona, odkud joj drago. Narodna stvar stoji nama nad svakom osobom.

(»Obzor«, God. 1902. Broj 256.)

Književni dar »Matice Hrvatske« za godinu 1902. Ugodno smo bili iznenadjeni, kad smo ovih dana u uredu »Matice Hrvatske« ugledali već posve gotovih šest knjiga. Mislimo za to, da ćemo ugoditi svojim čitaocima, ako im odademo po koju tajnu, koju će i onako za koji mjesec saznati čitav hrvatski narod. Protiv toga ne će imati ništa ni gg. kritičari, — jer se u njihov posao ne pačamo.

Na prvi je pogled na novim knjigama nješto neobično: zabavna knjižica ima nove omote, i to svaka knjižica drugačiji. Niesu to originalni umjetnički omoti, kako bi ih zasluživala svaka knjiga, koja se tiska u 12 tisuća primjeraka, — ali ipak je nešto življe, od staroga novoga repatoga Z-maja Z-abavne knjižice, koji je toliko godina raznašao po narodu po izbor plodove hrvatskoga pera, te postao posve simpatičan i mio gost u hrvatskoj kući. Zaslužio je doista, da se s pietetom pohrani, te da se kod stogodišnjice »Matičine« njim na novo zaogrne ponajljepša zabavna knjiga »Matice Hrvatske«.

Prvi mi u oči udari crveni omot, na kojem je u obliku medaljona lakim potezima nacrtano tužno djevojče i pogledom uprtim prema nebu. Nije to nezgodna sličica za Ženske udese, što ih ove godine preko »Matice Hrvatske« šalje našemu svietu Živko Bertić — naš Živan iz Sriema. Živan je dobro poznat našim čitaocima po

svojim bolno smiešnim opisima glasovite one deputacije. Ali će se naši čitaoci zadiviti, kad uzčitaju njegove »ženske udese«. Mi smo jedan ili dva udesa njegovih žena negdje već čitali (ovdje ima i novih) i divili se onomu moru jada, što ga Živan u njima izlio. I tko hoće da zna, što je ženska duša, ženska sreća i ženski udes; tko hoće da zna, kakva se hoće duša, da tu dušu — dušu prave hrvatske žene, t. j. žene iz naroda — shvati, taj neka čita Živkove »Ženske udese«. U omotu bez ikakva osobitoga nakita leže tu Probrane pjesme Tugomira Alaupovića. I one su poznate malenomu dielu naroda, jer je Tugomir mio gost svim hrvatskim listovima. Ali on zaslužuje, da ga upozna i da ga shvati čitav narod. Kako je Živan objektivan, pa iznosi samo tudje jade, te svu svoju dušu stapa s dušom svojih patnica, — Tugomirovi su bolovi toliki, da ih sakriti ne može. Poezija je njegova takova, da nas je gotovo strah: što će od njega današnja naša književna kritika. Nama su u oči udarili stihovi na posljednjoj strani (čini se, nova pjesma u zbirci):

I kad s drugom vjernom lomim komad hljeba,
Iz daleka oko krvavo me gleda,
Pogledom me sječe, proždire i guta . . .

Strašna ova slika nuka čovjeka, da pročita čitavu pjesmu »Vili posestrimi«, to je valjda Tugomirovo vjerovanje, vili i narodu. U doba, kad je Nietzscheova »filozofija«, propoviedajući uništenje svega što je slabo, počela i u teoriji preotimati maha, hrvatskomu narodu dolazi kao prorok pjesnik, sin potlačenoga viekovima diela hrvatske domovine, koji mu dovikuje:

Stari bol mi vrati, krv i gorke suze,
Oštro gvoždje ovo proturi kroz grudi, —
Obmana i varka pamet, — sve nam uze,
A u grobu valjda da se čovjek budi!

Tugomirova je duša mekanija, slabija od Živanove, — ali prepustimo ih kritičarima. Nama je samo drago i milo, što je »Matica Hrvatska« mlade ove ljude ovako rano, a valjda radostno primila u kolo starijih i starih radnika narodnih; tko piše za »Maticu«, taj tek piše za veći dio naroda. I nema sumnje, ako je narod koga zavolio, zavoljet će ovu dvojicu.

Od starijih Jos. Eug. Tomić šalje po »Matici« narodu svoju Udovicu u drugom, »preradjenom izdanju«. Prepuštamo i opet našim kritičarima, da se pozabave ovim jedinim predstavnikom starije, historijske pripovjedačke škole, no ipak mislimo da pripoviesti ove vrste — pa i ne bile sve ravne Šenoinima — ne će nikada izgubiti svoga čara, te da će za to vazda naći možda još i više čitalaca, nego pripoviesti iz modernoga socijalnoga života. Badava! Povjestna perspektiva mamila je i mamit će maštu, ona je kao sraštena s čovječjom težnjom za vječnošću. Ne treba zaboraviti ni na to, da historijske pripoviesti najvole čitati ljudi, kojima je milo ne samo maštanje nego i mir i tišina; nismo svi za socijalne probleme, paće nas ima, kojima su nam dodijali, i problemi, i njihovo riešavanje. Ima nas, koji hoćemo da živimo i bez trzavice . . .

I Dubrovačka trilogija Ive Vojnovića već je gotova. I od nje su dva diela poznati onomu malenomu dielu čitalaca, koji su čitali »Život«, u kojem su bila objelodanjena prva dva diela trilogije »Allons enfants« i »Suton«. Trećemu je dielu naslov »Na taraci«, i to će biti valjda najzanimiviji dio trilogije. U njem je pisac iznio glavnu misao ciele trilogije i pokazao put novomu naraštaju — k demokraciji.

O Vojnoviću može misliti, tko što hoće, ali mu poreći ne može, da je umjetnik, gdješto možda i previše.

Mnogomu se ne će svidjati one »marijonete«, što dolaze u prvom i drugom dielu trilogije i što ih Vojnović crta s takvim — rekao bih — pietetom, i ljubavlju za svaku i najmanju sitnicu. Ali će svakoga iznenaditi treći dio, koji kao da nije od Vojnovića. Ona ljubav, kojom je iznio na oči svietu seljaka Vuka; ona toplina, nježnost i dubina osjećaja za »naš puk«, što čujemo iz usta njegove nove »meštrije« (učiteljice) Ide, — to je mogao i Živan napisati, samo Bog zna, bi li to umio onako kratko i jasno izreći. U Idu će se moći ugledati — u ono njekoliko njezinih rieči — idealne hrvatske učiteljice.

U poučnoj knjižnici izdaje »Matica Hrvatska« ove godine III. svezak »Crtica iz hrvatske književnosti«, i to »Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku« od dra Milorada Medinija, profesora u Dubrovniku. Knjiga obuhvata — na 22 tiskana arka — samo XVI. stoljeća hrvatske književnosti u južnim hrvatskim pomorskim stranama. I zaslužuje to hrvatska knjiga od svoje »Matice«, pače i više; ne samo da jedno stoljeće hrvatske književnosti zaslužuje posebnu knjigu, nego je već vrieme, da se i o pojedinim književnicima izdadu studije u posebnim djelima. Tako smo doznali, da se već za buduću godinu sprema takva jedna knjiga. A na osnovu knjiga dra Medinija, ili barem poticajem njezinim naći će se jamačno ljudi, koji će nam s ljubavlju ocrtati cielu dušu i starijih naših pisaca i sviet, u kojem se vrte njihova djela. Što bi se na pr. moglo napisati o jednom Marinu Držiću, ili o Vetraniću, — dok su njihova imena za mnoge Hrvate i danas još samo — imena! A niesu to samo imena! Otvorite koju vam drago stranicu nove knjige dra Medinija, pa ćete se uvjeriti, da su Hrvati već u XVI. stoljeću imali takvu knjigu i takav književni život, kakvoga — osim Talijanaca — nije imao nijedan narod u Evropi.

U knjižnici za klasičnu starinu izlazi Život starih Grka od prof. K. Raca. Djelo je omašno i ilustrovano. Čini se, da je od svih knjiga, što su do sada izašle u ovoj knjižnici, ova najzgodnija, jer će ju s interesom moći čitati najveći dio »Matičinih« čitalaca, pa bi se mogla izdati i medju redovitim izdanjima za članove.

I tako smo pregledali barem omote i naslove novih »Matičinih« izdanja, koja će članovima, kako je već i oglašeno, stići na ruke još pred Božić. Ako se to doista zbude, bit će »Matici« njezini članovi upravo zahvalni. Do sada su se dizale tužbe, da su knjige »Matičine« dolazile u doba, kad se najmanje može čitati, i kad ima najmanje — novaca. A ovo novčano pitanje od velikoga je zamašaja i za »Maticu«, kad se zna, da ona nema toliko prometne glavnice, da bi mogla podmiriti sve svoje obveze prije, nego dobije barem dio no-

vaca za svoja godišnja izdanja. Zato bi svaki »Matičin« povjerenik i član morao gledati, da »Matici« u tom pogledu pomogne, pa da joj mar njezinih članova omogući što prije, da bi ona za književna svoja izdanja imala svagda novac za buduću godinu u ruci. A to bi moglo biti, kako čujemo, već buduće godine, ubere li se članarina tečajem mjeseca prosinca.

Iz ovih čisto materijalnih radova svratimo pogled na Djevojački sviet, sedmu knjigu »Matice Hrvatske«. Ali ta još nije gotova, pa o njoj šutimo. U pripremi su još druge dvie, ili pače tri. Previše, previše tri forinta! Bože moj! Koliko bi se u nas moralo čitati uz takve ciene knjiga! U zadnjem i najsiromašnijem kutu morale bi se naći barem knjige »Matice Hrvatske«.

(»Obzor«, God. 1902. Broj 222.)

60-godišnjica Fr. Markovića. S pravom se je prigovaralo »Družtvu hrvatskih književnika«, što se je bilo dalo na priredjivanje pokladnih zabava, a inače se nije o njem znalo ništa, što bi pokazivalo brigu za književnost i za književnike. No kad se pravedno prosude naše književne neprilike, u kojima se je, i iz kojih se je to mlado družtvo rodilo, težko je reći, gdje bi se zapravo imalo to družtvo latiti posla. Svaki organizam treba i sgodna središta za djelovanje, pa stoga nisu ovakvomu družtvu dosta samo pravila i članovi, pa hajde na posao. Osim toga treba držati na umu i to, da svakomu novomu družtvu treba vremena, dok nadje pravi smjer svomu djelovanju, dok, da tako kažem, napipa stazu družtvenoga rada. Ni druga družtva nisu u svom početku radila »po pravilima«, nego nješto posve drugo, a tek se s vremenom stvara u družtvu i tradicija družtvenoga rada. Bilo bi željeti, do poslie dosadašnjega napipavanja takvu stazu svomu djelovanju nadje već jednom i družtvo hrvatskih književnika, te da se za koje vrieme u njem ustale tradicije, u kojima se doduše epigoni znadu petrificirati, no bez kojih ovakve organizacije nemaju u družtvu ni stalnoga pravca, a ni ugleda. A dok je ovakvo družtvo bez ugleda, može svojim proslavama biti slavljenicima više na uštrb nego na čast, jer su te proslave njekako nametnute, a nitko ne će da bude prinuždjen na bilo čije slavljenje, te da bude samo »stafaža« ljudima, kojima je više do toga, da pokažu »akciju«, a ne da sbilja iskreno slave zaslužne radnike.

U toj stvari, ja bih rekao, da je družtvo hrvatskih književnika u posljednje vrieme dobro započelo. Već komemoracije, što ih je priredilo iza smrti Fra Grge Martića i Vjenceslava Novaka, dale su slutiti, da se u Družtvu javlja drugi duh, pa su s toga ove komemoracije i uspjele ipak nješto bolje od predjašnjih njekih sličnih pokušaja »proslava« i »predavanja«. Istina je, ima ih, kojima nisu po volji ni ovakve »civilne zadušnice«, pa će doista trebati dobro paziti, komu se u spomen priredjuju, a još više, kako se priredjuju.

Družtvo hrvatskih književnika priredilo je dne 10. prosinca o. g. »svečanu akademiju« u proslavu 60-godišnjice pjesnika i učenjaka g. prof. dra Franje pl. Markovića. Tko pozna književne naše prilike, imao je razloga, da se nad tim začudi, što »mladi« slave jednoga

»staroga«. No tu treba držati na umu prije svega to, da je danas predsjednikom družtva hrv. književnika g. dr. Stjepan pl. Miletić, a podpredsjednikom g. Ljubomir Babić-Gjalski, od kojih nijedan nema na sebi ništa »mladoga« u smislu naše »moderne«: jedan je i drugi onaj isti, koji je bio i prije porodjaja naše »moderne«, koja je još vrlo mlada. A što su jedan i drugi zapali u kolo »mladih«, tomu su drugi razlozi. Uza to su faktične prilike zacielo pokazale svu nesgodnost i neprirodnost dosadašnje razdvojenosti hrvatskih književnika, ako je Družtvo htjelo da ikako sudjeluje u javnom književnom životu izvan svojih prostorija. »Mladi« još ne umiru, a ne možemo ih još pravo ni slaviti . . .

No kako bilo, družtvo hrvatskih književnika priredilo je proslavu Markovićeve 60-godišnjice, koja je za jadne naše političke, družtvene i književne prilike prilično uspjela, ali jednoga Markovića ipak nije bila dostojna ni iz daleka, ni u kojem pogledu. Na mene je to djelovalo tužno, vrlo tužno. Činilo mi se, da nitko od nazočnih ne osjeća, tko je Franjo Marković. Gosp. dr. Ogrizović jedini je bio, na časove, čitajući svoju studiju, kao prodahnut dušom pjesnikovom. Mene se to vanredno dojmilo. No inače u velikoj onoj dvorani — Markoviću ni traga. Činilo mi se, da smo ne samo maleni, vrlo maleni, nego da već i ne vidimo velikih, koji nas ostavljaju . . .

Gosp. Babić-Gjalski otvorio je slavu kratkom besjedom. Spomenuo je Markovićevo slavenstvo no meni se činilo, da to spominje iz puke izvjestiteljsko-kroničarske dužnosti, jer se toplina i milina Markovićeva slavjanstva nije osjetila u njegovu glasu. Činilo se, da spominje nješto danas već zabranjeno . . .

Kad je poslie g. Fijan hrvatskom deklamacijom što čitajući, što govoreći »Svatbu« iz Kohana i Vlaste lupio nogom o pod proti »Niemcu«, u dvorani kao da se htjelo nješto krenuti iz dosadne apatije. I pljeskalo se na to. Očito je: sviet se bavi politikom, tako, da politika guta već sve, kao da nije dosta, što nam je progutala narodni imetak. Sve je mislilo valjda na Beč i kamarilu, a kao da su zaboravili, što je dokazivao g. dr. Drechsler: da Marković nije »moderan« . . .

Obje studije, i Drechslerova i Ogrizovićeva, pozorno su, liepo i dobro izradjene. Ništa zato, što se u svem ne slažu i što se svatko ne će složiti sa svim, što je u njima kazano. Glavno je: to su studije, — to je dokaz, da naša »moderna« — hoćemo li da sudimo samo po tom — prestaje biti »modernom«, jer eto studira. Ja sam s velikim veseljem i užitkom slušao jednoga i drugoga predavača, jer sam vidio, da su to ne samo ljudi daroviti, nego i savjestni i marljivi. Može se slobodno reći, da medju — »starima« nema ovakovih kritičara. Kao što je »moderna« (ali ne naša na žalost) doniela sbilja nješto novo u stvaranju, tako je doniela i nješto novo u kritici. Gosp. Ogrizović bio je u ostalom u svojoj študiji i stvaralac: ono nije samo kritika, nego i novo umjetničko djelo, — ono, kako je počeo »Zvonom iz dubine«, pa nastavio razlaganje divnom lakoćom i neprisiljenošću, a svršio iskrenim naravnim poklikom: Da živi Franjo Marković!

U obadvie studije taknuto je pitanje: Je li Marković »moderan«. Nije to učinjeno onako, recimo, »fanatički«, kako je to učinio g. dr. Vizner na komemoraciji za pok. Novakom, premda je, kako je i posve naravski, i g. dr. Vizner dao oduška svojemu uvjerenju u formi posve doličnoj času, u kojem je govorio. No gg. dr. Drechsler i dr. Ogrizović spomenuli su tu stvar malone sasvim akademički, a to je dobar znak: nesretno i nespretno započeta i nastavljena borba izmedju tobožnja dva »književnička« tabora kao da će prestati. No ako tko misli, da će mir nastati na tom osnovu, što će »mladi« odkriti u »starima« — »moderne«, ili što će mladi sami stati na stajalište »starih«, taj se vara, jer je jedno i drugo nemoguće. Stari ne mogu biti mladi, a mladi ne mogu biti stari — ni u književnosti. Komu to nije jasno, taj bi bolje učinio, da i ne govori o književnosti. Zato nikako ne razumijem nastojanja, koje ide za tim, da se redovi »mladih« pomnožaju »starima«. To nastojanje nema u sebi ništa književničkoga. Što će u našim redovima ljudi, za koje tek treba dokazivati, da su »naši«? — Vidi se, da je politička metoda, kojoj je stalo do brojne većine, našla pristaša i u književničkoj republici. Ili zar »mladi« ipak misle, da bi ih »stari« mogli« ojačati? . . . A u ostalom skoro ćemo čitati »Materinu rieč«: vidjet ćemo, da ju je pisao jedan »stari«, pa branio se on sam, koliko mu drago. Ta već je naslov tako starinski . . .

Naši današnji »stari« ne mogu nikako biti zadovoljni pod jesen i zimu svoga života. O tom se je svatko mogao uvjeriti kod proslave 50-godišnjice Gjalskoga, a još više kod proslave 60-godišnjice Markovićeve. Te naše proslave naliče više turobnomu ročištu »na otražju sreće bolje« . . . No zar smo mi »mladi« zadovoljniji? Jadikovati nad tom porušenom harmonijom narodnoga našega života, ili tražiti tomu krivca — ne bi koristilo. Gledajmo, da ju uzpostavimo i radimo.

(»Hrvatska Misao«, God. V. 1905. Svezak 3. Strana 162.—164.)

Matica Hrvatska.
Knjige »Matice Hrvatske« za godinu 1905.

Kako se je kritika držala prema knjigama »M. H.«, spomenuo sam odmah na početku, pa koliko mi se i hoće da ovdje nastavim o našoj kritici u obće, ne ću toga učiniti, i to jedno s obzirom na prostor, a drugo s obzirom na to, što ne ću da jadikujem, jer ako nad čime, a to bi trebalo jadikovati nad hrvatskom kritikom.

*

U »Poučnoj knjižnici« svojoj izdala je »M. H.« ove godine »Savremenu Evropu« od Stjepana Radića. O toj »Poučnoj knjižnici« kazao sam njekoliko rieči na početku, pa mi je ovdje dodati samo to, da se slažem s onima, koji kažu, da je »M. H.« svojom »Poučnom knjižnicom« učinila za hrvatsku knjigu mnogo. Ja znam za sve prigovore, koji se dižu proti toj knjižnici, a imam ih i sam; no izticati te prigovore i ponovno ih iznašati, to bi bila hiperkritika, a ta nije nikada ni pravedna ni koristna.

Razumije se, da bi gdjekoga zanimalo pitanje: koliko su se »Matičine« knjige čitale i s kakovim su se razumievanjem čitale. No

kad bi odgovor na to pitanje i bio nepovoljan, nitko ne može za to koriti »Maticu«, jer »Matica« nije i ne može biti sve, ona ne može davati knjiga i povrh toga stvarati čitaoce i zanimanje za nauku, jer tu ima da svoje učini škola, osobito srednja, pa novinstvo, a po tom i cieli družtveni život. U tom, priznajem, ne stojimo najbolje.

Zato se bojim, hoće li »Savremena Evropa« donieti onaj plod, koji bi mogla donieti uz druge prilike. Ne gledamo li strogo na te posebne naše prilike, u kojima bi absolutna vriednost »Savremene Evrope« mogla dosta izgubiti, ta je knjiga još najsgodnije, što se je iz pouke moglo dati mnogobrojnim članovima »Matice Hrvatske«. Mi smo Hrvati po prirodi ponajvećma idealisti, a prosvjeta je kod nas tako slaba, da se tek gdjekoji pojedinci dublje i potanje zanimaju za pojedine grane nauke, a svi više ili manje tražimo cielu sliku o kojoj stvari: zanimaju nas obće, zamašne, velike stvari. Gledajmo samo svoju politiku: svi smo diplomate, računamo s »pljuskom izvana« i t. d. Vrlo rado generalizujemo: lahko osudjujemo sisteme i čitave narode, lahko preko noći stvaramo nove konstelacije i odredjujemo pravce za budućnost. A u svem smo tome diletanti svi od prvoga do zadnjega izuzevši gdjekoga, koji ne će da se javlja, jer bi se u obćoj buci uzalud javio.

To je udes nadarena, ali neškolovana naroda: vječni diletantizam, vječno eksperimentovanje, vječna i podpuna zavisnost o tudjim mislima.

Autor »Savremene Evrope« nije samo sin svojega naroda u tom pogledu, nego i gojenac naših škola i našega javnoga života. Dvoje je za njega bila velika sreća, i to prvo, što je od mlada mnogo putovao i po domu i po svietu, a drugo, i to osobito, što je poslie domaćih sveučilištnih »nauka« mjesto u javni ili službeni život pošao u školu: doduše u slobodnu školu, ali ipak u školu. Slobodnu školu političkih znanosti u Parizu. Nije to ni politička »akademija«, ni političko sveučilište, niti ima kakvo drugo zvučno ime, nego nosi ime i baš jest škola. Dok se drugdje nepojmljivom lahkoumnošću govori o sveučilištima gotovo za analfabete (razna pučka »sveučilišta«), dotle su Francezi voljeli institutu, gdje se podaju zbilja duboki i široki pogledi, dati prosto ime škola. Medju uredbama te škole treba iztaknuti jednu, koja je za autora naše »Savr. Evrope« bila valjda takodjer odlučna: Parižka slobodna škola političkih znanosti nagradjuje prve svoje djake cielom knjižnicom izabranih djela u vriednosti od 300, 200 i 100 franaka. Takovom je knjižnicom od 200 franaka nagradjen i pisac »Savr. Evrope«, pa kad se uzme na um, kolika je razlika, kad čovjek čita i proučava svoju knjigu, koju ima vazda uza se, i kad se na kratak čas služi uzajmljenom knjigom, onda bi se moglo vjerovati, da je ovako bogata francezka nauka morala na pisca »Savr. Evrope« odlučno djelovati i stvoriti ponješto drugačijega mislioca, nego što ih u nas bijaše do sada, to više, što si je od onda svoju knjižnicu podesetorostručio sve samim najozbiljnijim djelima o svim aktuelnim pitanjima.

Mi se Hrvati ne možemo tužiti, da nemamo originalnih mislilaca, dapače mi smo preoriginalni u velikoj većini, i s toga smo tako neslo-

žni. Što Stjepanu Radiću prigovaraju, da je originalan, (kaže se to doduše i drugačije), on bi se mogao tješiti, ako tu treba utjehe, da nije sam. No on je od naših originaliteta srećniji u tom, što je naukom postavio granice svojoj ličnoj i hrvatskoj originalnosti. A toga je nama davno trebalo, ako hoćemo da što stvorimo svojom slogom, za kojom toliko uzdišemo. Obća slavenska i posebice naša hrvatska nesloga i razcjepkanost dovodi se u vezu i tumači se svačim, samo se ne tumači onim, što je najprirodnije: našim neznanjem. Složna je samo bezumna masa i doista umni ljudi; diletanti i sami umišljeni genije ne mogu se složiti.

Koliko je za pisca »Savr. Evrope« sreća, što je pošao na nauk u tudjinu, posebice u Francezku, tolika je njegova zasluga, što je smogao kuraže, da svoja djela ponudi »Matici Hrvatskoj«. A trebalo je za to kuraže osobito s toga, što se je kao poznati »original« i politički razglašen čovjek mogao bojati, da će sve na nj graknuti, što svojim bog zna kakovim fantasterijama ne štedi ni mnogobrojnih članova »M. H.«, kojima treba davati objektivno štivo i t. d. I ovi bi se prigovori bili doista podigli, da pisac »Moderne kolonizacije« i »Savr. Evrope« nije uza svu svoju kuražu bio i toliko razborit i čedan, te je pred »Matičine« čitaoce stupio pod zaštitom prvih umova, osobito francezkih. Mjesto da po primjeru njekih naših »originala« piše za mali broj »vjernika«, i to naravski dogmatski i bez svakoga obzira, te time poveća broj čudnih naših odgojitelja i prosvjetitelja naroda, — on je doista otvoreno, ali s dužnim obzirom i ne namećući se stupio pred veliki broj hrvatskih čitalaca, medju kojima imade pristalica prerazličnog mišljenja i nazora: htio je, da ga čuje i da mu sudi najšira javnost, mjesto da ostane medju svojima.

No naša je hrvatska javnost, naše novinstvo i kritika, bila očito u neprilici nad pojavom »Moderne kolonizacije« i »Savr. Evrope«: navaliti po svom običaju nije mogla, a da kaže istinu, za to je bila preslaba. Pa da ta naša bolestna javnost i nema drugih grieha, ona je time izgubila pravo, da se i zove javnošću, kad ovako lako zašućuje.

Ipak se je u našem novinstvu čuo glas, i to pogrdni i porugljivi: da je »Savremena Evropa« kompilacija, pa i grozomorna kompilacija.

Da ovaj prigovor nije potekao iz ružne nemoćne ljutitosti, bio bi u svojoj upravo djetinjoj ignoraciji naivan do milinja. Čula djeca nješto, kako se iz dvije tri knjige može skrpati treća ili četvrta, i to da se zove kompilacija; u »Savr. Evropi« ne spominju se samo tri četiri, nego vrlo mnogo knjiga, dakle je to grozomorna kompilacija, a njezin pisac kompilator. — Recimo, da je »Savremena Evropa« nastala od prilike onako, kako nastaje jedan broj današnjih naših novina, naime od pukih, u gotove rubrike svrstanih prievoda iz tudjih novina, — naši bi novinari, kojima je takav krpež ne samo svakidašnji posao, nego ujedno i sve što umiju, — oni bi imali biti zadnji, koji se rugaju »kompilacijama«, kad bi u njih bilo ikoliko, ne ću reći: pravednosti, nego pristojnosti. No tu je uzalud svako dozivanje razbora, pa će naše novine pišući ovako zamalo izgubiti svako znamenovanje kod ikoliko obrazovanih ljudi, te će im biti jedini uspješni zanat, da zabavljaju

onu najširu i najgljuplju masu. To je medjutim djelomice već i nadošlo.

»Savremena Evropa« nije kompilacija ni u kakvom, a kamo li u lošem značenju rieči. Tko gradi kompilaciju, taj sam ne sudjeluje svojim stvaranjem u toj gradnji. A treba pročitati samo jednu, dvie stranice toga djela, pa ćeš joj prepoznati pisca. Tako se ne pišu kompilacije.

No o sadržaju »Savr. Evrope« bit će još govora, a prije toga hoću da odgovorim onima, kojih će zacielo biti dosta, a koji njekako osjećajući našu neznatnost i inferiornost znadu reći: A što bi jedan Hrvat mogao reći i napisati o Evropi! — Ovo je posve krivo stajalište. Ne ću da to na tako i široko razlažem, samo tvrdim, da narod, koji u svojim predstavnicima nema svoga suda o Evropi, nema prava da se broji medju evropske narode; takav narod, kao što je i posve naravski, stoji pod suverenim skrbničtvom evropskih svojih susjeda, oni ga bacaju, namještaju i premještaju, krojeći mu udes po miloj svojoj volji i potrebi. No Hrvati se od starine računaju medju evropske narode, medju kojima i o kojima su imali rieč i svoj sud. Dajte Gundulića Evropi, — ona će ga razumjeti, ona ga razumije, — on je njezin, no on je i naš. Dajte joj i Kačića, — njegov je ugodni razgovor dobar dio evropske poviesti. Tako bi se moglo nastaviti sve do Preradovića i A. Starčevića. A ona moderna malodušnost naša, koja se voli utapati u najbližem susjedstvu, znak je naše dekadence u tom pogledu. Pisac »Savr. Evrope« nije podlegao toj struji: on o velikoj Evropi ima da kaže i svoju rieč, koja je mnogo puta ne samo hrvatska, nego i slavenska.

Osnova »Savr. Evrope«, koliko mogu ja suditi, posve je originalna. Ima dva diela: U prvom je dielu govor o evropskim državama i narodima, a u drugom o četiri smjera (»područja«) evropske kulture. Bit će ih, koji će baš za ova četiri smjera kazati, da je to na dlanu, pa da to nije originalno, — no tu se susrećemo opet jedanput s pričom o Kolumbovu jajetu. Kad čovjek pročita ne samo naslove četiriju poglavlja o ta četiri smjera, nego i daljne razlaganje, mnogi će uzkliknuti: Pa dakako, to se zna, da Germani najviše djeluju u intelektualnom, Romani u sentimentalnom (umjetničkom), Anglosasi u materijalnom, a Slaveni u moralnom smjeru. Tu naravski čovjeku odmah ustaju pred očima njemački filozofi, talijanski i francezki umjetnici, englezki industrijalci, novčari i trgovci, i ruski apostoli, kao što je Tolstoj, i mistici, kao što je Mickiewicz.

Prvi je dio razdieljen i originalno i jasno: najprije se govori o grčkoj, rimskoj i sredovječnoj Evropi, onda o novim državama, za tim o novim narodima, napokon o novim faktorima u evropskom javnom životu. Ovo je najzanimljiviji i najpoučniji dio. Tu su razloženi silni oni novi faktori, po kojima je Evropa postala ono što jest, — naime po svojim načelima i idejama. Tu je govor o načelima u obće, o družtvu i javnom mnienju, a onda o četiri osnovne misli novije evropske kulture: o patriotizmu, nacionalizmu, militarizmu i demokraciji, napokon o diplomaciji. Tko nije upućen o ovim stvarima, i to iz prvog vrela, taj ne može imati pravoga pojma o tome, što je Evropa stvorila i što

u njoj djeluje, a da nastaju sve one pojave, kojih je puno dnevno novinstvo.

Podati u knjizi od kojih 400 strana sliku o postanku Evrope i o faktorima, koji su ju stvarali, to se razumije, da to nije bilo lahko, pa je zato moguće, da tu ima i praznina. No tko te praznine opazi, tomu se može čestitati: taj će zbilja vidjeti cielu Evropu, — a to je mnogo.

Zanimljivo bi bilo potanje prosuditi, što su i gdje su u »Savr. Evropi« Slaveni i Hrvati. Meni se čini, da Slavena ima u »Savr. Evropi« mnogo manje, nego što ih uistinu ima u savremenoj Evropi, a da nije potanko razloženo rusko slavenofilstvo i oslobodjenje ruskoga seljačtva, bilo bi Slavena zbilja premalo u »Savr. Evropi«. — O Hrvatima je premalo kazano i u prvom i u drugom dielu. Ne pita se naime samo za to, koliko smo mi ravno utjecali na Evropu i koliko je ona na nas gledala, nego treba gledati i na to, što li smo mi bili sami po sebi, da smo se do danas održali ovako, kakvi jesmo.

»Savremena Evropa« ima i nedostataka, možda i više, nego što ih ja vidim. Prvi je dio u obće, osobito na mjestima previše sbijen, pa treba priličnog poznavanja povjesti, da se uzmogne razumjeti. U drugom dielu nije dovoljno obrazloženo, zašto se o socijalizmu govori u poglavlju o Germanima. Svršetak djela — o budućnosti Francezke — čini mi se dosta nekritičnim; bit će tomu razlog u tom, što je pisac htio, da svršetak bude efektniji. Toga se treba čuvati. Liepo se naprotiv doima i u ovom odlomku na svršetku kao što i u čitavom djelu ono iskreno udivljenje i poštovanje pred francezkim narodom i njegovim genijem, pa se može reći, da francezki umnici imadu malo tako zahvalnih učenika, kao što je pisac »Savremene Evrope«.

Cielo se djelo čita ugodno, ostavlja jedinstven dojam, diše dahom jedne žive, žarke i uvjerene duše. Takovo bi djelo moralo djelovati. Nadajmo se, da i hoće.

Osim »Savr. Evrope« nije »M. H.« god. 1905. izdala nijedne poučne knjige. To je šteta. No dobro je, što u ostalim knjigama, i to u svima osim Novakovih »Zapreka«, ima i pouke, ponajviše književne i kritičke.

Tu je na prvom mjestu novi »Matičin« sbornik: »Hrvatsko Kolo«. Ja držim, da je ova I. knjiga »Hrv. Kola« dobro uspjela. Šteta je, nema sumnje, što u njem nema manjih beletrističkih radnja od svih mladjih pisaca, jer baš mladjima polaze bolje za rukom ovakove manje stvari. No premda se zna, da je tomu krivo i bojkotovanje »Matice«, mnogomu se »Matica« ne bi mogla nadati, da i nema bojkota, jer je i novi »Savremenik«, koji je njekako »službeno« glasilo mladih, vrlo mršav: ni tu ne vidimo ni Kranjčevića, ni Vojnovića, ni Leskovara, ni Bertića, ni Miletića, ni .. ni .. ni ... Gjalskoga, nego tek jedno pretiskano poglavlje iz najnovijega njegova romana. Tu nikakva zloradost nije na mjestu, ni u »starih«, ni u »mladih«: gladna godina, »huda ljeta«, — eto. Ovamo bojkot, onamo nestašica, pa smo si prilično jednaki, a što se više od nevolje podrugujemo, to smo smješniji. Ili zar nije smiešno, kako se ono čitava Jugoslavija, za koju se njeki kao za okladu natječu, da ju osramote i diskreditiraju, — kako se rekoh ciela Jugoslavija spremala, da izdade — jedan almanak! Pa i to je

ostalo samo kod priprava, premda godina prodje! Slovenci traže barem svoje rukopise natrag, a Hrvati: ne traže ni to. Valjda nije ni vriedno? — A onda ista pripovjest s almanakom »Družtva hrv. književnika«. Kolike li buke i reklame, a kad tamo, almanaka nema. »Nije bilo novaca, da se izda.« No gdje su radnje? »Savremenik« je valjda preuzeo baštinu »cum beneficio inventari«, pa mu se ne pozna . . .

Medju poučnim radnjama u »Hrv. Kolu« na prvom su mjestu priegledi književnosti slovenske, hrvatske i srbske od Ilešića, Hranilovića i Skerlića. Dobro je, što je uspjelo naći pisce za svaku ovu granu naše književnosti; šteta je samo, što ni hrvatski ni srbski priegled nije pisan onako, kako je pisan slovenski. Tko pogleda malo bolje, naći će odmah po tim radnjama glavnu karakteristiku ovih triju naših plemena: marljivog i solidnoga Slovenca . . . Radnja g. dra Ilešića upravo je krcata, pa će je svatko pročitati s velikom korišću. Premda je ciela radnja informativna i sbijena, čita se u obće vrlo lahko, pače ugodno, mjestimice s pravim užitkom. Slovenska »moderna«, koja je stvorila mnogo više od hrvatske, predočena je iskreno, vješto, te se ukazuje čitaocu simpatična. — Jovana Hranilovića može za koješta, što bi se njegovu priegledu moglo zabaviti, izviniti udaljenost od Zagreba; zato je pogrieška, što je mislio, da ima biti podpun sve do — Antonija Sunarića, s kojim njekako u isti red dolazi na pr. Ujević i Matoš. Bez obzira na to, što je to nepravedno i nekritički, nije takvim nabrajanjem pomoženo dobroj stvari, na ime: da veliki broj čitalaca »Matičinih« bude ikako upućen o književnicima. No da li je g. A. G. Matoš poslužio književnosti oborivši se na g. Hranilovića u revolverskom »Novom Listu«, to prepuštam njemu da prosudi. Način pak, kojim je to učinio — dirajući na pr. u svećeničko zvanje Hranilovićevo — pobudjuje odvratnost. — G. Skerlić zaslužuje hvalu, što se je odazvao pozivu »M. H.«, da mu je do stvari, a ne do reklame, dokazat će time, što će se na čudna proročanstva u »Savremeniku« samo nasmijati.

Liep su, zanimljiv i poučan prinos u »Hrv. Kolu« književnički memoari prof. Klaića — kad bi bilo hasne danas koga čemu učiti, osobito radu. Što li ne doživje ovaj čovjek, koji je svoj viek sproveo i osiedio u radu, a od kavanskih danguba! »Porco mondo!« — rekao bi Talijan.

I. Kršnjavi napisao je obširnu pripoviest o razvoju hrvatske umjetnosti u njegovo doba; hvale ju, koji sve ostalo kude. Hvala Bogu da im je »Matica« barem time udovoljila.

Panegirik u slavu Strossmayerovu od dra Jak. Čuke bio bi zacielo drugačiji, da to nije besjeda, napisana za slušaoce, a ne za čitaoce. U bujnoj retorici ima i snažnih mjesta.

Zanimljivi i gotovo aktuelni prinos I. Milčetića o Tomaseu imao je, čini se, baciti malo svjetla u dnevnu politiku »novog kurza«. A što se tiče same stvari, o Tomaseu mogu i poslie ovoga prinosa mnienja ostati različna.

Na koncu je od pouke u »Hrv. Kolu« Šegvićeva »Geneza« najnovijih pojava u hrv. književnosti. Za »genezu« se može reći, da joj je »a longe petita ratio«, — daleko joj traži korien. Razmatranje o Carlylovim herojima vriedi pročitati, a tako i ono, kako u svezi s tim tu-

mači književničku evoluciju na pr. u Kumičića: od socijalnih radnja do historijskih. Što tumačenje nije uspjelo, po mojem sudu, to je manja pogrješka nego to, što stvar nije dosta jasna.

U drugim knjigama vriedno je posebice spomenuti Crtice o životu Ivana Perkovca od dra I. Zahara. Pod čednim naslovom Crtica napisao je g. Zahar liepu i poučnu političko-biografsku studiju, kakvih imademo dosta.

»Život i djela Evgenija Kumičića« pred »Jelkinim bosiljkom« dokazuje, da se g. Šegvić čvrsto drži Carlylove nauke o herojima; no sumnjam, je li mu uspjelo i pok. Kumičića ocrtati kao heroja. Zanimljivo je i njegovo tumačenje Kumičićeve književničke evolucije, u kojem se »Olga i Lina« ukazuje kao moralno djelo prvoga reda. G. bi kritičar i sam priznao, da je za volju, recimo, svojoj teoriji i dobroj stvari čitaoca ponješto žedna preko vode preveo.

Medju zabavnim knjigama izdala je »M. H.« za god. 1905. tri domaće i dvie prevedene stvari; od domaćih je samo jedna nova: Novakova velika pripoviest »Zapreke«, a ostale su dvie pretiskane: Kumičićev »Jelkin bosiljak« i Perkovčeve »Pripoviesti«.

»Jelkin bosiljak« očito pokazuje, da je to jedna od najranijih Kumičićevih radnja, — tako se na njoj vide svi tragovi početničtva. S gledišta pravoga književnoga realizma ova je pripoviest upravo tipična za svoje doba: iz nje je jasno, što je hrvatska inteligencija držala da ima kazati i sebi i narodu.

To isto vriedi i za obadvie ostale beletrističke knjige, Perkovčevu i Novakovu. Kako je Kumičić »Jelkinim bosiljakom« širio narodnu i političku misao, isto je radio i Perkovac. Razlika je medju ovom dvojicom samo u tom, što je Perkovac — osobito u »Stankovačkoj učiteljici« — kao književnik mnogo vještiji, a kao mislilac mnogo kritičniji, a onda, naravski u tom, što su im pogledi na narod i na politiku različni. »Stankovačka učiteljica« pisana je tako, da je i danas — i poslije »Gjurgjice Agićeve« — aktuelna.

Novakove »Zapreke« dalji su nastavak u razvoju književnog realizma, koji ja shvaćam ovako: Kako je pismo surogat misli i rieči, tako i književnost, hoće li da bude realistična, nema druge svrhe, nego da iznese ono, što književnici misle i hoće da kažu. Forma književna, konvencionalno na pr. izmišljanje fabule, u koju se misli i nazori nižu i trpaju, — to je plod tradicije. Istina je, i Novak je svoje misli nanizao u konvencionalnom obliku pripoviesti, — no čitalac čitajući tu pripoviest i zaboravlja, da čita pripoviest, već mu se često čini, da čita novinski članak, ili pače razpravu kakvoga zabrinutoga rodoljuba. Čovjek se pita: A čemu je sve to trebalo staviti u pripoviest, kad je sve to prava pravcata istina na obadvije strane: i u piščevu mišljenju i osjećanju, i u prilikama, koje crta? Kako je piscu bilo malo do konvencionalne pripoviedne forme, tako je na nju posve i zaboravio pišući, vidi se najočitije po tom, što se u dijalogu služi i zagradama!

Ovo je vrlo zanimljiva pojava, ako i nije osamljena. A zanimljiva je s toga, što je za ovakva djela na mjestu pitanje: A koju je službu imala tu umjetnost? Jasnoća razlaganja i pripoviedanja, stilistička pravilnost i vještina — to je nuždno i za znanstvena i publicistička

djela. A ako bi se tko sjetio na jačinu osjećaja i oštrinu opažanja, — zar i toga ne treba na pr. barem publicističkomu piscu? Je li dakle u ovakvim djelima sva umjetnost tek u ono malo vanjske forme, u »pripoviesti«, na koju je i sam pisac zaboravio?

Pitanje nije, mislim, bez interesa i bez obzira na ovu Novakovu pripoviest. Što više ima pismenih ljudi, to se više gubi granica izmedju »liepe« i »poučne«, izmedju »svečane« i svakidašnje književnosti, izmedju poezije i proze. Ta ima već i pjesama, koje su gola proza. Poezije očito nestaje, no književna je tradicija tako jaka, da se knjiga najvoli oblačiti u djetinje svoje ruho, u svečano ruho poezije, i ako već djetinjstvu i mladenačtvu nema pod tim ruhom ni traga. A nije to samo u nas. Ista je tradicija kriva, što se i po ostaloj Evropi velik dio posve profane, recimo, književnosti računa u poeziju, a sve to samo radi svoga ruha, radi konvencionalne forme. Gdjegod nije književna tradicija — ili bolje prosto oponašanje i majmunisanje — počelo harati, tu je granica izmedju poezije i proze nepomršena. Gledajmo samo narodnu poeziju: U svakoj je narodnoj pripoviesti i anekdoti odmah očito, da je izmišljena, da je stvorena, — da je poezija. Zato je s narodom sto muka, kad mu dadeš, da pročita modernu pripoviest: on je naprosto drži za istinu, ili za laž, — ali nikako ne vidi u njoj poezije. A još je mnogo zanimljivije, što se široko inteligentno občinstvo jednako drži prema evropskoj realističnoj književnosti, posebice prema ruskoj, ne nalazi u njoj, što traži, — ne nalazi poezije, pa kakve bilo. S tim je u svezi pohlepa za grozotnim kriminalnim romanima, a osobito je zanimljivo, kako je našla čitalaca čudna Poeova »poezija«.

Sve ovo nisam spomenuo samo uzput, nego držim, da je to trebalo iztaknuti. Uzprkos tvrdnji, da je poezija vječna i vazda ista, ne može se tajiti, da poezija nestaje: nestaje poezije bogova i vila, nestaje poezije heroja, nestaje poezije prirode, nestaje poezije domaćega života, — sve u svezi s modernim nazorima i promienjenim prilikama života. A u školama se sveudilj dalje moderna fantazija hrani tisućljetnim poetičkim tvorevinama, stvaraju se novi književnici, koji po sadržaju i po formi — sve po tradiciji — kopiraju i imitiraju tu davnu, davnu poeziju. Tako je nastala golema evropska pseudo-poezija. Književni realizam, verizam, naturalizam — to su gesla, pod kojima se krije svjestno i nesvjestno nastojanje, da se fantazija oslobodi ove dugotrajne i težke laži, jer je mnogima napokon postalo bezsmisleno kaditi bogovima, kojih više nema, i slaviti junake, kojih nije bilo. Tu nastaje nova vrst književnosti: tendenciozna književnost, t. j. tvorevina sa sadržajem posve realnim, a u staroj poetičkoj formi, u »pripoviesti«. Takva su »pripoviest« i Novakove »Zapreke«.

Gledamo li ovako na to djelo — a ja mislim, da imademo tako gledati — onda se samo po sebi razumije, da tu nemamo tražiti posebne kakve »umjetnosti«, ili čak poezije. Tu umjetnost stoji, kako već rekoh, u logičnosti i stilističkoj vještini, — kao i u svakom drugom djelu, koje inače nema pretenzija na umjetnost i poeziju. Da je pok. Novak s istim živim zanimanjem i osjećajem napisao niz razprava ili novinskih članaka, o narodnoj nevolji, o gospodarstvenom napred-

ku, o socijalnom položaju svećenstva prema njihovim gospodaricama, o guljenju naroda, i napokon o težkoćama celibata, — pa sve to, kako i treba, razjašnjivao primjerima iz života, — imali bismo isto tako dobru knjigu o zaprekama našemu napredku, kako sada imamo o istoj stvari dobru »pripoviest«. Zato analizovati posebnu njeku »umjetnost« Novakovu u toj »pripoviesti« — nema pravoga smisla. Novak je napisao, što mu je bilo na srcu, u obliku pripoviesti ono isto, što mi toliki pišemo u obliku novinskih članaka, što tko spretnije i vještije umije.

Time naravski nije rečeno, da Novakove »Zapreke« nc vriede, ili da malo vriede. Naprotiv ja držim, da je Novakova »pripoviest« vrlo dobra stvar, prava realistička pripoviest, bez afektacije i bez težnje, da se stvori nješto osobito, njekako »umjetničko« djelo. Novak je bio pravi realist. U tom se je razlikovao osobito od naših novijih književnika, koji više naginju poeziji, i to poeziji osjećaja i simbolistike. Zato se čudim, što su njeki pokušali, da ga pribroje novijoj našoj književničkoj struji. To je zacielo učinjeno po njekim znakovima, koji s poezijom nemaju ništa zajedničko. Površno bi na pr. sudio, tko bi Novaka pribrajao »modernoj« samo s toga, što je nepovoljno sudio o celibatu. Jednako nema smisla tvrditi, da je Novak po svojim djelima spadao k »starima«, jer tu i nemamo nikakvoga kriterija. Ja barem za taj kriterij ne znam. Novak je po svojim djelima bio svoj, nikakav epigon, nikakav imitator. To služi na čast spomenu njegovu.

U »Hrv. Kolu« ističu se medju beletrističkim prinosima — osim Kuzmanovićeve nagradjene drame »Zulumčara« — tri stvarce: Novakova slika »Iz velegradskoga podzemlja«, J. E. Tomića »Paka ljubav« i »Kumovanje« od Svetozara Ritiga. Novak je ostao sebi vjeran i u ovoj slici, koja je bez sumnje jedna od najsnažnijih i najproćućenijih hrvatskih radnja ove ruke. Samo čovjek, kakav je morao biti i kakav je bio Novak, mogao je onako vjerno i vješto ocrtati brutalnost prostačke mužke sile.

»Paka ljubav« J. E. Tomića — to je svoje vrsti »kabinetsstück«. Iskreno govoreći — da nije pisan onako vještim stilom i liepim jezikom — rekao bi čovjek, da je to napisao koji »moderni«.

Ritigovo »Kumovanje« — kao da je prepisano iz »Lovčevih zapisaka«, — tako je liepo — i još ljepše. Šteta, što taj naš Turgenev ne piše više, ili što svoje zapiske čuva. Takve se stvari ne mogu pripoviedati ni u kratko reći: to treba pročitati. To je poezija: poezija prirode, osjećaja, života. Ne pojmim, kako je njetko u »Savremeniku« mogao Ritigovo ime spomenuti, kao da to ime ništa ne znači. Ljudi, čitajte.

Kuzmanovićev »Zulumćar« nije ni izdaleka loša stvar. Nije pisan s lakoćom, opažaju se i osjećaju tragovi muke oko zanimljive gradnje. Ima i dobro uhvaćenih slika iz života, — no pointa na svršetku hoće da se sugerira narodu. Dotle još nije narod došao. Pogrješka je, što se zulum predočuje poglavito kao putenost, a ja bih rekao, da to i nije bio glavni zulum.

Ostale novele (Zaharova »Babina vaza«, Risakovićkina »Marta« i Hranilovićev »Andjin Božić«) različne su vriednosti.

Pjesme su u »Hrv. Kolu« dobre. Čudim se, što se naši kritičari još uvijek rugaju M. Podravskomu. Ja barem ne znam, po čem je njegova »Nitakrita« gora od tolikih novijih pjesama, što se toliko hvale. Evetović (Miroljub) i F. Rožić — dali su, što su imali i što mogu; tko nije zadovoljan, neka prigovara i Mihovilu Nikoliću radi njegovih najnovijih pjesama. Deželićeva »Na Gvozdu« djeluje neodoljivo i formom i sadržajem. Tko ne vjeruje, da je Deželić pjesnik, neka ju pročita.

O prievodima — obadva su izašla u »Slavenskoj« knjižnici — ne ću mnogo govoriti. Nekrasovljeva satira: »Komu je dobro u Rusiji« jedva će djelovati na naše čitaoce uza svu genijalnost, jer je naši čitaoci ne će razumjeti. Prievod nije posvuda ni jasan, ni točan, no to ne bi smetalo razumievanju cjeline. — Čehov je stvaralac. iz ništa načini cielu »pripoviest«. Većina ipak tih pripoviesti ostavlja trajniji, i ako težki dojam.

To je eto »M. H.« dala svojim čitaocima za god. 1905. Nije mnogo, — ali mnogo se vozi na kolima, a naša su kola ugrezla. Tko se tomu veseli, taj ili ne shvaća situacije, ili se veseli našemu zlu. Da je »M. H.« imala više i bolje, bila bi i dala, nema sumnje. Al više nemamo svi skupa, pa je dala ovo, što imamo. Poučna je knjižnica mogla biti bolja, t. j. trebalo je izdati još jednu poučnu knjigu. Možda ne bi bilo na štetu, da javnost, koja toliko prigovara, dozna razloge, zašto to nije učinjeno. Za beletristiku ne ide »Maticu« nikakvi prigovor: dala je, što su joj dali književnici. Odbila nije nikoga. Da »Matica« nije klika — kako joj se u svoje vrieme prigovaralo, a i danas se gdješto čuje taj prigovor — dokaz su baš prošlogodišnja izdanja, jer u njima ima ljudi iz svih stranaka i svaki je pisao, što je htio.

Nema sumnje, ja bih kao tajnik »M. H.« mogao smoći i više zanosa i naći dosta razloga, da knjige »Matičine« pohvalim drugačije, — no držim, da toga ne treba, jer je »Matica« i ove godine dala dosta, — i to ne samo s obzirom na članarinu (tri for.) i na naše prilike, nego i s obzirom na čitaoce. Već samo to, što u »Matičinim« izdanjima ima tako različnih, a u »Kolu« i tako mnogo ljudi, zaslužuje, da se hrvatsko občinstvo zainteresuje za ta izdanja. A hoćemo li da budemo pravedni, moramo priznati, da će barem veću polovicu prinosa u tim izdanjima svaki inteligentni Hrvat čitati ne samo s velikim interesom, nego i s koristi.

(»*Hrvatska Misao*«, *1906. God. V. Svezak 5. Strana 282.—295.*)

Kulturni vidici.

Prilozi knjizi XVI.

Nova rasprava o Jurju Križaniću.

Otkako je ruski naučnjak G. Bezsonov počeo izdavati djela poluruskoga Hrvata Jurja Križanića, pisalo se dosta u ruskoj, a prilično i u hrvatskoj književnosti o tome čovjeku, za kojega takodjer vrijede riječi V. Jagića, što ih je napisao ocjenjujući jedno Bezsonovljevo djelo o Križaniću: »Jest, historija naroda hrvatskoga može nabrojiti priličan broj takovih sinova, koji su se životom i djelovanjem svojim posve negdje drugdje proslavili . . .« (Rad, knj. XVIII, 165).

Novu raspravu o Križaniću, s kojom želimo upoznati čitatelje, napisao je naučnjak M. Соколовъ: Новооткрытое сочиненіе Крижанича о соединеніи церквей (Журналъ министерства народнаго просвѣщенія, Апрѣль, Май 1891).

Sokolov kaže u početku svoje rasprave, da se svi ispitivači Križanićevih djela slažu u tome, da je duboko i široko poznavao slavenski i ruski život, i da je vruće želio sreću čitavome slavenstvu pod okriljem Rusije. Ne slažu se, kaže dalje, poglavito u tom: što je bila Križaniću vjera? Jedni misle, da vjersko pitanje nije mnogo važilo u Križanićevu radu u Rusiji; posvema ga zaokupiše interesi narodni i politički. Drugi misle, da se je Križanić borio za uniju, da je bio » ревнителемъ уніи «. Prema tome tumače i žalosnu sudbinu, što je Križanića stigla u Rusiji. Prvi je pripisuju i surovosti tadašnje Rusije, drugi katoličkim namjerama Križanićevim.

»Mi se kanimo — kaže dalje Sokolov — zaustaviti na onim potankostima o biografiji i djelima Križanićevim, koje bi mogle koliko poslužiti tome, da se prije spomenuto nesuglasje ukloni«. U tom poslu poslužit će se Sokolov općenito već poznatim djelima Križanićevim, zatim onim biografskim materijalom, što ga je u »Starinama« naše akademije (knj. XVIII. g. 1886.) priopćio o. E. Fermendžin, i napokon nepoznatim dosada djelom Križanićevim, što ga je u lipnju prošle godine obreo sam pisac.

U nas je o Križaniću pisao I. Kukuljević u knjizi: Književnici u Hrvata iz prve polovine XVII. vijeka s ove strane Velebita, Zagreb, 1869., str. 203—206 (preštamp. iz Arhiva IX. i X.) i V. Jagić u spomenutoj knjizi Rada. Mislimo, da će biti zgodno, ako osobito za mladji naraštaj ponovimo u glavnom, što su ova dvojica napisala, — premda kaže Sokolov u svojoj raspravi (str. 257), da ćemo doskora saznati mnogo važnih i zanimljivih potankosti o Križanićevu životu u Rusiji, o njegovu progonstvu i povratku i t. d., a sve to iz dokumenata, što ih je obreo moskovski jedan naučnjak, koji je to priopćio Sokolovu, te bi prema tome bilo možda bolje, da počekamo, ne bismo li po tim dokumentima mogli napokon stvoriti jasnu i potpunu sliku Križanićeva života i rada. No mi ćemo ipak, da se uzmogne bolje pratiti dokazivanje g. pisca, spomenuti po onome, što do sada znamo, glavne momente iz Križanićeva života. Tu će nam dobro doći pisma, što ih je u spomenutoj knjizi »Starina« izdao o. E. Fermendžin i na koja Sokolov polaže toliku važnost, pa ćemo ih priopćio u vjernu prijevodu.

Juraj Križanić rodio se g. 1617. od oca Gašpara na ribničkom imanju. Porodica Križanića bijaše negda bogata, kupivši mnoga imanja od grofova Zrinskih, no Jurjevu ocu Gašparu, a još više samome Jurju, pootima lakoma rodbina gotovo sve, te je šesnaestgodišnji Juraj morao voditi parnice protiv tih otimača. Kratko vrijeme zatim posveti se on svećeničkom staležu, pa ga oko g. 1638. tadašnji biskup zagrebački Benko Vinković posla u bečko-hrvatski kolegij na nauke bogoslovne, a otuda na više nauke, osobito pravoslavne. O tome piše V. Jagić ovako (str. 183): »Mladi Križanić stupi po primjeru i običaju premnogih tadašnjih plemićkih sinova u zagrebačku seminariju, znajući, da mu time nije nipošto zatvoren put do bogatstva i časti, i to ne samo na polju prosvjetnom, nego i na polju juridičko-političkom. Kao darovit mladić, uz to još plemenita roda, mogaše se nadati, da će i na nj red doći, da ga njegov episkop pošalje na više nauke izvan Zagreba.«

Ovo su po Jagiću razlozi, koji su mogli ponukati Križanića, da stupi medju svećenike. Ovim je razlozima ustao Jagić ujedno protiv Bezsonova, kojemu je Križanić već od prvih godina mladosti onaj isti, svestrano razvijeni, oduševljenja slavenskoga puni čovjek, kakav se očituje istom kasnije u svojim knjigama, pisanim u Sibiriji. Jagić kaže dalje, da je Križanić morao istom kroz strogu školu života proći, da se preobrazi u onakova idealističnoga čovjeka, kakav bješe potonji Križanić: u samim odnošajima svoje porodice ne nadje baš nikakove idealnosti, a najmanje onakove oduševljene ljubavi za narodni jezik, o kojoj Bezsonov govori.

Isto tako ne pristaje Jagić uz Bezsonovljevu tvrdnju, da je Križanić počeo popravljanje »našega« jezika već u domovini. Križanić se na ime u Rimu, kamo je pod konac 1640. god. došao iz Bolonje, gdje je u ugarsko-hrvatskom kolegiju boravio oko 1639. i 1640. god., uz bogoslovne nauke bavio i književnim radnjama, medju kojima spominje gramatiku, nekoliko stotina napravljenih riječi, nekoliko stotina sabranih naših (kajkavsko-čakavskih) poslovica i prijevode nekih talijanskih knjižica.

Bogoslovni i književni taj rad Križanićev tumači Jagić ovako: »Hoteći zagrebačka crkva od novo naseljenih »Vlaha« imati sigurne kmetove i pravovjerne svoje podanike, povrh tužba svojih, koje podizaše na obranu imanja svojih, trebaše joj jošte i okretnih, vještih ljudi, koji će se i u religioznu, dogmatičku ili teologičku borbu upuštati sa pravoslavnimi, trebaše ljudi, koji su vješti njihovu jeziku crkvenomu, njihovoj liturgiji itd. Jedno ovakovo »bogu ugodno orudje« imao bi biti i naš Križanić pokraj mnogih drugih svojih zemljaka«. Zato i jest Križanić molio, da ga prime u grčki kolegij sv. Anastasija, što ga bijaše utemeljio papa Grgur XIII. g. 1577. za one

sljedbenike grčkoga zakona, koji se sjediniše s crkvom rimskom. Premda se u taj kolegij primahu samo pitomci grčke crkve, primiše ipak i Križanića kad im je razložio svoje namjere o uniji, no primiše ga samo kao konviktora, gosta, a ne kao pravoga pitomca. Što više, Križanić je molio, da mu dozvole vršiti službu božju po istočnom obredu, no ne zna se, da li je dobio dozvolu. »Ja dakle tvrdim — zaključuje Jagić — da do god. 1642., t. j. do smrti episkopa Vinkovića, nije Križanić imao ništa drugo na umu, nego pripraviti se u Rimu svestranimi naukami, da bude kasnije u domovini prikladan uzpješno djelovati na korist interesa zagrebačke crkve, imenito da bude prikladan za kakovu važniju misiju, koja bi mu namijenjena bila napram pravoslavnim doseljenikom u Hrvatskoj«.

O književnom radu Križanićevu sudi Jagić od prilike ovako: U Križanićevo doba bijaše Rim nekim načinom središte sviju južnih Slavena, od kojih bijahu mnogi na glasu sa svoje učenosti i sa raznih književnih radnja. U takovo društvo stupi eto i naš Križanić, pošto je već u Beču i Bolonji stekao opsežno obrazovanje u duhu svoga vremena; on osjeti u sebi sposobnosti i volju pokušati pisati u svojem, od djetinjstva mu poznatom narječju kajkavsko-čakavskom, — hrvatske dalmatinske književnosti nije poznavao. Da je uz tužbe i žaobe o pokvarenosti jezika podjedno i na gramatiku stao misliti, to bijaše kao u karakteru onoga vremena; znamo, da su nekako u isto doba zbilja počeli razvijati gramatiku (i leksikon) našega jezika: Kašić, Mikalja, Belostenac, Habdelić.

Upravo u ono doba dogadjale su se u Rimu zanimljive stvari, koje ne ostaše bez utjecaja na Križanića: ispravljahu se i preštampavahu glagolske knjige. Kako je Glavinić u svoja djela počeo unositi riječi iz crkvenih knjiga a Levaković rusko-slavenske riječi u crkvene knjige: tako i upravo tako poče istom u Rimu, a ne već prije, Križaniću dosadjivati njegovo rodno narječje, poče mu se prikazivati kao siromaštvo, iskvareno, nespretno, a mjesto toga počeše mu se po glavi vrtjeti misli o novom književnom jeziku, dakle o potrebi ispravljanja onoga jezika, koji je on dosele poznavao.

No da je Križanić ipak već do g. 1642. imao još nešto drugo na umu, a ne samo »pripravljati se, da bude kasnije u domovini prikladan uspješno djelovati na korist interesa zagrebačke crkve«, to se vidi iz pisama njegovih, koja su malo niže priopćena, a to je pravo nagadjao već Kukuljević (str. 220): on se već u Rimu zakleo propagandi, da će poći na bilo u koju zemlju medju nevjernike. Kako Kukuljeviću ta pisma nijesu bila poznata, pisao je, da »mi nemamo upravo nikakova dokaza, da se je Križanić iza svoga odlaska iz Hrvatske ikad više navratio kući. Deset godina napriied (t. j. od 1642.—1652.) nema Križaniću u poznatih nam pismih nikakova traga«.

Iz pisama, što ih je Križanić pisao tajniku propagande Ingoliju (samo posljednje pisano je prefektu propagandinu), vidi se, da se je Križanić vratio u Hrvatsku. No neka govore sama pisma.

Ljubljana, 10. prosinca 1642. (talijanski): Presviietli i prečasni gospodine! Pisao sam vašoj presvjetlosti 2. studenoga obećavajući, da ću potanje pisati, kad dodjem k msgr. zagrebačkome biskupu.

Došavši dakle k njemu, bio sam kod njega nekoliko dana i on se odmah pobrinu, ne bi li mi pribavio dobro mjesto nedaleko Manastira (vicino al Monastero; razumijeva Marču, samostan kaludjera, — Fermendžin), gdje bih se mogao vježbati u svojoj misiji; i zato mi dade nekoliko dana, da si pribavim potrebite stvari za ovu zimu. To mjesto bijaše kapelacija u tvrdjavi Ivaniću; no msgr. je 1. prosinca (Kukuljević piše: 2. prosinca) otišao u bolji život, Bog mu dušu u raj primio, i tako ću ja morati čekati, dok ga naslijedi drugi; no uza sve to ja ću nastojati da postignem spomenuto mjesto, i ja sam, misleći na svoju misiju i obvezu, pustio učiteljsko mjesto u zagrebačkom seminariju, koje mi je nudjao naš kaptol, rekavši, da se moram najprije pokoriti svome prečasnome (il mio Rmo), koji mi je odredio drugo mjesto. Molim zato vruće vašu presvjetlost, da dade naredbu, da se što prije pospješi ta moja misija i da mi je (naredbu) predade gospodin Domenico (Domenico Varisio bio je agent misijonara jugoslavenskih. — Fermendžin) onim putem, kako sam mu rekao i pisao, a ako nije primio moga lista, uputit će ga P. Raffaele. Sada si spremam potrebito odijelo za zimu i ljeto, a kad to ovršim, vratit ću se iz Ljubljane u Zagreb i gledat ću na svaki način, da izvršim svoju obvezu; za to imade jošte jedna župa nedaleko od ponudjene mi spomenute kapelanije. I ne kažem ništa drugo, nego da veoma želim učiniti, koliko mi bude moguće. Itd.

Nedelce (Nedelišće? Fermendžin.) 18. siječnja 1644. . . . Nijesam više puta pisao presvjetlosti vašoj . . . da vam ne dosadjujem. No sad imam u rukama list mns. Terleckoga Rusina (Ruteno), koji je pisan 28. srpnja i meni predan u ovome mjesecu siječnju. Ako mi bude V. P. htjela što javiti, neka napiše ovaki natpis: Upravitelj pošte u Optuju, da mi list brže predade. Giorg. Crisanio.

Nedelce, 11. kolovoza 1644. (latinski): . . . Otkako je ovuda prošao preč. Metodije Rusin (Ruthenus, t. j. Terlecki) nijesam imao zgodne prilike, da pišem V. P. . . . Sad pak hoću da malo dosadjujem V. P. po veleč. ocu gvardijanu varaždinskom (to će biti Imre Isaak, — Ferm.) mome susjedu, koji će ovo ovršiti . . . Očekivao sam od onda, da ću na trošak varaždinskoga generala pratiti u Rim Gabrijela, biskupa Vlaha. No on se već pred dva mjeseca po prilici preselio iz živih, a do sada mi nije poznato, tko je ili tko će biti odredjen na njegovo mjesto. Mene medjutim sveudilj uznemiruje obećanje gospodinu Metodiju, na ime, da se otputim u Rusiju, no poradi nekih dugova, što sam ih jošte u školama načinio, ne mogu se ganuti, dok ih ne isplatim . . . Medjutim ja ne ću prestati, kao i sada što ne prestajem, raditi oko priepornih pitanja (medju istočnom i zapadnom crkvom) . . .

Jošte sam uvijek isti, koji sam bio u Rimu, a kako se od Boga nadam, bit ću i unaprijed. Usudio bih se prisegom potvrditi, da niti u ovoj domovini, niti igdje drugdje, gdje sam sada počeo tražiti mjesto (beneficium), ni za čim drugim išao nijesam, do li samo za tim, da se odužim svojim vjernicima, pa da se, kanivši se i ostavivši svaku nadu i iščekivanje, koje bi me ovdje u domovini moglo zadržavati, uzmognem požuriti na odredjeno mjesto, oca pak gvardijana . . . preporučujem, da mu pomognete u njegovu poslu, jer je vrijedan, budući da

ga po čitavoj ovoj domovini poradi pobožna života, pripovijedanja i ugleda medju vjernicima svoga reda svi drže za prvoga. Georgius Crisanius.

Varaždin, 7. srpnja 1645. . . . Prepoštovani zaštitniče. Skoro će proteći tri godine, otkako ja ovdje dan gubim, a svojoj misiji nijesam ni u čem mogao zadovoljiti. Uzrok tome, zašto je toliko vremena izgubljeno i zašto nijesam otišao s gospodinom biskupom humskim (t. j. Terleckim, koji je bio biskup u Holmu), kazat ću potanko usmeno. Molim dakle, V. preč. gospodstvo, kao svoga najvećega zaštitnika i prijatelja, da me preporuči i svjetuje sv. kongregaciji, da se sama za me pobrine pa bi odredi bud kako malu potporu ili u svome kolegiju ili gdje drugdje u Rimu, gdje bih se mogao vježbati u službi sv. kongregacije. Zatim da me sv. kongregacija pismeno pozove k sebi . . . da čuje, što sam u svojoj misiji uradio; može i prosto zapovjediti, da dodjem, ne kazujući ništa, zašto mi dobrostivo zapovjeda.

Tada neka sv. kongr. piše gospodinu Martinu Bogdanu, biskupu, i Petru Petretiću, prepoštu, mojim prelatima; od njih neka traži svjedočbu o tome, kako sam ove tri godine živio i vladao se. Ne pišem to s toga, što bih se pouzdavao, da mi ne će naći mane; jer ako kazujemo, da nemamo grijeha, zavadjamo sami sebe; nego to pišem za to, jer tako treba da bude, a inače i ne mogu posvjedočiti sv. kongregaciji svoje vjernosti i odanosti. Molim ipak, da se ni u jednom listu ne spomene ova moja prošnja, da to tako izadje, kao da je sv. kongregacija poslala list sama od sebe, ili barem na vašu prošnju. Tako ću se samo ukloniti svemu, što bi mi moglo biti neprilično. Ja sam ovdje upravo takove volje, kao da sam u tamnici: propinjem se i mučim, ne bih li se što skorije oslobodio i pošao, kuda mi zapovjedi sv. kongregacija. Da to bude, pokušao sam sve moguće. Zato sam od V. P. zatražio i preporučna pisma na g. nuncija; jer su mi (ona — valja da — što ih je prije dobio) izgorjela u zagrebačkom požaru. Zatim sam prošle zime molio jednoga prelata, koji je bio na putu u Poljsku, da bi me na svoj trošak sproveo k g. Humskomu (t. j. Terleckomu); nadao sam se, kad samo jedanput tamo dodjem, da ću se ondje sigurno laglje osloboditi; no nijesam dobio, što sam molio. Sad sam napokon zatražio i dobio župu u gradu Varaždinu nadajući se, da ću se tako za godinu dvije osloboditi. No i to mi nije uspjelo: gospodin prelat ne pristaje na to, da uživam dva beneficija, pa hoće da me liši kanoničije. A kad sam u župi razgledao sve, što treba, uvjerio sam se, da se ne ću moći dugo osloboditi. O kakvome oslobodjenju govorim, to V. P. gospodstvo dobro znade. Pokušavši dakle sve, ne znam drugo, nego da se posvema predam sv. kongregaciji, a ona neka radi sa mnom, što hoće. Jer ja sam pripravan i želim, da izvršim veće i više naloge sv. kongregacije, nego što bi tko sudio po ovome listu, a to ću usmeno bolje protumačiti. Neka V. P. ne zaboravi kazati sv. kongregaciji, da se ja ne nudjam za koru hljeba, nego za neku bolju cijelj. Jer ja mogu, hvala Bogu, u ovoj župi prema sredstvima ove domovine prilično živjeti, i to s posve mirnom savješću, što se tiče župničkih dužnosti. Propovijedi, ako hoću, vrše uvijek oci Isusovci, koji u ovome gradu imadu

škole. A ispovijedi vrše ili isti oci ili Manja braća; u ostalom pomaže mi i pomoćnik. Ipak me gospodarstvo toliko smeta, da za dovršenje započetih već djela o prijeporima (jedne i druge crkve) nijesam mogao niti pera umočiti. Zato ništa toliko ne žalim, koliko gubitak zlatnoga vremena. Kad bih se na svoju ruku spremio u grad (Rim), bojim se kojekakvih neprilika. Ako pak budem pozvan, bit će sve u redu. Molim V. P., da ne zamjeri opširnosti (lista), a S(vemogući) G(ospod) B(og) uščuvao vas sretna mnogo godina. (Moli da mu se list pošalje na optujskoga poštara.) Georgius Chrisanich.

Varaždin, 12. srpnja 1645. (talijanski): . . . 7. o. m. srpnja pisao sam V. P. latinski list; budući da sam se drugi dan sastao s Don Ivanom Tenini-jem, nekadašnjim misionarom (ovaj Tenini bio je domaći kapelan banov, — Ferm), pa za veću sigurnost, ako bi se onaj izgubio, ponovit ću, što sam pisao ondje.

Spomenuti Tenini živi u župi udaljenoj od mene jednu milju, pa sam već više puta s njim razgovarao, a ovaj mi put kaže, da mu je naš msgr. biskup pripovijedao o nekom listu, što ga je sv. kongregacija o njem pisala. On se dakle preporučuje i pozdravlja preponizno V. P. i kaže, da bi se rad vratio na svoju staru misiju u ninskoj biskupiji, no da ne može bez potrebite pomoći: kad se sastanem s V. P., reći ću Vam više o njem.

Jošte sam upoznao jednoga čestitoga čovjeka, koji bi mogao izvrsno služiti sv. kongregaciji, koji bijaše pitomac u Loretu, a živio je šest godina na župi: ovoga ću gledati nagovoriti, da služi Bogu, a da se ne stara za vremenitu korist.

Što se mene tiče, ja nemam niti sam imao u ovoj zemlji prilike i vremena, da učim ono, što želim na čast Božju i za volju sv. kongreg. Preč. gosp. ja sam upravo kao u tamnici, dok mi Gospod Bog ne dade prilike, da uzmognem prikazati na njegovu slavu malen kaki talenat, koji mi je dao, a ne da ga ukopam: a to će se bez sumnje dogoditi, ako ostanem u ovoj zemlji i ako ne budem imao osobite pomoći sv. kongregacije. Ne mogu dosta zahvaliti Gospodu, što mi je sačuvao stalnost u nakani u tolikim i takim neprilikama: jer niko, niti od svjetovnjaka, niti od svećenika, niti od samostanaca nije me nikada ni najmanje obdario u mojoj misiji. Kušajući svakojako i razmišljajući o tome povjerio sam nekojima svoju nakanu, no nikad me nitko nije ni jednom riječcom ohrabrio u mojoj misiji; što više, većina ih se nije sa mnom slagala ili se podsmijavala mnome ili me odgovarala: jedino me V. P. i monsgr. biskup holmski oduševljuiete. Nadalje su me pozivali na svoje dvorove gosp. grof ban, t. j. guberna tor ove zemlje, i dva druga grofa, obećavajući mi u budućnosti svakojake časti, osobito s pomoću gospodina gubernatora, kako ću to sve moći dokazati. No ja sam se na svem zahvalio bojeći se, da bih u dvorskom vrtlogu izgubio i vrijeme i svoju nakanu. Drugih je neprilika bilo u Zagrebu; kanonici me htjedoše zadržati za učitelja a ja ondje pored crkvenih posala i kanoničkih svjetskih intriga, kojih nema broja, nijesam imao nikada ni jedne slobodne ure, te bih se mogao pripravljati za svoju nakanu. Poslije su me htjeli poslati na tri godine za rektora u poznati svoj kolegij u Bologna. No ja sam umakao svim zaprekama i otišao na župu, gdje sam mnogo prepatio

od neprijatelja svojih roditelja, tako te sam se morao vratiti u Zagreb, u kuću g. prepošta, koji mi je nudio besplatnu hranu, no niti sada nijesam mogao ovdje ostati, budući da bih jedva u deset godina mogao isplatiti svoj dug s dohotkom svoga zagrebačkoga beneficija od 25 škuda na godinu. Zato sam primio ovu župu, u kojoj ću što se tiče dohodaka, moći bezbrižno živjeti i odužiti se, no istom na 4—5 godina, i to tako da ću se morati dan i noć mučiti svakojakim ekonomičnim i crkvenim poslovima. Tako ću ja morati tražiti čitavo vrijeme na spomenute stvari i ništa mi ne će ostati, da nastavim što sam započeo. No ja sam primio taj beneficij samo zato, da sv. kongr. zna, da sam ja već lično obezbijedjen i da joj se ne preporučujem poradi korice hljeba, nego samo zato, što se inače ne mogu izbaviti iz ove zemlje (!). Zato molim V. P., neka gleda, da preuzv. gosp. kardinal, upravitelj sv. kongr., piše mojim prelatima preč. Martinu Bogdanu, biskupu i preč. Petru Petretiću, prepoštu zagrebačkome tražeći od njih obavijesti o mome životu u ove tri godine. A budući da sam siguran, da mi ne će dati loše svjedočbe, molim jošte, da preuzv. gosp. sa sv. kongr. napiše meni list, u kojem me poziva u Rim i da mi dade bud kaku potporu, da mogu živjeti u Rimu, dok me sv. kongr. ne pošalje drugamo. Nadalje molim V. P., da mi sami napišete ovaki od prilike list: »Budući da preuzv. gosp. kardinal N. (t. j. upravitelj sv. kongr.) želi imati na svome dvoru ljudi različitih naroda, ja sam mu preporučio Vas, i on je pristao te Vas po meni pozivlje: zato Vam svjetujem, da podjete onamo, gdje se možete nadati višim častima nego u svojoj zemlji(!) itd.« I to će sve biti istina, ako se uzme alegorijski. A ja molim taki list, jer bih ga hotio pokazati ovim gradjanima, svojim vjerovnicima i različitim svojim zaštitnicima. Takim listom hotio bih prikriti svoju nakanu i tako uščuvati u njih kredit. Jer doznadu li oni, da se ja spremam k nevjernicima (?! shizmaticima — ?), svi će me ostaviti i ja se ne bih usudio izaći medju ljude; jedni će me držati za ludu, drugi za licemjerca, a svi će me vrijediati; to sam već iskusio kod nekih, koji su nanjušili moju nakanu. Mladji me ljube, jer očekuju od mene koristi, a veći poradi usluga, što bi ih s vremenom mogli imati od mene; no kad saznadu moju tajnu, ne će se više nadati i vrijedjati će me. Povrh toga ja ne mogu bez takoga šaranja (senza tal colore) ili izlike časno ostaviti svojih vierovnika (?). U tome listu ne treba spominjati niti sv. kongr. niti išta drugo, što sam ja s njom govorio. A ako mi V. P. bude htjela što drugo pisati, neka piše u drugom listu. U listovima, što će biti pisani mojim prelatima, molim, da se ni na koji način ne da opaziti, da sam ja to molio, nego da to izadje, kao da su napisani ili na vlastitu ponuku (»proprio motu«) ili na vašu molbu; a Vas molim, da mi ih pošaljete što prije dok je vrijeme zgodno za plovidbu. Kad bi gospoda moji prelati doznali ili sumnjali, da sam to ja sam molio, bojim se kojekakvih neprilika, govorkanja, kojekakvih savjeta i naklapanja (di parole e di varii consigli e pareri): ne toliko od njih, koliko od neke druge gospode kanonika, kojima oni sve povjeravaju. Što sam ja toga radi prepatio, kazat ću V. P., kad se sastanemo. Presvijetli gospodine, ja ne želim drugo, nego da ne časeći časa podjem na misiju; i ništa me drugo ne zadržaje, nego kako sam već

pisao, dug od 200 škuda. Da se toga riješim, ja sam uvijek pripravan priseći pokornost sv. Ocu (la Santitita del N. S.), te ću ma bilo i na smrt poći i ustrajati, kuda me god medju nevjernike pošalje.

Zato molim V. P., da me, posavjetovavši se s kojim svojim zaštitnikom od preuz. gospode kardinala, ili sami, ili koji od te gospode preporučite ili kod njegove Svetosti i kojega drugoga dostojanstvenika, da se mogu kakovom potporom osloboditi svoga duga. Ja sam dočuo, da je brat poljskoga kralja pošao u redovnike i postao kardinalom; ako je to istina, molim v. p., da me o tom obavijesti i da me njemu preporuči, jer se nadam, da bih njegovom pomoću mogao učiniti, što želi msgr. biskup holmski: tako da bih mogao otići k njemu, a s pomoću tih prelata zadovoljiti svojim vjerovnicima. Ako napokon sve to ne bi pomoglo, kad bih imao oda šta da proživim nekoliko mjeseci u Mlecima, uvjeravam v. p., da bih se samo svojim djelima (a sva rade o spomenutoj nakani) mogao odužiti, samo kad bi bila štampana. Nadalje, pustimo li sve to na stranu, da mi v. p. dade u svom listu ikake nade, da će me prijateljski zaštićivati, i da me pozove u Rim, ja ću se odmah drage volje odreći obadvaju beneficija i posve odavle otići, samo da ne gubim dragocjenoga vremena i da me ne izjedaju misli; jer nijednoga proroka ne primaju na njegovoj postojbini (nemo propheta acceptus in patria sua) i nije moguće, da ja išto od onoga, što želim, uradim u ovoj zemlji. Molim v. p., da drži tajno sve ovo pred svima, koji to ne treba da znadu. Napokon, ja se potpuno predajem Vašoj zaštiti i razboritosti i molim Vas najtoplije, da učinite tako, da se što prije svega ovdje riješim; jer bih mogao imati novih neprilika . . .

Neka mi samo v. p. to učini, a ja ću se pokoriti svakoj Vašoj zapovijedi. Demetrije Grk, učenik kolegija, može svima svojom vrlinom i učenošću pružati mnoge nade i ja sam uvijek želio, da budem s njim, jer se nadam, da bi mi mnogo pomogao u mojoj nakani; zato molim v. p., da ga nikako ne pustite iz Rima, dok ne budem mogao govoriti s njim, a i v. p., koji neka Gospod itd.; a ja Vas najponiznije ljubim u ruku itd. (Opet moli, da mu se list pošalje na optujskog poštara).

(Iz vana) . . . Samo Msgr. Presv. tajnik imade čitati ovaj (list) i nitko drugi.

Varaždin, 28. veljače 1646 . . . odlučio sam zbilja, da krenem na put k Msngr. biskupu holmskomu . . ., a nijesam već otišao zato, što sam hotio sve urediti s prijateljima vjerovnicima . . . Ne sumnjam ni najmanje o svojoj volji . . . sjećam se dobro po milosti Gospodnjoj onih riječi, kojima me je pozivao M. g. biskup holmski i ja držim, da ih je na njegova usta govorio Gospod Bog: Egredere de terra tua et veni in terram, quam monstrabo tibi (Izadji iz zemlje svoje i idi u zemlju, koju ći ti pokazati) Gen. 12. Ego protector tuus sum et merces tua magna nimis (Ja sam čuvar tvoj i plata tvoja prevelika) Gen. 15 . . .

U ovoj župi navršila mi se godina dana na koncu svibnja . . . Što nijesam imao nikakova ploda s ovim Vlasima, mislim, da nije kriva moja volja, nego mnoge druge neprilike, o kojim ne mogu pisati, a glavna je ta, što je umro naš prelat. Videći tako, da nema nikakova ploda u praksi, dao sam se posvema na pisanje o shizmi, a nastavljam

neprestano i sada. A plod koji mislim. da sam dobio, jest to, što sam pridobio jednoga druga, po imenu Tomu Dujmovića, nekadašnjeg loretskoga pitomca, prozvanoga »Dumiceo«, kojega je v. p. već jednom upoznala u Rimu ... Ovaj je čovjek na glasu poradi čista i bogobojazna života ... S njim dakle želim, da prikažem maleni talenat na čast Božju.

(Moli, da ga preporuči sekretar nunciju bečkomu) ... da me primi s mojim drugom u Beču i da se pobrine, kako bismo se odanle odputili u Holm, jer s našim stvarima ne možemo tako daleko putovati, osobito ja, imajući uza se mnogo knjiga, koje su mi potrebne ... (Zatim da ga preporučim) ... Mag. arcibiskupu Rusije ... i Msng. Martinu Bogdanu u Zagrebu. — Georgio Chrisanich, župnik u Varaždinu.

Na ovo odgovara Križanić od prilike ovako (Starine XVIII. str. 154, 155): Protivnik ne spominje nijednoga geografa, koji bi izrično kazivao, da Kranjska nije (pokrajina) slavonska ili ilirska: on samo niječe. Što kaže, da je ilirski jezik veoma raširen, odgovara mu: Poljaci, Česi, Ruteni itd. govore, istina, jezikom, koji je našemu ilirskomu sličan po plemenu (in genere), ali se po osebinama (in specie) razlikuje od našega kao francuski od talijanskoga ... »Da me ozloglasi, iznio je nekakovo moje pismo o Kranjskoj. Evo mu odgovora: Budući da treba više paziti na smisao nego na riječi, ono moje mišljenje ne može biti niti meni niti parnici na kaku štetu. Kad se je počela raspra, upita me protivnik u prijateljskom razgovoru za savjet. Ja sam, ne poznajući tada Ivana Jampšeka (rad kojega se porodila raspra, što je tražio kanoničko mjesto), vjerovao protivniku, da (Jampšek) ne govori (ilirskim) jezikom, pa da se toga radi može s pravom protiv njega ustati, a ne s toga, što ne bi bio od (ilirske) narodnosti, i više sam ga puta nagovarao, da ne ustaje protiv čitave pokrajine. Kad ga nijesam mogao nagovoriti, pokušao sam ovo: Napisao sam, i to posve hiperbolički, nekoliko razloga u smislu protivnikovu, koji se ne mogu dokazati, i razlažući ih, govorah: Prem da se sve ovo (kako bi ti htio) može dokazati, ipak se ne može ništa zaključiti o tome, da treba isključiti Kranjce. Jer kad bi se isključili Kranjci, trebalo bi s istoga razloga isključiti i Dalmatince, budući da su oni kud i kamo više potaljančeni, nego što su Kranjci ponijemčeni. On mi odgovori, da se ne će služiti tim razlogom, nego da ima boljih ... Ja sam ga, videći, da se ne da popraviti, ostavio, a on me poslije pozvao i prisilio, da priznam, što sam napisao ... Ja sam pak činom uvijek bio za Kranjce, a poslije i za Jampšeka, pošto se je dokazalo, da umije jezik. U drugoj obrani Kranjaca (str. 156—159) žali se Križanić sv. Roti na Pastrićevu diktatorsku vlast: došao, jadan, na raspravu, pa mu rekoše, da će rasprava biti sjutra. Sjutra je bio praznik, a on je kao svećenik u hospitalu bio zabavljen u crkvi, branitelj pak njegov bio je bolestan. No to ne bijaše dosta: Sedam kanonika »našega naroda«, i to sve Dalmatinci osim jednoga, htijući učiniti kraj tome nemiru, umole, da ih prime u zbor (sv. Jerolima). Pastrić se tome protivio, no zbor ih većinom glasova primi. Pastrić je apelirao i tražio drugo glasovanje. Kako mu je predsjednik bio na ruku, dobije, što je tražio. No za to drugo glasovanje pozove Pastrić »nekake djake iz zavoda Neofita i propagande, da nadglasa naše glasove«. To je nečuveno, to je diktatura — kliče Križanić, dodavši još dvije tri krupne.

Kobno ono pismo Križanićevo pisano je oko 15. veljače 1652. Prvi odgovor pisan je 15. svibnja 1654., drugi 10. prosinca 1655.; za vrijeme dakle od tri godine mogao se je Križanić predomisliti, no on sam kaže, da se nije predomislio, nego da je ono o Kranjcima napisao zato, da Pastriću dokaže, kako bi po ovakovu zaključivanju mogli i samoga Pastrića i sve Dalmatince izbaciti iz zbora, jer su gore potaljančeni, nego Kranjci što su ponijemčeni. Crnčić kaže u jednoj bilješci (Starine XVIII. str. 154) da se je Križanić pokajao. No mi držimo, da se nije imao rad šta kajati, ako je istinito ispripovjedio, kako je nastalo ono pismo. A da je prije zbilja bio protiv Kranjaca, a poslije se kojekako izgovarao, to držimo, da je nemoguće budući da mu je Pastrić mogao svak čas spočitnuti: kako se usudjuje što takova izmišljati, gdje je prije onako očito bio protiv Kranjaca. Pastrić mu je mogao u lice reći: nije istina, da si mi tada drugačije govorio, a drugačije pisao. A da je Pastrić, premda je znao, koliko vrijedi ono Križanićevo pismo, mogao biti tako lukav, dapače nepošten te se hotio njim poslužiti protiv Križanića, to bi bez sumnje priznao i Crnčić, jer i sam kaže u više bilježaka, da Pastrić krivo spominje stare povelje i da »laže« (n. p. u bilješci 1. na str. 163). Dapače nam je to, što je Pastrić zahtjevao od Križanića, da prisegom potvrdi, da je ono pisao, — to nam daje pravo zaključivati, da je on dobro znao, da Križanić drugačije misli. Dakako, da to nije bilo pošteno, ali je zato Križanić protiv toga javno ustao; a Pastrić kako je bio u stisci, kako je tražio svakojake dokaze, bili oni kaki mu drago, spominje ipak samo pismo Križanićevo, a nigdje se u toj parnici ne spominje, da je Križanić zbilja ikada bio protiv Kranjaca, nije mu mogao ništa da spočitne: Križanić bi ga utjerao u laž. Drugo je, pismo, jer »scripta manent«, što je pisano, ne može se nijekati. Križanić je kao pošten čovjek morao priznati, da je napisao ono pismo, ali svečano prosvjeduje protiv toga, da su to njegove misli. No Pastriću je glavno: slovo, — napisano je. U ostalom i suviše su poznati kojekaki ugovori i obveze, što su ih u Pastrićevo vrijeme kovali ljudi njegova kova: kamo sreće, da je ovo najneznatniji taki primjer! Pripadom spominjemo, da se u toj parnici nije radilo o tome, govore li Kranjci itd., ilirskim »ili slavenskim« jezikom, kako to kaže Sokolov (str. 251, u aprilskom svesku). Da Kranjci, Istrani itd. govore slavenskim jezikom (ma bilo i iskvarenim, kako neki govorahu), o tome nije nitko sumnjao. Dapače ih je Pastrić, kako smo čuli, upravo zato hotio isključiti iz hospitala i zbora sv. Jerolima, što govore samo slavenski, kao i Poljaci i Česi, a ne »ilirski«. Radilo se o tome, govore li oni »slavonski« (idioma sclavonicum, lingua schiavona); jer su svi svjedoci, kad su ih pitali, što razumijevaju pod riječju »Ilirik«, »ilirski« odgovarali u glavnom ovako: kako doslovno kaže prvi svjedok (sv. Starine XVIII. str. 127, 137, 143): »Ja sam uvijek čuo, gdje govore, da se pod ovim imenom »Ilirik« razumijeva čitava pokrajina Slavonija ...« A kad su ga pitali, što sam misli, odgovori: »Ja razumijevam pod riječju »Ilirik ili pokrajina ilirska« čitavu Slavoniju ..., gdje se govori »slavonski« (dove si parla in lingua schiavona, str. 120). Da se samo u latinskom jeziku upotrebljavalo ime »Ilirik«, vidi se jasno iz riječi branitelja Jampšekova: »Siksto V. nazvao je (Dalmatince) latinskim jezikom Ilircima

(sermone latino vocavit Illyricos)«. Kad su pitali svjedoke, kako govore, odgovaraju, da govore »slavonski« (schiavone, sclavonice, str. 145 i dr.), a »slavonski« govore Kranjci itd., Hrvati, Bošnjaci, Dalmatinci (str. 120, 130). Kaki je to »slavonski« jezik? Iz riječi samoga Jampšeka jasno se razabire, da se je radilo o tome, govore li Kranjci itd. istim onim jezikom, kojim se u Dalmaciji govori. On naime kaže (str. 114, 115): »... Istina je, da se u Ljubljani govori od pamtivijeka jezikom »slavonskim i ilirskim« tako te se (taj jezik) malo razlikuje od jezika Dalmacije, a razlike se kreću samo oko neznatnih osebina (accidentalia), kao n. p. što su medju Napuljcima i Milancima«. Slično kaže i jedan drugi svjedok: »Medju jezikom jedne i druge pokrajine (Kranjske itd. i Dalmacije) ima razlika ..., kakova je medju jezikom rimskim i napuljskim, fijorentinskim i bolonjskim. I oni iz Dalmacije imadu isti »slavonski« jezik, no ponešto ljepši (un poco piu gentile, str. 130). Svjedok, koji ovo govori, kaže, da samo razumije »slavonski« (str. 121); ali da je dobro razumio, vidi se iz ovih njegovih riječi: »Razgovarao sam s jednim Dalmatincem ... Dobrilovićem, koji je govorio »slavonski« upravo onako (nel medemo modo), »kao što je govorio onaj iz Bosne« (str. 120). Dalmatinci su katkada zvali svoj jezik »slovinskim«, kao Kranjci i njima susjedni Hrvati što su svoj ekavski govor zvali »slovenskim«; iz ove je pak parnice jasno, da je ono »slavonski« jezik, kojim se govori u čitavoj Slavoniji, t. j. Hrvatskoj Slavoniji, Dalmaciji i Bosni, a po nekima i u Istri, Kranjskoj, Štajerskoj i Koruškoj. Da je pak »Slavonicus« isto što i »slovinski«, zaključujemo medju ostalim i po tome, što Pastrić i Križanić pišu katkada mjesto »Sclavones« »Slavini« t. j. »Slovinci«. No kako jedanput znamo, da se nije radilo o tome, govore li Kranjci itd. samo slavenski, svejedno nam je, što se upravo razumijevalo pod riječima »ilirski« i »slavonski«: mi i bez toga možemo zaključiti, da se je tu o tome radilo, govore li Kranjci itd. hrvatski, t. j. spadaju li oni k onoj narodnoj cjelini, za koju je poglavito osnovan hospital i zbor sv. Jerolima, a koju su tada representovali Hrvati. Sv. Rota nije u svojoj osudi priznala toga jedinstva, valja da zato, što su po srijedi bila kanonička beneficija. No kako su naša braća s onu stranu Sutle lako pregorjela ta beneficija, tako mi malo marimo za etnografsku osudu sv. Rote. Za nas mnogo više vrijedi svjedočanstvo desetorice kranjskih plemića i dvaju hrvatskih grofova (Draškovića), koji su svojim potpisima i pečatima posvjedočili, da je narod, koji stanuje u Kranjskoj »ilirski« i da govori »ilirskim« jezikom (str. 147, 148). Vidi se, da su djedovi pravo i zdravo mislili, i da su bili možda pametniji od sinova. No vratimo se ka Križaniću, koji je i tu pretrpio poraz za pravednu i poštenu stvar. U zapiscima zbora sv. Jerolima spominje se Križanić do mjeseca ožujka 1655. Kako smo vidjeli iz onoga pisma, gdje se žali na Pastrića, imao je kao svećenik dosta posla u zboru. Odrugud pak znamo, da je bio ispovjedač u hospitalu. Da li se jošte čim bavio u to vrijeme, to se pouzdano ne zna. Iz spomenika, što smo već spomenuli i u kojem se za Križanića ne kaže ništa manje nego da je smušenjak, vidi se, da su u Rimu ipak cijenili književni njegov rad protiv raskolnika, i ako su držali, da nije sposoban za praktičnoga širitelja katolicizma. Iz toga se naime spomenika razabire, da je Križanić u listopadu 1657. god. bio jošte u Rimu i da je tražio pripomoć na svoje književne radove ili za misiju u Rusiju. Kada se Križanić po drugi put otputio u Rusiju, to se ne zna. Sokolov dalje ne prati života Križanićeva, jer se nada, da ćemo skoro saznati mnogo prevažnih potankosti o njegovu životu. No mi ćemo, što se kraće može, po raspravi A. Briknera (u »Ruskom Vestniku« 1887. god., knj. VI. i VII.) ispripovjediti, što se do danas znade o Križaniću. I Brikner se goropadi na ruske naučnjake, koji kazuju, da imadu tako znamenitih spomenika o Križaniću, a ne će da ih pokažu ostalome svijetu. Sve se te tužbe tiču osobito Bezsonova, koji se najviše bavio Križanićem, otkrio i izdao najviše njegovih djela, a već dvadeset godina nije o njem ni retka napisao. Stvar je zbilja čudna. Ili su to zbilja kakove tajne, kako to, da li u šali, ili rugajući se, kaže Brikner? Ali kad jedjenje ne pomaže Sokolovu i Brikneru, još bi manje pomoglo nama, — pa ćutimo i zadovoljimo se onim, što imamo.

Brikner piše: »Na početku 1657. god. nalazio se Križanić, kako se čini, u Mlecima, a to se razabire iz njegova pripovijedanja o boravku ruskoga poslanstva u tome gradu«, koje je, kako se znade iz diplomatskih spomenika, boravilo tamo od 1. siječnja do 1. ožujka 1657. Ako je to istina, onda se Križanić, pobjegavši 1656. god. iz Rima, kako neki misle, radi nastale kuge, morao iz Mletaka povratiti u Rim, jer smo malo čas čuli, da je u listopadu 1657. bio u Rimu.

Nešto kasnije, pod konac 1658. god., nalazio se Križanić u Beču, gdje je takodjer vidio rusko poslanstvo. U prvoj polovici 1659. god. nalazimo ga u Poljskoj i Malorusiji. Čini se da nije sam putovao, budući da u opisivanju svoga puta uvijek govori »mi«. Što je bilo s njim 1660. god., to se ne zna. Bit će, da je pod konac te godine prispio u Rusiju, budući da je već na početku 1661. god. izdana u Moskvi zapovijed, da se progna u Sibiriju. Brikner sada navadja mišljenja znatnijih naučnjaka o uzrocima toga progona. Mi ćemo o tome kasnije kazati dvije tri. Brikner kaže, da se nigdje u spomenicima ne spominje nikakova krivnja Križanićeva. Nalazi se samo ovo: »Starac Juraj Srbin poslan je u Sibiriju u Tobolsk. Po ukazu carevu zapovjedjeno mu je, da bude u Tobolsku kod carevih posala, a na hranu zapovjedjeno je da mu se daje 7 i ½ rubalja na mjesec«. 20. siječnja 1661. otputi se Križanić u Tobolsk s nekim prognanikom Fedorom Trofimovim i prispješe onamo 8. ožujka iste godine.

Po tome, što se o Križaniću ne govori kao o tamničaru, koji bi se imao držati u kladama (negvama), i što mu je odredjena znatna potpora, zaključuje, da je Križanić u Tobolsku živio posve slobodno. Nema ipak potvrde, da je služio kod »carevih posala«. Onu potporu od 7 i ½ rubalja na mjesec računa Brikner po današnjoj novčanoj vrijednosti na 1.500 rubalja, t. j. preko 2.000 for. Zato i ne nalazimo u Križanićevim djelima, dodaje Brikner, da bi se tužio na oskudicu. Tuži se samo na to, što ne može izvesti velikih svojih osnova o reformi slavenstva i na besposlicu. Mi rado vjerujemo Brikneru, ali će valja da i on prizna, da Križanić nije od prevelikoga dobra nadjenuo sebi ime »javkavac« ili »javkanica«.

Kako je Križanić živio u Tobolsku, o tomu se znade veoma malo. Bit će, da se sastao s kojekakim političkim zločincima, kojih je bilo

mnogo u Sibiriji. U djelima svojim spominje, da se sastao sa znamenitim, kaže Brikner, protopopom Avakumom i popom Lazarom. Rus Marević, koji je napisao posebno djelo o Križaniću, kaže, da je Križanić u to vrijeme dopisivao s Rusima. Brikner se opet u čudu pita, gdje je to dopisivanje? Ima li nade, da će se kada izdati? Zar to zbilja mora da ostane tajnom? Jednako se žali i na Bezsonova, koji takodjer kaže, da ima sasvim novih podataka o Križaniću, iz toga vremena. Brikner znade samo toliko, da holandeski naučnjak Vitzen u svome djelu »Noord en Oost Tartaryen« spominje »poljskoga monaha Friderika Križanića«, koji je mnogo godina proživio u Tobolsku. Na dva tri mjesta spominje, što je o Sibiriji doznao od toga Križanića, koji bez sumnje nije nitko drugi nego naš Juraj. Dalje Brikner zaključuje, da Križanić nije čitavo vrijeme svoga progonstva neprestano živio u Tobolsku. Kaže i to, da je imao uza se dosta knjiga, što su mu bile potrebne za književni rad. Književnim svojim radovima hotio je obratiti na sebe pozornost dvorskih ljudi i samoga cara, ne bi li se kako izbavio iz progonstva. Tako u djelu »O providnosti« piše, kako je već Aristotel držao proganjanje ljudi za svojstvo tiranskoga bijesa i kako Bog šalje svoje biče na vladare, koji progone svoje gradjane itd. To je jasno. No bit će da je ovaki način malo koristio Križaniću. Zato je pisao na cara mnoge ponizne prošnje, da ga oslobodi, no nitko ih nije hotio odnijeti do cara, i tako njegovo »javkanje« nije došlo do moskovskih mogućnika i cara. Budući da se njegovo »pismo o oslobobodjenju« sačuvalo u Moskvi, zaključuje Bezsonov, da je došlo u Moskvu i da se netko pobrinuo za Križanića. U tome pismu, kaže Brikner, vojuje Križanić za pravoslavlje (protiv ruskih raskolnika, starovjeraca). Pisano je 1675. god., pod konac života cara Aleksija. Pod konac iste godine poslao je vologodski arcibiskup Šimun preko sibirskoga i tobolskoga metropolite Kornelija 10 rubalja našemu Križaniću. Bezsonov zaključuje, da je taj arcibiskup znao za skorašnje oslobodjenje Križanićevo, pa mu je taj novac poslao za put. I zbilja, 3. ožujka 1676. dodje u Tobolsk ukaz novoga cara Fedora, kojim se oslobadjaju neki prognanici, medju njima i »Juraj Serbjanin« — Križanić.

Poslije petnaest godina vratio se dakle Križanić iz sibirskoga progonstva. No niti sada ne dodje na potpunu slobodu: car ga premjesti u solovecki manastir, otkuda je Križanić i opet molio cara, da ga oslobodi, obećavajući medju ostalim, da će prevesti na ruski jezik Aristotelovu »Politiku«. Da li mu je molba uslišana, to znade opet samo — Bezsonov.

U djelu spomenutoga Holandeza Vitzena, u kojem se nalaze prve vijesti o Križaniću, nalazi se i posliednji trag životu Križanićevu. On naime kaže, da je onaj Friderik Križanić god. 1680. predlagao poljskome kralju, da odlikuje nekim častima porodicu Strogonovih. Ako je to naš Juraj, onda nema sumnje, da se je on poslije 1676. god. povratio iz Rusije. Dalje od te god. ne nema vijesti o Križaniću.

To je u kratko spoljašna strana Križanićeva putovanja i nesretno progonstvo u Sibiriji. O velikim kakvim djelima njegovim nijesmo čuli ništa, — a i ne ćemo. Veličina njegova, koje mu nitko ne poriče, stoji u njegovim mislima i osnovama, što su nam se sačuvale u njegovim spisima. Brikner je u spomenutoj raspravi dosta potanko ocijenio ta djela. Mi ćemo, i opet u kratko, spomenuti i djela Križanićeva. Činimo to i zato, da prije svršimo s mišljenjem Sokolovljevim: svatko će moći sam suditi, koliko Sokolov imade pravo. Držat ćemo se Briknera.

Pored opsežnih teoloških djela Križanićevih najznatnije je njegovo djelo t. zv. »Politika«. Tako ga zove Brikner. Bezsonov ga okrstio: »Russkoe gosudarstvo«. Kukuljeviću to nije bilo pravo, te bi ga on radje nazvao »Misli o Slovenstvu«. To je djelo Križanić počeo pisati u Sibiriji u travnju 1663., a svršio ga negdje poslije listopada 1664. Izdao ga je Bezsonov, ali ne čitavo. Kad bi se čitavo naštampalo, bilo bi ga, kaže Brikner, do stotine štampanih tabaka. Pisano je latinicom, a jezikom hrvatsko-ruskim*), samo neka poglavlja pisana su latinski. Djelo ima tri dijela. U prvom se dijelu govori o narodnom gospodarstvu; o trgovini, obrtu, poljodjelstvu i rudarstvu. Drugi dio radi o vojnoj upravi. Treći i najopširniji dio odlikuje se najrazličitijim sadržajem ; tu se govori o filosofiji u opće, o političkoj filosofiji prosudjuju se razne pojave političkoga i društvenoga života. U nekoliko poglavlja govori se o etnografiji, o tipovima narodnosti, o jeziku i o nošnji. Zatim se raspravlja o položaju Slavena, o geografskim uvjetima historijskoga razvitka Rusije, o šteti, što je Slavenima nanose tudjinci, osobito Nijemci. Govori se dalje o državnom pravu: o vlasti i dužnostima vladara, o povlastima. U posebnom poglavlju govori se o narodnoj populaciji — o umnažanju žiteljstva. Više poglavlja zapremaju pitanja o spoljašnjoj politici Rusije.

Prije progonstva u Rusiju napisao je Križanić: »Opis puta od Lavova do Moskve i Besjedu Malorusima od jednoga Malorusa, u kojoj svjetuje Malorusima, da se kane Poljske i pristanu uz Rusiju. Križanić je već tada u djelcu »Usmotrênie ili zamêčanie o carskom veličestvê«, pisao, da je budućnost bez ikakve sumnje na strani Rusije. Križanića nije jošte bilo u moskovskom carstvu, a već je bio, kaže Brikner, ruski otačbenik.

Ostala djela, što ih je pisao u Sibiriji, jesu: De providentia Dei, u kojem djelu prosudjuje Križanić značenje znatnijih historijskih pojava u raznih naroda: kako su postali veliki i zašto su propali. Pod konac života zanimao se Križanić samo dogmatskim pitanjima. Takova su njegova djela: »O svetom krštenju«, u kojem dokazuje, kako

*) Tako kaže Brikner, a to će reći svatko, tko pročita tek nekoliko redaka u originalu. No Bezsonov kaže, da je Križanić pisao »jezikom zapadne Srbije« i zove Križanića Srbinom, a i u Briknera sve vrvi od »učenih Srba« i on zove Križanića »натъ ученый Сербъ«. Što ova gospoda nazivlju Križanića, koji je i po porodičnom imenu (srpski bi se zvao Ristić, Kristić, Krestić — kaže Jagić) i po mjestu rodjenja Hrvat — Srbinom, misle, da im na to daje pravo to, što Križanić kaže za sebe, da je »prozvaniem Serbljanin«, a i mi smo čuli, da su ga u Rusiji zbilja zvali tako. No to sve toliko vrijedi za srpstvo Križanićevo, koliko i ono, što u Turgenjevu romanu »Хаканунъ«. Helenin otac zove Bugarina Insarova i u opće sve Bugare — Černogorcima. Ali od ruskih naučnjaka traži se više znanja u etnografiji i u njih ga zbilja i ima, — da nije nešto drugo po srijedi: kad Bezsonov kaže« ..., jezikom zapadne Srbije, ili, kako kažu hrvatskim, — to nije neznanje, to je prosto hrvatožderstvo.

ne treba na novo krstiti katolika, koji prijedje na pravoslavlje, i »Obličenie na Soloveckuju čelobitnaju«, gdje Križanić ustaje protiv molbe (čelobitnaja) monaha soloveckoga manastira, u kojoj mole cara, da pusti u miru staru predaju starovjeraca. Tu je Križanić pustio sasvim s vida katolicizam, pa vojuje, kako je već spomenuto, za pravoslavlje protiv raskolničkih ruskih starovjeraca.

Filološko djelo Križanićevo jest njegovo »Gramatično skazanie ob russkom iezykê«, gdje želi, da bi svi Slaveni razumijevali jedan drugoga: njegov ideal bijaše, da stvori sveslavenski jezik, kojim bi se mogli služiti svi Slaveni. Spominju se jošte tri djela, medju njima i latinsko-slavenski riječnik, ali jošte nije pouzdano, da su od Križanića.

O zanimanju Križanićevu, što ga je pokazao u ovim djelima, govori Brikner od prilike ovako: Nema sumnje, da ne ćemo pogriješiti, ustvrdimo li, da je Križanić bio u to vrijeme najčuveniji čovjek u Rusiji. O naobraženosti njegovoj možemo najbolje suditi po citatima, što ih spominje u svojim djelima. Pored sv. pisma, osobito staroga zavjeta, poznavao je Križanić vrlo dobro klasične pisce grčke i latinske: Polibija, Plutarha, Aristotela, Homera, Platona, Varona, Livija, Curtija, Vergilija, Flora, Cicerona. Od sredovječne literature poznavao je takodjer najvažnija djela (de Cominesove: Mémoires, Macchiavellijevu Istoriju Florencije, itd.).

Spomenuli smo već na početku, kako je Jagić pokudio Križanića, što nije poznavao dubrovačke književnosti Brikner ga opravdava, govoreći, da Križanić u opće nije toliko cijenio lijepe književnosti: njega je više zanimala historija, filozofija i politika. No iz djela, što ga je obreo Sokolov, gotovo pouzdano doznajemo, da je Križanić znao barem za Gundulićeva Osmana*).

Premda Križanić nije pisao čisto historijskih djela, njegova se naobrazba može ipak nazvati poglavito historijskom, kaže Brikner Njemu historija nije bila cijelj, nego sredstvo: historijski i statistički podatci služili su njemu samo kao dokazi u publicističkoj argumentaciji na polju praktične politike. On je iz njih izvadjao općenite zaključke o historiji i nailazio tako na najvažnija filozofsko-historijska pitanja. Tako je on već u polovini XVII. vieka rasudjujući o uzrocima pada rimskoga carstva potaknuo pitanje, na koje su se poslije dali kasniji pisci, kao Beaufort, Montesquieu i dr. Kao prvi predstavnik panslavizma, on je osobitu pažnju posvećivao historiji Slavena. Za historijske nesreće, koje su stigle Slavene, krivi Križanić druge narode: Nijemce, Magjare i t. d., no ne zaboravlja ni mana slavenskih.

No Križanić se nije služio samo političkom historijom različitih naroda i zemalja. On se obazirao i na narodni život. Govoreći n. pr.

*) Na str. 159. rukopisa kaže Križanić: »U Turkov pak janičarkie bezzakonie oblasti, i buk, i zlodejstva veliki i sviži jesut uzori, Janičari bo zadaviša Osmana i Ibrahima (to jest deda i otca ninešnjega carja Mehemeta)... I Mehemet za vse to mestilse jest nad njimi naročito. Za najminjšu na janičarima tužbu ukaz učinil glavu otsići. I sam otšedši v Drinopolje i v Carigradu črez nikojego Krpraniju pašu učinil mnogie janičari, po noščeh prehvitati, i pomoriti. Ob tom jest i pesen sostavljena.«

o materijalnom blagostanju promatra društveno-fizijološke pojave, pa poredeći zemlje i narode, dolazi često, da tako kažemo, do socijoloških zaključaka. Putujući po različitim zemljama, imao je prilike, da sebi stvori jasan pojam o uvjetima narodnoga bogatstva. Svoje mišljenje o produkciji, populaciji, policiji i t. d. potvrdjuje on primjerima iz narodnoga života u različitim zemljama; u Madjarskoj, Grčkoj, Francuskoj, Italiji, Španiji, Engleskoj, Turskoj, Kitaju i t. d. U drugim slučajevima poredi nošnju različitih naroda te tu nalazimo nekake početke poredjene etnografije i antropologije. U svemu tom vidi se, da tako kažemo, nauka o fizijologiji država i naroda. Prije Križanića, kaže Brikner, nalazimo sličnih misli jedino u učenoga francuskoga publiciste XVI. vijeka, Baudina.

Od svakoga vladara traži Križanić, da se dobro upozna s tom fiziologijom država i naroda. Treba paziti na općenitu sudbinu naroda, kolika im je dugovječnost, kako i zašto jačaju i cvatu ili pak propadaju. U tim pitanjima dolazi Križanić, držeći se rimskoga historika Flora, do zaključaka, koji ne izdržavaju kritike. Križanić piše: »Rimski historik Flor pravo je poredio svoj narod sa četiri dobe čovjeka, pišući: djetinjstvo rimskoga naroda bijaše pod kraljevima; mladost pod republikom, muževnost u drugoj polovini republikanske dobe, starost pod carevima. Svaki narod prolazi kroz te četiri faze; djela čovječja nepostojana su i promjenljiva; svaki narod treba mnogo vremena, dok se nauči mudrosti i razumu, što mu je potrebno za državnu uredbu. Talijanski jedan historik (misli Macchiavellia) kaže: Gradovi, kraljevstva, narodi prelaze od dobrih uredaba na pokvarene i od pokvarenih na dobre. Hrabrost pribavlja ljudima mir; mir dovodi besposlicu; besposlica radja pokvarenost; za pokvarenošću slijedi pad i propast. A od pada opet se vraća k dobrim zakonima; od dobrih zakona ka hrabrosti i t. d.«.

Ovako »kolo u okoli«, kako bi kazao Gundulić, dokazuje samo to, da je Križanić hotio proniknuti u zakone opće-historijskoga razvitka. Po njegovu mišljenju treba da historijske činjenice služe vladarima za nauku: jednaki uzroci — jednake posljedice. Za to je u svomu djelu »De providentia« govoreći o sudbini Jerusalima, Rima, Njemačke i t. d. mislio koristiti Rusiji.

No Križanić se nije strogo držao ove teorije, koja isključuje svaki progres — napredak. On kaže: Narodi malo po malo napreduju u spoznanju istine. Što je bilo nezgodno, mijenja se u udobno, što je bilo dobro, postaje bolje. Sve to vidimo mi danomice, promatrajući razvitak n. pr. ekonomičkoga rada ili drugih pojava u životu. Tako se n. pr. prije blagovalo ležeći; mi sjedimo kod jela, a to je bolje. Prije se jahalo bez sedla, danas jašemo na sedlu i t. d., a pokazuje se, da je sve to korisnije i zgodnije. Jedan se narod uči od drugoga, poprimajući od njega vještinu u tehnici. Tako je bilo s pismom, tiskarstvom i t. d. Grci su primili vjeru od Jevrejaca, mi od Grka itd.

Tu su jasno izrečena načela vječnoga napretka.

Osim teorije »kola u okoli« i vječnoga napretka nalazimo u Križanića i drugu nauku, koja ograničuje, ili gotovo isključuje obadvije predjašnje teorije. To je teorija providencijalizma. Razvitku te teorije pripomogli su predstavnici bogoslovja, svećenici. Križanić je bio

suvremenik znamenitoga pripovjedača, Francuza Bossueta, koji je bio glavni pristalica teorije providencijalizma. U svome djelu »Discours sur l'historie universelle« kuša Bossuet dokazati, da u historiji djeluje jedino Providnost. Te se teorije drži i Križanić. Tako je n. pr. Providnost upotrebila Skite, da zadade posljednji udarac Rimu. Kir, Aleksandar Macedonski i drugi carevi niesu Križaniću ništa drugo, nego orudje Providnosti i t. d. Osobito potanko razvija Križanić ideju o Providnosti u svome djelu »De providentia«. U svem tom imade, završuje Birkner, neki dio misticizma.

O tim nazorima kaže Brikner na jednome mjestu, da Križanić uz tadašnje stanje historijske nauke nije mogao doći do jasnih rezultata na polju historijske teorije. No ne samo, što Križanić nije došao do jasnih, ili takovih rezultata koji bi mogli izdržati kritiku: ta i danas imade ljudi, kojim ona »historia magistra vitae« znači toliko, koliko i ona: »nihil sub sole novi«; a teoriju o Providnosti slušamo danas dan na dan: da je Atila bio bič božji; to su barem sve nas učili u školama. U ostalom Brikner i sam kaže, da i u naše vrijeme, ne samo šire općinstvo, nego niti specijalni naučnjaci historici nijesu na čistu s teorijom historije.

Da kažemo jošte dvije tri o tome: da li su djela Križanićeva imala kakav uspjeh? Brikner ne vjeruje Beszonovu, da su djela Križanićeva silno uplivala na Petra Velikoga, premda imade dokaza, da su se nalazila u carskoj knjižnici. Tek nekoliko ljudi u Rusiji znalo je za ta djela, ali nema nikakvoga dokaza, da su bud na koga ma i najmanje uplivala. Štampati su ih počeli istom u polovini našega vijeka.

Mi bismo se uzalud pitali: koliko bi Križanić koristio svome hrvatskome narodu da bude ostao u domovini? Držimo ipak, da nije pravo imao, kad je u jednome pismu pisao: da će talenat, što mu ga je Gospod podijelio, ostati zakopan, ako ostane u ovoj zemlji — u Hrvatskoj. Ili je možda u Sibiriji urodio stostrukim plodom? No, Sibiriju su navukle Križaniću katoličke njegove namjere, kažu neki. On je hotio pounijatiti Ruse, skučiti ih pod Rim i papu, pa gotovo da ne kažu: pravo mu budi.

Tu se sastajemo s raspravom g. Sokolova: on takodjer dokazuje, da je Križanić od školske klupe, pa sve do god. 1658. bio zabavljen mišlju, kako bi korisno bilo, da se Slaveni shizmatici dozovu pameti, da se rasprešne njihove zablude i predsude protiv rimske crkve i da se s njom sjedine. Iz pisma, što ga je 1650. pisao iz Beča, vidi se, da je imao jasan pojam o srodnosti slavenskih plemena i da je držao, da bi mogao pisati djela protiv shizme takim jezikom, koji bi razumjeli Rusi, Bugari i Srbi. Iz istoga se pisma vidi, da je Križanić medju svim pravoslavnim Slavenima držao Ruse za najvažnije; on je upozorivao propagandu, kako bi bilo korisno, da se pobiju djela, što se u Moskvi izdaju protiv latina. Rimska propaganda, i ako se nije podavala onako ružičastim nadama kao Križanić, i ako mu nije dala, kako se čini, punomoći od rimske stolice, koju je Križanić tražio, ipak ga je na novo poslala kao misijonara u Moskoviju, i on se je otputio.

Spomenuto djelo »Bibliotheca Schismaticorum« svršio je Križanić u Rimu 1656. god. Dao mu je moto: »... i bit će jedno stado i jedan pastir.« To je djelo samo prvi dio prvoga toma, a sadržani su u njem prijevodi različitih grčkih i ruskih djela protiv latina. Drugi dio djela, u kojem bi se imala oprovrći shizmatička djela protiv latina, nije svršen u Rimu. Da i taj dio svoga programa dovrši, tražio je Križanić novu pripomoć od propagande. Ona mu je i dade, kaže Sokolov.

»Mi ćemo — nastavlja Sokolov — postaviti sebi ovo pitanje: da li je Križanić ostao vjeran misijonarskoj svojoj zadaći i onda, kad se posljednji put pojavio u moskovskom carstvu. Mi smo već na početku rasprave upozorili na nesuglasje naučnjaka u tome pitanju.«

Sada Sokolov spominje mišljenja najznatnijih naučnjaka o tome pitanju. Prvi mu je na redu ruski historik S. M. Solovjev. Njegovo mišljenje o Križaniću razlaže Sokolov ovako (str. 258):

»Spomenuvši duboki i široki opće slavenski patrijotizam Križanićev, njegovu želju, da vidi Rusiju na čelu slavenstva silnu, samostalnu i prosvijetljenu, naglasio je S. M. Solovjev i njegovu vjernost katolicizmu, stavivši s njom u svezu i mržnju Križanićevu na Nijemce i Grke i nepoštivanje pravoslavnih ruskih svetinja, koje se kadšto opažalo u Kr. U toj vjernosti katolicizmu nalazi Solovjev i uzrok Križanićevu progonstvu u Sibiriju i neuspjeh reformatorskih njegovih težnja, pa su tako i druga njegova veoma znamenita djela ostala bez upliva. Rusi su i prije Križanića shvaćali, da im se treba učiti od stranaca, no glavna je poteškoća bila u tom, što su ti stranci bili inovjerci, što nijesu bili pravoslavni. Križanić je bio njihov, Slaven, ali je bio katolik, dapače katolički pop. On je došao u Rusiju baš u ono vrijeme, kad su se Rusi, da se uklone svakoj pogibli vjerskoj, obratili za naukom k svojim jednovjercima Grcima i Malorusima, kad je ugled Grka bio najviši, kad su se Rusi htjeli učiti, ali i ostati vjerni grčkoj pravoslavnoj vjeri. Nema sumnje, da Križanić nije u Moskvi štedio shizmatika Grka, a to je moralo silno vrijedjati tadašnje Ruse. Neopozvanoga učitelja poslaše u Sibiriju«.

Slično tumači Križanićevu sudbinu i P. Bezsonov, no on opaža u njega takodjer ljubavi prema ruskome pravoslavlju, ali u opće i on priznaje, da su vjerski interesi stajali u Križanića na prvome mjestu. Protiv ovoga posljednja mišljenja ustao je V. Jagić u ocjeni Bezsonovljenje knjige (u XVIII. knj. Rada) Католическій Сербъ (Хорватъ) Юрій Крижаничъ itd. Na riječi Bezsonovljeve*): »Križanića nije od crkvenoga rada mogla odvratiti nikada nauka, pa vidio tko u njoj ne znam kake znakove današnje evropske civilizacije«, odgovara V. Jagić ovako (str. 200, 201): »Imadu li one riječi g. Bezsonova značiti, da je Križanić putujući sa juga na sjever glavnom misijom svojom smatrao pitanje religiozno — tada se meni gledište ovo, koje g. Bezsonov prema Križaniću zauzima, ne čini vjerno. Mi nemamo, istina, toli

*) Taj je pasus, koji je Jagić u originalu naštampao, nekako odviše zakučast, te čovjek ne zna, što je upravo hotio da kaže Bezsonov. Mi smo nekako preveli samo posljednje rieči, a da je smisao nerazumljiv, vidi se iz prvih rieči Jagićevih.

izravnijeh dokaza ... za razvitak njegovih ideja narodnih i političkih, prije njegova odlaska iz Rima. Sa svijem tijem ja se ufam izreći, da je Križanićevu dušu već prije njegova odlaska u Rusiju osvojila toli silna ljubav za narodnim i političkim životom slavjanskim, koji se njemu prikazivaše realiziran ili bar sasvim na blizu realiziranju jedino medju Rusima, da je ispred ove jedne i glavne želje njegov dojakošnji interes za pitanje religijozno stupio istom u drugi red. Istina, g. Bezsonov ima pravo, kad veli, da Križaniću ne bi valjalo podmetati religijoznoga indiferentizma — ja mislim, da toga i ne će nitko učiniti: ... al ipak da je Križanića i to ruskoga Križanića, jače zanimalo pitanje političko-narodno, da je u postulatih te vrsti puno odrešitiji bio nego li u pitanju religijoznom, to mislim ja, da se dade pače i mora izvaditi iz samih njegovih djela.« Jagić dalje kaže, da i sam Bezsonov priznaje iskrenost Križaniću, a Križanić sam spominje ova tri razloga, s kojih je došao u Rusiju, i to: prvi naravi literarne, drugi naravi narodno-političke, treći naravi prosvjetne, a sva tri mogu se sastaviti ovako: »Ja (Križanić) proučio sam stanje naroda slavjanskih u toliko, da sam došao do uvjerenja, da u jedinoj Rusiji ima sviju uvjeta potrebitih tomu, da slavjanstvo postane silno, ujedinjeno i obrazovano; ali sam se iz knjiga o Rusiji i preko samih poslanika ruskih, s kojimi razgovarah, uvjerio, da Rusiji ne dostaje obrazovanijeh ljudi, koji bi one, kojim treba, dobrimi savjeti upućivali i korisne knjige pisali, a misleći, da i ja nešto znanja imam, kojim bih mogao Rusiji i preko nje cijelomu slavjanstvu koristan biti, došao sam ovamo«. »Evo ovako — nastavlja Jagić — izrekao bih ja svu tendenciju Križanićevu. Ili zar nije taj smisao i ovijeh riječi iz djela »De Providentia«: »Ja sam došao k jedinome kralju moga naroda i jezika, došao sam k svome narodu i u svoju domovinu. Došao sam na takovo mjesto, na kojem se jedinom može procijeniti i prodati moja roba, to jest: gramatika, rječnici i prijevodi drugih knjiga na slavenski jezik«? Pak zar ne potvrdjuje i samo djelovanje Križanićevo istinu ovijeh riječi? Nije zar najvažnija njegova radnja — djelo »Politika«, ili po nazivu g. Bezsonova »русское государство«?

Ovaka karakteristika Križanićeva rada u Rusiji prevladala je u svim naučnim raspravama o Križaniću. Tako u glavnom sude o Križaniću Arsenije Marković (u knjizi: Юрій Крижаничъ и его литературная дѣятельность. Варшава 1876.), A. G. Brikner, I. Pervolf (Славяне ихъ взаимныя отношенія и связи, II. 311). A. N. Pypin (Вѣстн. Европы, 1889 апрѣль 614) i napokon D. V. Cvêtaev (Протестанство и протестантьі, въ Россіи до эпохи преобразованія. Москва 1890., str. 767), koji kaže, da »Križanić nije s početka mogao izbjeći običnoj sudbini katoličkih radnika. On je nastojao oko katoličke propagande i zato je došao za carstvovanja Aleksija Mihajlovića u Smolensk i Moskvu. Zbiljski život i obrazovanost rastrijezniše ga i za deset godina eto njega opet u Rusiji s posve drugim nakanama. Upoznavši pobliže sadašnjost i prošlost slavenstva, a jedna i druga bila je do krajnosti žalosna, on se uvjerio, da mu se valja kaniti medju Slavenima misije u korist Rima, pa pokrenuti u njih pitanja narodna, politička i prosvjetna«.

Da dokažu svoje mnijenje, pozivlju se svi oni naučnjaci na riječi

samoga Križanića i na njegova djela, koja su do nas došla. Spomenuto je već, na koje se je riječi Križanićeve pozvao V. Jagić.

»No mi znamo, — odgovara na to Sokolov — da se je Križanić ne jedan put zaklinjao rimskoj propagandi, da će, poslala ga ona ma u koju zemlju medju nevjernike, služiti svetoj rimskoj crkvi. Mi znamo iz dokumenata, da je on s tom cijelju pošao u Rusiju i posljednji put. — Kako ćemo složiti te različite izjave Križanićeve? Da li će biti dovoljno, ako kažemo, kako se obično i kaže, da se u Križanića zbio preokret? Taki je preokret teško dopustiti: čovjek, koji je dvadeset godina zrele dobe bio zabavljen samo tom mišlju, kako bi pravoslavne obratio na uniju, koji je za to u pravom smislu riječi i živio — najedanput se promijenio. Po našem mišljenju spomenuto protuslovlje, samo je prividno i nije ga teško protumačiti: ušuljavši se Križanić u moskovsko carstvo, on, dakako, nije mogao otvoreno izaći sa svojim namjerama. Moskva ne samo da nije u svome carstvu dopuštala nikake inovjerske propagande, već se je nje tako bojala, te nije u Križanićevo vrijeme ni pod kojim uvjetom nijednome katoličkomu svećeniku dozvoljavala, da boravi u carstvu, izuzevši jedino one, koji su pripadali pratnji stranih poslanstva. Filološki i historijski rad, kojega je Rusima zbilja trebalo, bio je Križaniću samo zgodna izlika, da sebi osigura na carev trošak boravak u Rusiji. Da postigne svoje misijonarske težnje, Križanić se i inače nije žacao sličnoga prikrivanja pravih svojih nakana: spomenimo njegovo pismo tajniku Ingoliju, u kojem ga moli i svjetuje, neka bi ga pozvao u Rim. Mi u ostalom ne mislimo tim sumnjati u iskrenosti (?) Križanićevoj; učena njegova djela ne stoje u protuslovju s misijonarskim njegovim namjerama, naprotiv, ona su mu bila u pomoć, tako na pr. znamo već da je on općeslavenski svoj jezik držao korisnim i za svoje misijonarske namjere«.

Na ove Jagićeve riječi: Nije li »Politika« najvažnije djelo Križanićevo (u kojem se govori poglavito o različitim prijedmetima historijskim, političkim, ekonomičkim, narodnim, vojničkim itd.) odgovara Sokolov: Prvo, Križanić je pisao i drugih djela, koja rade samo o pitanjima religijoznim i crkvenim; drugo, iz toga, što se u »Politici« govori poglavito o spomenutim prijedmetima, nipošto ne slijedi, da su religijozno-crkvena pitanja u opće stajala u njegovim mislima na drugome mjestu. Drugačije bi bilo u stvari, kad bi Križanić sam govorio, da prijedmeti religijozno-crkveni nemaju u narodnom životu u opće, a u slavenskom napose, važnoga značenja; no on im naprotiv svuda daje prvo mjesto«.

Na ono mišljenje nekih naučnjaka, koje je Pypin (»Vestn. Evropy«, 1889., april, str. 614) ovako izrekao: Latinski pop sam kaže za sebe, da »nije tako tvrd latinin«; u njega ne samo da nije bilo one mržnje na pravoslavlje, koja se držala i danas drži za obilježje pravoga latinina, već se on u tom pitanju podigao tako visoko, te je ispred njegovih očiju iščezavala posvema važnost vjeroispovjedne razmirice, a njegovi nazori ne samo da su bili daleko od obične nesnošljivosti tadašnjih pravoslavnih i katolika, nego se do njih ne mogu uspeti niti današnji borioci za slavensko jedinstvo«, — na to odgovara Sokolov: »Ovaka karakteristika Križanićeva mišljenja u

pitanju o razdijeljenju crkava — i ako se osniva na nekim izjavama samoga Križanića — ipak se nama čini, da je prerano izrečena; nju treba dokazati iz svih i to potpunih djela Križanićevih. Ne laćajući se za sada ispitivanja toga mišljenja po djelima Križanićevim, no poričući preokret u uvjerenju i namjerama njegovim za vrijeme, kad se posljednji put pojavio u Rusiji, mi ćemo pokušati, ne bismo li našli u njegovim djelima dokaz a za to, da je ovdje (valjda da: u Rusiji) konačnom cijelju čitavoga njegova rada bila želja, da uvjeri Ruse, kako nemaju pravo, što su se odijelili od rimske crkve, ra raspr̀i njihove predrasude, da uništi u njima mržnju i da ih sklone na sjedinjenje«.

Prije nego podjemo dalje za piscem, nanizat ćemo neke napomene. Sokolov kaže, da je Križaniću filološki i historijski rad bio samo zgodna izlika, da njim prikrije prave svoje namjere. Zatim opet kaže, da ne misli sumnjati o iskrenosti Križanićevoj, — ali valja da ipak ne misli dokazati iskrenost Križanićevu, pozivajući se na ono njegovo pismo, u kojem moli, da ga pozovu u Rim? Tu po našem mišljenju ne vrijedi mnogo ispričavati Križanića: tko imao kaku izliku, tko nešto prikriva, taj nije iskren — to je barem jasno. A na taj način, rekavši jednom, da je Križanić bio neiskren, kad je ovo pisao, a iskren, kad je ono pisao, i htjeti iz onoga drugoga nešto dokazati, — na taj se način može sve dokazivati. Istina, Sokolov kaže, da politička itd. djela Križanićeva ne stoje u protuslovlju s njegovim religijozno-crkvenim namjerama. To ćemo poslije vidjeti. Ali recimo, da ne stoje: kako može Sokolov, koji se trudi dokazati, da je konačna cijelj čitavoga Križanićeva rada u Rusiji bila ta, da Ruse privede u uniju, — kako može u isti čas tvrditi, da je Križanić na pr. svoju »Politiku«, koja bi štampana iznijela do 100 tabaka, da je tako ogromno djelo pisao samo za to, da se ne udje u trag pravim njegovim namjerama? Nadalje Sokolov traži od svojih protivnika, da dokažu svoje mišljenje iz svih i to potpunih djela Križanićevih, a to znači toliko, da bismo morali imati najprije potpuna izdanja svih djela Križanićevih, a da se dokaže na pr. Pypinovo mišljenje, Križanić bi morao u svim svojim djelima pokazivati, kako je njemu religijozno-crkveno pitanje nuzgredna stvar, a glavno da su mu pitanja narodna i politička. Jer dok imamo za mišljenje Pypinovo i dr. kako to sam Sokolov priznaje, jasnih dokaza u nekim samo izjavama Križanićevim, — mi ne znamo, što bi drugo mogao značiti Sokolovljev zahtjev. A da li će se Sokolov pokoriti ovome zahtjevu dokazujući svoje mišljenje? Ne će, jer ne može: ne može, jer neka djela Križanićeva nijesu izdana nikako, a kamo li potpuno; pa da i jesu, on bi jedva našao potvrda za svoje mišljenje u svim djelima. No popratimo dalje g. pisca.

Sokolov piše: »Mnogo prije Križanića bijaše Moskva proglašena trećim Rimom. Carigrad je pao radi kolebanja u vjeri, koje se očito pokazalo na florentinskom saboru. U ostalom, u vrijeme Križanićevo, porasao je ugled Grka u Rusiji; držalo se, da su izgubili carstvo, ali da su sačuvali vjeru. Nastojanjem patrijarke Nikona još̀e se više podigao grčki ugled u pitanjima vjere, počevši sve tamo od Fotija. Dakako, da je latinski misijonar (t. j. Križanić) morao rasprš̀iti takove

nazore i potkopati ih u samom korijenu. Nadalje u vrijeme Križanićevo još̀e je gospodovala skrajnja nepovjerljivost spram latina; više su u volji bili Nijemci — protestanti, koji su iz zavisti i koristoljublja podržavali tu nepovjerljivost. Isti latinin, razumije se, nije se ni na što više drugo ljutio, nego na to, što su ljuti heretici u većoj cijeni od pravih kršćana-papista. Križanić je pronicavim svojim okom sve to predobro shvatio i počeo svoj rad rasprš̀ujući te prerasude, ne govoreći, dakako, otvoreno, protiv čega pripovijeda. U takovu se svjetlu prikazuje nama vojevanje Križanićevo protiv toga, što su vladari ruski poprimili carski naslov od Vizantije, što se Moskva prozvala trećim Rimom protiv Grka i Nijemaca«.

Da sve to dokaže, spominje Sokolov najprije, kako Križanić (u »Politici«) ustaje protiv ideje rimskoga carstva, koje će po proročanstvu Danijelovu (2., 34.) . . . razoriti kamen, odlomivši se sam po sebi od velike gore; taj kamen jest Krist po oblasti, Petar po milosti. O taj kamen da su se razbili svi pokušaji grčkih i njemačkih careva, koji su htjeli, da Rim učine prijestolnicom svjetske vlasti. Zato Križanić ustaje protiv toga, što su ruski vladari poprimili kraljevske znakove Monomahove, carski naslov, što su svoj rod izvodili od cara Avgusta, primili kao grb dvoglavog orla i prozvali Moskvu trećim Rimom. Otuda su Rusiju, po mišljenju Križanićevu, stigle mnoge nevolje.

Iza toga razlaže Križanićevo mišljenje o tome, kako je nastao crkveni razdor, pa zaključuje, da Križanić u svem krivi samo Grke. Ne samo što su Grci krivi razdoru; oni su u taj razdor povukli i Ruse, prozvali Moskvu trećim Rimom itd.

Zatim Sokolov spominje ove Križanićeve riječi o položaju Slavena u toj razmirici:*)

1. Glupo radi onaj, tko se miješa u tudje razmirice, te kojih mu ne može nastati nikake koristi. Što je nad nama, to se nas ne tiče. Razdor je nastao iz nadmetanja dvaju naroda. Poradi vrhovne vlasti crkvene i svjetske, poradi rimskoga carstva i papinstva. Neka se bore oni, kojima su te oblasti od Boga dane: Rimljani, velju, i Grci. A nama Slovencima nijesu one dane, niti je to moguće, niti ih nama treba. Ludo bi i glupo bilo, da i mislimo o tome, da bi nas moglo zapasti ili rimsko carstvo ili vrhovna oblast u crkvi. Mi smo Slovenci i Rusjani daleko od toga. Nije lijepo niti pametno upinjati se za nedostiž̀ne i nemoguće stvari. Mi do vijeka ne ćemo obladati niti onim carstvom niti papinstvom. Neka bude isprazno i od Krista razoreno carstvo rimsko, gdje mu drago. Neka bude crkveno prvenstvo ili u Rimu ili u Carigradu. (Naj budet crkovnoe predkovanie libo v Rimu libo v Carigradu.) Nemojmo se boriti za tudje raspre, od kojih nam ne može biti nikakve koristi. Nego poslušajmo radje prijateljski obadvije strane i gledajmo da ih pomirimo.

2. Mi nijesmo dužni da hranimo tudje oblasti. Mi smo primili od Grka, Lesi (Poljaci) od Rimljana svetu vjeru i zakone crkvene. Te

*) Već se Kukuljević žalio na Bezsonova, što je latinicom pisana djela Križanićeva prepisao ćirilicom. Mi ga razumijemo, jer bismo evo i mi morali prepisivati ćirilicu na latinicu, a niti pojma nemamo o tome, kako je Križanić pisao, zato ćemo prevesti na čisti hrvatski jezik Križanićeve riječi.

stvari treba da branimo. A nijesmo dužni da branimo oblasti i podržajemo potvaranja bud grčka, bud rimska. Ašče (ako) se patriarh i papa prepirajut i skubut i za bradi (brade) vodetdlja (poradi) predkovanija; mi dlja predkovanija nesmo dolžni činit razdora nit zastupat onih, koji činet razdor.

3. Nego smo dapače dužni miriti Grke i Rimljane. Jer je od našeg naroda, od Bugara, nastao jedan izmedju glavnih uzroka razdoru, jer su poradi Bugara prvi put počeli Grci proklinjati Rimljane. Ako je naš narod bio uzrok zlu: čini se da je podoban, da bude i uzrok dobru.

4. Dužni smo Grcima da im vratimo duševno dobročinstvo. Grci su nam učinili veliko milosrdje i dobročinstvo duševno: priveli su nas na put spasenja. Zato i mi moramo vratiti Grcima milost za milost i pomagati im, da dodju u crkveno jedinstvo. Možda je tako od Boga sudjeno, da će Grci, koji se uzholiše u svojoj mudrosti i prezriješe nauk svetih otaca zapadnih, držeći, da im ga ne treba, morati da primaju učenje (ili dobar uzor) od posljednjega u mudrosti slavenskoga naroda.

5. Otuda će nastati Bogu dužna slava.

6. I caru gospodaru takodjer vječna slava.

7. Do sada ne bijaše čitav narod ruski kriv razdoru; a danas je kriv.«

Iz ovih Križanićevih riječi, osobito iz onih, što su podcrtane, jasno se vidi, da se on nije borio za uniju u rimo-katoličkom smislu. Sokolov se ne plaši ovoga Križanićeva priznanja; on sam kaže: to su eto one riječi, koje daju povoda, te se toliko cijeni visina Križanićevih nazora ne samo za njegovo, već i za naše vrijeme.

Ako je Križaniću svejedno, da li je crkveno prvenstvo u Rimu ili u Carigradu, ako on takovo mišljenje preporučuje i svim Slavenima, svakoga će zbilja u velike zanimati: kako se to Sokolovu slaže s njegovom tvrdnjom, da je Križanić radio u smislu unije s Rimom? Čujmo, što odgovara:

»Križanić ne odstranjuje Slavena od raspre, on ovdje isključuje samo nekako (какъ ондѣ) pitanje o prvenstvu Grka ili Rimljana kao nuzgrednu stvar za Slavene; naprotiv, on preporučuje Slavenima, da se late rješavanja drugih prijepornih pitanja, da budu suci miritelji.« Za dokaz tome spominje Križanićeve riječi pod brojem 3—7 i nastavlja: »Iz ovih je rieči, držimo, očevidno, da se Slaveni, uvjerivši se o krivnji Grka, imadu ne samo sami sjediniti s Rimom već i pomagati sjedinjenju Grka. Kad bi Slaveni, osobito Rusi, stali suditi i miriti Grke i Rimljane, to bi oni, po nazorima Križanićevim, bez sumnje stajali na strani rimskoj. Mi smo za Križanićeva stanovišta razložili historiju razdijeljenja crkava, a već se otuda vidi, da on ni u čem ne krivi Rimljana.« Dalje kaže, da se prema svemu tome Križanić ni malo ne razlikuje od običnih katoličkih pisaca i praktičnih borilaca, kao na pr. što je bio jezuita Petar Skarga.

Svatko je bez sumnje iščekivao mnogo više od odgovora Sokolovljeva.

Sokolov piše: »Križanić ne odstranjuje Slavena od raspre izmedju jednom i drugom crkvom.« A što onda znače Križanićeve riječi, što ih toliko puta ponavlja: glupo, dêlaet, on ki se mêšaet

v čužie (tudje) spori, nêsmo dolžni podpirat potvarov grečeskih libo rimljanskih, no radje prijateljski poslušajmo obadvije strane? Sokolov dalje piše, da po Križanićevu mišljenju treba da Slaveni rieša-vaju druga prijeporna pitanja, a crkveno prvenstvo da je za njih nuzgredna stvar. No nije li jasno, da bi Slaveni, po Križanićevu mišljenju, mogli ta pitanja riješiti i tako, te bi pristali uz crkveno prvenstvo carigradsko, dok je Križaniću svejedno, gdje je to prvenstvo.

Križanić kaže, da mi, t. j. Slaveni, nijesmo dužni »podpirati patvarov libo grčkih, libo rimskih«? Dakle i Rimljani, katolici, potvaraju koječim Grke, što nije istinito, ali mi, Slaveni, ne smijemo podržavati tih potvaranja. A kad se ta potvaranja izglade i prestanu, zar ne će zbilja biti svejedno, bude li crkveno prvenstvo u Rimu ili Carigradu? Sokolov kao da ne razumije, kako je Križanić mogao isključiti pitanje o prvenstvu, jer kaže: Križanić nekako izključuje . . . Nama to nije nekako, već posve jasno. Napokon, kad tko pročita one Križanićeve riječi i vjeruje, da ih je on zbilja i iskreno napisao, pak ga ide poredjivati s običnim jezuvitom, — to zbilja znači kazati nešto, samo da je kazano.

Sokolov nastavlja: »Što se tiče Nijemaca, to se i mržnja Križanića na njih tumači ne samo njihovom ekonomičkom i političkom eksploatacijom slavenskih naroda, nego i tim, što su oni osobiti heretici, te su u Moskvi na putu katolicima.«

Sokolov bez sumnje jako dobro znade, da je Križanić mrzio n. pr. i na Vlahe — Talijane »i inih naroda trgovce, koji nam krv isisavaju«. Ili je možda i na Talijane mrzio poradi njihova krivovjerstva? Ako je pak navaljivao na »Nijemce, koji u obliku novine šire kojekake gluposti, kao Grci, što donose u obliku starine — opet gluposti« — ta bio je pop. Sokolov sam ne pristaje uz one, koji uznose visinu Križanićevih nazora, — neka dakle ne traži od njega, da pišući o Nijemcima zaboravi Lutera. Zar Sokolov zbilja ne nalazi dovoljnoga razloga za tu mržnju na Nijemce u ovim njegovim riječima: »Germani su mrzili na čitav slovinski narod, osobito na slavno ovo kraljevstvo (t. j. Rusiju) neutaživom, vječnom, djavolskom mržnjom. Ja sam bio s njima tisuću i tisuću puta, i gotovo sam uvijek morao slušati, kako oni naš narod nazivlju psima, svinjama, magarcima i ruže svim drugim psovkama i pogrdama?!« Zašto Sokolov ne cituje mjesta, gdje Križanić kaže, da su Nijemci — protestanti u Moskvi na putu katolicizma? Zar naprotiv ne kaže Križanić, — a Sokolov to cituje, — da »Luter i njegovi nasljednici i ruske grijehe propovijedaju i povećavaju i gledaju time pravoslavnu (valja da ne: rimsku) vjeru pogrditi i uništiti?« Zar tu Križanić brani katolicizam? Ili je možda i to napisao, samo da zamaže oči, kao što je pisao i ogromnu svoju Politiku, da se ne udje u trag njegovim katoličkim namjerama?

Da vidimo, kako Sokolov dalje opisuje upravo majstorsku predestinost Križanićevu: »Za mišljenje Križanićevo o crkvenom pitanju jošte nam više (!) daje materijala njegovo djelo »De Providentia«. Poznato je, da se u tom djelu rasudjuje o uzrocima pobjeda i poraza pojedinih naroda. Sreći naroda uzrok su vrline, nesreći grijesi narodni. Medju grijesima najvažniji su nesvjesni grijesi . . . Križanić je postavio sebi za zadaću, da upozori Ruse na najvažniji nesa-

vjesni grijeh, koji je uzrok svim porazima i nevoljama, što se svaljuju na Rusiju. No on se boji, da to otvoreno kaže: grijeh je previše zastario, previše je protivnika, koji će se oprijeti tome tumačenju. On smišlja, kako bi se bliže primakao k stvari. On hoće pobuditi spram sebe povjerljivost svjetske ruske vlade, upozorivši na grijehe, koji nisu tako znatni... Takav je grijeh ksenostrategija: držanje tudje, njemačke vojske. Istom poslie, stekavši povjerljivost, prelazi na glavni grijeh. Taj je grijeh — Fotijeva shizma« i t. d.

Mi opet ponavljamo, da se ovakim podmetanjem i sumnjičenjem može sve na svijetu dokazivati.

Razlažući dalje Križanićevo djelo »O svetom krštenju«, u kojem grdi Fotija i novije bogoslove, a svemu je tome, kako misli Sokolov, svrha, da raspr̀si predsude protiv rimske crkve, a odvrati Ruse od toga, da vjeruju Grcima, — kaže Sokolov, da to djelo nije dovršeno. Za nastavak toga djela drži Sokolov onaj spis, što ga je sam obreo prošloga ljeta.

Sokolov piše, da se je ljeti 1890. god., premećući u imperatorskoj javnoj knjižnici kataloge rukopisa, namjerio u odjelu slaveno-ruskih rukopisa teološkoga sadržaja pod rubrikom Q Nr 410. na rukopis s natpisom: »Пророчествія на осмъій вѣкъотъ различныхъ книгъ и писателей и о антихристѣ« s bilješkom onoga, koji je sastavio katolog: »oveći rukopis XVIII. vijeka. Sudeći po pravopisu — pisao ga je Srbin«. »Razgledavajući dalje rukopis, uvjerismo se, da ga je pisao 1675. god. u Sibiriji Slavenin, pristalica i propovjedač unije s Rimom, i to Slavenin obrazovan i učen, kako u ono vrijeme možda nije bio nitko od Rusa...

Jezik je u knjizi uz pravopis svoje ruke — hrvatsko-ruski. Nije nam bilo teško zaključiti, da nam je dopalo u ruke djelo znamenitoga Jurja Križanića. Svi unutarnji znaci govorili su za to. Poslie se uvjerismo, da i spoljašnji znaci isto potvrdjuju. Pokazalo se, da je prvè i posljednje listove kao i popravke i bilješke pisala ista ruka, koja je Križaniću prepisivala »Oproverženje soloveckoj čelobitnoj« (u mosk. knjižn.).« Sokolov sprema već izdanje toga djela, pa će mu dodati i fotografski snimak. Rukopis nije potpun, izgubio se gotovo čitav predgovor i na koncu nekoliko listova. U svem se sačuvalo 207 listova. Kaki je jezik i pravopis (ćirilski), vidjet će se iz nekoliko primjera, što ćemo ih ovdje priopćiti.

Rukopis se počinje koncem predgovora: „из сих' (ovih) и из прочих (ostalih) зде (ovdje) приведених ричеј ((j svuda bez piknje) пресвитло дознавајетсе: кáко, и въ (ъ piše samo uz priedloge) чем свети отци быша согласни. И кáко ни на возточној, ии на Римској стране жулъі нит (nije, nema): токмо (samo) аще (ako) страна страны неосудајет, и непроклинајет".

Šteta, što se je izgubio onaj dio, u kojem Križanić govori, kako doznajemo iz kazala, o tome, kako je „руски народ къ нашему (t. j. Križanićevu) радиню лют и сверип и незахвален а узнајем је (т. j. наше радиніе) позно".

Kako se već iz prije spomenutoga natpisa vidi, ostalo djelo sadrži tumačenja biblijskih i drugih proročanstava. Napisano je u

obliku razgovora medju Bogdanom pravoslavnim Rusom i Milošem, t. j. Križanićem.

U poglavlju 5—19 (prva su se četiri izgubila) razvija Križanić, kako veli Sokolov, ovu misao: Carstvo je rimsko poradi grijeha objesti palo, kako je to bilo prorečeno. Krist je osnovao novo carstvo — vasijonu crkvu: u Rimu, prijestolnici svijeta, utvrdio je On prijestol svoga namjesnika, apostola Petra i njegovih nasljednika. Poslije toga svi su pokušali, da se pod imenom careva rimskih osvoji vasijoni svijet, protiv božje volje i kaznit će se. Tako su za to turskom provalom kažnjeni Grci. Zapadno carstvo, koje se prozvalo rimskim, nema takodjer prava na opstanak. Jednako su isprazne i opasne težnje Rusa na rimsko nasljedstvo, a pokazale su se u tome, što su ruski vladari primili carski naslov itd., o čem Križanić govori i na drugomu mjestu.

Mi pravo ne razumijemo, što Sokolovu dokazuje Križanićevo vojevanje protiv ideje rimskoga carstva. Istina je, Križanić s padom toga carstva dovodi u svezu Kristovo carstvo, crkvu, i njegova namjesnika u Rimu, sv. Petra i rimske pape. To su, bez sumnje, čisto katolički nazori. Ali mi ne vidimo, a niti Križanić ne kaže, kakova pogibao prijeti otuda katolicizmu ili papi, što su ruski vladari primili carski naslov itd. Križanić kaže, da i katolički »Nijemci ne mogahu ništa dokazati protiv božjega proročanstva, koje kaže: da je carstvo rimsko imalo propasti, a da se nikada više ne osnuje«. On vjeruje u Kristove riječi, da crkve ne će ni paklena vrata nadvladati, — on se za nju ne boji.

Križanić je dobro poznavao historiju. On se je, rasudjujući i razmišljajući o sudbini, koja je stigla različite narode i njihove države, uvjerio o onoj Gundulićevoj: »mru kraljevstva, mru gradovi, njih gospodstvo trava krije«. On je vidio veliko slavensko, rusko carstvo, a nadao se, da će biti i veće i silnije, a možda i najsilnije od svih. Kako da mu se ne nametne misao: i to veliko, silno slavensko carstvo propast će jednom. A kako je vjerovao Kristovim riječima o crkvi, vjerovao je i prorocima, koji su prorekli, da će rimsko carstvo propasti. No eto: Moskva je proglašena trećim Rimom, ruski carevi izvode svoj rod od Rimljanina Avgusta itd. Prozove li se jedno rusko carstvom rimskim, što vrijede Križanićeve nade na to rusko, t. j. rimsko carstvo. Kad to carstvo mora propasti? Ne će li Križanić očajati, ne će li on, koji tako čvrsto vjeruje u proročanstvo, nastojati da Ruse odvrati od takove pogibeljne misli?

U drugom dijelu govori Križanić o razlozima, koji olakšavaju sjedinjenje. Prvi je razlog: što u samoj stvari »ni na sej (ovoj), ni na toj strane nit (nije) nečestja«; drugi: što u toj raspri (o sv. Duhu) »sami sveti otci ovi ovako, a oni onako pisaša«.

Sokolov, prije nego što će u jedno sabrati i nadopuniti svoje zaključke, žali se na Bezsonova, što ne će da izdaje Križanićevo »duhovnoe zavêščanie«, pisano 1675. god., koje je Križanić sastavio »ko vsemu svetlomu i slavnomu ruskomu narodu«, i u kojem mu pripovijeda »vse svojego nužnogo života tečenije i delo«. O tome je djelu samo mala bilješka u rus. žurnalu „Новое Время" (1884. 22. lipnja.)

Za drugi dio toga djela kaže Sokolov, da se u njem »Križanić

napokon usudio, da otvoreno i bez straha za se kaže svoju misao, kako je potrebno, da se Rusi sjedine s Rimom«.

Dalje je Sokolov ovako sabrao svoje zaključke: Izvori za život Križanićev daju nam pravo, da ustvrdimo, da je on sebi od 22. godine postavio za zadaću da bude misionar rimske crkve medju pravoslavnima, osobito medju Rusima. On stupi već godine 1641. u dogovore s rimskom propagandom, sprema se na misiju u moskovsko carstvo, zakleo se, da će do smrti ostati vjeran rimskoj stolici i propagandi. Od 1646—1650. svršio je prvu misiju u Rusiji. Sabrao je ruske knjige protiv Latina i sastavio plan, kako će ih oprovrći. Od 1652.—1658. prevadja on te knjige na latinski jezik. Zatim se otputi u Rusiju, da pobija shizmatike u smislu rimske crkve. Da li je Križanić ostao u Rusiji vjeran toj zadaći, — to je pitanje, koje smo pokušali da riješimo. Analizom njegovih djela mi smo došli do uvjerenja, da se Križanić nije u Rusiji promijenio, da se u njem nije dogodio nikaki preokret . . . Križanić je stvorio jedinstvene historijsko-filosofske nazore; osnova su im katolički pojmovi o svijetu. Uporedo s tim Križanić se pokazao kao iskren i vatren slavenski otačbenik, dapače panslavista. No on ne propovijeda nikakve posebne slavenske crkve. On samo uvjerava pravoslavne, osobito Ruse, da se sjedine s katoličkom — jedinom, po njegovu mišljenju, — pravom crkvom. Dalje kaže Sokolov, da je u postupku Križanićevu bilo previše oštroga fanatizma, da na pr. na Grcima ne vidi ni jedne »svijetle strane« itd.

Ove odrešite tvrdnje Sokolovljeve svakako su čudne. On sam kaže, da se je Križanić napokon usudio, da ipak jednom otvoreno kaže svoju misao, ali ne spominje nijednoga mjesta, gdje bi Križanić izrijekom svjetovao Ruse, da se sjedine s Rimom. Križanić je jasno napisao, da mu je svejedno, bude li crkveno »predkovanije u Rimu ili Carigradu«. Ako je Križanić, nadalje, držao rimsku crkvu za jedinu pravu, zašto onda više puta kaže, da »ni na ovoj ni na onoj strani nema »nečestja«, t. j. laži itd.«

Ne pomaže Sokolovu pozivati se na Križanićev općeniti način mišljenja i raspravljanja, iz kojega izlazi, te svuda, kaže Sokolov, daje pravo Rimljanima itd. dok je jedanput jasno, da su Križaniću obadvije crkve jednako prave, dok mu je svejedno, da li je crkveno prvenstvo u Rimu ili Carigradu, dok on dapače kaže, da se pape skubu i za brade čupaju s patrijarhama, a sve za prvenstvo, koje napokon konca mogu isti ovi pape — opet po Križanićevu mišljenju — obnašati nedostojno i nasilno.

I tako, tko poredi ona pisma Križanićeva, što smo ih priopćili, i kasnije njegove izjave o crkvenom sjedinjenju, mora dopustiti, da se je Križanić u neku ruku promijenio. Proučavanje slavenstva, i u opće nauka, i zbiljski život, sve je to moglo, a i moralo Križanića odvratiti od težnje za unijom u čisto rimskom smislu. No ako Sokolov pod preokretom u Križanića razumijeva to, da bi Križanić imao pristati uza sve ono, što su za istinu držali grčki i ruski popovi, koji se čestito i potpisati nijesu znali, — to će svatko rado priznati, da se taki preokret s Križanićem nije dogodio. Mi smo vidjeli, da su poglaviti razlozi, s kojih je za sjedinjenje, po njegovu sudu, došlo zgodno vrijeme, bili znaci kulture, štampanje knjiga itd. On se nadao svemu od naobrazbe. On je davao pravoslavnima isto oružje, kojim se je sam borio, a ima li pod nebom poštenije borbe, — pa da je očito radio za rimsku uniju?

Križanića razumije pravo samo onaj, tko ljubi čitavo slavenstvo i tko je imao prilike uvjeriti se o njegovoj veličini. Mi se ovdje sjećamo jednoga mjesta iz Gogoljevih »Mrtvih duša«, gdje veličina Rusije napunjuje Gogolja misticizmom, a Gogolj je kroz smijeh ronio suze nad svojom Rusijom, jer ju je toliko ljubio. A Križanić je na svoje oči vidio sve to, dapače sve slavenske zemlje. On je na svoje oči vidio već tada silno carstvo rusko, a znamo, da se je nadao, da će biti najsilnije, da je strepio za njegovu budućnost. Iz parnice u zboru sv. Jerolima znamo, kako je rekao, da »ilirski« narod nema pravoga vladara, a on »Ilirac«, zove ruskoga cara »svojim« carem. Jedinstvu političkomu smetao je crkveni raskol. A dok znamo, da je Križaniću bio Carigrad isto što i Rim, zašto da ne dopustimo, da je uz slavensku državu imao barem na umu i slavensku crkvu?

Njegovu vjeru u budućnost slavenstva podržavalo je mističko vierovanje, ali mu je osnova za nju bila realna: uredjenje narodne ekonomije itd. i zapadna kultura.

(»*Vienac zabavi i pouci*«, *Zagreb 1891. strana 446—447, 463—464, 478—479, 494—495, 526—527, 555, 590—591, 606—607, 654, 670—671, 702—703, 716—718, 733—734, 746—748.*)

Osnutak i značenje hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva.

Da se i nijesu prve misli o osnutku gospodarskoga društva u užoj našoj domovini porodile u krugu onih ljudi, koji su u Zagrebu osnovali najprije narodnu čitaonicu a poslije »Maticu«, da i nije tako osnutak toga društva u uskoj vezi s osnutkom ostalih opće kulturnih zavoda i literarnoga društva — »Matice«, — i onda bi bilo razloga, da se u lijepoj knjizi povede riječ o takovu društvu. Mi ipak puštamo s vida sve ono, što je spomenuto društvo moglo učiniti ili je učinilo u pedeset godina na čisto gospodarskom polju: to će bez sumnje u strukovnome kojem listu bolje od nas ocrtati koji stručnjak. Mi ćemo se tim više zabaviti mišlju o tome: od kolike je važnosti osnutak gospodarskoga društva na kulturnome polju u opće i kako je napose u socijalnim ili društvenim prilikama u osnutku toga društva izišlo na vidik novo doba.

Rodoljubni naši oci »četrdesetih« godina, koji su u kolovozu 1838. god. osnovali čitaonicu pod predsjedništvom grofa Janka Draškovića, nijesu mislili samo na narodni »duh«, koji su, istina, mnogo spominjali, već u prvim sjednicama čitaoničkoga društva potaklo se mnogo pitanja, koja se tiču i »tiela« narodnjega. Tako se medju ostalim raspravljalo o tome, kako bi se naša vina mogla prodavati u strane zemlje, kako bi korisno bilo, da se raspiše nagrada za priručnu gospodarsku knjigu. Bit će, da su mnogi od njih opazili, kako se u nas rdjavo gospodari, kako »ustavna slobodna« domovina naša, u »kojoj blago nebo dopušta, da se na jednoj njivi više puta

kroz godinu žanje«, kako ta blagoslovljena zemlja ne nosi onakih plodova kake bi mogla. Pored plodorodnih njiva imade naša domovina vinograda, u kojima rodi dobro vino, imade šuma, no sa svim se tim ne gospodari onako, kako bi se moglo i moralo: sve bi to trebalo popraviti i podignuti.

O svemu se tom bez sumnje mnogo u prijateljskom kolu onih ljudi razgovaralo i raspravljalo, dok se napokon ne uvjeriše, da se »najbolji način za dostignuti ovu veliku namjeru daje po primjeru drugih država i svih pokrajina velike carevine u onih družtvih izobraženih djelovnih poljskih gospodara, učenih ljudi, koji se zabavljaju s pomoćnimi gospodarstva znanostmi«. Pa kako je »naša domovina već dulje vremena ćutila, da joj je potrebito družtvo takovih ljudi, koji bi sjedinjenimi silami za spomenutim ciljem išli, odgovori toj potrebi obćenita odlučna želja. Jedan od onih muževa, koji se vruće trudiše, da želju ovu što prije u život privedu, bijaše od onoga trenutka, odkako je medju nas došao, njeg. ekscelencija naš svega štovanja dostojni zapoviedajući general (grof Nugent). S ne manjom pomnjom zauzimao se je za tu stvar naš vrhovni župan Zdenčaj... Pridruži se zatim ovoj uzvišenoj gospodi više takovih, koji su ljubavlju za istu namjeru nadahnuti bili«... (»Gospodarski list«, 1841. broj 1.)

I tako su poslije tih razgovora mogle »Ilirske narodne novine« 27. ožujka 1841. javiti, da je »na poziv njeg. ekscelencije zagrebačkoga biskupa Jurja Haulika na dan 3. veljače 1841. obdržavana u biskupskoj palači jedna sjednica, u kojoj »kolo već od 35 dionika sklopi početno družtvo i načini pravila«. Kralj je 2. studenoga potvrdio pravila, a na novinski poziv pristupe na brzo nova 84 člana. Gosp. Waterton pokloni društvu mnogo gospodarskih djela, novina i drugih predmeta, a biskup Haulik ponudi družtvu nekoliko jutara zemljišta za potrebite poljodjelske pokuse. »Ilir. nar. novine« javiše 13. stud. 1841., da će se 24. t. m. obdržavati u županijskoj dvorani prva općenita skupština hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva. Ta se skupština zbilja i obdržavala pod predsjedništvom biskupa i banskoga namjesnika Haulika.

To je bilo pred pedeset godina. Tko zna, kake nazore imade seljak jošte danas o različitim pojavama u gospodarstvu, taj lako pojmi, od kolike je važnosti moglo biti društvo učenih ljudi, koji bi seljaka temeljito poučavali u gospodarstvu i tumačili mu pojave u prirodi. Seljak je ne samo onda, već i danas u velikoj većini pripisuje sve prirodne pojave nadnaravnim silama, ne samo Bogu, već i vješticama i djavolima: presuši krava mlijekom, — kriva je susjeda vještica; udari kuga na blago — opet je »učinjeno«; poplava i nerodica, — kazne su Božje za grijehe i zloću ljudsku. K tomu dolazi nesretni fatalizam: neka je blago okuženo, najudobniji je lijek pouzdanje u Boga: ako Bog da, ozdravit će samo od sebe. Narod, u kojem prevlada takova struja, te on svoje vitalne interese prepušta nadnaravnim silama, taj nije za napredak, tu je napredak u korijenu odsječen. Tu se krije i druga, velika rana, koja je upropastila mnoge narode. Kako može napredovati narod, koji svu krivnju svaljuje sa sebe na drugoga: na djavole, na vještice i na samoga Boga, ili bilo na koga mu drago, samo ne na sebe?!

U takovom narodu moglo bi gospodarsko društvo učiniti zbilja pravi preokret i novo doba: nadnaravnih će sila nestati, a na njihovo će mjesto doći prirodni zakoni; mjesto slijepoga nehaja doći će rad, riječju: u mjesto da gospodar zavisi od koga mu drago, u njem će se poroditi i učvrstiti svijest, da je on sam kriv svemu zlu, ali da može sam i popraviti to zlo. Dapače i u onakim slučajevima, u kojima nesreća i neuspjeh ipak nikako ne zavisi od gospodara, može se uspjeh racijonalnim gospodarstvom zajamčiti. Takovi su slučajevi elementarne nesreće: tuča, požar i t. d. Za takove je slučajeve iznašla moderna ekonomija svoje vrsti garanciju: društvenu solidarnost, t. j. osiguravajuća društva. Pomislimo samo, koliko je napredovao narod, u kojem se već ukorjenila svijest takove društvene solidarnosti: koliko će podići čovjeka to, što je siguran, da ga požar ne će spraviti na prosjački štap. Dašto, to će biti samo onda, ako i doprinosi štogod za tu solidarnost, no to samo povećava njegovo pouzdanje u društvenu zajednicu, on se sve to više uvjerava, da je ljudsko društvo čvrsti organizam, iz kojega se pojedinac ne može i ne smije bez svoje štete izlučiti, da je napredak zajamčen samo uza sve to veće i čvršće veze, koje taj organizam vežu.

Epohalna važnost gospodarskoga društva stoji u tome, što je to prvo društvo, koje stupa u neposredni dodir s narodnom masom, s prostim narodom, koje zbližava i rad i interese prostoga naroda i inteligencije. Ne valja zaboraviti, da se je društvo osnovalo pred pedeset godina, kad su se kod nas jošte razlikovali samo sluge i gospodari, kmetovi i gospoda. Sam se Haulik nije mogao u svom govoru, kojim je otvorio prvu skupštinu i koji je s mnogo strana zanimljiv, — on sam nije se mogao oteti misli, da će se seljani čuditi i snebivati, što »o njihovu zanatu, o kojem su mislili, da ga svaki prezire, ugledna gospoda u saborih viećaju«... Haulik kaže u svome govoru, da je uspjeh društva samo onda siguran, »ako se svaki (član društva) u području svojem trudi primjerom, savjetom i podukom uraditi, da seljani dobiju veću volju k svojem poslu, da budu razboritiji«... Sve su to prekrasne riječi crkvenog prelata, ali mi ćemo kasnije pokazati iz njegova govora da on jošte nije pravo razumio, kakav treba da bude odnošaj medju seljakom i inteligencijom. U zemljama, gdje inteligencija iskreno nastoji oko narodne prosvjete, čini to iz posve drugih motiva i na sasvim drugoj osnovi.

Od velike važnosti u društvenim našim prilikama moglo je biti gospodarsko društvo za plemiće osobito poslije 1848. godine, kad je ukinuta tlaka. Kamo sreće po našu domovinu, da su plemići primili k srcu značajne riječi Haulikove: »Poljsko gospodarstvo ne traži koristi od tudjih žuljeva.« Kamo sreće, da su htjeli razumjeti one riječi, u kojima kaže, da je »plemenitomu srcu velika nagrada ona savjest, da si svojim trudom mnogo doprinesao dobru domovine«. No mi danas vidimo, da se je vrlo malo plemića priljubilo uz svoju »rodjenu grudu«: sve što je bilo odličnije, pokupilo je, s malom iznimkom, otkupninu i ostavilo domovinu...

Ovogodišnja jubilarna izložba pokazat će, koliko je narod kulturno napredovao. No da bi kud i kamo više napredovao, da inteligencija bude u prvom početku stupila u naravniji i iskreniji odnošaj k narodu, to ne će nitko poreći. Haulik u svom govoru stoji prema gospodarstvu i narodu u jednu ruku na čisto romantičnoj osnovi, a u drugu na onom starom stanovištu zemaljskoga gospodina prema svome kmetu. Čisto su n. pr. romantičke ove misli: »No poljsko je gospodarstvo još i ona zabava, koja naravi čovječjoj najvećma odgovara, dušu oplemenjuje i svako zdravo i nepokvareno srce vrlo zauzima i k sebi privlači.« Dašto, dok je jednome gospodarstvo zabava, a jednome seljaku krvava muka, tu nema uspješnoga zajedničkoga rada, tu seljak ne će nikako vjerovati, i pravo ima, da je onome, tko ga uči gospodarstvu, do ičesa drugoga stalo, osim do zabave i koristi, koju očekuje od tudjih žuljeva. Stari onaj odnošaj zemaljskoga gospodina spram svoga kmeta karakterišu ove Haulikove riječi: »Prvi, koji u tome (u poboljšanju poljskoga gospodarstva) kod nas živu priliku dati mogu, jesu plemići našega naroda, koji su to po svojem dostojanstvu, po svojoj znanosti i po svojem imetku učiniti kadri, koje na to zahvalnost prama providnosti Božanskoj i domovini poziva . . .« Zahvalnost prama providnosti Božanskoj, koja je plemićima dala tolika latifundija i kmetove, — da li je ta zahvalnost ikoga potakla, da se pobrine za narod, a tome je svakomu slobodno razmišljati . . .

Mi u ovaj čas prosudjujemo rad naše inteligencije na gospodarskom polju s prosvjetnoga stanovišta, ispitujemo, kakove su nazore o narodu imali oni ljudi, koji su mu u tom poslu htjeli da budu učitelji. O tome smo našli u gospodarskim knjigama veoma žalosnih vijesti, koje nikako ne zajamčuje uspješnoga zajedničkoga rada naroda i inteligencije. U knjizi, što je g. 1858. izašla pod naslovom: »Pametarka gospodarom«, čitamo evo ovo:

»Neko razpadnuće domaćih sveza obiteljskih pojavljuje se, koje veoma zlo djeluje na gospodarstvo. Vidimo, da odkada je seljak postao neodvisnim, da on svoju neodvisnost ne zna ili ne će na vlastitu korist upotrebi, već da je neko nehajstvo i surovost zavladala u seljaka, porad koje mu blagostanje propada. Reći bi iz toga: da bi trebalo, da se seljak pod strožu upravu postavi, i da se tek onda, kad bude noviji porod ukroćen (!) i po nauku školskom bolje izobražen (ipak!), seljaku uzda popusti (!) i on dionikom načini blagih i čovjekoljubnih zakona naših . . .« Pak opet dalje: »Prosti čovjek ne čini dobra ništa izvan prisiljen, njega rukovodi strah pred silom, pred zapoviedju, pred kaznom. Prosti čovjek nema osvjedočenja, nema samoćuća česti (poštenja) svoje — jer ni pojma o česti nema — slieditи korist svoju, makar i škodi bližnjemu svomu. Dva su glavna načina kojimi se može prosto ljudstvo u redu držati, a to su vjera i strah pred kaznom«.

Uz ovake nazore o narodu teško je i misliti o zbliženju inteligencije i naroda i o uspjehu onih »nauka«, što ih takova inteligencija u narod nosi. Ovdje se žali čestiti prijatelj naroda, što prost čovjek ne čini ništa dobra, osim ako ga rukovodi strah pred kaznom, — a malo dalje preporučuje kao glavno sredstvo, kojim prostotu treba

držati u redu — strah pred kaznom. Da li bi prema tomu nadalje čudo bilo, kad bi prostome narodu omrznula vjera, koja po nazorima čestitoga prijatelja naroda nije ništa drugo do glavni način, kako bi se prostota u redu i na uzdi držati mogla? Tu se eto i vjera i zakon eksploatira na najnedostojniji način.

Naša je inteligencija veoma daleko od naroda i čovjek bi mogao reći, da se u nas jošte ne razumije pravi odnošaj inteligencije spram naroda. Istina je i u nas se govori o tome, ali se o tome ne raspravlja s ljubavlju u književnosti. Rusiju zovu neki varvarskom zemljom, pa su ipak tamo došli dapače u skrajnost u toj stvari: pod vodstvom Tolstojevim ostavljaju vlastela i bankari gradove i laćaju se rala i motike. To nitko ne traži od naše inteligencije, ali da će se i ona pokajati, to je sigurno.

(»Vienac zabavi i pouci«, Zagreb 1891. Strana 521.—523.)

SADRŽAJ:

Strana

Politike nema bez filozofije, a filozof je svaki čovjek 5

Narod i odmetnici 10

Za seljačku politiku.

Prilozi knjizi IX. 13

Protiv riečke rezolucije.

Prilozi knjizi X. 85

Hrvati i carevina.

Prilozi knjizi XI. 177

Narod i sabor.

Prilozi knjizi XII. 322

O hrvatskom književnom životu.

Prilozi knjizi XIV. 351

Kulturni vidici.

Prilozi knjizi XVI. 372